

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Af mit Livs
og
min Tids Historie.

Af
A. S. Orsted.

Andet Bind.

Kjøbenhavn.

Eylendalske Boghandling.

1852.

Fortale.

Det første Bind af disse mine Bidrag til mit Livs og min Tids Historie lod jeg udgaae uden Fortale, fordi det, jeg ellers i en saadan kunde have at sige, allerede var sagt i den inbledende Deel af selve Skriftet i Forbindelse med mit deri paaberaabte i Februar Maaned 1850 udgivne Skrift: „For den danske Stats Opretholdelse i dens Heelhed,“ i hvilket jeg havde bebudet nærværende i 1848 begyndte og temmelig fremfærdne men ved de der forklarede Omstændigheder afbrudte Arbejde. Derimod er det Udskilligt, som jeg finder at burde forudskikke, i det jeg herved overgiver det andet Bind til mine Medborgere.

Min første Bemærkning er, at den største Deel er af et andet Indhold end man havde kunnet vente. Neppe vil Nogen just antage, at jeg burde have bundet mig til nogen streng Tidsfølge i de Meddelelser over min Virksomhed som Forfatter og Embedsmand og over de samtidige Bevægelser i Literaturen og Samfundsforholdene, der ere dette Skrifts Formaal. Men det kunde dog synes, at jeg har dvælet for længe ved enkelte Gæmner, som jeg enten i videnskabeligt eller statsborgerligt Hensyn har fundet mig opfordret til at belyse, og at jeg derved mere end vedbørligt har fjernet mig fra Tidsfølgen. Fremfor alt kunde den Række af Betragtninger, som jeg har knyttet til Forordningen om Frykkesfrihedens Grændser af 27de September 1799, frembyde Stof til en

IV

saadan Udsættelse; men foruden at denne Lov lige fra det Dieblifden udkom og indtil min Udtrædelse af Statsstjenesten er kommet i saa mangehaande Berørelse med min Virken og med mit Forhold til mine Medborgere, har den og, navnlig gjennem det der af samme middelbar har udviklet sig, faaet en saa betyvende Indflydelse paa vore Samsundstilstande, at der var en særdeles Opfordring for mig til at meddele hvad der kunde tjene til at sætte den og hvad der staaer i Forbindelse med Samme i det rette Lys; og der vare mange Sider, hvorfra jeg fandt, at de gjængse Meninger desangaaende behøvede Opklaring og Berigtigelse. Jeg er derfor for det første gaaet ind paa en udførlig Fremstilling af den nærmest foranliggende Periodes Trykkefrihedstilstande, hvorved Forordningen blev fremkaldt; deri turde der indeholdes Afskilligt, som enten er de allerfleste af de Rulvende ubekjendt, eller hvorom der kun have upaalidelige og for en stor Deel aldeles falske Overleveringer. Endvidere har jeg udhævet og yderligere retfærdiggjort og tildeels nærmere bestemt de Meninger angaaende den rigtige Fortolkning og Bedømmelse af Forordningens meest indflydelsesrige Bestemmelser, som jeg allerede i 1799 søgte at gjøre gjeldende. Fremdeles har jeg søgt at give en tro Forestilling om det Indtryk, Forordningen i sin Tid gjorde, og om de Aarsager, hvorfor det saa snart tabte sig, samt at berigtige de almindelige Meninger om dens Indflydelse paa Literaturen og Samsundstilstandene. Ogsaa har jeg givet et Overblik over de Forandringer, som efterhaanden foregik i Samme gjennem Lovgivningen, saavel som over den forskjellige Opfatning, der Tid efter anden havde gjort sig gjeldende af selve Forordningen eller af de senere Bestemmelser om Trykkefriheden. Herunder har jeg og i Særdeleshed oplyst mit Forhold saavel til hine Lovforandringer som til de ved Presselovens Haandhævelse fulgte Forholdsregler, og derved faaet Leilighed til at berigtige en Mængde vrang Forestillinger, som man derom havde dannet sig, uden at jeg til den Tid jeg stod i

Statsjensesten kunde gaae dem i Møde.*) Alt dette ville maa-
 skee de Fleste dog finde at være i sin Orden; og om jeg end ikke tør
 gjøre Regning paa nogen synderlig Stemning for de af mig over
 selve Sagen fremsførte Meninger, hvilke jeg isørigt troer at have
 tilstrækkelig begrundet, saa vil man dog uden Tvivl erkjende, at mine
 Meddelelser udbrede Lys over flere Partier af vor Trykkefriheds Hi-
 storie. Men den Deel af første Bind, hvori man vil være meest
 tilbøielig til at finde at jeg var gaaet for langt uden for mit
 Formaal, er den, hvori jeg, ved en Række af Betragtninger over
 de i den nærmeste Tid efter Forordningen af 27de September
 1799 indtil 1810**) udfomne Love, søger at gjendrive den Paa-
 stand, at Forordningen banebe en Overgang fra Lys til Mørke i
 vort Stats- og Folkeliv. Disse Betragtninger begynde S. 272 og
 gaae gjennem det hele Bind, uden engang der at være bragte til
 Ende. Jeg var nemlig vel blevet færdig med den Række af Love
 fra bemeldte Tid, hvilke jeg havde opstillet som indeholdende en
 fuldkommen værdig Fortsættelse af de velgjørende Reformer, hvor-
 ved den nærmest foranliggende Tid var blevet et saa skjønt Afsnit
 i Fædrelandets Historie. Men for fuldstændigen at belyse hiin
 Paastand maatte jeg og paa lige Maade gjennemgaae de Love og
 Foranstaltninger fra bemeldte Tidrum, der udgjorde eller syntes

*) I Forbigaaende bemærkes, at jeg og i nærværende Bind S. 266—268
 har havt Anledning til at meddele en ny for Trykkefrihedens Hi-
 storie og mit Forhold til Samme ikke uvigtig Oplysning.

**) Denne Tidsgrænse var nærmest foranlediget ved den Omstændighed,
 at mine Meddelelser om mit eget Liv nogenlunde var rykket frem
 til Slutningen af 1810, da jeg ombyttede min første Embedsstilling
 som Assessor i Hof- og Stads-Retten med en lige Plads i Høie-
 reret. Men der var desuden endnu i 1810 udfommet en af de
 meest betydende Love i foransførte Retning, medens der i den senere
 Tid ikke findes nogen, der kunde betragtes som en Fortsættelse af
 de reformatorske Bestræbelser, hvorved den nærmest forudgaaende
 Tid havde udmærket sig.

at udgjøre et Skyggeparti i Lovgivningen og Statsstyrelsen, og dette blev S. 402—403 henvisst til et følgende Bind. Allerede i den saaledes i første Bind tilendebrogte Deel af de foransførte Betragtninger havde jeg givet det, jeg i 1848 i saa Henseende havde nedskrevet, en betydelig Uovibelse, i det jeg udførlig gik ind paa de omhandlede Anordningers Forhold til Meningerne og Stemningerne ei blot til den Tid da de udkom, men endog i meget senere Tider. Herved havde jeg faaet Leilighed til at bevise, at de ei blot i fremskridende Retning vare gaaede ud over Tidens Meninger og Stemninger, men at de endog i en senere og i flere Maader ikke lidet fremskredne Tid vare selv af meget indsigtsfulde og friske Mænd blevne angrebne fordi de skulde være gaaede den forhen bestaaende Retstilstand for nær. I Forbindelse hermed har jeg og udbredt mig over de Meninger i en ganske modsat Retning som i den allernyeste Tid pludselig ere komne i Veiret og hvorefter den omhandlede Lovgivning skulde være blevet staaende paa Halvveien, og navnlig er jeg gaaet ind paa en omfattende Brøvelse med Hensyn til de af disse Meninger, der havde meest Udseende til virkelig at gøre sig gjældende (see til Exempel de Betragtninger i Anledning af Tiendeforordningen af 8de Januar 1810, der findes S. 298—319). De omhandlede Anliggendes store statsborgelige Vigtighed turde dog maaskee indeholde tilstrækkelig Undskyldning for den Udførlighed, hvormed jeg har belyst dem, forudsat isøvrigt at mine Domme over disse Anliggender maatte findes at have Sandhed og Betydning. Men ved i det nærværende Bind at være gaaet over til den anden af de ovennævnte Rækker er jeg kommet endnu længere fra den lige Vej i Fortsættelsen af mit Livs og min Tids Historie, og det er især det, der har anlediget mig til i denne Forordning at give en nærmere Forklaring, hvori jeg dog ogsaa har fundet det hensigtsmæssigt at kaste et Blik over den Deel af det første Bind, der staaer i nærmest Forbindelse dermed. Først i ny-

VII

nævnte Række staaer en under 13de November 1799, altsaa saa Uger efter Forordningen af 27de September udkommen Anordning, der, for at danne en til Handelens og andre Virksomheds-Orens Opretholdelse under den store Pengesforlegenhed, som da havde viist sig, bestemt Laane-Indretning (Depositokassen), hjemlede Udsteelsen af en ny Art Pengesedler (Depositosedler). Denne Seddeludgivelse, der isøvrigt ikke synes i sin Tid at have fremkaldt nogen Betænkelse, havde jeg i mine i 1815 udgivne i Eunomia 1ste Bind optagne Betragtninger over det danske Pengesvæsen udhævet som det første Led i en Række af Love og Foranstaltninger, hvorved Regjeringen var gaaet tilbage fra den Wei, som den i 1791 havde indstaaet til vort da saa skrøbelige Pengesvæsens Opreisning og Besættelse. Dette havde jeg nærmere udviklet, ved at vise hvorledes den, skjændt den fra først af og indenfor dens oprindelige Begrændsning ikke havde viist nogen skadelig Følge, dog havde brudt Isen for en mindre streng Fortolkning af det til Seddelcreditens Betyggelse i 1791 givne Tilfagn, hvilken, under den fortsatte og udvidede Benyttelse, hvortil de senere Tider gave Anledning, førte hen til det forstyrrede Pengesvæsen, der bragte saamange Lidelser over Landet (see dette Bind S. 3—4). Oprindeligt havde jeg ikke tænkt ved denne Leilighed at gaae dybt ind paa Bedømmelsen af den Forholdsregel, der indeholde i Plakaten af 13de November 1799. Det forekom mig tilstrækkeligt at udhæve hvad jeg derom i 1815 havde yttret og ved Siden deraf at eftervise, hvor lidet det, efter de Kræfter og den Retning, som havde viist sig i den nylig tilendebragte Trykkefriheds Periode (see 1ste Bind S. 253—270), lod sig antage, at Pressen vilde have haft Syn for den betænkkelige Side af hiin Forholdsregel, hvilken havde været meget velkommen baade i Hovedstaden og trindt omkring i Landet. Dette havde isøvrigt faaet en afgjørende Bestyrkelse ved den voldsomme Maade, hvorpaa Pressen i en langt senere Tid havde

VIII

fastet sig over Banken, fordi den ikke havde villet anerkjende en Berettigelse som der endnu, trods de senere langt skarper udtrykte Tilsagn, skulde tilkomme Regjeringen til, uden Bankens Samtykke, at sætte Sedler i Omløb, der skulde gaae og gjelde som Betalingsmiddel i de offentlige Kasser. (See herom dette andet Bind S. 28—37). Hertil havde jeg og indskrænket mig i den Bearbejdelse af Sagen, som jeg i 1848 havde foretaget. Men ved paany at lægge Haand paa Værket fandt jeg, at jeg ikke kunde blive staaende derved; thi efter det udvidede Omfang, som jeg havde givet mine Betragtninger over de i det omhandlede Tidrum udfomne Love, hvori den fremskridende Retning endnu kraftigen viste sig, burde jeg og omhandle de Love og Foranstaltninger, som hørte til den anden Række, paa en saadan Maade, at jeg derved leverede et væsentligt Bidrag til Bedømmelsen af den hele Regjerings-Mand i bemeldte Tidrum. Jeg havde saaledes nu at udtale en bestemt Dom over den oftmeldte Forholdsregels Forsvarlighed end den, der efter den Hensigt, hvori jeg i 1815 havde berørt Samme, laae i mine daværende Uttringer, i hvilke man iøvrigt dog maaskee vilde finde en, skjøndt med en let forklarlig Tilbageholdenhed udtrykt Misbilligelse. Jeg maatte saaledes nu gaae nærmere ind paa det i 1791 givne Tilsagns rettlige Betydning (see S. 9—12), saavel som paa de Tilstande, der dog mulig kunde tjene til Retfærdiggjørelse for den mindre strenge Fortolkning, som Regjeringen i 1799 vedtog af bemeldte Tilsagn, thi en ligefrem Tilfidesættelse af samme kan man ikke med Føie finde i Plakaten af 13de November 1799. Men herved kom det ikke blot an paa den umiddelbare Tilstand, der i Diebliffet gjorde en Formerelse af Omløbsmiddelet til en næsten uafviselig Nødvendighed, men man maatte trænge ind i dens Sammenhæng med de nærmest forudgaaede Tilstande og Regjeringsens Ledelse af disse. En nogenlunde grundig Opfattelse deraf var nu atter ikke mulig uden et omfattende Indblik i de Bestræ-

belfer, som Datidens Regjering i andre Retninger havde anvendt for at afhjælpe den mangesidige Brøst, hvoraf Staten leed paa den Tid Frederik den Sjette som Kronprinds tog Statsroret i sin Haand. Det fører til en aldeles skjæv Dom over hiin Regjering, naar man, med en Forfatter der har leveret en meget vidtløftig og i høi Grad nedsettende Bedømmelse af bemeldte Tids Finantstestyrrelse (hvilken jeg paa mange Steder i dette Skrift har faaet Anledning til at berøre), gaaer ud fra den Forudsætning, at den burde have anstrænget enhver Kraft, som fandtes i Staten, for uden Ophold at skaffe et fast Vengevæsen tilveie. Der er vist Ingen, der har havt en klarere Indsigt i Skadeligheden af Landets vaklende Vengevæsen eller en mere levende Attraae efter at see det afløst af et fast, end den daværende Regjering; men den opfattede sin Opgave og de Forhold, hvorunder den havde at arbejde for samme, alt for vel til at kunne troe at dette Formaal lod sig opnaae og vedligeholde ved at betyngte det Land, hvis Statsgjeld under de nærmest forudgaaede Regjeringer havde faaet en forfærdelig Tilvært og hvis Skatter ogsaa vare blevne i et meget betydeligt Omfang formerede,*⁾ med yderligere Gjelds- og

*⁾ Jevnfør dette Skrift S. 56—60, hvoraf sees, at Skatterne, naar man berunder indbefatter hvad Staten gennem Lallotteriet fra vandt Folket (hvilket vel ikke hørte under Begrebet om Stat men i Virkningen kun var værre), havde fra 1762 til 1784 faaet en Tilvært af rigelig $1\frac{1}{2}$ Millioner daværende Courant Rigsdaler, medens Landet i den Tid ikke var frebet kjendelig frem. Den største af de saaledes tilkomne Skatter, den under 23de September 1762 paabudne Koppkat, faldt endda ubelukkende paa Danmark, Hertugdømmet Slesvig og den Deel af Holsteen, som allerede da stod under Kongens Scepter; baade Norge og den forhen storhvirvelige saavel som den da sælles Andeel af sidstnævnte Hertugdømme toge ikke Deel i det Beløb, som ved denne Skat blev bragt tilveie, ligesom det og, efter hvad der er udviklet, vilde have været meget urigtigt, om man da vilde have inddraget disse Dele af Staten under Skatten.

Skattebhrder. Den lod det derfor vel være sig magtpaaliggende, saavidt de svage Midler der vare til dens Raadighed tillode det, at hjælpe Pengevæsenet ud af den forfaldne Tilstand, hvori den havde modtaget samme; men den erkjendte derhos, at der ved Siden af de Forholdsregler, der umiddelbar skulde føre til dette Formaal, maatte sørges for at oplive og styrke de aandelige og materielle Kræfter i Folket, der kunde sætte det istand til at bære hine og i Tiden ogsaa forsøge Afgifter, og at man derfor kun langsomt, tildeels gjennem Omveie, og ikke uden Fare for stundom ved uheldige Begivenheder at blive for en Tid standset, kunde komme til et aldeles tilfredsstillende Pengevæsen. Om denne Regjeringens funde og veloverveiede Plan vidner den baade paa Dansk og Tysk under 8de Juli 1785 udstedte Plakat angaaende Afbetaling af den Kongelige Gjæld til Banken m. v., der, i vor Tids Sprog, kan betegnes som den daværende Regjering's Program. Men endnu livfuldere træder denne Plan frem i den Række af omhyggelige alsidig gjennemtænkte Love, hvorved den søgte i alle Retninger at udvikle Folkets Kræfter, blandt andet ved efterhaanden at frigjøre disse for de mange hemmende Baand, der i den ældre Tid vare lagte paa samme, hvilke Baand under de nærmest foregaaende Regjeringer ingenlunde vare løsneede. Jeg har derfor søgt at give et tro Billede af denne herlige Regjering's Virksomhed i dens mange Forgreninger og med Hensyn dertil søgt at sætte mig og mine Læsere ret ind i Stats- og Folke-Tilstandene, baade saaledes som de vare ved Begyndelsen af hiint Tidsrum, nemlig da Kronprindsen traadte i Spidsen af Regjeringen og til nærmeste Raadgivere kaldte de ypperlige Mænd, ved hvis Medvirkning han fik saa meget Godt udrettet, og saaledes som de efterhaanden udviklede sig af de Spirer, som de allerede foretagne Forbedringer havde nedlagt. Jeg tør troe, at hvad jeg har udtalt om hine Tilstande og deres Udvikling vil findes bekræftet ved Kjendsgjerninger, som tildeels ligesvem ligge

for Alles Dine, og som iøvrigt de, der have oplevet hine Tider, ville kunne gjenfinde i deres Grindring. Den Veie, som jeg i saa Henseende er gaaet, vil uden Tvivl forekomme de Fleste for usjovnmelig; men for mig har det været en stor Tilfredsstillelse derved at være blevet end mere befæstet i den Erkjendelse, jeg fra min tidlige Ungdom har næret om hine Mænds ædle og dybe Statsviisdom og om den Velsignelse den bragte over Danmark.

Men selv naar man holder mig den lange Tilbagevei tilgode, hvorfor jeg i det Foregaaende har gjort Rede, saa vil man maaskee dog vanskelig finde sig i, at jeg, efterat denne omstøber var tilbagelagt, ikke igjen har optaget den Traad, som jeg i Begyndelsen af dette Bind havde sluppet, men derimod kastet mig ind i en endnu længere Række af Undersøgelser, der baade i Tid og i Gjenstand fjærne sig fra det Uffnit i Fædrelandets Historie, hvis Fortsættelse man nu maatte have ventet. Fra S. 212 og indtil dette Bind's Slutning har jeg nemlig befattet mig med at belyse nogle af de meest betydbende Spørgsmaal, som Forholdet mellem de forskjellige Dele, hvoraf Staten er sammensat, har fremkaldt. Da jeg ikke har paataget mig at levere „mit Livs og min Tids Historie,“ men ved det „Af“, der staaer foran disse Ord, forbeholdt mig Valg af de Partier i denne Historie, hvorover jeg fortrinsviis kunde finde Kald til at udbrede mig, saa har jeg deri en vis Berettigelse til at springe omkring i Tiden. Jeg skulde sandelig dog ikke have benyttet denne Frihed i det Omfang, hvori jeg nu gjør det, dersom jeg ikke ved uafviselige Pligthensyn dertil havde fundet mig opfordret. Det havde fra flere Sider været mig bekvemmere og behageligere at anvende noget af den Tid, som jeg har brugt til hiint Æmne, paa at tilbanne en Deel af mine for dette Værk bestemte Udarbejdelser af 1848, navnlig adskillige yderligere Belysninger af flere videnskabelige Æmner, hvormed jeg som Skribent havde befattet mig. Men det gjælder her Fædrelandets vigtigste Velfærdssag, og den er nu

kommet paa et saadant Trin, at Intet kan ligge den, der deler min Overbeviisning om hvad der i saa Henseende er det Rette og Sande, mere paa Hjerte end, efter Evne, at arbejde mod de eensidige Forestillinger om dette Unliggende, der i de senere Aar have grebet den store Fleerhed af mine Medborgere, og som atter nu kunne faae Indflydelse paa det^s Skjæbne. Saalænge Fædrelandets Sag skulde udkjæmpes ved Vaabenmagt vilde det have været uforsvarligt eller i det mindste høist betænkeligt, om jeg vilde have reist mig mod det jeg fandt Overdrevent og Gensidigt i de Forestillinger, der ved den Styrke og Gendrægtighed, hvormed de beherskede alle Sind, gave Danmarks Sønner en vidunderlig Kraft til Vaabenbaad. Uagtet de Tvivl, som jeg nærede om hvorhen denne Retning omsider kunde føre, iagttog jeg derfor til den Tid en dyb Tausked; mindst kunde de personlige Mishandlinger, hvormed jeg blev overvældet, bringe mig til at bryde denne Tausked. Da ikke blot Vaabnene vare komne til Hvile, men og al rimelig Udsigt var forsvunden til at de paa ny vilde blive satte i Bevægelse, traadte jeg vel frem for at bekjempe de Meninger, der kun vilde tjene til at forhindre den Ordning af Forholdene, hvortil vor Tapperhed og Gendrægtighed havde banet Veien; men jeg tilbageholdt alt, hvad der paa fjærneste Maade kunde tænkes at kunne gjøre Afbræk i det, der under de langsomt fremskridende Underhandlinger maatte været at udrette til Danmarks Bedste. Nu da man ogsaa ad denne Vej foreløbig har opnaaet alt hvad der nogenlunde lod sig vente, vil Fædrelandets Skjæbne fornemmelig beroe paa at de, der som Folkets Udvalgte faae Indflydelse paa den endelige Afgjørelse, ikke lade sig forlede til saadanne overspændte med Sagens retlige og politiske Stilling uoversæensstemmende Forbringinger, at Regjeringen derved lammes i sine Bestræbelser for en taalelig Ordning af de forstyrrede Forhold. Jeg har derfor nu færre Betænkeligheder og stærkere Opfordring til atter at opløfte min Stemme i denne Sag end jeg havde i 1850.

Hvad der nærmest anledige de Betragtninger over hint Unliggende, som have faaet Plads i nærværende Skrift, var en meget anseet Forfatters fornyede Angreb paa den Anordning, Regjeringen under 15de Mai 1834 gav for Provindsialstænderne forsaavidt Hertugdømmerne angik, men endnu mere paa de øvrige dermed saamtidige nye Indretninger. Ved denne Leilighed skal der, som Følge af et Parties Underfundighed, der havde Tilhængere blandt Kongens høitbetroede Mænd, i Forbindelse med Kongens og hans øvrige Raadgiveres ubegribelige Svaghed, være begaaet et uhyre Feilgreb, hvori Skylden skal ligge til alle de Ulykker, som i de senere Aar ere overgaaede Landet. Det er ved dette Skrift jeg har opholdt mig fra S. 212—304; og jeg tør paastaae, at der i alt hvad Forfatteren har sagt enten imod selve de Indretninger han angriber, eller om de forkastelige Indslybelsler, som derved skulle have gjort sig gjeldende, ikke er noget Træk, som jo tilstrækkelig er belyst, og at det deraf fremgaaer, at han ikke allene overalt er bleven Beviset skyldig, men at der og foreligger afgjørende Modbeviis. Dette er endog hvad flere Punkter angaaer ført fra flere Sider. Det er saaledes efterviist, at der i Stændernes Indretning ikke er mindste Spor til Eftergivenhed mod hollsteenske Ønsker eller Begunstigelse af Ridderstabet eller af nogensomhelst aristokratisk Retning (S. 224—235), og ligesaa lidet noget, som kunde give hollsteenske Interesser og Ønsker Herredømme i de slesvigiske Stænder. Men det er derhos lagt for Dagen, hvorledes begge Hertugdømmernes Stænder netop i sær vigtige Sager have staaet imod hinanden, og at de slesvigiske ved Sagens endelige Afgjørelse have faaet Medhold, medens Regjeringen end ikke har vilst nogen Vengstellighed ved selv mod begge disse Stænderforsamlingers Mening at sætte igjennem hvad den havde fundet at være ret (S. 257—261). Jeg indseer meget vel, at denne Paastand vil overraske Læserne, der i saa mange Aar ere vante til at høre og troe det Modfatte, men

det er dog soleklar Sandhed, hvorom Enhver kan overbevise sig, hvis han vil gjøre sig Uleilighed med at eftersee mine Beviser, i hvilken Henseende jeg tør forudsætte at Ingen, efter min Opfordring, vil see sig istand til at fremkomme med andre Kjendsgjeringer, der vidne derimod. Kun maa jeg bede bemærket, at hvad jeg har yttret om de slesvigiske Stænders Selvstændighed lige over for de holsteenske kun har Hensyn til Indretningens Natur og til det, der viste sig under de første Stænderforsamlinger, hvilke lode sig lede af de sande og nærmest liggende Interesser; hvorimod jeg ingenlunde nægter, at der i de senere Stænderforsamlinger viste sig tydelige Spor af den Partiaand, hvori Meningerne vare blevne bearbejdede (cfr. S. 468).*) Jeg tør saaledes dristig paastaae, at der Intet var mere fremmed for Regjeringens Foranstaltninger i 1834 end en Aand, som man kunde kalde slesvig-holsteensk, og at en saadan ligesaa lidet har viist sig i den Maade, hvorpaa den behandlede Stændernes Andragender og Betænkninger. Regjeringen vilde vel paa ingen Maade sønderrive de Baand, som i saa mange Slægtfølger havde forenet de to Hertugdømmer, men den viste den yderste Varsomhed for ikke at knytte dem fastere til hinanden. Selv Frygten for at den

*) Den Kamp, der allerede i den anden slesvigiske Forsamling fremkom i Anledning af det der gjorte Forslag om det danske Sprogs Indførelse som Ting- og Forretningssprog i de Distrikter, hvor det var Kirkesprog, var ikke en Kamp mellem en holsteensk og en slesvigsk Retning men mellem forskjellige Bestanddele af den slesvigiske Befolkning. Forslaget fik isvrigt og Stemmeskerheden for sig, og at det ei vilde gaae igjennem uden Modstand, var allerede sandsynligt af den Grund, at det gik ud paa en Afvigelse fra det, hvortil man i flere Aarhundreder havde været vant; men der var desuden allerede den Tid fra dansk Side foresalbet Afkilligt, som tjente til at nære den Mistanke, at der herfra arbejdedes paa Slesvigs Indlemmelse i Kongeriget; fra sine Sider har man vel og benyttet sig for private Hensigters Opnaaelse.

Kongelige Mandstamme om ikke lang Tid kunde udbøe, en Frygt som allerede da gik meget omkring i Regjeringsmændenes Hoveder, var dem en Grund mere til at holde Slesvig netop i det Forhold til Holsteen, hvori det fra gammel Tid var kommet. Paa den ene Side tænkte man sig, at hvis Danmarks Forbindelse med Holsteen i et saadant Tilfælde ikke kunde opretholdes, saa vilde Slesvigs næiere Tilslutning til Samme kunne blive benyttet for ogsaa at gjøre Danmark dette Hertugdømme stridigt. Paa den anden Side erkjendte man, at den gamle Forbindelse frembød vigtige Grunde, hvorfor man baade i og uden for Holsteen maatte ønske en saadan Sagens Ordning, at begge Hertugdømmerne fremdeles maatte blive sammen, hvilket ikke kunde opnaaes uden ved at ogsaa Forbindelsen med Danmark vedligeholdtes, og at det altsaa og med Hensyn til hiin Eventualitet vilde have været uforvarligt nu vilkaarligen at ophæve hiin Forbindelse. Det kan vel være, at der burde have været anvendt større Kraft og Iver for at sikke det Heles Sammenhold; men, ligesom det dog ikke er ganske vist, om det tilsigtede Niemed derved havde været at opnaae, saaledes var det, saalænge ingen Sikkerhed i saa Henseende var tilveiebragt, tilbørligt, at Regjeringen tog sig Iagt for fra nogen Side at forsøge de Farer, hvorfor Staten i det omhandlede Tilfælde vilde være udsat. I Særdeleshed vilde det, alle andre Betragtninger tilfødesatte, have været en Feil, om den vilde have affondret Slesvig saaledes fra Holsteen, at de i den hidtilværende Forbindelse liggende Grunde for at den danske Arvesølge, som maatte anses vel begrundet med Hensyn til Slesvig, udvidebes til Holsteen, gik tabt*). Tanken om en saadan Afsondring kom og først frem i det Blad, som søgte Danmarks Lykke i at det blev Holsteen qvit, for at det kunde forene sig med Skandinavien og da bringe Slesvig med

*) „For den danske Etats Opretholdelse i dens Heelhed“ S. 69—62.

som Fæstningsgave. Ligesom alt hvad dette Blad udtalte til Anbefaling for denne dets Dindlingstankte vidnebe om den største Uklarhed, saaledes er det og vist, at en saadan Plan havde den hele europæiske Politik imod sig, medens det netop i den sidste Tid har vist sig, at den var rede til at opretholde den danske Stat i dens Heelhed selv til en Tid, da dens Medvirkning kun blev forlangt til at værne om Danmarks Ret til Slesvig, i det der den Tid var en Lyst til at give Holsteen den tydske Revolution i Vold, ja man endog var villig til, naar det kneb, at give den Deel af Slesvig, der var overveiende tydsk, med i Kjøbet. — Skulde Regjeringen i 1834 have kundgjort sine Grundtanker angaaende de to Hertugdømmers Forhold indbyrdes og til Danmark i et Program, saa kunde det ikke blevet af andet Indhold end det, som ligger i de S. 286—289 anførte Udtalelser af en hedengangen Historieforsker, som haade den titomtalte Forfatter og Andre stille i Spidsen af vore Antislesvigholstenere, og det med Ret, naar Slesvigholstenismen skal betegne en Stræben efter at sønderrive de naturlige og historiske Baand mellem Danmark og Slesvig for af dette og Holsteen at danne en særlig Stat, med Uret derimod, hvis det allerede skulde være en Slesvigholstenisme at ville Bedligholdelse af den ogsaa naturlige og historiske Forbindelse, som Regjeringen stedse havde anerkjendt mellem begge Hertugdømmer.

*) Jeg har ikke de Bind af „Fædrelandet“ ved Haanden, hvori disse Udtalelser ere at læse, men af en Artikel, som jeg i sin Tid har ladet indføre i den Berlingske Avis seer jeg, at de blandt andre Steder ere at finde i Aargangen 1843, Nr. 1122—1125, 1127—1128. „Fædrelandet“ havde og ret vel bemærket, hvorledes Regjeringen gennem Slesvig søgte at binde Holsteen nærmere til sig, men det var bemeldte Blad en Torn i Sinen, og det udtrykte sin Uvillie derover ved den ibelig gjentagne Betegnelse af denne Stræben som en „Tisken efter Holsteen.“

Forfaavidt oftmeldte Forfatter er vedblevet, ja endog skarpere end forhen, har udtalt sin Aaastand, at den fælles Bestyrelse for begge Hertugdømmernes Anliggender først blev skabt i 1834, uden at han dog har gjort mindste Forsøg paa at gjendrive mine i Skriftet „For den danske Stats Opretholdelse i dens Heelhed“ derimod fremsatte Indvendinger, har jeg Side 218 ff. efterviist de væsentlige Leed i det Beviis jeg der havde ført for, at selve Fællesskabet var ældgammelt, og at der i 1834 kun skete en under de daværende Forhold saa godt som nødvendig og derhos aldeles ubetænkelig Forandring med Hensyn til et underordnet Organ for denne Bestyrelse. Derhos har jeg udhævet adskillige Steder i den af ham paaberaabte Instrux for den slesvig-holsteenske Provindsstyre, der umiddelbar modsigte hans Aaastand. Ogsaa har jeg Side 278—282 bemærket, hvorledes der og forhen vare locale Myndigheder fælles for begge Hertugdømmene; deriblandt Statholderstabet,*) der vilde have

*) Dette fælles Statholderstabe saavel som de øvrige fælles Indretninger, hvilke Hertugdømmene fik efterat de vare blevne forenede under Fyrster af det Oldenborgske Hus, er ofte blevet omtalt, som om det indeholdt noget forfatningsstridigt. Men naaget Christian den Første i Privilegierne af 1460 baade forudsætter særlige Statholdere og særlige Landdage m. v. for Slesvig og for Grevskaberne Holsteen og Stormarn, saa var det dog kun ved en naturlig Udvikling af det da stiftede Forhold, at Fællesskabet efterhaanden udvidede sig over de oprindelige Grænser, hvilket ganske var en Sag mellem Fyrsterne og Stænderne, uden at Danmark, hvis Lehnsherskab over Slesvig ikke derved blev svækket, havde nogen Ret eller nogen Interesse i at hindre det, og derom har der heller aldrig førend i de sidste Aar været Tanke. (See „For den danske Stats Opretholdelse“ o. s. v. S. 179—180). Efter Delingen var det end ikke gjørligt, at endnu hele Slesvig, eller hele Holsteen havde samme Statholder, men det blev naturligt, at Kongen havde en Statholder for sin Deel af begge Hertugdømmene, medens Hertugen af Gottorf ingen behøvede.

XVIII

været af nok saa stor Betydning som Provindsialregjeringen, saafremt det havde havt den Virkefreds som det i ældre Tider havde havt og som syntes at svare til dets Begreb. Hvad jeg saaledes har bemærket i Anledning af hiin fornøiede Waastand, var vistnok allerede mere end hvad der burde have været fornødent. Men bemeldte Waastand, hvorfra man henter sig Stof for den Gaan og det Had, man har kastet paa hiin Tids Regjering, gaaer endnu allevegne igjen, som om det var en almindelig anerkjendt Sandhed, og den er i Særbeleshed paa et Sted, der maa give den betydelig Vægt, gjentagen i saadanne Venbinger, at det synes at være lagt an paa en indirecte Gjendrivelse af min Fremstilling, hvilken man dog ikke udtrykkelig er gaaet i Møde. Jeg skal derfor endnu i denne Fortale bede dem, der ville have en Dom over Sagen, om at ville gennemlæse mit forannævnte Skrift S. 196—198. Her har jeg baade oplyst, hvorledes det Slesvig-Holsteen-Lauenborgske Cancellies Virkefreds ingenlunde var, saaledes som i Særbeleshed den titberørte Forfatter med Vold og Magt vil have det, indskrænket til Justits- og Politifager, men indbefattede saavel alt hvad der udgjør et Cultus- og Underviisnings-Ministerium, som en meget stor Deel af hvad der hører til et Indenrigsministerium, og derhos har jeg udviklet, hvorledes i de for hele Monarkiet fælles Collegier, navnlig i de to Kammercollegier *) Hertugdømmernes Sager, baade i det Personale, der behandlede samme, og i selve Behandlingen, vare affondrede fra Kongerigets (før 1814 Kongerigernes). Hvad jeg om den sidste Deel har bemærket, er vel ikke saaledes begrundet i Lovforskrifter som det, der angaaer den første. Det er derfor og det, som man synes ikke at ville anerkjende.

*) Det selsamme gjaaldt og med Hensyn til de øvrige fælles Collegier, til Exempel Generalpostdirectionen, men jeg holder mig fornemmelig til de ovennævnte to, som de indflydelsesrigeste.

Men det er i Et og Alt stemmende med de virkelige Forhold, hvilke jeg har havt fuldkommen Leilighed til at iagttage, og jeg er vis paa, at Ingen, der har havt Bekjendtskab med vort forrige Collegievæsen, deri vil kunne paavise nogen Urigtighed. Da man imidlertid, uden at agte derpaa, med den største Tilforladelighed vedbliver at fremstille Sagen anderledes, og derpaa grunder den Paastand, at hele Landets Ulykke har sin Oprindelse fra 1834, skal jeg, saa trøttende det end er, endnu meddele adskillige Kjendsgjerninger, der vise hvor aldeles det inden 1834 har forholdt sig saaledes som af mig forklaret.

Jeg seer, at jeg har forbigaaet en Omstændighed, som end ydermere oplyser den rette Beskaffenhed af den Adskillelse der i de fælles Collegier var mellem Kongeriget's og Hertugdømmernes Sager, den nemlig, at de havde deres særskilte Ordførere i Statsraadet, naar Collegiechefen, der stod i samme Forhold til begge Slags Sager, havde Sæde i Statsraadet, saavelsom og naar han ikke var i dette Tilfælde, men ved en særlig Forhindring var sat ud af Stand til at besørge Referatet. Jeg har nu fundet anført som et Beviis paa hvor lidet Adskillelsen havde at betyde, at det var det første Medlem i Collegiet, der, uden Hensyn til Forskjellen mellem Danmark og Hertugdømmerne, foredrog Sagen. Dette synes og at være aldeles begrundet i det aabne Brev af 19de April 1819 om Sagers Foretagelse i Statsraadet, jevnfør det ældre af 20de April 1814. *) Men denne Kongelige Befaling maa meget snart, jeg skulde troe umiddelbart efterat den var meddeelt**), være blevet saaledes udtydet eller forandret, at der i de fælles Collegier skulde forholdes som ovenanført, saaledes som Tilfældet og havde været i den ældre Statsraadstid.

*) Begge i den næstfste Samling.

**) Enten, som jeg snarest troer, ved en mundtlig Tilfjendbegivelse til vedkommende Collegier eller i alt Fald ved særlige Reskripter til disse. Gjennem det danske Cancelli blev Intet derom udfærdiget.

For kun at holde mig til hvad jeg ganske umiddelbar har erfare-
ret, saa fandt jeg i 1821, da jeg første Gang fik den Ære i
de to ældre Deputeredes Forsald at forebrage nogle Cancellifager,
to Referenter for Rentekammerets Sager, Wormskjold for de
danske og v. Cöfen for Hertugdømmernes, og paa samme Maade
forholdtes der steds baade med Rentekammerets og med General-
Toldkammerets Sager i den Række af Aar, hvori Møsting og
Sehested vare Præsidenter hver i et af disse Collegier og tillige
Medlemmer af Statsraadet. Medens fra 1831 disse Collegier
jorestodes af Directurer, bleve Referaterne paa lige Maade deelte,
naar disse Collegiechefer enkelte Gange havde Forsald, hvilket og
hvad Rentekammeret angaaer blev almindeligt, efterat en Stats-
minister igjen havde faaet Præsidiet i Samme. Saafernt Ingen
vil kunne modsigge enten dette eller hvad jeg tidligere har anført
om de herhenhørende Forhold, saa veed jeg ikke, om man endnu
tør paaftaae, at Kongerigets og Hertugdømmernes Sager i de
fælles Collegier ikke vare adskilte fra hinanden af anden Grund
eller med anden Virkning end sjællandske og jydske, eller flensvigske
og holfsteenske indbyrdes. Men hvis Noget endda maatte være
Tvivl om de af mig saa omstændelig fremsatte Kjendsgjerninger,
hvilket jeg dog ei kan troe, saa har jeg endnu andre Beviser for
det Væsentlige i min Paaastand. Det Fællesskab, som man nu
finder for godt at betegne som administrativt, var noget Mere;
det var et legislativt-administrativt; den førstnævnte Egenkab
var ogsaa i sit Væsen den første, thi i den havde den anden
sin Rod. Det var fordi Hertugdømmerne havde en fra den
danske affondret, men indbyrdes størstedels fælles Lovgivning
baade i Retsvæsenet og i Forvalningsvæsenet, at det samme og
maatte vise sig i den til Lovens Haandthævelse indrettede og ved
samme bundne Bestyrelse. Hvorledes Lovgivningen for begge
Hertugdømmer, efter i flere Aarhundreder at have været deels i
fælles Stænders, deels i en fra de to Fyrster, mellem hvilke

Herredømmet var deelt, udgaaende fælles Regjerings, deels i de enkelte Landsfyrsters Hænder, ogsaa efter Slesvigs Gjenforening med Danmark, blev holdt ganske ude fra Forgivningen for dette Rige (for hvilket der end ikke udkom nogen Kundgjørelse om det forandrede Forhold hvori Slesvig var kommen til Kongen), og at den derimod i de væsentligste og meest betydende Forhold blev fælles, er omstændelig udviklet i oftnævnte Skrift: For den danske Stats Dyrholdelse o. s. v. S. 186—193, og vides heller ikke at være modsiget. Men naar Hertugdømmerne, ikke blot med Hensyn til Retsvæsenet, Kirke- og Underviisningsvæsenet og de øvrige Gjenstande, der bleve henlagte under et for disse indrettet særligt Collegium, men ogsaa angaaende Landbovæsenet, Skattevæsenet, det stemplede Papir, Toldevæsenet og overhovedet over saa godt som alle de Forhold, der hørte under Rentekammeret og General-Toldkammeret, havde andre Love end Danmark, og disse i Almindelighed for dem fælles, saa var det jo deraf en umiddelbar Følge, at hine Unliggende maatte bestyres efter andre Regler i hine end i dette. Om de end i Et og Alt vare blevne bestyrede af de samme Mænd, saa vilde dog Bestyrelsen ligesuldt have været forskjellig. Forskjelligheden i Bestyrelses=Personalet var kun en Følge af at det ellers ikke vilde have været praktisk muligt vedbørlig at gennemføre de forskjellige Bestyrelsesregler. Det maa herved ikke oversees, at der hertil, foruden nøie Kundskab om de særlige Love for de vedkommende Forvaltningsgrene, ogsaa behøvedes Bekjendtskab med Landets øvrige Love og Rets=tilstande, hvormed disse Forvaltningsgrene jevnlig komme i Berørelse, saavel naar der behøves Retternes, Dyrighedernes eller Kommunernes Medvirkning, som i mange andre Maader.

Det er sagt, at da dog enhver Sags Afgjørelse beroede paa Stemmesleerhed i det samlede Collegium, saa var det af liden Vigtighed, om den foreløbige Behandling af Danmarks og af Hertugdømmernes Sager var overladt et forskjelligt Personale.

Denne Bemærkning vilde være flaaende, saafremt den trufne Tingenes Orden var bygget paa Forudsætningen om to modstridende Villiesretninger, som vilde gjøre sig gjældende; i saa Fald vilde Adskillelsen have været saa godt som betydningsløs, da de Collegie-Medlemmer, som vare ansatte med Hensyn til Hertugdømmernes Sager, altid vare et Mindretal. Men det er ingenlunde fra en saadan Mobsætning i Villien, den indførte Adskillelse er gaaet ud. Den Tanke, der har ligget til Grund, var derimod den samme, der og har ledet til de mange Afdelinger efter Sag, der fandt Sted i Collegierne, nemlig Nødvendigheden af at de uligeartede Indsigter, der kunne behøves til de forskjellige under et Collegium hørende Forretningers vedbørlige Røgt og som ingenlunde kunde forudsættes hos ethvert enkelt Medlem, dog ikke savnedes i Collegiet. Naar dette i sine forskjellige Forretningskredse var besat med Mænd, som vare dygtige til at bestyre de derhen hørende Sager, saa maatte Enhver i sin Forretningskreds faae en sær betydende Indflydelse, uden dog at blive eneraadig i Samme. Hans Colleger vilde ordenligviis være tilbøielige til at slutte sig til ham som den, der baade havde størst Erfaring og Indsigt i denne Art af Sager, og tillige bedst Leilighed til at gjøre sig bekjendt med den enkelte Sag; men de vilde dog ikke gjøre det i Blinde. I Særdeleshed maatte de vide at varetage det Heles Lærv, saafremt der hos den Enkelte maatte vise sig en Uttraa efter at give de Interesser, som vare hans særlige Omfjerg anbetroede, en utilbørlig Dørvægt. En saadan Genfjædighed vilde derfor ikke let kunne holde sig i et Collegium, selv den Enkelte, der maatte have nogen Tilbøielighed dertil, vilde efterhaanden aflægge den, deels i den Erkjendelse af det Uberettigede heri, hvortil Forhandlingerne med hans Colleger maatte føre ham, deels forbi han maatte finde, at han, ved at overlade sig til sliq Genfjædighed, kun vilde skade de Interesser, som han ønskede at gjøre gjældende. Jeg har navnlig havt Leilighed til temmelig

ngie at kjenbe en Række af Mænd, der efterhaanden have, som Deputerede i Rentekammeret, forestaaet den Afdeling i samme, der behandlede Hertugdømmernes Sager, men Ingen af disse havde gjort sig til Opgave ubetinget at forsøgte disse Statsdeles særlige Interesser. De have meget vel indseet, at deres Stræben kun burde være rettet paa en rigtig Ligevægt mellem de enkelte Statsdeles Interesser. Jeg har overalt ikke erfaret, at der mellem de danske og de tydske Medlemmer i Kammercollegierne har været nogen gennemgribende Modfætning i Anskuelser, hvorimod der haves mærkelige Exempler paa, at de netop i de Sager, hvori der vare stærkt fremtrædende Interesser i Hertugdømmerne, som til hele Statens Vel skulde overvindes, have været i god Overensstemmelse. Saaledes vil det S. 202 sees, at det var den tydske Deputerede for Rentekammeret, som i Statsraadet foretog den yderst vigtige Beskatnings sag, som blev afgjort ved Beslutning von 15ten December 1802, og at han derunder talte imod Ridderskabets Paastrand om Selvbeskatningsret. Ligeledes var der, efter hvad jeg har havt Leilighed til at erfare, ingen, i det mindste ingen væsentlig og endelig Meningsforskjel mellem de Mænd, der forberedede den ikke mindre vigtige Toldforordning af 1ste Mai 1838, blandt hvilke ogsaa det flæsvig-holstenste Cancellies Medlemmer eller i det mindste flere af disse vare.

Det var saaledes vistnok en fra alle Sider god og veloversveiet Tingenes Orden, hvorefter Kammerfager for Danmark (til 1814 for Danmark og Norge) og for Hertugdømmerne behandlede i samme Collegium, men at der for de sidste vare særlige Afdelinger, besatte med Mænd, der vare inde i de der gjældende Love og fortrøllige med de Forhold, som maatte komme i Betragtning ved disse Loves Anvendelse. Saaledes har og Tingen stedse været indrettet hos os, uden for den korte Tid, hvori Rentekammeret og General-Toldkammeret, i Overensstemmelse med Cabinetordre af 6te Juni 1771, vare ophævede, og tre nye Kamre

fatte i Stedet, et danst (der tillige var for Colonierne), et norst (der og indbefattede Island) og et tydst for Slesvig, Holsteen, Oldenborg og Delmenholst; en Indretning, der ret udgjør et staaende Beviis paa det ringe Overblik, hvormed Struensee ombannede Rigets vigtigste Indretninger. Iøvrigt er det naturligt, at som der, med Hensyn til de under de fælles Collegier og navnlig Rentekammeret og General-Loldkammeret hørende Forhold, efterhaanden var blevet større Overeensstemmelse mellem Danmarks og Hertugdømmernes Love, maa den gjensidige Deeltagelse i Sagerne være blevet større end den forhen var. Dette var navnlig Tilfældet med Hensyn til Loldfager, efterat Forordningen af 1ste Mai 1838 havde bragt Danmarks og Hertugdømmernes Loldlove hinanden nærmere; ligesom og alle de senere Forandringer i Loldlovene, der størsteels have været overeensstemmende, ere blevne bearbejdede baade af de Mand, der nærmest havde med Rigets Loldfager at gjøre, og af dem, som Bestyrelsen af Hertugdømmets særlig var anvist. Ogsaa bidrog Stænderindretningen til, at man fra begge Sider søgte mere at sætte sig ind i hinandens Love og offentlige Forhold end forhen. Fremdeles turde Personforandringer have bidraget noget til at de to Sider i Kamrene efterhaanden ere blevne hinanden mindre fremmede end de forhen og navnlig endnu i 1834 vare. I en ældre Tid var den fælles Deeltagelse saare ringe, og viste sig nok aldeles ikke uden i enkelte almindelige Sager, hvori de forskjellige Statsdeles Berettigelser og Interesser maatte veies imod hinanden, saasom naar nye Skattepaabud skulde indføres. Selv hvad de enkelte Anvendelser af samstemmige Love angaaer, synes den ene Side ikke at have bekymret sig om den anden. Der var endog til samme Tid danst og tydst Referat, hvert for sin Afdeling. Et ret indlysende Beviis paa hvor meget Enhver holdt sig paa sin Side, kan man og finde i det vigtige Værk, som den meget erfarne og kundskabstrige Kammermand Mandix (den Tid

Committeret, siden Deputeret i Rentekammeret), i 1820 udgav om det danske Kammervæsen. I dette udførlige og nøiagtige Værk ere Hertugdømmerne slet ikke nævnte uden paa et Par enkelte Steder, hvor Forfatteren havde at udvikle Indholdet af Anordninger for Danmark, der umiddelbar berørte et Forhold til Hertugdømmerne. Forfatteren havde end ikke fundet det fornødent at sige noget Ord til Forklaring om hvorfor han ikke havde taget Hertugdømmernes Kammervæsen med, uagtet der, i al Fald i den Omstændighed, at Bogen paa Titelbladet blandt andet blev betegnet som en „Haandbog for Embedsmænd i Rentekammeret,“ dertil var saa stor Anledning. Det er, som om han ved Rentekammeret blot tænkte sig den danske Afdeling af samme, i hvilken han i en lang Række af Aar havde været en virksom Arbejder, og i adskillige Aar Medlem, uden at have bekymret sig om den anden Afdeling. Heraf turde det fremgaae, at den forhen omtalte Lempning, som der blev gjort i det bogstavelige Indhold af den Kongelige Befaling af 19de April 1819 var grundet i en indvortes Nødvendighed, hvorfor jeg ikke heller tvivler paa, at den foregik strax eller dog inden en meget kort Tid. Saafremt hiin Lempning ikke var foregaaet, vilde den Deputerede for Hertugdømmerne, v. Esen, i adskillige Aar (fra Wormskjolds Død i 1824), have havt at foredrage Sager angaaende det danske Landbovæsen, Skattevæsen o. s. v., hvilke vist vare denne med Hertugdømmernes Kammervæsen, saavel som med deres øvrige Forhold særdeles fortrolige Mand omtrent ligesaa fremmede, som de flestvigste og holstøeneste, for ikke at tale om de lauenborgske, vare Mandix. *)

*) I vore juridiske Værebøger finder man heller ikke mere Henblik til Hertugdømmernes Ret end i Mandix's Værk til deres Kammervæsen. Jeg turde være den første af vore juridiske Forfattere, som dog ved adskillige Leiligheder har berørt Hertugdømmernes Ret.

Det kunde iøvrigt med Hensyn til de Klager, der ere førte over den i 1834 oprettede Provindsstyre, end ikke være af nogen Bigtighed, om de danske Medlemmers Indvirkning paa Hertugdømmernes Sager i de fælles Collegier var af mere eller mindre Betydning. Da alle bemeldte Regjerings Beslutninger vare underkastede Prøvelse af de herværende høiere Collegier, hvilke og vare bemyndigede til at foreskrive dem bindende Regler for Sagernes Behandling, saa blev der samme Leilighed for hine Mænd til at indvirke paa flestvigske og holfteenske Sager, som de havde havt forhen, da disse Sager gik gjennem de vedkommende Overretter.

Man har endvidere sagt, at hvad der i Lovgivningen og Bestyrelsen var af Adskillelse mellem Danmark og Hertugdømmene, eller af Forbindelse mellem disse, allerede af den Grund var uden Betydning, at Kongen var uindskrænket Souverain i det hele danske Monarki. For denne Bemærkning synes de samme Forestillinger om den uindskrænkede Kongemagt at ligge til Grund, der for nogle Aar siden saa flittig bleve anvendte for at lægge denne Magt for Had, men som nu ved flere Leiligheder benyttes for at hævde Noget, som Kongerne af deres Magtfulde kunde og formeentlig burde have gjort, men ifølge den Begrænsning, inden hvilken de brugte den, ikke havde gjort. Disse Forestillinger ere imidlertid aldeles afvigende fra den Retssbevidsthed, hvoraf Kongen og Folket var gennemtrængt. Ved at løse Kongemagten fra de Baand, som Rigets ældre Forsatning havde lagt paa samme, var det ingenlunde Folkets Tanke at indføre en vilkaarlig Regjering, og ligejaa lidet var det enten Frederik den Tredies eller hans Efterkommeres Tanke at den ubundne Magt, som var nedlagt i deres Hænder, kunde benyttes vilkaarlig. De erkjendte, at Magten kun var dem givet til Værn om Alles Ret og Velvære, og at det dertil var nødvendigt, at Kongen, forsaavidt dens Udøvelse ikke ganske kunde overlades til Andre (saa-

ledes som Tilfældet blev med Hensyn til de egentlige Retsfager), ikke tog nogen Beslutning forinden de Anliggender, som skulde afgjøres, vare paa den Maade, som bedst betrygge de deres rette Opfattelse og Bedømmelse, prøvede af indsigtsfulde paalidelige Mænd, ved hvis Raad og Veiledning han kunde blive saaledes oplyst, at han kunde tage en retfærdig og hensigtsmæssig Beslutning. Ganske kort efter at Frederik den Tredie havde modtaget Enevoldsmagten og længe førend Kongeloven blev til, *) indførte han derfor adskillige Collegier, hvorigjennem de forskellige Grene af Forretninger skulde behandles, og i Spidsen af disse et geheime Statsraad. Den omhyggelige Statsorden, som Enevoldsmagtens Stifter saaledes uopholdelig fatte i den ophævede Forfatnings Sted, blev og, med korte Afbrydelser, som vare meget beklagelige, Grundlaget for den hele fremtidige Regjeringsmaade, kun at der efterhaanden skete de Forandringer og Lempninger, som Forholdenes Udvikling fandtes at tilfige. Hertugdømmerne, hørte oprindeligiis ikke under Kongens souveraine Myndighed. Han havde kun et deelt og indskrænket Herredømme over samme og det uden Forbindelse med hans Regjering over Kongerigerne. Men som de efterhaanden kom ind under den danske Konges udeelte Regjering, blev han, uagtet Kongeloven ei der blev indført, dog, som Følge af de forrige forfatningsmæssige Strankers Ophør, i Gjærningen ikke synderlig mere indskrænket i deres Styrelse end i Kongerigerne. Imidlertid lode Kongerne dem beholde deres forrige særegne Retsstilstande, forsaavidt det kunde bestaae med deres Ene-regjering, og det Fællesskab, hvori hine Lande kom med Kongerigerne i Hensyn til Udenlandspolitik, Forsvars- og Finantvæsenet. Statsraadet og de Samme nærmest staaende Regjeringsorganer for Kongerigerne fik saaledes og Deel i Hertugdømmernes Styrelse, men med Tilføj-

*) Ved den saakaldte Provincial-Ordnning af 4de November 1660.

ning af de fornødbne nye Lov og med saadanne Forandringer og Lempninger, som behøvedes for at sikke dem deres særegne Retstilstandes Opretholdelse og hensigtsmæssige Udvikling. Kongens Undersaatter i alle Monarkiets Dele holdt sig forviisede om, at de Grundvolde, hvorpaa deres anerkjendte Retstilstande hvilede, vilde blive urokkede, uagtet disse i deres Enkeltheder i mange Maader maatte ændres og forbedres. Det er saaledes en Misfjendelse af vor forrige Forfatnings Væsen, naar man mener, at de af vore Konger, lige fra den Tid, Regjeringen over Hertugdømmerne blev lagt i deres Hænder, anerkjendte Grundsætninger for Maaden, hvorpaa de vilde udøve deres Magt over disse Lande, vare et Intet, fordi de ikke vare omgjærbede med nogen forfatningsmæssig Garanti. *) Hvad vilde man have sagt i Kongerigerne, saafremt Kongen i disse vilde have benyttet sin Enevoldsmagt, som dog der havde en klarere og bestemttere Begrundelse, uden at agte paa de stadig iagttagne Regler og Former, hvorved Borgerne fandt sig betryggede mod dens vilkaarlige Brug?

Det vilde være en Misforstaaelse om man af det jeg har sagt til Retfærdiggjørelse for den i 1834 oprettede Provindsalregjering for Hertugdømmerne, vilde slutte, at jeg og nu maatte tage Ordet for dens Fornyelse. Den forrige Retstilstand blev ganske forandret derved, at Hertugdømmerne grebe til Vaaben mod deres Landsherre for at gjennemføre uberettigede Fordringer, og at de — hvad der vel endnu mere har fordærvet Alt for dem — til Tider, da Revolutionstrusen burde have været udsøvet, med Haardnakkenhed ere vedblevne at fortsætte den forbrøderiske Vej de havde indslaaet, uagtet Leilighed var givet til en taalelig Udjevning. Herved have de forskjertset den Berettigelse, som endnu af vor nærværende Konge kort førend Opstandens Udbrud var bleven anerkjendt. Og det er nu blevet en af Kon-

*) Jevnsfør: For den danske Stats Opretholdelse o. s. v. S. 195, 199.

gen, i Forbindelse med Europas vigtigste Magter vedtagen Beslutning, at hvert af disse Hertugdømmer skal have sin særskilte Lovgivningsmyndighed og sin særskilte høieste Regjering; men med denne Beslutning, som man hverken fra den ene eller den anden Side kan modsætte sig, er en fælles local Regjering blevet en Umulighed.

De S. 304—340 meddeelte Undersøgelser ere foranledigede ved en Beshyldning som under Trykningen af dette Skrift kom frem mod de Mænd, til hvilke Frederik den Sjette havde betroet Hertugdømmernes Anliggender. Under Slesvigs Bestyrelse af en overordentlig Regjeringscommissair bleve nemlig to Rescripter af 1810 og 1811, hvortil vor Presse forhen ikke synes at have lagt Mærke, fremtagne og satte i Kraft, der vidne om at Kongen havde været betænkt paa efterhaanden at indføre Dansk baade som Kirke- og Skole- og som Thing- og Forretningsprog i alle til Slesvig hørende Distrikter, hvori der tales Dansk; og da Kongens saaledes tilkjendegivne Villie ikke havde faaet nogen Virkning, saa var man let færdig med den Beshyldning, at hine Kongens Tjenere, enten ligefrem havde været hans Befaling overhørig eller ved Rænker omgaaet den. Man kan ikke nægte, at dette, der tillige vilde føre til en Stadfæstelse af den Kraftløshed man saa gjerne vil tillægge Frederik den Sjette, har en tilsyneladende Grund for sig, der mangler med Hensyn til de øvrige Sigtelser, man har tilladt sig mod Datidens Regjering. Da jeg nu imidlertid var fuldkommen overbevist om, at denne Mistanke var aldeles uforfkyldt, fandt jeg mig opfordret til at give en udførlig Fremstilling af Forhold, som synes at være lidet bemærkede af den nærværende Slægt, men hvorved jeg haaber at det vil blive indlysende for mine Medborgere, at Kongen selv med fuldt Overlæg havde idetmindste for Liden opgivet Gjennemførelsen af hiin Hensigt. Herunder er jeg kommet til allerede her at udhæve et meget indflydelsesrigt Vendepunkt i Frederik den

Sjettes Regjering, og derved forlods at levere et ikke uvigtigt Bidrag til den Deel af hans Regjeringshistorie, som vilde have faaet sin Plads i nærværende Bind, dersom ikke de ovenforklarede Aarsager havde bevæget mig til at anvende det paa anden Maade. De, der ere noget fortrolige med Lovene og Regjeringsforanstaltningerne til de Tider, hvorom her er Tale, turde allerede i de Antydninger, jeg ved den Leilighed har givet, have nok for at erkjende det Berettigede i de tre Udsnit, som jeg har sat i den forevige Konges Regjeringstid, hvilket isvrigt vil finde sin yderligere Udvikling i det Følgende. Det er ikke uden Overvindelse at jeg derunder er gaaet ind paa at udtale min Mening om en noget uheldig Wei som Kongen en Tidlang havde indflaaet. Men skulde jeg give en tro Oversigt over Danmarks indre Historie i min Tid, kunde jeg dog ikke undgaae enten her eller et andet Sted at udhæve hiin Begivenhed og dens Følger. Det skjønne Billede af Frederik den Sjette som Menneffe og som Regent, hvoraf de Ældre blandt os have været fyldte fra vor Barndom af, lider desuden mindre ved en Erkjendelse af Misgreb, han i en vis Deel af sin Regjering havde begaaet, end ved den Forudsætning, at han ikke har havt den Dyrkelseshed eller den Kraft, som behøvedes for ikke at lade sig saa grovt skuffe, som han maatte have gjort, saafremt han, uden selv at være kommet til Erkjendelse af Mislighederne ved Udførelsen af den omhandlede Befaling, havde taalt at hans Villie blev sat tilside af dem, der vare nærmest kaldede til at bringe den i Udførelse.

Fra flere Sider beflægtet med foransførte af Kongen begyndte men igjen standsede Bestræbelse var en anden Foranstaltning, som han gjorde i det samme Udsnit af sin Regjering, og om nogle Aar igjen lod falde, men som ogsaa af den overordentlige Regjeringscommissair i Slesvig paa ny er blevet optaget, den at Kjøbstæderne i Hertugdømmerne, med enkelte Undtagelser, skulde

henlægges under Amtmændene eller andre lige med disse staaende Embedsmænd som Overdirecteurer. Denne Sag, der forhen vistnok har været Ordførerne i vore Blade aldeles ubekjendt, har, efterat den ved dens Fornyelse er kommet til deres Kundskab, fremkaldt omtrent lignende Domme som den nylig foran omhandlede. Jeg har derfor S. 342—350 udtrykkelig udviklet de mangesidige Grunde, der talte mod den betydelige Forandring i Kjøbstædernes Forvaltning, som i hiint Utsnit af Frederik den Sjettes Regjering blev paabuden, og jeg tør troe, at det deraf vil blive klart, at de der maatte have raadet ham til igjen at opgive den, ingenlunde fortjene derfor at dables. Iøvrigt skal jeg her gjentage at hvad jeg har udtalt, deels om denne Foranstaltning, deels om den tilsigtede Udvidelse af det danske Sprog Omraade i Slesvig, ikke gaaer ud paa at begrunde nogen Dabdel over den overordentlige Regjeringscommisair, forsaavidt han igjen har sat det i Kraft, der var forfaldet, thi jeg maa erkjende, at Forholdene nu i mange Maader vare blevne forandrede.

Det Utsnit, der begynder S. 350 og ender S. 359 gaaer ud paa, i Henhold til de forudgaacnde Undersøgelser, yderligere at udhøve, hvorledes det, saafremt der fra dansk Side var Grund til at anke over den eiendommelige Retstilstand som Hertugdømmernes nøde, dog vilde være uretfærdigt, at kaste Skylden paa Frederik den Sjettes eller Christian den Ottendes Regjering, men at Anken maatte gaae tilbage til Frederik den Fjerde, og dernæst til Peter Andreas Bernstorff. Til hiin Konge fordi han efterat være bleven Herre over hele Slesvig, dog holdt det i Lovgivning og Statsstyrelse affondret fra Danmark, men i Fællesskab med Holsteen, skjøndt han deraf kun havde en Deel; til den nævnte Minister, fordi han havde afgjørende Indflydelse til den Tid, da Slesvig ved den storfyrstelige Afstaaelse blev Kongen af Danmark sikket, og denne tillige blev Herre over hele Holsteen, i hvilken Tid der altsaa kunde synes at have været

Anledning til at forandre den hidtil fulgte Regjeringsmaade, men dette aldeles ikke skeete, hvorimod han fuldkommen hævdede det forrige Fællesskab i Lovgivning og Regjeringsmaade og kun gjorde lidet for at bringe Hertugdømmerne Danmark nærmere; medens der netop under de Regjeringer, som nu maae høre saa meget ondt, fordi de ikke have varetaget Danmarks Ret og dets Larv ligeoverfor Hertugdømmerne, er gjort saare meget i denne Retning, og derved tildeels fremkaldt Misfornøielse sammentræks. Men, ligesom jeg i mit Skrift: „For den danske Stats Opretholdelse i dens Heelhed“ S. 208—220 havde udviklet de vigtige Grunde, der talte for Frederik den Fjerdes Behandling af dette Anliggende, saaledes har jeg her kortelig antydet de ikke mindre vigtige Grunde, der maae antages at have bestemt Bernstorff til at blive ved den af Frederik den Fjerde antagne og siden stedsve vebligereholdte Grundsaetning. Iøvrigt turde Bernstorffs Navn indeholde en kraftigere Retfaerdiggjorelse for ham end mine Grunde.

Det paafolgende Afsnit S. 359—367 indeholder adskillige Træk af Historien fra forskjellige Tider, der godtgjore, at der ikke kan opvises nogen Periode, hvori Forholdet mellem Danmark og Hertugdømmerne havde vaeret saa lykkeligt som det var fra 1720 og især i dette Aarhundrede havde udviklet sig, saalænge indtil det blev forstyrret ved ulykkelig Tvedragt.

Jeg kunde vaere fristet til ogsaa at medgive nogle Ord for at forberede Læserne paa de øvrige Afsnit af naervaerende Bind, der deels beffjæftige sig med Undersøgelser og Betragtninger over historiske Forhold, der have haft afgjorende Indflydelse paa Udviklingen af den statsretlige Stilling mellem Monarkiets forskjellige Bestanddele, og hvis rette Opfatning er af Vigtighed for en sund Bedømmelse af den Tingenes Ordning, som vi nu gaae i Møde (S. 387—398 og S. 489); deels udførligen oplyse det aldeles Ugrundede i de Anker, man har ført over Regje-

ringen i Frederik den Sjettes fidske Aar og Christian den Ottendes hele Tid med Hensyn til Sammes Virksomhed i et vigtigt Anliggende (Toldvæsenet), hvori den netop har viist de alvorligste Bestræbelser for at udjevne den værste Ulighed mellem Danmark og Hertugdømmerne, der var blevet tilbage, hvilke Bestræbelser, uagtet de Omstændigheder der traadte i Veien for Hensigtens fuldstændigere Opnaaelse, ogsaa havde ført til et for Danmark meget gavnligt finantstelt Resultat (S. 404—489). Men denne Fortale er allerede blevet saa vidtløftig, og der staaer endnu Udfærdigt tilbage, som jeg i den bør anbringe. Jeg tør og troe, at dersom det er lykkedes mig med Hensyn til det, der fremfor Alt har sat Gemytterne i Bevægelse, at vække mine Læsere til at indlade sig i en Prøvelse af de Forestillinger, hvoraf vistnok de Fleste ere indtagne, saa vil intet videre være fornødent for at ogsaa de ovennævnte Dele af dette Skrift kunde finde Indgang. Derimod kan jeg ikke tilbageholde nogle Bemærkninger, der gaae ud paa ret at lægge mine Medborgere paa Hjerte, hvor vigtigt det netop nu er, at man gaaer ind paa en saadan Prøvelse.

Den uundgaaelige Omordning af vore Statsforhold, der er bleven bebudet ved den Kongelige Kundgjørelse af 28de Januar d. A., er, saavidt man af de offentlige Tilfjendegivelser kan slutte, blevet modtaget med en Utilfredshed og Mistillid, der laader besejrede, at Regjeringen, istedetfor den Medvirkning, som den i mange Maader behøver, vil møde en Uvillie, som vil gjøre den i sig selv saare vanskelige Opgaves nogenlunde heldige Løsning endnu vanskeligere. Dette har ene og alene sin Grund deri, at man engang har sat sig fast i en Mængde urigtige Forestillinger om Kongeriget's Berettigelser og om dets Fart. Naar nu disse Forestillinger skulle tabe det Herredømme, der til en vis Tid endog kan have været Fædrelandet til Gavn, men nu blot vilde virke forstyrrende, er det nødvendigt, at Noget træder offentlig frem derimod, og det med en Skarphed og Alvor, der

kan vække til grundig Eftertanke. Det er det jeg har gjort saavel i et ældre Skrift, som i det nuværende, og mit høieste Ønske er, at enkelte dygtige Mænd ville bringes til at gaae til Bunds i disse Undersøgelser, og meddele Almeneheden hvad de derved have fundet at være Sandhed. Hvad enten de mere eller mindre ville komme til at stemme med det jeg har fundet, saa vil der dog, derom kan jeg ingen Tvivl nære, ved saadanne Undersøgelser efterhaanden fremkomme Berigtigelse i de Forestillinger, som nu beherske de Fleste, og der, saalænge de beholde deres nuværende Herredømme, ville stille sig i Veien for en taalelig Udjevning af vore desværre meget forvirrede Forhold.

Hvad nu den paatænkte Omordning af vore Statsforhold angaaer, da har det vistnok overordentlige Banfælsigheder, under constitutionelle Former at vedligeholde den Eenhed og Heelhed i vor sammensatte Stat, som der i det Væsentlige var blevet tilveiebragt under vore uindskrænkede Konger, og som yderligere vilde have udviklet sig, dersom den ikke var blevet forhindret ved den usalige Tvedragt mellem de forskjellige Dele af Befolkningen, der kort efter Christian den Ottendes Thronbestigelse fik Overhaand og stedsse blev ved at stige. Men nu, da den constitutionelle Veien er indflaet, maa enhver god Statsborger finde sig opfordret til af alle Kræfter at arbejde paa ad denne at bevare Statens Heelhed. At sonderlemme Staten nu det er givet, at Europa ikke blot er villig til at opretholde samme, men at endog de Stater, hvis Bistand vi strax saasnart Krig og Oprør udbrod søgte, gjøre denne Opretholdelse til Betingelse for deres Bistand, det vilde være en Daarskab. At Danmark skulde stilles fra Holsteen, men derimod optage Slesvig i en fuldstændig Stats-eenhed, har viist sig som en Umulighed; men der er heller ikke nogenstinde udtalt nogen klar Tanke om den Tingenes Orden, hvori en saadan Adskillelse og Forening skulde gjennemføres. En sliq Tanke indeholdes paa ingen Maade i den Kongelige Procla-

mation til Slesvigerne af 27de Marts 1848. Da Slesvig efter samme skulde beholde sin Selvstændighed,*) og denne hævedes ved egen Landdag, egen Administration og egne Domstole, saa er det aabenbart, at den derved tillige bebudede fælles Forfatning alene kunde angaae Forhold, som de, hvori der nu mellem Kongeriget og begge Hertugdømmer skal være en fælles Forfatning, og hvilke i Gjerningen størstedels længe havde været fælles. Desuden viser den ovennævnte Proclamation, at Kongen kun opgav Holsteens Indlemmelse i den Forfatning, som han under 28de Januar s. N. havde bebudet, fordi den da udbrudte tydske Revolution vilde af det forhenværende tydske Statsforbund (der ikke betog Fyrsterne deres Souverainitet over de dertil hørende Lande) danne en Forbundsstat med et kraftigt og folkeligt Parlament, og den daværende Regjering havde havt saadan Filtro til denne Hensigts Opnaaelse, at den strax havde sluttet sig til hine Bestræbelser (Kongens Svar til den slesvig-holsteenske Deputation af 24de næstforhen), og saaledes overgivet Holsteen til den paatænkte tydske Stat, hvilken Grund nu aldeles er bortfalden.**)

*) Man pleier, naar man citerer Proclamationen, at tilføie det Ord „p r o v i n d s l e l,“ men dette uklare Ord staaer slet ikke i Proclamationen, hvis øvrige Tilfagn desuden vidne om, at den tilfagte Selvstændighed maatte have det hele ovenmeldte Omfang. I det 3 Dage tidligere givne Svar til den saakaldte slesvig-holsteenske Deputation forekommer vel hiint Adjektiv, men i anden Forbindelse, og Svarets øvrige Indhold bærer hen paa det samme som Proclamationen. Og i al Fald maatte denne have Fortrin, deels som yngre, deels som klarere, deels fordi den var udstedt til det slesvigiske Folk, istedetfor at hiint Svar kun blev givet de af en ulovlig Forsamling sendte Mænd. Jevnsør: „For den danske Stats Opretholdelse i sin Heelhed“ S. 242—244.

***) Hvorledes jeg tænker mig at det Ministerium, der blev afsat i Marts 1848, vilde have foreslaaet Kongen at svare de slesvig-
c*

En vigtig Grund til under den fælles Rigsforsamling, som Proclamationen bebuder, ikke at henlægge flere Gjenstande end høist nødvendigt, indeholdes der og i den lige Berettigelse den tilfiger det danske og det tyske Sprog, ligesaavel i hiin Forsamling som paa den særskilte slesvigiske Landdag. Naar man ret sætter sig ind i de praktiske Vanskeligheder, som Udførelsen af dette vistnok retfærdige Tilfagn vilde fremkalde, kan man ikke andet end blive betænkelig derved. Der kan nemlig, efter Rigsdagens Sammensætning, paa ingen Maade gøres Regning paa, at alle Medlemmer forstaae begge Sprog; det vil altsaa blive nødvendigt at sørge for at enhver Tale, som bliver holdt i det ene, strax bliver fortolket for dem, der ei forstaae samme. Hvor langsomt da alle Forhandlinger ville slæbe sig hen og hvor meget det vil hemme en levende Tankeverel, falder i Minene. Vel vilde disse Ulemper ikke bortfalde ved at Forsamlingen kun fik med de i strengeste Forstand fælles Anliggender at gøre, hvilke langtfra ikke ville blive faa; men meget vilde de dog derved formindskes, især hvis disse Anliggender først bleve behandlede i de særlige Forsamlinger, og kun bragtes for den fælles, naar og forsaavidt Overensstemmelse ei kunde tilveiebringes. Og saa fra en anden Side vilde det til det Grændselese udtrække Tiden, om Sager, der angik enten Danmarks eller Slesvigs særegne Love og Indretninger, skulde behandles ved fælles Rigsdage; thi foruden at baade Sagernes og de Deeltagendes Tal derved vilde faae en betydelig Tilvært, vilde man fra hver Side have ondt ved at sætte sig ind i den andens Sager.

I Forhandlingerne ved Rigsforsamlingen af 1848—1849 vil man Intet finde, der kan tjene til at oplyse det Forhold, hvori man tænkte sig at Danmark og Slesvig skulde komme ved den Grundlov, til hvis Overveielse den var kaldet. Som nær-

holsteenske Afsendinge, der strax efter indfaant sig, sees i mit Skrift: For Opretholdelsen o. s. v. S. 244—245.

mere forklaret i min Prøvelse af det denne Forsamling forelagte Udkast til en Grundlov og til en Valglov S. 466—467, blev der strax reist Tvivl mod at dette Udkast toges under Forhandling, saalænge ikke Udvalgte fra Slesvig, hvorfor Grundloven ogsaa var bestemt, kunde tage Deel i Overveieisen; Tvivl, der baade ved de stærke Grunde, hvorpaa de vare byggede, og ved de Mænds Anseelse, hvorfra de kom, maatte have særdeles Vægt. Efterat det imidlertid blev besluttet, at Udkastet skulde toges under Overveieise, hvorfor Forsamlingen, der var valgt til Udkastets Prøvelse, efter min Mening, heller ikke kunde undslaae sig, naar ikke Regjeringen tog det tilbage, viste det sig baade i det nedsatte Udvalg og i selve Forsamlingen, at man ret gif paa Gløder for at undgaae ethvert Spørgsmaal om Grundlovens Forhold til Slesvig. Da Udvalgets Slutnings-Indstilling, der blandt andet gif ud paa, at Kongen ved Grundlovens Vedtagelse vilde gjentage den i den Valglov, i hvis Følge Forsamlingen var dannet (den 7de Juli 1849), tage Forbeholdenhed, omtrent 6 Maanedet efterat Forsamlingen var traadt sammen, var kommen under foreløbig Behandling, yttrede en Mand, der som daværende Minister havde havt Deel i Grundlovens Udarbeidelse, at det i Dieblicket var betænkeligt, at omtale Slesvigs Forhold til Danmark, og en af Udvalgets Ordførere var enig i at det havde været bedre om Spørgsmaalet ei var reist. Et af Forsamlingens indsigtsfuldeste, men dog ikke i lige Forhold gjældende Medlemmer, sluttede denne Forhandling med den Bemærkning, at han, efter denne Sags særegne Beskaffenhed, under den foreløbige Forhandling ikke vilde yttre sig nærmere derover. Jeg fandt det ved den Leilighed usforsvarligt længere aldeløs at tilbageholde mine Betæneligheder (hvilket jeg til den Tid havde gjort med særdeles Hensyn til at der var Udsgt til, at Forholdene, inden Sagen blev tilendebragt i Rigsdagen, vilde have ordnet sig saaledes, at Spørgsmaalet bortfaldt); dog indskrankede jeg mig til nogle korte

Antydninger. Der blev ikke sagt noget til Oplysning i Anledning af mine Betænkkeligheder, men man blev staaende ved det Utilraadelige i under de daværende Forhold at udtale noget Bestemt om Sagen.*) Ved den endelige Behandling stillede jeg et Forslag om, at enten Grundloven ikke maatte udkomme inden den havde været en flæsavigsk Forsamling forelagt og derefter en ny danskflæsavigsk Rigsforsamling, eller in subsidium at den blot maatte komme ud for Danmark. Jeg havde været beredt paa at give en noget udførlig Udvikling af mine Grunde, men dette blev mig aldeles ikke tilstedt, da der allerede forud og efterat blot en Taler havde yttret sig over et af de flere da stillede Forslag som havde Hensyn til Grundlovens Omraade, var forlangt Afslutning, der ved Stemmeleerhed blev besluttet.***) Biskop Wynster, der og tidligere havde med sædvanlig Klarhed og Styrke yttret sig over det Mislige i Grundlovens Vedtagelse under de daværende Forhold, forsøgte flere Gange at faae Ordet, men fik ikke Lov til at tale ud. Derpaa blev mit Hovedforslag forkastet med 82 Stemmer mod 4, og Biforslaget tog jeg tilbage, hvilket og senere blev Tilfældet med alle andre Forslag, der havde en nærmere Forklaring eller Bestemmelse af Grundlovens Omraade til Gjenstand.***)) Det sees heraf, at Forsamlingen gjorde et meget absolut Brug af sin absolute Magt, for at bortfjerne enhver Forklaring og standse enhver Drøftelse med Hensyn til hiint Spørgsmaal.

Grundloven blev nu vedtaget uden nogen saadan Forklaring; men man fandt, at Slesvig, der tilligemed Danmark var nævnt i Udkastets Titel, skulde ubelædes og derimod en ny Titel vælges, hvori det iugenlunde klart og umiddelbart blev udtalt, at den tillige var bestemt for Slesvig. Det maa herved vel

*) See Rigsforsamlings-Libende S. 2729—2738.

***) S. 2725—2733.

***)) S. 3398—3402.

mærkes, at hin Titel var „Udkast til en Grundlov for Kongeriget Danmark og Slesvig,“ ikke, som man under Folkethingsforhandlingerne har tilladt sig at citere den, „for Danmark-Slesvig.“ I Udvalgets Betænkning yttres der, at denne nye Benævnelse, efter hvad Fleerheden fandt, kunde forsvares med meget gode Grunde; navnlig blev det fremhævet, hvor stærkt den afviste enhver Tanke om Slesvigs Incorporation i Danmark. Man meente imidlertid, at den, som uvant, for Mange har noget Stødende, og at der turde være Flere, der i en Titel, der nævne Slesvig særlig, vilde savne Slesvigs gamle Benævnelse som Hertugdømme. Udvalgets Fleerhed havde derfor forenet sig om Benævnelsen Danmarks Rige, hvorom det siges, at den i Dvereenstemmelse med gammel Sprogbrug heelt vel kunde vælges (sic) for at betegne Grundlovens Omraade, nemlig det egentlige Danmark, det saakaldte Hertugdømme Slesvig, Island og Færøerne.*) Dette blev og, som bekjendt, antaget, men det maa i ethvert Tilfælde indrømmes, at være et meget uklart Udtryk for Noget, der saa væsentlig skulde bestemme den hele Grundlovs Betydning; de brugte Udtryk vise og, at man følte sig lidet sikker i sin Sag. Det turde endog være vanskeligt at anføre en nogenlunde antagelig historisk Hjemmel for den paaberaabte gamle Sprogbrug. Man vil let kunne opvise Exempler paa, at hiint Udtryk snart betegner det egentlige Kongerige Danmark, snart det hele danske Monarkie, hvilket sidste man iøvrigt ofte og ved mere betydende Leiligheder finder benævnt blot som Danmark. Men paa den Middelbetydning, som man her vilde give det, vil det neppe kunne anføres noget Exempel, hvori man med Føie kunde finde en gyldig Autoritet. Naar der i ældre Love og andre Statsacter tales om Danmarks Riges Stænder, Danmarks Riges Raad, Droft, Rantsler o. s. v., saa har Slesvig netop ikke været indbefattet

*) S. 1479. Det sidste kunde dog vel aldrig være efter gammel Sprogbrug.

under disse Corporationers eller Embeders Virkefærd, undtagen forsaavidt Benævnelsen maatte forekomme i en Tid, da dette Land stod under dansk Regjering, ikke blot under dansk Lehnshøihered. Man finder endog Danmarks Riges Raad træde frem i Overeenskomster mellem Riget og Fyrstendømmerne og i Modsætning til bispes Raader, i hvilken Henseende jeg blot skal nævne Unionen af 1533. Den under 16de Juni 1849 udgivne Valglov §§ 19 og 37 indeholder Forbeholdenhed af nærmere Bestemmelser om Medlems-Tallet og Valgkredsene for Slesvig ligesom og for Island. Heri ligger nu vel, at det var anlagt paa at optage Slesvig i Rigsdagen, men dette kunde dog kun udføres under visse nærmere Betingelser og Bestemmelser. Slesvigs Deelagtighed i Forfatning med Danmark bliver heller ikke nu gjort stridig, men der er kun Spørgsmaal om Betingelserne og de nærmere Bestemmelser for samme, samt, hvad paa dette Sted nærmest vedkommer os, om den Nødvendighed som det tilkommer at tage afgjørende Beslutning desangaaende. Den eneste gjældende Regel, som man i saa Henseende har at holde sig til, er Indledningen til Grundloven, hvori Kongen, idet han vedtager denne Lov, saaledes som den var ombannet ved Rigsforsamlingens Forhandlinger, tilføjer: „dog med Forbehold af at Ordningen af Alt, hvad der vedkommer Hertugdømmet Slesvigs Stilling, beroer indtil Freden er afluttet.“ Disse Ord ere vist nok ikke saa skarpt betegnende, at de jo kunne give Stof til ulige Opfatning. Dette har og viist sig under de Forhandlinger paa Rigsdagen, hvortil den Kongelige Kundgjørelse af 28de Januar 1852 har givet Anledning, skjøndt Modsætningen deri, fornemmelig paa Grund af den Tilbageholdenhed, hvormed Ministrene gif de reiste Betværing i Møde, ikke traadte ret skarpt frem. Under Forhandlingerne undertrykte jeg den Tilbøielighed jeg følte til bestemt at yttre mig over dette Anliggende, idet jeg antog, at jeg derved sandsynligviis vilde fremkalde det Stormløb, som Ministrene kjen-

deligen søgte at undgaae, uden at jeg var vis paa, om jeg der- ved vilde gavne eller skade Sagen. Derimod finder jeg det nu at være Pligt at benytte denne Fortale til bestemt at udtale og retfærdiggjøre min Mening.

Der ere to Hovedspørgsmaal angaaende Betydningen af ovennævnte Forbeholdenhed. Det første angaaer dens Om- fang. Under de nybnævnte Forhandlinger blev det sagt „at der kun er Tale om Slesvigs Indordning under den danske Grund- lov, hvorledes Slesvig kan repræsenteres paa den danske Rigs- dag.“ Taleren antog, at dette ligger aldeles klart i Ordene, og at det hidtil har været den almindelige Mening, men indlod sig ikke videre i at begrunde samme, hvortil der heller ikke blev givet ham Anledning. Jeg kan derimod ikke skjønne, at Ordene tilføede en saa indskrænkende Fortolkning; og det forekommer mig derhos, at den staaer i Modsigelse med Sagens Natur og med det historiske Givne. Foruden at Udtrykkene „Alt hvad der vedkommer Hertugdømmet Slesvigs Stilling“ omfatter meget mere, vidner saavel hele Forbeholdenhedens Henføgt som og i Særdeleshed det lidet Ord „dog“ om at den maa antyde noget, der skal være undtaget fra den Stadfæstelse, Kongen gav Grundloven. Men en saadan Undtagelse vilde den ikke indeholde, saafremt den kun skulde være at forstaae om Slesvigs Repræsentation paa Rigsdagen, thi derom har jo Grundloven ikke et Ord. Det er fremdeles, saavidt jeg skjønner, aldeles umuligt, at Slesvig uden videre kunde gaae ind under Grund- loven, naar der blot blev truffen Bestemmelser om dets Repræ- sentation. Det har jo, som den ovenansførte Udvikling viser, aldrig enten fra Regjeringens eller fra Rigsforsamlingens Side været paatænkt, at dette Hertugdømme skulde i Gæt og Alt træde i Forfatnings- Fællesskab med Danmark. Det skulde jo,

*) Landthingstidende S. 1988.

efter Proclamationen af 27de Marts 1848, for en stor Mængde Sager have sin egen Landdag. Naturligviis maatte og de tilsvarende danske Sager være undtagne fra de slesvigiske Deputeredes Medvirkning, ogsaa den danske Rigsdag maatte saaledes sondre sig i to Afdelinger, den ene for de Danmark alene vedkommende Sager, i Almindelighed alle de der høre under Cultus- eller Justitsministeriet og størstedelen af dem, der høre under Indenrigsministeriet, adskillige Finantsager m. v. Det maatte derfor være nødvendigt, at Grændserne for de Sager, der skulde behandles paa den for Danmark og Slesvig fælles Rigsdag, bleve bestemte. Fremdeles tilsigtede Regjeringens Udkast til Grundloven, at den tillige skulde være en saadan for Slesvig, og dette synes ligeledes at have været Rigsforsamlingens Hensigt, kjøndt Maaden, hvorpaa dette skulde udtrykkes i den Titel, som paa dens Forslag blev givet Grundloven, som vi have seet, i sig er uskikket til at udtrykke denne Hensigt. Men dette forudsat maatte og den hele Ordning af den slesvigiske Landdag indeholdes deri. Endvidere har Grundloven af 5te Juni 1849 en selve Forsatningsværket uvedkommende Bestanddeel i den Ballast den har faaet af en Mængde Forfrister, der skulde være bindende for den tilkommende Lovgivning og Stvrelse. Hvorvidt disse, der have et kjendeligt Slægtskab med de af det Frankfurter-Parlament forkyndte Grundrettigheder, skulde udstrækkes til Slesvig, maa og afgjøres ved dette Hertugdømmes Deelagtiggjørelse i Grundloven; det er vist meget langt fra at forstaae sig af sig selv, enten at Landet ønsker at have dem eller at Regjeringen vilde mod Landets Ønske holde paa dem. Ligeledes ville, som oven viist, nærmere Bestemmelser være at tage med Hensyn til den Benyttelse af dansk eller tydsk, som Proclamationen af 27de Marts 1848 har indrømmet. Efter alt dette vilde det ingenlunde til Grundlovens Indførelse i Slesvig være nok, at det Tal af Medlemmer, som denne Landsdeel maatte sende deels til Folkethinger, deels til

Landstinget, blev fastsat tilligemed det Fornødne angaaende deres Udvælgelse; der var tvertimod meget andet at afgjøre.

Det andet Hovedspørgsmaal er, hvilken Myndighed den endelige Afgjørelse af det hele Anliggende tilkommer. Efter hvad deels paa Folkethinget, deels paa Landstinget er yttret i Anledning af Kundgjørelsen af 28de Januar 1852, synes Mange at gaae ud fra den Forudsætning, at denne Myndighed er hos den danske Rigsdag i Forening med Kongen, og at endog de i § 100 foreskrevne Former for Grundlovens Forandring derved blive at iagttage, og der ere faldne Uttringer, hvorefter det lader til at ogsaa Ministrene indromme dette. Men, efter mit Begreb, kan denne Myndighed hvad Forholdene i og til Slesvig angaaer ikke tilkomme nogen Anden end Kongen. Den ovennævnte Forbeholdenhed indeholdes jo ikke i den af Rigsforsamlingen til Kongens Stadsfæstelse indstillede Grundlov; det er Kongen selv, som endog uden noget desangaaende fra Forsamlingens Side gjort Forslag har undtaget alt hvad der vedkommer hine Forhold fra den blindende Kraft, som han ellers ved sin Stadsfæstelse gav den danske Grundlov. Skulde Ordningen af disse Forhold beroe paa den danske Rigsdag, saa var den af Kongen tagne Forbeholdenhed aldeles ørkesløs. Da var ogsaa den uden al slesvigsk Medvirkning givne Grundlov for Danmark jo allerede, tvertimod alle Kongelige Tilkjendegivelser desangaaende, saavel som mod al Retfærdighed, og imod alt hvad der uagtet Rigsforsamlingens store Tilbageholdenhed maatte ansees for dens Mening, bleven tillige Grundlov for Slesvig, og denne Landsdeel havde kun Udfigt til at faae saadanne Uttringer deri, som den danske Rigsdag vilde samtykke. Dette gjælder væsentlig hvad enten Formerne i § 100 skulde iagttages eller ikke, kun at det under den første Forudsætning endnu stærkere vilde træde frem, at den danske Grundlov allerede betragtedes som Grundlov tillige for Slesvig. Men der er endog en indvortes Modsigelse i den

Aaastand, at de i Grundlovens Indledning forbeholdne Bestemmelser skulle være overladte til den danske Lovgivningsmagts Afgjørelse, det være sig nu i simpel Lovs Form eller i Grundlovsform. I begge Tilfælde vilde det være nødvendigt, at alle tre Grene af denne Magt derom bleve enige, men det er jo meget uvidt, om saadan Enighed kan tilveiebringes, og lykkes det ikke, saa bleve jo Forholdene aldeles ikke ordnede. Maaſkee man vilde ſige, at Rigsdagens to Thing dog vel, i Erkjendelsen af en ſaadan Ordning's Nødvendighed, vilde omſider forenes i en fælles Beſlutning, og at Kongen da havde det i ſin Magt at bringe Ordningen iſtand. Men dette kunde Kongen dog kun gjøre ved ubetinget at underordne ſig Rigsdagens Beſlutning, og da det allene var i ham og hans Regjering Slesvigerne maatte ſøge en Beſkyttelse mod det Herredømme over Slesvig, den danske Rigsdag kunde have Lyſt til at tilegne ſig, ſaa vilde Stillingen være en ganſke anden end i de mange andre Tilfælde, hvori man maa ſtole paa, at Kongen og de to Afdelinger af Rigsdagen gjenſidigen vilde komme hinanden i Møde for at træffe en Beſtemmelse, ſom ei kan undværes. Derſom Rigsdagen eller en af Sammes Afdelinger maatte befinde det ønſkeligt, at Slesvig fremdeles og indtil videre blev en vilkaarlig Regjering underkaſtet, ſaa vilde det aldeles ſtaa i dens Magt at forlænge denne Tilſtand ſaa længe ſom den vilde. Grundloven vilde ſaaledes, ikke allene ligefrem paatvinges Slesvigerne, der ſaaledes, uden at det kom an paa deres Meninger og Ønſker, lagdes under den danske Rigsdag, men denne vilde og ſaae det i ſin Magt at tvinge Kongen til at vedtage den for Slesvigs Bedkommende aldeles ſom den attraaede.

Naar derimod Afgjørelsen indbrømmes Kongen, kommer idvrigt den Forbeholdenhed, hvormed Grundloven af ham blev vedtagen, i Virkningen overeens med den, hvorpaa han, da han lod Udkaſtet forelægge, i Henhold til Lov af 7de Juli 1848, havde

været betænkt. Saafrømt nemlig, i Overensstemmelse med denne, Repræsentationen for Slesvig havde begjært den provisorisk udgivne Forsatningslov taget under ny Overveielse af Udvalgte saavel fra det som fra Danmark, og Tilfældet da var blevet, at disse Forsamlingers to Bestanddele ei kunde blive enige, saa maatte jo Kongen have skilt dem imellem. Saafrømt Møgten havde været givet til Stemmesleerheden i denne fælles Forsamling, saa vilde Slesvigerne ikke have kunnet vente nogen Virkning af at de erklærede sig mod visse Dele af Grundloven. De vare allerede i en uheldig Stilling derved, at de ikke havde faaet Leilighed til at fremsføre deres Mening, inden de forsamlede Mænd for Danmark havde faaet deres gjort til Lov; men skulde de Indvendingers Skjæbne, hvormed de saa sildig fik Leilighed til at komme frem, ganske beroe paa den Forsamling, som allerede havde vedtaget Loven, saa var Udfigten til at udrette Noget dem ganske betagen. Sagen blev endnu meget værre for dem derved, at det var en allerede indrettet dansk Rigsdag, som havde det i sin Haand, om deres Modforestillinger skulde faae nogen Virkning eller ikke, end om den nye Overveielse af den allerede vedtagne Grundlov var foretaget i en Forsamling, dannet paa den Maade, som den i 1848 sammentraadte Rigsforsamling; thi af dens Medlemmer blev en betydelig Deel valgt af Kongen, hvorved Slesvigerne dog vist nok vilde finde sig bedre sikrede end ved at være givne i de Mænds Hænder, som vare udseete ved almindelige Folkevalg i Danmark. Deres Udgang til at udrette Noget ved deres Modforestillinger vilde endvidere indskrænkes derved, at der var to forskjellige Afdelinger af Rigsdagen, der hver for sig ved Stemmesleerhed maatte billige deres Grundringer, hvis de skulde komme i nogen Betragtning. Men der fremkom i den til Grundlovens Overveielse sammentraadte Rigsforsamling end ikke en eneste Uttring, der gik ud paa at der ved hiin Forbeholdenhed var indrømmet Slesvigerne for meget.

Ivertimod var der, som alt ovenberørt, Mange, der fandt, at de vilde blive stillede under altfor ugunstige Vilkaar, og derfor meente, at Grundlovsagen heller maatte stilles i Bero, indtil Forholdene tillode dem at udøve tilbørlig Indflydelse paa samme. Navnlig ud:alte Professor Clausen sig med stort Eftertryk i denne Retning. Han yttrede, „at det mere blev i Ord og Form end i Virkelighed, at den dem tilkommende Medvirkning vilde reddes ved bemeldte Forbeholdenhed.“ „Eh,“ siger han — og hvo kan vel mis kjende Sandheden heraf? — „man maa dog vistnok indrømme, at naar Sagen her blev drøftet og bragt til Resultater, ville Slesvigerne, naar de i sin Tid indtræde i den Forsamling, der atter skulde drøfte Forsfatningsagen, ikke indtræde under lige Vilkaar med de øvrige.“*) Naar Forsamlingen omfjæder vedtog, at den af Udvalget gjorde Indstilling om en Gjentagelse af det i Forordningen af 7de Juli 1848 givne Tilfagn skulde bortfalde, saa var det kun fordi Tilfagnet engang var givet og dets Gjentagelse altsaa var oversflødig, og man derhos meente, at det, efter Omstændighederne, saa meget som muligt burde undgaaes at røre ved Slesvig.***) Det er saaledes indlysende, at Forsamlingen ikke vilde indskrænke den Udflugt, som Tilfagnet i Forordningen af 7de Juli 1848 gav Slesvigerne, men dette vilde, som vi have seet, i flere Maader have været Tilfældet, saafremt Ordningen af Forsfatningsforholdene for Slesvig var blevet lagt i den danske Rigsdags Hænder. Naar, som jeg antager, den afgjørende Magt tilkommer Kongen, bliver derimod den ved Grundlovens Stadsfæstelse tagne Forbeholdenhed i sit Bæsen svarende til den, som ved Forelæggelsen af Udkastet var blevet tilfjet; kun blev den lempet saa meget efter Rigsforsamlingens Ønsker som det lod sig gjøre uden at opgive baade Kongens egen og hans slesvigiske Undersaatters Ret.

*) Rigsdagstidenden S. 243.

**) See Rigsdagstidenden S. 2731—8, cfr. S. 3399—3403.

Efter foranførte Udvikling finder jeg det soleklart, at den egentlig afgjørende Stemme med Hensyn til den slesvigiske Forfatning er hos Kongen, og jeg finder i alt hvad der i modsat Retning er yttret paa sidste Rigsdag Intet som behøver særlig at gaaes i Møde. Men det er dog ingenlunde min Mening, at Rigsdagen skal være ubeluffet fra Medvirkning paa denne Sags Ordning. Alt hvad der vedkommer de fælles Anliggender og disses behørigte Afgrændsning fra de særegne, har jo en høj Grad af Interesse for Danmark, og altsaa bør tilligemed deres Mening, som have at varetage Slesvigs Lærv (hvilket efter Kundgjørelsen foreløbig blive Provindsial-Stænderne) ogsaa den danske Rigsdags tages meget i Betragtning. Men den afgjørende Magt kan ikke være hos nogen af Parterne, den kan, efter Forholdets Natur, ikke tilkomme andre end Kongens Regjering. Det vil imidlertid for den være høist ønskeligt, at komme i Overensstemmelse baade med den danske Rigsdag og med den slesvigiske Repræsentation, og det er ikke usandsynligt, at dette vil kunne opnaaes, naar man fra begge disse Sider er sig bevidst, at man ikke har Magt til at sætte Andet igjennem, end hvad der kan blive billiget af Regjeringen, der maa antages at ville veie de gjensidige Berettigelser paa lige Vægtstaaer. Derimod vilde Stillingen let blive en ganske anden, hvis man fra nogen af Siderne forestillede sig, at Regjeringen var bunden ved det, hvorfor den med Stemmesleerhed maatte erklære sig. Efter det Foranførte kan Rigsdagen med Hensyn til Slesvigs Forfatning kun have en raadgivende Stemme, hvilken dog, udøvet med Indsigt og Maadehold, sandsynligen vil give dens billige Ønske fornøden Styrke.

Ogsaa de Forandringer i selve Grundloven for Danmark, der med Nødvendighed flyde af det Forfatningsfællesskab, hvori dette med Hensyn til adskillige Anliggender skal træde med Slesvig, maa være indbefattede under den Forbehol-

denhed, hvormed Kongen har vedtaget Grundloven. Jeg skal ikke gaae ind paa alle de forskjellige Dele af Grundloven, som fra denne Side behøve en Forandring, men kun udhæve deels Budgettet og Statsregnskabet, der umulig i deres hele Strækning kunne blive under den særlige danske Rigsdags Afgjørelse, deels Grundlovens §§ 4, 5, 8, 9, 10, 11, 14, 15, navnlig forsaavidt disse Paragrapher tillægge den danske Rigsdag en Myndighed, som maa gaae over paa den for hele Monarkiet, forsaavidt ellers ikke denne Myndighed aldeles maa bortfalde (hvilket idetmindste gjælder om § 4), eller yderligere indskrænkes. Det er aldeles utænkeligt; at en allene af Kongeriget valgt Rigsdag skulde have ubelukkende Magt til at raade over de høifvigtige hele den samlede Stat vedkommende Anliggender, som vi have berørt, hvilket aabenbar vilde være Tilfældet, dersom den efter Behag kunde fastsætte de Betingelser og nærmere Bestemmelser, under hvilke Medvirkning turde indrømmes de øvrige Statsdele. Det vilde være en fuldstændig Incorporation af disse, hvortil der mangler alt Rettens Skin. Maafee vilde man sige — thi hvad kan man ei sige paa? — at den danske Rigsdag ikke behøvede at tilegne sig et saadant Herredømme over Statens øvrige Dele, men at den maatte være berettiget til at opgive den hele Forbindelse med disse, hvis de ei ville lade sig nøie med de Vilkaar, hvorpaa den danske Rigsdag vilde indlade sig. Men det er saa langt fra at Grundloven hjemler Rigsdagen den unaturlige Ret, at opløse det danske Monarkie, at dens § 5 endog indeholder en udtrykkelig Erkjendelse af et saadant som noget fra det blotte Kongerige forskjelligt; og viser at Rigsdagens Samtykke vel gjøres fornøden, hvis der bliver Tale om dets Udvidelse, men ingenlunde til dets Bevarelse. Det bør herved ikke glemmes, at det forelagte Grundlovudkast § 5 udtrykte sig som om Holstæen og Lauenborg vare særegne Stater, men at Rigsforsamlingen fik dette, der vilde have seet ud som en Bedkjendelse af Fædrelandets

grundskjæve politiske Forestillinger, saaledes rettet som Paragraphen nu lyder. *) Det vilde være en aabenbar Feilslutning af det Slags, der er bekjendt under Navn af *circulus in demonstrando*, hvis man her vilde paaberaabe sig, at § 100 i Grundloven dog uden Undtagelse foreskriver, hvorledes der med Forandringer i Grundloven skal forholde. Saafernt nemlig den Forbeholdenhed, hvormed Grundloven af Kongen blev vedtagen, indeholder en Indskrænkning i denne Vedtagelses Virkning, saa maa og alt hvad der med logisk Nødvendighed indbefattes under dette indskrænkende Vilkaar ligge uden for § 100.

Det vil, naar Forfatningsværket for de øvrige Statsdele er blevet bragt istand, vise sig, at der er meget i vor Grundlov, hvis Forandring just ikke bliver en juridisk nødvendig Følge deraf, men som dog kommer i en saadan Modsetning til de Forfatningslove, som Monarkiets øvrige Dele ville erholde, at man, navnlig i Danmarks Interessse, maa ønske nogen Forandring. Heller ikke i denne Henseende skal jeg indlade mig i en udførlig Udvikling, men kun nævne Valgsystemet og de oven S. XLII paaberaabte almindelige Bestemmelser. Men Forandringer af dette Slags kunne dog ikke indbefattes under den oftomtalte Forbeholdenhed, og maa altsaa behandles i Overensstemmelse med Grundlovens § 100, eller forsaavidt denne Behandlingsmaade, efter nogen særlig Grundlovsbestemmelse, er overflødig, dog som en sædvanlig Lov behøve Rigsdagens Vedtagelse. Dette sidste finder Anvendelse paa Bestemmelsen om en aarlig Rigsdag. Det er allerede temmelig almindelig erkjendt, at heri maa ønskes Forandring. Men en aarlig Rigsdag, som det vanskelig vil lykkes at indskrænke til nogle faa Maaneder, vilde nærme sig til

*) See herom min Prøvelse af de Rigsforsamlingen forelagte Udkast S. 122—123, saavel som den om Forhandlingerne paa denne ndkomne Tidende, S. 1462, 1593—1596, 2750—2753.

en Urimelighed, naar der ved Siden af den særlige danske Rigsdag skulde holdes en fælles Rigsdag for hele Monarkiet og derhos særlige Landdage for hvert Hertugdømme. Heldigviis kan der i Folge Grundlovens § 24 ved en simpel Lov deri gjøres fornøden Forandring. Det vil iøvrigt vistnok i sin Tid findes rettest, at de Afændringer, som foretages i Grundlovens enkelte Paragrapher, indlemmes i disse selv, og at saaledes Grundloven, der og ved den oftomhandlede Forbeholdenhed har faaet en provisorisk Skikelse, der just ikke er ret passende for en Grundlov, bliver heelt ombannet, og i den omdannede Tilstand paa ny vedtages, og sættes i Forbindelse med de øvrige Forfatningslove, der blive givne for den danske Stat.

Det er hidtil alene med Hensyn til Slesvig at vi have ført Beviset for den Kongen, ikke som et personligt Gode for ham, men i Medfør af en i vor Stats hele retlige Stilling grundet Nødvendighed, tilkommende Ret til at tage afgjørende Beslutning angaaende de Forandringer i Danmarks Grundlov, som dets Forhold til de øvrige Statsdele kræver. Dette Land maatte saavel af andre Marsager, som i Særbeleshed med Hensyn til den Forbeholdenhed Kongen tilspøiede sin Stadfæstelse af Grundloven, være Udgangspunktet. Men, ved at see sig lidt videre omkring, kommer man derfra snart til den Erkjendelse, at det vi med Hensyn til dette Hertugdømme have beviist ogjaa maa gjælde med Hensyn til de øvrige Statsdele, og navnlig Holsteen, hvorom her egentlig alene bliver Spørgsmaal. Det er oven S. XXXV oplyst, hvorledes det efter det udtrykkelige Indhold af Proclamationen af 27de Marts 1848 kun var som Folge af den tydske Eenhedsstat, der da var i Gjære, at Kongen opgav sin ved Rescript af 28de Januar strax forhen bebudede Villie at bringe sit hele Folk under en forfatningsmæssig Eenhed. Efterat nu Tanken om en tydske Eenhedsstat forlængst er begravet, er der intet naturliggere end at han, vel ikke med Hensyn til alle Enkeltheder, thi

det tilføede de foresaldne store Forandringer ikke, men hvad Hovedtanken angaaer, vender tilbage til sin oprindelige af fri Villie tagne Beslutning, som han kun, fordi Gjennemførelsen da syntes umulig, havde ladet falde. Og der er ellers Intet foregaaet, som derfor kunde være ham til Hinder. Det kan endog med Føie paastaaes, at der allerede i den ved Grundlovens Stadfæstelse tagne Forbeholdenhed „at ordne alt hvad der vedkommer Hertugdømmet Slesvigs Stilling“ ligger en lige Forbeholdenhed med Hensyn til Holsteen; thi under Slesvigs Stilling hører vistnok dets Forhold til Holsteen, men dette lader sig atter ikke ordne uden i Forbindelse med begge Hertugdømmers Forhold til Danmark. At der Intet er nævnt om Forholdene til Holsteen, kan ikke bevise noget imod denne Kongens Berettigelse, thi Rettigheder erhverves ikke ved Forbeholdenheder; disse bruges kun til at bevare Rettigheder, hvor der ellers kunde være et Skin af at de vare frasaldne; og ved Grundlovens Udgivelse var der Anledning til at tage Forbeholdenhed med Hensyn til Slesvig, da den efter Regjeringsudkastet ogsaa skulde omfatte dette Hertugdømme, og den Titel, der, i Følge Rigsforsamlingens Forslag, traadte i Stedet for Udkastets, ogsaa sigtede til, skjøndt paa en mindre bestemt Maade, at bevare denne Tanke, men en saadan Anledning manglede aldeles med Hensyn til Holsteen. Det er vistnok stødende, at Danmarks Grundlov skal blive en Mængde Forandringer underkastet, med Hensyn til hvilke Rigsdagen ikke kan have en fri Beslutningsret. Men dette er blevet en nødvendig Følge af, at man endelig vilde have Grundloven istand, inden man engang vidste for hvilke Landsdele den skulde være Grundlov, ja at man endog skjød enhver Undersøgelse om dette Hovedspørgsmaal bort, for at hiint Diemed kunde opnaaes. Det er herved at den Forbeholdenhed ved dens Stadfæstelse af Kongen er blevet nødvendig, som medfører hiint, jeg vil gjerne indrømme det, unaturlige Forhold. Jeg har steds beklaget baade denne Til

fra Forsamlingens Side, hvortil jeg dog ret vel saae Grunden, og den mig langt mindre begribelige Føielighed, hvormed Ministeriet bekvemmede sig efter dens Ønsker. Saaledes som Sagen nu staaer, er der intet vigtigere, end at man fra alle Sider rettelig opfatter den særegne skjæve Stilling, hvori vi ere komne, og jeg har fundet mig forpligtet til, efter ringe Øvne at virke herfor, ligesom jeg i sin Tid, skjøndt forgjæves, søgte at forebygge hiin Overielse.

Den Statsorden, som Kundgjørelsen af 28de Januar 1852 hebudede, blev rigtignok en Skuffelse for dem, som have troet, at Danmarks Lykke skulde begrundes ved at Samme, imod at vopføre sin Forbindelse med Holsteen, kunde fuldstændig indlemme Slesvig under sin Forsatning og sine Love. Men skjøndt der i de nyeste Tider baade her og i Slesvig er udtalt Meget, som skulde antyde, at dette var et Folkeønske, saa har det uden Tvivl dog kun et lidet Antal for sig; det er vistnok for en stor Deel de samme Personer, som uden Navn lade sig høre mange Gange og i deres Udtalelser er der dog en stor Uklarhed. Under de nationale Bevægelser, der gik forud for Begivenhederne i 1848, blev Tanken om en Indlemmelse i Danmark med Iver tilbageviist saavel af Nordflesvigerne, som og af Alle, der i Danmark kjæmpede mod Slesvigholsteinismen, ei blot af de Sindigere, men og af de meest Lidenskabelige. De fralagde sig det endog stedse som en uforstammet Bestyrdning, naar man fra den modsatte Side tillagde dem en saadan Henfigt. Af Vidnesbyrd herom findes mange paa forskjellige Steder deels i dette Skrift, og deels i det ældre, hvortil jeg her saa ofte har henviist. Men det stærkeste Beviis for hvor langt Man lige til det sidste Dieblik var fra Incorporationstanken ligger endnu i selve Proclamationen af 27de Marts og det forudgaaede Kongelige Svar af 24de, der bestemt have udtalt det Modsatte. Og om end den Tanke, der under den frygtelige Tilvært den gjensidige

Uvillie mellem de forskjellige Dele af Befolkningen senere har faaet er dukket op, havde faaet større Udbredelse end der med Føie kan antages, saa er dog Intet foregaaet, hvorved Regjeringen har tilegnet sig samme. Den har tvertimod saavel ved de Underhandlinger og Overenskomster med de europæiske Magter, hvorved Danmarks uopløselige Forbindelse med Slesvig skulde vedligeholdes, vedtaget den Betingelse, at dette dog skulde beholde sin Selvstændighed, og i Manifestet af 14de Juli 1850 for Folkets og for hele Europas Dine tilfagt, at ingen Incorporation i Danmark skulde finde Sted. Hvormeget end Nogen ellers maatte være fremt for en saadan Incorporation, burde det dog være ham indlysende, at den ei har været iværksættelig.

Men naar man ikke, ved at opgive Danmarks Forbindelse med Holsteen, kunde tilkjøbe sig det formeente Gode, der skulde ligge i Slesvigs Incorporation, saa indseer jeg ikke, ved hvilken Tankegang man kunde komme til ikke desto mindre at ønske denne Forbindelse ophævet, eller, hvad der omtrent vilde være det samme, forvandlet til en Union, hvorunder det vel skulde have Landsherre fælles med Danmark, men isøbrigt staae paa en ganske fremmed og, som Tilfældet useilbar vilde være blevet, i Grunden fiendtlig Fod med dette Kongerige. Jeg kan ret vel begribe, hvorledes man fra holsteensk Side kan, under de ulykkelige Forhold, der ere opstaaede, nære et saadant Ønske, men det er uforklarligt, hvorledes nogen Dansk kan ville en saa vigtig Provinds udrevet af vor gamle Stat, der, skjøndt liden af Omfang, dog i sin nærværende Sammensætning, men og kun i denne, vedligeholder en ikke ringe Anseelse i det europæiske Statssamfund. Den Deelagtighed, som Danmark ad den Vel, Regjeringen har indstaaet, vil faae i at bestemme Holsteens Bidrag til hele Statens Forsvar og til dens finantstjelle Fornødenheder, samt til at indordne ogsaa den til Holsteens Bidrag svarende Deel af Hæren og Flaaden i den hele under en fælles Ledning staaende og

efter et fælles Formaal indrettet Krigsmagt, den Udsigt, der bliver til at naae det længe nærede Ønske om lige Toldsatser og derved et frit indbyrdes Samqvem, og det Haab Man dog tør gjøre sig om, at det unaturlige Had, som i de senere Aar har udviklet sig, efterhaanden vil tabe sig under den indbyrdes Samvirken, hvortil Fællesskab i de vigtigste Anliggender fører, ere dog saa vigtige Goder, at jeg ei begriber, hvorledes Nogen vilde kunne skyde dem fra sig. Det vilde være en uærdig og utidig Frygt, at Holstenerne, deres mindre Tal uagtet, skulde i den fælles lovgivende Forsamling kunne faae en Overvægt, der skulde kunne være i Veien for Danmarks retfærdige og billige Ønsker. Om end de maatte feile, der mene, at Stemningen i Slesvig ligefrem er dansk, saa vil det dog ikke være at befrygte, at Slesvigerne i deres Flerhed vilde have en overveiende Tilbøielighed til at gaae med Holstenerne, ligesom der i al Fald end ikke da vilde være nogen Fare for at Danmarks Interesser vilde ligge under paa den fælles Forsamling. Det vil vistnok have sine store Vanskeligheder, gjennem den fælles Forfatning at bringe et godt og sundt Forhold tilbage mellem de forskjellige Bestanddele af Staten, men der er nu ingen anden Veie at gaae. Det er altsaa enhver forstandig Fædrelandsøvens Opgave, efter Gvne at være behjælpelig i at overvinde disse Vanskeligheder, hvilket kun kan skee ved at aabne Vinene for Erkjendelsen af de gjensidige Berettigelser og det fælde fælles Vel. Foreløbig maa man være tilfreds med, at det er lykkeligvis Regjeringen at sikke Statens Sammenhold i alle dens Bestanddele mod den Frygt for en tilkommende Skilsmisse, der allerede ved den Magt den fik over Sindene skilte dem fra hinanden, inden det Tilfælde var tilfede, hvori Spørgsmaalet om Skilsmisse vilde indtræde. Ogsaa burde netop de, der faae Danmarks Ulykke i den forrige Forbindelse mellem de to Hertugdømmer, vide Regjeringen Tak fordi den ved sin Udholdenhed saa godt som aldeles har sat Ønsket om

denne Forbindelses Ophævelse igjennem, noget hvortil det, navnlig efter Malmøer-Conventionen af 26de August 1848, syntes at den daværende Regjering havde opgivet Udfigten, ligesom det og er vist, at ikke blot Preussen men og Østerrig længe holdt ved det tydske Forbunds Beslutning af 17de September 1846, der gik ud fra den Forudsætning, at dette Forbund, saa lidet end Slesvig hørte under Samme, dog skulde Forbundslandet Holsten en Beskyttelse i dets formeentlige Ret til Forbindelse med Hertugdømmet Slesvig.*) Det er mærkeligt, hvorledes Man har kunnet overse hvad der i saa Henseende skulde Regjeringens, fordi der ere blevne enkelte upolitiske Forhold tilbage, som Hertugdømmerne fremdeles skulde beholde fælles. Saafernt den Betingelse, som Fredspræliminarierne af 10de Juli 1849 i den Henseende havde stillet, var blevet ubstrakt ogsaa til det fælles Følsystem, saa kunde der have været nogen Grund til at beklage det, ikke fordi Man jo bør være rede til at gjenoprette Følsfællesskabet mellem Hertugdømmerne, men fordi det tillige bør indbefatte Danmark, hvilket Regjeringen ikke saa let vilde have haft Magt til at sætte igjennem, dersom der var indrømmet Hertugdømmerne en af denne Udvidelse uafhængig Ret til at beholde det hidtilværende fælles Følsystem. Denne saare vigtige Deel af de forhen fælles Forhold er derimod ikke optaget, men Regjeringen har benyttet de midlertidige Forhold i Slesvig til

*) En af de Ministre, der længst holdt ud med Martspolitiken, har under 3die Februar d. A. i Folkethinget omstændeligen og — derom kan Ingen tvivle, — oprigtig udsiglet, at det snart viste sig som en Umulighed at sætte denne Politik igjennem i dens hele Strækning, at der ikke vilde danne sig et tilstrækkeligt Parti, der, som han, vilde holde fast ved Samme, endog med Indskrænkning til en Deel af Slesvig, samt at han selv under de forandrede europæiske Forhold kom til Erkjendelse af Heelstatspolitikens Nødvendighed See Folkethingets Tidende S. 3819—3829.

at omstøde samme og derimod foreløbig indføre et eget Fødsæl-
ledskab mellem Danmark og Slesvig, hvorved det er gjort til en
Nødvendighed for Hertugdømmerne at søie sig efter Danmarks
billige Onsker for en til hele Monarkiet udvidet Fødsel og en
fælles Brændeviinsafgift, hvis de ellers ikke ville stilles fra hinanden
ved en skarpt bevogtet Fødselgrænse. Hvad der fremdeles skal
blive i Fællesskab er noget, hvis Afskaffelse det deels ei stod til
Regjeringen at bevirke, deels ikke kunde have Interesse for Danmark.

Universitetet i Kiel er uden Tvivl den Indretning, hvis
Vedligeholdelse, som et ogsaa Slesvig vedkommende Institut,
man har de fleste Betænklichkeiten ved. Men at det ikke kunde
udelukkes, var allerede en nødvendig Følge deraf, at det ved de
om Afstaaelsen af den forrige Gottorffske Andeel af Holsteen ind-
gaaede Overenskomster med daværende Storhertog, siden Keiser
Paul, er blevet betinget, at bemeldte Universitet skal vedligeholdes
og beskyttes i alle sammes Privilegier (Provisorisk Tractat af
11te og 22de Mai 1767 Art. XVI, og Definitiv-Vertrag af
^{21de Mai}_{1ste Juni} 1773 Art. VII). Hvilke særlige Lempninger der kunne
være at gjøre i Slesvigs Forhold til Universitetet var aldeles
udenfor den Kongelige Kundgjørelse af 28de Januar 1852;
denne har blot i Almindelighed betegnet det som et fælles In-
stitut, der som saadant er henlagt under den slesvigiske og den
holsteenske Ministers collegiale Bestyrelse, og hermed kan man fra
dansk Side dog ei være utilfreds, da det ellers udelukkende maatte
have hørt under iidsnævnte Ministerium. Det vilde have været
unaturligt, om hiin Kundgjørelse havde indladt sig paa nærmere
Bestemmelse af hine Forhold, og det vilde derhos have stødt an
mod det med de øvrige Magter vedtagne Grundlag for den til-
kommende Ordning af vore Forhold, om Regjeringen vilde have
foregribet de Bestemmelser angaaende hiint Forhold, der blive at
træffe ad Lovgivningsveien, og hvorved der vil blive meget andet
at overveie end det, hvorpaa de, der føre hiin Klage, synes at

have tænkt. Der var desuden fra begge Side saameget mindre Grund til at staae paa saadanne foregribende Bestemmelser, som den nærværende Tilstand, der jo bliver vedligeholdt indtil hine Forhold ordnes ved ny Lov, er særdeles gunstig for de fra det Kjøbenhavnske Universitet udgaaede Mænds Anbringelse i flensvigiske Embeder.

Ridderkabets Optagelse blandt hine Indretninger er dernæst det, hvorover man meest besværer sig. Men herj gjælder det Samme, som om det Kieler-Universitet, thi ogsaa Ridderkabets Opretholdelse med alle dets Friheder og Rettigheder er betinget i de ovennævnte Overenskomster (Art. XVI i den provisoriske og Art VII i den endelige Tractat). Man har meent, at Kundgjørelsen aabner Ridderkabet Udgang til de videstgaaende Aaastande, idet den ingen Begrændsning indeholder, navnlig ikke udtrykkelig har indskrænket det Fællesskab, der er mellem dets flensvigiske og dets holfteenske Medlemmer, til en nexus socialis. Men det er ganske aabenbart, at Kundgjørelsen, der kun nævner „Ridderkabet“ som en af de under begge fornævnte Ministre hørende fælles Institutioner, aldeles ikke havde at besætte sig med Bestaffenheden og Omfanget af dets Rettigheder. Den nævner, som bemærket, blot „Ridderkabet“, berører end ikke dets nexus socialis, og det med god Grund, da det har adskillige særegne Rettigheder, der ikke staae i Forbindelse med nexus socialis, f. Ex. privilegeret Værne-thing, Frihed for stemplet Papir og adskillige blotte Fornemheds Rettigheder. Ved denne Leilighed at give disse Rettigheder en Stadfæstelse vilde have været uhenigtsmæssigt, da adskillige af dem, maaskee de fleste, kunne egne sig til Ophævelse. Men det vilde og have været upassende, nu at ophæve dem, hvilket aldeles henhører til Afgjørelse ved de tilkommende Forfatnings- og andre Love, og desuden var af saa liden Betydning og Forholdet til Danmark saa uvedkommende, at det fra enhver Side vilde have været syndeligt ved denne Leilighed at røre derved. Der var

navulig ikke ringeste Grund til at udtale noget om Betydningen af *nexus socialis* (hvilken Kundgjørelsen naturligtviis ikke gaaer ud paa at ophæve, skjøndt det var overflødig og ikke ret passende at nævne den) eller i det Hele at indlade sig paa noget Spørgsmaal om hvorvidt Ridderstabet har Rettigheder af politisk Natur. Regjeringen har jo allerede ved Reskript af 17de December 1802 paa en meget skarp og bestemt Maade nægtet Ridderstabet den Selvbefatningsret, der skulde give det en politisk Character; og saavel ved Forordningen af 15de s. M. som ved senere Anordninger have Christian den Syvende og Frederik den Sjette ret kraftig benyttet den uindskrænkede Befatningsret, som ved hiint Reskript blev forkyndt. Vistnok har Ridderstabet baade strax og i et senere Tidrum bestridt det Berettigede i hiint Reskripts Udtalelse og i de Skatteanordninger, som hvile derpaa. Men Regjeringen har jo steds hævdet sine Skattelove og sin Befatningsret, og enhver Indsigelse er forlængst overvunden. Under en ny Forsatning, hvori Skattebevillingen bliver nedlagt i Forsamlinger, hvori Ridderstabet kun vil udgjøre en liden Brøk, vil Fornævelsen af de forrige Paaastande saa godt som være utænkkelig, men i al Fald vilde den Regjering, som forhen uden Hjælp standhaftigen har staaet derimod, ingen Vanffelighed have ved at modstaae den, hvori den maatte finde Bistand hos den store Fleerhed baade i hvert Hertugdømmes særlige Forsamling og i Fælledsforsamlingen. Det begriber derfor ikke, hvad man kunde befrygte af Ridderstabet, men Intet kunde være uklogere end nu at give det, der længe har været afgjort, Udseende af noget nyt, hvilket og vilde have fremkaldt hyderligere Forviklinger med Hensyn til de Magter, hvormed vi have havt Underhandlinger om Ordningen af vore Forhold. Især er det et ganske syndeligt Indfald, naar en lærd og skarpsindig Folkethingsmand vil, at Kongen ikke skulde stadfæste Ridderstabets *nexus socialis*, førend der forelaae en Anerkjendelse fra dets Side, at den ikke var af politisk

Natur. *) Herved vilde Regjeringen i høi Grad have fordærvet Sagen for sig. Det vilde netop derved have faaet Udseende af, at Ridderstabet havde havt et begrundet Krav paa Rettigheder, som Regjeringen gennem omtrent 50 Aar stadig har nægtet samme, og som om den nu vilde tiltvinge sig en Opgivelse af disse Rettskrav, ved at gjøre selve Indrømmelsen af de Rettigheder, som man ellers ei burde nægte Samme, betinget af at det frafaldt flige Krav. En Udtalelse om at Ridderstabet ikke har nogen politisk Rettighed vilde isøvrigt ogsaa have en Tvetydighed, som kunde give Anledning til Forviklinger. Der kunde nemlig spørges, om den Repræsentation i Provindsialstænderne, som Forordningerne af 15de Mai 1834 § 1 har tillagt Ridderstabet, er en politisk Rettighed eller ikke. Men vist er det, at den raadgivende Stænderforsamling, der endnu engang skal finde Sted, skal, paa den ene Undtagelse nær, som den Kongelige Kundgjørelse indeholder, være sammensat saaledes som Forordningerne indeholde, og det vilde sikkert i de Underhandlinger, som Danmark, med Hensyn til Monarkiets fremtidige Ordning, har havt med andre Magter, have vaakt den største Forundring, dersom man havde ladet det være sig magtpaaliggende strax at blive af med dette aristokratiske Element, der er saa overordentlig ringe mod det, man finder i andre Staters besluttende eller raadgivende Forsamlinger. Iøvrigt er Talen om den aristokratiske Indretning, som Provindsialstænderne fik i Hertugdømmerne, og navnlig om den Magt og Anseelse, hvortil Ridderstabet derved kom, gaaet saa ofte fra Ben til Ben, fra Mund til Mund, at det er blevet en Troesartikel. De fleste Læsere ville derfor maaskee forundre sig over hvad jeg her har sagt; men, dersom de ville uleilige dem med at læse nærværende Bind S. 226 ff. ville de see, hvor lidet begrundet denne Tale dog er. Der er heller intet Exempel

*) Folketings-Libenden for 1850, 2den Session S. 3809—3810.

paa, at Ridderkabet gjennem Stænderne fik noget udrettet til dets Fordeel; hvorimod et af den første Stænderforsamlings Resultater var, at det mod sin Villie og mod Forsamlingens Mening mistede sin Toldfrihed (S. 255—257).

Den tredie i Kundgjørelsen nævnte Gjenstand for Fællesskab er den slesvig-holsteenske Kanal. Det kan, saalænge ikke sauntlige Toldindtægter blive fælles, ikke være andet, end at den paa denne Kanal faldende Told maa deles mellem begge Hertugdømmer, og det sees heller ikke rettere, end at begge maae tage Deel i Omkostningerne og være berettigede til at søre Tilsyn baade med Indtægternes rigtige Oppebørsel og med Udgifternes rette Anvendelse. Iøvrigt vil al Vanskelighed ophøre, hvis Toldindtægterne i det Hele blive fælles for hele Staten. Men den Kongelige Kundgjørelse viser kun, hvorledes der indtil Sagerens endelige Ordning skal forholdes.

Da begge Hertugdømmer have ved fælles forholdsmæssige Bidrag tilveiebragt de øvrige under Fællesbestyrelse af hine to Ministre henlagte Indretninger (Brandforsikringerne for Kjøbstad- og Landbygninger, Straffeanstalter, Døvstummeinstituttet og Daareanstalten) og ligeledes begge have lige Udgang til at nyde godt af disse Indretninger, saa er det nødvendigt, at de, i det mindste indtil en anden Ordning vedtages, blive under fælles Bestyrelse. Da dette dog, naar hvert af Hertugdømmerne faaer sin særegne lovgivende Myndighed, kan medføre nogle Forviklinger, vilde det være ønskeligt, at enten det Hertugdømme, hvori vedkommende Anstalt er beliggende, aldeles udløste det andet, eller at dog dens Bestyrelse blev stillet under vedkommende Hertugdømmes Lovgivning og Regjering. Af en noget anden Beskaffenhed end de øvrige forommeldte Indretninger ere dog de tvende fælles Brandforsikringer, den ene for begge Hertugdømmers Kjøbstadbygninger, den anden for deres Landbygninger. Men hvad disse angaaer, saa kan der, hvis man ei paa anden Maade

kan afhjælpe de Bønsøgeligheder, som Fælledskabets Vedligeholdelse kunde medføre under den nye Ringenes Orden, Intet være til Hinder for, at de hidtilværende Brandkassers Activa og Passiva fordeles, og derimod hvert af Hertugdømmerne erholder sine særegne Brandforsikringer, deels for Kjøbstæder, deels for Landbygninger. Det bør imidlertid ikke være ubemærket, at der i den senere Tid idelig er ført Klage over det Tryk, Slesvig skal lide under det Samme paatvungne Forsikrings Fællesskab med Holsteen; dette har endog idelig spillet en Hovedrolle i den ofte gjentagne Paastand, at Slesvig stedse kun har havt Skade men aldrig havt Fordeel af dets Forbindelse med Holsteen. Dette er et ret mærkeligt, dog ingenlunde det eneste eller stærkeste Exempel paa, hvorledes selv i Anliggender, der ligge klart for Alles Dine, aldeles vrangforestillingermaader ved idelig og med stærkt Eftertryk at være gjentagne, omstøder gaae og gjælde som afgjorte Sandheder. Jeg skal derfor nærmere oplyse denne Sags Bestaendighed.

Der er i de tvende Bygningsforsikringer, som der haves i Hertugdømmerne, Intet der giver Holsteen noget forud for Slesvig. Disse Indretninger ere i alt, hvorpaa det her kommer an, aldeles lige beskafte med Kjøbstædernes og Landbygningernes Forsikringer her i Danmark. Det er af samtlige Forsikringstageres, i Forhold til Forsikringernes Størrelse, lige Bidrag, at Brandskader blive erstattede, uden at der enten i den ene eller den anden Henseende gjøres, hvad der heller ikke vel lod sig tænke, nogen Forskjel paa de tvende Hertugdømmer. Paatvungen er Forsikringen og begge paa lige Maade, aldeles som den er paatvungen i Kjøbenhavn og de øvrige Kjøbstæder i Danmark. Bestyrelsen har derhos aldrig været i Holsteen, men den var oprindelig hos General-Land-Deconomi- og Commerce-Collegiet, fra 1816 hos det slesvig-holsteen-lauenborgske Cancelli, fra 1ste October 1834 hos den slesvig-holsteenske Regjering. Medens disse Brandkasser bestyredes i Kjøbenhavn, blev deres Overtfud

for en stor Deel anbragt i Danmark (hvilket de slesvigſke Stænder i 1836 have paapeget ſom urigtigt), fra den Tid Beſtyrelſen kom til Slesvig maatte det i alt Fald have været dette Hertugdømme, hvori man havde nærmest Udgang til at faae Laan af Brandforſikringerne; dette er iøvrigt viſtnok ikke noget betydende Fortrin, men der har idetmindſte aldrig været noget der indeholdt Skygge af Begunſtigelse for Holſteen. Det er imidlertid en Folge af ſlige indbyrdes Brandforſikrings Natur, at de, der lide Brandſkade, have Nytte af diſſe, at derimod de, der ſkaanes herfor, have Byrde deraf, og at ſaaledes ogſaa de Stæder, Amter, Diſtrikter, hvori der forefalde forholdsviis mange eller ſtore Brandſkader, trække flere Penge fra Forſikringen end de have udgivet til ſamme, og at de, hvori der forefalde ſaa og ubetydelige Skader, faae Mindre tilbage end de udgive. Over denne tilfældige Ulighed i Virkningen, der er en nødvendig Folge af Indretningens for Alle lige velgjørende Henſigt, kan fornuſtigviis Ingen beſvære ſig. I Grunden har Brandforſikringen dog været ogſaa dem til Gavn, der i en lang Række have bidraget dertil, uden nogenſinde at være komne i det Tilfælde at faae Erſtatning; thi foruden den Beroligelse den har ydet dem, har en ſaadan Anſtalt en ſaa ſtor Indflydſe paa Eiendomscrediten, at den Brøk-Procent, enhver Bygningsſeier maa udrede af ſin Bygnings Værdi, kun er et ubetydeligt Offer for dette Gode. Det har rigtignok i flere Aar været Tilfældet, at Brandſkader have været hyppigere og betydeligere i Holſteen end i Slesvig, og at dette Land altſaa har maattet tilſkyde mere til Brandforſikringerne end det har faaet tilbage, men, ligesom dette ikke var noget at beſvære ſig over, afgav det end ikke nogen Grund til at onſke Udtrædſe af hiin Brandforſikring. Herom er der heller ikke, ſaavidt vides, nogenſinde indkommet noget Andragende. Vel blev der i 1838 af to Deputerede i de ſlesvigſke Stænder indbragt Andragender om en ſaadan Forandring, men,

uagtet der i Anledning deraf blev nedfat en Comitee af tre, hvoriblandt Proponenterne, blev Sagen dog ikke videre fremmet, ventelig fordi disse siden ere blevne bragte til at indsee, at deres Andragender ikke vare vel begrundede.*) Hvorvidt hiint Forhold mellem Brandskader i de to Hertugdømmer, der for Næsten, saa vidt vides, fornemmelig hidrørte fra en vis Deel af Holsteen (Ditmarfsken), er blevet ved at gjentage sig, eller om det førend i den allerseneste Tid er blevet afbrudt, er mig ikke ganske bekendt; og da det her er uden Vigtighed, har jeg ikke bekymret mig om at forskaffe mig det til en Undersøgelse herom fornødne Materiale. Men i alt Fald har den store Erstatning, den fælles Brandkasse for Kjøbstæderne nu har at udbetale til Frederikstad for de samme ved fiendelig Overfald paaførte Brandskader, medført et betydeligt Omflag. Det ovenberørte ulige Forhold har isøvrigt ogsaa i høi Grad viist sig i Danmark, hvor enkelte Stæder, Aanter og Distrikter, i lang Tid ingen eller kun ringe Erstatning have havt at oppebære, medens de i samme Tid have maattet svare betydelige Summer i Brandpenge. Men uagtet det ikke sjældent er blevet Gjenstand for de Vedkommendes Bemærkning, saa veed jeg dog ikke, at der nogenstinde til Regjeringen er indkommet noget Forlangende om at udtræde af Assurancen**), og det vilde maaskee heller ikke have været bevilget, thi Brandforsikringernes store Betydning for Eiendomscrediten kunde efterhaanden svækkes ved slige Udtrædelser. Forresten har det netop viist sig som gavnligt, at der ved den Kongelige Kundgjørelse af 28de Januar 1852 blev oprettet en fælles Besty-

*) Slesvigsk Stændertidende for 1838 S. 106.

**) Dog veed jeg, at i dette Dieblif et Spørgsmaal om en særegen Bygningsforsikring for et Amt i Jylland er, paa Grund af at denne Provinds skal være skadelidende ved i Henseende til Forsikringen at være i Fællesskab med Derne, blevet sat under Forhandling ved det i Samme værende landøkonomiske Selskab.

relse for Hertugdømmernes Brandsforsikringer. Fra den er nemlig udgaaet en Bestemmelse om Erstatning for Frederiksstad, hvorom, efterat de ældre fælles Myndigheder vare opløste, Ingen var bemyndiget til at tage Beslutning, ligesom der og, saafremt Vedkommende vilde have søgt deres Ret ved Domstolene, vilde have mødt Vanskelighed baade med Hensyn til hvem der skulde stævnes og til hvem der kunde paakjende Sagen. *)

Det meget indskrænkede Fællesskab, som efter den Regjeringsplan, der fremtræder i Kundgjørelsen, skulde for Tiden blive tilbage mellem Slesvig og Holsteen, kan saaledes paa ingen Maade begrunde nogen Frygt for en Vedligeholdelse af Slesvig-holsteinismen, og allermindst kan der være Grund til fra dansk Side at besvære sig over, at Regjeringen derpaa er gaaet ind. Det er endnu yttret, at den kundgjorte nye Statsordning i det Ringeste løsner et Baand, som hidtil fandt Sted mellem Danmark og Slesvig, og som tillige omfattede Holsteen, idet tidligere alle de Sager, der vedkom de directe Skatter for begge Hertugdømmer, vare indbragne under et fælles Collegium, men nu den fælles Finantsminister ikke vil have Skattesagerne og al den Indflydelse, som knytter sig dertil, hverken i Slesvig eller i Holsteen, saa at ogsaa det førstnævnte Hertugdømme forsaavidt vil blive mere affondret fra Danmark end hidtil. **) Dette er paa

*) Der har maaskee og været Tvivl om Brandsforsikringens Forpligtelse til at erstatte den Skade, der fulgte af fiendtligt Overfald, en Tvivl, som ogsaa gjorde, at Justitsministeriet ikke uden Dom vilde anvise Erstatning for de betydelige Brandskader, der ved fiendtligt Overfald vare Bygningerne i Fredericia paaforte. Men i sig antager jeg dog, at Forpligtelsen, der efter de her og der lige Love saavel som efter disse Indretningers ogsaa lige Natur og Bestemmelse, ikke med Grund kunde nægtes. See Landthings-tidenden for 1850, 1ste Session S. 3981—3987.

**) See Folkethingstidende S. 3825, jfr. samme S. 3201—2 og til Slutningen.

en vis Maade rigtigt nok Tilfældet, og det med Hensyn til mange andre Forhold end det her nævnte. Men det er en nødvendig Følge af Overgangen fra det uindskrænkede Monarkie til et constitutionelt, uden at der dog kan dannes en fuldstændig constitutionel Eenhed af Danmark og Slesvig, og vilde saaledes ogsaa have fundet Sted, om den nye Statsordning ligesom var blevet bygget paa Proclamationen af 27de Marts 1848. Der maa nødvendigviis ved Siden af det almindelige Statsbudget (dette være nu for Danmark og Slesvig alene eller tillige for Holsten) være et særskilt for de hver Landsdeel for sig vedkommende Udgifter og de Indtægter, hvorved disse skulle dækkes, ja endog for de særskilte Skatter, hvorved hver for sig skal tilveiebringe sit Bidrag til de fælles Udgifter, saa og for Sammes Domaineforvaltning. Dette gjælder forøvrigt og med Hensyn til de indirecte Afgifter; kun Tolden maa, naar den, som vi haabe, bliver aldeles lige, og i Forbindelse dermed al indvortes Toldaffondring bortfalder, nødvendigviis være en aldeles fælles saavel Lovgivning som Forvaltning underkastet; om Postintraderne vil maaskee og det Samme blive gjældende. Men andre indirecte Afgifter kunne gjerne være forskjellig Lov undergivne (hvilket i det mindste for Tiden er Tilfældet med det stemplede Papir), og selv forsaavidt Lovene ere lige, f. Ex. med Hensyn til 4 og $\frac{1}{2}$ Procentafgifterne, kunne de efter Forholdenes og Anvendelsens Forskjellighed give større eller mindre forholdsmæssig Indtægt, hvilket navnlig, som de finantstuelle Regnskabs-Overfigter vise, har været Tilfældet med de ny nævnte Afgifter, saa at det idetmindste er tvivlsomt, om de ikke heller burde affondres i de særegne Raaser, hver Statsdeel for sig maatte have, hvilke naturligviis burde tilsvare Fælleskassen hvad den vedkommende Statsdeel efter det almindelige Budget havde at udrede mere end der indkom ved de Samme umiddelbart tilflydende Indtægter. Forresten kunne derfor gjerne samtlige Afgifter høre under samme Finantsminister, kun at Lovgivningen og Finantscontrollen maa

ligge til forskjellige Steder. Men der ville ligeledes i andre Henseender som Følge af den nye Ordning kunne opstaae eller vedligeholdes flere Forskjeller mellem Danmark og Slesvig, end under den forrige Statsforfatning. Ogsaa i den hele civile og criminelle Lovgivning, Kirke- og Skolevæsenet og alt hvad der nu kommer under forskjellige Lovgivningsmyndigheder, havde Kongen det forhen i sin Magt, forsaavidt han fandt det tjenligt, at tilveiebringe Eenhed, eller ialtfald at forhindre alt for stor Ulighed; hvilken Magt han og ofte har benyttet, skjøndt ikke altid i den Grad som kunde have været ønskelig.*) Det kan vel og haabes, at baade Regjeringens Indflydelse paa Lovgivningen og de forskjellige lovgivende Forsamlingers Erkjendelse af det Unskelige deri, vil virke til at der snarere opnaaes større og større Eenhed end indtræde nye Forskjelligheder. Kun har jeg villet vise, at dersom man i det paaberaabte Forhold med Hensyn til det directe Skattevæsen vil finde en Løsning af Forholdet mellem Danmark og Slesvig, saa er det Samme at finde mange andre Steder, men at det alt er en uadskillelig Følge af den constitutionelle Forfatning.

Man har paaberaabt sig, at Slesvigholsteiniismens Princip allerede ligger deri, at Slesvig saaer Noget tilføies med Holsteen, som det ikke tillige saaer fælles med Danmark, medens dette Rige ikke kommer i Fællesskab med Slesvig, uden med Hensyn til de Anliggender, hvori Holsteen ogsaa er optaget i Fællesskabet. Det synes, at hvis der ogsaa vare Forhold, hvori Danmark og Slesvig kom i et særligt Fællesskab, saa vilde man finde den indslaaede Vei nogenlunde antagelig, idet Slesvig da, om det end ikke knyttedes nærmest til Danmark, dog blev Danmark og Holsteen lige nær. Under en saadan Forudsætning vilde, mener man, Regjeringens Politik være en sand Heelheds-

*) See: „For den danske Stats Opretholdelse“ Side 221 ff.

politik, og om denne ei var den ønskeligste, saa maatte man dog efter Omstændighederne finde sig deri, hvorimod den, naar man hjemler et særligt Fællesskab mellem Hertugdømmerne i visse Punkter, hvad enten nu disse maatte være af mere eller mindre Betydning, uden at have til Modvægt et tilsvarende Fællesskab mellem Danmark og Slesvig, kaster sig i den slesvigholsteenske Unionspolitik, der formeentlig laae til Grund for Reskriptet af 28de Januar 1848. *)

Da det er oplyst, at de Forhold, hvori et vist særdeles Fællesskab mellem Slesvig og Holsteen endnu skulle vedblive, kun ere en ubetydelig Levning af det der forhen var fælles, og det ligeledes er klart, at det har været en Nødvendighed for Danmark at indrømme hiint indskrænkede Fællesskab, netop for derved at faae det forrige i alle Livsforhold indgribende ophævet, saa vilde der dog ikke være mindste Grund til at sigte Regjeringen for Slesvigholsteينية eller for Mangel paa behørig Iver i at bekæmpe den, om der end ikke paa den anden Side var noget at opvise, der blev fælles for Danmark og Slesvig i Særdeleshed. Af nyt at indrette noget saadant Fællesskab, blot for at faae et Sidedryk til det indskrænkede Fællesskab, der skal blive ved mellem Slesvig og Holsteen, vilde have været uberettiget, da der jo ingenlunde dannes noget nyt Fællesskab mellem Hertugdømmerne, men kun det, der har bestaaet gennem Aarhundreder, vedligeholdes med Hensyn til visse Forhold, hvori det i det mindste for Dieblicket ikke kan affaases. Men det er heller ikke vanskeligt at paavise Forhold, der i Følge den nærværende Rets-tilstand maae blive i et saadant Fællesskab mellem Danmark og Slesvig.

Hertil hører Tolbvæsnets, hvori Fællesskab mellem Danmark og Slesvig og Afspærring mellem dette og Holsteen, ved Regje-

*) See Folkethingstidende S. 3810—3811 m. fl. Steder.

ringens Foranstaltninger i 1850, er traadt istedetfor det ælbgamle indbyrdes Fællesskab mellem Hertugdømmerne og disses Afsondring fra Kongeriget. Det er vel ikke at formode, at den nærværende Tilstand vil vedblive ret længe, men det er dog ikke af den gamle at den skal afløses, hvorimod det forventes, at et fuldstændigt Følbællesskab vil blive stiftet mellem Danmark og begge fornævnte Hertugdømmer. Imidlertid er det den nærværende Tilstand, at kun Danmark og Slesvig have Følbællesskab; dette bliver Udgangspunktet for den nye Ringens Ordning, og dette er af overordentlig Vigtighed for Danmark, der nu under Forhandlingerne vil faae den Overvægt, der naar den gamle Tilstand var Udgangspunktet vilde have været hos Hertugdømmerne. Hvad der saaledes ved en særdeles kraftig Indskriden er udrettet i dansk Interesse er af en uden al Sammenligning større Betydning end hvad der for Hertugdømmernes Sammenhold vindes ved det, der lades tilbage af deres gamle Fællesskab.

Men der ere og andre Forhold, hvori Danmark og Slesvig blive i et særligt Fællesskab, der maa have sin forfatningsmæssige Virksomhed. Der ere jo ikke ganske ubetydelige Dele af Slesvig, der staae under danske Biskopper og forhen under det danske Cancelli, nu under Cultusministeriet. Den danske Overbestyrelse af Kirkevæsenet i disse Dele af Slesvig, der tildeels og medførte en Overbestyrelse af Skolevæsenet, kom naturligviis i alle de Forhold, hvori Kirken eller Skolen behøver verbålign Medvirkning, i Berørelse med dem, der havde den verbålign Myndighed i Hertugdømmet. Hvad Als og Grø angaaer, tilkom der vel, efter Anordning af 7de November 1832, og de tvende under samme Dato udgivne Skolereglementer, det danske Cancelli nu Cultusministeriet Myndighed til i Kirke- og Skolesager at tage adskillige i de borgerlige Forhold indgribende Beslutninger og i den Henseende tillægge de verbålign Embedsmænd de fornødne Befalinger. Men denne Myndighed strækker sig dog ikke

til al den Bistand, Kirken og Skolen kunde behøve. Navnlig er det i de Tilfælde, hvori denne Bistand ei kan gives ad Øvrighedsveien, men maa søges ad Rættens Vej, de slesvigske Domstole, hvortil man maa vende sig. Derhos ere, med Hensyn til den Medvirkning, de geistlige Embedsmænd have at yde i borgerlige Anliggender, de slesvigske Love deres Rettesnor, navnlig have de og for en Deel at iagttage disse Love ved Ugtevielser. I det Thørningehnske har derimod den danske Kirkebestyrelse ikke mindste Myndighed til at tage nogen Beslutning eller udstede nogen Befaling angaaende noget der ligger udenfor det reent Kirkelige. Denne Begrændsning blev i Særdeleshed meget skarpt udtalt i et af Frederik den Fjerde under 4de October 1727 (altsaa saa Aar efterat hele Slesvig var kommet under hans Herredømme), udstedt Reskript, der endog indeholdt, at det „ved saadan Forfatning herefter og til alle Tider uforanderlig skal have sit Forblivende.“ Skolevæsenet i bemeldte Distrikt er derfor og blevet saa godt som aldeles uafhængigt af Ribe Biskop og af det danske Cancelli; man har endog villet nægte den sidskafvøde Biskop Ret til at vjstere Skolerne sammesteds, noget som hans Formand ikke synes at have gjort, men hvori han idog af Cancellierne blev hævdet.

I begge ovennævnte under dansk Kirkeføiheid henhørende Dele af Slesvig vil saaledes ei alene en Medvirkning af den slesvigske Minister og den danske Cultusminister i mange Tilfælde være fornøden, men ogsaa maa baade den danske Rigsdag og den slesvigske Landdag, hvad hine Stykker af Slesvig angaaer, tage Deel i de Love, der til Kirkens eller Skolens Lærv enten fordrer Pengesbidrag eller paabyde eller forbyde visse Handlinger.

Selve Grundlovens Bestemmelser, Religionen og de kirkelige Forhold vedkommende (§§ 80—84) ville uden Tvivl allerede føre til maaffee meget fortrædelige Forviklinger i denne Henseende.

Disse Paragrafer kunne ingenlunde uden videre ansees som givne for de Dele af Slesvig, der høre under dansk Kirkehoiheid, thi de ere ikke blot kirkelige, men ere og af stor Betydning for den borgerlige Retstilstand. Dersom dette ellers end kunde kaldes i Tvivl, saa er det dog blevet aldeles klart ved den Anvendelse af Grundloven, som der er gjort i Lov af 13de April 1851 om Egteffabs Indgaaelse udenfor de anerkjendte Troessamfund eller inellem Medlemmer af forskjellige Troessamfund, m. v. Denne Lovs Bestemmelser gribe dybt ind i de allervigtigste borgerlige Forhold, i Egteffab, i Forholdet mellem Forældre og Børn, i den Betryggelse, som man hidtil, skjøndt vistnok ikke til Fuldkommenhed, har havt for den opvoksende Slægts sædelig-religiøse Dannelse, i Paalideligheden af de edelige Vidnesbyrd, der kunne reise eller sælbe Borgerne paa Ære, Liv, Frihed, Formue. Alle disse Forhold have hidtil i de omhandlede Distrikter for en stor Deel hørt under de slesvigiske Love (mellem hvilke og de danske iøvrigt hidtil ingen paafaldende Forffjel havde fundet Sted), og altsaa kunde en ubelukkende dansk Rigsdags Vedtagelse ingenlunde være nok for at give de omhandlede derfra afvigende Bestemmelser Lovskraft sammesteds. Under Forhandlingerne angaaende fornævnte Lov i Landstinget, blev det blandt andet udhævet, hvorledes en saadan Lov rimeligviis vilde være Slesvigerne saabelsom Holstenerne i høi Grad imod, og saaledes virke imod den Retseenhed eller dog størst mulige Retslighed, som man maatte ønske.*) Der blev Intet sagt, som i nogen Maade kunde svække det i saa Henseende Anførte, men man tog det ved denne som ved flere Leiligheder vidunderlig let med den Indflydelse, som Rigsdagens Beslutninger kunde faae paa at fjerne det Land fra Danmark,

*) Anhang B til Landstingstidenden for 1851, 1ste Session S. 633—634, jfr. selve Tidenden S. 3801, 3816—3817, 3856, cfr. nærværende Skrift 1ste Bind S. 370.

hvis nærmere Tilslutning skulde være et Hovedformaal for Danmarks politiske Stræben. Dog her er ikke Tale om Slesvig i det Hele, men kun om de enkelte Stykker af dette Hertugdømme, der høre under dansk Kirkehøjhed; og det er vist, at den danske Rigsdag ikke kan være raadig over at udvide enten Lov af 13de April 1851 eller de Grundlovsbestemmelser, hvorpaa man har bygget den, til hine Dele af Slesvig, men at man heri, som i mere, har en Gjenstand for en særlig Forbindelse mellem den danske og den slesvigiske Lovgivningsmagt.

Den Medvirkning mellem den danske og den slesvigiske Lovgivningsmagt, som maatte finde Sted i dette og andre Kirken og Skolen vedkommende Anliggender i de omhandlede Dele af Slesvig, er saaledes et uforkasteligt Exempel paa det særlige Fællesskab mellem Danmark og Slesvig, som en anseet Folkehingsmand har erklæret for en uomgængelig Betingelse for at Regjeringens Organisationsplan kunde fritages for at være et Bær af Slesvigholsteinsisme. Men isøvrigt kan jeg ingenlunde ansee dette Fællesskab for noget særdeles Gode. Den øverste kirkelige og borgerlige Regjeringss Afsondring er i vort protestantiske Land en af historiske Aarsager hidrørende Uregelmæssighed, som kun kan virke Lamhed og Forviklinger i Bestyrelsen. Da imidlertid den endelige Afgjørelse forhen var hos Kongen, og da de Collegier, mellem hvilke disse to Ørene af Myndigheden vare deelte, gjensidig kom hinanden i Møde, saa gik det i det Hele dog nogenlunde taaleligt. Men naar det Geistlige og Verdslige kommer hvert under en forskjellig af den anden uafhængig Lovgivningsmyndighed, bliver der en ganske anden Fare for Standsning og Uorden. Det turde derhos være tvivlsomt, hvorledes den danske Rigsdag og den slesvigiske Landdag skulde udøve deres Myndighed med Hensyn til kirkelige Love og Foranstaltninger i de omhandlede Stykker af Slesvig, om nemlig begge maae være enige for at tilveiebringe en gyldig Beslutning.

eller om de ved flige Leiligheder skulle træde sammen som en Enhed, for ved deres fleste Stemmer at afgjøre Sagen. I første Tilfælde vilde det aldeles beroe paa den Slesvigsk Landdag, hvorvidt de ovenomhandlede Grundlovsbestemmelser og den derfra hidrørende Lov af 13de April 1851 skulde gøres gjældende i det Thørningelehnste samt Als og Værø, og det Samme vilde gjælde med Hensyn til enhver tilkommende Forandring, som maatte attraaes i Kirke- og Skolelovgivningen sammesteds; i sidste Tilfælde vilde disse Dele af Slesvig være udsatte for ved den danske Rigsdags større Talrigheid at underkastes væsentlige og i Folkelivet dybt indgribende Forandringer i deres hidtilværende Rets- tilstand, og det uden at der fra Statens Standpunkt kunde være nogen fornuftig Grund til at ville paanøde dem denne Forandring. Det turde og være temmelig klart, at dette vilde være uret, og at det derimod er ganske naturligt, naar Slesvig skal have en egen lovgivende Magt, at der ikke uden dens Samtykke i bemeldte Stykker af dette Hertugdømme kan uden for det reent Kirkelige ske nogen Forandring i Kirke- og Skolelovgivningen. Men herved vilde den danske Rigsdag tilkommende Magt over disse Districter størstedels blive et Skin, og dog kunde ingen Forandring, som Hertugdømmernes lovgivende Magt, Kongen derunder indbefattet, maatte finde tjenlige i Sammes Kirke- og Skolevæsen, uden den danske Rigsdags Samtykke gøres gjældende i ovennævnte Districter. Det vil derfor vist i Liden findes rettest at ophæve denne Sammenblanding, ligesom og det Fællesskab, der efter Kundgjørelsen med Hensyn til visse Anliggender skal vedblive mellem Slesvig og Holsteen, uden Tvivl, saaledes som vi have seet, vil blive hævet ad Lovgivningsveien. Iøvrigt kunde, hvis det stemmer med Befolkningens Ønsker i hine Districter eller nogle af disse, den verdslige og geistlige Myndighed forenes under en fælles Lovgivning og Bestyrelse. Ja jeg maa, i Genhold

til hvad jeg i mit Skrift: „For Opretholdelsen af den danske Stat i sin Heelhed“ Side 51 Note har ytret, antage, at der, nu da den politiske Eenhed mellem Danmark og begge Hertugdømmer bliver sat paa en fast Fod og som jeg haaber det Hele kommer under fælles Toldlove, intet væsentligt kunde være imod, at den nordlige Deel af Slesvig lagdes under dansk Lovgivningsmyndighed og Administration, den sydlige derimod forbandtes med Holsteen, hvorved den dog saalidet som i den 1460 stiftede Forenings Tid skulde komme i nogen politisk Forbindelse med Lydfkland. *) Jeg indseer vel paa den ene Side de Vanskeligheder, der, blandt andet med Hensyn til den bestemte Begrændsning, som da blev fornøden, og til de mange Spørgsmaal, som Overgangstilstanden maatte fremkalde, ville møde ved en saadan Delings Gjennemførelse, men den vilde og fjerne mange af de Vanskeligheder, som ere forbundne med den nye Statsordnings Gjennemførelse, og den turde maaskee føre til en Forsoning, hvortil der ikke paa anden Maade var Udsigt. Det er isvrigt kun under Betingelse af at den maatte have Stemmningen for sig i Befolkningen, at der kunde være Tale om samme. Men Befolkningen vil heller ikke være istand til at have en nogenlunde sikker Dom om hvad der i saa Henseende tjener til dens Lær, førend den en Tidlang har haft Leilighed til rolig at overveie Forholdene saaledes som de efterhaanden udvikle sig. Under de nuværende lidenskabelige Opbrusninger og den Tvang, hvori Partierne holde Beboerne, vilde der ikke være at tænke paa en fornuftig Afgjørelse af saa vidt indgribende Forhold. Regjeringen kunde, for dog nu engang foreløbig at komme til den saa længe udhalede Ordning af Tilstandene, vist ikke gjøre andet end lade alt, hvori en Forandring hverken havde viist sig som nødvendig eller engang som tilraadelig, blive som det var, og

*) Ovennævnte Skrift S. 74—75 viser, hvor forfæstelig jeg vilde finde Delingen uden de foransførte Betingelser.

overlade det til en roligere Tid ad den forfatningsmæssig anviste Wei at faae den foreløbig trufne Ordning bedre afpasset efter Befolkningens og hele Statens Lary.

Alf de Anker, der ere førte over det under 28de Januar 1852 kundgjorte Grundlag for vor tilkommende Statsorden, ere der kun to, som jeg endnu finder det fornødent at behyfe. Den ene gaaer ud paa, at Provindsialstænderne for Hertugdømmerne skulle sammenskaldes for at overveie Udkastene til de særegne Forfatningslove, der ville blive givne for hvert af disse. Jeg skal ikke lægge Vægt paa det Spørgsmaal, om Regjeringen endnu, efter hvad der var foregaaet, kunde være bunden ved de Tilfagn, som indeholdes i den almindelige Lov om Provindsialstænders Indførelse i Hertugdømmerne af 28de Mai 1831 § 8 og Slutningsbestemmelsen af Forordningerne om deres Indretning af 15de Mai 1834. Men uden Hensyn dertil var det dog maaffee den eneste nogenlunde holdbare Wei, ad hvilken Regjeringen kunde blive sat i Stand til at danne sig en velbegrundet Dom om Forholdenes hensigtsmæssige Ordning. Mange mene vel, at Hertugdømmerne have forstjærtset ikke blot al Berettigelse, men endog al billig Udgang til at faae deres Meninger og Ønsker om Ordningen af deres freuntidige Tilstand tagne i Betragtning, og at Regjeringen ei alene kunde men og burde, uden alt Hensyn dertil, have givet om just ikke Holsteen, med Hensyn til hvilket man indrømmer at dets Stilling til det tydske Forbund ei kunde sættes tilside, saa dog Slesvig, den Forfatning, som man i dansk Interesse, saaledes som denne nu i Almindelighed opfattes, fandt at være hensigtsmæssig. Men om der end ellers Intet vilde have været til Hinder for at sætte en saadan Haardhed igjennem, saa vilde det dog ikke have været retfærdigt at straffe hele Befolkningen saavel den som nu er, som den Slægt der kommer, fordi en Deel af Samme har ladet sig forsøre til paa en ulovlig Maade at ville sætte det igjennem, som, efter de sam-

mesteds udbredte Forestillinger, hvorom kun Faa vare istand til selv at have nogen Dom, var deres velbegrundede Ret. Det er stedse blevet yttret, at Slesvigs Indvaanere i deres store Fleerhed vare Kongen trohengivne, men kun ved Rænker og Fryk vare bragte paa den anden Side. Det tilgivende Sindelag, som Kongen i sit Manifest af 14de Juli 1850 og sin Proclamation til Indvaanerne i Hertugdømmet Slesvig af samme Dato udtalte, er heller ikke andet end hvad man ved alle slige Leiligheder har erkjendt for en velvillende og oplyst Politiks Fordring, og Regjeringen er sandelig ikke gaaet yderligere i denne Retning end man, efter disse Kundgjørelser, maatte vente. Hvad navnlig Slesvig angaaer, da har Proclamationen, idet den udtaler Kongens levende Anerkjendelse af den Trost, som Befolkningen under Fristelse, Fare og Trængsel havde bevaret, ogsaa tilfagt dem, hvis Omdømme hidtil havde ladet sig forvirre, Mildhed og Tilgivelse, naar de vendte tilbage til deres undersaatlige Pligt, hvilket, ifølge Manifestet, baade i Slesvig og i Holsteen og i Lauenborg endog maatte strække sig til Stadfæstelse i de af dem beklædte Embeder, kun med saadanne Undtagelser, som Gjenoprettelsen af den retsmæssige Landsherres Autoritet gjorde nundgaaelig nødvendige.

Ogsaa indeholder Manifestet og Proclamationen et høitideligt Tilfagn om, at Slesvig ei skulde blive incorporeret i Danmark, men at saavel det som Holsteen kunde vente en Forsatning, hvorved der skulde tages Hensyn til de Anskuelser og Ønsker, som viste sig i disse Hertugdømmer. Herom antoges det den Tid, at Regjeringen kunde komme til paalidelig Kundskab gennem de anseete Mænd fra Kongeriget og hvert af Hertugdømmerne, som Kongen nogen Tid efter lod sammentalde for at overveie et af Regjeringen forelagt Udkast til Forholdenes Ordning, efterat det forhen havde været de Stater, hvormed dette Anliggende blev forhandlet, meddeelt og af disse foreløbig billiget som et Grundlag til nærmere Overveielse. Men det lykkes

ikke ad denne Veie at naae Maalet, fordi hine Magter antog, at der ved disse Mænds Valg ikke blot for Danmark men og for Slesvig — og det er egentlig disse sidste Valg, hvorover man har beklaget sig — var altfor eenfaldig seet paa den nationale danske Retning, og at derfor deres Betænkning endog var udfaldet til Afændringer af Regjerings-Udkastet i denne Retning. Regjeringen har vist indseet, at den hele Sammenkaldelse af anseete Mænd vilde forseile sin Hensigt, naar disse ikke bleve valgte saaledes, at de forffjellige i Landet herskende Meninger derved kunde komme til Orde. Saafremt der behøvedes noget Vidnesbyrd derom, saa laae det i den veloverveiede Bestemmelse, at Tallet for Slesvig skulde overgaae Tallet saavel for Danmark som for Holsteen. Men det var under de givne Omstændigheder allerede i sig selv en yderst vanskelig Opgave, navnlig forsaavidt Slesvig angaaer, at træffe saadanne Valg, som Hensigten forandrede; og, om en nogenlunde tilfredsstillende Løsning ellers havde været mulig, saa traadte dog Pressens slet betænkte Indblanding hindrende i Veien. Baa den danske og den slesvigiske Presse, hvorfra kun een Mening kunde udtales, viste sig meget utilfredse med at dette Unliggende skulde bringes i andre Hænder end Pressens og Rigsdagens, men da dette nu engang var indbrømt, saa fremsførte den det som en uestergivelig Fordring, at kun saadanne Mænd valgtes, paa hvis ubetingede Hengivenhed for de danske Aaastande man kunde være vis. Det maatte for Regjeringen saavel som for Enhver, der ellers kunde sætte sig ind i Forholdene, være klart, at det ingenlunde kunde baa den danske Sag, at Forsamlingen blev saaledes sammensat, at det allerede forud var givet, at en vis Meningsretning deri vilde gjøre sig gjældende; enkelte Valg bleve heller ikke ganske efter Pressens Ønsker, men Forsamlingen blev dog ingenlunde saaledes sammensat, at dens Forslag kunde, forsaavidt Slesvig angaaer, gjøres gjældende som et Udtryk af Landets Mening. Hvis der havde

været taget større Hensyn til dette Sammentalbelsens Formaal, saa vilde Pressen have opløstet et høit Strig, og dette vilde have fundet Gjenlyd paa Rigsdagen. Dette Samme vilde og have været Tilfældet, hvis Regjeringen strax havde slaaet ind paa den Wei, hvis Nødvendighed siden er blevet indlysende. Saafremt ikke Pressen i Forbindelse med Forholdet til Rigsdagen havde lagt Baand paa Regjeringen, saa vilde den maaskee ikke have forsøgt den Sammentalbelse af selvvalgte Mænd, hvorved Stændernes Sammentalbelse skulde undgaaes. Naar det kom an paa virkelig at erfare Landets Mening, saa var der i Grunden ikke andet for, end at Valgene maatte gaae ud fra et tidligere erkjendt System; ethvert, der blev dannet ved en ny Regjeringsforanstaltning, vilde have havt Vilkaarlighedens Præg. Det i Stænderanordningerne 1834 hjemlede Valgsystem turde iøvrigt i og for sig være vel indrettet til at repræsentere Landets sande og virkelige Interesser. Endnu umiddelbar efter Christian den Ottendes Død erkjendte Schouw det for saa velskiftet til at værne om Alles Ret, at han ikke fandt andet nødvendigt til at danne en paalidelig lovgivende Forsamling for Danmark, end at sammenjmelte de to danske Forsamlinger;*) og om han end under den forstærkede Bevægelse, der paafulgte, har fundet en paa en bredere Grundvold bygget Forfatning endnu ønskeligere, saa kan dette dog ikke tilintetgjøre Værdien af hiin Dom, der var bygget paa den Erfaring, som denne høist friske Mand havde havt saa rig Leilighed til at gjøre. Hvor ubesøiet den Mening er, at det flæsvigste og hølsteenske Valgsystem var bygget paa andre og mere aristokratiske Grundfætninger end det danske, er, i Henhold til den udsørlige Udvikling, som findes andetsteds i nærværende Skrift, bemærket oven S. LIX, og det er tillige udhævet,

*) See min Prævelse af det Rigsforsamlingen forelagte Udkast til en Grundlov og til en Valglov S. 16—17.

hvor uklogt det vilde have været, om Regjeringen lige over for de Magter, hvormed den underhandlede, vilde have søgt at gjøre den Forestilling gjældende, at Stændernes Sammensætning var for aristokratisk. Om de i 1847 valgte Medlemmer, til hvilke hiint Kald ikke kunde betroes, blev Spørgsmaalet bortsfjernet derved, at en ny Valgperiode oppebies inden Stændernes Sammentalbelse. Under de overordentlige Omstændigheder, der her ere tilstede, skulde jeg vel ikke have fundet Betænkelse ved at Regjeringen, af sin Magtfuldkommenhed, havde sat disse Valg ud af Kraft, hvorefter nye Valg strax kunde have været foretagne; men det var uden Tvivl henfigtsmæssigere, at man lod dette Mar gaae hen, for at Lidenskabene imidlertid kunde blive affjølde.

Det er og udbøvet som en sær betænkkelig Side ved Kundgjørelsen af 28de Januar 1852, at den Hertugdømmerne tilfagte Repræsentation benævnes som stænderisk. Skjøndt jeg holder for, at en stænderisk Indretning, naar dertil ikke fordres en yderligere Afsondring af de forskjellige Samfundsklasser end den, som indeholdes i de fire Forordninger af 15de Mai 1834, afgiver et meget antageligt Grundlag for en Forsatning, skulde jeg dog have ønsket, at hiin Betegnelse havde været borte, hvorved det allerede forud er blevet afgjort, at Hertugdømmernes Repræsentation vil blive væsentlig forskjellig fra den, som hjemles i Grundloven for Danmark. Men det er gjerne muligt, at Regjeringen, naar den ikke vilde spille Alt, hvad der ved de lange Underhandlinger med stor Vanstærelighed var udrettet, ikke kunde undgaae jaalebes at betegne de Hertugdømmerne tilfagte lovgivende Forsamlingers Character. Hvad Holsteen angaaer, saa vilde det endog ligesom kunne været paastaet som Følge af den tydske Forbundsact. Med Hensyn til Slesvig forholdt Sagen sig derimod vistnok anderledes; men det er sandsynligt, at de Magter, med hvem man var traadt i Underhandling angaaende det danske

Monarkies tilkommende Ordning, have lagt megen Vægt paa, at der ogsaa med Hensyn til Slesvig blev udtalt et Ord, som viste, at den Forfatning, der skulde indføres i dette Hertugdømme, ikke skulde bygges paa den brede Grundvold, der er givet den danske Forfatning. Det kan neppe feile, at der ved disse Underhandlinger idelig har været Tale om det Mislige i den almindelige Valgret, der nu er forsvunden i alle de andre Stater, hvori den ved Bevægelserne i 1848 var kommet ind, med Undtagelse af Frankrig, hvor den i Ravnet bestaaer, men er benyttet til at begrunde et vilkaarligt Herredømme, som alle Venner af Frihed og Ret vilde fordømme, dersom de ikke deri havde seet en Frelse imod Opløsning og Borgerkrig. Forsaavidt der maatte have været antydet noget Ønske om, at den ogsaa blev ophævet i Danmark, er jeg vis paa, at man herfra stedse har holdt fast ved den rettlige Umulighed af en eenfaldig Forandring i den af Kongen høitidelig antagne Forfatning. Men medens den danske Regjering og dens Agerter forsaavidt havde en saa fast Grund at staae paa, at de kunde holde enhver Fordring tilbage, have de andre Magter uden Tvivl med desto større Styrke trængt paa, at Kongen dog ikke ved at udvide hint Valgsystem til de Dele af hans Stater, hvori det ei endnu havde faaet Gylldighed, vilde give det en ny Anerkjendelse. Og hvis den danske Regjering ikke i den Henseende vilde have indrømmet den Betyggelse, som indeholdes i den ovennævnte Betegnelse af de Forfatninger, der skulde gives begge Hertugdømmer, vilde den uden Tvivl have stødt de Magter fra sig, som hidtil havde taget sig af dens Sag, deriblandt i Særdeleshed den mægtige Herfter, der endog i sit eget Huses Navn havde et Ord at tale i Danmarks Anliggender, men der har anvendt al den Indflydelse, som hans Familiestilling i Forbindelse med hans Magt og hans betydende Personlighed gav ham, for at sikke det gamle danske Monarkies Vedligeholdelse. Saa haant Man end pleier at lade om ethvert Hensyn til andre

Magters Dom, vil man dog ikke kunne mis kjende, at deres Medvirkning var fornøden for at bringe den Arvesølge istand, hvorved Staten skal sikkes for Sønderplittelse.

Det er som en særdeles Fare ved en ständerisf indrettet Forfatning for Slesvig udhævet, at baade Kjøbstæderne og de større Landeiendomsbesiddere, hvor det Tydske er, saa hedder det, saa aldeles det overveiende, kunne faae deres særegne Repræsentation.*) Det er nu neppe tvivlsomt, at Kjøbstæderne og de Stæder, der ellers fornemmelig bestaae ved Handel og industriel Virksomhed (thi i Hertugdømmerne ere adskillige Stæder af dette Slags, navnlig de saakaldte Flekker; indlemmede i Kjøbstædernes Valgfreds), saa og visse større Landeiendomme, ville komme til at danne særegne Valgklasser. Men ved en rolig Overveielse af Forholdene kan man deri ikke finde nogen rimelig Grund til Frygt for, at Tydskeheden skulde faae Overvægt. Man skulde troe, at efterat paa den ene Side Udsigten til en særlig constitutionel Eenhed mellem de to Hertugdømmer, og paa den anden Frygten for en Incorporation i Danmark, hvilken Frygt vist var en Medaarfsag til, at saa Mange satte Priis paa hiin Udsigt, er forsvunden, og naar endvidere den nye Forfatningslov maatte indeholde hensigtsmæssige Grundregler for de Forholds Ordning, hvori den danske og tydske Deel af Befolkningen kunde have en forskjellig Interessé, saa vilde der i den lovgivende Forsamling ikke blive synderligt Stof til Sammenstød mellem Dansk og Tydsk. Men man tør dog maaskee ikke stole paa, at de engang saa stærkt ophidsede Lidenskaber strax ville lægge sig til Ro. Det mangler saaledes ikke Anledning til det Spørgsmaal, om en ständerisf Forfatning, omtrent indrettet i Lighed med Provinzialstænderne, virkelig skulde frembyde grundet Frygt for at de tydske Bestanddele af den slesvigiske Befolkning ville faae Over-

*) Folkethingstidende S. 5203.

vægt. Lader os nu see de Forhold, hvorfra Faren skulde reise sig, under Dinene.

Skjøndt det just ikke er givet, at Tallets Fordeling mellem de forskjellige Klasser vil blive det samme, som det var i de flestvigste Provindsialstænder, saa er dette dog den Forudsætning, hvorfra man snarest maa gaae ud. Der er idetmindste ingen Grund til at formode, at Forholdene ville blive stillede mindre gunstige for den danske Befolkning end ved Forordningerne af 15de Mai 1834. Under denne Forudsætning ville da af de 43 Pladser, der, efterat Virilstemmen for det Augustenborgske Fideicommiss er ophævet, blive tilbage, være 9, som Godseierne skulle indtage. Deraf skulle de 4 besættes med Medlemmer af Ridderkabet, og 5 ved Valg af og blandt samtlige Godseiere. Men til hine 4 Pladser havde Kongen, efter Forordningen af 15de Mai 1834, Udnævnelsesret, hvilken han sandsynligvis og fremdeles vil beholde, og han vil sikkert ikke vælge nogen af de overspændte Slesvig-Holstenerne. Vel er det sandsynligt, at der iblandt de samlede Godseiere ere forholdsmæssig Mange, der have overveiende tydfø Dannelselse og som vilde have foretrukket den forrige Forbindelse med Holsteen for den Stilling, Slesvig under den nye Tingenæs Orden kommer til at indtage. Man vil maafee end ikke finde Nogen iblandt dem, som er danskfjndet i den Betydning, hvori dette Ord bruges af vort nationale Parti. Men deraf er det ingen Følge, at de ville hengive dem til Bestræbelser for at tilbagebringe den Forbindelse, som nu, under Medvirkning af Europas vigtigste Magter, er tilintetgjort, eller for at fravende den danske Befolkning nogen af dens Berettigelser. Enhver nogenlunde forstandig Mand vil indsee, at slige Bestræbelser ei kunne lykkes, og at de kun vilde gjøre Landets Stilling under de nye Forhold uheldigere. Godseierklassen vilde imidlertid være den eneste, som man med nogen Slags Næmhelighed kunde tiltroe en med de danske Interesser uovereensstemmende

Retning. Naar man nu, for at opvække Ængstelser for en stænderiff Forfatning i Slesvig, ogsaa med Hensyn til Kjøbstæderne siger „at det Tydske der er saa overveiende,“ saa staaer dette i en synderlig Strid med hvad der ellers saa ofte og saa stærkt er udtalt, for at bevise det Danskes Berettigelse fremfor det Tydskes. Det paaستاes nemlig, at, ligesom den Stad, hvori det Tydske og Danske meest berøre hinanden (Flensborg), er, skjøndt i Sproget overveiende tydsk, dog i Sindelaget danst, saaledes er det Skin af Tydskehed, som forhen viste sig i flere af de nordlige Stæder (Haderslev, Apenrade og Tøndern), forsvundet efterat den holsteenske Overmagt er brudt, og at den tydske Befolkning nu sees kun at være en ubetydelig Brøk. Det er og vist, at de to Deputerede for hiin forjævnte Stad i Stændernes Tid steds have været mod en Forbindelse mellem Slesvigs og Holsteens Stænder, der dog kun vare raadgivende, og at de derhos vare langt fra at høre sig for de holsteenske Stænder, hvilket sidste de ved mange andre Leiligheder lagde for Dagen. Udi Stænderforsamlingen af 1846 viste Flensborgerne i samme Forhold en tiltagen Uvillie mod den slesvigst-holsteenske Retning, som denne da, i Anledning af det aabne Brev af 7de Juli, havde antaget en voldsommere og mere faretruende Charakter end forhen. Og siden er saa meget foregaaet, der har stødt Flensborg længere fra Holsteen og trukket det nærmere til Danmark, saa at vist intet Forslag, der gif Danmark for nær, vilde finde Understøttelse hos denne Byes Deputerede. I den ellers aldeles tydske By Frederiksstad er det heller ikke let rimeligt at en holsteensk Retning har holdt sig vedlige. Saaledes er der ingen Formodning om, at Fleerheden af de fra de slesvigste Kjøbstæder udgaaende Valg skulde tjene til Støtte for en ny Slesvigholsteinsme. *)

*) See Side 454—489, saa og S. 257—261 og i Forbindelse der-

Hvad de mindre Landeiendomsbesidderes Klasse angaaer, da havde den, efter Forordningen 15de Mai 1834, 17 Pladser at besætte (i Forhold til Forsamlingens hele Tal flere end i Stifternes og omirent lige med det, som de havde i den jydsk Stænderforsamling), ja man kunde gjerne regne 19, da Landbefolkningen har Overvægt i de to saakaldte blandede Distrikter (af hvilke det ene, Uerø, er ganske dansk). Men der er Intet, som giver Anledning til at formode, at der i denne Klasse skulde være en slesvig-holsteensk Retning. Man har tvertimod idelig paaftaaet, at Hengivenhed for den danske Forbindelse og Uvillie mod Holstenernes Anmasselser var et almindeligt Træk hos den slesvigiske Bonde, skjøndt ikke saa stærkt i den sydlige som i den nordlige Deel, og det menes, at den nu ogsaa stærkt er kommen frem i Mellem-slesvig, tildeels endog i Hertugdømmets sydlige Deel, efterat man er bleven fri for det holsteenske Nag. Iøvrigt ere de Formuebetingelser, hvoraf Valgret og Valgbarhed i Kjøbstædernes og de mindre Landeiendomsbesidderes Klasse ere afhængige, ikke stillede høiere end til hvad der er fornødent for at begrunde en Formodning om Selvfændighed og Interesse for Samfundet; saa at der er Rimelighed for, at Valgene ville være et Udtryk af den almindelige Villie hos Kjærnen af Indvaanerne. Man har og navnlig i den første Valgperiode fundet flere Bønder, især fra Landets nordlige Deel, i den slesvigiske Stænderforsamling end i nogen af de danske.

Hvad der fremdeles meget vil bidrage til at den holsteensk Retning maa blive langt svagere i de fremtidige slesvigiske Stænderforsamlinger end i de ældre er, at Embedsstanden, som forhen i Almindelighed var tydsk dannet og holsteensk findet, nu for den største Deel bestaaer enten af Danske eller af saadanne Slesvigere,

med hvad Stændertidenden indeholder om Forhandlingerne i de der nævnte Sager.

som have staaet paa dansk Side. Denne Stand har saavel ved den Valgret og den Valgbarhed, hvoraf mange til Samme hørende Individuer have været i Besiddelse, som endnu mere ved den Indflydelse, de udøvede paa Distriktets Beboere, havt en meget stor Deel i den Stemning, som i Provindsialstændernes senere Periode viste sig i de flesvigiske Stænder. Det er og ofte blevet fagt, at Embedsmændene, Advocaterne derunder indbefattede, udgjorde Hovedhjulet i den flesvig-holsteenske Bevægelse, skjøndt man til andre Lieder vil kaste al Skyld paa Ridderfabet. Ved at granske i Stændertidenderne vil man useilbarlig finde en langt større Virksomhed i denne Retning fra geistlige og verdslige Embedsmænds og Advocaters Side, end fra Ridderfabetets eller de øvrige Godsseieres. Ogsaa er nu den Augustenborgske Indflydelse borte, der, skjøndt den ingenlunde i det Hele har havt den Betydenhed, som man har tillagt samme, dog i enkelte Sager har været kjendelig, og i Særdeleshed vistnok bidrog til, at den Stemmesleerhed, hvormed Stænderne i 1838 androg paa det danske Sprogs Indførelse som Thing- og Forretningsprog i adskillige flesvigiske Distrikter, ikke blev større end den blev.

I det værste Tilfælde vilde der dog ogsaa i den Magt, som Kongen naturligtviis maatte have i Hertugdømmernes Stændersforsamlinger som paa en dansk Rigsdag til, ved Nægtelse af sit Samtykke, at betage deres Beslutninger al Kraft, have et sikkert Værn mod alt hvad der kunde krænke de Danstes Berettigelser. Vel er det Veto, som de fleste Constitutioner tillægge Kronen, ikke ubetinget istand til at staffe Kongemagten den Indflydelse, som der stundom maatte ønskes Samme. Men det maa dog have en ganske anden Betydenhed i smaae Lande, der udgjøre Dele af en samlet Stat, og hvor Lovgivningsmyndigheden indskrænker sig til dette Lands indre Anliggender, end i en lovgivende Forsamling for en heel Stat, eller for dens vigtigste Bestanddele. Saaledes kan en til et fligt lidet Land indskrænket Forsamlings Beslutningsret intet Rammende have for Konge-

magten, da den kun har at tilvejebringe Midlerne til dette Lands særegne Udgifter samt paa det at fordele dets Andeel af de i Fællesforsamlingen fastsatte Beløber. Men den maa selv tage sig iagt for Skridt, der vilde opvække Uvillie i den Deel af Staten, der har Overvægt i Fællesforsamlingen, og som maa blive hele Statens Lyngdepunkt. Dersom det nu ikke engang var vor eneste Udvei, kunde man vistnok have vigtige Betæneligheder ved det høist forviklede Maskineri, hvori Staten under den nye Forsatning skal holdes i Gang; men hvorledes Lydskheden gennem denne Forsatning skulde faae nogen Overvægt over Danskheden, lader sig ikke let tænke.

Iøvrigt vil en Repræsentation, der væsentlig bygges paa den, som Provindsialstænderne havde, være langt bedre skikket til at give hver af de forskjellige Folkstammer, hvoraf Slesvigs Indvaanere bestaae, en til dens Faltighed og den Betydning, den har i Borgersamfundet, svarende, altsaa politisk berettiget Indflydelse, end en Repræsentation, der gaaer ud fra den almindelige Stemmeret. Man har nu allerede en rig Erfaring for det, der og klarlig ligger i Sagens Natur, at naar den i Tal største Deel af Befolkningen, der hverken har behørig Interesse for Samfundets Bedlighedsbælsje og Udvikling, eller Skjønssomhed til at bedømme hvad der tjener til dets Fart, kommer til at raade for Valget af de Mænd, til hvem Statens Anliggender betros, saa beroer Udfaldet saa godt som alene paa dem, der opkaste sig til Ledere. Det er sandsynligt, at hvis et saabant Valgsystem havde fundet Sted i Slesvig i Provindsialstændernes Tid, saa vilde den Deel af Befolkningen, der stræbte efter yderligere Forening med Holsteen, have skaffet sig Magt over de fleste Valg. Man vil end ikke være ganske sikker paa, om den ikke endnu vilde formaae dette, naar den anstrænge alle de Kræfter, hvoraf den endnu er i Besiddelse. Dog er det maaskee sandsynligere, at de, der kunde ønske at lede Valgene i en modsat Retning,

under de nuværende Forhold vilde faae Overhaand. Men hverken den ene eller den anden Deel af de Folkestammer, som gennem flere Aarhundreder have bygget og boet sammen i Slesvig, skal undertrykkes af den anden. Kongen har gjentagne Gange tilfagt, hvad og Retfærdighed fordrer, at begge skulle nyde lige Beskyttelse; dette Tilfagn vil man dog vel ikke gjøre til et tomt Ord. Saafremt den danske Retning fik en saadan Overvægt, at den kunde og vilde undertrykke den tydske, vilde det og kun medføre en indvortes Kamp, der for lange Tider vilde baade i moralsk og materiel Henseende ødelægge dette tilforn saa lykkelige Land, og det er vel ikke vist, hvorledes Enden i sin Tid vilde blive. Det er langt bedre, at der bliver en saadan Ligevægt, at Parterne ikke tænke paa at forurette hinanden, og at saaledes efterhaanden den unaturlige og fordærvelige Spaltning mellem de to Befolkninger ophører, og begge rette deres Stræben paa at fremme de sande Interesser, hvilke ere fælles.

Jeg har nu, om jeg ikke feiler, gennemgaaet alle over den under 28de Januar stiftleden kundgjorte Ordning af vore Forhold fremførte Ankeposter, som kunde synes at have nogen Bigtighed. Det vil uden Tvivl findes paafaldende, at hvad jeg har anført til Retfærdiggjørelse mod disse Angreb er forstjelligt og tilbeels afvigende fra Ministeriets eget Tilfvar. Men, ligesom mine Grunde maae staae og falde for en Prøvelse af deres eget Værd, turde og hiin Forstjellighed fornemmelig hidrøre derfra, at Ministeriet søgte at undvige den levende Strid, hvori det vilde være kommet, saafremt det var gaaet skarper ind paa de Anker, der førtes imod Samme. Hvorvidt denne Holdning for Dieblirket var den hensigtsmæssigste eller ikke, er det ikke min Sag at bedømme, og jeg skal saameget mindre indlade mig deri, som dette fornemmelig vil komme an paa, hvorvidt Ministeriet i dets Hæelhed eller i en saadan Fleerhed, der kunde være sikker paa at beholde Marken, var i alle de Punkter, hvorom der var Spørgsmaal, kommet til en saa bestemt Overbeviisning, at dets meget

begavede Ordfører, paa dets Vegne, kunde have udtalt sig uden Forbeholdenhed.

Men i sig selv vilde Sagen uden Tvivl have staaet meget bedre, om Ministeriet paa forrige Rigsdag havde været istand til at gaae dybere tilbunds; thi jeg kan ikke antage, at de udfattede Meninger, hvormed man baade i og udenfor Rigsdagen mødte den Kongelige Kundgjørelse af 28de Januar d. A., væsentlig tabte sig ved den Drostelse, Sagen fik paa sidste Rigsdag. Det forekommer mig endog, at saadanne Sætninger som den, at den Ordning af Forholdene, som Regjeringen nu havde vedtaget, var aldeles frivillig, at Slesvigholsteinsmen var tilintetgjort, at den slesvigiske og holsteenske Stænderforfatning ei paany er oprettet, med mere, der vel i en vis Ordnes Betydning er ganske rigtigt, men dog ikke var det i den Betydning, hvori Rigsdagen dermed kunde see sig fyldestgjort, gave en ikke ganske ubesøiet Anledning til at besvære sig over Mangel paa Aabenhed. En lige Anledning fandt man i de ubestemte og tilbageholdne Erklæringer om naar de Love, der skulde ordne de nye Statsforhold, kunne ventes forelagte. Regjeringen vilde saaledes have havt et bedre Fodfæste baade da og paa en tilkommende Dag, hvis den fuldstændigen havde kunnet vedkjende sig hvad der virkelig laae i de tagne Beslutninger, og den Skarpsindighed, der blev anvendt paa at undvige denne Vedkjendelse, var blevet anvendt paa at forsvare selve Beslutningerne i deres virkelige og fulde Indhold. Fremfor alt beklager jeg, at Ministeriet har ladet falde Udtryk, som synes at indeholde en Erkjendelse af Rigsdagens afgjørende Myndighed med Hensyn til alle de Forfatnings-spørgsmaal, som ville opstaae af den bebudede nye Tingenes Orden. Jeg tør mene, at jeg saavel ved min Udvikling af hvad der ligger i den Forbeholdenhed, hvormed Kongen vedtog det af Rigsforsamlingen ombannede Grundlovsudkast, som ved Betragtninger hente de af Sagens nødvendige Væsen, har godtgjort, at ei alene den afgjørende Beslutning angaaende de øvrige Stats-

deles, deriblandt Slesvigs, Forfatningsforhold maatte tilkomme Kongen, uden at han kunde være bunden til Rigsdagens Samtykke, men at dette samme og maa gjælde om de Forandringer i selve den danske Grundlov, der ere en nødvendig Følge af den Kongen forbeholdte Ordning. (See S. XLVII—XLVIII). Det manglede ikke paa meget bestemte Udtalelser fra Folkethingets Side om den Magt det tillagde sig saavel som det andet Thing til ved sit Nei at forhindre Gjennemførelsen af den i Kundgjørelsen bebudede Ordning af Forholdene, og at man deri følte sin Styrke ligeover for Regjeringen. *) Saafermt nu en saadan Magt maatte indrømmes Rigsdagen, saa vilde der kun være liden Udsigt til at den af Kongen vedtagne Ordning kunde sættes igjennem; thi Rigsdagens Samtykke vilde efter al Sandsynlighed, navnlig hvad Slesvig angaaer, blive underkastet saadanne Betingelser, som ikke lode sig gennemføre ligeover for de Magter, hvormed Danmark har underhandlet, og det vilde i sig selv have været mod al Ret, om den blot fra det egentlige Danmark udgaaede Rigsdag havde faaet at raade over Slesvigs Forfatningsforhold. Jeg har intet Begreb om, hvorledes Regjeringen paa ny kan træde frem for Rigsdagen uden bestemt at udtale sig over Grændserne for dens Myndighed i saa Henseende og herved holde urokkelig fast. Jeg anseer det derhos for yderst vigtigt, at den rigtige Erkjendelse baner sig Afgang allerede førend Rigsdagsvalgene foregaae; og jeg maa derfor paa det Indstændigste anbefale hvad jeg med Hensyn dertil har udviklet i nærværende Fortale til tænkende Medborgeres upartiske Prøvelse. Det vil være til Fædrelandets Gavn, om de, der maatte nære samme Overbeviisning som jeg, ikke ville holde sig tilbage fra aabent at erklære sig derfor; men ogsaa vil det tjene til at udfinde den rette Sandhed i dette Fædrelandets Belfærdsanliggende, om de, der ere af modsat Mening, ville udtale sig, naar det skeer saaledes, at man

*) Folkethingstidenden S. 3792, 3798, 3804, m. fl. Steder.

seer hvor de finde Feilen i de Slutninger, der ligge til Grund for min Aaastand.

De flere udførlige Undersøgelser, som dette Skrift indeholder angaaende Naturen af den forrige Forbindelse mellem Statens forskjellige Dele, baade saaledes som den var paa den Tid der ligger Begivenhederne i Marts 1848 nærmest, og som den forhen havde været fra dens første Oprindelse, og paa de forskjellige Gjennemgangspunkter, ad hvilke den havde udviklet sig, turde heller ikke være uden Bigtighed for Dommene over det som nu, under de saa meget forandrede Forhold, er at gjøre. Den Mening, der omfider har fundet saa megen Indgang, at de af Freden Sjette i 1834 trufne Indretninger havde lagt Grunden til de senere Dages Ulykker, støtte sig til en høist urigtig Opfatning saavel af den Retstilstand, der i det Dieblig fandt Sted, som af dens hele historiske Udvikling. Og i den Bitterhed imod hiin Forbindelse, hvori man gjennem de flereaarige gjentagne hadefulde Angreb har talt sig ind, ligger uden Tvivl Grunden til den flette Modtagelse, som den under 28de Januar d. A. bebudede nye Statsordning har fundet. Man har skarpt og lydelig udtalt, at der gjennem den gaaer samme hollsteenske Aand, samme tydske Hjertelag, som der skal have viist sig i Frederik den Sjettes og Christian den Ottendes Regjering, og bitterlig beklaget, at den danske Sag, efter de hæderlige Seire som den havde vundet paa Kamppladsen, dog som Følge af vore Ministres Svaghed og dens diplomatiske Agenters Uuelighed eller upatriotiske Sind er blevet den overvundne, ja at endog Portene for Slesvigholsteinskens Indtrængen ere blevne videre. Dette maa vel synes underligt, da Regjeringen dog under alle Omstændigheder har bortfjernet det, der var Brændpunktet i de forrige Klager, de to Hertugdømmeres indbyrdes Forbindelse, men uforklarligt er det ikke. Den Tanke, der maaskee allerede fra først af har ligget paa Bunden af hine Angreb, men som længe Ingen syntes at være sig klart bevidst, i det mindste Ingen vilde vedkjende sig, Slesvigs

Incorporation i Danmark, er nu, som det synes, kommet ind i den almindelige Bevidsthed og har fundet levende Udtalelse; og Udskillige mene nu, at der Intet er vundet ved Slesvigs Udskillelse fra Holsten, naar det dog ikke er kommet ind under dansk Lovgivning og Regjering.

Det turde derfor have været i Ministeriets Interesse, om det havde søgt at nedstemme Forestillingerne om den Uret, Danmark havde lidt af sine forrige Regjeringer, men det har snarere givet disse Forestillinger et Slags Anerkjendelse ved Maaden, hvorpaa det har udtalt sig over de Handlinger, hvorved denne Uret skulde være begaaet, selv over Rescriptet af 28 Januar 1848, hvori to af de nuværende Ministre have taget Deel. Der kan jo, efter hvad der er kommet imellem, dog ikke nu være Tale om enten at gennemføre den Plan, som dette Rescript forkyndte, paa den deri betegnede Maade, ei heller om at fornye den slesvig-holsteenske Provindstals-Regjering (see oven S. XXVIII—XXIX); men derfor behøvede Ministeriet ikke at have udtalt sig som om det med sine ivrigste Modstandere havde været enigt i de paaflagede tidligere Regjeringsstridts Forkastelighed. Dog, herved skal jeg ikke længere opholde mig. Jeg indseer heelt vel den vanskelige Stilling, hvori Ministeriet befandt sig, og medens jeg beklager, at det derved blev hindret i at tilbagedrive de Angreb man gjorde paa den af Samme vedtagne Ordning af vore Forhold, med al den Styrke, hvormed det ellers vistnok vilde have været istand hertil, har jeg ladet det være mig magtpaaliggende, fuldstændigen at retfærdiggjøre hiin Statsordning. Efter hvad jeg udførlig har udviklet antager jeg, at der i det mindste fra den Side, hvorfra det saa haarde er blevet angrebet, tvertimod er Grund til Erkjendelse af Ministeriets og dets diplomatiske Agenters Fasthed og Udholdenhed, hvorved de have opnaaet det Øverste, af hvad der kunde være at vente. Derimod turde der, naar man gik ind i hvad der er meddeelt om Underhandlingernes Gang, være Anledning til den Tvivl, om man ikke, med en mindre seig Udhol-

denhed, kunde tidligere være kommet til et nok saa godt Resultat. Men det har i al Fald været Ministeriets Stilling til Rigsdaagen og den offentlige Mening her i Landet, som har gjort, at det saa længe er blevet ved at holde paa det, som dog viste sig ikke at kunne sættes igjennem.

Hvad jeg har fundet hensigtsmæssigt til Berigtigelse af Meningerne om den Kongelige Kundgjørelse af 28 Januar d. A., har jeg givet Plads i denne Fortale, fordi der, efter vor periodiske Presses Beskaffenhed, ingen Leilighed var til at meddele det ad den Vej, der i sig var den virksomste. Men, efter hvad jeg allerede tidligere har viist, gaaer og saavel det øvrige Indhold af denne Fortale, som en stor Deel af de Undersøgelser, der findes i Skriftet, ud paa at modarbejde den hele Opfatning af vore Forhold, hvori de haarde Domme over hiin nye Statsordning have deres Rod. Selv den Deel af nærværende Skrift, der gaaer ud paa at belyse en temmelig sjerntliggende Regjeringsperiode (1784—1799 Side 1—212), turde indeholde adskilligt Stof, som kunde fortjene at tages til Eftertanke ved Bedømmelsen af de Forhold, der staae i nær Berørelse med Tidens Unligger. Et saadant Stof turde man maaskee finde i hvad der S. 204 er anført om en mærkelig Udbredelse, som i den senere Tid to iøvrigt meget forskellige Forfattere have gjort vor ældre Regjering for usforvarlig Begunstigelse, som den skal have viist Norge ved Udvøvelsen af dens Beskatningsret. Naar man i Forbindelse dermed vil læse hvad der indeholdes S. 135—155, 165—169, med flere Steder i hiin Deel af Skriftet, til Udvikling af de Hensyn, som Retfærdighed og Statsklogskab bød at tage i Betragtning ved dette Riges Beskatning, saa kan man ikke andet end erkjende, hvor lykkeligt det den Tid var, at en viis alle Statens Dele med upartisk Omhu omfattende Regjering ikke ved en sliq eenfædig ophidsende Baastand, der useilbar vilde have fremkaldt et forbitret Gjenmæle, blev forstyrret i at løse de vanskelige Opgaver, som Statens daværende Sammensætning, langt

mere end den der har fundet Sted siden 1814, frembød naar det blev nødvendigt at tyde til nye Skattepaabud. Der er vel ikke i det nærværende Dieblik saa umiddelbar Anvendelse for den Værd og Advarsel, der derfra turde hentes, som i en nærliggende Forgangenhed. Men det turde dog netop ogsaa for Liden være vigtigt at betænke, hvor meget man kan skabe Fædrelandets Sag ved en misforstaaet Patriotisme, der troer sig kaldet til strax og i de strengeste Ord at udtale sig over alt hvad der ved et løst Indtryk findes anstødeligt for den patriotiske Følelse, uden engang at undersøge Kjendsgjerningernes Rigtighed, endstige at sætte sig ind i alt hvad der behøves til deres rette Bedømmelse, og hvorledes i Særdeleshed daglige Udtalelser af dette Slags maae træde i Veien for Regjeringen i at behandle de nærværende vanskelige Forhold saaledes som den, efter sin fuldstændigere Kundskab og fra sin mere omfattende Standpunkt, maatte finde rigtigt. Dog, jeg skal ikke udbrede mig videre herover, og det saa meget mindre som det nu er paa høie Tid at ende min Fortale, for hvis Længde jeg vistnok har at gjøre Undskyldning, uden at jeg just tør gjøre Regning paa at finde den.

De Bevæggrunde, der have bragt mig til at give denne Fortale et saa udstrakt Indhold, har jeg allerede forklaret. Hvorvidt man vil holde mig den Udsørlighed tilgode, hvormed jeg baade her og i selve Skriftet har behandlet de mange enkelte Emner, hvorpaa jeg er gaaet ind, maa jeg imidlertid henstille. Det er meget muligt, at jeg deri er gaaet for vidt, men i Erkjendelse af den store Vanskelighed, som det maa have at trænge igjennem imod en saa stærk Menings Strøm, som den jeg har imod mig, har jeg fundet det nødvendigt, at gaae enhver Indvending eller Tvivlsgrund i Møde, som jeg kunde forudsee. Om det vil lykkes mig at fremtvinge en virkelig Prøvelse af Meninger, der hyldes af de Fleste, fordi de antage at de forlængst ere prøvede af de Kynlige og Upartiske, finder jeg meget tvivlsomt, men for Diemedets Vigtigheds Skyld har jeg dog endnu villet gjøre et Forsøg.

Saafernt man i Lighed af den Udfærd, man har brugt i Anledning af mit Skrift af 1850, uden videre vil oversee ogsaa dette Skrift, eller fort og godt affærdige det ved at antyde, hvorledes dets Indhold strider mod hvad saa mange brave Mænd have lært, saa er det dog muligt, at der vil komme en Tid, hvori man vil indlabe sig paa en Revision af de Meninger, der nu have gjort sig gjældende, og da turde det være, at mine Undersøgelser bleve tagne frem.

§. 304 vil det sees, at en Sygdom en Tidlang standsede dette Arbeides Trykning, og at jeg ved adskilligt af det, der foregik medens det henhvilede, tog Anledning til en Mængde Undersøgelser, som ellers ikke deri vilde have faaet Plads. Heri ligger en af Grundene til at det er gaaet langsommere med dette Bind end jeg havde tænkt mig. Forinden Følgerne af hiin Sygdom vare aldeles forvundne kom den langvarige Rigsdag, der maatte betage mig en stor og uden Tvivl den største Deel af den Tid, som jeg ellers kunde have haft for dette Arbeide. Men hvad der ogsaa har bidraget til at forsinke dette, er Tanken paa den Modfætning, hvori jeg med Hensyn til de Gæmner, der udføre den større Deel af dette Arbeide, er kommet og ved dette Skrift maaskee end yderligere vil komme til mange Medborgere, hvis Velvillie jeg gjerne vilde bevare; thi dette uhyggelige Forhold har gjort, at jeg ikke har kunnet udføre nærværende Arbeide med den Lyst, som fulgte mig under mine tidligere videnskabelige Arbeider. Stundom, naar Udfigten til at udrette noget, havde formørket sig, har jeg endog vaklet i mit Forsæt. Min Alder har, som naturligt, ogsaa været til Hinder for at Arbeidet kunde gaae rask frem, isærdeleshed er jeg langtfra ikke blevet i fuld Besiddelse af de i 1ste Bind §. 185 nævnte to uadvortes Fordele, som i en ældre Tid ere komne mig tilgode ved mine Arbeider. Skjøndt det vilde være utafnemmeligt, om jeg ikke vilde være tilfreds med hvad der er blevet mig levnet af min forrige Husomdelse, saa har den dog tabt meget i Liv og Etyrke, endog — hvad

jeg ved enkelt Leilighed har bemærket*) — i Sikkerhed. Jeg har derfor langt oftere end forhen fundet det nødvendigt at prøve Paalideligheden af det jeg fandt i min Erindring; og herved har jeg tillige savnet den Lethed, hvormed mine Dine tilforn fandt hvad jeg søgte.

Endnu har jeg at gjøre Undskyldning for de Mangler, som hidrøre deels fra en noget flygtig Udarbeidelse, deels fra Irringer i Manuskriptets og Correcturens Gjennemsyn. Jeg har isøvrigt til dette sidste Arbeide, hvori jeg aldrig har opnaaet nogen synderlig Færdighed, haft god Bistand af Venner; men naar dog en Deel Feil ere blevne tilbage, saa ligger Skylden alene i min Skrifts Utydelighed, som især har faaet Virkning naar jeg enkelte Gange i den sidste Correctur har gjort en Forandring eller Tilføining. Saavidt jeg har iagttaget, er det dog sjældent, at de indløbne Feil kunne forvirre Meningen; jeg har derfor ikke villet levere en Fortegnelse over disse, hvilken vist og vilde være blevet ufuldstændig. Kun skal jeg tillade mig her at bemærke en sær betydelig Feil, som jeg har fundet S. 313 Linie 1 og 2, hvor det istedetfor „30 Mar fra 1784 til 1814“ skulde hedde: „24 Mar fra 1784 til 1808“.

Kjøbenhavn den 29. Mai 1852.

*) Saaledes har jeg fundet at der i mit Skrift: „For den danske Stats Opretholdelse“ o. s. v. S. 38 er indløben en Hukommelsesfeil ved Angivelsen af den Sag, hvori P. H. Lorenzen begyndte at tale Dansk i de fløvsigste Stænder. Skjøndt dette er en i sig aldeles ligegyldig Omstændighed, og jeg heller ikke har erfaret, at Feilen af nogen Anden er bemærket, saa har det dog været mig fortrædeligt at der skal indeholdes en Urigtighed i min Meddelelse; jeg benytter derfor denne Leilighed til at berigtige den.

XXVII.

S Slutningen af dette Værks første Bind (S. 402) har jeg tilkjendegivet, at jeg nu, efterat have fremstillet en Række af vigtige og velgjørende Love fra et Tidsrum af omtrent 10 Aar efter Trykkesfrihedens Indskrænkning ved Forordg. af 27de Septbr. 1799, vilde omhandle de Love og Regjeringsforanstaltninger fra samme Tid, der havde været mindre heldige. Idet jeg foretog mig hiin første Fremstilling, antydede jeg (S. 278), at uagtet de derhen hørende Undersøgelser nærmest knyttede sig til den af Mange gjorte Paastand, at med ovennævnte Forandring i vor Trykkesfrihedstilstand var al Fremgang i de begyndte Reformer standset, saa havde jeg dog dermed havt et mere omfattende Formaal for Die. Jeg kom nemlig til at udbrede mig over de mange betydelige i den hele Samfundstilstand dybt indgribende Forhold, som ved bemeldte Love havde modtaget en vel gjenomtænkt og almeengavnlig Omordning, og dette gav mig Leilighed til at møde de skjæve Domme, som man i de meest modsatte Retninger havde fældet over disse Love, saavel som og over den senere Regjeringsvirksomhed, der stod i Forbindelse med samme. Naar jeg nu gaaer over til at afhandle de Love og Foranstaltninger, som høre til eller dog have Udseende af at høre til Skyggesiden af hiin Tids Regjering, saa ere ogsaa de Undersøgelser, jeg derover anstiller, fornødne, for at komme til en velbegrundet Bedømmelse af den Mening, at Forordg. 27de Septbr. 1799 standsede den begyndte heldige Udvikling af vore Forhold, og førte os de Ulykker imøde, som nogle Aar senere udviklede sig. Jeg

skal heller ikke unblade i sin Tid at vise, hvorvidt det efter den Aand, som havde yttret sig deels i den umiddelbar forudgaaende Periode, deels i den, hvori Pressen siden igjen kom til Live, lader sig antage, at den, om den i den mellemliggende Tid havde beholdt sin hele forrige Frihed, vilde have været istand til at forebygge de Feilgreb, der maatte have havt Deel i vore Ulykker. At oplyse dette er imidlertid ingenlunde min Hovedsag. Men hiin Side af Lovgivning og Statsstyrelsen hører ikke mindre end den, hvormed vi forhen have beskaffet os, til et sanddrue og fuldstændigt Billede af Datidens Regjeringshistorie og dens Forhold til de senere Tilstande. Den vil og føre os ind i en Mængde Undersøgelser, der ikke turde være uden Vigtighed for den rette Bedømmelse af vor hele Udviklingsgang og af vore nærværende Forhold. Ligesom jeg iøvrigt ikke har indladt mig paa alle de hensigtsmæssige Love og Indretninger, som fremkom i hiint Tidsrum, men kun paa hvad der har været betegnende for Statsstyrelsens Aand og vigtigt i sine Følger, saaledes skal jeg heller ikke nu tage fat paa alt hvad der efter mit Begreb ikke har været ganske vel betænkt. Dgsaa her maa jeg indskrænke mig til det, der har havt nogen Betydning, medens jeg, paa den anden Side, ogsaa maa gaae ind paa det, der, efter Andres Dom, har været et betydeligt og skadeligt Feilgreb, skjøndt jeg enten aldeles ikke eller kun med megen Indskrænkning kan erkjende disse Dommers Rigtighed. Der ere netop Æmner af det Slags, der trænge til en fleersidig Belysning, hvorved vidt udbredte, dybt indgroede vildfarende Forestillinger maaffee ville lade sig berigtige.

I det nylig omhandlede Tilfælde er netop en Forholdsregel af høist indgribende Følger, der er bleven iværksat strax efterat Fredn. 27de Septbr. 1799 var udkommen, og hvormed jeg skal begynde denne Række af Undersøgelser. Jeg mener herved den ved Placat af 13de Novbr. 1799 kundgjorte Oprettelse af en Depositokasse, navnlig forsaavidt Plakatens § 8 hjemlede til Benyttelse for samme at sætte et eget Slags Pengesedler i Omløb. Der var allerede forhen traadt meget

mellem den ved Plakat 8de Juli 1785 bebudede Kongelige Wil-
 lie om at skaffe Landet et fast Pengevæsen og denne Wil-
 lies Gjennemførelse. Men man var dog omsider kommet saavidt,
 at Courantbankens Sedler, skjøndt den ingenlunde formaede
 eller engang var anordningsmæssig forpligtet til at løse dem
 med Sølv, dog i adskillige Aar baade i og uden for Landet
 vare gaaede for den fulde Værdi, som de skulde forestille. Denne
 lykkelige Tilstand var vistnok i høi Grad fremmet ved de
 fordeeltige Handelsforhold, som Danmarks med Fasthed og
 Alogskab vedligeholdt Neutralitet havde forskaffet os, men den
 havde dog tillige en væsentlig Støtte i det Tilfagn, som Kon-
 gen ved det aabne Brev om Speciesbanken af 16de Febr. 1791
 § 8 samt Frdgv. af 24de Juni næstefter § 2 og Placat af
 sidstnævnte Dato havde givet om, aldrig at tilstede nogen For-
 søgelse af den daværende Mæsse af Courantsedler, men derimod
 aarlig at formindste Samme med en anseelig Sum (ordent-
 ligviis 750,000 Rd.), for at de, efter en Række af Aar, kun-
 de aldeles forsvinde og den nye private Speciesbank aldeles
 afløse Courantbanken. Denne Grundvold for Seddelværdien
 blev nu svækket ved den nye Seddelmæsse, der fattes i Omløb,
 og dette udøvede ikke blot strax nogen ufordeeltig Indflydelse,
 men, hvad der var af langt større Bigtighed end den øieblikkelige
 dog ikke betydelige Indflydelse, det banede Veten for den yder-
 ligere Benyttelse af bemeldte Creditmiddel tildeels under en an-
 den Skikkelse, hvortil Regjeringen ved de senere Forhold blev
 fristet. Herved blev vel Finansernes Trang, under uanstelige
 og hvøist uheldige Omstændigheder, afhjulpen paa en Maade,
 der for Øieblikket mindre trykkede Folket, end om andre Hjel-
 pemidler vare søgte, men det førte og efterhaanden til en For-
 styrrelse i det almindelige Omsætningsmiddel, der gennem ad-
 skillige Aar i forskjellige Reininger udøvede en fordærlig Ind-
 flydelse paa Sikkerheden i Mit og Dit. Jeg har allerede for
 36 Aar siden fremstillet hiin i Slutningen af 1799 besluttede
 Udgivelse af en nye Seddelmæsse som det første Led i en Række
 af Love og Foranstaltninger, hvorved Regjeringen gif tilbage
 fra den Wei til et fast Pengevæsen, som den i 1791 havde be-

traadt *). Den yderligere Fremfribden i den saaledes i 1799 begyndte Retning, som de senere Begivenheder fremkaldte, og de ulyksalige Følger, som deraf viste sig, har jeg ved denne Leilighed saaledes lagt for Dagen, at jeg blot har at henholde mig dertil. Men det laae den Tid udenfor mit Formaal at gaae ind paa en Prøvelse af hin Forholdsregel fra dens forskjellige Sider. Det var mig nok-at vise, hvorledes den, under Medvirkning af de haarde Tilfælfelser, som de følgende Aar bragte over Fædrelandet, havde ført os ind paa den Bei, ad hvilken vi vare komne til det forstyrrede Pengevæsen, som da udgjorde Danmarks største Ulykke. Hermed var det især min Hensigt, at det kunde blive ret indlysende, hvor vigtigt det var, under alle de Trængsler, der maatte møde ad den Bei til Pengevæsenets Gjenopreisning, som vi da atter havde be- traadt, at holde os fast paa denne Bei. Jeg angav derfor vel de Grunde, hvorpaa Regjeringen maatte antages at have fundet den i 1799 valgte Forholdsregel forsvarelig, men udtalte ingen bestemt Mening om disse Grundes Gyldighed. Ligesom dette ikke egentlig hørte til det Emne, som jeg da be- handlede, saaledes havde jeg heller ikke sat mig saaledes ind i den Tilstand, der fremkaldte Placaten 13de Novbr. 1799, og endnu mindre i denne Tilstands Sammenhæng med de Begi- venheder og Foranstaltninger, hvorved den var blevet som den var, at jeg turde have en sikker Dom over hiint Skridt. Der- imod kræver den Opgave, som jeg her har stillet mig, at jeg forfølger Penge- og Finantsvæsenets Gang ligesaa den Tid, da Frederik den 6te, som Kronprinds, havde grebet Statsro- ret og under Medvirkning af de ædle og dybtstuenende Fædrene- landsvenner, som han havde udjæet til sine nærmeste Raadgi- vere, havde lagt alvorlig Haand paa at afhjælpe Statens mangehaande Brøst, og deriblandt dets mislige Finantstilstand og dets vaklende Pengevæsen. Men dette fører mig atter ind paa alle Hovedretninger, som Regjeringen til hin Tid havde

*) Eunomia 1 B. S. 454 ff.

optaget, og som den i Grunden derefter stedse har vedligeholdt, skjøndt ikke altid med lige Fasthed og klar Bevidsthed. Den Plan, som hine ypperlige Mænd havde lagt til det forfaldne Benge- og Finantsvæsenes Reiskning, var nemlig kun et Leed af deres indgribende Plan til en Grundforbedring af den hele Stats- og Folketilstand. Det var disse rette Statsmænd klart, at Folkets Kræfter paa det Trin, hvorpaa de da stode, ingenlunde vare tilstrækkelige til at yde hvad der behøvedes for i en kort Tid at kunne sætte Bengevæsenet og Statsfinantserne paa en fast Fod, men at disse Kræfter først maatte vækkes til et nyt Liv. De fandt derhos, at denne Kraftudvikling ikke maatte søges gjennem de kun altfor rigelig benyttede Midler, Geneberettigelser og Bengeunderstøttelser til enkelte meget lovende Foretagender, men at det, der fremfor alt var at gjøre, var at løse de forskjellige Virksomheds Grene fra de Baand, der hidtil havde hæmmet dem i deres frie Bevægelse. Det var derfor langt fra dem at tænke paa at ville for Tiden yderligere anstrenge de Kræfter, der allerede stærkt nok vare anstrengede ved de paa Landet hvilende Skattebyrder. Derimod var det, ved Siden af en sparsommelig Statshuusholdning og en hensigtsmæssig Benyttelse af de indskrænkede Fonds, der vare til Finantsernes Raadighed, dem en Hovedsag at befordre de frembringende Kræfters fri Udvikling ved indgribende Forbedringer i de Love og Indretninger, som dermed stode i nærmest Forbindelse. Regjeringen var endog villig til at bringe de finansielle Offre, som denne Udvikling uomgængelig krævede, skjøndt den, under Finantsernes fortrykte Tilstand, var og maatte være meget varsom i denne Henseende. Saaledes maatte Omsorg for Folketilstandens Forbedring gaae Haand i Haand med Omsorgen for at afhjælpe Benge- og Finantsvæsenets Brøst. Hvo som overseer denne dobbelte Bestræbelse, der i dens umiddelbare Virkninger ofte maatte krydse hinanden, medens den ved en mere indtrængende Opsatning af Forholdene kommer i fuld Samklang, kan ikke andet end gjøre sig en urigtig Forestilling om hiin Tids Statsstyrelse og derover fælde en vrang og uretfærdig Dom. Dette har i en sær mærkelig Grad været Tilfæl-

det med Hr. Nathanson, der i flere udførlige Skrifter og senest i „Historisk-statistisk Fremstilling af Danmarks National- og Stats-Huusholdning, fra Frederik den Fjerdes Tid indtil Nutiden, anden omarbejdede Udgave, Kjøbenhavn 1844“, har bearbejdet Fædrenelandets Bank- og Finantshistorie, navnlig og i det Tidrum, hvorom her bliver Tale. Han har saa godt som udelukkende henvendt sine Blikke paa de Midler, hvorved Staten hurtigen kunde have skaffet sig et fast Pengevæsen, og er stedse gaaet ud fra den Forudsætning, at alle Statens og Folkets Kræfter skulde sættes paa dette ene Fornødne. Han har derfor kun lidet bekymret sig om, hvorvidt denne efter Landets daværende Tilstand havde ladet sig gennemføre, og om det ikke i saa Fald vilde have anstrengt dets Kræfter saaledes, at de herlige Spirer til en fremtidig Udvikling, som den Tids Regjering var i Begreb med at nedlægge, vilde have været gvalte i Fødselen, og dermed tillige den faste Bankbygning, om det ellers var kommet til dens Opførelse, strax igjen vilde være blevet omstyrret. Ved en saadan eenfærdig Betragtning af denne Regjeringes Virksomhed er Forfatteren kommet til den af ham med den største Sikkerhed udtalte Mening, at Regjeringen, med al den klare Bevidsthed om de rette Grundsætninger for Pengevæsenets Befæstelse, som han ei kan frakjende samme, dog lige fra først af har famlet i Balget af de Midler, hvorved de skulde gennemføres, og ganske har taget feil af den banede Vej, ad hvilken den uden Vanskelighed kunde være kommen til Maalet. Vel ere nu Svaghederne i denne Forfatters Domme og Slutninger iøinesaldende; hans Fremstillinger have heller ingen god Indgang fundet, forsaavidt de gif ud paa at ophøje den Tids Finantsforvaltning og Finantsstilstand, som da var den nyeste. Men det turde vel være, at Mange af dem, der have drevet en ofte fad Spot med hvad der hører til denne Side af hans Skrift, med største Lettroenhed tage alt det i Samme for gode Varer, der kan tjene til at laste Skygge paa den Regjering, hvortil man i den følgende Tid stedse havde seet op som den, hvorunder vor forrige Statsforfatning havde udfoldet den ædleste og meest velgjørende

Birksomhed. Der kunde og være saa meget mere Anledning til at lægge nogen Bægt paa hans Fremstilling, som han dertil havde forberedet sig ved at erhverve Afgang til alle de Dplysninger, som Arkiverne gjemme om de Love og Foranstaltninger, hvorom han har udladt sig, ligesom og hans tidligere Livs Stilling havde givet ham riig Leilighed til at gjøre Bekjendtskab med de Forhold, hvori han siden havde søgt ved Grandforskning yderligere at sætte sig ind. Jeg har derfor fundet, at jeg, saa lidet behageligt det end er mig, bør tage et ideligt Hensyn til de i ovennævnte Skrift udtalte Domme over hiin Regjerings Periode. *) Brugt med behørig Kritik indeholder det og virkelig et værdifuldt Bidrag til dennes rette Bedømmelse; og det er ikke sjældent, at de Meddelelser, jeg har fundet i Samme, have ført mig til en fast Overbeviisning om det, der forhen var mig tvivlsomt, hvilken dog for det meste er blevet den ganske modsat, som Forfatteren gif ud paa at fremkalde. Iøvrigt har jeg til at gjendrive hans Fremstillinger ikke havt andre Midler end de, som deres eget Indhold frembyde i Forbindelse med vitterlige Kjendsgjerninger og hvad der ellers i mit EmbedsLiv er blevet mig bekjendt, og som jeg har bevaret i Huskommelsen. Jeg har ikke søgt Leilighed til i Arkiverne at finde yderligere Dplysninger til Prøvelse af hvad hiin Forfatter deraf har uddraget. Vel troer jeg ikke, at denne Leilighed vilde være blevet mig nægtet; men paa den ene Side har jeg ikke anseet en Gjennemgaaen af Arkiverne nødvendig for at have en sikker Dom over alt hvad der i denne Sag er det væsentlige; og paa den anden Side vilde en saadan Begunstigelse, uagtet neppe nogen dertil førende Betingelse vilde være blevet mig stillet, dog, efter min Tænkemaade, maaskee indskrænket

*) Jeg holder mig blot til Forfatterens nyeste Fremstilling, hvori han har udvidet og berigtiget den, der findes i hans ældre Arbejder, over hvilke en af vore indsigtsfuldeste Forfattere havde i Maanedskrift for Literatur, 8de, 9de og 10de Bind meddeelt en streng, men i de fleste Stykker velbegrunnet Bedømmelse.

mig i den Frihed, hvormed jeg nu kan bevæge mig, og som jeg sætter megen Priis paa at vedligeholde, saa lidet jeg end er findet at benytte samme i en mod den nærværende Bestyrelse fjendtlig Retning.

Ved at gaae ind paa de her betegnede Undersøgelser fjerner jeg mig vel noget langt fra den Periode af det offentlige Liv, hvori jeg selv har taget Deel, og hvis Historie det med Hensyn til mig selv vilde være mig vigtigst at kunne fuldføre. Jeg er herved endog kommen til at dvæle længe ved en Tid, som jeg kun i en mere udvidet Forstand kunde henregne til min. Men foruden at den hele Periode, hvorom der er Tale, dog falder inden for den Tid, jeg har oplevet, have ogsaa de Grindringer og Indtryk, som jeg har bevaret fra min tidlige Ungdom, for en Deel endog fra Barndomsaaarene, og den Deel jeg i den senere Alder har taget i Love, Foranstaltninger og Overtøielser, der stode i nøie Berørelse med hvad der var foregaaet i hiin Periode, givet mig en Leilighed og Opfordring til at sætte mig ind i denne, som kun meget Faa af de Nulevende have havt. Jeg har derfor fundet en særdeles Drift til at gaae tilbage til den Tids Regjeringshistorie, hvori alle de Retninger for Alvor traadte ind i vor Statsstyrelse, der have udgjort sammes Lysside, og hvis rigtige Opfatning er aldeles nødvendig for rettelig at forstaae og bedømme den hele senere Tids Udviklingsgang og Regjeringens Afærd. Jeg veed iøvrigt meget vel, at de nøiagtige Undersøgelser, som jeg skriver til at meddele, kun vilde finde meget faa Læsere i Diebliffet; jeg er fuldkommen belavet paa at hverken de, som føre det store eller det lille Ord i Dagens Presse, vil lægge Mærke dertil, eller, om de end maatte gjøre det, dog vilde tage sig iagt for at lade sig mærke dermed, for i al Mag og med en Tilforlidelighed, som om der aldrig var sagt et Ord derimod, at gjentage Domme, som her ere blevne fuldstændig gjendrevne. Men med alt det veed jeg nu intet bedre at anvende min Tid til end Undersøgelser af dette Slags; og jeg har den sikre Tro, at der engang, og maaskee om ikke saa meget lang Tid, vil blive Een og Anden, der vil finde sig dreven til at anstille en

alvorlig Sammenligning mellem 1848 og den Tid, der ligger foran samme, og da turde dette og flere Partier i nærværende Skrift saavel som de øvrige Arbeider, hvormed jeg paa mit Livs Aften har beskæftiget mig, maaskee indeholde et ikke ganske uvigtigt Stof for en saadan prøvende Sammenligning. I det mindste tør jeg stole paa, at man vil finde de Kjendsgjerninger, som jeg anfører, paalidelige, og mine Domme grundede paa rolig, upartist Prøvelse.

Forinden jeg nu gaaer ind paa at udvikle den Tingenes Tilstand, hvorved Regjeringen i 1799 lod sig bevæge til at sætte en ny Masse Banksedler i Omløb, skal jeg først nærmere undersøge, hvorvidt dette i og for sig var i en afgjort Strid med det ovennævnte i Forbindelse med Speciebankens Oprettelse givne Tilfagn. Naar jeg ikke i mit paaberaabte ældre Arbeide har udtalt en bestemt Mening desangaaende, saa har dette været af de oven S. 4 paaberaabte Grunde. Angaaende Spørgsmaalets Besvarelse som et affondret Retsspørgsmaal, kunde jeg ikke have nogen synderlig Tvivl, men, ligesom det i sig selv laae udenfor min Vel, fandt jeg det urigtigt at behandle samme uden i Sammenhæng med den Tilstand, der maaskee kunde have begrundet en Nødvendighed i at gribe en saadan Forholdsregel.

Det er klart, at Regjeringen ikke ved denne nye Seddeludgivelse vilde trække sig tilbage fra det i 1791 givne Tilfagn. Den meente, at dette opretholdtes derved, at de nye Sedler kun skulde sættes i Omløb for at afhjælpe det wiebliffelige Savn af de fornødne Omløbsmidler (i hvilken Henseende Pl. 13de Novbr. 1799 foreskriver særdeles Indskrænkninger for de Laan, som maatte bevilges) og, saasnart Omstændighederne tillode det, igjen skulde inddrages udenfor den befalede aarlige Seddeltilintetgjørelse, der fremdeles skulde vedblive, hvorfor og Depositosedlerne ved et særligt paa Bagsiden anbragt Stempel bleve gjorte kjendelige fra Courantbankens øvrige Sedler. Desuden erhvervede Regjeringen Samtykke af Speciebankens Repræsentanter, hvilke det var overdraget at vaage over at den gamle Bank paa anordnet Maade gif frem med den aarlige

Seddelinddragelse og til den Ende aarlig skulde have Oplysning herom af Bankens Bøger og Regnskaber, alt „for at Alle og Enhver i Almindelighed og den nye Banks Interessenter i Særdeleshed derom kunde være bestomere forvoksede“ (aaent Brev 16 Febr. 1791 § 8 cfr. Octroien af samme Dato § 51 og Frdgn. 24de Juni samme Aar § 21). Det er nu vist nok, at Depositosedlernes særegne Anledning og Bestemmelse ikke i og for sig kunde bevirke, at de laae udenfor det ofterberørte Tilsagn. Derimod havde det større Vægt til Retsfærdiggjørelse for disse Sedlers Udgivelse, at Samtykke var givet af de Mænd, som vare satte til at bevogte det givne Tilsagns Overholdelse, og det ikke blot paa det nye Bankinstituts Begne, som havde nærmest Interesse derunder, men og paa hele Almeenhedens Begne. Det synes nemlig, at man deri havde den Betyggelse, der anordningsmæssig kunde forlanges for at den omhandlede Seddelforøgelse var foregaaet under saadanne særdeles Omstændigheder og med Iagttagelse af saadanne Betingelser, at hverken Speciesbanken eller Seddelihænderne derved vare udsatte for nogen Forurettelse. Imidlertid frembød den Indvending sig, at fordi Speciesbankens Repræsentanter vare satte til at vaage over at Tilsagnet om Bank-Sedlernes anordningsmæssige Inddragelse og Tilintetgjørelse blev opfyldt, derfor havde de dog ingen Bemyndigelse til at fritage for Inddragelsen, end sige til at samtykke i, at en ny Seddelmasse blev skabt. Om de end paa det Interessentskabs Begne, der havde valgt dem, og i hvis Sted de traadte, kunde være mægtige og myndige til at give et saadant Samtykke, saa var dette ikke nok; Tilsagnet var ogsaa givet alle mulige Seddelihænderne, hvis Berettigelse saa meget mindre kunde gaae op i Bankens, som denne betingede sig Part i den Indtægt, Depositoskassen kunde have af sin Laanvirksomhed *). Der var saaledes vist nok noget misligt i at tage til Takke med hiint Samtykke som Hjemmel for en Afvigelse fra det engang Tilsagte; og det kan ikke feile, at det har

*) See Nathanson S. 114.

havt noget uhyggeligt for de Mænd, der stode i Spidsen for Finantsbestyrelsen, ikke at kunne overholde det i 1791 givne Tilsagn efter dets strenge bogstavelige Indhold. Men foransførte Indvending taber dog meget af sin Betydning, naar man gaaer nærmere ind i det Retsforholds særegne Natur, hvorom her handles. Jeg sigter herved ingenlunde til de juridiske Systemers Forskjæl paa Tilsagn og Løfte eller deres Lære om Nødvendigheden af Løftets Antagelse. Jeg vilde finde enhver Anvendelse uholdbar, som man her vilde gjøre af disse Begreber. Men der er noget ganske Særegent i et Tilsagn eller Løfte, hvad man vil kalde det, givet til en ubestemt Mængde, Almeenheden, uden at der er nogen virkelig Person, der fuldstændig kan repræsentere samme. Det vilde dog være en Urimelighed, om et saadant Tilsagn skulde være ubetinget bindende om det end fandtes, at de, til hvis Betryggelse og Fordeel det var givet, ei allene ikke kunde have noget fornuftigt Ønske om en saadan ubetinget Overholdelse, men tværtimod derunder vilde blive lidende. Der maa selvfølgelig være en Maade, hvorpaa det kan afgjøres om ikke netop deres Lære, som Løftet eller Tilsagnet er givet, kræver en Lempning af samme. Der kunde nu i det omhandlede Forhold ikke være nogen Anden, som denne Bedømmelse kunde tilfalde, end deels Regjeringen selv som den, der i Almindelighed repræsenterede det hele Borgeresamfund, deels, da denne tillige var Part, den Corporation, som var særlig kaldet til at paasee det givne Tilsagns Overholdelse (Speciesbankens Repræsentanter), og den Ufuldkommenhed, der vistnok endnu var tilbage i denne Repræsentation, maatte afhjælpes derved, at det, der vedtoges, kjendelig var det som Almeenheden fornuftigviis maatte ville. I de offentlige Retsforhold forekomme der ikke faa Tilfælde, der ikke ad anden Veie lade sig afgjøre, og det netop Tilfælde af det allervigtigste Slags, saasom Forfatningsforandringer og omtvistede Forfatningspørgsmaal, fornødne Lempninger i testamentariske Anordninger angaaende offentlige Indretninger eller til Vedste for Familier, der ikke ere afsluttede *). De flere Overeens-

*) Sevnfør mit Skrift: For den danske Stats Opretholdelse i dens

komster, som Regjeringen har affluttet med den forenede Bestyrelse af Nationalbanken angaaende Oetroiens Forstaaelse og Anvendelse i tvivlsomme Tilfælde, have heller ikke havt Hjemmel i nogen denne Bestyrelse udtrykkelig tillagt Myndighed, men kun i den indvortes Nødvendighed af at saadanne Tilfælde maae kunne finde en Afgjørelse, i Forbindelse med det Fornuftige i de i saa Henseende tagne Beslutninger. I blandt disse Overenskomster skal jeg her især henvende Opmærksomheden paa den, hvorved den bekjendte 12 Millions-Sag blev afgjort, og de gjentagne Beslutninger, hvorved Banken har givet sit Samtykke til de i Henhold til Krigsskatlovene udgivne Creditbevisers Benyttelse til denne Stats Betaling.

Efter hvad vi saaledes have seet, gaaer Sagen tilbage til det Spørgsmaal, om ikke den daværende Tilstand var en saadan, at den fortsatte Udvikling af Statens Erhvervsgrene, der var kommet i saa god Gang, ja selve Bedligholdelsen af det, der alt var opnaaet, med uafviselig Nødvendighed krævede en Forøgelse af det indbyrdes Omsætningsmiddel, hvilket naturligviis dog kun lod sig retfærdiggjøre, naar det skete under saadanne nærmere Betingelser, at ikke dets Værd derved vilde blive rystet. Jeg kan nu, efter nøie Overveelse af alle Forholdene, ikke skjønne rettere, end at den daværende Tilstand var af en saadan Beskaffenhed, at hiint Hjælpemiddel ikke kunde undværes. Der var ved den befalede store aarlige Seddelinddragelse, i Forbindelse

Seelshed S. 85—86; Prøvelse af de Rigsforsamlingen forelagte Udkast til en Grundlov og til en Valglov S. 357—362: Haandbog over den danske og norske Lovkyndighed 6 B. S. 469 ff. Det er allerede en Følge af den hele Retsanskuelse, hvortil jeg gjennem nærvædet et halvt Aarhundrede usforandret har bekjendt mig, og hvis Hovedtræk findes udviklede i nærværende Værk 1ste D. S. 137—150, at der maa gives mangfoldige Tilfælde, ved hvis endelige Afgjørelse selv det meest uddannede System af formelle Retsregler, hvis store Værdi for Retsbeskæftelsen dog maa erkjendes, slipper, og hvor derfor den umiddelbare Opfatning af det Rette, Sande og Naturlige maa gjøre Udslag, ja naar man gaaer ret til Bunds ligger heri Slutstenen for den hele Retsbygning.

med de øvrige Forhold, efterhaanden opstaaet et kjendeligt Savn af de til Næringernes Udvikling og Vedligeholdelse fornødne Omsætningsmidler, hvilket Savn under den europæiske Handels-crisis, der indsaubt sig i Efteraaret 1799, og efterat det eneste daværende Laaneinstitut, Speciesbanken, havde seet sig nødsaget til at indbrage og indskrænke sine Udlaan, maatte gaae over til en Mangel, der, hvis der intet særligt Hjælpe middel derimod kunde findes, vilde for lang Tid have lammet ikke blot Handelen men og den hele erhvervende Virksomhed i Landet og ødelagt mange virksomme Mænd. Der var saaledes en kjendelig Dypfordring til at aabne Udgang til Laan for de Mange, som til hiin Tid, uagtet de vare istand til at give fuldgylbig Sikkerhed, ikke vilde have kunnet erholde de fornødne Laan og derfor ellers maatte have forladt deres Eiendomme og Leveveie. Men til at yde dem den høist fornødne Hjælp havde man i hiin Pengeforlegenhed neppe noget andet Middel end at sætte en ny Seddelmasse i Omløb, hvilken dog kun skulde gaae ud paa nogenlunde at stoppe det Hul, som der viste sig i Omløbsmassen, og kun maatte udlaanes mod gode og let realisable Sikkerheder, og paa kort Tid, hvorfor det maatte antages, at den, saasnart det daværende ugunstige Dieblik var gaaet over, kunde holde sig i fuld Værdi, saaledes som Tilfældet nu i nogle Aar havde været med den alt tilværende Seddelmasse, uagtet ingen anden Seddelverling i Banken fandt Sted, end mindre Sedler for de større og (let) Skillemynt for de mindste (Forordningen 4de Sept. 1762). Blandt andre meget vel gienemtænkte Bestemmelser, der skulde sikke mod Overstridelse, var den, at Depositokassens Bestyrelse skulde indskrænke og, saasnart ske kunde, formindske de Summer, den satte i Omløb, og at derfor Udlaan ikke maatte bevilges til nye Anlægs og Indretningers Fremme, eller Eiendommers Kjøb, men kun hvor Laansøgeren behøvede Midler til at fyldestgjøre allerede indgaaede Forbindligheder eller til at vedligeholde nyttige Anstalter, som vare i Drift (§ 3). I Directionen skulde, foruden to af Finantscollegiets Medlemmer, ogsaa et Medlem af Speciesbankens Direction og eet Medlem af Courantbankens Realisations-Commission

have Sæde, for at vaage over, at Indretningen ikke gik uden for dens rette Grændser. Kassen skulde igjen ophøre, efterhaanden som Speciesbanken saae sig istand til paanye at gjøre Udlaan eller overtage de af Depositokassen gjorte. Lovgiveren syntes følgelig at have sørget for at den nye Seddel-Udgivelse, som han, af paatrængende Grunde, havde tilladt, ikke skulde saae nogen skadelig Indflydelse paa Seddelmassen eller være til Hinder i at den engang lagte Plan til Pengewæsnets Befæstelse, naar de øieblikkelige Forhold forandrede sig, igjen blev forfulgt i dens Heelhed. Der skete saaledes kun en ved en bydende Nødvendighed begrundet Lemping i denne Plan, hvilken, i Henhold til det Foranførte, synes at kunne retfærdiggjøres.

Den ovenmeldte Forfatter vil ikke erkjende, at der var nogen virkelig Trang til et saadant Laane-Institut. Han anfører, at Grosserer=Societetet i Kjøbenhavn allerede i Medhold af den ved Placat 4de Octbr. 1799 givne Bemyndigelse havde gennem en dertil af Samme udnævnt Committee udstedt rentebærende Sedler paa ustemplet Papir til et Beløb af 1,700,000 Rd. Sp., hvoraf Kongen havde garanteret de 600,000 Species, og at herved Handelsstandens Trang var afhjulpen, samt at der desuden vare to Creditkasser og Fabrikfonden, hvor Agerdyrkere, Huuseiere o. s. v. kunde faae Laan. Han mener derhos, at saafremt en tiltagen Velstand og Rørelse skulde have gjort en Forøgelse i Omsætningsmidlet fornøden, saa maatte det have viist sig førend Handelskrisis i 1799 indtraf, men at dette var saa langt fra at have været Tilfældet, at man tværtimod i hele Perioden fra 1792 til 1799 havde havt Overflodighed af Penge og trods de mange Millioner, som medgik til Opbyggelse af Hovedstaden og til Handelens og Skibsfartens Udbredelse, havde disponible Penge tilovers til at oprette Speciesbanken, den almindelige Brandkasse (herved maa forståes det under 4de April 1798 octroierede almindelige Brand=Assurance Compagnie for Varer og Effecter uden for Kjøbenhavn), Continen, det forenede Enke=Understøttelses-selskab (!) og desuagtet placerede man mod 4 Procent Renter den ene Sum efter den anden i de Kongelige Kasser ligesom

man ogsaa havde Penge tilovers til at gjøre Indskud i Creditkassen (maa være den for Kjøbenhavns Huseiere) *).

Men de forskjellige Kasser, hvortil Forfatteren henviser, vare visse ikke forsynede med de fornødne Midler til de Udsaaen, hvortil Depositokassen blev udrustet; de havde neppe noget Synderligt uden for det, der allerede var udsaaet; deres Bestemmelse omfattede desuden kun for en liden Deel de Tilfælde, hvori Laan forhen søgtes i Speciesbanken og, hvis Depositokassen ei var blevet til, nu intetsteds vilde have været at faae. I det, Forfatteren nævner som Beviser paa Overflødighed af Penge, er der Adskilligt uklart og Adskilligt som ikke har noget at betyde. Der er en synderlig Usigtighed i Opregningen af de Indretninger, der i Løbet af hine 7 til 8 Aar vare blevne dannede ved Hjælp af Capitalisters Indskud, og nogle af disse vare i den Henseende saa ubetydelige, at man ret maae undre sig over, her at see dem nævnte. Men det hele paa hine Indretninger anvendte Beløb var desuden, fordeelt paa en saa lang Arrække, heller ikke af den Betydning, at det just kunde tjene til Vidnesbyrd om Overflødighed paa Capital, medens det vel med nogen Føie kunde have været paaberaabt, hvis det gjaldt om at tilbagegive en Paastand om at der havde været en særdeles Mangel. Til den meest betydelige af hine Indretninger, Speciesbanken, bleve desuden Indskuddene kun tilveiebragte efterhaanden ved endog forunderlig smaae Indbetalinger ad Gangen gennem flere Aar (Mabent Brev 16de Febr. 1791 §§ 4, 5, 6, Decroi samme Dato § 12), noget, der, især da det gjaldt et Foretagende der lovede saa godt et Udbytte, ikke vilde have været fornødent, saafremt det havde havt noget paa sig med den paaberaabte Overflødighed af Capital. Til Hovedstadens Gjenopbyggelse og til den udvidede Handel og Søfart blev der vistnok anvendt betydelige Summer, og disse maa Landet have havt Kræfter eller i alfald Credit nok til at tilveiebringe. Men til bemeldte Foretagender var jo og netop medgaaet en

*) l. c. S. 113—115.

stor Deel af Landets Capitaler, det førstnævnte endog væsentlig kun for at afhjælpe en Ulykke, saa at der ikke vare erhvervede tilsvarende nye Bærdier. For en ikke ringe Deel var derhos den udenlandske Credit benyttet ved disse Leiligheder. Dog, Forfatteren har selv nogle Sider bagefter *) oplyst, hvorledes der ei blot i 1799, men endog i de to nærmest foregaaende Aar havde viist sig et føleligt Savn af udenlandske Bærler, og forklaret dette deraf, at de Foretagender, som han kort forud havde nævnt som Beviis paa en endnu i 1799 vedvarende Overflødighed af Capitaler, havde udtømt den disponible Formue. Han bemærker, at Indførselen af de mangfoldige Bygningsmaterialer m. m. til Stadens Gjenopbyggelse medførte store Remisser til Udlandet, at der til Speciesbankens Fond bleve indforskrevne store Partier Solv, at Regjeringen vedblev at afbetale paa den udenlandske Gjæld, og endelig at flere Skibes Udrustning og Ophold i fremmede Farvande medtog store Udtællinger til Udlandet. Han tilføier, at Finantsministeren ikke uden Grund frygtede for at Coursen igjen skulde gaae tilbage, og derfor indgik Overeenskomst med flere af de største Handels-huse i Kjøbenhavn om at de skulde foretage de til Coursens Opretholdelse tjenlige Kjøb og Salg af udenlandske Bærler samt saavidt muligt ved disse deres Omsætninger sørge for at forskaffe Bankcontoiret de fornødne Bærler af foranførte Slags. Han bemærker endvidere, hvorledes i Aarene 1797 og 1798 de forøgede Bærelagere yderligere medtog hvad der havde af Fonds i Bærler paa Udlandet, og at Finantserne ikke paa Kjøbenhavns Børs kunde erholde de Bærler, som de behøvede til de udenlandske Betalinger, og derfor maatte giennem de to Bankcontoirer i Kjøbenhavn og Altona indlade sig i særdeles betydelige Bærelomsætninger og benytte deres Blanks-Credit hos udenlandske Huse. Videre anføres, hvorledes det ikke stod bedre til i Begyndelsen af 1799, men at der da tvertimod paa Kjøbenhavns Børs føltes Trang til udenlandske Bærler, saa at Bank-

*) S. 123—125.

contoiret i Kjøbenhavn maatte komme Samme til Hjælp med Verler paa Bankcontoiret i Altona, hvorved dets Verelxterie — som Forfatteren kalder det — blev endnu større; at i Septbr. 1799 den store Handelscriffis udbrod, som frembragte Forvirring og Standøning i næsten alle Handelsgrene, og at Finantserne da bleve trængende til Hjælp af Speciesbanken, hvorved denne udtømte sit Sølsforraad og maatte benytte sig af sin octroimæssige Ret til at løse dens Sedler med Courantsedler efter Cours samt iøvrigt saa godt som indstille sin Virksomhed. Paa et andet Sted *) yttre Forfatteren, at den Verelcredit, som Finantserne og Bankcontoirerne havde benyttet i Slutningen af 1799, saavidt han kan slutte af de ham tilhændekomne Papiere, maa have været circa 15 Millioner Rtblco., hvilket han dog ei med Vished tør paaftaae. Men efter alt hvad Forfatteren saaledes har oplyst synes det at være soleklart hvad der og ellers er bekjendt, at baade Landets, især Hovedstadens, Handelnde og Statsfinantserne vare bragte i den yderste Forlegenhed ved den store Handelscriffis i de sidste Maaneder af 1799, der medførte, at de fremmede Handelshuse, navnlig i Hamborg, maatte indtrække, hvad de i Følge de udstrakte indbyrdes Verelforbindelser her havde tilgode. Et Middel, som det, der blev valgt ved Placaten 13de Novbr. 1799, turde da have været det, hvorved saavel Landet som Finantserne med mindst Ulempe og med størst Udfigt til igjen at komme paa Fode, kunde hjælpes ud af deres piinlige Tilstand. Jeg har sandelig forhen været langt fra at have havt den Overbeviisning om et slikt Hjælpemiddels Nødvendighed, som jeg netop har faaet ved Nathanson's Fremstilling af de daværende Forhold, der saa meget mere maa gjælde ved denne Leilighed, som den har havt den modsatte Hensigt. Den Raade, hvorpaa jeg i 1815 har omtalt denne Sag (see oven S. 4) antyder, at jeg den Tid idetmindste havde endeel Tvivl om hiin Forholdsregels Forvarlighed. Disse gif netop fornemmelig ud paa, hvorvidt der havde

*) S. 489.

været en saa bydende Nødvendighed tilstede, at en Afvigelse fra den strengeste Overholdelse af Tillsagnet i 1791 dermed kunde forsvares. Men at der, saaledes som Nathanson har paa-
 staaet, uden det nye Hjælpemiddel vilde, selv efter Tildragelserne i 1799, have været Capital nok til fuldelig at tilfredsstille de
 Krav, som fulgte med den forsøgede Rørelse i de forskjellige
 Erhvervsgræne, de stegne Priser paa Eiendomme, Produkter og
 Arbejder, og det forsøgede Forbrug i de Classer, der vare hævede
 op til en forbedret borgerlig Stilling, det var noget, der ei kunde
 falde mig ind; thi det stred imod alle de Kjendsgjæringer, som
 til hiin Tid viste sig. Depositokassen, der iøvrigt ikke blot vir-
 kede med de den fra Courantbanken overgivne Sedler, men og
 ved Hjælp af de Indlaan, samme modtog, blev begjærlig benyt-
 tet ikke blot af Handlende men og af andre Næringsbrugere,
 blandt andet i et ikke ringe Omfang af Landeiendomsbesiddere,
 der behøvede Capitaler til de betydelige og kostbare Foretagen-
 der, hvorved de søgte at forhøje Eiendommens Production og
 Værdie. Skjøndt det ordentligviis vare de større Eiendomsbe-
 siddere, der gjorde Laan i Depositokassen, saa bare disse Laan
 dog og deres Frugter for de mindre, idet der fremkom Midler
 til at fuldføre Udføistninger og Udflytninger, afstaffe Hovori,
 fremme Bøndergodses Overgang til Selveiendom. Laanene
 vare iøvrigt forbundne med saadanne Beføstninger, at de ei
 vilde have fundet Sted, hvis der havde været Overflødighed af
 Capital tilstede; thi da Depositokassen ei umiddelbar kunde ud-
 laane sine Capitaler mod Pant i faste Eiendomme, saa maatte
 Eiendomsmanden i Almindelighed udstede en Panteobligation til
 tredie Mand, lydende paa en større Sum end den, der kunde
 erholdes i Depositokassen mod at give den udstedte Panteobli-
 gation i haandsaaet Pant. Til denne Panteobligation maatte
 bruges stemplet Papiir af første Klasse efter den deri opgivne
 Sums Størrelse, ligesom og deraf maatte svares $\frac{1}{4}$ Procent Af-
 giften, og derhos maatte hiin Mellemmand have en Godtgjæ-
 relse for sin Meilighed. Det var og, selv naar man kunde have
 den fuldeste Tillid til denne Mellemmand, af flere Aarsager
 uhyggeligt at skulle give en Panteobligation fra sig for et større

Beløb end Man virkelig fik til Laans, og at Ens Eiendom kom til at staae i Pantebøgerne som behæftet med større Gjæld, end der virkelig hvilede paa samme. Ligesom den Begjærlighed, hvormed Laan desuagtet bleve søgte i Depositokassen, vidnede om, hvor vanskeligt det, endog uagtet denne Kasses Oprettelse, var selv for dem, der kunde give de rigeligste Sikkerheder, at erholde de til deres Bedrifts Vedligeholdelse og gavnlige Udvikling fornødne Capitaler, saaledes ere der og mange andre Kjendsgjerninger fra hvin Tid, der vise, at det ikke var let at faae Laan mod den sædvanlige lovtilladte Rente. Der blev saaledes til hvin Tid gjort et overmaade udstrakt Brug af Berelobationer, ja ogsaa af Proformaverler, ikke saa meget af det Slags, som omhandles i Frdgn. 26de Novbr. 1731, som af et senere opfundet og til Omgaaelse af Lovens Forbud bedre stiftet, Slags *). Dyssaa var det meget sædvanligt, at formuende Mænd anbragte deres Capitaler og det Overflud, de efterhaanden erhvervede, i et eller andet anseet Handelshuus, der tilsvarede 5 eller 6 pCt. Rente. Det kan derfor neppe omtvivles, at Landets fremspirende Virksomhed for en stor Deel vilde være gaaet i Staae, dersom ikke Depositokassen eller et andet lignende Institut var blevet indrettet, og hvorledes et saadant, under de daværende Omstændigheder, havde ladet sig bringe tilveie uden en Forøgelse af det eneste Omløbsmiddel man havde, indsees ikke. Naar oftmeldte Forfatter **) finder et Beviis for sin Paastand, at den i Septbr. 1799 udbrudte Crisis uden noget derimod anvendt Middel vilde have sat sig selv, i den Omstændighed, at der allerede i Midten af 1800 indtraadte en fuldkommen Helbredelse, saa slutter han uden videre fra den Tilstand som viste sig, efterat det nye Laaneinstitut havde afhjulpet mange Forlegenheder, til den, som vilde have fundet Sted, naar intet Hjælpemiddel var blevet aabnet. Ved den synderlige Tale om Sygdoms-crisis og Helbre-

*) See Coll. Tidenden for 1825, S. 366—368.

**) Side 116.

delse, som han hermed forbinder, skal jeg ei opholde mig. For at bevise, hvorlidet det har paa sig med Frygten for de Følger, Omløbsmidlets voldsomme Formindskelse maa have for et Land, har bemeldte Forfatter endvidere ved en anden Leilighed *) paaberaabt sig, at i Hertugdømmerne en Sum af næsten 10 Millioner Rigsdaler (hvorved maa menes det i Rigsbankdaler omsatte Beløb) ved Fdg. 19de Octbr. 1813 (rettere ved Fdg. 5de Januar 1813 i Forbindelse med Fdgn. af 13de October s. A.) blev sat ud af Omløb, og at dog Handel og Produktion vedbleve at gaae deres gode sædvanlige Gang. Men det forholdt sig just ikke saa rigtigt med denne gode Gang. Det blev ingenlunde uden lammende Indflydelse paa Velstand og Næring i Hertugdømmerne, at den store Masse af repræsentative Betalingsmidler, som tildeels under den daværende Krig, tildeels i de nærmest forudgaaende Aar der vare udgivne, i 1813 tabte den Egenkab som Betalingsmiddel i Kongens Kasse, der tidligere, skjøndt dog ingenlunde lige til 1813, havde holdt dem i fuld Værd i Handel og Wandel. Sandt er det, at denne Afgang hurtigere blev forvunden end man skulde have ventet; men den var dog i Begyndelsen meget følelig; i lang Tid vedbleve de allerede i de forrige Krigsaaer og især fra den Tid af at hine Repræsentativer havde begyndt at tabe deres forrige Brugbarhed for Circulationen med forstærket Fart sjunkne Eiendomspriser yderligere at dale; Falcksementer, Statterestancer og andre Kjendetegn paa Forstyrrelse i Formuen og Crediten forflerede sig. Vel er det vanskeligt at afgjøre i hvilken Grad den ikke længe efter foregaaende sjendtlige Besættelse medvirkede til denne Tilstand, ligesom og de betydelige Restanser, der endnu til den Tid, da offentlige Meddelelser om vor finansielle Tilstand begyndte, henstode ubetalte i Hertugdømmerne, tildeels havde andre Aarsager. Men i Hovedresultatet er Sagen dog klar. Der er endnu adskilligt Andet at bemærke ved den Slutning, Forfatteren vil hidlede af

*) Side 93.

de ommeldte Forhold. For det Første var en ikke ringe Deel af de udgivne Repræsentativer igjen gaaet ind i de Kongelige Kasser og indgif fremdeles i Betalinger af de indtil 1ste August 1813 forfaldne Afgifter. Dernæst var ingenlunde Sølvbet blevet fordrevet fra Hertugdømmerne ved hine Repræsentativer, men var stedse vedblevet som det almindelige Omsætningsmiddel, og som det, hvormed de paa deres Hovedmarked, Hamborg, fik deres Produkter betalte, blev det tilstæde om just ikke rigeligt, saa dog heller ikke ganske knapt. Den Henstand med Capitalbetalinger, som Fdg. af 5te Jan. 1813 havde givet og Frdgn. 13de Octbr. f. N. stadfæstet, medførte og, saa lidet den ellers var yndet i Hertugdømmerne, at der i lang Tid ikke vare store Capitalbetalinger at gjøre. Endelig hjalp bemeldte Landes rige naturlige Hjælpemidler, og disses snart igjen, maasse tildeels som Følge af, at netop de, der ved Fdg. 5te Jan. 1813 vilde have faaet deres i Sølvmynt stiftede Gjæld forvandlet til Seddelgjæld, med størst Iver havde arbejdet for at faae dette taget tilbage, opreiste gode Credit i det nærmeste Udland, dem til hurtigere og fuldstændigere, end det i de fleste andre Lande havde ladet sig gjøre, at komme paa Fode. Saaledes maa af flere Aarsager det Bevlis henfalde, som Forfatteren af Pengeværnets Historie i Hertugdømmerne i 1813 vil føre for sin særegne Mening om den ringe Betydning, som et tilstrækkeligt Omløbsmiddel har for et Lands Velstand.

Paa det Trin, hvorpaa jeg i nærværende Afsnit holder mine Undersøgelser i Aulekning af Depositokassens Indretning, har jeg kun at gjøre med dens Forhold til det i 1791 givne Tilfagn i Forbindelse med den Tingenes Tilstand, hvorved hlin Foranstaltning blev fremkaldt. Det Spørgsmaal, hvorvidt denne uheldige Tilstand har havt sin Grund i forudgaaende finantstille Feilgreb eller Forsømmelser, skal jeg i det næste Afsnit gjøre til Gjenstand for udførlige Undersøgelser. De Følger, der under de mangfoldige besværlige og tildeels høist uheldige Forhold, som vare Danmark besiddede, udviklede sig af Forholdsregler, der kunne betragtes som Fortsættelse af den i 1799 valgte, har jeg allerede i 1815 lagt for Dagen (see oven

S. 3—4;) dog vil jeg længere ude faae Anledning til besaaende at tilføie nogle yderligere Betragtninger. Men inden jeg slutter dette Affsnit maa jeg endnu bemærke, at saa klart det end er blevet mig, at der i 1799 var en Nødvendighed i at danne et saadant overordentligt Omløbsmiddel som omhandlet, og at den Lemping, som dette Foretagende indeholdt i Tilfagnet af 1791, derved blev forsvarlig, saa er det mig dog ikke mindre klart, at Statens Pengevesen og Finantser fra den Tid kom i en ikke lidet mislig Tilstand. Plakaten 13 Nov. 1799 havde vel saaledes betegnet den Grændse, inden hvilken Benyttelsen af den tagne Forholdsregel skulde holde sig, at det fremlyste, hvor klart Regjeringen var sig bevidst, at den var et Nødmiddel, som hverken med Hensyn til Omfang eller Tid burde bruges videre end Nødvendigheden krævede, og at man saasnart som muligt havde at frigjøre Landet for den forøgede Seddelmasse og vende tilbage til den forhen forestrevne Wei. Men Grændsen var dog kun sat i almindelige Udtryk, og der blev hverken da eller siden bragt noget til offentlig Kundskab enten om de Summer, der bleve satte i Omløb, navnlig om den Deel deraf, der i al Fald i 1801 er blevet stillet til Finantsernes Raadighed, ei heller om de Midler, hvorved Regjeringen tænkte sig igjen at kunne nedbringe den circulerende Masse. Det vilde vistnok have havt sine store Vanskeligheder, i saa Henseende at træffe Bestemmelser, der havde indeholdt nogen fyldestgjørende Betryggelse, ligesom der heller ingen Grund var til at trivle om Regjeringens alvorlige Villie til, saasnart Forholdene tillode det, at vende tilbage til den Wei, som den under paatrængende Omstændigheder havde seet sig nødt til for en Tid at forlade. Det var og i Begyndelsen en lidet betydelig Indflydelse paa Sedlernes Cours, der sporedes af den nye Seddelmasse, der var sat i Omløb; først under tilstødende uheldige Forhold forværredes Coursen i en Grad, som kunde vække Betænkelse. Efter Nathansons Vidnesbyrd stod den næsten hele Aaret 1800 i 127 à 129 Procent; men da kort efter de fjendtlige Forhold til England deels paadroge Staten meget befofkelige Rustninger, hvortil den var i den Nøv-

dighed at benytte sig af ny Seddeludfendelse, deels forstyrrede Handel og Søfart, gik Coursen i 1801 op til 136 à 139. *) Det Mislige ved den i 1799 tagne Forholdsregel bestod især deri, at der nu, da Ijen engang var brudt, var alt for stor Fristelse til ved et saa lempeligt Middel at undgaae de Vanskeligheder og skaane Folket for de Byrder, som vilde have været forbundne med baade at bortskaffe den Tilvært, Seddelmassen havde faaet (hvoraf dog i Begyndelsen den større Deel var dækket ved de for Udlaanene erholdte tilforladelige Sikkerheder) og at fortsætte den i 1791 bebudede Seddelinddragelse; selv om der ikke i den nærmeste Fremtid var mødt Meget, som havde medført forøget Krav paa Statskassen, vilde det dog ikke have været en lidet vanskelig Opgave. Det vides ikke, om Regjeringen ikke endnu nogen Tid havde været til Sinds at lade det beroe ved det Haab, den gjorde sig om de forøgede Kræfter, som den glædelig begyndte Udvikling af Landets Velstand efterhaanden kunde tilføre Finantserne, uden at skride til nogen yderligere Bebyrdelse for Undersaatterne. Men det varede i al Fald ikke længe førend der indtraf saadanne Omstændigheder, som gjorde, at Finantserne i et langt større Omfang, end der i 1799 havde været paatænkt, maatte benytte Seddelmassen (de fjendtlige Forhold til England i 1801); og noget derefter greb Regjeringen til (ved de forskjellige Forordninger af 1ste Octbr. samt 15de December 1802) at paalægge betydelige Skatter, som den efter de nu indtraadte Forhold maatte ansee for uundgaaelige og derhos, saaledes som den begyndte Udvikling af Landets Kræfter allerede var fremfreden, maatte finde taalelige. At den har tænkt sig, derved at faae de fornødne Midler til igjen at følge den i 1791 lagte Plan for et fast Pengewæsen (hvilket dog uden Tvivl nu maatte have modtaget endeel Lempninger), fremlyser, blandt andet, af den saa godt som samtidigt med de ovenberørte nye Skattepaabud udkomne Plakat 12te Novbr.

*) Sibe 180.

1802, der forkynder, at Depositokassens Fond fra da af skulde være indskrænket til den Sum, som deraf var udlaant, saaledes at denne ikke ved Sedlers Afgivelse fra Courantbanken maatte forøges, men derimod Inddragelsen saavel af den ældre Masse Courantseidler efter den for Courantbankens Realisation forhen bekjendtgjorte Plan, som af den, der ved Depositokassen var bragt i Omløb ved de dertil anviste Midler, Aar for Aar skulde gaae frem og Pengesæsenet derved igjen efterhaanden sættes paa den Fod, der var Formaalet for den ved den danske og norske Speciesbanks Oprettelse foreskrevne Plan *) Den Forøgelse, Statens Indtægter fik ved hine Skatteanordninger, var og af den Betydning, at den i Forbindelse med den, som den tiltagne Velstand og Kjørelse gav Beløbet af de indirecte Afgifter, efterhaanden vilde kunne have ført til Maalet, saafremt Landet stedse havde beholdt gode Dage i den nærmeste Fremtid. Men denne bragte meget snart en halv Krigstilstand over Landet, der medførte svære Beføstninger. Disse mødte Regjeringen med idelig forøgede Skattepaalæg, som dog, deres Betydelighed uagtet, under de for Agerdyrkningen og Handelen meget gunstige Forhold, som indtraadte, ikke tærede paa Landets Kraft, men isvrigt fuldelig medgik til at bære de overordentlige Udgifter, uden at levne noget til Sedlernes Inddragelse. Og efter nogle faa Aar blev Landet indviklet i en langvarig, hvist ødelæggende Krig, hvorved strax store Formuer gik tabte for Staten og dens Borgere, og derhos Landets bedste Indtægtskilder bleve slappede, og uhyre Udgifter gjorde fornødne; og skjøndt Finantserne endnu længe vedbleve at holde hiin ældre Plan for Die,

*) I Bergsøes Pritisfrift I D. S. 199 Note nævnes en Resolution til Finantscollegiet af 15de Oct. 1802 om en fast Finantsplan, hvilken vist nok yderligere viste, hvorledes Regjeringen var betænkt paa ved Hjælp af de nye Skatter at tilveiebringe den Ligevægt mellem Udgifter og Indtægter, som den hidtil ikke havde været lykkelig nok til at opnaae. Men om denne Resolution er mig intet videre bekjendt.

faa blev dog Udfigten efterhaanden faa fiern, at den omsider reent maatte opgives, og Pengevæsenet blev da i Bund og Grund ødelagt. Men denne Tingenes Gang hører ikke til dette Afsnit; kun en almindelig Antydning har her kunnet faae Plads.

Det var isvrigt langt fra, at der i sin Tid yttrede sig nogen Uro eller Misnøie i Anledning af Plakaten 13de Nov. 1799. Der var kun Faa, som havde nogen Tanke om de Farer, som den nye Seddeludgivelse, der i Medhold af samme fandt Sted, kunde bevirke for vort Pengevæsen, og disse Faa turde have deelt Regjeringens Mening om foranførte Forholdsregels Nødvendighed, og stolet paa, at den mulige Fare ei vilde blive virkelig, idet hint Middel vilde blive anvendt med Naadehold og under vedvarende Hensyn til snarest muligt at komme tilbage til de Grundsætninger, hvorfra man kun paa Grund af en bydende Nødvendighed for en kort Tid var afveget. Den Afgang, der blev aabnet til de Laan, som faa mange Eiendomsbesiddere og Næringsbrugere hvillig behøvede, var derhos yderst velkommen. Hvad mig selv angaaer, da laae Penge- og Finantsvæsenet næsten ganske udenfor den Tankfreds, hvori jeg den Tid bevægede mig, ei heller bragte mine daværende Forhold mig i Forbindelse med Nogen, som fysiselfatte sig med dette Æmne. Det varede dog ikke længe, førend jeg traadte ind i en Stilling, hvori de Anliggender, der berøres af Pengevæsenets Tilstand, ikke kunde blive mig fremmede, og dermed tillige i Forbindelse med Andre, som den laae nærmere. Men jeg fornam ikke noget Slags Utilfredshed med Depositokassens Oprettelse, hvorimod jeg, da der ved Plak. 12te Novbr. 1802 blev sat en Grændse for dens Udvidelse ved Hjælp af fortsat Seddelfabrikation, hørte Suk over at det nu var blevet faa vanskeligt selv for dem, der havde de bedste Sikkerheder til deres Raadighed, at reise de fornødne Laan. Dgsaa gav min daværende Embedsstilling mig Leilighed nok til at erfare den hyppige Anvendelse af Gjeldsforfrivninger, der ikke vare indskrænkede til 4 pCt. Rentefod, saavelsom af Gjeldsforpligtelser, hvorunder en meget høi

Rente skulde sig. Der vare ikke let andre Capitaler end de, der stode under offentlig Baretægt, der til den Tid bleve ublaante imod 4 pCt., og dette Slags Midler vare under de stegne Eiendomspriser langt mindre tilstrækkelige end før til at tilfredsstille Trangen. Det var først under den ulykkelige Vending vore Sedlers Cours tog i Krigens Tid, og under den særdeles Opfordring, som jeg fik til at overtænke deres hele Skjæbne paa sammes forskjellige Trin, at jeg blev bragt til at anstille Betragtninger over den Rolle, som Plakaten 13de Novbr. 1799 deri har spillet, og jeg tør troe, at hvad jeg, som forberørt, i 1815 derom har udtalt, er det første offentlige Ord, der er gaaet ind paa denne Sag.

Saavidt jeg erindrer, forholdt Pressen i 1799 sig ganske taus i Anledning af Plakaten 13de Novbr. s. A. Dette kan fornuftigviis ei tilskrives de Vaand, der da nyligen vare lagte paa samme. Det havde været en let Sag at fremsføre Tvivl og Indvendinger mod denne Forholdsregel paa en saadan Maade, at der ei kunde have været Spørgsmaal om nogen Overtrædelse af Fdn. 27de Septbr. Men Pengevæsenet laae aldeles udenfor de Gæmner, hvormed den nærmest forudgaaende Presse havde befattet sig, og der er heller ikke Spor til at nogen af de daværende Ordførere havde paa nogen Maade sat sig ind i de herhenhørende Forhold. Men hvad der endnu kraftigere beviser, hvor lidet Pressen, om samme i Slutningen af 1799 havde været ligesaa fri som den var før 27de Septbr., vilde have kunnet ubvise nogen Virksomhed til at forebygge eller standse den Seddelformereelse, hvortil Regjeringen greb i 1799, (forudsat iøvrigt at dette var et Feilgreb) eller forhindre den yderligere Fremstriden paa samme Bane, der har forvoldet saa megen Ulempe, er, at den Deel af Pressen, der udøver nogen Indflydelse paa Almeenheten, endnu efter den senere Tids mangfoldige Erfaringer og Belærelser, er langt fra at være kommet til en nogenlunde klar Erkjendelse af de Grundlove, hvorpaa et fast Pengevæsen beroer, eller de Farer, som disses Tilfidesættelse fører med sig, men at den tvertimod ved flere Leiligheder har viist en særdeles Tilbøjelighed til at

fornye det lykkelig overvundne System af uregelmæssig Seddelformerelse.

Efter de talrige Erfaringer, som vi igiennem en lang Marsrække havde gjort om de sørgelige Følger, der udviklede sig af en Seddeludgivelse, der ikke havde bundet sig til faste Regler, og efterat vi omsider i flere Aar havde fornummet den lykkelige Indflydelse paa Landets Velstand af det faste og velordnede Pengevæsen, som vi ved store Anstrængelser havde opnaaet, skulde man have troet, at enhver tænkende Statsborger maatte grue for en Afvigelse fra de Love, ved hvis faste Overholdelse denne store Forbedring i Landets Tilstand var tilveiebragt. Det manglede heller ikke paa klare offentlige Eftervisninger af de Marsager, hvorfra Pengevæsnets Fald og dets Gjenopreisning hidrørte. Imidlertid begyndte ikke saasnart det dybt nedværdigede Pengerepræsentativ at tage en fast Gang op mod den Værdi samme burde have, førend der reiste sig de meest paatrængende Begjæringer om at Regjeringen nu skulde afhjælpe det Tryk, som denne forandrede Retning medførte for dem, der havde paadraget sig Seddelforpligtelser, at den navnlig skulde gribe til nye Forholdsregler for med Hensyn til de indgaaede Gjeldsforhold at tilintetgjøre Virkningerne af den Forbedring i Seddelværdien, som dog ligesrem laae i det ved de kraftigste Kongelige Ord befæstede Systems Natur og Hensigt. Denne Bevægelse*) var imidlertid ikke blot forklarlig, men endog undsky-

*) Der ere maaskee ikke nu Mange, der ret levende erindre den ovennævnte Bevægelse, hvilken især viste sig i Jylland. Men dersom Reggen har Lykt til at gjøre Bekjendtskab med samme, vil jeg kun henvise til de forskjellige Afhandlinger, som jeg til hlin Tid levere rede for at belyse det Uberettigede og Fordærvelige i en saadan nye Omvæltning i Pengevæsenet, og navnlig den fuldkomne Ulig-
 hed mellem den daværende Tilstand og den, hvori Lovgiveren havde seet sig besjætet til at gribe ind ved Frdgn. 5te Januar 1819. Man kan blandt Andet see nyt juridisk Arkiv 17de B. S. 214—222, *Conomia* 2det B. S. 493—531, mit i 1817 udgivne libet Skriftom Grundeieres og Capitalisters Stilling i Forhold til hinanden ved Udsbet af den lovbestemte Genstand med omstreven Gjeld,

delig, da Pengenes Opftigen mod den Værd, som de ſkulde have, var ødelæggende for mange Familier, ſom fortjente dnb Bekkaſgelse, ſaalidt det end var muligt at hjælpe dem, naar ikke Tro og Love og Udſigt til en faſtere Tilſtand ganſke ſkulde faſtes over Ende. Men ogſaa i den allereſeneſte Tid, hvori man dog endvidere er blevet beriget med Erfaringer om de lykkelige Følger af at Regjeringen ikke laante Dre til hine Begjeringer, har man ſeet, hvorledes alle Erfaringer ere ſpildte paa dem, der ville at enhver Grundſætning ſkal tilſidſættes eller bortfor-klares, for at det kan ſkee, der findes bedſt at ſvare til Dieblifkeths Lurv. Der er nemlig blevet ført lydelige Klager over at Nationalbankens Beſtyrelſe ikke uden videre har villet erkjende Finantſerne for berettigede til at udfæde rentebærende Sedler, der ſkulle modtages i Skattebetalinger, og det uagtet den, efter Omſtændighederne, har givet Samtykke til ſlige Sedlers Antagelse i den tre Gange efter hinanden paabudne Krigsſkat, under ſaadanne nærmere Beſtemmelſer, hvorom den var kommen overeens med Finantſbeſtyrelſen. Der er dog Intet klarere, end at en Erkjendelse af en ſaadan Berettigelse ſom Regel vilde kuldkaſte en Hovedbeſtemmelſe, hvoraf Bankſedlernes Credit er betinget. Der havde ogſaa kort efter Rigſbankens Oprettelse yttret ſig en ſaadan Fortolkning over det i Foundationen af 5de Januar 1813 § 1 til Betyggelse for Seddelcrediten givne Løfte, at dette ikke ſkulde være i Veien for at Regjeringen udfædte Repræſentativer, hvormed offentlige Afgifter kunde betales, naar de kun løde paa Renter. Det er imidlertid ikke blot for længſt klarlig godtgjort, at en ſaadan Fortolkning hverken kunde beſtaa med det Kongelige Tilſagns Ord, eller med dets Diemed; men dette fik og den beſtemteſte Anerkjendelse fra Finantſernes Side derved, at diſſe i den allervanſkeligſte Tid ſtandhaftigen holdt over at de ved Plak. 8de Jan. 1814 indførte ſaakaldte Comitæſedler ikke kunde modtages i de Kongelige Kaſſer uden i contractmæſſige Betalinger, og

de maatte dog høre de bitterste Besværinger, og, hvad der var det værste, Besværinger, som fra en Side vare velgrundede, og de bleve derhos bragte i yderlig Forlegenhed ved den store Afstand, hvori Coursen paa disse Sedler, der en Tidlang var saa godt som deres eneste Hjælpemiddel, holdt sig fra Rigsbanksejdlernes, hvilke sidste derimod til en Tid, da Tilliden var saa dybt rystet, dog i en vis Grad bleve opretholdte ved dette Beviis paa Agtelse for det, der var Grundpællen for det nye Vængevæsen. *) Fremdeles blev hiint Kongelige Løfte ved Nationalbankens Detroi 4de Juli 1818 § 42 gjentaget i saadanne Udtryk, at enhver Stingrund, hvorpaa man i sin Tid beraabte sig for at give det en indskrænkende Fortolkning, paa det fuldkomneste blev fjernet, noget der vist nok, ligesaavel som andre Forandringer den gjorde i Udtryffene i Bankfoundationens § 1, var meget vel overveiet. Alt dette har dog ikke været nok, for at ikke hiin Fortolkning paa nye har kunnet reise sig, og er traadt frem med en saadan Fripostighed, at Man har behandlet Bankbestyrelsens Modstand som den meest uforskammede Anmaaselse, og meent at det var en Svagthed hos Regjeringen at have fundet sig deri. Man blueedes end ikke ved at hidlede Bankbestyrelsens Holdning ved denne Leilighed af Attraae efter at gjøre en Regjering, som den ikke kunde lide, umulig. Dog hvad Pressen, navnlig „Fædrelandet“, ved denne Leilighed har udtalt, vidner om en saa fuldkommen Mangel af Begreb om repræsentative Betalingsmidlers Natur, saavelsom om en Ilge Mangel paa ethvert sundt Begreb om Ret, om borgerlig Frihed og Selvstændighed, at det, endog efter de mange tidligere Prøver dette Blad har givet paa saadanne Mangler, har maattet sætte Enhver i Forundring. Det er flere Gange at dette Blad har ladet sig høre over dette Æmne, men jeg har kun Nr. 147 og 153 af Aargangen for 1850 ved Haanden, og disse indeholde mere end nok til Beviis for det nylig Anførte. Her kaldes Bankens Berettigelse med Hensyn til repræsentative

*) See om alt dette *Cunomia*, 1ste Bind S. 461—467.

Betalingsmidler „et farligt Monopol“, som om det var muligt, at Bankfedler, der skulle bruges som almindeligt Betalingsmiddel i Landet, kunde have den Credit, der for al Formuesomsætning i Landet er af saa uendelig Bigtighed, naar Repræsentantiver med lige Gyldighed kunde udgives andetsteds fra; som om det ikke vilde være en Modsigelse, at Bankens Rettighed var indskrænket til et vist Beløb, men at Finanterne ogsaa kunde udstæde Pengesedler, for hvis Beløb der da ingen Grændse vilde være. Det yttres derhos, at der dog nu var erhvervet et kraftigt Waaben mod dette ulykkelige Monopol i de Gjeldsbeviser, som udstedes af de Creditforeninger, til hvis Dpyrettelse der er givet Udgang ved Lov af 20de Juni 1850. „Fædrelandet“ har saaledes intet Begreb om det, hvorom her er Tale, nemlig om den særegne Betydning, som det giver Bankens Sedler, at de og de allene gaae som lovhjemlede Betalingsmidler, i Særdeleshed i Kongelige Kasser. Der siges at være Anarki i at „Privatmænd (Bankbestyrelsen)“ vilkaarlig kunne optræde som Regenter (det vil sige, paaberaabe sig Rettigheder, som Statsmagten i de kraftigste Udtryk og i det vigtigste Nlemed har hjemlet); og at Banken maa være betænkt paa ligeover for Regjeringen at handle saaledes, at denne kunde give den et bedre Skudsmaal, end den formentlig har givet samme (man vil nemlig bilde Folk ind, at Regjeringen er utilfreds med Banken), ellers maa Regjeringen for sin egen Sikkerheds Skyld være betænkt paa Foranstaltninger. Her har man da et stærkt Udtryk af hiint Blads grundige servile og absolutistiske Tænkemaade, der ikke vil vide af nogen Rettighed at sige, hvorpaa man turde beraabe sig mod Statsmagten, eller som denne skulde være pligtig at agte, hvis det i Diebliffet kunde komme den tilpas at styde den tilside. Denne Tænkemaade maa oprøre Enhver, der har nogen Følelse for Ret og Frihed, noget Begreb om hvad der udgjør Statens sande Styrke. Hvad enten den Magt, der ei behøver at bekymre sig om Ret, er hos en Enehersker, eller hos en Samling af Mænd, der ere sendte af den Menneftemasse, der i de forskjellige Kredse, hvori Landet er deelt,

ere mødte som Bølgere, saa bliver Retten og berøvet al saadant borgerlig Frihed lige meget traadt under Fødder. Bladet gaaer herved ud fra den Forudsætning, at Bankoctrolens § 42 ei har den af Banken antagne Betydning. Men det har ikke gjort noget Forsøg paa at gjendrive den Mening, der ligger saa klart i sammes Ord og Hensigt, at man aldrig skulde kunne tænke sig Muligheden af et Spørgsmaal herom, men som til Overflod dog yderligere er bestrykt af dette Lovsteds Forhold til Fundationen af 5de Januar 1813 § 1, samt ved det, der er den historiske Anledning til den forandrede Affatning, og saaledes er saa stærkt befæstet, at man, hvis den lod sig bortfortolke, maatte fortvivle om Muligheden af noget stikkende Tilfagn. „Fædrelandet“ behjælper sig, som dets Skik er i lignende Tilfælde, med den Bending, at Regjeringen naturligviis (!) var overbevist om den af Bankbestyrelsen opstillede Fortolknings Lovstridighed (sic), noget som iøvrigt paa ingen Maade ligger for Dagen, hvorimod Regjeringen vel ikke udtryffeligt vilde erkjende hiin Fortolkning, men dog ikke ønskede at bringe samme til Afgjørelse ved Høiesteret, hvorunder Banken ialtsald havde indskudt sig.

Det Gnefte der kunde give den forberørte Anke over Bankbestyrelsen, der og har viist sig paa Rigsdagen *), noget Skin,

*) See Folkethingstidenden for 1850, 1ste Session Sp. 2779—2800; Landstingstidenden ligeledes for 1ste Session 1850, Sp. 3017—3035, Sp. 3158—3163. I den førstnævnte Afdeling af Rigsdagstidenden Sp. 2779—2790 finder man vore ældre Bankers og vore ældre Kongelige Octroiers Historie paaberaabt for at vise, at det ovennævnte Tilfagn heller ikke under vor forrige Statsforfatning vilde have givet nogen fuld Sikkerhed; og det yttres endvidere, at den lovgivende Magt, i alt Fald ved for en kort Tid at suspendere en Deel af Bankens Octroi, maatte kunne borttrykke de Hindringer, som den lægger Staten i Veien. Men de for vor Rets-tilstand og vor Velfærd beklagelige Tilfælde, hvortil her sigtes, ere foregaaede under et uimodstgeligt Tryk af Omstændigheder, der gjorde det umuligt for Regjeringen at lade Enhver vederfares hans fulde Ret. Og ligesom der dog umistjendelig viiste sig den

er, at Bankbestyrelsen, skjøndt den har fundet det stridende mod Octroien, at Repræsentativer, udstedte af Finantserne, kunde tjene som Betalingsmiddel ved de offentlige Kæbser, dog inden for visse Grændser og under visse Betingelser indrømmes

alvorlige Billie at gjøre det saa meget som de ulykkelige Forhold tillode det, saaledes har det i Nationalbankens Octroi givne Tilfagn og den hele Indretning af Banken netop til Formaal, at forebygge Muligheden af den Tilstand, der gjorde, at den fulde Ret ei kunde overholdes, og just de ældre Erfaringer maatte give fornøden Sikkerhed om, at Regjeringen ikke vilde foretage sig noget af de Skridt, der, saa uskyldige de i Diebliffet kunde synes at være, dog under ulykkelige Forholds Medvirkning omsider førte til Ulykke. Den samvittighedsfulde Faktighed, hvormed Regjeringen siden er staaet imod, naar Noget har villet formaae den til at afhjælpe Diebliffets Forlegenhed ved Forholdsregler, der kunde føre ad en saadan Vej, stadfæster hvad jeg den Tid, da Fristelsen og Faren langtfra ikke var forbi, har sagt for at bevise Umuligheden af en Tilbagegang til slige Forholdsregler. Der var saaledes under den forrige Forsatning en fuld moralsk Sikkerhed for Uantasteligheden af Bankens fulde Ret efter dens Octroi, og der var Ingen, som da husede mindste Tvivl om samme. Derimod er det ube med Sikkerheden, hvis den lovgivende Magt vilde tilegne sig Ret til i Krigstilsælde at suspendere den omspurgte Deel af Bankens Octroi. Hvorledes en saa skarptseende Mand, som den, der har ført den omhandlede Tale, kan tænke sig, at det ikke just havde saa meget paa sig med en til Krigstider indskrænket Suspension, er mig uforklarligt; thi skulde de mod Octroien udgivne Repræsentativer tabe deres Kraft, naar Krigen ophørte, saa vilde de være ubrugbare, og skulde de vedvarende beholde samme, saa vilde Bankseernes Credit for stedse være ødelagt. Iøvrigt er det klart, at hvor fri man end ellers vil holde den lovgivende Magt, naar den udøves af en Folkforsamling, for at agte de ved ældre Love stiftede Rettigheder, saa maa dog et Lovbud, der, som det omhandlede i Bankoctroien, har Naturen af en med hele Almeenheden (med enhver mulig Sebdelindhaver) indgaaet Contract, ikke være Folkforsamlingens ubundne Ret til at løse underkastet (see *Conomia* 1ste B. S. 467—468). Her var isøvrigt ikke Skygge af et Nødtilfælde forhaanden.

des. Fædrelandet fremstiller dette saaledes, at Bankbestyrerne erklærede sig villige til at overtræde den Oetroi, som de, i Følge deres Eed, vare pligtige til at agte, som deres eneste Kettesnor (sic), paa den Betingelse at Regjeringen vilde anerkjende at det var en Overtrædelse. Forudsat at denne Fremstilling var rigtig, maatte vistnok Bankbestyrelsens Afsærd med Kette erklæres for et skandaløst Brud paa den offentlige Moral. Men Bankbestyrelsens Holdning bærer ved denne som ved andre Leiligheder Præg af mandig Fasthed, parret med Maadehold og al den Lempen efter Statens Interesser, som ei var mod dens bestemte Pligt. Saafremt der ei havde ligget Bestyrerne andet paa Hjerte, end at undgaae alt hvad der kunde give Stof til Anke, saa havde de vistnok helst maattet have med ubøielig Fasthed staaet imod enhver Benyttelse af de omhandlede Creditbeviser i Skattebetalinger. Men naar de ikke vilde andet end bevare en uskadt Samvittighed med Hensyn til den af dem som Bankbestyrere aflagte Eed, og isørigt, saavidt denne tillod det, vilde komme Statens daværende Trang og Regjeringens Onsker imøde, saa havde de Anledning til at handle som de gjorde. Fordi Staten, til Sikkerhed for Banken og dens Sedler, har frastrevet sig Ret til at udstede noget repræsentativt Betalingsmiddel, navnlig til Modtagelse i de offentlige Kasser, og erkjendt Banken for det eneste hertil berettigede Institut, kan vel Banken, som Tilsagnet var givet, være beføiet til at samtykke i en Lempning heri, ved at indrømme Staten Udstedelse af deslige Sedler, i et saa begrændset Omfang og en saa begrændset Tid, samt isørigt under saadanne Betingelser, at det aabenbart ikke kunde gjøre Banksedlernes Værd og Brugbarhed noget Afbræk. Men der kunde ikke være mindste Grund til at befrygte noget saadant Afbræk deraf, at Creditbeviserne fik en i Tiden begrændset Brugbarhed ved Betalingen af en enkelt ny Skat, som var udenfor de tidligere paabudne, hvilke i Forbindelse med den øvrige Brug, der haves for Sedlerne, vare tilstrækkelige til at holde dem i fuld Omløbsværdi. Dette kunde nu, da Banken er kommet saa vidt, at den kan give Mønt.

for enhver Seddel, der frembyder sig til Omverling, langt fra ikke have en saadan Betænkelse, som der mødte ved Comiteesedlerne i 1814, da Seddelværdien saagodtsom aldeles hvilede paa deres Uundværlighed for de offentlige og private Betalinger, hvorfor der og til den Tid vist ikke var Tanke om saadant Samtykkes Mulighed enten fra Finantsernes eller Bankens Side. Saa fremt det imidlertid var den Indrømmelse Banken havde gjort, hvorover man førte Anke, saa vilde jeg vel ikke finde den tilstrækkelig begrundet, men jeg vilde dog deri see en agtværdig Strengthed i at holde over en Bestemmelse, der har en saa stor Betydning for Troe og Love, at man maa tage sig iagt for alt hvad der mulig kunde have Udseende af at det ei behøvedes dermed at tage det saa nøie. Jeg vilde endog have anseet det for meget ønskeligt, om Finantserne kunde have undgaaet Benyttelsen af det omhandlede Creditmiddel, men saaledes som Sagen uheldigviis var kommet til at staae i 1848, navnlig og med Hensyn til at Lovudkastet, uden at Banken derom var hørt, var blevet forelagt Provincialstænderne og ikke der havde fundet noget ret alvorlig Modstand, synes det dog ikke, at Bankbestyrelsen kunde have taget et bedre Parti end den gjorde. Det er imidlertid aabenbart, at man kun angriber ovenmeldte Indrømmelse, fordi man aldeles ikke vil erkjende den Rettighed, hvori Bankbestyrelsen har tilstaaet en Lempning, og man derfor gjerne til Straf vil paabyrde Banken en Løshed i Tanker eller i Sindelag, som man meget lettere kunde finde hos sig selv. Men den Sætning, at der ikke, uden Bankbestyrelsens Samtykke, kan udstedes noget repræsentativt Betalingsmiddel, vilde dog staae fast, om det end var en berettiget Paastand, at det ei heller kunde skee med et saadant Samtykke.

Bankbestyrelsens Samtykke ved foransførte Leilighed var saaledes i Hovedsagen, skjøndt med betydelig Ulighed i Henseende til de Forhold hvorom der handlede, at sætte ved Siden af det, Speciesbankens Repræsentanter som ovenanført (S. 9) gav til Depositokassens Drettelse 1799 eller det, hvorved Nationalbankens Bestyrelse i 1838 vedtog det Forslag, der førte til en Overenskomst mellem Finantserne og Banken angaaende

den saakaldte 12 Millioners Sag. Det sidste var iøvrigt deri forffjelligt fra det, hvorom der i Anledning af Creditbeviserne blev Tale, at Banken derved opoffrede en ikke ubetydelig Deel af det den fra sin Side meente at eie, for at sikke sig mod det store Tab, hvorfor den vilde have været udsat, saafremt den da omtvistede Sag var bleven underkastet Domstolens Afgjørelse og der havde vendt sig mod Banken, hvorimod denne ikke kan siges at have havt enten Tab eller Fordeel af Maaden, hvorpaa dens Bestyrelse behandlede Spørgsmaalet om Creditbeviserne. Det er et mærkeligt Beviis paa, hvorledes en med Hensyn til dens Indskydelse paa Meningen vigtig Deel af Pressen i Bedømmelsen af de offentlige Anliggender ganske gaaer efter paa Lykke og Fromme antagne Stemninger, uden med mindste Alvor at spørge om, hvad der er Ret, naar samme Presse, der førte de bittreste Klager over at Bankbestyrelsen i 1838 ved Forlig afgjorde et tvivlsomt Retsspørgsmaal mellem den og Statsfinantserne, hvilket, hvis det var gaaet den imod, havde stilt den ved mere end det dobbelte af den Sum, hvormed den affandt sig, naar denne samme Presse nu med lige Bitterhed angriber Bankbestyrelsen fordi den ikke strax har været rede til at kaste sit Grundprivilegium for Regjeringens Fødder. Men paa den Tid det førstnævnte Tilfælde indtraf, var der Intet, som laae Ordførerne i „Fædrelandet“ mere paa Hjerte end at fremstille Finantsernes Tilstand som den meest fortvivlede, og det opvakte derfor deres Harm, at Finantsbalancen, som Følge af hiin Dverenskønst, kom til at staae 3 à 400,000 Rbd. bedre end før. Denne Driveffeder til Bladets Iver traadte saa meget stærkere frem, som det fortsatte samme Auke efter at man havde erfaret, hvorledes netop umiddelbart efter Dverenskønstens baade Banksejlerne vedbleve deres ustandsede Fremgang henimod den fulde Pariværdi, hvori der endnu da var noget lidet tilbage, og at Bankactierne endog just til den Tid toge et overordentligt stort Opsving, saa at begge de Interessers, som Bankbestyrelsen havde at varetage, vare meget vel tjente med det indgaaede Forlig. Medens Oppositionspressen og navnlig „Fædrelandet“ vedblev at bearbejde Almeenheten med sine Be-

sværinger over bemeldte Overeenskomst, viste der sig vel en anden Kjendsgjerning, der maatte sætte den i endnu større Forlegenhed, nemlig at de efterhaanden udkomne officielle Meddelelser om Finantstilstanden udviste en overordentlig Forbedring i samme, saa at der allerede i 1838 blev en Overbalance af 1,376,343 Rbd. *) og i 1839 af 2,136,958 Rbd. **). Men det var paa en Tid, da hiin Presse endnu intet andet ret virksomt Agitationsmiddel havde udfundet, en Trang for Samme, at vedblive sin Paaastand om Finantsernes sorgelige Forsatning, og skjøndt det var haardt at gaae paa, saa fandt den dog den Udvei, at den forberørte Finantsbalance kun hidrørte deels fra den saa forkastelige Overeenskomst med Banken, deels fra et forøget Tryk paa Folket, der nu udredede større Udgifter. At Danmark ikke var blevet bebyrdet med nogen ny Afgift til Statskassen eller med nogen Forhøielse i nogen saadan Afgift, men at det forøgede Indtægtsbeløb fornemmelig hidrørte fra den glædelig tiltagende Velstand, der bevirkede en stor Tilvært i Indtægtsbeløbet af de indirecte Afgifter, medens selve Afgiftsatsene endog for en stor Deel vare blevne nedsatte, tildeels og fra et bedre Tilsyn med disse Statens Indtægtskilder, saa og fra den nye heldige Ordning af Hertugdømmernes Soldvæsen, det var noget, som hiint Blad ikke vilde lade gjælde, men det indlyste, at denne haardnaffede Iffebegriben kun hidrørte derfra, at det engang havde besluttet, at Statshuusholdningen førte Folket til en Afgrund, hvorfra det ei kunde reddes uden de ruse og patriotiske Bestræbelser, som udgif fra dette Blad. ***) Men efter at det i Marts 1848 var lykkedes at bringe Regjeringen i de Hænder, som det ønskede, har det ikke villet taale noget, som kunde træde i Veien for denne Regjerings Hensigter, ei heller for hvad der under den senere Regjering kommer frem, naar det har sin Oprindelse fra det, den har vedligeholdt af Marts-

*) See Coll. Tid. for 1840 Nr. 13 og i Særdeleshed S. 260.

**) See Ny Coll. Tid. for 1841, Nr. 2, i Særdeleshed S. 34.

***) See Ny Coll. Tid. f. 1841, S. 105—116, S. 144—157, S. 215—232.

Ministeriets Retning. Enhver, der vover noget Slags Indsigelse derimod, maa prise sig lykkelig, naar han ei stemples som en Landsforræder.

Ere saaledes de, der nu føre det store Ord i Pressen, efter de mellemliggende 50 Aar, der have været saa fulde af indtrængende Erfaringer og Belæringer i denne Henseende, ikke endnu komme til Indsigt om det Farlige i at afvige fra de Regler, der ere forestrevne til Grændse for Bengerepræsentativs Udgivelse, saa kan det vistnok ikke antages, at Pressen om den end den 13de Novbr. 1799 havde havt al den Frihed, som kort forhen, vilde være traadt frem imod en Forholdsregel, der kom Diebliffets Trang saa vel tilpas, men som i Tiden kunde berede Farer for Bankfeblernes Cours. Der vilde neppe en Gnefte have løftet sin Stemme i den Anledning, og han vilde i al Fald kun have havt døve Øren at prædike for.

XXVIII.

Efter at have udviklet den bydende Nødvendighed, der bragte Regjeringen til den ved Pl. 13de November 1799 kundgjorte Forholdsregel, hvilken uden en saadan Nødvendighed vilde have været aldeles uforfvarlig, vil det være at undersøge, om ikke denne Nødvendighed har været fremkaldt ved saadanne foregaaende Feilgreb og Forsømmelser, at den daværende Bestyrelse dog maa bære Skylden for hiin mislige Forholdsregel, der paa en vis Maade har forberedet den senere uhyre Forstyrrelse af Pengevæsenet. Som allerede antydet oven S. 4 maa Undersøgelsen føres tilbage til den Tid, da vor forevige Frederik den Sjette nylig havde, som Kronprinds, grebet Statsroret, og lagt Haanden paa en Omdannelse af Statsstyrelsen i alle dens Hovedgrene, hvoraf en Ophjælpning af Landets forfaldne Finants- og Pengevæsen var et meget væsentligt Leed. Spørgsmaalet vil være, deels om den Bei, der oprindeligen blev betegnet som den, ad hvilken dette Maal skulde søges opnaaet, var den rette, deels hvorvidt den blev

tilbørlig forfulgt, og om de Standsninger eller Tilbagestridt, som ved flere Leiligheder have fundet Sted, havde deres Grund i uafværgelige Omstændigheder eller i Mangel paa den Indsigt eller paa den Kraft, som behøvedes for at overvinde Hindringer og Banfseligheder.

Omtrent et Aar efterat den oven betegnede indflydelsesrige Regjeringsforandring var foregaaet, udkom der gjennem begge Cancellier en Placat om Afbetaling af den Kongelige Gjæld til Banken, samt om en Rentefonds og en synkende Fonds Indretning til Forrentning og Afbetaling af Statens Gjæld m. v., hvilken Placat kan ansees som den daværende Regjerings Program. Præmisserne forkyndte, at Kongen i Anledning af Finants-Collegiets Forestilling havde taget under Overveielse, hvorledes den allerede nogen Tid vedvarende uforbeelagtige Berelcours og de af Banken udstedte Sedlers ringe Værdi, fornemmelig i de nærliggende fremmede Handelssteder, men og tildeels i nogle Provindsfer af de Kongelige Riger og Lande, samt den deraf følgende Sjeldenhed af klingende Mynt og det af et uforholdsmæssigt Omløb af Papiirpenge forarsagede større Forbrug af fremmede Varer, tilsviiede de Kongelige Finantsfer, Undersaatterne og Landets hele Handelsbilance betydelig Skade; og at han derfor havde været betænkt paa Midler, hvorved dette Onde kunde afhjelpes, og Bankens Sedler igjen bringes til deres rette Værdi. Det antydedes, at der i dette Niemed var lagt en Plan, som, naar den var kommet til fuld Modenhed, skulde sætte Banken i den Forfatning, at den kunde være istand til paa Foreviisning at veksle sine Sedler. Kongen havde til den Ende besluttet at lade sin hele Gjæld til Banken betale og det deels i rede Penge og ved Hjælp af Laan, som optoges i Landet, deels i Effecter, som med Tiden kunde realiseres, og at i Fremtiden ingen Sedler maatte udgives af Banken, som ikke repræsenteres ved Guld eller Sølv eller og ved saadanne fuldkommen gode Effecter, Hypotheker eller Forfrevninger, som til alle Tider dertil kunne forvandles eller dog i sig selv indeholde fuld Valuta for de derfor udgivne Sedler. Endvidere havde Kongen anvist Ban-

ken en Credit for en saadan Sum, som behøvedes til at vedligeholde den for de udenlandste Betalinger fornødne Credit, og til at forskaffe Banken klingende Mønt. Fremdeles var det Kongens Hensigt, at Bankens Udlaan, saavidt muligt, skulde bestemmes til saadanne Gjenstande, som befordre den indvortes nationale Production, og altsaa ikke anvendes som Fonds for den udenlandste Circulation. Det var og til hyderligere Fremme af fornævnte Diemed befalet Finants-Collegiet at indkomme med Plan til en Creditkasse, hvoraf Laan mod tilstrækkelig Sikkerhed kunde gøres til gangbare og moderate Renter, især til at understøtte Kongens norske Undersaatter, som havde meest Banskelighed ved at tilveiebringe i Banken antagelige Hypotheker, men og til i Almindelighed at understøtte alle til Statens producerende Eiendommers Opkomst og Forbedring sigtende Indretninger. Endelig tilkjendegaves det, at Kongen var betænkt paa, at gjøre de Fonds, som skulde anvendes til Forrentning og Afbetaling af Statsgjelden, uafhængige af Hans øvrige Indtægter, paa det at inden kort Tid en betydelig Formindstelse af Landets Gjæld kunde tilveiebringes og andre vigtige Hensigter i overordentlige Tilfælde opnaaes. *)

Selve Placatens § 1 stadfæster den Kongelige Befaling og Forsikkring af 10de Marts 1774 (fundgjort ved Pl. 15de

*) Af Bergsøes Priissskrift 1ste Deel S. 171—172, Noten **, maa sluttes, at der har været gjort en Beregning, hvorefter hele Statsgjælden ved Hjælp af de dertil anviste Midler kunde have været afbetalt i 30 Aar. Der kan vist ligesaalet være Tvivl om at Beregningen, som Beregning, har været rigtig, som om at Sagen i Virkeligheden fik en ganske anden Vending. Men Finantscollegiet har sikkert ikke blot indseet, men og tydeligt udtalt, at man just ikke kunde gjøre sig Haab om at alt vilde gaae den heldige og snorlige Gang, som vilde forudsættes for at Finantserne saa hurtigt kunde oparbejde sig fra den mere end maadelige Tilstand, hvori de befandt sig, til en saadan overvættede lykkelig Forsatning. Planen kunde, uagtet Bevidstheden om de mange Skjæbner, som kunde træde i Veien for dens Gjennemførelse, dog have fik Værd som det, hvorefter man maatte stræbe.

April næstefter) at Banken, skjøndt overgaaet til Statens Eiendom, skulde ansees som et fra Finantserne affondret Institut, og bestyres ganske i Overensstemmelse med dens Actoi, uden at Kongen nogenstinde af samme vilde fordre nogen Understøttelse, som ei kunde bestaae med dens ubrødelige Love og almindelig erkjendte Grundsætninger. Det paalægges derhos Overbankdirecteurerne at vaage over, at Banken saaledes bestyres, hvorfor de skulde være Kongen ansvarlige (§ 1). Dernæst angives, hvorledes Kongen var betænkt paa, at dække Bankens Fordringer paa hans Kasse. Dette er dog for en stor Deel holdt i samme almindelige Udtryk som i Præmisserne. Imidlertid blev, hvad disse indeholdt om et Laan, som for denne Anvendelse skulde optages i de Kongelige Lande, nærmere bestemt ved tvende under f. D. udgivne Forordninger, navnlig en angaaende et Annuitetslaan paa 500,000 Rdl. D. C., der skulde optages i Kjøbenhavn, og en anden om et lignende Laan paa 500,000 Rdl. Sp., der skulde optages i Altona. Derhos har Plakaten blandt de sikkre Fordringer, som bleve Banken overladte, særlig udhævet de i de bortsolgte forrige Rytterdistrikters Godser indestaaende halve Kjøbesummer (§ 2). Videre indeholder Plakatens § 3, hvorledes der af Statens redeste og sikkreste Indtægter skulde afgives de fornødne Summer til at dække Renterne af Statsgjælden, ligesom den og angiver de Fonds, der skulde anvendes til selve Statsgjældens Afbetaling. Dissses sande Værdi fremlyser dog ikke af Plakaten, hvorimod det skjønnes, at de for Diebliffet ei kunde give nogen betydelig Indtægt, men at de efterhaanden skulde være, som de derpaa hvilende Byrder være bortfaldne. Disse Rente- og Afdrags-Fonds skulde staae under Overbankdirectionens Tilsyn og Ansvar, som derfor og for Fremtiden skulde føre Navn af den Kongelige octroierede Banks og den syntende Fonds Overdirection og bestaae af flere af de anseeligste Embedsmænd (§§ 4 og 5). Det forhødes derhos Finants-Collegiet, under Kongens Raades Fortællelse, at gjøre Kongen Forestilling om nogen anden Anvendelse af bemeldte Fonds end den Plakaten havde hjemlet, eller om noget nyt Laans Optagelse, uden at den

til Forrentningen fornødne Fond tillige blev bragt i Forslag. Endelig tilkjendegaves det, at de i Plakaten givne Bestemmelser skulde tjene Kongens Undersaatter som en hellig Forsikkring (§ 6).

Hr. Nathanson har ogsaa meddeelt enkelte Brudstykker af den Forestilling fra Finantsministeren i Forening med Finantscollegiet, der laae til Grund for den i ovenmeldte Anordning kundgjorte Plan. Saafremt han havde givet den i sin Heelhed, eller i al Fald i et Udtoq, hvoraf man fik et Begreb om sammes Hovedindhold, saa vilde han derved have fortjent Tak af dem, der ønske et nogenlunde nøiagtigt Bekjendtskab med Landets Finantshistorie; thi naar han kalder bemeldte Forestilling særdeles vel udarbejdet, saa er det en Sandhed, som jeg, der for 30 à 40 Aar siden med stor Tilfredsstillelse har læst den, kan bekræfte. Men af fornævnte Meddelelse er der dog ikke Andet, hvormed man kan finde sig tilfreds, end de Linier, hvori han giengiver de almindelige Resultater, som indeholdes i Slutningen af Indledningen til bemeldte Forestilling *). Disse gaae ud paa, at der mod de ufordeelagtige Kongens Undersaatter og hans Finantser saa trykkende Forhold, der i det Foregaaende vare udviklede, ikke gaves andre virksomere Midler end at stoppe de Kilder, hvoraf de havde deres Udspring, og at de Udveie, der blot gave en temporair Lettelse, kun forværrede Skaden istedetfor at læge den. Forøgelse af Productionen, af Landets Grundcapital, ved Culturens, Vindstikbelighedens og Handelens Forøgelse, Formindskelse af Banksejdlernes Circulation, en succesfv men bestandig Afbetaling paa Statens Gjeld, disse tre Poster indbefattede, tilligemed Finantsernes sparsommeligste Forvaltning, alt hvad der kunde bidrage til at give Kongens Stater den Velstand og hans Finantser den Styrke, som Landets naturlige Bessaffenhed og Bessiggenhed berettiger dem til. Men forgjæves vilde man hos Forfatteren søge at komme til klar Kundskab om de nærmere

*) S. 470.

Bestemmelser, som Finants-Collegiets Forestilling vistnok har indeholdt af de i Plakaten angivne Midler til de der nævnte Hensigters Opnaaelse og den videre Udvikling, som dermed har været forbunden. Han giver kun enkelte afrevne Stumper, hvorved det synes at han fornemmelig har valgt hvad der kunde give ham Stof til de Bemærkninger, som indblandes overalt uden at det nogensinde kommer til en reen Meddelelse om Forestillingens Indhold. Der findes derhos en saadan Uklarhed og Unviagtighed i alt hvad der er nogenlunde omstændelig Fremsettelse, at man gjør bedst i at holde sig til hvad selve Plakaten udviser. Blot til en Prøve, uden iøvrigt at ville indlade mig paa det Meget, som i saa Henseende kunde være at bemærke, skal jeg anføre et Par Enkeltheder. Side 471—475 behandles de Forslag, som i Overeensstemmelse med Pl. § 2 bleve gjorte om Afbetaling af Statens Gjæld til Banken ved Overdragelse af adskillige Statskassen tilkommende Fordringer, som om det var Meningen, at Banken umiddelbar skulde formindste Seddelmassen ved at inddrive disse Fordringer, og derefter henlægge eller tilintetgjøre Beløbet. Men det kan hverken af Plakaten eller af det han meddeler af Forestillingens Indhold udledes, ligesom det i sig ikke er troligt, at dette skulde have været Finantscollegiets Mening, hvorimod Collegiet vistnok kun har antaget, at Banken, ved Hjælp af fornævnte Activer, havde at forskaffe sig Midler til saadanne Omsætninger, hvormed den efter Omstændighedernes Medfør kunde virke til Coursens Forbedring eller dog imod dens Forringelse. Endvidere anfører han flere Gange en Sum af 1,125,000 Rd. som indkommen ved et til den Tid gjort indenlandsk Laan (S. 471 og 475). Herved maa sigtes til de i Følge de tvende ovenmeldte Forordninger af 8de Juli 1785 aabnede Annuitetslaan deels i Kjøbenhavn, deels i Altona. Men vel indkom den fulde Sum af 500,000 Rd., som søgtes tilveiebragt ved det i Kjøbenhavn aabnede Laan, men af de 500,000 Rd. Species, som søgtes laante i Altona, indkom kun 300,000 Rd. Species, saa at det hele Beløb, naar den i Dansk Courant laante Sum beregnes som fuld Valuta, kun blev 875,000 Rd.

Det er vistnok en i sig meget rigtig Bemærkning, som Forfatteren idelig udhæver, at de til de vigtige Formaal, Finants-Collegiet havde for Die, anviste Midler, i sig selv vare svage. Men dette havde de ypperlige Mænd, som i 1785 stode i Spidsen for Danmarks Finantsvæsen, vistnok indseet saa godt som Nogen, og sikkert heller ikke fortiet det i deres Forestilling af 1785, ligesom Forfatteren selv (S. 477) anfører et Sted af en senere Forestilling af 24de Marts 1787, hvor de med meget Eftertryk havde udtalt sig over Finantsvæsenes Brostfælbighed. Der er ingen Tvivl om, at de Intet havde ønsket hellere end at kunne anvise Midler, der hurtigere og sikrere kunde føre til det Maal, der laae dem saa meget paa Hjerte. Men da de ei formaaede at finde Midler af denne Bestaffenhed, saa meente de at man maatte tage til Takke med hvad der dog gav Haab om, skjøndt kun langsomt, at opnaae et saa stort Gode for Landet, og dette Haab byggede de fremfor alt paa den Tanke, at de for Diebliffet saa svage Midler efterhaanden som Statens Kræfter fik den Udvikling, som de havde for Die, og hvorpaa der til samme Tid med stor Kraft og Indsigt blev arbeidet, kunde vinde den fornødne Styrke. Denne Bestræbelse for Udviklingen af Landets Kræfter, hvortil der saavel i Plakaten 8de Juli 1785 som i det anførte Stykke af Forestillingen hentydes, og som de iøvrigt samtidige Foranstaltninger viste at have været en Sandhed, synes oftmeldte Forfatter aldeles ikke at have havt for Die. Dette sees allerede deraf, at de Ord i Forestillingen, der gaae ud herpaa, ikke ere trykte med udmærket Stiil, saaledes som de, der udtrykke de øvrige Midler til Finants- og Pengevæsenets Op-hjælpning. Men end tydeligere fremlyser dette af hans hele paafølgende Udvikling, hvori han ikke vil vide af andet som kunde have ført til Maalet, end Laan, især udenlandske, og nye Skatter. Disse Midler anbefaler han med en forunderlig Iver, og som om han slet ikke havde Syn for de Banskelligheder og Betæneligheder, som der baade i Almindelighed, men fremfor alt efter de daværende særdeles Forhold, frembøde sig mod disse hans Dndlingsmidler. Naar man ret sætter sig ind

i den Gang, som vort Penge- og Finants-Væsen i de følgende Tider tog, vil man dog finde det høist sandsynligt, at Formaalet vilde have været opnaaet ad den valgte lempelige Wei, hvis ikke uheldige Begivenheder flere Gange havde standset dens Fremfriben. Vistnok vilde det have været ønskeligt om den Plan, hvorved hine Mænd søgte at hjælpe Finants- og Pengevæsenet ud af den fortrykte Tilstand, hvori de havde modtaget samme, kunde have været bygget paa Midler, der havde været stærke nok til at overvinde Virkningen af deslige uheldige Begivenheder, ligesom det heller ikke lader sig nægte, at i en stor Deel af hiin Tid ogsaa adskillige Forhold have viist sig, der vare gunstigere, end man saa lige kunde have gjort Regning paa. Men slike Midler vare nu engang ikke tilstede, og det havde vistnok været høist urigtigt, om Regjeringen enten havde forladt en i sig selv rimelig Plan, fordi den ikke var istand til at sikke dens lykkelige Fremgang under alle mødende Omstændigheder, eller om den for saavidt muligt at skaffe denne Sikkerhed havde valgt Midler, der tærede paa de Kræfter i Folket, som netop behøvede at styrkes for omsider at kunne tilføre Finantserne sund vedvarende Næring.

Den titnævnte Forfatter mener vel, at det uden mindste Vanskelighed vilde til hiin Tid have ladet sig gjøre ved Statter og Laan, fortrinligviis udenlandste, at have bragt Pengevæsenet paa en god og fast Fod, og at det var en utilgivelig Svaghed, der bragte Finantsbestyrelsen til at ængstes for disse indgribende Midler. Det falder nu allerede i sig selv vanskeligt at troe, at Schimmelmann og Reventlow, Zoega og de øvrige indsigtsfulde Mænd, som vare deres Medarbejdere i Finantsbestyrelsen, og med dem Kronprindsen og Bernstorff, skulde saaledes have taget feil af Landets daværende Tilstand og dettes Lær, at man 60 Aar sildigere med saa stor Sikkerhed skulde vide at give bedre Beseed. Men naar man vil prøve hvad hiin Forfatter anfører til Styrke for sine strænge Domme, saa finder man det saa løst, saa lidet overeensstemmende med sig selv og med bitterlige Kjends-

gjerninger, at hans Angreb kun kan tjene til at styrke den udeelte Anerkjendelse, som den daværende Bestyrelse fandt i sin Tid.

Bemeldte Forfatter mener, at et fast og stadigt Pengevæsen vilde uden Ophold have ladet sig tilvejebringe, naar man ved Siden af de $2\frac{1}{2}$ Millioner, som Finantserne havde at indbetale til Banken paa deres Gjeld til samme, havde gjort et passende indenlandsk Laan, og derhos alvorlig tilholdt Bankens Debitorer at gjøre klæffelige Afbetalinger indtil et Beløb af andre $2\frac{1}{2}$ Millioner og Banken derhos til Betyggelse for de øvrige 11 Millioner Sedler, som bleve tilbage, havde gjort et Laan i Udlandet til 4 à 5 Millioner og derved forvandlet alle dens Sedler til realisable *). Men ligesom det ligger i hans øvrige Fremstilling, at Finantserne ikke vare istand til at udbetale de førstnævnte $2\frac{1}{2}$ Millioner Daler, saaledes er det ikke at formode, at Banken, uden at ødelægge mange virksomme Mænd, havde kunnet inddraget store Summer af hvad den havde udestaaende hos Private; det maa heller ikke oversees, at da baade Renterne af den inddrevne Sum og af den, der af Finantserne blev indbetalt, vilde have faldet disse til Byrde. Ligeledes maatte Renterne af det store udenlandske Laan, der formeentlig burde have været gjort, udredes af Finantserne, og det vilde, da det allerede kun var med Nød og Næppe de vare istand til at dække deres Udgifter, have været fornødent at udskrive nye Skatter. Men det var desuden neppe saa let som Forfatteren mener, at et udenlandsk Laan af den opgivne Størrelse vilde have været at faae paa taalelige Vilkaar. Til Beviis paa hvor let det vilde have været, anfører han, at det Annuitets-Laan af 500,000 Rd., der efter Fdg. af 8de Juli 1785 skulde aabnes i Kjøbenhavn, blev tegnet i en halv Time, og han udhæver i den Anledning den skjærende Modsætning, som der skal have været imellem den gode Tillid, Regjeringen nød, og den flette Credit, hvori Banken stod, at den første kunde reise Penge paa 28 Aar blot mod en rentebærende Obligation

*) S. 90.

medens Ingen var villig til at give sine 100 klingende Sp. for 125 Rbd. i Comitæesedler *).

Det er forunderligt, hvorledes Forfatteren kan finde noget mærkeligt i at Ingen havde den Daarfskab at kjøbe Sedler for sine Species til en høiere Priis end den, hvortil de, efter almindelig bekjendte Forhold, vare at faae, og at dog Mange vare villige til at udlaane deres Seddelbeholdninger. Herved kom det jo allene an paa Sikkerheden om at faae dem tilbage til rette Tid; var deres Cours imidlertid forbedret, vandt Creditor endog derved, og i modsat Tilfælde var han dog ikke værre faren end om han selv havde hengjæmt dem, hvorhos han under begge Forudsætninger fik Renter. Der var imidlertid i det omhandlede Tilfælde endog den største Udfigt til at Coursen vilde blive forbedret; thi der herskede almindelig Tillid til at Regjeringen vilde bringe det forfaldne Pengevæsen paa Fode. Sedlernes ufordeelagtige Cours indeholdt saaledes netop Tilskyndelse til at benytte dem til et saadant Laan, ja endog til denne Anvendelse at omkøbe sit Sølv til Sedler for at gjøre sig Fordeel af disses fremtidige Forbedring. Der kunde heller ikke være mindste Anledning til Tvivl om, at Regjeringen, som hidtil selv i en fortrykt financier Tilstand nøiagtig havde opfyldt sine Gjeldsforpligtelser, ogsaa vilde holde sine Forskrivninger. Det er saaledes intet Under, at der fandtes Capitalister, som vilde tage Deel i det aabnede Laan, der med Hensyn til Forrentningen var temmelig fordeelagtigt, i det enhver Creditor, foruden den Annuitet til 1000 Rbd. med 4 pCt. Rente, som han fik for den forstrakte Capital, endnu fik en anden Annuitet paa 150 Rbd., der dog kun forrentedes med 2 pCt., men ligesom Hovedannuiteten blev at udbetale efter som den blev udtrukken. Disse Fordele kunde vel være tilstrækkelige til at gjøre Capitalister tilbøielige til at foretrække denne Anvendelse af deres Capitaler for Udsættelse paa Prioritet mod 3½ pCt. Rente. At Laanet blev tegnet inden en halv Time, var heller ikke saa

*) S. 87.

færdeles mærkeligt, da der var over een Maaned mellem Forordningens Udgivelse og Laantegningen (15de August). Det er for Resten ogsaa muligt, at de patriotiske Følelser, som knyttede sig til det Haab, hvoraf Folket var besjælet om en bedre Tid, der ved Kronprindsens og hans Raadgiveres Bestræbelser skulde bryde frem for Danmark, har havt Deel i at stemme Mange for ved Deeltagelse i Laanet at understøtte disse Bestræbelser. I ethvert Tilfælde viste det sig vel, at der ikke manglede Tillid til at Finantserne kunde og vilde holde deres Forskrivninger; men der var Intet som kunde berettige til den Slutning, at det vilde have været let at faae et Laan af den Størrelse, som vilde have været fornødent til at grundfæste Seddelværdien, ligesom det desuden vilde have været uforsvarligt at trække en saa stor Sum ud fra det indenslandske Omløb. Derimod var der en ganske nærliggende Omstændighed, som kunde tale mod hiin Forfatters raske Paa-stand, den nemlig, som allerede er berørt oven S. 42 at det ved en anden Frdg. 8de Juli 1785 under samme Bilskaar som det Kjøbenhavnske aabnede Laan til 500,000 Sp. kun blev tegnet for 300,000 Sp. *), hvoraf sees, at der ikke hverken i Hertugdømmene eller i det nærmest liggende Udland viste sig nogen særdeles Begjærlighed til at tage Deel i dette Laan. Den Omstændighed, at den Valuta, hvori det blev søgt, ikke kunde blive bedre inden Tilbagebetalingen, har maaskee havt nogen Deel i Forskjellen. Iøvrigt er det mærkeligt, at oftmeldte Forfatter ved den nysomhandlede Leilighed slet ikke har nævnt den Altonaer Deel af Laanet, skjøndt han, som vi have seet (oven S. 42) andetsteds endog omhandler den hele derved søgte Sum som virkelig laant, men uden heller der særlig at omtale den Altonaiske Green af Laanet.

Det varede dog kun et Par Aar førend den Deel af Planen til Pengevæsenets Bestættelse, som nærmest vedkom Her-

*) See Bergsøe, Geheime-Statsminister Grev E. D. v. Reventlow's Virksomhed som Kongens Embedsmand og Statens Borger, 1 Deel, S. 117.

tugdommene, blev fuldbyrdet, idet den Lov, som fuldstændig og paa en aldeles tilfredsstillende Maade ordnede samme, udkom under 29de Febr. 1788. Nogle ville vel mene, at dette var en eensidig blot til Gunst for Hertugdømmene søiet Foranstaltning, vel endog paa Kongerigernes Beføstning: men det er en aabenbar Bilsfarelse. Som jeg andetsteds har viist, var det til stort Gavn for de fælleds Finantser, at alle Statsindtægter af Hertugdømmerne nu bleve betalte i god fuldgyldig Mønt, medens forhen ikke blot flette Mønter, men endog de urealisable Banksedler, skjøndt disse intet tvungent Betalingsmiddel vare mellem Mand og Mand som i Danmark og Norge, gif som et saadant ind i de Kongelige Kasser, hvilket naturligtviis medførte, at saa godt som enhver Indtægt indkom i dette Betalingsmiddel fra den Tid af at der var blevet en mærkelig Forskiel mellem det og Mynt. Vel kunde Sedlerne og af de Kongelige Kasser i Hertugdømmerne bruges som god Betaling, men det var dog egentlig allene Lønninger og Pensioner, hvorom dette var en Sandhed, da alle Anskaffelser, der skete paa Statens Beføstning, og alle Arbejder, som den havde at lade udføre, t. Ex. paa Fæstningsværker, de Kongelige Slotte, Domainier eller andre Statens Eiendomme, ikke kunde faaes for Sedler uden mod saadanne forhøiede Priser, som dækkede Forskiellen mellem dette Betalingsmiddel og Sølv. Selv med Hensyn til Lønninger vilde Regeringen vanskeligt kunne have undgaaet idetmindste tildeels at erstatte den Afgang, som det nedværdigede Betalingsmiddel forarsagede; thi Forskiellen var naturligtviis mere omfattende, og kom især langt stærkere til Bedkommendes Bevidsthed i Lande, hvor Sedlerne ikke kunde anbringes i det daglige Liv uden Coursgodtgjørelse, end der, hvor de umiddelbar og uden nogen Tale om Cours kunde benyttes til de daglig forekommende Betalinger. Finantserne havde i al Fald den Fordeel, at det hele Dverfsud, Hertugdømmernes Indtægter gave over de der forefaldende Udgifter, hvilket ofmeldte Forf. har ansat til 800,000 Rdl., (vist ingen overdreven Sum) *) kom ind i

*) l. c. S. 120.

fuldgyldig Valuta, og dette var af saa meget større Bigtighed, som Regjeringen, der ellers saa godt som ingen Indtægt vilde havt i Sølvmynt, som følge deraf i Almindelighed maatte søge, hvad den deraf behøvede til udenlandske Betalinger og Anskaffelser, paa den Hamborger Børs. *) Det var og til Skade for vor Seddelcours at en skjønt forholdsmæssig ikke stor Deel af Bankens Sedler gjennem de Kongelige Kasser, og fordi man til Betalinger i disse Kasser havde nogen Brug for samme, kom i Omløb i Hertugdømmerne samt i det nærmeste Udland, hvor de bleve Gjenstande for Omsætninger i det daglige Liv efter en vakkende Cours (sfr. Præmisserne til Plakaten 8de Juli 1785). Det findes og udtalt i et af Hr. Nathanson anført Sted af Finantscollegiets Forestilling af 1785, at Sedlernes Cours allerede bedre kunde opretholdes, naar Pengevæsenet i Hertugdømmene var ordnet efter den paatænkte Plan. **) Denne Forf har isvrigt ikke deelt den ovennævnte urigtige Forestilling om at Kongerigerne bleve lidende ved det i Hertugdømmene indførte faste Pengevæsen. Kun har han ikke ret udhævet den store Nytte dette havde for hele Monarkiet, og derhos har han anset over, at det ikke blev anvendt større Kraft paa ogsaa at forhjælpe Kongerigerne til et lignende Pengevæsen, hvilket, efter hans Mening, ikke vilde have været uoverkommeligt. Han anser, at da Toget til Sverrig i 1788, der efter Afdrag af hvad der blev dækket deels ved den under 11te Marts 1789

*) Selve Drefunds Løld kom kun ind i Sedler, da den, i følge Kongelig Rescr. af 7de Marts 1771, kunde betales med 1 Rdlr. 18 S. D. C. for hver Species. Det var denne Indrømmelse som gjorde, at man ogsaa i sin Tid fandt, at Rigsbanksedler, og det, hvad dog Mange ansaae for en utidig Frielighed, efter deres Navneværdie, maatte tages som god Betaling ved Drefundstoldens Erlæggelse; en Omstændighed, som i mange Aar blev til et uhyre Tab for Finantsferne, hvilket dog ved Coursens Forbedring efterhaanden formindskedes og omsider aldeles ophørte.

**) S. 471.

paabudne Formue- og Indkomstffat, deels ved en ubetydelig Godtgjævelses-Sum fra Rusland, kostede Staten over 5 Millioner Rigsdaler, ei bragte Planen angaaende det Holstenfke Pengevæsen til at vakle, saa vilde denne Begivenhed heller ikke være traadt i Veien for den til Pengevæsenets Grundfæstelse i Kongerigerne lagte Plan, naar man kun havde anvendt samme Kraft og Bestemthed paa dette Foretagende. Denne Slutning er saa meget mærkeligere, som det Slesvig-Holstenfke Bank- og Pengevæsens nye Indretning allerede var fuldført inden Statens Finantser bleve besværede ved det Svenske Log; de tvende Forordninger, den ene om Species-Myntens Indførelse, den anden om den nye Altonaer-Bank, ere nemlig, som forhen anført, af 29de Febr. 1788. Men affeet herfra er det indlysende, at der krævedes ganske andre finansielle Kræfter til at sætte Danmark og Norges Pengevæsen paa en fast Fod end dem, der vare anvendte paa at ordne Hertugdømmernes. I disse vare Banksedlerne intet lovhjemlet Betalingsmiddel udenfor de Kongelige Kasser. Til at skaffe Afløb for den Seddelmasse, som med Hensyn til denne dens Anvendelse kunde antages at befinde sig i Hertugdømmene, ansaaes det tilstræffeligt deraf at gjøre et Indlaan til $\frac{1}{2}$ Million Rigsdaler (Pengeforordningen § 7); en Sum, der dog uden Tvivl i sig selv var noget knap, og vel vilde have været sat høiere, hvis Finantsernes Kræfter ei havde været saa svage. Hvad de i Omløb værende Mynter af maadelig Bessaffenhed angaaer, saa bleve de kun omverlede med god Mynt i Forhold til deres Værdie (Forordningens § 6). Den Sum endelig, som Statskassen maatte tilveiebringe for at grundlægge den nye Bank (600,000 Sp., see Præmienserne til Bankforordningen), var ikke denne Kasse til Byrde, da den derfor kunde udstede det omtrent dobbelte Beløb i Speciesfedler, hvilke kunde bruges lige med Sølv; ligesom Bankens Virksomhed og gav et aarligt ikke ganske ringe Udbytte, som tilfaldt Statskassen. *)

*) See mit Skrift om den danske Stats Dyretholdelse i sin Heelhed, S. 301—304. Hvad Hr. Nathanson S. 95—96 anfører om at

Til at gjøre Courant-Bankens Sedler realisable, vilde, efter oftnævnte Forfatters Beregning, et Indlaan af omtrent 5 Millioner Rigsdaler have været fornødent, hvortil maa lægges den ikke stort mindre Sum, som deels Finantserne havde at indbetale paa deres Gjeld til Banken, deels skulde inddrives hos Bankens Debitorer, og hvoraf altsaa Renten tabtes. Forfatteren mener vel, at en saadan Sum uden al Banskfelig-
hed kunde have været tilveiebragt ved Laan. Men om man end vil antage dette paa hans Ord, saa vilde det dog vist ikke have været uden Betænkelse at forøge den meget store udenlandste Gjeld, hvori Landet allerede var indviklet, med en saa betydelig Sum. Finantserne kunde ei heller have overkommet den Tilvært i deres Udgifter, som dens Forrentning vilde have krævet, uden ved Hjælp af en ikke ubetydelig Statsforhøielse; thi det var kun ved at bespare enhver ikke aldeles uundgaaelig Udgift, at de, saaledes som de i 1784 gik over til den nye Regjering, nogenlunde kunde gjøre Udveie til de løbende Udgifter. Der var isvrigt Intet, hvorfor Folket havde større Angst, end Laan, især udenlandste; Intet, der gjorde Fædrenelandets Venner saa bekymrede, naar de henvendte deres Bine paa dets Tilstand, som den store Gjeld, hvori det i Frederik den Femtes Tid var blevet indviklet, og som under den nu fratraadte Regjering endog havde faaet en ikke ringe Tilvært. Om end Regjeringen ikke ganske deelte en saa ubetinget Grue for et nyt udenlandst Laan, saa var den dog langt fra at have den Forkjærlighed for dette Middel, som Forfatteren synes at nære. Landet var allerede meget stærkt betyngt med udenlandst Gjeld, og det var ikke let at finde Midler til at forrente endnu adskillige Millioner. Nathanson mener vel, at det efter Danmarks daværende oconomiske Stilling ikke kunde have havt mindste Banskfelig-
hed yderligere at udrede aar-

Holsten ikke havde trængt til nogen Bank, er uden Tvivl velgrundet; men det var, efter hvad jeg paa det nævnte Sted har udviklet, ogsaa mere til Fordeel og Bequemmelighed for Finantserne at den Altonaer Bank blev oprettet, end for Indbyggernes Skyld.

lig 200,000 Rdlr. til Forrentning af det Laan, der til ovennævnte Dineed kunde behøves, og at dette dog var en ringere Byrde end at tabe 15 eller 20 pCt. paa de betydelige Summer, som Finantserne havde at betale til Udlandet. Men paa den ene Side var der allerede gjort Meget for at formindske dette Tab derved, at Hertugdømmenes Overskud nu var blevet sikret i god Mynt, og at Sedlerne vare blevne holdte mere borte fra de Markeder, hvorpaa de ikke kunde bruges, uden efter deres Cours. Om nu den Omstændighed, at de til den indvortes Circulation indskrænkede Bankseidler ei havde deres fulde normale Værdie, kunde have medført et nationalt Tab, der stod i Forhold til en aarlig Renteudbetaling, som vist, navnlig naar man ikke glemmer den Seddelinddragelse, der skulde forbindes med det udenlandske Laan, maatte være blevet meget langt over 200,000 Rdlr., er i det mindste ikke klart. Paa den anden Side gjorde man sig Haab om, efterhaanden at kunne inddrage den Deel af Seddelmassen, som det indre Omløb ikke krævede, og derved tilvejebringe en god Cours. som man siden kunde arbejde paa at befæste ved at samle et Sølvfond. Det er heller ikke usandsynligt, at dette endog i den nærmeste Fremtid virkelig vilde have været opnaaet, hvis ikke det svenske Feldttog var kommet paa; men hvis Finantserne allerede den Tid havde gjort et Laan af 5 Millioner i Udlandet for at anvende disse til Seddelløsning, ikke at tale om de øvrige af Forfatteren foreslaaede Forholdsregler, hvorved Finantserne skulde have udtømt sine Kræfter, saa vilde Nødvendigheden maaskee have bragt dem til at anvende Beløbet paa Feldttoget, og da var man ikke kommet stort videre i Sedlernes Dypreisning, men man havde faaet en ny trykkende Rente at betale, og den forøgede Gjæld vilde endog have udøvet en uheldig Indflydelse paa Seddelcrediten. Dog, hvorledes man end ellers bedømmer Forholdene, saa opstaaer Spørgsmaalet, om et Laan af fornævnte Størrelse vilde have været at faae, og det paa nogenlunde taalelige Betingelser, saavel med Hensyn til Renterne, som til Besalings- og Opsigelses-Terminer m. v. Forfatteren siger vel

ganske raft Ja, men, ligesom det ved mange andre Leiligheder er klart, at han, i sin Bedømmelse af hiin Tids Finantsbestyrelse med alt for stor Lethed kommer til useilbare Midler, hvoraf den burde have bejnt sig, saaledes have vi allerede oven S. 46—47 viist det Mislige i de af ham paaberaabte Beviser for, hvor let det vilde have været i 1785 at reise Laan. I sig selv var det, under de daværende Forhold, hvori den Kunst at indrette Statsgjeld var langt fra at være kommet til den Hvide, som den i de sidste 30 Aar har opnaaet, lidet sandsynligt, at der vilde have været nogen stor Begjærlighed hos Europas Capitalister til at anbringe deres Capitaler hos en Stat, der, i Forhold til sine Hjelpeskilder, hørte til de meest forgjeldede, og som i de sidste 20 Aars dybe Fred havde formeret sin Gjeld med flere Millioner, og nu under Fortsættelsen af denne dybe Fred atter søgte et stort Laan. Man kunde vel endog have udsat sig for at dette vilde have foranlediget Opstigelsen af de ældre

Hvad den betydelige Forøgelse i de aarlige Renter angaaer, som Statskassen vilde have paadraget sig ved det af Hr. Nathanson saameget anbefalede Laan, saa gjør denne Forfatter sig ingen Betænkelse ved at paastaae, at Skatterne burde have været forhøiede saa meget som der udkrævedes baade for at gjøre Udveie til denne Meerudgift, og for at der iøvrigt kunde være noget rigeligere Dækning af Statsudgifterne end der var i de daværende Statsindtægter, hvortil vel og maatte høre et om endog kun lidet Uddrag paa den forud saa store og nu forhøiede Statsgjeld. Men dersom Forfatteren havde gjort sig nogen Umage for at sætte sig ind i hine Tiders Forhold, og de mangfoldige Betænkigheder, som disse frembyde ved Skattepaabud af nogen Betydenhed, saa vilde han ikke have været saa raft i de Tilretteviisninger han giver den daværende Bestyrelse.

For det Første maae vi ved Bedømmelsen af den her omhandlede Anke holde os til den Stilling, hvori Sagen befaandt sig, da Statens Styrelse gif over i Kronprindsens Hænder, og i den nærmest derpaa følgende Tid, hvori den Finantsplan

blev dannet, hvori Hr. Nathanson finder saa store Mangler, og deriblandt den, at man ei tog sin Tilflugt til forøgede Statter. De Kjendsgjerninger, som vidne om, hvorlidet Forholdene til den Tid vare egnede til at bære forøgede Stattebyrder, ligge saa klart for Dagen, at man billig maa undre sig over, at en Mand, der har befattet sig med Finantshistorien, ikke har lagt Mærke dertil. Ligesom det er bekjendt, og heller ikke af Hr. Nathanson nægtes, at baade Landets Finants- og dets Pengvæsen, hvilke Frederik den 5te havde efterladt i en saare mislig Tilstand, var blevet yderligere forværret i den mellem- liggende Tid, saaledes var i et Tidrum af mindre end 25 Aar Landet blevet besværet med høist betydelige nye Afgifter uden at der havde fundet nogen Udvikling Sted af dets Kræfter til at bære forøgede Byrder. Den første og betydeligste af hine Afgifter var den almindelige Kopskat, der ved forskjellige Fdgr. 23de Septb. 1762 blev paabuden for begge Kongerigerne, for Slesvig, og for den Deel af Holsteen, som stod under Kongens Raadighed *), samt for de daværende Grevskaber Oldenborg og Delmenhorst. Den skulde udredes med 1 Rd. for hvert Menneſte, der var over 12 Aar, hvilket dog allerede i 1764 for Danmark ved Forordning 17 Januarii og for Norge ved Fdgr. af 7de Febr., blev saaledes forandret, at Børn af visse Landboere (i Danmark Fæstebønder, Huusmænd og Jnderster, hvortil ved Resolutionen 13 Novb. 1780, bekjendtgjort ved Kammer-Skrivelse 2 Dec. næstefter, blev spiet Selveierbønder), først bleve skattepligtige med 16 Aars Alderen. Fat- tigdom medførte ingen Afgang i Stattebeløbet, da de mere For- muende maatte betale for dem, som ei havde Evne, til at ud- rede Skatten. Denne Afgift var til hin Tid ikke lidet følelig og i nogle Districter og Classer vistnok høist trykkende. Naar man vil gjøre sig en Forestilling om denne Stats Betydning, maa man ingenlunde blot betænke den større Værdie Pengene havde

*) See min Prøvelse af Rigsforsamlingen forelagte Udkast til en Grundlov og til en Valglov, S. 471—472 i Noten.

efter den daværende Myntfod, men og især den langt betydeligere Forskjel, der laae i de daværende Priser paa Livets Fornødenheder og i den ringere Udstrækning Begrebet herom den Tid havde. I Begyndelsen skal Skatten have indbragt omtrent 1,000,000 Rbd. om Aaret, men i Norge fandtes den saa trykkende og havde derhos en saa stærk Stemning mod sig, at der idelig maatte anvendes Execution, hvorved dog ofte Bølsbet, navnlig formedelst Sammenhold om ikke at byde paa det udpantede Gods, ikke udkom, men betydelige Restancer bleve paadragne. Den Stemning, som Skatten havde fremkaldt og som i de flere Aar, hvori Regjeringen ei vilde give Slip paa samme, snarere forværredes end forbedredes, fandtes endog meget betænkelig *). Regjeringen saae sig derfor omsider i den Nøvendighed ved Fdg. af 14de Novbr. 1772 aldeles at ophæve bemeldte Skat for Norges Bedkommende, efter at den ved tilbige Anordninger for dette Rige deels havde tilstaaet nogle Lettelse i Skatten, deels paa anden Maade søgt at overvinde den Uvillie, der var mødt denne Skat. Hr. Nathanson kan nu slet ikke indsee Grunden, hvorfor Skatten blev estergivet i Norge, bemærkende, at den heller ikke var yndet i Danmark eller i Hertugdømmerne, uden at der blev taget Hensyn dertil, skjøndt man vel ikke der har kunnet taale Skatten bedre end i Norge. Ved denne Leilighed udtaler han derhos en skarp Dadel over den Skaansel, der steds i Beskatningen skal være vilst Norge, paa Danmarks og Hertugdømmernes Beføstning **). Jeg kommer i det Følgende til nærmere at behøse denne Dadel, men skjøndt deraf vil fremgaae, at jeg ingenlunde finder den berettiget, idetmindste ikke i dens Heelhed, saa er det dog meget naturligt, at hiin Estergivelse forøgede Stoffet til den

*) Naar det i Maanedsskrift for Literatur 8de B. S. 493 anføres, at Skatterestancerne i Norge i 1769 ubgjorde 478,457 Rdlr., medens de i Danmark kun beløb sig til 62,749 Rdlr., saa hidrører dette uden Tvivl fra de sandsynligviis fleraarige Restancer af Ertrassatten, der henstode i Norge.

***) S. 429—430.

Utilfredsheit med Skatten, som heller ikke manglede i Kongens øvrige Lande. Der vare Mange her i Riget, der, om de just ikke saa ubetinget som bemeldte Forfatter misbilligede denne Forskiel, eller med ham ansaae det for en soleklar Sag, at Skatten ikke kunde være mere byrdefuld i Norge end i Danmark eller Hertugdømmerne, dog meente, at der i det Hvieste kunde have været Grund til nogle yderligere Formildelser i Skatten for den norske Almue. Det var derhos en temmelig almindelig Tanke, hvorom jeg ofte har hørt ymte i min Barndom, at den Stemning, der i Anledning af bemeldte Skat yttrede sig i Norge, havde ligesaa megen Deel i den dette Land bevilgede Gftergivelse, som billigt Hensyn til Beboernes Kaar. Ogsaa fandt Kjøbstadboerne en Ubillighed i, at de selv i de ringeste Stillinger maatte betale Skat for deres Børn fra 12 Aars Alderen, medens endog Selveierbønder havde dem frie indtil de bleve 16 Aar gamle, og Kjøbstedboerne dog ikke saa let kunde have Rytte af deres Børn i 12 Aars-Alderen som Landboerne, men snarere fra den Tid fik forøgede Udgifter paa deres endog tarveligste Dpløring m. v. Endnu var der en særdeles Omstændighed, som gjorde, at bemeldte Skat ikke bares uden en vis Uvillie, den nemlig, at den kun var paabuden for at skaffe Midler til at afbetale den Gjeld, som Staten havde paadraget sig ved de Krigsrüstninger til Lands og Vands, som fandt Sted under Syvaarskrigen, i Særdeleshed i det Aar, da hele Armeen stod slagfærdig for at modstaae det Angreb, hvormed Peter den Tredie truede. Man havde nemlig paa Grund deraf ventet, at Skatten, der og blev benævnt Extrafskat, kun vilde have været nogle Aar, men det fik siden Udseende af at den vilde blive evigvarende, især da det var en almindelig Mening (hvad der heller ingenlunde var urigtigt), at Gjelden snarere var tiltaget end aftaget, og det uagtet der ogsaa i Salget af betydelige Domainer var blevet søgt en Hjelpekilde til dens Betaling.

Ved de ovennævnte Forordninger af 1764 blev der, som det synes for at dække den Afgang i Kopsfattens Beløb, der fulgte af den gjorte Forandring i den Alder, hvormed Skatte-

pligtigheden indtraadte paa Landet, udstrevet en temmelig betydelig særlig Skat paa Rangspersoner (see § 8 i den danske og § 7 i den norske Forordning), ligesom og denne Rangskat blev indført i Hertugdømmene ved en Forordning af 31te Januar s. A., uagtet hiin Lempning i Kopskatten ikke der havde fundet Sted (see dog nu Frdgn. 26de Nov. 1823). Denne endnu vedvarende Skat kunde naturligviis ikke faae nogen almindelig Stemning imod sig, da den kun ramte Enkelte, og dem der antoges at være i bedre Vilkaar, hvilket under de daværende Forhold vel ogsaa i det Hele var Tilfældet. Men i sig selv var det dog en temmelig ubillig og fra flere Sider synderlig Skat, der iøvrigt ikke kunde indbringe noget meget stort Beløb *).

En anden Skat, som i hiint Tidrum blev paabuden, var den saakaldte $\frac{1}{4}$ pCt. Skat, indført først ved Frdg. 14de Mai 1768, igjen ophævet ved Frdg. 30te Novbr. 1770, men derimod atter paabudet og nærmere bestemt ved Frdg. 17de Januar 1773, hvorimod den først blev indført i Norge og i Hertugdømmene ved Frdgr. af 31te Mai 1781. Forsaavidt Danmark angaaer blev den baade svaret af Hartforret og af de i faste Eiendomme udsatte Capitaler; men det var kun den sidste Deel af Skatten, som i 1781 blev indført i de øvrige Statsdele. Den kunde deels paa Grund af sit ringere Beløb, deels fordi den kun vedrørte Enkelte, og navnlig den sidste og meest fremtrædende Deel deraf kun den mere Formuende, naturligviis ikke gjøre det Indtryk, som Kopskatten. Efter Na-

*) Efter en Oversigt over Statens Indtægter af Norge i 1772 og 1784 i otmeldte Mathausenske Skrift S. 464, skulde den dog i dette Rige have udgjort 35,621 Rdlr. i det førstnævnte, og 44,083 Rdlr. i det sidstnævnte Aar. Men at disse Tal ere urigtige, kan ikke omtvivles, naar de sammenlignes enten med de meget lavere Summer, som Rangskatten i senere Aar efter Mandix har udgjort i Danmark (om det danske Kammervæsen S. 281) eller med dem, som den, under en ganske anden Udstrækning af Rang, har udgjort i de Aar, hvorfor der haves trykte Finantsbudgetter og Regnskabsoversigter.

thanson, S. 422, indbragte den dog i Danmark 116,000 Rdlr., og i Hertugdømmene og Norge 65,000 Rdlr. Det første Tal kan isvrigt neppe være at forstaae uden med Hensyn til begge Skattens Dele. *)

En tredie Skat fra hiin Tid var den først ved Frdg. 14de Mai 1768 for 2 Aar paabudne, men siden ved Frdg. 12te Juni 1770 forlængede Embedsskat, der og blev indført i begge Kongeriger saavel som i Hertugdømmene. Denne Skat var i Begyndelsen af et ikke ringe Beløb, efter Hr. Nathanson 150,000 Rdlr. aarlig, men det aftog betydelig efterhaanden som denne Skat blev eftergivet for alle Gager, der udredes af Statskassen, og for mange andre Embedsindtægter. **)

De temporaire Afgifter, der i det omhandlede Tidrum have været paabudne, kunne, om de end, som den ved en dansk og tydsk Forordning 19de Marts 1779, i Anledning af de ved den nordamerikanske Krig forarsagede Udrustninger, foreskrevne, men ved Pl. 7 April 1783 igjen ophævede extraordinaire Afgift af Skibe og Varer, have været betydelige, dog ikke ved-

*) Det var forresten en Skat, som, efter sin Natur, maatte tiltage. Efter de Tabeller, som findes hos Nathanson, S. 515 og 516; har den i 1806 udgjort i Danmark 157,187 Rdlr., hvorved det der ubtryffeligt bemærkes, at dette var baade af Hartkornet og af Capitaler, og i Hertugdømmene 85,528 Rdlr. Den vilde uden Tvivl have indbragt endnu mere, saakent den ikke havde forarsaget, at Capitalisterne deels gave deres Capitaler en anden Anvendelse, deels efterlobe at lade deres Panteobligationer løse, ligesom der og var givet adskillige offentlige Stiftelser Fritagelse.

***) Som staaende Skat paa de Lønninger, der udredes af Staten, var den i Grunden heller ikke andet end en Medfattelse af Lønninger. Isvrigt har ovenmeldte Skat, der fra Begyndelsen af 1845 blev ophævet i Følge Forordningen af 3te Juni 1844 for Hertugdømmene og Frdg. af 8de Januar 1845 for Danmark, udgjort i det sidste Aar, hvori den vedblev, henimod 10,000 Rdlr. for Kongeriget, men for Hertugdømmene, hvor Eftergivelse havde været mindre hyppig, og Beregningen over adskillige Slags Indtægter strengere, henimod 24,000 Rdlr.

komme os. Gi heller skal jeg i Almindelighed udbrede mig over de indirecte Skatter, der dog ogsaa havde faaet adskillige Forsøgelse, hvilket navnlig med Hensyn til det stemplede Papiir skete ved Fredn. 27de Novbr. 1775 saavel for Kongerigerne som for Hertugdømmene *). Derimod skal jeg nævne Løtlotteriet, der, efterat der først under 12te Januar 1771 var givet en privat Mand, mod en Afgift til Statskassen, et, dog til 6 Rar indskrænket, Privilegium paa samme, siden blev, efter at denne i Følge Kongelig Resolution af 13de April 1773 var udfjæbt, forvandlet til en Statsanstalt. Hvad der gjennem Lotteriet gik ind i Statskassen, kunde vel ikke egentlig indbefattes under Begrebet om Afgifter, men var dog for det hele Beløb, som Staten derved vandt, med Tillæg af det, der anvendtes paa Administration og Collecteurer, en Afgang i Borgernes Formue eller Indtægter, ikke mindre end om de havde udbetalt samme i Skat; for ikke at tale om de mange baade for Borgernes Velvære og for deres Moralitet fordærlige Følger, som Indretningen iøvrigt førte med sig. Efter Nathanson, S. 410, har det i Aarene 1775 og 1776 givet et Overskud af henimod 1,240,000 Rdlr., og efter de Angivelser, som fin-

*) Stemplepapirens Indtægten angives hos Nathanson, S. 423, ved disse nye Anordninger at have faaet en Forsøgelse af 90,000 Rdlr. aarlig, hvorhos Stempelafgiften af Spillekort der ansøves med 10,000 Rdlr. Han nævner og, S. 422, Sportler og Accidentier (?), som en forøget Indtægt af omtrent 100,000 Rdlr., der fra 1771 tilfjæb Finantserne. Men da i 1771 de collegiale Sportler, der forhen tilfaldt Over=Secretairerne, Cancelliforvalterne og andre Embedsmænd, indfjæb i Statskassen, og ligeledes Retsportlerne i Kjøbenhavn ved Hof= og Stads=Rettens Dyrettelse gik over til Statskassen, saa maatte denne igjen lønne de vedkommende Embedsmænd, hære Contoitholde= og andre Udgifter ved vedkommende Bestyrelser og Retter. Imidlertid gav denne prisværdige Forandring vistnok en Tilblang et Overskud, især da Gagerne bleve satte meget knapt, navnlig i Forhold til de rige Indtægter, nogle af de vedkommende Embeder forhen havde givet; men hvor stort Overskudet blev, kan jeg ikke beregne.

des hos Mandix om det danske Kæmnervæsen S. 322, har den i de første 4 Aar udgjort over 2 Millioner, samt i de første 14 Aar over 4,100,000 Rdlr.

Naar man nu sætter det, som Statskassen ved Lottospil fravandt Undersaatterne, lige med en Afgift, saa vare Afgifterne til Staten fra 1762 af stegne rigelig $1\frac{1}{2}$ Million aarlig, og den ældste og betydeligste af de nye Afgifter var paabudt i et sær- eget Diemed, hvorom man maatte have ventet at det i en saad- an Arrække, som nu siden den Tid var forløbet, vilde have været opnaaet, eller at det i det mindste var kommet saavidt, at Statskassen, naar den uformindsket vedblev, maatte have rigelige Midler til at afbetale paa sin Gjeld. Det maatte saa- ledes have gjort et eget Indtryk, hvis der nu under langvarig dyb Fred var blevet udfrevet en ny betydelig og Landets Bor- gere i Almindelighed rammende Skat. De glade Forhaabnin- ger, hvormed Folket hilsede den nye Dag, der med Frederiks „Mandoms blide Morgenrøde“ skulde bryde frem over Landet, vilde blevne mærkelig kjølne, hvis dens Fremgryen var blevet betegnet med en ny Skat, og den Modstand, som Regjeringen kunde forudsee at der vilde reise sig mod de store Reforme, hvorpaa den var belavet, vilde da have faaet et større Liv og et ganske andet Tilhold i Folket end der nu viste sig. Der var desuden i hiin Række af Aar ikke foregaaet noget, hvorved Fol- kets Evne til at bære yderligere Skatter kunde være blevet mær- kelig forøget. Handelen og Søfarten havde vel under den nordamerikanske Krig været en rig Erhvervskilde for Mange, men dens pludselige Standsning medførte igjen saa mange Tab, at det er blevet et Spørgsmaal, om den i det Hele havde været til mere Gavn eller Skade; i al Fald blev den almindelige Vel- stand ikke derved bragt mærkelig videre. Der havde vel i en Deel af det omhandlede Tidsrum yttret sig en levende Stræben efter en Forbedring i Landbforholdene i Danmark, hvorved det, der var Landets fornemste Erhvervskilde, vilde kunne have hævet sig, men uden at der ved denne Stræben blev udrettet no- get synderligt, var den fra 1772 gaaet ganske tilbage, saa at Regjeringen fra den Tid af havde ladet det beroe ved den æl-

dre Tingenes Orden, hvis Ufuldkommenhed var almindelig anerkjendt. Den eneste Undtagelse til Bedste for Agerdyrkningen gjorde den Bestræbelse for Jordsælledsskabets Ophævelse, der viste sig i Frdg. 13de Mai 1776, og endnu kraftigere i Frdg. 23de April 1781. Men saa omhyggelig end denne sidste med stor Indsigt udarbejdede Forordning havde givet den enkelte Lodsseier Midler i Hænderne til at komme ud af det Sælledsskab, der gjorde et godt Agerbrug umuligt, og skjøndt der saaledes var Haab om at den vilde bringe Sagen videre end de ældre mindre omfattende Anordninger, der allerede i Frederik den 5tes Tid vare givne i dette Formaal, saa var dog det, der ved samme var udrettet, i 1784 endnu ikke ret meget. Det var først adskillige Aar senere, da Frdg. 15de Juni 1792 havde truffet de rette Midler for at formaae Godsseierne til at anvende de store Omkostninger, Udskiftningen medførte (især naar den skulde være forbunden med Udflytning og paa eengang omfatte det hele Bøndergods, der laae i Sælledsskab), at denne Sag fik ret Fremgang. Der kunde altsaa til hiin Tid kun være lidet udrettet til Jordsælledsskabets Ophævelse, og endnu mindre kunde denne Forandring, der i Begyndelsen kun medførte Byrder og opvakte Misstemning hos Bonden, allerede da have frembragt de velgjørende Følger, som siden have viist sig. Dette var dog den eneste Side, hvorfra den Regjering, som da afløstes, havde virket til Bedste for Agerdyrkningen. Alt hvad der ellers allerede forlængst baade af Regjeringen og de meest Oplyste i Folket var anseet fornødent saavel for at forhjælpe den talrigste Klasse af Agerdyrkerne til en vedbørlig Retstilstand, som og for at befordre Jordernes frie Benyttelse til at udbringe det størst mulige Udbytte, alt det var i de sidste 12 Aar lagt tilside. Ja det, som var det meest Forhadte i den Tids Landbosforfatning (Stavnbaandet) havde endog faaet en skjærpet Stadfæstelse.*) Flere kyndige og retsindede Forfattere, som stode hiin Tid nærmere,

*) See Frdg. 14de Septbr. 1774 i dens Heelhed og fornemmelig Bestemmelsen i § 6.

have paastaet, at Bondens Tilstand aldrig udenfor enkelte forbigaaende Ulykkes-Tider havde været saa ringe, som den var blevet, da Statens Anliggender gik over i de Mænds Hænder, der, efter ovennævnte Forfatter, forfeilede den rette Vej til at afhjælpe Statens Brøst. Jeg antager vel med ham, at hine Forfatteres Skildringer have været overdrevne, men at Landbovæsenet i det Hele stod paa en meget maadelig Fod, er dog noget, der umiddelbar staaer klart for alle dem, der have oplevet hiin Tid, eller dog have været den saa nær, at talrige Levninger af dens Tilstande have omgivet dem. Og vil man kaste et Blik paa de daværende Love og Indretninger, saa maa det let indsees, at der af disse Love og Indretninger umulig kunde opstaae en nogenlunde god Landbotilstand. Ligesom den største Deel af Landets Jorder laae i Fælledsskab, der ikke tilstedede en hensigtsmæssig Drift, saaledes vare og de fleste Jorder i en Classes Hænder, der i sin store Fleerhed var uden Oplysning, uden Følelse af borgerlig Frihed og Selvstændighed, hvis Arbeidskraft først og fremmest tilhørte den Herregaard, hvoraf de vare afhængige. Det er begribeligt, at Bønderjorderne saaledes størstebeels maatte drives slet, og selv de større Jordbesiddere, hvis Jorder Bønderne havde at dyrke, vare just derved hindrede i paa deres Jorder at gjennemføre alle de Forbedringer, hvortil deres Indsigter og Formue ellers vilde have sat dem istand. Men den største Deel af Bøndergodset (Hæstegodsset) gav hverken Brugeren eller Eieren noget ret Udbytte. Den Første havde ordentligviis som Hovbonde kun et nødtørftigt Udkomme, og den Sidstes fornemste Indtægt af denne største Deel af hans Eiendom var at faae den mindre Deel (Hovedgaarden) drevet og det ofte maadeligt nok. Dgsaa lagde Handels- og Toldlovene væsentlige Hindringer i Veien for Landets Opkomst. En Lov, der vel havde Agerdyrkerens Fordeel til Diemed, men dog i sine Virkninger var yderst skadelig for Agerdyrkningen, var den, at Korn ikke maatte indføres til Danmark eller det Søndensjeldste Norge fra fremmede Steder. Denne Lov, der gav Danmark en Art af Monopol paa at forsyne den sydlige Deel af Norge, var skundom nær ved at bringe Hungersnød over dette Broderland,

fjøndt Regjeringen stedse var rede til at træde imellem, deels med temporaire Tilladelser til fremmed Korn's Indførelse, deels med temporaire Udførselsforbud for Danmark og Hertugdømmerne, hvorved Monopolet blev gjensidigt, ikke at tale om de Summer, der ved mange Leiligheder umiddelbar maatte anvendes for at frelse Norge fra Kornmangel. Hiin Lov havde sit meest forhadte Præg betragtet i Forhold til Norge, men den var i sine Følger uden Tvivl og til Skade for den danske Agerdyrkning, til hvis Begunstigelse den sigtede. Blandt andet medførte det tvungne Marked, som det danske Korn havde baade her hjemme og i den bedst befolkede Deel af Norge, at der ei blev lagt behørig Bind paa gode og velbehandlede Kornvarer, medens og Indførselsforbudet lammede alle Kornspeculationer, hvilke kunne bidrage saameget til at oplive Agerdyrkingen. Ogsaa blev til enkelte Tider Kornet i Danmark bragt i en unaturlig Priis, der trykkede endog en Deel af den agerdyrkende Befolkning, thi det var den Tid ikke saa gauste sjældent, at Bonden ikke avlede det til egen Huusholdning Fornødne af de forskjellige Kornarter. Endvidere gjorde Forbudet, som alt bemærket, idelige temporaire Undtagelser eller Rempninger nødvendige, hvorved den Stadighed blev forstyrret, der er saa vigtig saavel for Produktionen som for Handelen. Det skal og endelig have givet Anledning til Indsmuglinger, hvilke saameget mere fandt Understøttelse, som de stundom ansaaes fornødne for at undgaae om ikke Hungersnød, saa dog en Mange ødelæggende Dyrtid. Ikke meget mindre fordævelige Indskrænkninger fandt der Sted med Hensyn til Dvægaflen og Dvæghandelen, i det Drers Opstaldning var, hvad man nu har ondt ved at troe, en Forret for Sædegaardseierne og for Kjøbstæderne. Hertil knyttede sig endnu en Mængde syndelige og høist besværlige Indskrænkninger, saasom at de Staldberettigede kun maatte indtage saamange Ørne, som de kunde fodre med deres egen Avl, dog Sædegaardenes Giere eller Forspagtere tillige ved Hjælp af de dertil liggende Tiender, at de saaledes opstaldede Ørne ei maatte komme i Mellemandleres Hænder, men umiddelbar skulde kjøbes hos de Staldberettigede, at de kun til en vis Tid af Aaret maatte inddrives til Slesvig, at det

ei endnu til Opstaldning indtagne Ungqvæg ei maatte udføres eller sælges til andre end Staldberettigede, med meget andet Lignende, der under den forrige Regjering endog var blevet udvidet og skjærpet ved Fdg. 4de Novbr. 1776. Under Love af det Slags var det umuligt at enten Dvægavlen eller Agerdyrkningen kunde komme til nogen vustelig Udvikling; men de vare ikke mindre til Afbræk for Handelen, og navnlig kunde Provindskjøbstæderne, for hvilke Kornhandelen var en Hovedgjensstand, ikke komme i en nogenlunde blomstrende Tilstand under den Indskrænkning og den ustadige Gang, som denne vigtige Handelsgreen var underkastet. Handelen leed ogsaa under en stor Mængde andre Indførsels- og Udførselsforbud, Generettigheder og Forrettigheder. Kjøbenhavn var tildeels begunstiget ved disse, dog vare de i det Hele uden Tvivl mere til Skade end til Gavn ogsaa for Hovedstadens Handel, men Provindsstædernes Handel og derved tillige al anden Kjøbstadsnæring kunde ikke andet end holdes paa et lavt Standpunkt. Kun Contrabandhandelen blomstrede.

For end yderligere at vise, hvor lidet Landets daværende Tilstand gjorde det skiftet til at bære forøgede Skatter, skal jeg endnu henlede Læserens Opmærksomhed paa det Forhold, hvori de da paabudne Skatter stode til den os nærmeste Tids. Jeg skal dog herved indskrænke mig til de det upriviligerede Hartkorns Brugere i disse forskjellige Tidspunkter paahvilende; thi, ligesom det kun er med Hensyn til disse, at jeg uden Vidtløstighed er istand til at sætte Sagen i et klart Lys, saaledes vil det lettelig indsees, at det ikke vilde have været muligt at udskrive Skatter af den Betydning, hvorom her er Tale, uden at en god Deel af samme maatte have faldet paa hine Hartkornsbrugere. Af de Oplysninger, som ved flere Leiligheder ere meddeelte Almeenheden, blandt andet i de Provindsstalskenderne i 1838 forelagte Motiver til Udkast til Forordningen om den nye Matrifuls Indførelse (der udkom den 24de Juni 1840) erfares det, at de staaende Skatter for 1 Tønde upriviligeret Ager og Engs Hartkorn førend de fik en Forøgelse ved Forordningen 1ste Dec.

1802, var 3 Rbd. 60 f. *) Derimod har Beløbet af de staaende Skatter, som den omhandlede Art af Hartkorn i den senere Tid har havt at udrede lige fra 1ste Juli 1822 (see Frdg. 8 Jan. 1823, cfr. Lov om Ophævelse af flere ældre Skatter m. v., 20de Juni 1850 § 1) udgjort 7 Rbd. 28 f. Men i hiin ældre Tid vare Hartkorn's Brugere, lige med andre Undersaatter, besværede med Kopskatten, som siden er ophævet uden at noget Bederlag derfor svares af dem (Frdg. 6te Mai 1802, i Forbindelse med Frdg. 13de Marts 1816). Man vil vist ikke regne for meget, naar man i Gjennemsnit antager, at der paa tre Tønder Ager og Eng's Hartkorn faldt to skattepligtige Personer; naar man lægger de Oplysninger til Grund, som de foregaaede Folketællinger give om den Befolknings Størrelse, der lever af Agerbrug, og derhos gjør et passende Afdrag for Børn under 16 Aar, vil man endog komme til et noget større Antal. At Tjenestefolk efter Frdg. 23de Sept. 1762 selv skulde betale Skatten for deres Personer, var uden Virkning, da Huusbonden dog maatte paa tage sig denne Skat som et Lønnings-Tillæg. Man kan saaledes antage, at en Bonde i Gjennemsnit havde, foruden de ovennævnte 3 Rdlr. 60 f. Courant, end videre 64 f. i samme Pengesort at betale i directe Skat for hver Tønde Hartkorn Ager og Eng, som han havde i Besiddelse, altsaa i alt 4 Rdlr. 28 f., der, ansatte i Rigsbankpenge efter Myntforholdet, bleve 6 Rbdlr. 84 f. Dette er saaledes, paa 40 f. nær, det samme, som nu svares. Vel indbefattes der under de ovennævnte 3 Rdlr. 60 f. nogle mindre betydelige Tillæg, som Hartkornskatterne havde faaet i Løbet af den her omhandlede Regjeringsperiode, men foruden at dette ikke var af megen Betydning, hidrørte det alt fra den første Halvdeel af denne Periode, saa at der fra ingen Side er nogen Anledning til at forville Sammenligningen ved at gaae ind herpaa. Naar man nu erindrer de lydelige Klager, som i vore Dage og det langt ind i den Tid, da Hartkornskatterne vare gaaede ned til deres nuværende

*) See den jydsk Stændertibende for 1838, 1ste Række, S. 351.

Størelse, og navnlig endnu i de to første Stænderforsamlinger, ere blevne førte over disse Statters Tryk, saa maa man finde det høist syndeligt, hvorledes Nogen kan troe, at det under Landets saa meget ringere Tilstand paa den Tid, hvorom her handles, vilde have været let for Samme at bære forøget Skat. Men der er endda en Omstændighed, som bringer Landmandens daværende Beskatning i et høiere Forhold til den nuværende end det anførte, nemlig at mangfoldige af hans Frembringelser den Tid enten ved Udførselsforbud vare udelukkede fra det fremmede Marked, eller besværede med en høi Udførselstold, der for en stor Deel nu er bortfaldet, og iøvrigt dog betydelig nedsat; thi de Baand og Byrder, som Skattelovene lægge paa det Udbytte, Landmanden kan vinde af sin Jord, er vistnok en Beskatning af hans Erhverv, ofte mere følelig end den, som ligesvem ligger paa Jorden. Dog maa herved erindres, at den Afgang, som Udførselstolden af levende Creaturer leed ved en Forordning af 12te Jan. 1827, blev for en Deel dækket ved et særligt Paalæg, som en anden Forordning af samme Dato gjorde paa Hartkornet, og at dette Paalæg (der iøvrigt nu efter Lov af 20de Juni 1850 indbefattes under en meer almindelig Ligningsøftat) paa Grund af dens særegne Oprindelse og Bestaaffenhed ikke i det Foregaaende er regnet med til de af den nyere Tids Statter, der ere stillede imod dem, Hartkornbrugerne, inden Frdg. 1ste Oct. 1802 udkom, havde at bære.

Da det Ovenanførte vistnok er tilstrækkeligt for at vise, hvormeget den ommeldte Forfatter har miskjendt alle Tids-Forholdene, naar han nu finder, at den i 1785 af vore ypperste Regjeringsmænd lagte Plan til Landets Ophjælpning var mangelfuld, fordi den ikke begyndte med forøgede Statter, skal jeg her ikke indlade mig paa de mangfoldige særegne Banffeligheder, der til hiin Tid vilde have mødt ved Udskrivning af nye Statter af den Betydenhed, som det omhandlede Niemed vilde have krævet. Naar jeg ved at forfølge den da lagte Plans Gjennemførelse i de senere Aar, hvor paa den ene Side den alt fremskredne Udvikling havde forøget Borgernes Skatteevne, og paa den anden de indtrufne Begivenheder havde fremkaldt en større Opfor-

bring for Staten til at søge forøgede Indtægter, saa vil der blive Anledning til nærmere at paapege de flere Bannfeligheder, der gjorde, at Regjeringen saa seent besluttede sig til at indføre betydelige og indgribende Skatter. Her have vi kun at gjøre med den daværende Regjering's Plan, saaledes som den oprindelig var, og som den i de Aar, der fulgte nærmest paa samme, maatte betragtes.

XXIX.

Der er, efter mit Begreb, Intet der i den Grad vidner om den daværende Bestyrelses funde Grundsætninger og rigtige Opfatning af Forholdene, som at den fornemmelig hæftede sit Blik paa Udviklingen af Folkets Kræfter, som den Kilde, hvorfra de da saa svage Statsfinanser i Tiden skulde hente Styrke. Der var netop saare meget at gjøre i denne Retning, og saare meget deraf at vente for den private Velstand, hvorfra igjen rigere Midler til de offentlige Formaa's Opnaaelse kunde tilflyde Staten. Men det var saa langt fra, at en forstandig Regjering kunde begynde med at lægge nye Byrder paa de endnu svage Kræfter, som den vilde styrke og udvikle, at den endog maatte finde det nødvendigt at gjøre Opoffrelser for at komme Borgerne til Hjælp under den Anstrængelse af deres Kræfter, som den tilsigtede Udvikling fordrede af dem. Dette var og det Regjeringen erkjendte i den ovenanførte Plakat 8de Juli 1785, og omtrent eet Aar derefter blev den der bebudede Creditkasse bragt i Stand efter en omhyggelig gjennemtænkt Plan, som blev kundgjort ved Fdg. 16de Aug. 1786. Hvor nødvendigt det var for Sværksættelsen af de store og kostbare Foretagender, hvoraf Agerdyrkingens Opkomst var betinget, at Forstrækninger under lempeelige Vilkaar dertil kunde erholdes, vil indlyse saavel af selve Forordningen, som af de udsørlige Meddelelser om denne Kasses Virksomhed, der ere at læse i Bergsøe's Priissskrift over Grev Reventlovs Virksomhed 1 B S. 133—136. Men den Iver, Regjeringen herved viste for at fremme slike Foretagender, og de Erfaringer, der vandtes om disses gavnlige Følger, virkede i flere

Maader som Opmuntring til, hvor Hjelp ei kunde faaes af Creditkassen, ad andre Veie at søge de fornødne Midler til lignende Foretagenders Iværksættelse. Finantserne vare vistnok den Tid ikke just vel stikkede til at bringe Offre, og især var det ikke uden Betænkkelighed, at de til Creditkassens Stiftelse fornødne Capitaler, efter Omstændighederne, ei kunde tilveiebringes uden paa een eller anden Maade at svække de Midler, som kunde behøves til Pengevæsenets Opreisning. Men det var en uundgaaelig Følge af Misforholdet mellem de flere store Opgaver, som den daværende Regjering havde at løse, og de Kræfter, der stode til dens Raadighed, at den maatte begrænde sin Virksomhed for et Formaal, naar den ikke skulde lade det andet falde; og det var uden Tvivl vel beregnet, at den lod Ophjælpsningen af Landets produktive Kræfter være sig saa vigtig, at den heller gif noget langsomt frem i sine Bestræbelser for at tilveiebringe et fast Pengevæsen, end greb til at svække disse Kræfter ved de Anstrængelser, som vilde have været uundgaaelige for snarlig at sætte Statens Penge- og Finantsevæsen paa en fast Fod, og endda næppe vilde have formaaget dette. Saafremt Regjeringen, for i den kortest mulige Tid at naae dette Formaal, havde udtæret de Kræfter, som tværtimod trængte til at styrkes, saa vilde uden tvivl den Bygning, hvorpaa den havde sat Alt, om den end var kommet istand, dog snart igjen være faldet omkuld. Det er derhos allerede bemærket, hvorledes Regjeringen dog, uden just at offere alt paa det ene Formaal, allerede i 1788 havde udrettet meget for at befrie Staten for de af dets vakkende Pengevæsen flydende Ulemper, og at det kun var det umiddelbar derpaa følgende betøstelige Tog til Sverrig, som gjorde, at den ikke for det første kunde komme videre. Iøvrigt fremlyser det, at Regjeringen i sine Bestræbelser for at ophjælpe Landets Velstandskilder, og navnlig Agerbruget, holdt meget tilraade med Statens svage Kræfter, og man vil maastee ikke finde noget Exempel paa at saa gjennemgribende Reformer, som de der til hiin Tid foregik i Danmarks Landbovæsen, ere blevne bragte istand med saa ringe Opoffrelser fra Statsfinansernes Side. Det er mig endog klart, at Finantserne, hvis de ikke havde været i en saa afmægtig Tilstand, burde

have anvendt langt betydeligere Summer paa at fremme disse Reformere. Hvis de, til Exempel, havde overalt understøttet Udskiftningerne i det Forhold hvori de i 1832 (Plaf. 30de Mai) paa toge sig dette paa Bornholm, (hvilket der har været til største Gavn) saa vilde de baade langt hurtigere og tillige paa en langt mere tilfredsstillende Maade kunde været gennemførte end det skeete; og det vilde useilbar have svaret gode Renter. Saafernt derfor Norge vilde forekaste hiin Tids Regjering, at den ikke med behørig Kraft havde fremmet de af den erkjendte Landboreformer, at den burde have laant nogle Millioner, for ved temporaire Skatteestergivelser og rede Pengehjelp at fremme hensigtsmæssige Udskiftninger, Udflytninger og andre Forbedringer i Landvæsnet, saa vilde jeg vel i denne Anse finde for stor Dristighed og for liden Indtrængen i de daværende Forhold; men det vilde dog vidne om en ganske anden Statsmands-Maad end den Paaastand, at Regjeringen skulde have begyndt sine Bestræbelser for Statens Ophjælpsning med at lægge nye Skatter paa det allerede stærkt beskattede Land med de saa lidet udviklede Kræfter. Endnu er der Et, som fortjener at udhæves af den ovennævnte Forordning, nemlig at den, i Overensstemmelse med hvad der allerede var udtalt i Præmisserne til Plaf. 8de Juli 1785, lægger Creditassens Bestyrelse det paa Hjerte, at understøtte de norske Undersaatter, der havde særdeles Banskfeligbed ved at benytte Bankens. Men jeg skal et Sted i det Følgende ansøre flere Beviser paa den Omhu, hvormed hiin Tids Regjering ogsaa omfattede Norge, og de flere for Norges Vel vigtige Forbedringer, som den iværksatte, uagtet der ikke i dette Rige og endnu mindre i Hertugdømmene var Anledning til en saa dybt indgribende reformatorisk Virksomhed som i Danmark.

Det varede ikke længe forinden det af Regjeringen bebudede Formaal, at befordre Udviklingen af Folkets Kræfter, viste sig i en Række af vigtige i Stats- og Folketilstanden dybt indgribende Love og Foranstaltninger. I Spidsen bør billig beftilles, som havde til Formaal at ophjælpe Landvæsnet og Landbotilstanden; disse have og fundet den meest almindelige Erkjendelse, og forsaavidt dog Nogle i den senere Tid have meent, at

den daværende Regjering blev staaende paa Halvveien, saa har jeg saavel ved flere foregaaende Leiligheder, navnlig under Forhandlingerne i Provindsialstænderne, som og i nærværende Skrifts 1ste B., godtgjort, at den samme Retfærdighed og sunde Statsklogskab, der fremkaldte de Forandringer, som hiin Tids Love gjorde i de ældre, ogsaa satte de Grændser, inden hvilke disse Forandringer bleve holdte. Jeg skal derfor ikke her udbrede mig videre over de Love og Foranstaltninger, som gik ud fra den under 25de August 1786 til hine Forholds Overveelse nedsatte Commissjon, og hvilke for en ikke ringe Deel faldt i den Regjeringsperiode, som jeg forhen har behandlet (see 1ste Bind Side 278—326). Kun skal jeg bemærke, at den Tid, som laae imellem Kronprindsens Regjeringsstiltrædelse og Udnævnelsen af hiin Commissjon, ingenlunde er blevet uden Bidnesbyrd om det, der lige fra først af var ham et Hovedformaal. Hertil maa især henføres den under 3die Novbr. 1784 nedsatte Commissjon med den sande Bonden Christian Reventlow i Spidsen til at undersøge Midlerne til at forbedre Fæstebøndernes og Huusmændenes Vilkaar paa Frederiksborg og Kronborg Amter, hvilken Foranstaltning førte til Arvesæfte for Beboerne paa høist billige Vilkaar, ligesom jeg og her bør nævne de Resolutioner af 8de Decbr. 1784 og 13de Juli 1785, der gik ud paa at bortrybde Hindringerne for Fæstegodssets Overgang til Selveiendom. *)

Men der var og en anden Række af meget omfattende og omhyggelig overveiede Love og Foranstaltninger, hvorved den daværende Regjering udfoldede en Virksomhed, der har havt den meest velgjørende Indflydelse paa Landets Tilstand. Vi have oven seet, hvorledes Handel og Omsætning til den Tid, da Landets Anliggender bleve den betroede, var lammet ved de meest unaturlige Baand, hvilke endog i høi Grad maatte trykke Naturalproduktionen. For at overveie de mange vigtige Spørgsmaal, der opstode med Hensyn til Befordringen af en friere Handel, og til

*) Efr. dette Skrift 1ste B. S. 286 ff.

Afgiftsvæsnets Indretning paa den for Landets Dykomst forbeel-
 agtigste Maade, blev der under 2den Mai 1787 nedsat en af
 Landets dygtigste Mænd sammensat Commissiøn, hvorfra mang-
 foldige for Landets Belsærd høist vigtige Love ere komne frem.
 Mathanson har paa to Steder *) meddeelt Brudstykker af den
 Forestilling fra Finantscollegiet, dateret 27de Marts 1787, hvor-
 ved denne Commissiøn blev foranlediget. Heraf sees det klarlig,
 at dette Collegium ikke stoffede sig angaaende Finantsernes maa-
 delige Tilstand, at det tværtimod fremstillede den Underbalance
 der var, og som det ikke saae sig i stand til at dække ved Bespa-
 relser, men at det dog holdt fast ved den Mening, at man ei
 for Diebliffet burde betynge Folket med nye Skatter, hvorimod
 man i dets Sted skulde søge at rydde Alt af Veien, hvad der var
 til Hinder for en bedre og friere Udvikling af Landets Kræfter,
 af Agerdyrkning, Industrie og Handel, at man især skulde befrie
 den sidste for alle trykkende Lænker og i det Hele følge et friere
 Handelsystem. Herpaa vare alle de Punkter rettede, som der blev
 paalagt Commissiønen at tage under Overveielse, hvoriblandt
 det endog var, om det ikke maatte være gjørligt at ophæve Tal-
 lotteriet **). Vi have seet, hvilke fordærlige Baand der da hvil-
 lede paa Kornhandelen, saavel som paa Dvægopdrætningen og
 Dvægaffætningen. Bemeldte Commissiøns første Arbeide var
 at saae disse Love ophævede og afløste af andre, der stemmede
 overeens med Producenternes, Forhandlernes og Forbrugernes
 sande Lær. Ved Fdg. af 6te Juni 1788 blev saavel Kornind-
 førsel som Kornudførsel overalt i Rigerne fri, dog den første mod
 en lempelig Told (der for Norge blev sat endeel lavere end for
 Danmark) og ved Fdg. af 11te næstefter bleve ligeledes de besyn-
 derlige Baand, der forhen hvilede paa Dvæg-Opdrætning og dets
 Affætning, løste. Smidlertid blev Udførselen af Creaturer endog
 til Hertugdømmerne fremdeles en Told undergivet, der dog blev
 nedsat til det Halve af dens hidtilværende Størrelse, ligesom og

*) l. c. S. 492—493, cfr. S. 475—477.

***) See Bergsøes Præiskrift, 1ste Deel, S. 164—167.

adskillige med denne Fortoldning forbundne Indskrænkninger, der indeholdtes i de ældre Anordninger, bleve ved Magt, hvilke og tildeels bleve forøgede ved senere Forordninger (17de April 1792 og 16de Febr. 1820), men ved Forordningen af 12de Jan. 1827 bleve tilligemed selve Tolden for Creaturers Udsørsel til Hertugdømmerne ophævede. Saa urimelige vi end nu finde de Love, der bleve afskaffede ved hine to Forordninger af 1788, saa havde de dog deres ivrige Talsmænd, som meente, at den Beskyttelse, der ved samme var givet deres Interesser, tillige tjente til at frede om Landets almindelige Interesser. Saaledes var det en af de nydske Proprietairers Bessværinger i det saa kaldte Tillidskrift, som de i 1790 i Anledning af Kronprindsens Formæling indgave til denne, at ikke blot et Godseierne tilsaugt Privilegium var frænknet, men og en af Jyllands vigtigste Næringskilder ødelagt, derved at Fdg. 11 Juni 1788 havde tilladt Enhver at give sig af med Studesedning, hvilken Bessværing dog med stort Eftertryk blev tilbageviist i Colbjørnsens Betragtninger i Anledning af fornævnte Tillidskrift. Hvad Fdg. 6te Juni 1788 angaaer, saa blev der vel ingen Anledning til siden at gjøre nogen Forsandring i den Deel af samme, der tillod Kornindsørsel mod en fast og lempelig Told, men forsaavidt den og tilstedte Udsørsel, saa opstod der snart og jævnlig Tilfælde, hvori Regjeringen fandt sig opfordret til for en Tid at forbyde Samme enten med Hensyn til visse eller til alle Kornsorter, ligesom den og adskillige Gange for en Tid gjorde Indskrænkninger med Hensyn til Kornvarers Benyttelse til Brændeviin. Der fremkom ved flere Leiligheder fra Communerne og Øvrighederne saa levende Skildringer af den Fare, Befolkningen løb for Hungerensød, dersom ikke Kornudsørsel blev forbudt; og det kan ikke nægtes, at der stundom indtraadte Forhold, som gavedenne Frygt nogen Betydning, navnlig Misvært paa flere Steder, Udsørsels-Forbud i andre Kornlande, og fornemmelig Kornmangel i Norge, der ikke kunde ventes afhjulpen paa anden Maade end ved at forsikre sig om at Danmarks Overskud kom det tilgode *). Stemningen i Kjøb-

*) I Bergsøes Priiskrift 1ste B. S. 182—192 findes en omstænde-

stæderne, navnlig ogsaa i Kjøbenhavn, var og idelig i Bevægelse for slige Forbud, uden at eller i det mindste længe førend Regjeringen greb ind; ja der hørtes ofte bittere Klager over at Regjeringen var saa tilbageholden med at gribe til slige Forholdsregler, noget som endog blev tilskrevet den Interesse, de Styrende som store Godseiere havde ved at Kornvarer bleve i høi Priis. Forholdet til Norge indeholdt ogsaa under visse Omstændigheder en ikke uvigtig Grund for et Forbud; thi kjendt Danmarks Forpligtelse til at forsørge Norge var mindre paatrængende efterat dette havde faaet den naturlige Frihed, at søge Kornet hvor det var at faae, saa var det dog ogsaa uafhængig deraf Pligt at afsvende Fare for Hungersnød fra dette Broderland. Der bleve desuden, ogsaa efter Fdg. 6te Juni 1788, Toldforhold tilbage, som gjorde at Norge dog fornemmelig maatte gjøre Regning paa Danmark med Hensyn til Kornforsyning, thi da det danste Korn gik toldfrit ind i Norge, og norsk Kobber, Jern, Trælast, saltet og tørret Fisk o. s. v. ligeledes gik toldfrit til Danmark, saa kunde ordentligviis andre Lande ikke med

lig og høist interessant Oversigt over de flere Tilfælde, hvori der saaledes bleve gjorte temporaire Undtagelser fra den ved Fdg. af 6te Juni 1788 hjemlede frie Udførsel af Korn. Hvis jeg ikke skulde feile, indeholdtes den S. 182 omtalte Dpforsdring, hvorved Hr. Forfatteren blev foranlediget til disse Undersøgelser, i de Bemærkninger, jeg som Medcensur over hans Priiskrift med den Omhu, som min levende Interesse for Gjenstanden medførte, nedskrev og meddeelte ham. Jeg havde ofte hørt, at Reventlow havde talt Drødet for hine temporaire Forbud, medens General-Toldkammeret næstse havde været derimod, og jeg meente, at det var noget, som i et Strift, der isvrigt gik saa dybt ind i Enkeltheberne af den Foretagedes Embedsvirksomhed, fortjente nærmere at oplyses. Det viste sig derved, at det vel forholdt sig som foransætt, men tillige at der havde været saa talende Grunde for de af Reventlow anbefalede Udførselsforbud, i det mindste i endeel af de enkelte Tilfælde, at man ikke kan fortænke den fortræffelige Statsmand, der ellers var en saa ivrig Ven af Frihed i Handel og Næring, at han stemte for disse enkelte Undtagelser.

Fordeel bringe deres Korn til Norge eller dette søge sit Korn paa andre Markeder. Hiin gjensidige Toldfrihed medførte vistnok sine betydelige Fordele fra begge Sider, men ogsaa dette i sig naturlige Halvmonopol beholdt dog noget af den Virkning, som det ældre vilkaarlige Monopol havde havt, blandt andet den, at gjøre de danske Agerdyrkere og Kornhandlere mindre omhyggelige for at fremstafte gode og velbehandlede Kornvarer. Nu da hine gjensidige Fordele ere blevne ophævede ved Riger- nes Adskillelse, har Danmark, efterat nogle Aar vare overstaaede, og det uagtet den temmelig høie Indtørfelstold, der i Norge hviler paa Korn, fra hvilket Land det end kommer, omsider skaffet sig et lige saa stort og uidentvilt nok saa gavnligt Marked for sit Korn, som for sine Fedevarer o. s. v., i Norge som forhen. Endog i de nyeste Tider har der af og til været tilfyneladende stærk Opfordring til for en Tid at forbyde Kornudførsel, men Regjeringen har dog staaet saa fast imod, at Hovedgrundsætningen i Forordningen af 6te Juni 1788 nu uden Tvivl til alle Tider vil blive uden Undtagelse overholdt, ligesom man nu endog er kommen et Skridt videre, i det og al Indførselstold paa uformalede Kornvarer er blevet ophævet ved den ved Plakat af 26de April 1847 kundgjorte Kongelige Resolution af s. D. *).

*) Af Colleg. Tidenden for 1847, S. 17 ff., saavel som af Tidenderne for Provindsialstændernes Forhandlinger i 1835 og 1836, kan blandt andet sees, at Regjeringen allerede ved de Udkast, som bleve de første Stændersforsamlinger forelagte deels til en Anordning om Told- og Skibsaafgifter i Danmark, deels til en Toldforordning for Hertugdømmerne, havde været betænkt paa at ophæve fornævnte Told, men at samtlige 4 Stændersforsamlinger udtalte sig derimod tildeels med megen Styrke; hvorimod begge de danske Forsamlinger i 1846, efter de forandrede Forhold, nu fandt denne Op- hævelse tilraædbelig. Under den danske Agerdyrkings nærværende Til- stand er det vel ikke af nogen meget stor Betydning, om Korn kan indgaae frit eller med en saa lempelig Afgift, som den, der forhen fandt Sted, men Sagen er dog ikke ganske uvigtig for Kornhandelen, ligesom det og fra flere Sider maatte ligge Regje-

Men fra den ommeldte Commission udgik og en høist velgjørende Omdannelse af vor hele Toldlovgivning. Den kom vel først ret istand ved Forordningen 1ste Februar 1797, men den var dog allerede forhen i enkelte vigtige Dele iværksat ved særlige Anordninger. Ved Siden af de to ovennævnte Forordninger af 1788 fortjener især Fdg. 31 Mai 1793 at udhæves, og det ikke blot paa Grund af de derved tilstedte Creditoplag i alle Søe- og Handelsstæder i begge Kongeriger, men og fordi den forlod den saa høit anpriste endnu over 50 Aar senere af andre betydende Stater vedligeholdte Grundsætning, at Lovene, deels ved umiddelbar Befaling, deels ved forhøiede Afgifter bør bringe de Handlende til at søge Varerne paa de Steder, hvor de falde fra første Haand *) og til at lade dem komme med Landets egne Skibe. Forordningen har derimod udtalt den sunde og oplyste Handelspolitik, som nu omsider er nær ved at have

ringen paa Hjerte, at bortfjerne den mislige Omgang, hvortil Indførselstolden gav Anledning, og som ikke lidet blev benyttet, at tilsnige sig Afstrivning paa det i Dplag beroende fremmede Korn, uagtet det var indenlandff Korn der blev affibet. Det i 1846 ogsaa de Slesvigske Stænder forelagte Lovudkast til Ophævelse af Kornetolden blev som de fleste andre samme forelagte Sager uden endelig Afstemning. Men der var afgivet en Comiteebetænkning, som gik ud paa, at Sagen sandtes saa tvivlsom, at man kun turde tilraade den tolfrie Indførsel for det første paa eet Aar. Dog var det, efter hvad der foregik under Sagens foreløbige Behandling, sandsynligt, at Lovudkastet vilde have faaet Stemmeskerhed for sig, hvis Sagen var kommen til endelig Behandling. See Zeitung für die Verhandlungen der sechsten Schleswigschen Ständerversammlung S. 525—530, og 2tes Beilagenheft, S. 79—80.

*) Den da gjældende Toldforordning af 26de Novbr. 1768 Cap. 10 § 6 indeholdt den fornødne Forklaring over dette Begreb. Endnu i 1779 havde en Forordning af 27de Juni yderligere forhøiet de Afgifter, som efter Fdg. 1768 skulde udredes af Varer, der ei kom fra første Haand. Den Bestemmelse i Handelsforordningen 4de Aug. 1742, hvortil fornævnte og flere ældre Toldforordninger sluttede sig, er isvrigt først udtryffeligt ophævet ved Anordning 23de April 1817 § 4; cfr. Coll. Tid. for samme Aar S. 382—383.

fundet almindelig Anerkjendelse, at der bør overlades Handelen frit Valg i at søge Varerne hvor det findes fordeeligst, og benytte de Befordringsmidler, hvormed den er bedst tjent. Som en til Toldvæsenet hørende Anordning fra hiin Tid fortjener og Fdg. 17de Dec. 1794 at bemærkes, der vel kun angif en enkelt Gjenstand, men dog var af stor Vigtighed. Den nedsatte nemlig de forhen paabudne umaadelig høie Afgifter af Vine og Druebrændeviin til mindre end det Halve; uden hvilken Nedsættelse der ikke kunde være nogen Tanke om at Fdg. 1793 kunde, hvad denne betydennde Vareklasse angaaer, have den Virkning til Smugleries Afværgelse, som derved blandt andet var tilsigtet. Disse og flere hensigtsmæssige Forandringer i Toldlovene bleve optagne i den almindelige Forordning om Tolden og Kjøbstads-Consumtionen, det udkom under 1ste Febr. 1797. Denne Lov gaaer langt ud over det Standpunkt, hvorpaa Told- og Handels-Lovene til den Tid holdt dem, og der ere flere ophyste Lande, hvori man endnu den Dag idag staaer meget tilbage for samme, til Ex. Frankrig og Sverrig. Man dvæler med sand Glæde saavel ved de lyse Grundsætninger, som dens Præmisses med stor Klarhed og Styrke forkynde, som ved den hele Gjennemarbeidelse disse have faaet i selve Forordningen, der vidner om stor Nøiagtighed, Sagkundskab og grundig Overveielse. Er der end i Enkelthederne Meget, som under den senere Udvikling med Grund er afændret, eller endnu kan trænge til Forandring, saa maa denne Lov dog, især under Hensyn til den Tid, da den udkom, anerkjendes som et ganske fortrinligt Arbeide. Den har blandt andet ophævet den største Deel af de ældre Indførselsforbud og alle Udsørselsforbud. Den indbragte derhos en langt større Forholdsmæssighed i Toldsatserne, end der forhen fandt Sted, ligesom den og fremmede Fortoldningens Simpelt og Paalidelighed ved i Almindelighed at lægge Maal, Vægt eller Stykketal til Grund, og kun sjældent at bruge de forhen saa brugelige Fortoldninger efter Burdering. Endvidere affskaffede den adskillige Formaliteter, der besværede Handel og Søfart mere end nødvendigt, og deriblandt ogsaa en Mængde overflødige Geber, der tillige vare forargerlige og for

Moraliteten skadelige. Den indskrænkede Huusundersøgelse inden de snævrreste Grændser, bestemte Strafansvaret for Overtrædelser med stor Lempelighed, og hævdede alle Toldforseelser vedkommende Sagers Afgjørelse ad sædvanlig Rettergang. I visse Henseender har man endog ikke uden al Anledning forekastet den en for vidt gaaende Liberalitet, dog turde det vise sig, at det ikke er løse Retninger ad den liberale Wei, hvorfra dens Bestemmelser hidrørte, men at Forholdene ere blevne overveiede med rigtig praktisk Sands. Saaledes, for kun at nævne eet Exempel, har man ved dens milde Straffebestemmelser vist nok betænkt de særdeles Forhold, der netop med Hensyn til dette Slags Forseelser gjøre Mildhed nødvendig, naar ikke Loven skal komme i en Strid med Meningen, der maa være til Skade for dens Haandhævelse; ligesom man i Særdeleshed ikke har overseet den Giendommelighed ved de almindelige Toldstraffe, at beviist personlig Skyld ei kan gjøres til Betingelse for deres Anvendelse, men at de uden videre maae gjøres gjældende imod Enhver, der maaite eie de Varer, der ere Forseelsens Gjenstand, hvilket kun lader sig forsvare forsaavidt Straffene ei gaae ud over deres Værdie.

Ligesom den Afgang, den nye Lov gav til at lade mange Varer komme fra Udlandet, hvorpaa forhen den indenlandfste Industrie var monopoliseret, ikke kunde andet end forhjælpe Befolkningen til billigere Priser paa adskillige Forbrugsartikler, saaledes bidrog den og til at anspore den indenlandfste Industrie, som, om den end i Diebliffet fandt sig trykket, dog i Længden derved hævedes. Afskaffelsen af de forrige Udsørfelsesforbud satte og Liv i Landets Production, og førte ad denne Wei omsider til billigere Priser for dem, der behøvede Produkterne til Forarbeidelse eller umiddelbart Forbrug. Men derhos vandt Staten forøgede Indtægter i den Told, der blev at erlægge af Varer, der forhen vare forbudne, hvilke iøvrigt ikke desto mindre og det paa mange Steder næsten uden al Skye vare gaaede ind eller ud, men kun ved Smugling. Da, hvad der maastee var nok saa vigtigt for Statsindtægterne, de mange Forbud indeholdt en Fristelse til Smuglerie, som ikke

lod sig overvinde, men den Bane til Toldsvig, som derved opstod, og som fandt Medhold eller Undskyldning i den offentlige Mening, bidrog vist ikke Lidet til at man ogsaa gjorde sig mindre Samvittighed ved Afgiftsbesvigelser, hvor det dog var tilladt at indføre eller udføre Varene mod Afgift. Uden tvivl havde ogsaa de ovenanførte Vaand paa Handelen, som Frdg. af 24de Mai 1793 løste, en høist fordærvelig Indflydelse paa Maaden, hvorpaa Toldovertrædelser bleve betragtede. Navnlig vilde det for Kjøbmændene i vore fleste Provindsbyer, hvis Forbindelser med Ulandet vare saare indskrænkede, have været saa godt som nødvendigt at tage en Mængde Varer fra Kjøbenhavn, som de til lettere Priser kunde hente fra nærliggende udenrigske Handelssteder, saasom Lübek. Men hvad de ikke lovlig kunde gjøre, blev i det mindste paa mange Steder ved et Spil, der for Alle, paa Toldopsynet nær, var vitterligt, iværksat saaledes, at slige Varer kom ind uden Told, og derfor kunde sælges til Priser, hvortil Ingen, der lod dem komme ad lovlige Veie, kunde falholde dem; noget, der næsten tilintetgjorde lovlig Handel med slige Varer. Jeg har selv mangfoldige Erindringer fra min Barndom, som gjøre mig dette klart. Den foregaaede Medsættelse af mange overdrevent høie Toldsatser maatte i Længden størstevels have samme Virkning som Indførsels- og Udførsels-Forbudenes Ophævelse, men den nærmeste Følge var dog ofte en Indtægtsformindstelse, da de, der vare indvante i den hidtil brugelige Omgangsmaade, hvortil og Toldpersonalet for en stor Deel hørte, ikke saa let opgave samme fordi Toldsatserne vare blevne noget billigere.

Det er vel blevet bebrejdet Forordningen som en Halvhed, at den ikke hævede alle Indførselsforbud, og at den for saa mange Vareforter vedligeholdt Udførselstold. *) Vist nok har

*) See til Er. Spønnek om Toldvæsenet i Almindelighed og det danske Toldvæsen i Særdeleshed. Kjøbenhavn 1840, 2den Deel, S. 55.

der under Forholdenes senere Udvikling været grundet Anledning til at gaae meget videre i saa Henseende end Forordningen gjorde; men de daværende Forhold og den daværende almindelige Tænkemaade frembyde dog uden Tvivl ikke uvigtige Betæneligheder ved at udsætte Fabriker, der med store Beføstninger vare oprettede paa Statens Regning eller med dens Opmuntring, for en Concurrence, som de ei kunde taale. Ikke mindre betæneligt turde det have været, om de, der befattede sig med Forædlingen af de Raastoffer, som Lovene hidtil havde ganske villet forbeholde dem, medens de tillige havde beskyttet dem ved en høi Udsørselsstold paa Frembringelser af deslige Stoffer, nu aldeles intet Fortrin skulde have til at erholde disse. Den almindelige Mening vilde og i høi Grad have været derimod; thi man hørte den Tid idelig sutte over at vor Uld, vore Huder og Skind gik til Udlandet, for i forarbejdet Stand at komme tilbage. Overalt vare de Fleste af dem, som befattede sig noget med at tænke og dømme over de herhen hørende Forhold, den Tid iudrukne af Merkantilsystemet, saa at den nyere Lovgivning, der i en saa mærkelig Grad frigjorde sig for Samme, uagtet alt det, hvori den dog havde lempet sig derefter, var Gjenstand for Adskilliges Daddel og langt fra at have Medhold af den almindelige Mening; i Pressen fandt den saa godt som ingen Understøttelse. En Deel Artiskler kunde og gjerne, uden Forstyrrelse i Productionen, taale en lempelig Udsørselsstold, og Productionen fandt allerede en betydelig Opmuntring ved at en saadan Told traadte istedet for et Udsørselsforbud. Ei heller var Udsørselsstolden uden Vigtighed for Finantserne, og naar det i den Anledning er blevet sagt, at disses Tilstand den Tid ikke krævede sliq Told, saa turde det efter det Ovenansførte være klart, at Finantsernes Trang tvertimod den Gang var meget større end i en senere Tid, hvori Udsørselsstold paa mange Artikler blev vedligeholdt, fordi Finantserne ei kunde undvære den. I al Fald var Udsørselsstolden paa den norske Trælast og andre norske Producter en med Hensyn til de øvrige Beskatningsforhold saa velbegrunder, ja man kan vel sige nødvendig, Afgift, at der ei

fornuftigviis kunde være Spørgsmaal om at ophæve den. For Resten indeholder Slutningen af Forordningens § 1 saavel som de i Tarifens § 361 ved Varenes Benævnelse gjorte Bemærkninger, at det af Indførsels Forbuddene, som var det meest omfattende, navnlig mod fremmede Sirtser og Kattuner, Klæder og flere uldne Varers Indførelse i Danmark*), kun skulde gjælde indtil videre. Det blev dog staaende ved Magt indtil det ved Frdgn. 2den April 1814 blev saaledes lempet, at hine Varer kunde indføres, men kun ved Kjøbenhavns Toldsted, og saaledes, at de der skulde bortsalges ved offentlig Auction, og 30 pCt. af Auctionens Bruttobeløb erlægges i Told. Senere, efter at først disse Varers Toldberigtigelse var blevet tilladt paa flere Steder (Frdgn. 16de Marts 1831) denne hele Fortoldningsmaade forandret ved Frdgn. 1ste Mai 1838,**) og Tolden paa bemeldte Varer bestemt efter Vægt under visse Classificationer, men dog vedbleven at være meget høi, deels til nogen Beskyttelse for de indenlandske Fabriker, deels fordi den betydelige Indtægt, som Fortoldningen efter Forordningen 2den April 1814 og 16de Marts 1831 medførte, over 270,000 Rbd., var saa vigtig for Finantserne, at den, skjøndt gjennem andre mindre besværende Former og Satser, maatte søges vedligeholdt. Senere have disse Artikler, skjøndt Tolden paa endeel af dem er blevet betydelig nedsat, givet en videre forsøgt Indtægt, som de offentliggjorte Tabeller over Indførsler m. v., saa og Moti-

*) I Norge gjaldt ikke dette Forbud, hvorimod de Toldsatser, der indholdtes i § 361, og som for Tiden kun skulde gjælde i dette Rige, endog vare ret lempelige. Denne Forskjel mellem begge Rigers Toldsystem fandtes for Resten og i de ældre Toldlove, men Afgiften i Norge var dog, navnlig efter den nærmest forudgaaende Toldforordning 26de Novbr. 1762, betydelig højere end den blev sat i Tarifen af 1ste Febr. 1797.

***) Regjeringsforslaget gif ud paa at vedligeholde den ved Frdgn 2den April 1814 foreskrevne Fortoldningsmaade saavel som den deri fastsatte Afgifts Størrelse, dog at Fortoldningen maatte skee i alle Kjøbstæder, der vare Toldsteder.

verne til de Stænderne Tid efter anden forelagte Udkast til Love om Toldforandringer, udbiise. En meget sagkyndig Forfatter *) har oplyst, hvorledes den Forøgelse Toldbeløbet af dette Vareflags fik allerede i det første Aar, hvori Frdgn. 1ste Mai 1838 var traadt i Kraft, vidner om at betydelig Toldbesvigelse lige indtil den Tid havde fundet Sted; og Sagens senere Gang bekræfter dette end yderligere. Det kan vist ikke omtvivles, at den nuværende Toldlovgivning i denne Henseende har gjort et stort Fremmskridt; men det var dog Grundsætningerne i Frdgn. 1ste Febr. 1797, der efterhaanden have ført os hen til dette Maal, hvilket den og selv aabenbar har havt for Sie, og Frdgn. 2den April 1814 samt 16de Marts 1831 have beredet Overgangen dertil. Det maa nu vel forekomme os, at vore Toldlove alt for langsomt og med alt for stor Barsomhed have bragt os derhen. Men det er dog meget vanskeligt nu at bedømme, hvorvidt man havde gjort vel i at gaae betydelig raskere frem, om det navnlig i 1797 havde været tilraadeligere at tilstede hine Varers Indgang imod en høi Indførselstold end indtil videre at vedligeholde det Forbud, der i mere end et halvt Aarhundrede med Hensyn til Fabrikeres Dphjælpning havde bestaaet. Det var i det mindste den Tid en almindelig Mening, at de Fabriker for slige Varer, hvori i Følge Dymuntring fra Regjeringens Side store Capitaler vare anbragte, ikke kunde været reddede derved, at en høi Indførselstold indtraadte i Forbudets Sted, i det man antog at samme vilde have været udsat for grændseløs Besvigelse, medens det ubetingede Forbud dog, navnlig ved Hjælp af Huusundersøgelser, lod sig nogenlunde, rigtig nok efter Erfarings Vidnesbyrd kun maadeligt, overholde. Og efter Toldvæsenets daværende Tilstand var denne Mening neppe aldeles ubegrundet. I 1814 havde man faaet den Tillid til Kjøbenhavns Toldvæsen, at Indførsel til denne Hovedstad kunde tilstedes under ganske særdeles nærmere Bestemmelser, og heraf har siden den friere og

*) Spønsed l. c. 2den Deel S. 186.

bedre Ordning af Sagen udviklet sig. Ogsaa ere de Tarifbestemmelser i Færdgn. 1ste Febr. 1797, som angaae Udsørfelstold, efterhaanden deels ophævede, deels nedsatte, men det er dog ikke saa faa Barer, som endnu ere Udsørfelstold undergivne, og een, nemlig Klude, er endog, til Papiirfabrikationens Beskyttelse, sat meget høiere end efter hiin Forordning, efter at Udsørfelen i en Mellemtid endog havde været forbudt.

Det er isvrigt naturligt, at de nye Toldloves gavnlige Følger, navnlig en Omdannelse af de under de forrige Forhold opstaaede og dybt indgroede løse Begreber om Toldbesørgelses Moralitet, kun efterhaanden kunde udvikle sig i deres fulde Udstrækning. Denne Udvikling gif maaskee endog endeel langsommere end der til hiin Tid var Grund til at vente. Saa Aar efterat Forordningen af 1797 var udkommen, blev det med Hensyn til de Rustninger til Lands og Bands, som de spændte Forhold i Europa krævede, fundet nødvendigt betydeligen at forhøie al Told, tildeels endog under Navn af Extraafgifter at lægge Told paa de ellers toldfrie Barer, navnlig paa Udsørfelsartikler. Og fra 1807 kastede Krigen vort Toldvæsen aldeles ud af den Bane, det havde indslaaet. Dog var Freden ikke gjenvundet, førend Regjeringen, ved Fæd. 2den April 1814, gif tilbage til 1797, og strax ophævede alle senere Toldforhøielse, ja den gjorde endog, som allerede nyelig bemærket, noget Fremskridt i dens Stræben efter at frigjøre Handelen for Udsørfelsforbud, hvori man i 1797 havde fundet at maatte iagttage saa stor Varsomhed. I den nærmest paafølgende Tid foregif vel enkelte Forandringer, som snarere vare i en modsat Retning *), men der skete dog ogsaa meget som var en Fremskriden i Sammes Aand, navnlig til Ophævelse eller Nedfattelse af Udsørfelstold. **) Efterhaanden som Statens finantzielle

*) Hertil høre den større Deel af de forandrede Toldsatser i Færdgn. 20de Mai 1823, saa og Pl. 26de Januar 1825, 10de Decbr. 1831 og 24de Decbr. 1834.

**) Til Exempel Færdgn. 13de Juni 1818, Pl. 3die Novbr. 1819 og Færdgn. 27de December 1820 og Pl. af f. D., Færdgn. 28de Mai

Tilstand blev mindre trykket og Verdensforholdene stillede sig gunstigere for Handelsfrihed, er man blevet ved at gaae stadig frem ad den ved Fdg. af 1ste Febr. 1797 betegnede Bane, og medens alle Indførselsforbud ere ophørte og mange Toldsatser mærkelig nedsatte, ere Toldindtægterne betydelig stegne, et Beviis deels paa den tiltagne Velstand, deels paa Toldopsynets Paalidelighed og paa en glædelig Fremgang i Maaden, hvorpaa Toldsvig betragtes af de Handlende og af Folket i det Hele. I denne Henseende har, ved Siden af de lempeligere og paa mange Artikler efter en sikkrere Maalestof beregnede Toldafgifter, det og været af stor Vigtighed, at der er draget ret virksom Omhu for at hæve de Embedsmænd og Betjente, som Toldopsynet og Toldoppebørselen er betroet, deels ved at forbedre deres Kaar, deels ved større Omhu for Posternes Besættelse. Saavel Fdg. 1ste Febr. 1797, som allerede det tidligere under 30de Dec. 1795 udgivne Sportel-Reglement for Betjentene ved Told- og Consumtionsvæsenet, der blev optaget i Forordningen, havde vel gjort en Deel for at bortfjerne det i disse Betjentes Stilling, der var meest uværdigt og meest aabnede Veien for Utrofskab, ligesom der og fra den Tid blev sørget bedre for Posternes Besættelse og Lønning end forhen. Men meget stod dog tilbage og det er først ved de senere Tidens uafbrudte Bestræbelser i denne Retning at Toldvæsenet ogsaa i foransførte Henseende er kommet i den ønskelige Tilstand, hvori det befinder sig.

XXX.

Uagtet de meest omfattende og indflydelsesrige Skridt, der i det omhandlede Tidsløb bleve foretagne for at give de for-

1825, 12te Januar 1827, 28de Marts 1829, 10de Decbr. 1830, 30te Decbr. 1831, 6te Juni 1833. Denne sidste Anordning, der fritog St. Croix for de Baand, der bandt dens Handel til Moberlandet og især Kjøbenhavn, (sfr. Collegialtidenden for 1833 Nr. 26) vakte endog Utilfredshed hos endeel af Kjøbenhavns Handlende, ligesom og Nathanson. (l. c. S. 833 ff.) mener, at Regjeringen derved gif Kjøbenhavn for nær.

ffjellige Virksomhedsgrene større Kraft og Frihed, vare de som udgik fra de to i forrige Afsnit omhandlede Commissioner, saa indskrænkede denne Retning sig dog ingenlunde hertil. Den Tid's Regjering var i alle sine Dele gennemtrængt af samme Aand, og dette kunde heller ikke være anderledes, da hine to Commissioner havde optaget de meest betydende Medlemmer af de forskjellige Regjerings-Collegier. Jeg skal kun nævne nogle af de mange Bestræbelser og Foranstaltninger, som herom bære Vidnesbyrd.

Allerede under 22de Januar 1785 havde Kongen, paa Forestilling fra Rentekammeret, befalet dette Collegium, ved Correspondance med samtlige Amtmænd i Danmark at sætte det under Overveielse, om ikke Landet, og navnlig Bondestanden, burde befries for den betydelige og for en Deel Bønder meget byrdefulde Ulighed, som var forbunden med Friægter, hvilket antoges at kunne skee saaledes at Reiserne forrettedes mod Betaling af de nærmeste Districter og Udgifterne lignedes deels paa hele Landet deels paa enkelte Stifter eller Amters Hartkorn. Det er bekjendt, at den saaledes paatænkte Forandring ikke førend omtrent 60 Aar sildigere blev gennemført. Grunden laae fornemmelig deri, at det efter de daværende Forhold og Forestillingsmaader blev anseet byrdefuldere at betale et aarligt Pengesbidrag, end at være udsat for at forrette en eller flere deslige Reiser efter Tilfælde uden Betaling, samt at mange Egne, der lidet vare bebyrdede med Fyriser, vilde blive lidende ved Forandringen, medens det antoges (for en Deel heller ikke uden Grund) at de Egne, i hvis Lod slike Reiser hyppigen faldt, ogsaa havde deres Fordeel af den Veligheden, som dertil var Aarsag, og at de saaledes vilde blive for meget begunstigede, naar disse Reiser endog skaffede dem et forøget Erhverv. Men man har dog ogsaa i hiin Bestræbelse et Beviis paa den indsigtfulde Nidkjærhed, hvormed den daværende Regjering bestræbte sig for at bortrydde alle Hindringer for den frie Brug af de Kræfter, hvorved Borgerne skulde hjælpe sig frem til Velstand og Lykke, ligesom det fortjener alt Bisald, at Regjeringen op-

gav den paatænkte Foranstaltning, da den overbeviste sig om at Forholdene og Meningen ikke endnu derfor vare modne *).

Det vilde ligge udenfor min Hensigt her at anføre den Række af Anordninger, der i dette Tidrum ere udfomne angaaende reent landoekonomiske Gjenstande. Vel bære disse Bidnesbyrd om den udmærkede Omhu og Indsigt, hvormed den Tids Regjering har søgt at sætte alle Landvæsens Forhold paa den bedste Fod; ligesom de vist og i deres Heelhed have havt en velgjørende Indflydelse paa denne Landets vigtigste Velstandsfilde. Men deres Enkeltheder, som desuden i Almindelighed ere særdeles tørre og ikke sjældent have et smaaligt Udseende, staae dog i en forlidet kjendelig Forbindelse med den Udvikling, hvormed her er Tale. Imidlertid skal jeg med et Par Ord omtale Beforsordningen af 13de Decbr. 1793, forsaavidt den først har indført den vigtige Grundsætning, at det Skatteprivilegium, som var hjemlet visse af Landets Jorder, ikke strakte sig til de Bidrag, som communale Indretninger kræve. Vel blev denne Grundsætning, uagtet den Almindelighed, hvori den blev forkyndt i Forordningens § 26, ikke gjort gjeldende uden med Hensyn til Hovedlandeveies første Anlæg og Grundforbedring, **)

*) See Bergsøes Skrift over Reventlow 2 B. S. 16—22. Denne Forfatter, der isvrigt ved denne Leilighed, som ellers næsten overalt, giver en meget klar og tilfredsstillende Forestilling af de Foranstaltninger, som gik igennem den Mand, med hvis store og velgjørende Virksomhed han har gjort Folket nærmere bekendt, synes at antage, at Aarsagen til at hiin Sag blev stillet i Bero fornemmelig laae i de Banskfeligheder, som vare forbundne med det vidtløftige Materiales foreløbige Bearbejdelse i Rentekammeret, og de tilfældige Hindringer, der mødte for dette Arbeides Fremme. Men det er sandsynligt, at Reventlow, der, som Forfatteren bemærker, med sin egen mærkværdige Arbejdssomhed forenede en stor Iver i at paaskynde de Arbejder, der stode under hans Ledelse, let vilde have overvundet hine Banskfeligheder, hvis han ei var kommet til den Overbeviisning, at Sagen dog ikke med Nytte kunde gjennefsøres.

**) Ved en kongelig Resolution af 1ste October 1802 (kundgjort ved

ligesom den kun strakte sig til Pengebidrag. Det fandtes nemlig at, ligesom det var udenfor den hidtil gjældende Tingenes Orden, at Besiddere af de saakaldte privilegerede Jorder skulde kunne tilsiges til Naturalarbeider, saaledes vilde dette og for den større Deel af disse Jorder, nemlig Hovedgaardsjorderne, blive en uforholdsmæssig Byrde fordi der paa samme, som ordentligviis da dreves ved Hoverie, ikke fandtes en til deres Hartkorn svarende Arbeidskraft, medens det og, naar Arbeidet ydedes af Godssets Bønder, kunde synes, at de paa en middelbar Maade faldt dets Tær til Byrde. Fra denne Synspunkt var det at hiin Grundsætning alene blev gjort anvendelig paa det første Anlæg og Grundforbedring af Hovedlandeveiene, da disses senere Vedligeholdelse bestredes ved Naturalarbeide og de øvrige Veie den Tid med Undtagelse af Broer paa mindre Landeveie i et og alt besørgeedes paa denne Maade. Men paa den anden Side blev og Pengebidraget til den det frie Hartkorn vedkommende Deel af Velvæsenet sat betydeligt høiere for dette Hartkorn end for det øvrige, og skjøndt de i saa Henseende givne forviklede Bestemmelser ikke altid førte til et rigtigt Forhold, saa var dog Tanken, at indføre en Lighed i Byrden, umiskjendelig. Var end det Pengebidrag, som de Privilegerede for deres Besiddelse maatte yde, en ringe Byrde mod den, som det contribuable Hartkorn havde i de Tilfælde, hvor der, efter dets Beliggenhed, blev ydet Natural-Arbeide af samme, saa havde de igjen større Byrde af alle andre i de forskjellige Provindser foresaldende Beiarbeider, end det contribuable Hartkorn, som enten var udenfor Amtet, eller dog efter sin Beliggenhed ikke havde taget Deel

Cancellie-Placat 15de f. N.) blev samme almindelige Grundsætning ubvidet til Norge i saabanne Udtryk, at den paa den ene Side blot gjaldt Beiarbeide, men paa den anden ingen Forskjel gjorde paa de forskjellige Veie, eller paa umiddelbar Arbeidspligtighed og Bidragspligtighed, saa at det privilegerede Jordegods i Norge blev med Hensyn til Beiarbeide i alle Maader sat lige med andre Jorder.

i selve Arbejderne. Den i det Hele meget ufuldkomne Ligningsmaades Ufuldkommenhed var i høi Grad blevet forøget deels ved adskillige Urigtigheder, der vare blevne almindelige ved Anordningens Anvendelse, deels ved den Omstændighed, at den Pengeværdie, der kom i Betragtning med Hensyn til Arbeidspligtighed og Godtgjørelsen for det samme overskriddende Arbejde, var blevet meget forringet, men er iøvrigt nu berigtiget ved Fdg. 29de Septbr. 1841, hvorefter alt Arbejde saavel paa Hovedlandeveiene som paa Amtsvæiene ordentligviis besørges mod Betaling og ligelig fordeles paa alt Hartkorn*). Men Fdg. af 1793 har dog først indbragt en Grundsætning, der efterhaanden gjorde sig gjeldende med Hensyn til alle andre communale Byrder, forsaavidt de ikke udredes som personligt Arbejde, men ved Hjælp af Pengebetalinger, ligesom ogsaa den ene af disse Byrder efter den anden blev forvandlet fra Naturalarbejde til Pengebetaling, (see t. Ex. Fdg. af 26de Juni 1844 og 9de Juni 1847**). Det er saaledes af Belforordningen, at den Lighed mellem det forskjellige Slags Hartkorn med Hensyn til communale Byrder, der efterhaanden mere og mere er indtraadt, har udviklet sig. Selv den fuldkomne Lighed, der nu er indført ved Lov af 20de Juni 1850, var i det Væsentlige forberedt ved Stænderforsamlingerne i Roeskilde for Aaret 1844 og i Viborg for 1846.

Ligesom det er bemærket i første Deel S. 326—332, at den der omhandlede vigtige Reform i Haandværkslovgivningen, der blev indført ved Fdg. 21de Marts 1800, allerede var forberedt i denne Periode, saaledes vidne og adskillige andre i den Tid udfomne almindelige Bestemmelser angaaende Laug og

*) I de i Forbindelse med Udkastet til denne Forordning Stænderne forelagte Motiver og de Forhandlinger, som derom fandt Sted ved Stænderne, indeholdes de nøiagtigste Oplysninger om den ældre Belforordnings Historie, der vidner om den store Omhu og Retfærdighed, hvormed navnlig Reventlow havde arbejdet for at faae dette vigtige Anliggende ordnet paa den retfærdigste Maade.

**) See herom i Coll. Lib. S. 449—450.

det øvrige Kjøbstads-Næringsvæsen, om Indskrænkninger i Forbudene mod Land- og Forprang m. v., saavelsom den Mand, hvori det Slags Love bleve forklarede og haandthævede af Collegierne, om Regjeringens Stræben efter at løsne alle Baand paa Arbeidsvirksomheden og de indbyrdes Omsæmninger. Jeg skal her dog nævne Rescriptet 19 Septbr. 1788 og 20de Septbr. 1793, (kundgjort ved Raadstueplakat af 10de s. M.) der, ved at tilstøde Jøders Optragelse i Laugene, søgte fra den skadelige og uværdige Skafferhandel, som da var de fleste Jøders Levevei, at kalde dem til gavulig Virksomhed. Disse Rescripter vare imidlertid ikke saa vigtige med Hensyn til den Nytte, som de bragte Bindelskeligheden, hvilket i alt Fald i den nærmeste Tid var ubetydeligt, som fordi de udgjorde den første af de Foranstaltninger, hvorved Regjeringen begyndte at lægge Grundvolden for den betydelige Forbedring i Jødernes borgerlige Tilstand, der er skredet frem i en senere Tid, men allerede i det Tidsrum, hvorom her handles, var kommet saavidt, som den ikke endnu er kommet i alle Lande, navnlig ikke hos vore nærmeste Naboer. Endelig skal jeg bemærke de bestemte og kraftige Udtalelser for Bortryddelse af Indskrænkninger i Næringsfriheden, som findes i Instrux for Magistraten i Kjøbenhavn 28de August 1795 §§ 7 og 13, samt i Instrux for Magistraten i Christiania 14de Septbr. 1798 §§ 5 og 11.

Paa Island blev den tartbundne Enehandel, hvorunder dette Land igjennem Aarhundreder havde lidt, hævet i dette Tidsrum. Allerede under 2den Mai 1785 blev der nedsat en Commission til at overvele de Midler, hvorved Islands Odfomst kunde fremmes, og som Følge af denne Commissions grundige og omhyggelige Undersøgelse, hvori, som i saa meget andet, der i hiin Tid blev virket for Landets Vel, Christian Reventlow havde en betyvende Andeel, blev Monopolhandelen paa Island ophævet og derimod denne Handel aabnet for alle Kongens Undersaatter (Bl. 18de Aug. 1786 og Fdg. 13de Juni 1787). Der har vel ofte været Spørgsmaal om en yderligere Frihed for denne Handel end den, der da blev givet, og to Gange have Commissioner været anordnede i denne Retning, men de

derved foranledigede Anordninger af 11te Septbr 1816 og 28de Decbr. 1836 (hvilken sidste havde været famtlige fire Provindsstaltstænderforsamlings Raadgivning undergivet) indeholde dog kun enkelte mindre væsentlige Lempninger i hine Handelsanordningers enkelte Bestemmelser, uden at man fra nogen Side havde drifet sig til at bringe nogen Hovedforandring i Forslag. Dog turde nu den Tid være kommet, hvori en mere udstrakt Handelsfrihed lader sig gennemføre til Landets Bedste. Men at den Frihed, der i hiin Periode blev givet, var et stort Fremstridt, er Noget, som ikke længere Noget vil nægte. Den Utilfredshed, som i lang Tid stundom blev yttret af mange Islændere, havde sin Grund deri, at de havde vænnet sig saaledes til den tvungne Handels faste Priser, at de ikke kunde finde sig i det, der dog var Frihandelens uomgjængelige Følge, at stundom Priserne paa Indførselsvarerne bleve forhøiede eller at Priserne paa Udførselsvarerne gik ned. Men efterhaanden have deres Begreber om disse Forhold mærkelig opklaret sig, saa at der nu ikke længere kunde være Spørgsmaal om Indskrænkning i den Handelsfrihed, som til hiin Tid blev vunden, men kun om sammes Udvidelse, navnlig saaledes, at der og tilstedes fremmede Staters Indvaanere at besøge Island og der falholde deres Varer og indkjøbe dets Frembringelser *). Ogsaa paa en Frihandels Indførelse paa Færverne blev der tænkt, og i Fdg. 13de Aug. 1790, grundet paa Forslag af en under 16de Juli 1789 nedsat Commissjon, hvori ligeledes Resventlow saavel som Schimmelmann havde Sæde, blev det bebudet, at ogsaa den monopoliserede Handel paa Færverne skulde fra 1ste Januar 1796 blive frie for alle Kongens Undersaatter, ligesom og Handelen for den Tid, den endnu skulde vedblive at føres for Kongelig Regning, blev ordnet paa en mere tilfredsstillende og Overgangen til en fri Handel befordrende Maade.

*) Saavel om Forordningen 1786, som om nogle andre hin Tids Foranstaltninger til Islands Bedste, samt om hvad der i den senere Tid hyerligere var foretaget i disse Retninger, findes omstændelig Oplysning i Bergsøes oftnævnte Prisskrift, 2 D. S. 192—226.

Den da besluttede Frihandel blev imidlertid ikke i sin Tid tværksat, da Færingerne, af Frygt for, under en saadan ikke at blive saa vel og billig forsynede som ved den Kongelige Handel, søgte om derfor at maatte fritages, og efter Kongelig Resolution 21de Decbr. 1796, kundgjort ved Pl. af 27de s. M., skulde Sagen beroe indtil videre. Senere have og, naar Sagen paa ny var kommet under Overveelse, ved den endelige Afgjørelse de Tvivl faaet Overhaand, som der ere opfaste om Gavnligheden af en saadan Forandring, hvilken ogsaa i lang Tid syntes at være mod Beboernes Ønske. Det er saaledes endnu blevet ved den i 1790 trufne midlertidige Indretning med de Lempninger, som Tiden har gjort tilraadelige *). I de senere Aar er dertmod Tilbøielighed til Frihandel vaagnet hos Færingerne; og ligesom Meningen her i Landet upaatvilelig nu er til Fordeel derfor, saaledes er der ogsaa Udset til at den omsider vil komme til Udførelse.

For Norge blev i det omhandlede Tidrum flere Foranstaltninger trufne, der, i Forbindelse med den forhen omhandlede Fdg. af 6te Juni 1788, vise hvorledes ogsaa dette Riges Opkomst laae den Tids Regjering varmt paa Hjertet, hvorom den og allerede ved sin første Begyndelse havde givet et talende Vidnesbyrd, (see oven S. 39). Som en Foranstaltning af dette Slags skal jeg nævne det ældre, men da aldeles forældne, Kongsbergste Bergseminariums Gjenfødsel i en udvidet og forbedret Skikkelse ved Foundation af 5de Mai 1786. Til Beviis paa denne Indretnings Værd og Betydning kan det være tilstrækkeligt at paabe- raabe sig det Vidnesbyrd, som Professor Schweigaard giver saavel i Almindelighed om den velgjørende Indflydelse, som den danske Regjering med stor Udholdenhed fortsatte Bestræbelser for Norges Bergværksdrift har havt**) paa Landets Opkomst, som og i Særdeleshed om Indretningerne paa Kongsberg, hvorved denne Stad var blevet Sædet „for den største Sum af Kunstfærdighed

*) Om alt dette kan man og eftersee Bergsøe 2 D. S. 232—239.

**) Schweigaards Norges Statistik S. 110—112.

og praktisk Kundskab". Naturligviis have de mange Millioner, som Kongsbjergs skuffende Gruber, saavel som andre uheldige Bergforsøg, have opslugt, ogsaa staaet for denne Forfatters skarpe og overfsuende Blik, men ligesom han dog antager at Regjeringens Virksomhed for Bergværksdriften i det Hele har havt overveiende gavnlige Følger, saaledes taber hiint Foretagende af 1786 ikke sin Natur som et Leed af Regjeringens omhyggelige og hensigtsmæssige Bestræbelser for Norges Dykomst, om der endog i Meget af hvad dermed staaer i Forbindelse maatte være indløbet skadelige Feilgreb, som i al Fald maatte tilskrives den lokale Bestyrelse. Til de foransførte Bestræbelser fortjener det og at regnes, at det ved Pl. 9de Aug. 1781 indtil videre gjorde Forbud mod Brændeviinsbrænden i Norge blev ophævet ved Fdg. 22de Juni 1792, som tilstedte Brænderiers Anlæg i dette Riges Kjøbstæder, under lige Afgifter som de der vare paabudne i de danske, med Undtagelse af Kjøbenhavn. Det synes, at denne Anordning ikke har været af meget indgribende praktisk Vigtighed, men at Nordmændene i det Hele fandt sig bedre ved at tage deres Brændeviin fra de danske Kjøbstæder, hvorfra det naturligviis kunde indføres afgiftsfrit, eller fra de Slesvigske eller Holstenske, hvorfra det kunde indføres imod en Indførselsconsumtion, der svarede til den Formalingssafgift, der erlagdes i Kongerigernes Kjøbstæder, end ved selv at virke Brændeviin af de Kornvarer, hvoraf de dog maatte lade sig tilføre en betydelig Mængde. Men Retsfærdighed krævede dog, at de norske Kjøbstæder fik Leilighed til, mod lige Afgift som den, der gif af det Brændeviin, som blev det tilført fra Danmark eller Hertugdømmene, selv at brænde og dersom denne Leilighed kun lidet blev benyttet, saa maa Grunden dertil for en Deel have ligget i, at der ikke fandtes den Dygtighed, hvormed man her drev denne Næringsvei (hvor man dog ikke heller den Tid havde bragt det vidt). Da nemlig Kornvarerne uden Afgift kunde indføres fra Danmark og Hertugdømmene, saa var der dog under iøvrigt lige Driftighed fuldkommen Ligevægt, hvilket og den ovenmeldte, med stor Omhyggelighed og Nøiagtighed udarbejdede, Anordning overalt har

høvt for Die. Vel blev den Omstændighed tilbage, som ikke ad Lovgivningens Vel kunde afhjælpes, at Transportudgifterne for Brændeviin maatte blive ringere end for det Korn hvoraf det kunde forarbejdes, men dette var dog ei af større Betydning, end at det maatte kunne overvindes ved det Erhverv og de andre Fordele, som Brændeviinsdrift medfører.

Af større Bigtighed var imidlertid Frdgn. 22de April 1795, som havde mangfoldige Baand, der ved ældre Anordninger for Norge vare lagte paa Skovbruget, paa Skoveffeters Tilvirkning ved Saugbrugene, samt paa Trælasthandelen. Norges nylig nævnte udmærkede Statistiker *) regner denne Forordning til de indgribende og velgjørende Foranstaltninger, hvorved den Tid's Regjering bidrog til at fremme Handelen og de i Forbindelse dermed staaende Næringsøve. Hertil henfører han og saavel Frdgn. 31te Mai 1793, som Told- og Consumtions-Anordningen 1ste Febr. 1797. Vel forbinder han dermed den Yttring, at det var til stor Skade, at den trykkende Trælasttold, der i Forening med Trælasttienden udgjorde $1\frac{1}{2}$ Sp. af Læsten, fremdeles blev staaende. Men dette kan i en saa indsigtsfuld og billigt dømmende Mand's Mund kun være en Beklagelse, ikke en Klage; thi da de norske Eiendomme hvoraf Skovene udgjøre en saa væsentlig Bestanddeel, efter deres Bessaffenhed ingen umiddelbar Skat af nogen Betydning kunde bære, saa var det, for at nogenlunde Lighed mellem de forskjellige Statsdeles Beskatning kunde finde Sted, nødvendigt, at der maatte udredes en ikke ganske ringe Skat af deres Producter, naar de udsørtes. Hermed er det og vedblevet i Norge efter at det var kommet ud af sin Forbindelse med Danmark, og uagtet der strax efter denne Begivenhed opstod en for Afsetningen af Norges Skovproducter høist ubeldig Periode, navnlig som Følge af de engelske Toldlove, hvorved Trælasttolden blev i høi Grad trykkende, saa varede det dog længe inden Storthinget vilde tilstaae den Lempelse, hvortil Skoveierne i

*) I. c. S. 135. Om denne Anordning, der er ubearbejdet af den store Finantscommission, fortjener og Bergsøe, 2 D. S. 245—247 at efterlæses.

den Tid vare meget trængende. *) Ogsaa Forordningen om Handelens Frigivelse i Finmarken af 5te Septbr. 1787 nævner Schweigaard blandt de for Handelen fordeelagtige Anordninger fra hiin Tid.

Den store Omhu, hvormed de Mænd, der stode i Spidsen for den daværende Regjering, ogsaa toge sig af Norges Anliggender, fortjener at erindres paa en Tid, hvori de, der føre Ordet i Pressen, ikke synes at have noget Begreb om den lige Kjærlighed, hvormed disse Mænd omfattede det hele Fædreland, uden Hensyn til de tre forskjellige Nationaliteter, hvoraf det da var sammensat, men de derimod gjerne ville bringe Folk til at troe, at den tydske Nationalitet, som de for en saa stor Deel tilhørte eller dog stode meget nær, var den, der laae dem nærmest paa Hjerte, Noget, som Ingen, der vil forfølge deres Virksomhed, kan sige. Ogsaa hvad jeg her har oplyst, bekræfter hvad jeg andetsteds har sagt, navnlig om Schimelmann og Reventlow, at de bare alle Statens Dele, Danmark, Norge og Hertugdømmerne, med lige Kjærlighed i deres Hjerter. **)

*) Trælasttolben synes og at anbefale sig derved, at den noget begrænsede den altfor volbsomme Hugst i Skovene, hvortil der ellers er saa stor Fristelse i Tider, hvori disse Produkter ere meget søgte. Om denne Grundts Ghyldighed er der dog nogen Tvivl; og Schweigaard har S. 87—88 med Klarhed udviklet, hvad der kan siges for og imod; men skjøndt det ikke kan nægtes, at det ringere Belsøb Skoveieren, som Følge af Udsørselstolden, kan løse af et givet Quantum, under visse Omstændigheder kunde tvinge ham til at forsøge sin Hugst, vil det dog vel være i den sædvanlige Tingenes Orden, at den større Fordeel, som Udsørselen kunde give, naar den var tolbfri, vilde bevæge Skoveieren til at gaae videre i sin Hugst.

**) For den danske Stats Opretholdelse i dens Heelhed, S. 103—170, hos Bergsøe, 2 D. S. 239—259 finder man Forklaring om en Mængde andre af Reventlow med sædvanlig Omhu og Grundighed forberedte og for en Deel ogsaa udsørte vigtige Lovarbejder Norges oeconomiske Forhold angaaende, som jeg, da de falde udenfor den her omhandlede Periode, ikke paa dette Sted skal omtale.

Blandt de mange andre Foranstaltninger, hvorved den da-
værende Regjering har givet Bidragsbyrd om sin, stedse af et
overskuende Blik over Forholdene, ledsagede Omhu for at for-
ædle den hele Rets- og Folketilstand i alle Statens Dele, bør
jeg ikke forbigaae Frdgn. 16de Marts 1792 om Negerhande-
lens Ophævelse. Denne Lov maatte saa meget mere tjene til
vor Regjerings Forherligelse ikke blot her hjemme, men og i
Udlandet, som den deri gif forud for alle andre Regjeringer.
En Bise af P. A. Heiberg, saavidt jeg erindrer til Kon-
gens Fødselsdag 1792, „Fred med Kongerne paa Jorden“ o. s. v.,
som længe holdt sig i Alles Munde, udtalte sig skarpt over de
betydeligste af Europas andre Regjeringer, men endte med vor
Konges Priis, hvis Kjærne indeholdes i den Strophe „Tan-
kens, Bondens, Negrens Lænke han med ædel Kjækhed brød“. —
Om just ikke af disse poetiske Linier, saa maa der dog af meget
andet, som da blev yttret i Pressen sluttes, at man endog i
hjin Anordning saae mere end der virkelig laae deri, nemlig
Ophævelse af Negerflaveriet, istedetfor at den kun bød at Ne-
gerflavers Indførsel til vore vestindiske Colonier skulde ophøre,
og det dog først fra 1803. *) Allerede dette var imidlertid et

*) Der er ofte ført Klage over den Mangel af Omhu for Danmarks
Gre, der var viist i § 8 i Fredstractaten med Storbritannien 14de
Jan. 1814, hvorved Kongen af Danmark paatager sig Forpligtelse
mod Kongen af Storbritannien til at affasse Slavehandelen, uag-
tet dette alt var skeet i Danmark førend det skete i England. Jeg
har og stedse fundet noget Støvende i denne § 8 Affatning; men
England, som havde besluttet at indføre en saadan Bestemmelse i
alle sine Fredslutninger, kunde dog ikke have frasalbet § 8 i be-
melbte Traktat paa Grund af Frdgn. 16de Marts 1792. Foruden
at Danmarks Konge havde havt det i sin Magt igjen at ophæve
denne Forordning, hvis han ikke havde paadraget sig hjin tractat-
mæssige Forpligtelse, saa gif denne og en Deel videre, navnlig til
i Forening med England at virke til Slavehandelens Affjæffelse.
De under 3die Juli 1835 saavel for Danmark som for Hertug-
dømmerne udgivne Forordninger angaaende Negerhandelens Under-
trykkelse, have derfor tildeels deres Rod i hjin Traktat, men deres

stort Skridt, og vistnok alt hvad der for Diebliffet kunde gøres, naar det ei skulde blive til Udelæggelse for Colonierne og til Fordærvelse for selve dem, som man pludselig gav en Frihed, som de aldeles ikke vilde vide at bruge paa en tilbørlig Maade. Regeringen indskrænkede sig til for Tiden at gjøre Ende paa de Skjændigheder, som vare forbundne med Negernes Opkjøb i Afrika og Overtførelse til den vestindiske Colonie, men den gjorde sig Haab om at der efterhaanden vilde fremspire en stor Forbedring i den paa Colonien værende Negerstammes Tilstand saavelsom i dens Sædelighed, naar den, uden nye Tilgang af aldeles raae Slaver fra Afrikas Kyster, skulde vedligeholde sig selv. Dette vilde nemlig ei blot være en vigtig Bevæggrund for Herrerne til en mildere Behandling mod samme, men det vilde og, som Forordningens Præmisses udtale, tilskynde dem til at fremme Negernes Udgødsber, Oplærelse og Sædelighed. Vistnok har man og tænkt sig, at dette i Tiden maatte føre til en omfattende Forandring i deres hele Retstilstand, og strax blev der givet Befaling til at forfatte en nye Negerlov. Affkæffelsen af Slavers Indførelse blev derhos, som alt bemærket, udsat til Udgangen af Aaret 1803, og for den nærmeste Tid søgte Lovgiveren endog at fremme samme ved at tilstede alle Nationer, deri at deeltage, (hvilket forhen kun stod aabent for det danske Flag) og endvidere at tilstaae dem, der i den Tid indførte funde og friske Negere adskillige Fordele. Der blev fremdeles givet Udsigt til Understøttelse for de Plantageeiere, som vilde benytte dette Tidsrum til at forsyne deres Plantager med de fornødne Negere, og Regerinder. Det var nemlig af de derom anstillede Undersøgelser blevet klart, at det daværende Negertal ikke vilde være tilstræk-

Præmisses indeholde og hvad Man allerede tidligere her havde foretaget i denne Retning. Noget Lignende burde uden Tvivl have været anbragt i Fredstraktaten; men det maa tilskrives de paa tværgående Omstændigheder, hvorunder denne Traktat saavelsom den af samme Dato med Sverrig affluttedes, at disse Traktater, hvis ulykkelige Hovedindhold ei stod til at afsværge, ogsaa paa sine Steder ere meget uheldig affattede.

keligt til at vedligeholde den til Dernes Dyrkning fornødne Stamme; det har endog senere vist sig, at denne selv med den Tilgang den fik i hine Aar ikke kunde vedligeholde sig i det fornødne Tal, men Aar for Aar var i Aftagen, Noget som allerede maatte følge deraf, at den ei kunde faae Tilvært uden ved Fødsler, (der desuden ikke blandt Negerne foregaae i det ellers sædvanlige Forhold), men derimod maatte lide Afgang baade ved Dødsfald og ved Frigivelser *). Det er saaledes klart, at Regjeringen, skjøndt den uden Tvivl fortrinnsviis blev ledet ved Følelsen af Menneskehandelens Uffhyelighed, dog ikke umiddelbar havde overladt sig til denne Følelses Tilskyndelser, men taget det under nøiagtig Overveielse, hvorledes hiint Onde kunde afhjælpes paa en for Negerflægtens eget aandelige og legemlige Lærv gavnlig og med Statens Velskærd i det Hele forenelig Maade. Forordningens Præmisser ere endog synderlig kolde og tørre, men det var upaatvivlelig baade sand Klogskab og rigtig sædelig Taft, at den dybe Uvillie mod Negerflaveriet og Negerhandelen, hvoraf Regjeringsmændene vist vare gjennemtrængte, ikke blev udtrykt i Loven, thi idet Lovgiveren fandt det nødvendigt, at lade endog den sidste vedblive endnu i 10 Aar, vilde det have været lidet sømmeligt at udtale hiin Følelse, ligesom dette og kunde oppvække Forhaabninger om en raskere Fremstriden mod det, der var hans endelige Formaal, end han saae sig istand til at opfylde. Den matte Talemaade: „I Hensyn til de Omstændigheder, som ere forbundne med Slavehandelen paa Kysten Guinea og de der kjøbte Negeres Overfart til Bore vestindiske Der“, stod derfor

*) Forordningen viser, hvad der og isvrigt er bekjendt, at der den Tid var større Mangel paa Negerinder end paa Negere. I den senere Tid har dog, som man til Exempel kan see af den Deel af det statistiske Tabelværk, som indeholder Resultaterne af Folketællingen for 1845, et modsat Forhold vist sig. Det er fornemmelig i Byerne at et forunderligt stort Antal af Qvindespersoner viser sig, og det ligesaa vel i den frie som i den ufrie Befolkning. See S. 249.

vist nok bedre i denne Forordnings Præmisser end Ord, der udtrykte en skarp Misbilligelse af dette Uvæsen. Fornævnte Lov viser isøvrigt ogsaa, hvorledes Lovgiveren, Finantsernes betrængte Tilstand uagtet, maatte bringe Offere for at fremme de Reformer, som Retsfærdighed og Statsvellet krævede, stolende paa at Statens Kræfter dog ved denne og flere Reformer vilde saaledes styrkes, at Finantserne efterhaanden igjen vilde kunne komme paa Fode. *)

XXXI.

Uagtet Sagen om Negerhandelens Ophævelse vist nok ogsaa fra den statsøconomiske Side blev grundig overveiet af de Mænd, der bragte den til Udførelse, saa har dog en høiere Betragtning ligget paa Bunden deraf, og det er dette der har givet den Udførelse til at indtegnes blandt de store Foretagender, som forherligede den daværende Regjering. Denne Udførelse vilde ikke kunne svækkes, hvad man end vilde dømme om denne Foranstaltningens Følger, en Dom, som dog, saavidt jeg skjønner, ikke kunde andet end blive fordeelagtig, men hvorover jeg saa meget mindre her skal udbrede mig, som den vilde føre til en vidtløftig Undersøgelse over den Række af Begivenheder og saavel umiddelbare som middelbare Regjeringshandling, hvorunder disse Følger have udviklet sig. Iøvrigt vilde heller ikke de Love og Foranstaltninger, som nærmest have sigtet til at hæve Nationen til et bedre aandeligt Liv, være ganske fremmede for vor nærværende Undersøgelse. For at retfærdiggjøre den Regjering, i hvis Hænder Statens Velvære kom fra 1784, mod den Udbredelse, at den ikke opfordrede Statens yderste Kraft for uopholdelig at bringe dets

*) Hos Bergsøe l. c. 1 D. S. 142, sees, at der af Creditkassen blev ublaant over 1 Million Rigsdaler til Befordring af Negerhandelens Ophævelse.

forfaldne Penges og Finantsvæsen paa Jode, har jeg søgt at udvilde, hvorledes den med klar Bevidsthed og med god Føie har indskrænket sin umiddelbare Virksomhed for dette Formaal, fordi den indsaae, at det dog ikke grundig og varig lod sig giennemføre uden jevnsteds med en Række af Love og Foranstaltninger, under hvis Beskyttelse Borgernes Virksomhed kunde arbejde sig op til et forhøiet Liv. Det er for saavidt rigtig nok nærmest hvad Regjeringen gjorde for de materielle Kræfters Udvikling og Frigjørelse, der hører indenfor den Kreds af Betragtninger, hvortil vi her overlade os. Men da Inngen vil nægte, at Alt hvad der fremmer et Folks Oplysning og Forædling ogsaa bidrager til at forhøie, ordne og beskytte dets Kraft til at forskaffe sig de materielle Goder, saa maa dog hiin Retning ikke lades ganske ude af Betragtning. Mange Regjeringsforetagender, som vi i det Foregaaende have omhandlet, fordi de have bortryddet Hindringer for en hensigtsmæssig Benyttelse saavel af Landets Eiendomme som af Borgernes materielle Kræfter, have dog tillige havt en Indvirkning paa den aandelige Side af Samfundet, hvorved ogsaa deres Betydning for Nationalvelstanden er blevet forhøiet. Nogle af de fra Landbocommissionen udgaaede Love have endog nærmest havt til Formaal at skaffe Bonden en paa en vedbørlig Retstilstand grundet Følelse af Borgerværd, men de have dog tillige mægtig bidraget til, at han har benyttet de Leiligheder, som de isøvrigt foregaaede Forandringer i Landbolovene havde givet ham til en bedre Anvendelse af sine Jorder og af sin Arbeidskraft. Ligeledes er det vist nok ogsaa fra den statsoeconomiske Side ingen ringe Fortjeneste af den forbedrede Toldlovgivning og Toldindretning, at den har bragt Borgerne til at betragte deres Forpligtelse til at give Staten hvad Statens er med større sædeligt Alvor end forhen. Hvad de Love og Foranstaltninger imidlertid angaaer, som nærmest have været henvendte paa at fremme Oplysning og Sædelighed, saa ligge de, uagtet deres utvivlsomme middelbare Gavnlighed for Nationalvelstanden, dog længere borte fra vor Betragtning. Kun skal jeg i Almindelighed bemærke, at den Be-

riode, hvorom her har været Tale, var riig paa Forbedringer, deels i den egentlige borgerlige Ret saavel som i Rettergangs- væsnet (hvilket heller ikke har været lidet vigtigt for at fremme og sikke Erhvervet), deels i Underviisningsvæsnet. Ved hine Lovforbedringer skal jeg saa meget mindre dvæle, som der neppe er nogen derunder hørende Gjenstand, som jeg ikke i mine tidligere Skrifter har behandlet. De omfattende Reformer saavel i Folkeskolevæsnet som i det lærde Skolevæsen samt ved Universitetet, som iværksattes i de nærmeste 10 à 11 Aar efter Frdgn. 27de Septbr. 1799, ere blevne omhandlede i det Foregaaende (1. B. S. 289—290, S. 292—293), men for en stor Deel blev Grunden hertil lagt i den Periode, hvorom her er Tale. I Henhold til det Foregaaende skal jeg imidlertid heller ikke indlade mig paa nogen udførlig Forklaring om hvad der da skete i denne Retning. Kun skal jeg bemærke, at de Mænd, som især have staaet i Spidsen for vore finantzielle og statsoeconomiske Anliggender, Schimmelmann og Reventlow, ogsaa med stor Kjærlighed og Indsigt have taget sig af Skolevæsenet, deels paa deres egne Godsfer, deels ogsaa som Medlemmer af en i 1787 nedsat Commission til at gjøre Forslag til Almueskolevæsenets bedre Indretning, og af Directionen for det to Aar derefter stiftede ældste Skolelærer-Seminarium i Danmark. *) Den Sidstnævnte, der ogsaa med hjærlig Omhu sørgede for Skolevæsenet paa de Kongelige Godsfer, har ligeledes erhvervet Fortjenester af Universitetet ved en med stor Flid og Indsigt gjennemtænkt Plan til en bedre Behandling og Benyttelse af dets og Communitetets betydelige Jordegods og Tiender, hvilken Plan baade har været til Gavn for Bøndergodset og tillige har ført til en Forøgelse af diæse Stiftelsers Indtægter, der i Tidens Løb stedse har udviklet sig til større og større Betydning, og skaffet Universitetet (hvis Jordegods og Tiender paa lidet nær man forhen havde fordeelt mellem femten Professorer) Midler til baade at

*) See Bergsøe 2 D. S. 279—284.

lønne et langt større Antal Lærere, og at anstaffe og vedligeholde flere for Videnskabernes Fremme fornødne og vigtige Samlinger m. v., ligesom og Communitetet er blevet sat istand til rigeligere og sømmeligere at opfylde sin Bestemmelse, at understøtte trængende Studerende, medens det tillige kan yde Universitetet en meget anseelig Medhjælp til de forsøgede Udgifter, som behøves for at holde denne Stiftelse paa en til Videnskabernes Tilstand og Nationens Dannelselse svarende Høide. Til at fremme hine Forbedringer blev Universitetet gennem Creditkassen hjulpen med et Laan af 60,000 Rd. *)

Blandt de Midler, hvorved den daværende Regjering havde søgt at vække Folkets aandelige Kræfter til at medvirke for de gavnlige Formaal, hvorfor den selv var i uafslædig Virksomhed, maae vi og erindre den Trykkesfrihed der ved den kom til Live. Der var i det danske Folk vidt udbredt en Forventning om en ny og bedre Tilstand, hvortil dets Tronarving skulde forhjælpe det, naar den Tid kom, da han kunde afløse den Regjering, som i hans Faders Sindsfvagthed styrede Landet, en Regjering, der skjøndt den i flere Retninger gjorde sig velfortjent af Landet, dog med Hensyn til nogle af dem, der der laae Folket nærmest paa Hjerte, snarere havde viist sig som tilbagefribende end som fremskribende. Denne Forventning blev styrket, da man erfarede den Skjønksomhed, hvormed den unge Fyrste havde valgt sine Raadgivere, den Klogskab, hvormed han i al Stilhed havde forberedt, og den Fasthed, hvormed han havde udført hiin Regjeringsforandring, medens han dermed havde forenet et saadant Maadehold, at selv de hidtilværende Magthavere med Anerkjendelse af hans ædle Færd kunde uden Uvilie træde tilbage enten til en anstændig Hvile eller til Virksomhed i andre anseete Stillinger. Forrest i hine Forhaabningers Række var, at det Folkevænste snart skulde gaac i Opfyldelse, som kort forud under Glasfenes Klang paa Kongens Fødselsdag havde udtalt sig: „Gid Bonden dog eengang see Ret“ **).

*) See Bergsøe 1 D. S. 80—83.

**) Af en til Kongens Fødselsdag, jeg troer i 1783 frevet Vise af Baggesen. Det hele Vers løb saaledes:

Nær ved dette Dufte laae og det, at de Baand maatte løses, hvorunder den hidtilværende Regjering havde lagt Pressen, og det navnlig fordi man ventede, at denne vilde fortsætte de Bestræbelser for Bondestandens Opreisning, hvori den i en forudgaaet Tid havde forenet sig med Regjeringen, men som denne fra 1772 havde ladet falde, medens Pressen dog tildeels havde vedligeholdt den *). Ogsaa fremkaldte denne Regjeringsforandring strax den Bevidsthed hos Skribenterne, at de nu med større Frihed kunde benytte Pressen uden at frygte for, at de under den foregaaende Regjering givne hæmmende Bestemmelser lettelig vilde blive anvendte, og endnu mindre for at der, saaledes som det under hiin Regjering enkelte Gange var skeet, skulde blive tagne overordentlige Regjeringsforanstaltninger,

Der er et Elags Folk under Kronen,
 Der, skjøndt de og er Christians Børn,
 Og Danske, og Støtter for Tronen,
 Og Rigets fornemteste Værn,
 Dog agtes forfærdelig ringe,
 Og leve Gud bedre det, slet.
 O, Brodre, lad Glasene klinge:
 Sid Bonden dog eengang skee Ret!

I senere Udgaver har Digteren forandret afskillige præsentiske Verser til Imperfectum, og givet sidste Linie saaledes:

„Nu Bonden dog eengang skee Ret.“

*) Saaledes falde nogle af Thyge Rothes vigtige Skrifter om denne Sag netop i det Guldbergske Ministerium. Dette har neppe været saa fjendtlig stemt mod Bondefriheden, som Mange have villet fremstille; men det har snarere manglet det paa Nød til at foretage en saa indgribende Reform. Dette var, som allerede en indsigtsfuld Historiker (Baluban-Müller) har bemærket, heller ikke uden Betænkelse for en Formynders-Regjering, navnlig under den mægtige Nødstand, som vistnok vilde have mødt, og efter Forholdet til den nylig styrkede Regjering, hvis Tilbøjelighed for denne Reform havde været blandet med en Mængde forhattede Foretagender (See 1ste Deel Side 300—301, Noten).

hvor man ved disse Bestemmelser ikke endnu kunde komme til Maalet. Det var og saa langt fra, at Regjeringen og Pressen den Tid ansaae hinanden for fjendtlige Magter, at den Deel af samme, der havde meest Indflydelse paa Meningen, arbejdede af alle Kræfter for at stemme den til Fordeel for de Reformer, hvormed Regjeringen beskæftigede sig. Først efter omtrent 6 Aars Forløb hændte det sig, at Politimesteren i Kjøbenhavn mod Forfatteren af en spydig Bise i Anledning af den Hvitdelighed, hvormed Folket modtog Kronprindsen efter hans Formæling, gjorde Brug af den Magt, der under den ældre Regjering var indrømmet ham, til i visse Tilfælde uden Appel at kunne paalægge Forfattere ikke ganske ringe Mulfter. Men det varede da heller ikke længe derefter førend Lovgiveren tog denne Magt fra Politiet, og gav en nye Lov for Trykkesfriheden, saa fordeelagtig for den, som man fornuftigviis kunde ønske, og derhos, saa simpel som mulig, idet den ingen anden Grændse satte for Trykkesfriheden end at den ei maatte bruges til de almindelige Straffeloves Overtrædelse, samt at Bogtrykkeren skulde nævnes og maatte være ansvarlig for Indholdet, naar ingen Forfatter, Udgiver eller Forlægger kunde opgives *). Denne nye Lov blev og modtagen med varmeste Paastjunnelse, og der hengik nogle Aar, hvori den gode Forstaaelse mellem Regjeringen og Pressen vedblev, men senere blev denne saaledes benyttet, at Regjeringen stundom saa sig opfordret til at paakalde Straffelovene imod samme. Dette skete vel kun sjældent og for det meste kun naar Forfatterne vare gaaede meget yderlig, og aldrig greb Regjeringen til nogen præventiv Forholdsregel mod Pressen; end ikke blev der med Tiltalen forbundet Beslag, uagtet dette meget vel kunde have fundet Hjæmmel i de almindelige Love. Imidlertid fremkaldte enhver Sags Anlæg ordentligviis en Strøm af Klager over Pressens Undertrykkelse og efterhaanden antog Pressen en mere og mere fjendtlig Stemning, medens den næsten ganske glemte sit rette Kalb og saaledes kun

*) See 1ste Deel, S. 69—71, cfr. S. 267.

lidet bidrog til at give Regjeringen og Folket gavnlige Oplysninger og Raad med Hensyn til de offentlige Forhold. Dette førte omsider til Forordningen 27de Septbr. 1799, der dog ingenlunde gik ud paa at lukke Døren for frimodige Undersøgelser over Statens Anliggender og ligesaa lidet betegnede den nogen Tilbagegang fra de Fremskridts Grundsætninger, som den daværende Regjering hidtil stedse havde fulgt. Alt dette er i den første Deel af dette Skrift udførlig udhævet; kun har jeg fundet det passende her i korte Træk at antyde, hvorledes Regjeringen ogsaa med Hensyn til Pressen har ladet sig føre af de for den frie Udvikling gunstigste Grundsætninger, men kun, efter gjennem adskillige Aar at have fundet sig skuffet i de Forventninger den havde gjort sig om, hvorledes den udstrakte Frihed vilde blive brugt, og hvad den vilde udrette, bestemte sig til at gjøre Grændserne snævrere.

XXXII.

Det er oven S. 53 ff. godtgjort, at det vilde have været meget ilde betænkt, om den Regjering, der i 1785 havde kundgjort sin Plan til at ophjælpe Statens høist mislige Penge- og Finantsvæsen, havde begyndt med til det yderste at ophjælpe alle Landets Kræfter for i den kortest mulige Tid at gennemføre hvad den i saa Henseende havde erklæret fornødent, at det derimod fortjente alt Bifald, at den for Dieblirket behjælp sig med de indskrænkede Midler, som den uden Overanstængelse af Landets Kræfter kunde anvende, og iøvrigt byggede sit Haab om en fuldstændig Gjennemførelse paa den Kraft til at yde Staten forøget Bistand, som Landet vilde erholde ved de Forbedringer i dets Love og Indretninger, som den i flere Retninger var belavet paa at indføre. For at kunne gjøre det ret indlysende, hvor viis denne Fremgangsmaade var i Modsætning af den, som den oftmeldte Forfatter vil at den skulde have brugt, har jeg fremstillet de dybt gjennemtænkte og kraftig udførte Bestræbelser, som den samme Regjering i en lang Række af Aar ved-

blev at anvende paa at tilveiebringe den forbedrede Tilstand, der skulde give Folket fornøden Kraft til at yde det Udfordrede til at sætte Finants- og Pengevæsenet paa en fast Fod. Det vil og uden Tvivl indsees, at disse Bestræbelser, ved Siden af den øvrige velgjørende Indflydelse, som de have havt, ogsaa vilde have været istand til omstøder at føre til en tilfredsstillende Penge- og Finantsstilstand, dersom Fremgangen ikke flere Gange var blevet forstyrret ved uheldige Begivenheder. Det kan imidlertid ikke nægtes, at det, som jeg og forhen har bemærket, i sig var en Ufuldkommenhed, at Begivenheder af denne Art, for hvilke Stater stedse ere udsatte, beholdt saa megen Magt til at forstyrre Fremgangen. For at kunne komme paa det Rene med Hensyn til det Spørgsmaal, om denne Ufuldkommenhed maa tilskrives Regjeringsmændenes Kortsynethed eller Svaghed, eller om den hidrørte fra uafværgelige Omstændigheder, er der endnu Udskilligt at undersøge. Det er vel i det Foregaaende godtgjort, at det vilde have været en Daarlighed, om hiin Tids Regjering strax vilde have udfrevet de Skatter, som den vilde have havt behov for uopholdelig at udføre sin Plan til Finants- og Pengevæsenets Befæstelse. Men der kunde endnu spørges, om det ikke i den Række af Aar, som forgik inden 13de Novbr. 1799, vilde have været gjørligt, uden Overanstængelse af de efterhaanden styrkede Folketræfter, at forsøge Statsindtægterne saaledes, at Regjeringen ikke ved de da mødte Forhold skulde have været i den Nødvendighed atter at tye til en ny om end kun midlertidig Forøgelse af den Seddelmasse, som, efter hvad der i 1791 blev kundgjort, stadigen skulde formindskes. Paa det foranstørte Sted har jeg ikke villet forfølge Spørgsmaalet om forsøgede Skatter udenfor hiin Regjerings første Tid, fordi det der var mig nok, at det dengang vilde have været et aabenbart Feilgreb. Efterat nu den i den paafølgende Tid udviste betydelige Virksomhed for Folketræfternes Udvikling er stillet Læserne for Dinene, vil det være lettere at paaskønne, hvorvidt denne Udvikling allerede i Løbet af bemeldte Tid maatte være saaledes fremskredet, at der havde været Leilighed og Opfor-

bring for Regjeringen til at benytte sin Beskaffningsret for at skaffe Finantserne en saadan Kraft, at ikke ethvert Stød skulde sætte den ud af Stand til stadigen at forfølge sin Plan til at give Landet et fast Pengevæsen.

Foreløbig maa det erindres, at der dog til hiin Tid allerede var skeet en Deel af det, der umiddelbar førte henimod dette Maal. Hvilken Betydning det i 1788 i Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen indførte Pengevæsen havde, ikke blot for disse Lande, men og for hele Statens Finantsvæsen, er allerede udførlig forklaret i det Foregaaende (S. 48—49). Den i 1791 indførte danst-norske Speciesbank og de i Forbindelse dermedtagne Beslutninger til Courantsedlernes Inddragelse indeholdt den Vej, ad hvilken Kongerigerne umiddelbar skulde gjøres deelagtige i hiint Gode, hvilket og useilbarligt vilde have været opnaaet, saafremt ingen Forstyrrelse var indløben, og paa en vis Maade var det og opnaaet, da, som allerede bemærket, Courantsedler i nogle Aar gik i Handel og Wandel saa godt som Sølvmynt. Dog viste det sig i de sidste Maaneder af 1799, at denne Tilstand ikke var tilstrækkelig befæstet og i en senere uheldig Tid blev endog den hele Bygning omstyrtet. Der var vel allerede megen Strøbelighed i selve Speciesbankens Indretning, t. Ex. at dens Sedler ikke ubetinget skulde løses med Mynt, men Ihænderhaverne vare pligtige at tage til Takke med Comitteesedler efter Dagens Cours*). Men Hovedsagen var, at Finantserne under ret heldige

*) See *Öconomia* 1ste B. S. 474—475, Note. Mathanson har l. c. S. 107—110 anført Afskilligt til Oplysning om de skadelige Følger, som ovennævnte Bestemmelse førte med sig. Men fjøndt den, som jeg der har viist, var i Veien for at Speciesseblerne kunde have en aldeles fast Værdi, saa kan jeg dog ikke antage, at den har været i den Grad skadelig, som hiin Forfatter mener, og endnu mindre, at den har været saa aldeles ubegrundet, som han synes at forudsætte. Det var en Fordeel for Courantsedlernes Værdi, at en betydende Sum af disse, ved at henligge i Speciesbanken som Løsningsfond, gik ud af Omløbet, medens det omvendt kunde have været den til Skade, hvis Speciesseblerne vare trængte

Omfændigheder havde Vanskelighed ved Ar ud og Ar ind at udholde det Offer af 750,000 Rb., som det ved de i 1791tagne Bestemmelser var blevet dem paalagt aarlig at inddrage af Courantseblerne, og at det i al Fald blev dem umuligt, naar Tingene tog en mindre svielig Gang. Det havde saaledes vistnok været at ønske, at de havde erhvervet saadanne forøgede Indtægter, der havde sat dem istand til at staae imod en Conjunction som den i 1799 indtraadte Handelskrisis, uden at maatte gaae tilbage fra den Bane, ad hvilken Man i 1791 havde søgt at hjælpe Vengevæsnets paa Fode. Der spørges saaledes, om det virkelig i den foranliggende Tid havde været gjørligt for Regjeringen, uden at forstyrre Virkningen af sine Bestræbelser for Landets Opkomst, at styrke Finantserne ved Hjælp af forøgede Skatter. Det maa herved erindres, at Statsindtægterne dog i den daværende Regjerings Tid vare blevne ikke saa ganske lidet forøgede tildeels ved nye Afgifter. Nogle af disse bestode i Ligninger af visse Udgifter, som det ved Anordninger, der i hiin Tid udkom, blev Finantserne forbeholdt at faae erstattede paa denne Maade. Saadanne skal jeg saa meget mere forbigaae, som de kun vare ubetydelige. Ei heller skal jeg tale enten om den overordentlige Formues- og Indkomstskat, der blev paabuden i 1789 (See oven S. 49—50)

meget ind i det daglige Livs Omsetninger, hvorfor og Plakaten af 3de Decbr. 1794, der paabød Speciesmynts Antagelse i Courantbetalinger efter Forholdet 100:125 (hvilket i al Fald fra den Tid af blev vor Courantmynt, altsaa og Courantseblernes Pari) ikke udstrakte dette til Speciesbaler. Det havde derhos maaskee og været vanskeligt nok at tilveiebringe Indskudene til Speciesbanken, naar de nødvendigviis skulde have været gjorte i rede Sølv, i al Fald vilde det have fremkaldt en Søgning efter Sølv, som ei vilde have været tjenlig for Seddelcreditten. Det var i det Hele neppe uden Vanskelighed at forene Speciesbankens Hensigt og Virksomhed med Courantbankseblernes Vedvaren, som det sædvanlige Betalingsmiddel.

eller om de temporaire Afgifter af temmelig betydeligt Beløb, som ved flere for begge Kongeriger og Hertugdømmerne sæl-
 leds Anordninger bleve lagte paa Skibsfarten, som Bidrag
 til de overordentlige Udgifter, der maatte anvendes til det dan-
 ske Handelsflaags Beskyttelse, eller om den Afgift, som af lig-
 uende Grund engang for alle ved Fdg. 20de Marts 1790
 blev paalagt Hartkornet i Danmark, og ved en anden Fdg.
 af s. D. Landdistricterne i Hertugdømmerne, men uden at no-
 gen hertil svarende Afgift blev paabudt for Norge. Derimod
 skal jeg nævne, som vedvarende nye Skattepaabud, den under
 12te Septbr. 1792 saavel for Kongerigerne som for Hertugdøm-
 merne paabudne 4 pCt. Afgift af Arv, der tilfalder Andre end
 Descendenter eller Forældre eller og Sødsfænde eller disses Børn,
 hvor de arve med Moder. Denne Afgift gav dog i Begyn-
 delsen kun et meget ubetydeligt Udbytte, thi Middeltallet for
 Danmark var for de første 4 Aar kun 9385 Rd. *); hvorme-
 get den udgjorde for de øvrige Statsdele vides ikke. Allerede
 under 13de Januar s. A. var der for Kongerigerne paabuden
 en Afgift af alle Boer, der sluttes af Skifteretten, som dog
 kun var bestemt til Dækning af Udgifterne ved de da oprettede
 Revisions-Contoirer for Overformynderiernes Regnskaber. Imid-
 lertid gav denne i sig lidet heldige Afgift (der ved de Forv-

*) See Mandix om det danske Kammervæsen S. 269, hvor tillige
 et betydeligt højere Beløb er opgivet, hvortil Afgiften var steget i
 Aarene 1805 og 1806. Men naar man sammenligner ogsaa disse
 Beløb resp. 17,624 Rd. og 29,344 Rd. med det, som man finder
 i Budgetterne og Regnskabsoversigterne i de senere Aar, seer man
 deraf, hvormeget Velstanden er tiltaget. I Finantøloven for Aaret
 fra 1ste April 1851 til 31te Marts 1852 er bemeldte Afgift, dog
 kun i Forbindelse med den ved Fdgn. Sde Febr. 1810 paabudne
 $\frac{1}{2}$ pCt. Afgift af al Arv og af overdragne Eiendomme, opført med
 165,000 Rdd. Efter de Forhold, som findes i de udfomne Regn-
 skabsoversigter for Hertugdømmene, hvori begge Paabud ere skilte
 fra hinanden, maa det antages, at det af 1792 har udgjort idet-
 mindste $\frac{2}{3}$ af det Hele og altsaa 66,000 Rdd.

gelfer, den fik ved Sportelreglementet af 22de Marts 1814, §§ 85 og 156, blev endnu uheldigere) et Overflud for Finantserne, hvilket dog har været for ubetydeligt, til her nærmere at omtales. Af større Betydning var den Fordeel, som Statskassen fik ved den Forandring, der ved Fbdgn. 24de August 1791 foregik med Hensyn til Udbelsen af Kornskatten. Denne Forordnings Hovedhensigt var isvrigt at ophæve den med den forrige Naturaludbelse forbundne Ulighed i Byrderne og de øvrige deraf flydende Ulemper for Landmanden, men blev dog under Hensyn til de mange med Naturaloppebørseler forbundne Udgifter beregnet at give Finantserne en Fordeel af 75,973 Rd. *) Ved Fbdgn. af 20de April 1796, deels for Kongerigerne, deels for Hertugdømmerne, blev og den Afgift indført, som endnu, skjøndt under andre Bestemmelser, svares ved Kjøbet af fremmede Skibe saavel som ved Skibes Salg til Fremmede.

Nathanson anfører, at alle fornævnte Afgifter med Undtagelse af dem, der, som ovenmeldt, vare paabudne i Anledning af de til Flagets Beskyttelse foretagne Rustninger, til hiin Tid have udgjort omtrent 250,000 Rd. **), hvilket dog turde være for høit ansat. Beløbet af Tolden med flere indirecte Afgifter havde og faaet Tilvært i den omhandlede Periode. Efter Nathanson, S. 514, har det Beløb, som Tolden i alle sine Dele har udgjort over den samlede Stat, udgjort i det første Aar af hiin Periode (1785) 2,059,284 Rd., og i sammes sidste Aar (1799) været omtrent 460,000 Rd. højere, naturligviis uden at Tilværten i de mellemliggende Aar har været ganske jevn. Det er mærkeligt, at Sundtolden slet ingen Deel har i denne Tilvært. Dens Beløb stod endog, naar 1791 og 1796 undtages, høiest i det første Aar af hiin Periode (639,776 Rd.), og var netop i det sidste meget lavere (518,184 Rd.), saa at Tilværten fra 1785 til 1799 (der er det, som har det høieste samlede Beløb) bliver omtrent 589,000 Rd., naar man paa begge Steder fra-

*) See Bergsøe 1ste B. S. 196—199.

**) S. 490.

regner Sundtolden. Consumtionsindtægterne (herunder naturligtvis alle Formalingssafgifter, navnlig og til Brænderierne, hvis hele Afgift da erlagdes i denne Form, indbefattet), vilde efter den Tabel, som findes S. 513, naar 1785 og 1799 sammenlignes, være stegne med 110,000 Rb. Saa liden denne Tilvæxt end synes at være i Forhold til den, som denne Art af Afgifter har faaet i den senere Tid, saa kan man dog, efter den mindre Tiltagelse i Folkemængden og i Udviklingen, som den Tid havde fundet Sted, og naar der tillige tages Hensyn til det daværende mindre paalidelige Tilfyn, ingenlunde undre sig over, at den ei viser sig større. Desuden havde der i en stor Deel af hiint Tidrum ogsaa været svaret Consumtion af flere udenlandske Artikler, hvori senere skete Forandringer deels ved Frdgn. 1 Febr. 1797, deels allerede forud ved nogle forudgaaede Anordninger, hvoriblandt især den forhen nævnte Frdgn. 17de December 1794 var vigtig, der ophævede den betydelige Consumtion, som forhen tilligemed en høi Told blev svaret af Viin og fremmed Brændeviin. Men paafaldende er det, at af hine 110,000 Rb. over 68,000 Rb. falde paa de norske Kjøbstæder, hvis Consumtionsbeløb dog i det Hele var ringere og maatte være det, da Sætterne baade for Indførselsconsumtionen og for Formalingssafgiften, med Undtagelse af den der betales, naar Formalingen skeete til Brændeviin, baade efter Tarifen i Frdgn. 1ste Febr. 1797, § 366 og efter den indtil den Tid for dette Rige gjældende med Toldforordningen af 26de Novbr. 1768 forbundne Tarif, vare i Gjennemsnit kun halvt imod de for Danmark foreskrevne, stundom lidet høiere, men i enkelte vigtige Sætser endog lavere. Skulde jeg danne mig en Formodning om Aarsagen til hiint synderlige Forhold, saa vilde det være, at der neppe har fundet saa betydelig Besvigelse af Brændeviinsafgift Sted i Norge, hvor den uden Tvivl for det meste er udbredt som Indførselsconsumtion af det Brændeviin, som kom dertil, vel størstedels fra Flensborg, som i Danmark, hvor ulovlige Brænderier paa Landet vare hyppige, noget som alle-

rede paa Grund af Norges ringe Kornproduction ei let der kunde finde Sted. *)

I alle Tilfælde er det vist, at de foranførte og de flere Forhøielser i Statens Indtægter, der havde fundet Sted fra 1785 til 1799, ikke have været tilstrækkelige til at bringe dem i behørig Ligevægt til Statsudgifterne, deri indbefattede de overordentlige, som havde været anvendte paa Feltoget til Sverrig i 1788, og til den kostbare Søbevæbning, som vort neutrale Flags Beskyttelse krævede, isærdeleshed naar tillige 750,000 Rb. af Courantsebbelmasfen aarlig skulde indbrages. Der havde saaledes førend de Forhold indtraf, der fremkaldte Depositosedlernes Udgivelse, vist nok været Opfordring for Regjeringen til at henvende sine Tanker paa Statsindtægternes Forøgelse ved omfattende Skatter. Jeg kan heller ikke andet end troe, at det har været Gjenstand for dens alvorlige Overveielse, men at den paa den ene Side har fundet den da begyndte Oplivelse af Landets Kræfter endnu for svag til at taale nye betydelige Byrder, og paa den anden har gjort sig Haab om, at komme igjennem med de forsøgede Indtægter, som lunde ventes af de allerede foregaaede Forandringer, navnlig ved den Indflydelse, som de maatte udøve paa de indirecte Afgifters Beløb. Det forekommer mig derhos meget begribeligt, at Regjeringen ogsaa har fundet særdeles Banskkeligheder ved enhver af de Beskatningsmaader, som frembød sig, og naaget den nogle Aar senere, navnlig i 1802, er gaaet ind paa en Deel nye Skatter, saa beviser dette ingenlunde, at den jo ogsaa da erkjendte adskillige ufordeelagtige Sider ved disse Skatter. Kun var paa den ene Side Nødvendigheden af at skaffe Staten forsøgede Indtægter i 1802 blevet langt mere paatrængende, og paa den anden Side Betænkkelighederne i flere Maader blevne mindre betydende end de vare til den Tid, der gif forud for Plakaten af 13de Novbr. 1799.

*) cfr. oven S. 91.

Vi have flere Gange havt Anledning til at gjentage, at det vilde have været høist uklogt, om den Regjering, som med Landets unge Thronarving i Spidsen havde sat sig det Formaal, grundig at ophjælpe Landets maadelige Tilstand, havde begyndt sit Værk med en hyderligere Forøgelse af de Afgifter, som under de nærmest forudgaaende Regjeringer havde faaet en følelig Tilvært. Men i de følgende Aar vare Landets Kræfter til at bære større Skatter blevne styrkede deels ved den Indskydelse, som den for en Deel iværksatte Reform i Landbolovgivningens allerede havde begyndt at yttre, deels ved det Liv, som Handel og Skibsfart havde faaet under den europæiske Søfrig, hvori vort Fædreland endnu havde bevaret sin Neutralitet. Men Landet var dog ikke endnu freudet saaledes frem, at det kunde være uden Betænkelighed at besvære det med nye Skattepaalæg. End ikke Udfiskning, Grundbetingelsen for et ret frugtbringende Agerbrug, var fuldenbt. Det er allerede oven S. 61 bemærket, hvorledes det tidligere manglede de fleste Godsseiere paa Mod og Kraft til at anvende de betydelige Omkostninger paa deres Bøndergods, som dets Udfiskning af Fælledsskabet krævede, men at denne Mangel siden for en Deel blev afhjulpen ved Fdg. af 15de Juni 1792 i Forbindelse med den Leilighed til Laan, som Regjeringen gennem Creditkassen og paa andre Maader forskaffede dem. Men der maatte naturligtvis hengaae en Deel Aar, forinden den fulde Virkning af disse Regjeringens Bestræbelser kunde indtræde. Fdg. 15de Juni 1792 havde vel gjort alt hvad der kunde gøres, for at fremme Udfiskning, naar dette skulde skee uden betydelige Pengеоffre fra Finantsernes Side; hvortil disse ikke havde Evne. Men det var dog uden Tvivl det sjældnere Tilfælde, at en Godsseier kunde benytte sig af den Ret, Forordningen gav ham til, efter en vis Tids Forløb, at lade sig Renterne af den paa Jordernes Udfiskning og andre til Productionens Forøgelse sigtende Foretagender anvende Capital godtgjøre ved Forhøielse af Fæsternes Landgilde. Ligesom man vistnok ofte frygtede for, at denne Fordring, saa retfærdig den end var, vilde vække Misstemning hos Bonden, der i Begyndelsen paa ingen Maade

yndede Udskiftning og endnu mindre Udskytning, saaledes var der vel og manges fløv Bonde, som ikke ved Udlobet af den i Forordningen fastsatte Tid endnu udbragte noget ret Udbytte af de heldigere Forhold, hvori han var kommet. Der var og forbunden en Deel Vidtløftighed og Banffelighed med paa anordnet Maade at oplyse de anvendte Udgifters Størrelse, saavel som deres Hensigtsmæssighed. Manges Godseier gav saaledes Slip paa denne Godtgjørelse og lod sig nøie med Udsigten til ved forefaldende Fæsteledighed at betinge sig en høiere Landgilde, hvortil Forordningen udtrykkelig hjemlede ham en Ret, som han uden Tvivl allerede forhen havde, men som han ikke med Sikkerhed kunde benytte saalænge anseete Lovlærde erklærede sig derimod. Men i al Fald krævede hiint Foretagende en Capital, hvoraf Godseieren, selv om han vilde benytte foransførte Udgang til allerede for de daværende Fæstere at forhøje Landgilden, dog først efter nogen Tids Forløb fik simpel Rente. Det er altsaa ganske naturligt, at der gik en Række af Aar hen inden Udskiftningen overalt var bragt istand, og at det varede endnu længere inden dens Virkning viste sig i forøgede Indtægter for Eieren eller Fæstere. Bergsøe anfører, som et Beviis paa hiin Forordnings velgjørende Virksomhed, at Udskiftningen inden et Decennium derefter var udført paa mere end Halvdelen af Danmarks Jordeiendomme*). Men herefter maa der endnu ved Slutningen af den Periode, hvorom her er Tale, have været en meget betydende Deel af Landets Jorder, uden Tvivl mere end Halvparten, som henlaae i Fælledsskab, og af dem, der vare udskiftede, vare der især i Jylland mange, hvor dette enten var foregaaet saa nylig, eller udført saa maadeligt, at det ei endnu havde bidraget meget til at forøge Udbyttet. Det er saaledes begribeligt, at det i Løbet af denne hele Periode fandtes betænkeligt at lægge en ny Skat paa Hartkornet, der naturligviis ogsaa maatte have rammet den Deel af samme, hvori endnu den for et fremfri-

*) See Bergsøes Præissskrift 1ste Deel S. 283—287.

dende Agerbrug allernødvendigste Foranstaltning stod tilbage. De mange andre til Agerdyrkningens og Agerdyrkerens Dphjælpning sigtende Forandringer, som Lovgivningen havde søgt at fremme, kunde tildeels først endnu senere komme istand og yttre deres velgjørende Virksomhed. Hvad, t. Ex., Hoveriet angaaer, saa var det mod Slutningen af denne Periode end ikke bragt til at det overalt var blevet bestemt. Først i dens Slutning udkom den endelige Lov, som gjorde Ende paa alt ubestemt Hoverie (See 1 Deel S. 278—279); dets Aflysning hørte endnu til Undtagelserne*). Dette gjaldt endnu mere om Naturaltienden, hvis Aflysning i denne Periode kun var søgt befordret ved mindelige Overenskomster; først over 10 Aar sildigere bleve Tiendeyderne berettigede til at fordrø den afløst, en Berettigelse, hvoraf der endda ikke i lang Tid blev gjort nogen synderlig Brug. Selveiendom og Arvesæfte var heller ikke endnu indført uden paa enkelte Steder, fornemmelig paa det Kongen, ofsæntlige Stiftelser eller Lehns- og Fideicommisser tilhørende Gods. Først i Slutningen af den omhandlede og i de første Aar af den nærmest paafølgende Periode fik det hermed en raske Fremgang. Bedre Indsigt og Dygtighed i Agerbruget var heller ikke synderlig udbredt i Bondestanden, der i det Hele ikke i Dphsningen kunde endnu være kommen langt ud over det Punkt, hvorpaa den havde staaet under Stavnbaandet, der endog først skulde ophøre den 1ste Januar 1800, skjøndt dets ved Lov udtalte Ophævelse vist nok allerede havde havt en ikke ringe Indflydelse paa det indbyrdes Forhold. Af Alt dette er det klart, at Produktionen baade i Dvalitet og Dvantitet maatte staae dybt under det, den siden efterhaanden er blevet, efterat de da til Landbostandens Bedste givne Love og de flere, der i den senere Periode udkom i samme Aand, i nogen Tid havde været gennemførte. Men det vides og at der af vort Landbovæsens Produkter ikke den Tid blev udført det Halve, maaskee end ikke en tredie Deel af det Udførs-

*) See Bergsøe 1ste Bind S. 257.

len siden, uagtet den stærkt tiltagne Folkemængde, er blevet. Priserne paa vort Lands Frembringelser vare vel til hiin Tid meget antagelige, men havde dog langt fra ikke hævet sig til den Høide, hvorpaa vi finde samme i den umiddelbar følgende. Middeltallet af Sjellands Stifts Capitelstarter i Decenniet 1790.—1799 var, naar Skillingen bortkastes, for 1 Td. Rug $3\frac{1}{2}$ Rd., for 1 Td. Byg $2\frac{1}{2}$ Rd. og for 1 Td. Havre $1\frac{3}{8}$ Rd., hvorimod Middeltallet af de nærmest paafølgende 7 Aar (1800 — 1806) var respective 6 Rd., $3\frac{1}{2}$ Rd. og $2\frac{1}{8}$ Rd. Men just i Løbet af dette Tidsrum fik Landet og de forøgede Skatter, som dette store Opsving i Priserne og den Fremgang, som Agerbruget efterhaanden gjorde, gav det Evne til at bære, medens det vist ikke vilde have været lidet byrdefuldt endnu i den nærmest forudgaaende Tid. Vel ere foransførte Priser fra det sidste Decennium af 1799 ikke lavere end de, hvormed Landmændene finde sig ganske vel tilfredse i den senere Tid, men det er heller ikke sær høie Priser, men, hvad der isvrigt er langt heldigere for Landet, den forøgede Produktion, som har begrundet Landmandens Velstand i vore Dage. Det Liv, der under Revolutionstrigen var kommen i Handel og Søefart, bragte vel en Deel Formue ind i Landet, men det maa ikke glemmes, at Opbringelser og Condemnationer ofte havde paaført Skibsrederne og Kjøbmænd store Tab, ligesom der og maatte udredes ikke ubetydelige nye Afgifter til nogen Dækning af de til Flagets Beskyttelse fornødne Rustninger. Det var for en stor Deel og ved Hjælp af fremmede under byrdefulde Vilkaar optagne Penges, at vore Handelsmænd satte sig istand til at strække sig saavidt, som de da gjorde. Derhos var ikke alt hvad der gik paa Søen, som dansk Egen- dom, virkelig en saadan. I dens Heelhed kunde den Binding, hiin blomstrende Handels og Søefarts Tid skaffede Landet, ikke saaledes trænge igjennem til den hele Befolkning, som den Velstand, der i den senere Tid blev erhvervet. Det var den Tid, navnlig hvad Danmark angaaer, ikke saa meget Landets Produkter, som Mellemandel og Fragt, hvorfra Handelen og Søefarten fik sin Næring. Det var og i dette Kongerige kun

Kjøbenhavn, som tog levende Deel i den Tids Handelskrøge; de øvrige Kjøbstæder begyndte vel under sammes Løb at reise sig noget af den Banmagt, hvori de tilforn vare nedstjunkte, men det gif dermed dog kun smaat. Det er mærkeligt, hvor ubetydelige Toldindtægterne igjennem hele bemeldte Periode bleve i de danske Kjøbstæder udenfor Kjøbenhavn. Hos Nathanson findes der l. c. S. 524 en tabellariff Overfigt over Danmarks, Norges og Hertugdømmernes Toldindtæder i Aarene 1785—1800, hvori vel Indtægterne for bemeldte Kjøbstæder ikke særligt ere anførte, hvilket vistnok iøvrigt er mindre helbdigt, men hvor man imidlertid maa kunne finde dem, naar man fra det Totaltal, der er angivet i første Rubrik, drager Tallene i de fire følgende Rubrikker, nemlig Øresunds Tolden, Kjøbenhavns, Norges og Hertugdømmernes Told. I de første af bemeldte Aar bliver der efter disse Posters Frådrag end ikke nær 100,000 Rd. tilbage, og i de sidste kommer det dog aldrig til 200,000 Rd. Dette kunde synes utroligt ved Siden af Toldindtægterne i de øvrige Rubrikker, der til Exempel i 1798 er for Kjøbenhavn 787,194 Rd., for Norges Kjøbstæder 693,601 Rd. og for Hertugdømmerne 346,664 Rd., og for 1799 resp. 803,270 Rd., 680,730 Rd. og 425,125 Rd. Men det maa herved erindres, at de i en stor Deel af hiin Periode gjeldende Handels- og Toldlove medførte, at der vare adskillige af de meest betydelige Varer, hvormed det var saa godt som nødvendigt, at Kjøbstædernes Forsyning maatte gaae over Kjøbenhavn, saavidt den ikke, hvad der idetmindste paa nogle Der uden Tvivl var det almindelige, skete igjennem en skamløs Smughandel. Ved Fdg. af 31te Mai 1793, 17de Dec. 1794 og 1ste Febr. 1797 skete vel betydelig Forandring heri, men den indgroede Vane gjorde dog, at den sidstnævnte Bei endnu en lang Tid blev temmelig stærkt benyttet; der bleve og enkelte vigtige Vareforter tilbage, som Provindsial-Kjøbstæderne ikke vare istand til at forskaffe sig uden paa en af de to nævnte Veie, f. Ex. Sukker og Thee. Iøvrigt var en overveiende Deel af deres Fart paa Norge, hvorved der ordentligviis ikke var Indførselstold eller Udførselstold at betale af de

Bare de førte. Men heri ligger dog ogsaa, at deres Handel var meget indskrænket, og vedblev at være det gjennem hele fornævnte Periode, og skjøndt den under dens Løb hævede sig noget, saa var det dog ikke i den Grad, som enten Norges eller Hertugdømmernes. Tolden i de norske Kjøbstæder var allerede i Begyndelsen af hine 15 Aar temmelig betydelig, den er for 1785 opført med 569,627 Rd. (i hvilket den end ikke var 90,000 Rd. for de danske Kjøbstæder) og staaer kun for to Aar noget lavere *). Hertugdømmernes Toldintrader vare i 1785 kun 160,523 Rd., men ogsaa disse vare, som

*) Allerede i 1785 stod Norges Told den Kjøbenhavnske meget nær, thi saa meget end Forholdene medførte, at de mindre Kjøbstæder lode deres Varer komme fra Kjøbenhavn i fortøltet Tilstand, saa udgjorde dog i bemeldte Aar den Kjøbenhavnske Told ei mere end 603,109 Rd., altsaa kun 33 à 34000 Rd. mere end for de norske Kjøbstæder. Et lige Forhold vedligeholdte sig og nogenlunde igjennem hele den her omhandlede Periode, men i de syv Fjedsaar, hvormed vort Aarthundrede begynder, hævede Norges Told sig endnu yderligere, saa at den i 1801, 1803, 1805 og 1806 endog indbragte Mere (tildeels ikke ganske lidet Mere) end den Kjøbenhavnske (see Tabellen hos Mathanson S. 516). Det var siensynligt det overordentlige Opjving, som Norges Sjøfart og Affatningen af dels med hvi Udsørselstold belagte Producter fik under den fransk-engelske Krig, hvorved dets Toldintrader kom saa høit i Veiret. Men den forholdsmæssig betydelige Størrelse, som Norges Told har havt i den hele Periode fra først til sidst, har uden Tvivl for en meget stor Deel havt sin Grund i dets Udsørselstold, dog og for en maaskee ikke ringe Deel dervi, at en af de allervigtigste Vareklasser, Klæde, Sirtser, Kattun og deslige, var contrebandede i Danmark, men kunde i Norge indføres fra Udlandet mod en Told, der vel ikke var paafaldende hvi, men dog langt fra ikke lav. Denne Vareklasse har vist nok indbragt en betydelig Indtægt i Norge, ligesom den nu er den, som i Danmark er den meest indbringende; men til hiin Tid bragte den intet ind i den danske Toldkasse, hvorimod den kun paa Forbrugernes Beføstning berigede Fabrikkerne og vel endnu mere Smuglerne.

vi have seet, betydelig stegne i Løbet af den omhandlede Periode. Dette maa saa meget mere vidne om en livligere Deeltagelse i Handelen, som deres Toldsatser vare langt lavere end Kongerigernes og Forbruget af fortoldede Varer meget blev indskrænket ved de mange baade locale og personlige Privilegier, som da fandt Sted, ligesom og Altona var, som den og endnu er, toldfri. Densynlig har det fornemmelig været ved Udførsel af deres Produkter at Tolden i Hertugdømmerne, de nævnte Omstændigheder uagtet, tiltog i et større Forhold end i Danmark, selv Kjøbenhavn medregnet. I Norge var det ligeledes fornemmelig Udførselstolden, der gjorde Indtægten saa betydelig, skjøndt den ikke endnu i denne Periode havde faaet det store Opsving, som viser sig i de paafølgende Aar indtil Krigen. Upaatvivleligen havde baade Norge og Hertugdømmerne vundet mere end Danmark for deres Produkters Afsetning ved den danske Stats Neutralitet under den almindelige europæiske Krig.

Det vil af det Foransførte være indlysende, at der ikke endnu til hiin Tid kunde være nogen meget udbredt Velstand i Danmark enten paa Landet eller i de mindre Kjøbstæder. Hvormeget endnu Bondestanden stod tilbage imod hvad den siden er bleven til, lod sig allerede tilsyne i dens Boliger, dens Dværg- og Hestebefætning, dens Avlsredskaber, dens Indboe, dens Klædedragt og dens hele Holdning. I mange Kjøbstæder stod det ikke stort bedre med den talrigste Deel af den egentlige Borgerstand. Det var i Almindelighed kun Kjøbmændene, som der gjaldt noget og tildeels havde Formue, og skjøndt der af Dannelse og Sands for ædlere Livsnydelse heller ikke hos dem var meget at finde, saa stod dog Haandværksklassen lavere. For mange Kjøbstæder vare vel deres Zorder en ikke ganske ubetydelig Støtte, og de dreves i det Hele bedre end Bøndernes, men dog kun meget usuldkomment; for en stor Deel vare de uudsiftede. Brænderier vare vel for mange Kjøbstæder en af deres vigtigste Hjælpemidler, men det var kun fordi de øvrige vare saa svage. De dreves sjældent som særlig Næringsvei, men i Følge den enhver Kjøbstadborger i saa

Henseende tilkommende Ret (hvori dog Fbdgn. 1ste Febr. 1797 § 358 gjorde Forandring) i det Smaa, og meget slet. Det var derfor og fornemmeligt Affaldets Benyttelse til Creaturfedning og for en Deel det, der kunde besviges i Consumtionsafgiften (der da udelukkende svarede af det formalede Korn), hvorved det blev Vedkommende til Fordeel. Affætningen til Landet var da ligesaavel paa nogle af Derne, som det siden længe vedblev at være i Jylland, meget indskrænket ved det ulovlige Brænderie, som gif i Svang, og som kun enkelte Gange blev forpurret ved Angivere. Det var uden Tvivl kun Sjælland, hvori Smugbrænderier vare lidet kjendte. Forsikringen for Kjøbstædernes Bygninger udgjorde navnlig den 30te Juni 1798 kun henimod 10,300,000 Rd. *), ikke fuldt $\frac{2}{3}$ af det nuværende Beløb. Kjøbstadbygningerne stode og i Almindelighed lavt i Priis, og gave kun ringe Leie.

Alt, hvad der ved de enkelte Communer's Medvirkning og paa deres Befostning var at gjøre for de samme nærmest vedkommende Formaal, stod saavel paa Landet som i de fleste Kjøbstæder paa en lav Fod. Udenfor de enkelte Strækninger, hvori der, i ældre Tider ved Statsmidler i Forening med de omkringboende Bønders anstrængende Arbeider, og i de sidste Aar paa den i Fbdgn. 13de Decbr. 1793 foreskrevne Maade vare anlagte Kunstveie, tildeels endog i alt for stor Stiil, vare Veiene næsten overalt i en ringe Tilstand. Mange, endog af de for den indbyrdes Forbindelse vigtigste Veie vare enten halsbrækkende eller dog saa besværlige, at man, naar man kom frem med Postbefordring, for ikke at tale om den endnu meget slettere Bondebefordring, maatte finde sig lykkelig ved at tilbagelægge 1 Miil i $1\frac{1}{2}$ Time. Byernes Gader hørte for en stor Deel til de allerfletteste Veie. Fattigvæsenet havde ingen fast Ordning faaet, og man blev ei blot i Husene, men og paa Gader og Veie plaget af talrige Bettlere. Skolevæsenet var ikke mindre forsømt; Thinghuse og Fængsler vare ofte jam-

*) See Coll. Tid. for 1799, S. 229.

merlige, og de sidste næsten overalt slet indbrettede. I mange Kjøbstæder baade stiklede og sunkede man nok derover, men naar det galdt om at skaffe de fornødne Midler, selv til meget indskrænkede Forbedringer, krympede man sig. Lønningerne til Underbestillingsmændene i Kjøbstæderne, hvis Arvaagenhed og Trostøb dog er vigtig for Borgernes Sikkerhed og Velfærd, vare i Almindelighed saa usle, at de kun ved Hjælp af de Gaver, som de til visse Tider indsamlede, kunde friste en kummerlig og ringeagtet Tilværelse. Den hele Maade at være paa var ogsaa i Kjøbstæderne i Almindelighed kun indrettet efter en meget knap Maalestok, i Særdeleshed vare der i den egentlige Borgerstand kun Faa, som anvendte noget paa deres egen og deres Børns Dannelse, eller paa hvad der ellers kunde tjene til Livets Forskjønnelse eller Forædling. Kjøbenhavn havde vel fra flere Sider større Overbægt over de øvrige Kjøbstæder end det nu har, men det havde dog, foruden Almisfelemmer i et større Anial end det for Tiden har, ogsaa en Mængde Familier, der kun havde meget knapt Udkomme. Det havde derhos lidt store Tab ved Ildbranden 1795, hvilken blandt andet havde besværet samtlige Bygninger med en aarlig Assurancepræmie af $\frac{4}{100}$ pCt. (Frdgn. 17de Juli 1795, §§ 3 og 12), en Afgift, der, om den nu skulde svares, vilde udgjøre mere end den hele siden paabudne Bygningskat, indbefattet derunder det ved Frdg. 17de April 1816 anordnede Beberlag for den da ophævede Ildstedskat, der atter var et Beberlag for den ved Frdgn. 6te Mai 1812 ophævede Kopskat*),

*) Først ved Pl. 14de Aug. 1804 begyndte en Nedsættelse i ovenmelbte høie Assurancepræmie, der var blevet nødvendig ved den Gjæld, hvori Brandforsikringen kom ved Branden i 1795 og den Ordning, der i den Anledning blev truffen ved Anordning 17de Juli 1795. Senere blev den efterhaanden yderligere nedsat, ligesom og den ved bemelbte Anordnings § 12 Lit. b. paabudne særlige Afgift til Brandforsikringens Administration er ophørt; de Kjøbenhavnske Bygningsøiere kunne endog i deres Heelhed siges nu at have deres Bygninger assurerede uden alt Beberlag; thi den Promille,

følgelig mere end den hele nuværende directe Skat til Staten, den for Tiden paabudne Krigsskat naturligviis ikke medregnet. Tilstandene vare følgelig til den Tid endnu baade i Land og Bye saadanne, at Regjeringen maatte ønske at holde Begges Beboere frie for yderligere Beskatning, idet den kunde gjøre sig Haab om, at det indirecte Afgiftsvæsen, deels ved den bedre Indretning, der var givet samme, og som det yderligere kunde modtage, deels ved den Velstand og Udvikling, hvortil flere nyere Love, især Landbolovene, havde nedlagt Spiren, vilde efterhaanden give en ikke ubetydelig Indtægtsforøgelse.

Den ovenforklarede ringe Tilstand, hvori de vigtigste communale Indretninger befandt sig, maatte iøvrigt ikke blot som Vidnesbyrd om det Udviklingsstrin, hvorpaa Landet befandt sig, være en Grund, hvorfor Regjeringen ikke let kunde lægge nye Skatter paa samme, men der var og en anden Side, hvorfra den ikke kunde undlade at tage den i Betragtning. Det var nemlig for Landets og Folkets Opkomst uomgængelig nødvendigt, at disse Ufuldkommenheder bleve afhjulpne, hvorpaa Regjeringen og længe havde været betænkt. Noget var allerede i den Retning blevet anordnet i den omhandlede Periode, saasom ved Fdg. 5te April 1793 om Fængsleres bedre Indretning, og ved Befordningen 13de Dec. 1793, men selv med Gjennemførelsen af disse Anordninger, hvoraf navnlig den førstnævnte dog var meget tarvelig i sine Fordringer, gif det kun smaat. Andre høist fornødne Forbedringer i de communale Indretninger, som krævede betydelige Beføstninger, vare imidlertid forberedede, navnlig af Fattig- og Skolevæsenet. Det

der endnu efter Plakaten 20de Mai 1829 og 12te Febr. 1840 svares af enhver Forsikringssum i de første 33 Aar, er end ikke tilstrækkelig til at dække Brandvæsenets Udgifter, der tilforn bleve dækkede ved en saakaldet Syrøiteskat, men siden 1825 udredes af Brandforsikringens Midler, der ved mangeaarige Dplag havde faaet en saadan Tilvæxt, at den til Løttelse for Byens Eiendomsmand kunde overtage sig fornævnte, den ellers uvedkommende Udgift, cfr. Coll. Tid. for 1829 S. 545—555 og for 1840, S. 161—181.

havde vistnok været meget at ønske, at Borgernes Kræfter kunde endnu en Tidlang have været staaende for nye Bidrag til den almindelige Statskæsse, for bedre at kunne være til Anvendelse for hine vigtige Formaal. Det fandtes og siden, da Regjeringen nogle Aar efter skred til at paabyde omfattende Grundforbedringer i Fattig- og Skolevæsenet, at man næsten overalt krympede sig for de dermed forbundne Udgifter, og at Regjeringen maatte lempe sin Omhu for disse Reformers Gjennemførelse med Hensyn til de Klager, der ikke uden Grund førtes over Beboernes maadelige oeconomiske Tilstand.

Skjøndt en stor Deel af det i foranstorte Henseende Anførte nærmest gjelder Danmark, saa var Forholdene dog i det Hele, i det mindste ikke i Norge, gunstigere. Om dette derimod har været Tilfælde i Hertugdømmerne, saa kunde det dog ingen Forandring gjøre i den Slutning, jeg af de foranstorte Betragtninger udleder med Hensyn til den Anse, der er ført over at Regjeringen ikke tidlig nok vilde skride til nye Skatter for at styrke Statsfinantserne.

XXXII.

Men foruden det Betænelige, der efter den daværende Folketilstand var, ved at lægge en ny Skat paa Landet, frembød og Ordningen af en saadan Skat flere vanskelige Knuder. Da det i den strax derpaa følgende Periode, paa Grund af de indtraadte Forhold, ikke længere kunde undgaaes, til Finantsernes vorende Fornødenheder at paalægge nye Skatter, maatte Regjeringen søge at løse disse Knuder, og den har derved vist det modne Overlæg og den Indtrængen i Forholdene, som udmærker den Tids Love. Men ved at overveie de i 1802 udgivne nye Skattelove seer man ret hvor mangesidige og hvor overordentlig vanskelige de Opgaver vare, som derved frembød sig, og idet man skal have ondt ved at angive en i det Hele bedre Opløsning af disse, end den, der indeholdes i de vedkommende Anordninger, saa finder man dog, at den ingen-

lunde har i alle Maader været heldig. Netop paa Grund af denne Sagens Bessaffenhed fortjener det saa meget mere Bisfald, at Regjeringen ømmede sig ved at udskrive slike nye Statter, saalænge ikke Nødvendigheden stod klarere for Dinene end det endnu i den Periode, hvorom her spørges, var Tilfældet.

Naar det var givet, at der ved en forøget Bessatning skulde udbringes 1 Million Rigsdaler, eller dog et Beløb, som nærmede sig dertil, saa fremkom den Opgave, hvorledes et saa betydeligt Beløb i et nogenlunde billigt Forhold kunde fordeles paa de forskjellige Lande, hvoraf den danske Stat da var sammensat, samt de forskjellige Borgerklasser og Bessatningsgjensstande. Denne Opgave frembød mangfoldige Banskelligheder, hvorpaa de, der troe sig til saa sikkert at vide hvad Regjeringen i hiin Tid burde have gjort, vel ikke have tænkt. Jeg skal tillade mig nogen Udførlighed i at forelægge mine Læsere disse Banskelligheder, med Forklaring over de Tidsforhold, der gave dem særdeles Betydenhed til den Tid, hvori Regjeringen skal have forsømt at udskrive Statter, men igjen formindskede deres Betydenhed den Tid, da Regjeringen greb denne Forholdsregel. Kun, hvis det lykkes mig at sætte mine Læsere ret ind i disse Forhold, vil jeg kunne stole paa, at de ville komme til en retfærdig Auerkjendelse af hiin Tids Regjering, og derved ogsaa føres til en velbegrundet Bedømmelse af de senere Tiders Regjering. Men jeg vil desuden herved faae Leilighed til at udtale mig over adskillige ogsaa for den fremtidige Behandling af vore Forhold ikke uvigtige Emner. Der er iøvrigt i det jeg har at bemærke om de daværende Tilstande meget, som staaer endnu klarere for mig ved det Indtryk, jeg har bevaret af hvad jeg har oplevet, end det kan blive ved den noget omstændelige Udvikling, hvori jeg her maa indlade mig. Men af de Nulevende ere der meget Faa, som ere i hiint Tilfælde, medens der ere Mange som blindt hen troe alt hvad der i den senere Tid er sagt om de Feilgreb, hvorved vore ældre Regjeringer, selv de af disse, som man dog vil levne nogen Ære, skulle, i den her omhandlede og flere Retninger, have bragt Landet paa Bredden af en Afgrund. Jeg maa saaledes være belavet paa

at skrive for dem, der forud ere indtagne for en ganske anden Mening, og maa derfor finde mig i at være vidtløftig.

Det var for det første en ikke ringe Vanskelighed, at der, for ikke at tale om den vestindiske Colonie, (om de øvrige Coloniers og Bilandes Inddragelse under en nye Bescatning kunde der ei være Spørgsmaal) vare tre forskjellige Statsdele med et høist forskjelligt Bescatningsvæsen og i mange Henseende med forskjellige Interesser og Forestillingsmaader, mellem hvilke det fornødne Bidrag i et billigt Forhold skulde fordeles. Af disse tre Statsdele var det Norge, der gav de største Vanskeligheder, forsaavidt Spørgsmaalet var om hver enkelt Statsdeels Bidrag i det Hele. Det er forhen bemærket, hvorledes dette Rige efter i nogle Aar at have med Suk baaret den i 1762 i alle Statsdele paabudne Kopskat, omsider blev aldeles fri for samme, og at dette just ikke gjorde et ganske fordeclagtigt Indtryk her i Riget (See oven S. 55—56) og vistnok heller ikke i Hertugdømmerne. Det er ogsaa bemærket, hvorledes Hr. Nathanson holder saavel denne Eftergivelse, som den øvrige lempeligere Bescatning i Norge, for en aldeles ufornuftig og, saavel mod Danmark, som mod Hertugdømmerne uretsfærdig Begunstigelse. Sandt er det nu rigtignok, at Norge i Forhold til dets Folkemængde havde ulige ringere Bidrag at svare til Staten end dennes øvrige Dele. Hr. Nathanson har S. 511 opstillet en Tabel over samtlige Indtægter af Danmark, Norge og Hertugdømmerne i Aarene 1787—1799, hvorefter Middeltallet af disse 13 Aar vilde blive for Danmark 4,941,734 Rd., for Norge 1,234,228 Rd., og for Hertugdømmerne 2,082,336 Rd. *) Vel bestode de forskjellige Statsdeles Indtægter ikke blot af Skatter, men en betydelig Deel hidrørte for Danmark fra Sundtolden, Statsactiverne, Domainerne, Lotterierne; ligesom disse to sidste Indtægtstilber til lige med Kanaltolden udgjorde væsentlige Dele af de fra Hertugdømmerne kommende Indtægter, medens de vigtigste af de

*) Blandt Norges Indtægter antages endda de Islandiske og Færøiske at være indbefattede med deres Bruttobeløb (S. 462—463).

Giendomme, Staten havde i Norge, Kongsberg Sølvværk, Mosdum Blaaafarveværk, Balløe Saltværk og Glasværkerne, kun førte til betydeligt Tab*) hvilket iøvrigt naturligtviis ikke i foransførte Tabel er bragt til Uddrag i de derpaa opførte Indtægter.

*) Af den Tabel over Statsudgifterne i 1805, der findes hos Nathanson S. 518—519 sees, at de ovenansførte Indretninger i bemeldte Aar paadrog Statskassen en Udgift af over 230,000 Rd., og dette Aar var navnlig, forsaavidt Kongsberg Sølvværk angaaer, end ikke det, der havde krævet den største Zubuß, men denne havde i Slutningen af forrige Aarhundrede endnu været betydeligt høiere. Da den fælles Statskasse alt for meget blev besværet ved disse vorende Tilskud til Værkets Drift, blev denne først indskrænket ved Rescript 12te Juni 1799, og, paa Grund af den desuagtet vedvarende store Byrde for den Kongelige Kasse, blev det omsider ved Rescript 10de Juli 1805 bestemt, at Værket ved Aarets Slutning skulde aldeles indstilles. Der er siden udtalt mange skarpe Ord deels over dette Bjergværks Drift, men endnu mere over Beslutningen af 1805, men fremfor alt over Maaden, hvorpaa den blev udført. I Hals Grindringer 1ste Deel S. 106 ff. kan man læse sig til alle de ugunstige Domme og Formodninger, som i den Anledning have vttret sig, og skjøndt denne Forfatter just ikke ligefrem giver dem til sine, saa fremtræder det dog, at han i Hovedsagen deler den almindelige Mening, og den tilbageholdende Lempelighed, hvormed han her, som ved andre Leiligheder, udtaler sin Dobbelt, bidrager endog til at forege Indtrykket deraf. Men hans Fremstilling er ikke bygget paa egen Undersøgelse, og det har ikke liben Sandsynlighed, at den Mistemning, som Værkets Nedlæggelse naturligtviis maatte opvække i en folkerig Bye, som havde baade sin Næring og den Anseelse, den nød blandt Norges Stæder, fra Bjergværket, har havt megen Indflydelse paa de Meddelelser, som han har lagt til Grund. Ei heller kan det omtvivles, at Normændenes gamle Kjærlighed for det Kongsbergste Sølvværk blev sat i heftig Bevægelse ved dets Nedlæggelse, og da førte til en vis Bitterhed mod den Regjering, der, skjøndt den ellers i fuld Maade havde deelt denne Kjærlighed, nu dog omsider havde fundet det nødvendigt at tage denne Byrde fra Statskassen, og at denne nationale Følelse har havt stor Indflydelse paa Maaden, hvorpaa den agtværdige Forfatter af hine Meddelelser har dannet sit Begreb og sin Dom over Sagen i det Hele. Det lader sig og tænke, at den

Men om man end ikke vilde tage de Indtægter, den ene Statsdeel udenfor Besfatningen bidrog til Statsfornödenhederne, med i Beregningen, og om man derhos vilde regne noget for enkelte Toldafgifter, som betaltes i Kjøbenhavn, men dog bares af Norge, forsaavidt Varene der forbrugtes, f. Ex. Tolden af Sukker og Thee, saa bliver det dog vistnok at Norges Indvaanere ei i Forhold til Folketallet svarede nær saa meget i Skat, som de øvrige Statsdele. Det er imidlertid en stor Overilelse, naar ofmelbte Forfatter udenvi-

Stemning, Bærkets Nedlæggelse havde fremkaldt trindt omkring i Norge, og især i de nærmeste Omgivelser, har virket paa den af ham paaberaabte anseete tydske Mineralog, der fort efter bereiste Kongsberg, og som har givet et sørgeligt Billede af dette Foretagende. Dog om alt dette kan jeg naturligtvis ingen Mening have. Men i ethvert Tilfælde beholde de ovennævnte oeconomiske Resultater deres Betydning for Sammentiligningen mellem de forskjellige Statsdeles Bidrag til Statsfornödenhederne, enten de i større eller mindre Grad maatte hidrøre fra Feilgreb enten hos Regjeringen eller hos dens Agenter, ligesom der vist nok ogsaa paa den anden Side er blevet tabt Meget i de danske Indtægter ved Monopoler og Privilegier, der vel vare til Nytte for Enkelte, men bebyrdende for det Hele. Iøvrigt indbrømmer saavel Al som alle andre Sagkyndige, at Kongsbergs Sølvgruber paa en sær lunefuldb Maade verlede i Aligboldighed og Knaphed, saa at man ei bør lægge for megen Vægt paa den Fordeel, Sølvværket i senere Aar har givet den norske Statskæsse, naar der spørges om hvorvidt det uheldige Udsald, som denne Drift havde havt siden 1768, mere eller mindre, havde sin Grund i en feilagtig Bestyrelse. I al Fald turde de ved Bærkets Nedlæggelse begaaede Feilgreb ikke være at tilregne den almindelige Regjering, hvis Behandling af den hele Sag netop vidner om Omhu og Humanitet, ligesom ogsaa den Mand, som da stod i Spidsen af den locale Bestyrelse, var en begavet og meget vel anseet Videnskabsmand, til hvem den maatte have en velbegrundet Tillid. Schweigaard er, som vi have seet, saavel med Hensyn til Spørgsmaalet om Bjergværkets Bestyrelse under den danske Regjering, som i mange andre Henseender langt mere til Fordeel for denne end de fleste andre, og hans Dom turde have en Betydning, som ikke let nogen Andens.

dere antager dette for en aabenbar Regjeringsfeil. Folkemængden turde, hvor Forholdene ere nogenlunde eensartede, være en antagelig Maade at fordele Statter paa over forskjellige Statsdele, men naar Forholdene ere meget ueensartede, kunde det blive en høist urigtig Maalestof. Ved al Skattefordeling maa vist deels den forskjellige Evne til at bære Bidrag til Statsfornödenhederne, deels den forskjellige Grad, hvori de Skattepligtige nyde godt af disse Bidrags Anvendelse, fortrinlig komme i Betragtning; til dette sidste maa der i Særdeleshed tages Hensyn, naar der er Tale om Skattepaalæg paa forskjellige Statsdele, der ikke ere mere sluttede til hinanden end Danmark og Norge var. Hvad nu Skatteevnen angaaer, saa kan det vist ikke med Sandhed nægtes, at den norske Befolkning i sin Heelhed levede under tarveligere Kaar end den danske, men da det dog, hvis Nogen endelig ikke vilde lade det gjelde, vilde blive noget besværligt at føre et tilfredsstillende Bewiis derfor, skal jeg ikke videre holde mig dertil*). Derimod vil det i al Fald være klart, at det efter de norske Forhold var meget vanskeligere end det var i Danmark, ad en ved Lov ordnet Wei med nogenlunde Sikkerhed at ramme Evnen til at tage Deel i Skattebyrden.

Det vil let indsees, at en Indtægtsforhvielse af den Betydning, hvorom der her var Spørgsmaal, ei lod sig tilveiebringe uden ved en ny umiddelbar Besskatning af de frugtbringende Eiendomme i Staten. Vilde man have søgt den ved Forhvielser af de indirecte Afgifter, saa vilde man have udsat sig for saadanne Besvigelser, at Indtægtsbeløbet for Staten maafee endog vilde blevet formindsket. Dersom der end ellers kunde have været Tale om at tye til en for alle Statens Dele almindelig personlig Skat, saa vilde der dog have ligget en afgjørende Hindring i den Omstændighed, at Danmark og

*) Det var ei vanskeligt, at finde en Mængde Sammenligningspunkter, som kunde danne en rimelig Formodning om de indbyrdes Forhold; men dette vilde føre til en stor Videlstiftighed, og dog ikke give et uomtvisteligt Resultat.

Hertugdømmerne allerede havde en følelig Skat af dette Slags, men at Norge derfor var blevet befriet. At ophæve denne Ulighed ved at affkaffe Kopskatten og i Stedet derfor at indføre en ny almindelig personlig Skat, Formue-, Indtægts-, Klassekat, eller hvad man vilde have kaldt den, men som maatte have været af den Betydenhed, at den erstattede hele Skattens Beløb og derhos gav et anseeligt Overskud: det vilde, for ikke at tale om de andre Sider, hvorfra det vilde have været forkasteligt, have medført, at Norge i Forhold til de øvrige Statsdele, havde tabt den Lettelse, som Regjeringen i 1772 havde fundet, at det billig burde have; og skulde Nogen mene, at dette vilde have været overeensstemmende med Retfærdighed og Statsklogskab, saa skulde jeg troe, at de Bemærkninger, som der i det Følgende vil blive Anledning til at gjøre, ville være tilstrækkelige til at gjendrive denne Mening. Et tildeels lignende Forhold vilde og have opstaaet med Hensyn til den Deel af Holsteen, der ei var blevet indlemmet i Kopskatten, fordi den, da Skatten blev udfkrevet, enten aldeles ikke (den gottorppe Andeel) eller dog ikke udelukkende (de adelige Godser), hørte under Kronens Raadighed; og at det til hiin Tid vilde have været høist urigtigt enten directe eller indirecte at kaste denne Skat paa bemeldte Deel af Holsteen, var, efter Bestaffenheden af den Adkomst, hvorved den var erhvervet og de øvrige Forhold, klart; jeg skal saameget mindre indlade mig paa den udførlige Udvikling, hvortil dette kunde trænge, som de Indvendinger Stillingen til Norge frembød mod hiin Beskatningsmaade, dog allerede ere afgjørende. Ei heller gif det an, at have ladet Kopskatten bestaae som den engang var men dermed forene en for alle Statens Dele almindelig personlig Skat; thi skulde ei al Retfærdighed tilside sættes, saa maatte dog den betydelige Deel af Befolkningen, for hvilken Kopskatten allerede var meget følelig, have været forfaanede for yderligere personlig Skat, og mange Andre i denne have nydt Afkortning for Beløbet af hiin, hvilket, foruden de mange andre Forviklinger, vilde aldeles have forstyrret Skatteforholdet til Norges Indbyggere. Men affect fra alt dette,

saa vilde en for alle Statsdele ligelydende Lov om en Skat, der skulde være afhængig af den Formue eller Indtægt, hvortil de enkelte Statteydere ansattes, sandsynligviis i Virkeligheden have ført til de største Uligheder. Det er vel i Motiverne til det Rigsdagen for 1850 anden Session forelagte Udkast til Lov om en Indkomsskat yttret, at en saadan Skat bedst lod sig gjennemføre ved Hjælp af Kommunalbestyrelserne*). Men jeg skulde tvertimod troe, at jo mere Ansættelsen til en almindelig Statskat bliver gjort afhængig af communal Indvirkning, jo mere upaalidelig bliver den. Hvor der er Spørgsmaal om at fordele et givet Udgiftsbeløb mellem Kommunens Medlemmer kan og maa Fordelingen vistnok, under passende Medvirkning af Regjeringsmyndighederne, overlades til Kommunens Mænd. Her kan ei vises Gunst eller Overbærelse mod Een, uden at det umiddelbart bliver Uret mod hans nærmeste Medborgere, og det vil ikke undgaae deres Dømmesomhed. Der er derfor i Almindelighed Grund til at formode, at de Mænd, til hvilke Kommunen har betroet sine Anliggender, ville efter bedste Evne søge at finde det lige og billige Forhold, ligesom det vistnok maa antages, at de bedre end nogen Regjeringsmyndighed dertil ville være istand. Men naar der er Spørgsmaal om de Enkeltes Ansættelse til en Kommunen som saadan uvedkommende Skat, saa kan der fra den kommunale Aand ikke udgaae anden Retning end den, at skaane enhver Paagjældende saameget som muligt. Ligesom Kommunen ingenlunde vinder ved, at det Beløb, der kommer fra samme bliver stort, saaledes er man gjerne noget sm ved at gaae sine Medborgere for nær, naar intet Sammenstød med de øvrige Medborgeres Lærv dertil opfordrer. Ogsaa den Paagjældendes egen Angivelse, der dog i Almindelighed bliver Grundlaget for Ansættelsen, bliver mindre paalidelig, hvor det ikke er hans nærmeste Medborgere, der ville lide under dens Rigtighed, men Afgangen fordeles over hele Staten, og han derfor heller ikke har en saa streng Bedømmelse at bemyndige

*) See Folketings-Libenten S. 806—807.

som i hiint Tilfælde. Den Forudsætning, at man dog paa andre Steder ikke vil være Borgerne for nærgaaende, og at altsaa de Communer, hvori der vises Strengthed, vilde blive overbehyrdede lige over for de øvrige, giver en vis Seen gennem Tingene et Slags Berettigelse. Men en saadan Retning vilde uden Tvivl vise sig med endnu større Styrke, hvor Strengtheden eller Kæmpeligheden ikke blot kom til at virke paa Forholdet mellem forskellige Communer's Bidrag til Statsfornødenhederne, men endog paa forskellige Statsdele, der ikke stode hinanden nærmere end de to da forenede Riger gjorde. Ogsaa er det klart, at den centrale Regjeringsmyndigheds Indvirkning til at lede Ansættelserne og i fornødent Fald berigige dem, maatte blive svagere end den vilde være i en mere tætsluttet Stat.

Efter alt det Anførte vil det nok ikke kunne paatvives, at de nye Skatter, der i den omhandlede Tid skulde have været udfkrevne, maatte have været lagte paa de faste Eiendomme, saaledes som det og blev Tilfældet da Regjeringen noget sildigere, end den efter den tidnævnte Forfatters Mening burde have gjort det, tyede til forøgede Skatter. Men det er indlysende, at slike Skatter gavede særdeles Vanskeligheder i Norge. Vel var den daværende Maalestof for Landeiendommernes Beskatning ogsaa i Danmark ufuldkommen nok, men denne Ufuldkommenhed var dog for intet at regne mod de ogsaa i de forskellige Egne meget forskellige Skyldsætningsnormer, som vare gjeldende i Norge. Kun fordi de disse paahvilende Skatter vare af et lidet betydeligt Beløb, og fordi de Misforhold, som deri fandtes, i Tidens Løb havde udjevnet sig gennem Kjøb og Salg, Forpagtning m. v. vare de just ikke trykkende, men de vilde let være blevet det for de Eiendomme, der vare forholdsmeetsig høit skyldsatte, saafremt der var blevet indført en noget betydende ny Beskatning bygget paa samme Grundvold. Den i Danmark gjeldende Maalestof for Landeiendommernes Beskatning, hvis Ufuldkommenhed iøvrigt og var en af de vanskelige Knuder, som Regjeringen havde at løse, naar Eiendommene skulde besværes med forøgede Skatter, lod sig og lettere rette, end

den, som gjaldt i de forskjellige Dele af Norge. De to Rigers forskjellige Naturbeskaffenhed medførte nemlig, at de danske Landeieendomme gave en sikkere og jevnere Indtægt end de norske. Det er og allerede oven S. 92—93 bemærket, at det stedse har været antaget, at medens de danske Landeieendomme vare påsende Gjenstande for en betydende umiddelbar Beskatning, saa havde Statskassen størstebeels at søge de Bidrag, som de norske Landeieendomme billig burde give til dens Fornødenheder, ved Paalæg paa Eiendommens Frembringelser, hvilke især fandt Sted, naar disse skulde udføres til fremmede Steder. Ogsaa er det allerede bemærket, at samme Grundsætning, efterat Norge i 1814 var blevet en selvstændig Stat, ikke blot er blevet anerkjendt af den lovgivende Magt, men at denne endog er gaaet videre i samme Retning, idet den, efterat den tidligere havde formindsket de ikke betydelige umiddelbare Skatter, der hvilede paa Landets Eiendomme, har fra 1836 ladet den almindelige Landsskat aldeles udgaae af de Skattepaabud, der ved hvert Storthing ere besluttede for de paafølgende tre Aar*), og saaledes endnu i høiere Grad end forhen holdt sig til Tolden, deriblandt ogsaa den der lægges paa Udførselsvarer. Denne Forholdsregel turde vel have været uheldig og skyldtes kun Landboestændens Overvægt i Norges Storthing, hvorimod den misbilligedes af Landets indsigtsfuldeste Mænd. Men, foruden at der dog, saaledes som Forholdene siden den Tid havde viist sig, ikke deraf endnu er opstaaet nogen Forlegenhed, som har kunnet nødvendiggjøre Tilbagegangen til den umiddelbare Beskatning (som efterat den engang er affattet vilde medføre megen Ulempe**), er det kun Overdrivelse af det i den danske Tid antagne Beskatningsprincip, og ikke dette i sig selv, der har fundet Misbilligelse. Jeg troer end ikke, at Landskattens Reduættelse ved tidligere Storthings Beslutninger er blevet misbilliget, det

*) Den i Norge indførte nye Matrikul er saaledes for Tiden kun af Bigtighed med Hensyn til communale Afgifter.

***) Cf. Tidsskrift for Litteratur og Kritik 6 B. S. 322—323.

var kun mod dens fuldstændige Affkaffelse at mange betydnende Stemmer havde sig. Allerede af den foransførte Grund, var der, naar Stats-Indtægterne behøvede Forøgelse ved en ny Beskatning, ikke liden Vanskelighed ved at træffe et rigtigt og billigt Forhold mellem de to Kongeriger indbyrdes. Det er nemlig klart, at hvis hvert skulde yde sit Bidrag i Skatter af forskjellig Art, det ene ved directe og det andet ved indirecte Skatter, saa vilde det beroe paa den usorudselige Gang af Begivenhederne, hvilket af Rigerne der fik den forholdsviis største Byrde. Sandsynligviis vilde der og i hvert af Kongerigerne, fornemmelig i Norge, have været en Tilbøielighed til at troe sig forurettet. Den norske Udførselstold var desuden allerede saa betydelig, at man i den Periode, hvorom her handles, maatte finde det tvivlsomt, om ikke en Forhøielse kunde virke hemmende paa den Vindfibelighed, hvorved Udførselsartiklerne tilveiebragtes, og derved endog føre til Forringelse af Statsindtægterne.

Jeg har allerede forhen, (S. 93) anført nogle Ytringer i denne Retning af en norsk Forfatter, hvis Domme over de indbyrdes Forhold imellem de forhen forenede Riger fremfor Andre bære Præg baade af Billighed og af et gennemtrængende Blik. Langt skarper udtaler sig en anden ogsaa forhen nævnt agtværdig Forfatter, Naal, der ligefrem kalder vor høie Trælasttold uforstandig*). Men denne Forfatter har mod Sædvane, udtrykt sig for stærkt, ja hans Anse turde være aldeles ubesvøiet. Han har ei alene ikke indladt sig paa at vise, ad hvilken anden Wei et nogenlunde klækkeligt Bidrag til Statens fælles Udgifter havde været at faae af Norge, men han har endog i det næste Dieblik modsagt sig selv, i det han tilføier at Trælasttolden dog var mindre trykkende end Landskatten. Dette maa være at forstaae om Landskatten, som den var, men det vilde i høiere Grad være blevet Tilfaldet, saafremt en Deel af Trælasttolden var blevet lagt over paa Samme. Forfatteren gaaer endog saavidt, at han nu yttre,

*) l. c. S. 82.

at hiin høie Told ei kom de norske Udfibere til Byrde, men maatte bæres af Consumenterne i England, hvor Norges Trælast den Tid saa godt som udelukkende søgte sit Marked. Derfor dette virkelig forholdt sig saaledes, da vilde Trælasttolden have været den fortræffeligste Afgift der lod sig tænke, men der er i denne Forestillingsmaade en Uklarhed, som man ikke skulde have ventet hos en saa oplyst Forfatter. Han anfører, at den engelske Bestiller, foruden en god Priis for selve Produktet, ogsaa maatte betale alle med Udfibningen forbundne Udgifter, og deriblandt Udførselstolden. Men, enten en Vare leveres paa et bestemt Sted for en under eet fastsat Betaling, eller denne adskilles i sine forskjellige Bestanddele, den oprindelige Indkjøbssum, Transportomkostninger, Tolden, saa vil Kjøberen vide at beregne Prisen som en Heelhed og paaaffjønne dens Forhold til den hvortil samme Vare er at faae andetstedsfra. Jørrigt var det ikke saameget Udfiberen, som Producenten, hvorom der var Spørgsmaal, og som kunde være at stille mod Consumenten. Det kan vel hændes, at den Told der er lagt paa Udførslen af en Vare, under visse Omstændigheder og især i Paabudets Dieblif ganske eller for en Deel falder de Personer til Byrde, gennem hvis Hænder den gaar inden den kommer til Forbrugeren. Men en saadan Afgifts Virkning vil dog, navnlig hvis Varerne ogsaa ere at faae i andre Lande, i Længden blive en Afgang i det Producenten ellers vilde have for sit Product. Dette er just den betænkkelige Side ved Udførselsforbud, men den kunde, efter de øvrige forklarede Forhold, ikke gjøre Udslag mod den Udførselstold, der laae paa den norske Trælast. Denne havde for Resten i den Periode, her omhandles, ikke modtaget nogen Forhøielse, og maatte saaledes, med Hensyn til de daværende høie Priser, være ret taalelig. Nogle Aar senere (i 1803 og 1806) blev den vel forhøiet, og det ikke saa lidet. Men det fremgaaer netop af Aals Fremstilling, at Trælasten den Tid stod i saa overvættede høi Priis, at dens Tilvirkning og Affætning ligesuldt blev et sig tilstrækkeligt lønnende Erhverv. At den imidlertid ikke i Længden vilde have kunnet taale sliq Forhøielse, er

en anden Sag; den blev kun paabuden under overordentlige Omstændigheder og maatte med disse igjen ophøre. Saasnart Freden i 1814 var sluttet ilede ogsaa den danske Regjering med at hæve alle i hiin Tid paabudne Toldforhøielser (Fdg. 2den April 1814 § 12), men den norske Trælasttold var da kommet udenfor dens Virkefæds.

XXXIV.

Efter hvad der i forrige Afsnit er udviklet maatte det, uagtet de med en directe Beskatning navnlig af de norske Landeiendomme forbundne Misligheder, være denne Art af Beskatning, hvorpaa Regjeringen fornemmelig maatte henvende sin Opmærksomhed, naar den i det Tidsløb, hvorom her er Spørgsmaal, tænkte paa at forsøge Statsindtægterne med en betydelig Sum. Saaledes maatte og hine Eiendommens Ejerne til at bære en forsøgt Afgift komme under Overveielse. Men en retfærdig og forstandig Regjering kunde heller ikke see bort fra de vanskelige og fortrædelige Spørgsmaal, der ved Udskrivningen af en saadan Stat vilde reise sig angaaende det Forhold, hvori de forskjellige Statsdele, navnlig de to da forenede Kongeriger, nøde godt af Statsforbindelsen og de Indretninger, hvortil Skatterne forbrugtes. Retfærdighed og Billighed krævede allerede, at ogsaa denne Sagens Side toges i Betragtning. Men det kunde heller ikke være Regjeringen ubekjendt, at Spørgsmaal af det Slags forhen havde bevæget Gemytterne, og om der end i de senere Aar, da ingen indgribende Afgiftsforhøielse havde fundet Sted og Landenes Næringer vare i Tilvæert, ikke havde været synderlig Tale derom, saa maatte der dog ved nye Skattepaabud iagttages særdeles Varsomhed naar ikke disse Spørgsmaal derved skulde vækkes. Bist nok vare Normændene et godt og trofast Folk, som ved mange Leiligheder havde med Udholdenhed og Hengivenhed stridt og lidt for den fælles Stat og den fælles Konge. Det manglede heller ikke i Norge paa Erkjendelse af den Retfærdighed og Mildhed, hvormed de danske Konger førte Scepteret, eller paa de Fordele, som Forbindelsen med Danmark, i flere Hen-

seender, bragte hiint Land. Fælles historiske Minder, Fællesskab i Sprog, Literatur og Retstilstand, og de mange private Forhold, hvortil Foreningen i en fælles Stat førte, havde og i flere Maader bundet det ene Lands Indvaanere til det andets. I Særdeleshed levede derhos i den norske Landalmue en dyb religiøs Følelse af Urefrygt og Troeskab mod deres Konge. Men i alt det, der saaledes forenede Folkene, blandede der sig dog ofte en Tanke om, at deres Forbindelse i en fælles Stat ogsaa havde Sider, hvorfra den ikke var aldeles heldig. Saaledes blev det ikke sjældent udhævet, at Norge sændom var blevet indviklet i Krige, eller havde maattet bære Byrder af bekostelige Krigsudrustninger, der havde deres Oprindelse fra Interesser, som ei laae det saa nær som Danmark. En saadan Betragtning turde endog have havt en ikke ringe Andeel i den Uvillie, hvormed man mødte den i 1762 paabudne Kopskat. Ogsaa dukkede af og til den Tanke op, at Norge navnlig siden Christian den Tredies Tid var kommen i en utilbørlig Afhængighed af Danmark, og at det, skjøndt det paa ingen Maade var beklageligt for Norge, at den Magt, som Kongen forhen havde deelt med de danske Stænder og det danske Rigsraad, gik fuldstændig over til ham, dog var uværdigt, at bemeldte Stænder overdroge Kongen Gnevoldsmagten ogsaa over Norge. Hertil sluttede sig den Klage, at alt var blevet centraliseret i Kjøbenhavn, saa at der ikke var blevet levnet Norge nogen hele Riget omfattende Myndighed, ei heller nogen anden offentlig Indretning, som strakte sig videre end til de enkelte Stifter og Amter o. s. v., at det ingen høiere Underviisningsanstalt havde, ingen Bank eller anden Laaneindretning, at ikke en passende Deel af Flaaden havde sit Leie i de norske Havne m. m. Men derved at Norge aldeles blev regjeret fra Danmark og for det meste af Danske, meente man, at de danske Interesser og de danske Forestillingsmaader bleve de overveiende og at der ei var nøiagtig Kundskab tilstede om de norske Forhold. Blandt de øvrige Ulemper, hvoraf Norge leed, blev det regnet høit, at der af Statens Indtægter kun vendte lidet tilbage til Norge, men at den største Deel forbrug-

tes i Hovedstaden; og at der ogsaa iøvrigt fandt en, som man meente, ikke liden Pengetilstrømning til samme Sted fra de Normænd, som maatte søge Kjøbenhavn for at erhverve den Dannelse, som kun der var at faae, for at søge Embedsansættelse, eller for at nyde godt af nogle af de Fordele og Behageligheder, som de til Kjøbenhavn henlagte Indretninger umiddelbar eller middelbar førte med sig. Det var og en temmelig udbredt tildeels paa de herskende taagede Begreber om Handelsbalance styttet Mening, at Danmark var i en evig Underbalance og at Ligevægten kun blev nogenlunde vedligeholdt ved det Handelsoverskud, som Norge gav. Ogsaa anslog man de Fordele meget høit, som Kjøbenhavn havde deels ved Af sætningen til Norge af Varer, som det, paa Grund af visse Privilegier, var blevet mere eller mindre nødvendigt at søge fra denne Hovedstad, deels derved at Norges Pengeomsætninger for største Delen gik gjennem Kjøbenhavn. Endelig var det en hyppig Klage at de Danste anmassede sig en aldeles uberegtiget aandelig Overvægt ved at betegne Staten, Sproget, Literaturen, o. s. v. som danst, uagtet Norge havde en god Broderpart deri.

Saadanne vare de Stemninger og Domme, der under Rigernes Forening jevnlig lod sig fornemme fra norsk Side. Jeg har ikke fundet det fornødent til Brug ved denne Fremstilling at tage de Skrifter eller Blade frem, hvori Stemningen af og til havde givet sig Luft. Hvad jeg har meddeelt er hensat deels fra hvad jeg lige fra Bamsbøen af har erfaret ved at leve med Normænd, deels fra det jeg har bevaret i min Erindring af de Domme, der havde ladet sig høre gjennem Pressen. Dog har jeg paa ingen Maade villet giengive alle de tildeels udskældende og lidenskabelige Udtalelser, som jeg har hørt eller læst i hlin Retning. Jeg har kun villet samle de Træk, der betegne Grundstemningen, saaledes som jeg har fundet den ogsaa hos forstandige og velsindede Normænd. Dette er dog ingenlunde saaledes at forstaae, at jeg ikke har villet optage andre Klager end dem, som jeg holdt for velbegrundede; alle de, hvorfor en sund og rolig Betragtning laae til Grund,

hørte med til det Billede, jeg ønskede at give, om der endog deri havde blandet sig saadanne Overdrivelser og Misforstaaelser, der fra vore norske Brødres Standpunkt vare naturlige. I Forbindelse med foranstørte Træk af den norske Forestilling om de indbyrdes Forhold, skal jeg og i Korthed meddele, hvorledes sindige Danske tænkte i denne Henseende. Det er heller ikke her Enkeltens Domme og Yttringer, som jeg har at overlevere, jeg kan og vil kun give, hvorledes jeg i det Hele har opfattet Stemningen. Adskilligt af hvad jeg nu skal anføre, er nærmest min egen Mening, og det tildeels saaledes, som den i Tidens Løb yderligere har udviklet sig, men dog, saavidt jeg kan skjønne, alt i den Grundtanke, hvorfra mine Landsmænd den Tid betragtede Forholdene. Man fandt vel ikke de ovenanførte blandt Normændene mere eller mindre udbredte Forestillingsmaader at være uden al Grund, men man meente, at de dog ikke sjeldent altfor stærkt udhævede Skyggesiden af de Forhold, som Rigernes Forening havde fort med sig, uden tilbørlig at holde den lyse Side for Dinene. Meget af hvad de paaankede var grundet i Forhold, som ei kunde afændres, og med adskilligt, hvori de kun syntes at see Ulemper, vare dog Fordele forbundne, der kunde veie op derimod. Saaledes var det i det mindste et Spørgsmaal, om ikke Normændene havde Erstatning for Savnet af særegne høiere Dannelsesanstalter deri, at disse Anstalter ved at være sammentrængte i Kjøbenhavn, havde ganske andre baade aandelige og materielle Kræfter til Raadighed end det til hiin Tid havde været muligt at forstaae særegne norske Anstalter af dette Slags, ei heller burde det oversees, at de Midler, hvorved hine Anstalter vare grundlagte, størstedels hidrørte fra Danmark. Efter Norges afføndrede Beliggenhed havde det vist og sit Gode, at de af dets Sønner, der i Tiden skulde faae betydende Indflydelse paa Oplysningen og Forholdenes Udvikling, fattedes i den Nødvendighed at tilbringe nogle Ungdomsaar i det Broderland, der stod i nærmere Berørelse med den øvrige oplyste Verden. Naar det ei var en betydelig Deel af de fælles Stats-Indtægter der strømmede til Norge, saa var det til Gjengjæld og kun en forholdsmaæs-

sig ringe Deel af disse Indtægter der kom fra Norge, og hvad der heraf blev tilovers fra det, som blev anvendt i Norge, var ikke mere end et billigt Bidrag til de fælles Udgifter. Det kunde ikke nægtes, at der i Livernes Løb stundom vare givne Love, som ikke stemte med Norges Løv, men for en lignende Skjebne har ikke nogen Stat været fri. De af disse Love, hvorover man meest havde sukket, vare derhos dog givne i den Tanke, at de vare til Bedste for begge Rigerne, og dette havde tildeels været i Overensstemmelse med Grundsatninger, som i andre ophlyste Stater vare blevne antagne. Men derhos havde netop hiin Lids Regjering viist stor og heldig Iver for at oprette hvad tidligere Regjeringer maatte have feilet eller forsømt i Omsorgen for Norge, og den havde ophævet dem af hine Love, hvorover man havde havt meest Grund til at beklage sig. Det var isøvrigt fundet, at den af hine Love, der meest bar Præget af et særligt Hensyn til Danmarks Interesse, ligesaa vel havde været til dets, som til Norges Skade*). Norges Sønner vare visseelig heller ikke satte til Side ved Besættelsen af de høie og indflydelsesrige Embeder, men til enhver Tid havde flere af disse været i Normænds Hænder**). Var dette end ikke skeet i et til Folkemængden svæ-

*) See oven S. 62—63.

**) Da Norge i 1814 blev affondret fra Danmark vare der tre Normænd, som beklæbte nogle af de allerhøieste Embeder i Staten, nemlig Rosenkrantz (Statsminister og Chef for det udenlandske Departement), Colbjørnsen (Justitiarius i Høiesteret), og Sehested (Chef for Deconomie- og Commerce-Collegiet, senere Statsminister og Præsident for General-Toldkammer og Commerce-Collegiet). Derhos fandtes der et ikke lidet Antal Normænd paa de Posten, som stode hine nærmest, saa godt som i alle Regjeringscollegier, og ligeledes i Høiesteret. Paa fornævnte Tid vare der og tre af de høieste Embedsmænd, som vel ikke vare fødte Normænd, men som dog hver for sig havde i adskillige Aar med Verømmelse og Anerkjendelse i deres Embedskredse beklædt Overøvrighedsembeder i Norge og derved vare blevne fortrolige med de norske Forhold, nemlig Frederik Moltke (Statsminister og Præsident for Gene-

rende Forhold, saa var det fordi der, som naturligt, af de Norske, der for en stor Deel fortrinnsviis søgte Ansættelse i deres eget Fædreland, vare færre, der forberedede sig for de betydende Pladser i den almindelige Regjering.

De Normænd gjorde de Danske stor Uret, der meente, at disse vare tilbøielige til at hæve sig over dem, uwillige til at erkjende Norges billige Fordringer. Det var en reen Misforstaaelse, naar de fandt en Anmættelse i at man brugte Udtrykket Danmark om den hele Stat, eller at man under dansk Sprog, Literatur o. s. v. ogsaa indbefattede norsk. Det var kun en saa godt som nødvendig Talebrug, der og svarer til den der bruges i andre sammensatte Stater, forsaavidt Forholdenes Bessaffenhed tilstøder samme. Det kunde i Særdeleshed, hvor det gjaldt Sprog, Videnskab, Digtetekunst, saa meget mindre falde de Danske ind at udtrykke sig anderledes, som de uden videre betragtede Dansk og Norsk som en uadskillelig Genhed, saa at ingen Forskjel kom til deres Bevidsthed, uden som noget ganske Tilfældigt. Man erkjendte med den største Redebonhed de Norskes store og fortjenstfulde Deelagtighed i den Literatur, som man ansaae for en fælles Stat, men just fordi dette var dem en saa afgjort Sag, kunde det ikke falde dem ind at udhæve Dansk og Norsk som to, hvor ikke noget særligt Hensyn krævede det. Dette vilde desuden ikke have ladet sig gennemføre uden netop at gjøre Normændene Uret; thi næsten hele den fælles Literatur traadte dog udvortes frem som Dansk ja som Kjøbenhavnssk, men hvilket man blot kunde betragte som en Tilfældighed, der ingenlunde kunde hjemle noget Krav paa, ene at nyde Gæren for det, der skyldtes begge Folkenes forenede

ral-Toldkammeret, Kaas (Præsident i det danske Cancellie, kort efter tillige Statsminister), og Otto Møllike (siebliffelig førend Skilsmisøsen Directeur for Rentekammeret derpaa Præsident i det Slesvig-Holsteenske Cancellie, senere tillige Statsminister). Dette kan i al Fald tjene til Beviis for, at det i det mindste ikke var en staaende Regel at være mindre omhyggelig for Overøvrighedssejbernes Besættelse i Norge end i Danmark.

aandelige Virksomhed. Det er bitterligt, at danske Digtere baade til hiin Tid og senere havde med ikke mindre Begeistring grebet Harpen for at forherlige norske Bedrifter end om det havde været deres egne, og at det danske Folk lyttede med samme Glæde og Kjærlighed til disse Strænge, som om de havde været satte i Bevægelse til Danstes Priis. Ei heller nøde norske Videnskabsmænd og Digteres Frembringelser mindre Anerkjendelse end dets egne Sønners. De satte som Følge af en umiddelbar Høielse høi Priis paa Forbindelsen med Norge og kunde til hiin Tid ikke tænke sig en Adskillelse anderledes end som en Tilintetgjørelse. Forsaavidt at de derhos indlode dem paa Beregninger over Forbindelsens Fordele, saa satte de disse uden Tvivl i finantseel og oeconomist Henseende snarere for høit end for lavt, idet de vare inddrukne af de ovenberørte vrangte Forestillinger om de to Rigers Handelsbalance. De forskjellige Beskatningsforhold og Beløbet af de Udgifter, der anvendtes i hvert Rige, var og kun faa nogenlunde nøie bekendt. Dog var det temmelig antaget, at Norge var betydelig lavere beskattet, men man miskjendte ingenlunde det billige Krav Norge, af flere Aarsager, herpaa kunde gjøre. Det smertede de Danske, stundom opirrede det dem ogsaa, naar enkelte Normænd i heftige Klager over de indbyrdes Forhold gik langt uden for Billigheds Grændser; men de indsaae vel, at den Forbindelse, som Verdensbestyrelsen havde stiftet mellem de to Riger, som den dog havde lagt langt fra hinanden, havde sine mindre fordeelagtige og for den stærke norske Nationalsøielse noget støvende Følger, og i det man maatte sige sig selv, at det var ugjærligt nøiagtigt at afveie disse Følger mod de fordeelagtige, maatte man finde det naturligt, og saalænge det ikke gik til Næderligheder undskyldeligt, at Normændene stundom havde mere Syn for den ene Side af Sagen, end for den anden.

Det kan ikke feile, at Regjeringen jo har kjendt de Tan-
ker om de indbyrdes Forhold, der bevægede sig hos Normændene og upaatvivlelig har den, saa godt som Nogen, vidst at stille det Berettigede, baade fra det aldeles Ugrundede og fra

det Overdrevne. Allerede den Kundgjørelse om dens Formaal og Grundsetninger, som den havde udgivet i 1785, vidnede om den Bevidsthed, at Norge havde billigt Krav paa en Omforg, hvorpaa den nærmest forudgaaende Regjering havde ladet det mangle (S. 39 og 69) og dette var ligesaa lidet som de øvrige Udtalelser i denne Kundgjørelse tomme Ord. Den havde tildeels ganske strax efter gjort meget for at afhjælpe de meest beføiede Klager, og var stedse vedblevet at lade sig Norges Opkomst ligge paa Hjerte (See oven S. 71—72, 90—93). Ved saadan Regjeringens Virksomhed og ved det Opsving, som Norges Handel og Søfart og dermed dets øvrige Erhvervsgrane havde taget under Tvillingrigets med saa megen Klogskab vedligeholdte Neutralitet, havde ogsaa baade Tilstanden og Stemningen meget forbedret sig, ja man tør vel antage, at der efterhaanden var fremkommen almindelig Tilfredshed, hvorom og Aals Grindringer givde et kraftigt Vidnesbyrd. De Betæneligheder, der ved hiin Regjeringsperiodes Begyndelse frembød sig mod nye Skattepaalæg, navnlig og paa Norge, havde saaledes Tid efter anden tabt meget af deres Vægt. Imidlertid kunde Intet være Regjeringen klarere, end at den Ulempe, som hidtil havde været viist ved Norges Beskatning, var aldeles begrundet i Forholdene som de vare, og at dens fremtidige Sagttagelse var en Grundbetingelse for, at ikke de Baand, der forenede dette Rige med Danmark, skulde blive følte som et uretfærdigt Tryk. Kun ved fremdeles at vise lige Maadehold i Norges Beskatning og ved at fortsætte den Omhu for Norges Vel, hvormed der var gjort en saa god Begyndelse, ført sagt ved at styre dette Rige i den Aand, hvori hiin Regjering gjorde det, kunde der være Haab om at bevare Samme i en lykkelig Forbindelse med Danmark, og det selv om Fremtiden skulde føre saadanne Forhold med sig, der kunde forsøge denne Forbindelses naturlige Vanskeligheder.

Der ere mange Træk, som jeg kunde finde mig tilskyndet til endnu at tilføie for at oplive Billedet af de til hiin Tid herskende gjensidige Stemninger, men som jeg har holdt tilbage, fordi jeg føler, at jeg allerede er kommet langt ind paa en

Bei, hvis Forbindelse med mit egentlige Maal er noget fjern. Det er imidlertid et ikke uvigtigt Led i den Række af Beviser, jeg er i Begreb med at føre til Retsfærdiggjørelse for den Regjering, som Fædrelandet skylder evig Tak, at den grundig havde opfattet ogsaa de Forhold, som fløde af den daværende Stats Sammensætning og det baade i moralsk og statsøconomisk Henseende; og jeg antager — hvad jeg i det Følgende vil faae Leilighed til yderligere at udvikle — at det endnu kan have sin Nytte, ret at sætte sig ind i disse Forhold og hiin Regjeringes Grundsætninger. Skjøndt jeg iøvrigt har udført dette Billede paa frie Haand, skal jeg dog ikke undlade at give mine Læsere et Par Anviisninger, ved hvis Hjælp det vil blive dem let at bedømme dets Lighed.

Den heftigste Udtalelse af norske Klager over Forbindelsen med Danmark, som ere blevne offentlig udtalte i den Tid denne Forbindelse endnu varede, findes uden Tvivl i Bergeslands, i dette Bærks 1ste Bind S. 264—265 omhandlede, af Selskabet for Norges Vel kronede Priissskrift om et norsk Universitet; ligesom uden Tvivl og den skarpeste og meest udførte Tilbageviisning, noget saadant Angreb har faaet fra dansk Side, turde indeholdes i min sammesteds nævnte Recension. Jeg blev ved Læsningen af hiint Skrift greben af en saadan Harmes over den Bitterhed og det Overmod, den forvanskede hadefulde Fremstilling saavel af Regjeringens, som af det danske Folks Sindelag og Udfærd imod Norge, hvoraf det heelt igjennem var fuldt, og det blev mig en Trang, ret alvorligt at tage til Gjenmæle, og det saameget mere som det syntes, at han ellers vilde blive staaende roligt med de Palmer i Hænderne, som hiint Selskab havde raft ham. Jeg tog noget haardere fat paa Forfatteren, end jeg ved en koldere Betragtning af de særdeles Forhold, der gave visse ældre Misforstaaelser og Misstemninger en forøget Skarphed, nu vilde gjøre; men med Hensyn til det Væsentlige i de fremhævede Klager, har jeg der ikke kunnet udtrykke andre Tanker, end de jeg her har udtrykt, fordi jeg aldrig har havt andre. At jeg og virkelig havde truffet den maadeholdne og billige Synsmaade

om de indbyrdes Forhold, som var den herskende i Danmark, og at det ikke i Norge manglede paa Modtagelighed for denne, maa jeg slutte af den gode Optagelse, mit Arbejde fandt, ikke blot hos mine Landsmænd, men og hos de norske Brødre, der hverken i det Dieblik eller siden have vendt den Velvillie fra mig, hvormed de stedse have betragtet min Birken. Jovrigt har jeg ikke min Recension ved Haanden, men jeg er dog forvisset om de deri fremsatte Anskuelsers Overeensstemmelse med dem, jeg her har meddeelt; og maa naturligtviis Anledningens og Tidens Forskjellighed medføre, at der ere enkelte Punkter, hvorpaa jeg der, og andre, hvorpaa jeg her er gaaet mindre ind.

Skjøndt det Bergelandske Skrift hørte til en sildigere Tid end den, hvorom her ellers har været Tale, og det netop en særdeles spændt, saa er det neppe uden Føie, at jeg har paa-beraabt mig samme; thi det var kun et voldsomt Udbrud af Forestillinger, der, skjøndt sjældent i en saa skarp fjendtlig Skikkelse, vare og længe havde været temmelig udbredte, og som ligeledes tidligere havde givet sig Luft, navnlig og under den Skriftverel om et Universitet i Norge, der fandt Sted i det sidste Decennium af forrige Aarhundrede, hvorom jeg har ytret mig i 1ste Bind S. 262—266.

Men det er heller ikke vanskeligt at anføre Beviser fra en ældre Tid for at de indbyrdes Forhold mellem Rigerne ere blevene bedømte i en lige Retning, og vare disse end ikke traadte frem med den lidenskabelige Hefstighed, der viste sig i Bergelands Angreb, saa maa dette netop give dem en større Betydning, hvilken de og tildeels faae ved de Personligheder, hvorfra de kom. Jeg skal blot nævne Suhm, en Forfatter som til hiin Tid Alle anviste den øverste Plads blandt Danmarks Lærde. Jeg behøver dog ikke i hans Skrifter, eller i hans Brevverling med hans norske Venner, som Myrup efter hans Død udgav, at opsoge de Steder, hvori hiin Retning har lagt sig for Dagen. Jeg kan have nok i de meget omtalte Bemærkninger, som daværende Statssecretair Guldberg meddeelte over hans til Brug ved Underviisningen i de lærde Skoler udarbejdede Udtog af Dan-

marks, Norges og Holsteens Historie, hvilket inden det udfom var blevet denne Statsmand tilfilleet, ligesom det uden Tvivl har været efter hans Opfordring at hans Ven Suhm havde paataget sig dette Arbejde. I disse Bemærkninger beklagede Statssecretairen blandt andet, at Forholdene mellem Danmark og Norge vare blevne fremstillede, som om dette sidste evig var blevet forurettet af det første, der havde bragt det i et utilbørligt Afhængigheds Forhold. At han ogsaa ansaae dette for en i det Mindste i Norges Hovedstad udbredt Mening, sees af den Bøn, han tilsvøiede, at hans Ven vilde gjøre den fornødne Forandring uden at bekymre sig om „de foragtelige Christiania-Ræfsoner“. Paa Grund af Guldbergs Bemærkninger, forandrede Suhm de i den Henseende paapegede Steder, saavel som flere, hvori Statssecretairen havde fundet, at Forfatteren, tildeels af en for vidt dreven Upartisthed, havde stillet saavel de fjendtlige Forhold, som Staten havde staaet i, navnlig til Sverrig og de Gottorffske Hertuger, som de indre Retstilstande, i Særdeleshed dem, der vedkom Adelen og Bondestanden, i et Lys der ikke var stiftet til at indgyde Ungdommen den varme Kjærlighed til Kongen og hans Huus og til Fædrelandet, som skulde være den historiske Underviisnings Formaal*). Suhm var iøvrigt ingen Normand, ei heller af norsk Herkomst, men Norge havde stedse havt en særdeles Tiltrækning for ham. Han havde tilbragt nogle af sine tidligere Manddomsaaar i Thronhjem, og der indgaaet et Ægteskab, hvilket ved Siden af den huuslige Lyksalighed, det havde skjænknet ham, ogsaa havde bragt ham en meget anseelig Formue, der ei blot havde sikret ham en aldeles uafhængig Stilling, men endog givet ham Midler til den mangesidige storartede Virksomhed for Videnskaberne, der havde gjort hans Navn saa hædret og elsket. Dog dette kunde ikke faae nogen væsentlig Indflydelse paa en saadan

*) See de af Nyrup efter Suhms Død udgivne *Suhmiana*, S. 347, 348—349, 351—353.

Mands Dom; han husede ingentunde en snæver, til Norge indfrænkter Patriotisme, han saae i alle de under Kongens Scepter forenede Lande et fælles Fædreland, omfattede det Hele med sin Kjærlighed, og søgte navnlig i hiin Lærebog at indprænte de Unge, at Danske, Norske og Holstenere vare Brødre, der skulde leve og virke for den fælles Konge og det fælles Fædreland. Han havde derhos givet ganske mærkelige Beviser paa særdeles Hengivenhed for den Tids Regjering. Han havde nemlig faa Dage efter Struensees Fald, i et Par til Kongen henvendte trykte Blade, som til sin Tid gjorde uhyre Virkning, bragt denne Folkets Jubel over „den herlige Nat“, som havde styrtet de Ugudelige, i hvis Hænder Magten var kommet, og bragt den i Deres, som vilde være Kongens bedste og paalideligste Raadgivere**). Og ikke længe derefter havde han i et til hans „Landsmænd, Danske, Norske og Holstenere“ henvendt lidet Skrift**), med Hensyn til enkelte imidlertid fremtraadte Retninger i Regjeringen yderligere udtalt Fordømmelse over det Struenseeske Ministerium og Priis over det, som var kommet i Stedet; han gif heri endog saavidt, at han, i at omtale Behandlingen af den nylig henrettede Struensee, udhævede den Lemfældighed, man i flere Henseender skulde have viist mod denne grove Forbryder.

Suhms Domme over de indbyrdes Forhold mellem Rigerne have saaledes ingentunde hidrørt fra et mod den fælles Stat eller dens Regjering fiendeligt Sind. Skjøndt vi ikke have de Ord, hvori han havde indflædt dem, saa er deres Hovedindhold dog givet ved Guldbergs Bemærkninger. Jeg kan iøvrigt ikke undlade her i Forbigaaende at bemærke det som noget ret betegnende for den Maade, hvorpaa man i den nyere Tid veed at opfatte og bedømme en ikke langt bortliggende, at man for faa Aar siden havde saa travlt med disse Guldbergs Bemærkninger, som indeholdende det klareste Be-

*) Suhmiana S. 1—4.

***) S. R., S. 51—76.

viis for dennes Fjendskab mod de fremstridende Retninger, der havde viist sig i den Regjering, som han havde været med at styrte. Dengang tumlede man især med Friheds- og Lighedsbegreberne og dømte Regjeringsmænd og Forfattere kun efter deres Nærmelse til demokratiske Grundsætninger. Men kort efter trængtes denne Retning tilbage, og Alt skulde nu samle sig under Nationaliberens Banner, saaledes at og den, der havde forsoet sig mod hiin Retning, snart kunde faae Syn- dernes Forladelse. Under denne nye Retning burde Guld- berg, hvis Regjering har ydet Nationaliteten saa store Tje- nester, have Medhold baade mod Suhm og endnu mere mod Struensee, hvis Foragt for det danske Sprog ogsaa tydsle Forfattere betragte som en utilgivelig Brøde hos den, der vilde paatage sig at regjere det danske Folk, medens „Fædrelandet“ til hiin Tid vel deri havde fundet en Feil, men en saadan der var overfygget ved hans liberale Ideer, (der dog vare blottede for al Indsigt og praktisk Klogskab). Det er vist et aldeles skjævt Synspunkt, hvorpaa Nyrup i sin Tid havde filllet Sagen, ved at give fornævnte Bemærkninger Tittel af „Bidrag til Censurens Historie under det Guldbergste Mi- nisterium“, men dette Spor have dog de fulgt, der have villet benytte disse Bemærkninger til Beviis paa Guldbergs Lys- ske. Der behøves dog sandelig kun liden Dommekraft, for at indsee, at her slet ikke var Tale om Censur i dette Ordts sæd- vanlige Betydning. Selv den meest ubundne Trykkefrihed kan ikke betage Regjeringen Ret til, hvad der allerede er en Pligt, at vaage over Indholdet og Fremstillingen i de Bøger, hvor- efter Underviisning gives i de offentlige Skoler. Navnlig maatte Guldberg have særdeles Kald til at paasee, at den danske Lærebog i Fædrelandets Historie, der i Stedet for de hidtil brugelige i det latinske Sprog skulde indføres i de lærde Skoler, hvis Reform var gaaet ud fra ham, (Fdg. 11te Mai 1775 § 26 cfr. § 29) ikke indeholdt noget, som kunde virke til Skade for de Unges Fædrelandskjærlighed, deres Hengivenhed for Konge og Regjering. Han kan gjerne have seilet i sine Domme

over de Statsindretninger og Retstilstande eller de historiske Begivenheder, hvori han ei var tilfreds med Suhms Fremstilling; jeg vilde maaskee, naar Suhms oprindelige Text var tilstede, ganske have givet ham Medhold i Sagen selv; i al Fald vilde jeg være hans Domme nærmere end Guldbergs. Jeg er og meget tilbøielig til at troe, at denne er gaaet for vidt i sin Omsorg for at faae de Grundsætninger, som Regjeringen hylde, stærkt afprægede i den historiske Lærebog, der skulde indføres i de lærde Skoler. Jeg finder det fra flere Sider tilraadeligt, at Regjeringen holder Maade med denne Omsorg. Jeg har maaskee mere imod den Retning, som de i en Stat udfommende historiske Værker pleie at modtage fra slige Hensyn end de fleste andre. Men i Grundsætningen kan jeg ikke tvivle om at Regjeringen har at paasee, at der ei i de Lærebøger der gives Ungdommen i Hænde, bibringes denne ufordeelagtige Meninger om Statsforfatningen og Statssammenfætningen, eller om de Indretninger og Retstilstande, som findes i Staten og som Regjeringen finder det fornødent at vedligeholde, være sig fordi den anseer dem for i sig gode, eller fordi den anseer det for farligt at røre ved dem (saaledes som Guldberg gjorde med Hensyn til den daværende Landboelovgivning), eller om de ældre Regjeringshandling, hvori slige Indretninger og Retstilstande ere begrundede.

XXXV.

Skjøndt, som allerede bemærket, Omstændighederne efterhaanden havde saaledes forandret sig i Løbet af den omhandlede Periode, at der i sammes Slutning ikke nær var saamegen Betænkelse ved at Norge blev inddraget under en almindelig paa Eiendommene lagt Skat, som der var ved dens Begyndelse, saa var der dog, efter hvad vi have udviklet, al Anledning til deri at iagttage den muligste Barsomhed og Lempelighed. Dette finde vi og af Regjeringen at være erkjendt, da den i 1802 saae sig opfordret til at udskrive nye

omfattende Skatter, uagtet Forholdene netop i de sidste Aar havde yderligere forbedret sig.

Med Hensyn til Hertugdømmernes Anpart, fandt vel ikke Banskeligheder Sted af det Slags, som de norske Forhold frembøde. De vare uden Tvivl de meest velhavende Provindser i Riget; der yttrede sig heller ikke til hiin Tid mindste Spor til Utilfredshed eller Klage, og om end Skatterne sammesteds vare en Deel høiere end i Norge, saa stode de dog den Tid ligesaa meget under dem, der fandt Sted i Danmark. Det er først i de senere Tider, at Forholdene vare blevne saadanne, at der vel, under billigt Hensyn til den større Deel af de sælles Indtægter, der gjennem Hovedstaden indflyde i Danmark maaskee kan antages at være en ret god Ligevægt, men Overbesbyrdelse for Hertugdømmerne finder ingenlunde Sted. Men til den Tid, hvortil vi nu føres hen, er det aldeles utvivlsomt, at Hertugdømmerne vare mindre beskattede end Danmark. Forholdene i Danmark og Hertugdømmerne vare og mere uensartede end de danske og norske, navnlig med Hensyn til de Eiendomme, om hvis Betsatning der kunde blive Tale.

Imidlertid vare der andre Sider, hvorfra der frembøde sig særdeles Banskeligheder for nye Skatter paa de faste Eiendomme, baade i Danmark og i de øvrige Statsdele. Foruden den erkjendte almindelige Ufuldkommenhed ved alle nye Skatter paa Landeieendommene, at de virke en Forringelse i Eiendommens Salgværdie, og saaledes føre til et til Skattens aarlige Beløb, betragtet som Rente, svarende Capitaltab for den værblikkelige Eier, var der hverken i den ene eller i den anden Statsdeel, en Maalestof, der paa en nogenlunde paalidelig Maade udtrykte Eiendommens indbyrdes Værdiforhold. De danske Jorders Ansættelse til Hartkorn af 1688 var vel grundet paa omhyggelige Opmaalinger og Undersøgelser af sammes Værdie, men i det siden forløbne lange Tidsrum, var der foregaaet saa store Forandringer med det til enhver Tønde Hartkorn hørende Jordtillæg, at Hartkornet kun ufuldkomment svarede enten til de forskjellige Eiendommens Indtægter eller til deres Værdie i Handel og Wandel, saa at en efter deres Skyldsaetning udlig-

net ny Skat vilde have rammet Eiendommene i et meget ulige Forhold, altsaa vilde de, som allerede vare satte uforholdsmæssig høit, rammes altfor stærkt. Regjeringen fandt det saaledes urigtigt at lægge yderligere Skat paa det gamle Hartkorn. Men en ny Matricul var baade et høist vidtløftigt og tillige et befosteligt Foretagende, det vilde derhos vække en Deel Uroe og Misforstaaelse trindt omkring i Landet. Dette var alisaa noget, hvortil Regjeringen ugjerne greb, saalænge det ei var givet, om ikke Staten maatte blive istand til at bestride dens Fornødenheder ved Hjælp af de allerede udfrevne Skatter, og den Tilvært som det kunde ventes at de indirekte Skatter vilde faae ved deres bedre Indretning, ved det tilforladeligere Opsyn, som man efterhaanden kunde vente og ved det større Forbrug, som den fremskridende Udvikling maatte medføre. Regjeringen var iøvrigt kommen til den velgrundede Overbeviisning, at den nye Skyldsætning ikke burde indvirke paa de allerede tilværende staaende Skatter, hvis Ulighed var blevet jevnet ved de med Hensyn til Eiendommenes samtlige Indtægter og Udgifter, og deriblandt Skatter, bestemte Kjøbefummer, Forpagningsafgifter m. v. En ny Skyldsætning ansaaes derimod fornøden, naar Staten til Dækning af sine tiltagne Udgifter vilde gjøre Fordring paa yderligere Bidrag af Landets frugtbringende Eiendomme, men tillige maatte der udfindes en midlertidig Regel for Skattens Ligning indtil den nye Matricul kom istand.

Men vilde det allerede med Hensyn til Danmark være urigtigt at fordele yderligere Betsætning af nogen Betydning efter den daværende Matricul, saa vilde det have været endnu urigtigere at udskrive nye Skatter paa Landeieendommene i de øvrige Statsdele i Forhold til de der indførte Skyldsætninger. Den danske Matricul var, som allerede bemærket, bygget paa en med Nøagtighed udført almindelig Opmaaling og Taxation af al Jord og var kun, som Følge af de mange siden foregaaende Forandringer, blevet trængende til en Rettelser, medens Skyldsætningerne saavel i Norge, som endnu mere i begge Hertugdømmerne, vare byggede paa meget løfere Grund-

volde, og derhos forskjellige for de forskjellige Egne. Men ligesom der i disse Statsdele var større Trang til en nye Skylbsætning, naar forøgede Skatter skulde lægges paa Landeieendommene, saaledes vilde dette Arbeides Udførelse der have været vanskeligere og altsaa Udsigten til at erholde et tilfredsstillende Resultat svagere *).

En anden betydelig Banffelighed laae i de Udkomst, i Følge hvilke en Mængde og det netop de meest indbringende Eiendomme vare fritagne for at bære de almindelige Landskatter. Denne Banffelighed havde mindst at betyde i Norge, hvor forholdsmæssig faa Eiendomme vare i dette Tilfælde, og Jordskatterne derhos vare af liden Betydning. Baade i Danmark og Hertugdømmerne havde Sagen derimod en ganske anden Vigtighed. Det fandtes nu uoverensstemmende med Retfærdighed at betynde de øvrige Landeieendomme med forøgede Skatter, og derimod forskaane dem, som bedst vare istand til at bære dem. Hvad de Skatter angaaer, som allerede hvilede og i lang Tid havde hvilet paa Landeieendommene, var det vel i sin fulde retlige Orden, at de ved de hidtilværende Love hjemlede Befrielsler bleve ved Magt; thi, som bemærket i 1ste Deel S. 280, vare disse Friheder saaledes tagne i Betragtning ved Erhvervelsen af deslige Eiendomme, at Eierne,

*) See om det ældre Skylbsætningsvæsen i Norge Schweigaards Statistisk S. 47—50. Norge har iøvrigt faaet en ny Matriful, hvis Resultater findes sammesteds i en Tabel S. 35, ligesom der S. 51 derom er givet en nærmere Forklaring; men da der nu i Norge ingen Skat til Staten hviler paa denne Skylbsætning, men den kun kommer i Betragtning med Hensyn til communale Ligninger, saa kan for Liden de Uligheder, som der vist nok findes i samme, ikke være af indgribende Vigtighed, og selv om der igjen skulde blive indført en Landskat i Norge, kan den aldrig blive ansat høit. Hvad Skylbsætningen i Hertugdømmerne angaaer, haves udførlige Oplysninger i Falks Handbuch des Schleswig-Holsteinischen Privatrechts 3ter Theil S. 562—576 og de der anførte Skrifter, men disse vise netop, hvilken umaadelig Forvirring, der er i samme, hvilket og er almindelig erkjendt.

som saadanne, ikke havde mindste Begunstigelse fremfor dem, der havde erhvervet uprivilegerede Eiendomme. Men denne Betragtning fandt ingen Anvendelse paa de yderligere Bidrag, Staten under Forholdenes Udvikling maatte finde sig nødsaget til at gjøre til Borgerne. Disse maatte efter Retfærdighedens Fordring sættes i Forhold til den Gyne, der viste sig til at bære Staten. De vilde, til hvilken Classe et Jordbrug end hørte, for sammes Eier eller Besider blive en ny Byrde, som han, ved at tilforhandle sig Jorden, sæste, forpagte den o. s. v., ikke kunde have taget i Beregning. At gjøre denne Betragtningssmaade gjældende med Hensyn til de privilegerede Eiendomme i Danmark og Norge, kunde ikke have uovervindelige Betænkkeligheder for den daværende Regjering. Denne var vistnok langt fra den Tanke, at Kongens ubundne Myndighed, som endog udtryffelig var forbeholden i de vedkommende Privilegier, kunde retfærdiggjøre en vilkaarlig Behandling af disse. De Tilfagn, en Landsherre giver i Form af Privilegier, gaae netop ud paa, at de derved erkjendte Rettigheder kunne faae en saadan Fasthed, at Enhver derpaa kan stole, og navnlig skulde de Privilegier, som Frederik den 3die strax efter Gnevoldsmagtens Indførelse gav de forskjellige Borgerklasser, tjene dem til et trygt Værn om de Rettigheder, som forhen skulde finde deres Beskyttelse i den da ophævede Forfatning. De Udtryk i fornævnte Privilegier, der viste at Kongens Gnevoldsmagt ei derved skulde lide nogen Indskrænkning, kunde lige saa lidet, som den Bestemmelse i Kongeloven, at „Kongen kan undtage alt hvad og hvem han vil fra Lovens almindelige Befaling“ hentydes til en Forbeholdenhed om, efter Lune og Godtbefindende, at ophæve erhvervede Rettigheder; i saa Fald vilde ethvert Privilegium eller andet Retstilfagn indeholde en aabenbar Modsigelse. Meningen var derimod, at Kongen med afgjørende Myndighed kunde løse de Tvivlsmaal, der mulig kunde opstaae om et Privilegiums rette Forstaaelse, og ligeledes, naar det almindelige Bedste uomgjængelig maatte fordre det, vilde kunne gjøre Afændringer i dette. Men derved er det forudsat, at det vilde skee med det samvittighedsfulde og varsomme Hen-

syn til Retsstilstandens Dyreholdelse hvorpaa Folket ved Gnev-
 voldsmagtens Overdragelse i det Hele havde regnet. Man
 antog, at enhver Konge maatte indsee, at hans Styrke beroede
 paa, at han var Retsfærdighedens upartiske Haandhæver, og
 kun i denne Tilfald kunde et Folk, der havde Følelse for Ret
 og Frihed, have frivillig betroet sine Konger en Magt, som
 ingen forfatningsmæssig Medvirkning skulde være underkastet.
 Hiin Kongen tilkommende Myndighed maatte imidlertid være
 nok, for at han kunde indføre ovennævnte begrænsende For-
 tolkning af de Privilegier, der fritog visse Landeiendomme for
 de sædvanlige Skatter. De Bedkommende kunde saa meget
 mindre derover besvære sig, som de i alle Tilfælde maatte er-
 kjende, at Lovgiveren, saafremt han var uberettiget til at lade
 deres Eiendomme tage Deel i de nye Bidrag, som Statsfor-
 nødenhederne krævede, da baade kunde og burde, istedetfor at
 lægge det Hele paa de øvrige Landeiendomme, tyе til andre
 Skatter, ved hvis Fordeling de bleve lige Vilkaar undergivne
 med Statens øvrige Borgere. Som bemærket oven S. 85—87
 havde derhos Lovgiveren allerede ved Fdg. 13de Decbr. 1793
 § 26, (cfr. Pl. af 15de Octbr. 1802) i en anden Henseende
 hjemlet en Forklaring angaaende Skatteprivilegiet, hvorefter
 dette fik en mindre Udstrækning, end Man hidtil i Almindelig-
 hed havde tillagt det, uden at dog Nogen kunde kalde denne
 Forklaring vilkaarlig, men tvertimod ved rigtig Overveielse
 maatte finde den velgrundet. Den samme Regjering vilde hel-
 ler ikke kunne have nogen overveieude Betænkelse ved at
 give Privilegierne den begrænsende Fortolkning, som vi oven
 have seet at Retsfærdighed krævede. Dette er og det, som den
 gjorde i 1802, da den stred til nye Skatter paa Landeiendoms-
 mene, og det samme vilde den vist og have gjort i 1798, 1799
 eller hvilketsomhelst andet Aar i det Tidrum, som vi her
 have omhandlet, forudsat at den allerede da havde fundet en
 saadan ny Befatning nødvendig. Imidlertid var det den dog
 maaskee noget uhyggeligt at give Privilegiet en Fortolkning
 hvorved en Mængde Statsborgere, og det netop saadanne,
 hvis velvillige og tillidsfulde Smødekønnen ved mange Leilig-

heder var vigtig til de store Reformers Fremme, som Regjeringen havde begyndt, kunde være tilbøielige til at troe at der ei skete dem deres fulde Ret. Det kan derfor vel være, at Regjeringen ogsaa med Hensyn til hiint Privilegium har fundet en Betænkelse ved at udskrive nye Statter, saalænge en bydende Nødvendighed ei var tilstede, men denne Betænkelse har vistnok ikke været stærkere, end at den vilde have været overvundet, saafremt der ikke havde været Betænkelse af større Vægt.

Jeg har her omtalt den Skattefrihed, der til hiin Tid tilkom visse Landeiendomme, og siden blev forvandlet til en blot Skattelettelse, som et Privilegium. Man har i den senere Tid, for at angribe denne Frihed selv i den meget indskrænkede Skikkelse samme havde faaet, fundet Behag i at nægte den Egenkaben af et Privilegium. Jeg skal derfor ikke undlade endnu at antyde, hvorfor jeg desuagtet giver den dette Navn. Vel har jeg forhen givet en udførlig Forklaring herom, men jeg har ved denne, som ved mange andre Leiligheder, maattet erfare, at Paastænde, som ikke blot ere blevene modsagte, men og paa en afgjørende Maade modbeviste, ligesuldt gjentaages, som om de vare almindelig erkjendte Sandheder. Saa vidt vides er den første Anledning til hiin Benægtelse taget af den Betænkning, som den til Prøvelse af adskillige Andragender om Foranstaltninger til Selveiendoms Udbredelse m. v. i de Koeskildste Stænder for 1844 nedsatte Comitee afgav over denne Sag. Uagtet denne med stor Styrke modsatte sig de Forslag, der vare gjorte om at den Hovedgaardseierne m. fl. tilstaaede Skattelettelse, retfærdigen kunde betages dem uden fuldstændigt Bederlag, saa indeholdt den dog, at den oprindelige Skattebefrielse der nu var blevet indskrænket til en Skattelettelse, ikke var tilstaaet de Bedkommende under Form af noget reelt Privilegium, og Comiteen yttrede sig, som om paa Grund deraf hiin Skattelettelse, skjøndt det vilde være ubilligt og under de nærværende Forhold endog uretfærdigt at ophæve samme uden Bederlag, dog ikke havde en saa kraftig Berettigelse, som om den havde havt sin Oprindelse fra et

egentligt Privilegium *). Dette blev strax benyttet af dem, som ønskede at faae hiin Rettighed ophævet, og herved fandt jeg som Kongelig Commissarius mig foranlediget til udførlig at udvilde, hvorledes den af Comiteen gjorte Bemærkning kun gif ud paa den Form, hvori Skattefriheden oprindeligvis var bleven tilstaaet Sædegaardseierne, men at denne dog gennem en Række af Love var benævnet og behandlet som et Privilegium, og at den, naar ikke al Retfærdighed skulde tilfidesættes, maatte have alt det Krav paa Opretholdelse, som om et formeligt Privilegium havde været udfærdiget. Jeg gjorde derhos opmærksom paa, at der i al Fald var en Deel af det saakaldte frie Hartkorn, som havde sin Frihed fra et formeligt Privilegium, nemlig Grevskabers og Baroniers**). Men ogsaa hvad Hovedgaardseiernes Skattefrihed angaaer har jeg ved en anden Leilighed***), som jeg tør paastaae tilstrækkelig, oplyst, at den, skjøndt den ikke i den faste Bestemthed, som den fik i 1670 og 1682, blev givet i Stiftelse af et formeligt Privilegium, dog havde sin Rod i de strax efter Gnevoldsmagtens Indførelse udstedte Privilegier, navnlig Adelen; kun at den først, i de i de nævnte Aar givne Bestemmelser, paa den ene Side erholdt den Begrændsning, uden hvilken den vilde have været til stort Afbræk for Staten, og paa den anden Side den Fasthed, hvorved den og blev betryggende for de Vedkommende. Denne Frihed, under de endelige Bestemmelser som den da omsider fik, blev desuden Sædegaardseierne kun tilstaaet, mod at en betydelig Indskrænkning paa den anden Side blev dem paalagt, nemlig at de ikke selv maatte bruge den større Deel af de til Eiendommene hørende Jorder, men skulde være pligtige at overlade dem til andre og det under bestemte betydelige Indskrænkninger****).

*) See Roeskilbe Stændertidende for 1844 S. 2857—2858.

***) l. c. S. 2917—2920.

****) See Landstingstidenden for 1ste Session 1850 S. 3250—3283, 3287—3291, 3480—3487, 3495—3498.

*****) Det er en mindre rigtig Forestilling, naar man troer, at Skattefrihed blev Sædegaardseierne tilstaaet som Wederlag fordi de have

Den blev derhos fra en Forret for en enkelt Stand forvandlet til en Eiendommen stedse følgende Egenkab; og tabte derved den for den statsborgerlige Lighed krænkende og for hele Udviklingen for-
dærlige Natur, at binde de fleste af Landets større Eiendomme til visse Slægter. Efter hvad jeg saaledes har godtgjort, er jeg uden Tvivl aldeles besejret til at betragte den omhandlede Rettighed, som et Privilegium. Skjendt hiin Uttring i ovennævnte Comiteebetænkning, efter mit Skjøn, ikke har været ganske vel anbragt, er jeg dog uvis om, hvorvidt den har havt nogen virkelig Andeel i den Skjæbne det privilegerede Hartorn har faaet. De, som nu have grebet hiin Indrømmelse, uden at ville gaae ind paa hvad den viiste, at det kun var en Formen vedkommende Bemærkning og at der ikke i Sagen selv var noget indrømmet, vilde maaskee, hvis de ei havde havt denne formeente Indrømmelse have rettet deres Angreb mod Privilegiens Gyldighed i Grundsaetningen. I al Fald viste det sig paa Rigsdagen, at Man med al den Vægt, der blev lagt paa, at de Jorder, hvorom Forhandlingerne især dreiede sig, ikke havde noget egentligt

at indestaae for Bøndernes Skatter. Dette vilde i og for sig ikke have indeholdt mindste Anledning til at tilstaae dem nogen Begunstigelse; thi Eiendoms-skatter maae efter Sagens Natur altid hvile paa Eieren, hvis Sag det er igjen at søge dem godtgjorte hos Brugerne. Godseierens Stilling med Hensyn til Fæsternes Skatter er heller ikke egentlig den, at han indestaaer for samme, men han er ligefrem den som har at betale Skatterne og som igjen maa søge sin Regres hos Fæsterne, Forpagterne o. s. v. Men den Omstændighed, at Jordbrotten er pligtig at bortfæste sit Bøndergods, hvoraf han kunde gjøre en ganske anderledes fordeelagtig Anvendelse, var derimod vel Noget, der kunde foranledige Lovgiveren til at tilstaae ham en Begunstigelse, og i Forbindelse med denne Evang kan og hans Ansvar for Skatterne faae nogen Betydning. Imidlertid er det dog ikke ene herfra Skattefriheden havde sin Oprindelse. Skjøndt jeg flere Gange forhen har oplyst det Utillfredsstillende i hiin sædvanlige Forestillingsmaade, er den uden Hensyn dertil oftere blevet paaberaabt som noget aldeles givet.

Privilegium, dog ved Sagens endelige Afgjørelse ingenlunde stillede de Befrielse, som uomtvistelig havde et Privilegiums Form, fordeedlagtigere end de øvrige. I det nævnte Tilfælde var Grevernes og Friherrernes saakaldte Frihedshartkorn; men dette betog man Friheden uden alt Vederlag. Paa den anden Side havde Kjøbstadjorders Skattebefrielse aldeles ikke Begrundelse i noget der kunde kaldes Privilegium *), men disse bleve dog optagne blandt dem, som man afnappede mindst af hvad der vilde fordres til fuldstændig Erstatning, (See Loven 26de Juni 1850 §§ 4 og 8). Dgsaa bleve de Anordninger, der allerede havde begrændset den ældre Stattefrihed, paaberaabte som Beviis for, at den ingen Retsgrund havde, og at derfor den Erstatning, man tilstod, kun blev givet af Hvimodighed, medens det dog, saavidt jeg skjønner, laae klart for Dinene, at just de Love, som havde begrændset Friheden, maatte inden for denne Begrændsning give den et forøget Krav paa at holdes i Agt.

Men, som allerede bemærket, vare dog de Tvivl, der kunde opstaae om de privilegerede Jorders Behandling ved Udskrivning af en ny Giendoms=Stat ikke, med Hensyn til Kongerigerne, af den Betydning, at de kunde have holdt Regjeringen tilbage, hvis der ellers allerede i de sidste Aar af det forrige Aarhundrede havde været tilstrækkelig Dvsfordring til at paabyde en saadan Stat. Men, med Hensyn til de klosterlige og adelige Godser i de tvende Hertugdømmer havde Sagen større Vanskelighed. Her gik Spørgsmaalet egentlig ikke umiddelbar ud paa Skattefrihed eller Stattelettelse, men paa Skattebevillingsret, og ikke blot for deres Hovedgaardsjorder men og for Bøndergodset. En saadan var ved den Forsikringsakt, som Christian den 1ste under Navn af Privilegier udstedte, da han lod sig vælge som Hertug til Slesvig og Greve til Holsteen og Stormarn, indrømmet Adelen i Forbindelse med disse Landes øvrige Stænder. Den derved stiftede Forsatning var vel efterhaanden blevet mærkeligt svækket under de langvarige fjendtlige For-

*) See herom Mandix om det danske Kammervæsen, S. 84--85.

hold mellem de to Fyrstehuse, der, efter Landenes Deling, skulde i Fællesskab føre Regjeringen over samme i Forbindelse med Stænderne, naar der handlede om Anliggender hvori deres Indvilligelse behøvedes, og den havde i et Aarhundrede ikke været i nogen Virksomhed. Men dog var hiin Akt, som Privilegium for Ridderstabet, stedse blevet erkjendt og ved Tronledigheder i Almindelighed udtrykkelig stadfæstet af den nye Landsherre. Ridderstabet vedblev og stedse at tilegne sig den Ret, ikke at kunne lægges i ny Stat uden med dets Samtykke. Det havde ogsaa viist en vedvarende stadig Opmærksomhed paa enhver selv ubetydelig Skat, der rammede Samme, og ved enhver Leilighed fremsført sine Modforestillinger, endog hvor det hverken var en egentlig personlig eller en Eiendomsstat, men en Afgift, der skulde erlægges ved en foresaldende Begivenhed eller i et bestemt Retsforhold, saasom den ved Fdg. 31te Mai 1781 *) paabudne $\frac{1}{4}$ pCt. Skat og den ved Fdg. 12de Septbr. 1792 foreskrevne Afgift af Arv; Afgifter, hvorfor end ikke Udlændinge kunde være frie i de Tilfælde, hvorfor de vare anordnede. Regjeringen havde heller ikke ved slige Leiligheder afviist Ridderstabs Modforestilling, som allerede i Grundsætningen ubesvøet, men kun, saavidt vides stedse uden nogen umild Udladelse, indskudt sig under de omhandlede Afgifters særegne Natur**). Visse Grene af denne Afgiftsfrihed, navnlig Toldfrihed og Stempletpapirs Frihed, vare endog ved udtrykkelige Love gjentagne Gange blevne anerkjendte; ligesom og de Akter, hvorved den forrige Gottorpste Andeel af Holsteen i 1767 og 1773 blev overdraget den da regjerende Konge, indeholdt udtrykkelige Betingelser om at holde

*) See oven S. 57, der viser, at denne Fdg. saavel som den under samme Datum for Norge udgivne kun i visse Statsdele indførte den Deel af den i Danmark tidligere paabudne $\frac{1}{4}$ Procent Skat, som skulde ubredes af de i faste Eiendomme ublaante Capitaler, men intet indeholdt, der svarede til den i Forbindelse dermed Hartfornt paalagte Afgift.

***) See om alt dette i mit Skrift for Opretholdelsen af den danske Stat i sin Heelhed S. 91 og 97—98.

Prælater og Ridderſkab ved de Friheder og Rettigheder, ſom de hidtil havde nydt. Det var ſaaledes at forudſee, at naar en betydende Skat blev uden Ridderſkabets dertil erhvervede Samtykke paalagt de adelige Godſer, vilde det ikke mangle paa Modforestillinger, ſom det ikke lod ſig gjøre at møde paa ſamme Maade, ſom dem, der ved hine foregaaende Leiligheder vare indkomne. Paa den anden Side vilde det viſtnok have været Uret, om der var bleven lagt en almindelig Skat paa al Eiendom i de forſkjellige Statsdele, men betydelige adelige Godſer i Hertugdømmerne derfra blevne undtagne; og at overlade det til Ridderſkabet at beſtemme, hvilken Andeel de vilde tage i Udgifterne til de Statsindretninger, hvoraf de fuldelig nøde godt, vilde og have været meget miſligt. De ſamme Grunde, der, ſom foranført, talte for at de viſſe Jorderes Beſiddere i Kongerigerne tilſagte Friheder ikke burde være til Hinder for at diſſe indlemmedes i den nye Skat, ſynes ſaaledes og i det Væſentlige at maatte være anvendelige i Hertugdømmerne, ſkjøndt Privilegiernes Beſtaffenhed og de hiſtorifkretlige Forhold vare i Meget forſkjellige. Hvad i Særdeleſhed Slesvig angaaer, var, naar det betragtedes ſærlig, Betænkeligheden vel heller ikke ſaa meget ſtor ved at gjøre den ovennævnte fra det almindelige Statsbegreb hentede Betragtning gjeldende. Der var, med Henſyn til dette Hertugdømme, Ingen, med hvem Kongen i nogen Maade deelte ſin Souverainitet. Denne var, eſterat Slesvig var kommet i de danſke Kongers udeelte Beſiddelse, ved en ſærlig Udfærdigelse for dette Hertugdømme endog udtryffelig forbeholden i de paa Ridderſkabets Privilegier meddeelte Confirmationer. I den Mellemtid, hvori Kongen var i udelukkende Beſiddelse af Slesvig, men det Gottorpſke Huus endnu beſad en Deel af Holſteen, og ikke vilde opgive enten den det fratagne ſæregne Part af Slesvig eller dets Deel i begge Hertugdømmernes Fællesregjering, havde Kongen ogſaa udenvidere lagt Skatter ſaavel paa det i Slesvig boſatte Ridderſkabs Perſoner, ſom paa Beboerne af dets Godſer, hvilket navnlig var Tilfældet med den under 23de Septbr. 1762 udfrevne Kopſkat. Men hvad den Deel af Ridderſkabet angaaer, ſom hørte

hjemme i Holsteen, var Stillingen noget anderledes, thi ligesom de to sidste Omstændigheder ei mod dem kunde anføres, saaledes vare endnu de tydske Rigsretter ikke ophævede, til hvilke Undersaatterne i de tydske Lande kunde vende sig, naar de meente, at deres Rettigheder vare krænkede af Landsherren, det være sig ved Lovgivnings- eller Regjeringshandling. Bistnok var den tydske Rigsforfatning allerede til hiin Tid mærkelig svækket, men den bestod dog endnu, og navnlig var Rigsrettens Myndighed hverken ved Lov ophævet eller i Gjerningen sat ud af Virksomhed. Følgelig vilde Regjeringen, ved til hiin Tid at have villet indføre en Skat af den omhandlede Udstrækning, have udsat sig for en fortrædelig og vel ikke utvivlsom Rettergangstrætte med en Deel af Kronens Undersaatter. Det var saaledes fra den Side naturligt, at Regjeringen søgte saalænge som muligt at undgaae at udskrive en almindelig Skat.

Med Hensyn til den Deel, som Kjøbstæderne skulde tage i en saadan Skat, vare Bønskelighederne heller ikke rindne. Og saa for deres Beskatning maatte der dannes en ganske nye Grundvold; thi da af de tvende væsentlige Afgifter, som da hvilede paa de danske Kjøbstæders Indvaanere, Kopfskatten og Consumptionen, den første ikke fandt Sted i Norge og den anden ikke i Hertugdømmerne, ligesom den i Norge var ansat til langt lavere Sats end i Danmark, saa var allerede dette i Veien for at søge det forøgede Bidrag af Kjøbstæderne ved en Forhøielse af ældre Afgifter, uden at tale om flere Aarsager, af hvilke det vilde have været aldeles utiltraadeligt. Men der behøvedes mange Overveielser for at finde en Maalestof, der kunde føre til en nogenlunde ligelig og taalelig Skattefordeling mellem de enkelte Skatteydere, saa og for at komme til en nogenlunde rimelig Formodning om det Beløb, der kunde ventes udbragt ved en aldeles ny Kjøbstadsskat, og for at kunne bedømme, hvorvidt derved et passende Forhold vilde fremkomme mellem Kjøbstad og Land, saa og imellem Kjøbenhavn og de øvrige Kjøbstæder.

XXXVI.

Her seer man da en Deel af de Tvivlsmaal og Vanstfeligheder, som maatte frembyde sig for Regjeringen, naar den henvendte Tankerne paa en saadan almindelig Stat, som kunde give den de fornødne Midler til krafftig at paasthynde den Grundfæstelse af Landets Penge- og Finantsvæsen, som den havde for Die. Der er mig aldeles intet bekjendt om, hvorvidt Regjeringen allerede da har tænkt paa en saadan Stat, og hvilke Betæneligheder, der da havde holdt den tilbage. Men ved at sætte mig ind i Forholdene, saaledes, som de da vare, og ved Siden deraf nøiagtig og i deres Enkeltheder at overveie de Skatteforordninger, som udkom i 1802, er det mig klart, at den har havt Die for alle fornævnte Vanstfeligheder. Vel indeholde disse Anordninger tillige Opfølsningen. Men foruden at det vist i mange Dele kun var Nødvendigheden, der bragte Regjeringen til at hvile ved denne Opfølsning, hvis Ufuldkommenhed den uden Tvivl heel vel har indseet, saa var der i den korte Tid, der laae imellem, foregaaet Meget, som betog Betænelighederne en Deel af deres Vægt, medens det paa den anden Side gav Opfølsningen til at gribe ind en forøget Styrke. Denne mærkelige Forskjel i Stillingen, saaledes som den i 1802 var blevet og saaledes som den var til den Tid, hvori det paastaaes at Regjeringen havde forsømt at indføre de nye Skattepaabud, ønsker jeg ret at man skarpt opfatter. Man vil da, om jeg ikke feiler, komme til den Erkjendelse, at Sagens Behandling baade til den ene og til den anden af disse Tidspunkter vidner om det sikre Blik, hvormed den daværende Regjering har vidst at overskue Forholdene.

I Præmisserne til Forordningerne af 1ste Octbr. 1802 og 15de Decbr. s. A. anføres to Grunde, som havde sat Kongen i den Nødvendighed at paabyde en almindelig Stat. Den ene er, at de overordentlige Foranstaltninger til Fædrelandets Beskyttelse, som Kongen under den lange Krig i Europa havde maattet føie til Landets og dets Handels og Søfarts Beskyt-

telse, iffc havde funnet bestrides ved de imidlertid paabudne overordentlige Afgifter, den anden at de stigende Priser paa alle Nødvendigheder ogsaa havde iøvrigt bevirket en Forøgelse i Statens Udgifter. Men til den Tid, hvori Stattepaabudene maatte være fremkomne, naar Depositoskaffesedlerne skulde være blevne overflødige, vilde disse Grunde ingenlunde have havt den Vægt, som de nu havde faaet, og endnu mindre vilde de da have fundet den Anerkjendelse i Folkets Bevidsthed, hvorpaa der nu kunde gjøres Regning. Med Hensyn til den førstnævnte Grund kan det være nok at erindre, at Fjendtlighederne med England i 1801 vare komne imellem, hvilke havde medført adskillige Millioners Udgifter, og i Særdeleshed sat Regjeringen i den Nødvendighed at benytte Depositosedlerne udenfor deres oprindelige Bestemmelse, og det i et Omfang, der maatte betage den vel og allerede forud noget tvivlsomme Haab om, uden at lægge nye Byrder paa Undersaatterne at finde Midler til igjen at inddrage disse Sedler og paa nye forfølge sin Plan til at skaffe Landet et fast Pengewæsen. Hvad den anden Grund angaaer, da er det S. 114 bemærket, hvilken ganske overordentlig Forhvielse af Kornpriserne der indtraadte nu netop med Overgangen i det nye Aarhundrede. Disse vare iøvrigt allerede i de to nærmest forudgaaende Aar (1798 og 1799) betydelige, men foruden at de dog bleve langt tilbage for dem, som ethvert af de første 7 Aar i dette Aarhundrede bragte, kunde et Par Aars noget høie Priser iffc komme i Betragtning til at begrunde en blivende Forholdsregel som den omspurgte.

Det var først ved deres Bedvaren og fortsatte Stigen at de fik en betydende Indflydelse paa alle andre Priser. Nathanson har paa to Steder*) anført, hvorledes netop i de første Aar af dette Seculum Priserne hævede sig saavel paa andre Landets Produkter, som og paa mangfoldige af de Varer, der kom fra Udlandet. De der anmærkede Priser paa flere af disse Artif-

*) S. 783 og 817.

ler vil Man maastee finde paafaldende saavel i Sammenligning med de nuværende, som og med dem, der havde fundet Sted nogen Tid tilbage; men det mærkelige Omflag i Priserne, som just til den Tid foregik, er mig fuldkomment i Grindring. Det var Gjenstand for en ganske almindelig Opmærksomhed, og var navnlig meget føleligt for Embedsstanden, hvis allerede knappe Lønninger bleve uforandrede. Men lignende Forhold fandt og Sted med Hensyn til Huusleie, Folkeløn og de forskjellige Arter Haandværksarbejde m. fl. Bemeldte Forfatter bemærker vel, at Arbejdslønnen og Haandværkerens Dagløn paa ingen Maade steg i Forhold til de overordentlig høie Priser paa Livets Fornødenheder, medens han dog anfører, at ogsaa Huusleien steg meget. Det forholder sig uden Tvivl ganske rigtigt, at al Arbejdsløn ikke just steg i samme Forhold som Fødevarerne. Det er det sædvanlige og naturlige, at Arbejdslønnen ikke strax faaer en tilsvarende Forhøielse, naar Livets Fornødenheder stige, men naar de høie Priser paa disse vedligeholde sig, ville dog Arbejdspriserne efterhaanden sætte sig i Rigevægt dermed, forsaavidt der ikke i en eller anden Arbejds-green er Overflodighed af Arbejdere, eller Efterspørgslen af dette Arbejde betydelig aftager, ligesom Fabrikarbejder, der ere beregnede paa Affætning til Udlandet, langt fra ikke altid kunne holdes i en til Livsfornødenhederne svarende Priis.

Den omhandlede Priisstigen gav dobbelt Berettigelse til nu fremfor i den nær foranliggende Tid at paabyde Statter. Medens de høiere Priser nødvendigviis maatte medføre forøgede Statsudgifter, bleve og de vigtigste Statteyderes Midler til at betale derved forøgede. I Særdeleshed kunde det, under disse høiere Priser, ikke blive vanskeligt for Landmændene at betale noget mere i Skat, end hvad de før havde betalt; men ogsaa om de øvrige Statteydere gjaldt omtrent det samme. I Særdeleshed kunde de af disse, som den i 1802 paabudne Skat umiddelbar rammede, nemlig Huusleierne, ordentligviis holde sig skadesløse hos Leierne, der endog umiddelbar ved Fdg. bleve tilpligtede for deres Deel at erstatte den nye Skat, hvorfor Gierne saaledes kun stode i Forfud. For

Mangen, hvis Indtægter allerede forud vare knapt tilfkaarne, var Afgiften vistnok følelig, men den kom dog ikke i noget høit Forhold til de øvrige Udgifter, som han havde at tilveiebringe. Iøvrigt var og i de saa Aar, der ligge imellem de to Tids- punkter, som vi sammenligne med hinanden, den Kræfternes Udvikling, som var tilfigtet ved de foregaaede Forbedringer i Lovgivningen om Landboevæsenet, Told- og Handelsvæsenet, m. m., baade herved og ved de vedvarende og tildeels endog tiltagne fordeeltige Conjuncturer for Handel, Søfart og Affætningen af vore Produkter, skredet en Deel frem, og Folket var saaledes nu bedre istand til at taale forøgede Skatter end tidligere.

Hr. Nathanson troer endnu at burde dadle, at de nye Skattepaabud ikke traadte i Kraft inden de første 3 Aar af dette Aarhundrede, i hvilke Udgifterne aarlig vare stegne saa betydeligt*). Jeg skal ikke lægge Vægt paa, at de den 1ste Oktobr. 1802 og 15de Decb. s. A. paabudne Skatter allerede maatte tilsvares fra førstnævnte Dag, eller paa den Om- stændighed, at Priserne dog ikke endnu i bemeldte 3 Aar vare komne saameget i Veiret, som i de nærmest paafølgende. Det er aabenbart, at det kun var efterat de forhøiede Priser havde faaet en vis Fasthed og en ikke ringe Grad af Indgri- ben i alle offentlige og private Forhold, at Regjeringen derved kunde lade sig bestemme til at lægge nye betydelige Skatter paa Landet. Der behøvedes og en ikke ringe Tid til grundig at gjenarbejde en Sag, der var saa riig paa vanskelige og betænkkelige Forviklinger, og derhos var af saa indgribende Bigtighed.

XXXVII.

Efter alt hvad der er udviklet om Forholdene i den om- handlede Tid, er der vistnok ingen Tvivl til at gjøre Regjerin- gen nogen Bebreidelse, fordi den tøvede saalænge, inden den

*) S. 506.

fred til de omfattende Skattepaabud, som ved to Forordninger af 1ste Octb. 1802 bleve udfkrevne i begge Kongerigerne og ved Fdg. af 15 Decbr. næstefter i Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen. Ogsaa turde det være oplyst, at der nu baade var indtraadt en indlysende Nødvendighed af at skaffe Statskassen en betydelig Forøgelse i dens Indtægter, og at ligeledes Forholdene havde saaledes forandret sig, at Folket maatte være istand til at bære forhøiede Afgifter. Foreløbig bemærkes tvivrigt, at der under førstnævnte Dato endnu udfom tre andre Statteanordninger. Den ene paabød for de dansk vestindiske Der en Afgift af faste Eiendomme og sammes Production, for at der ogsaa af bemeldte Der kunde faaes et passende Bidrag til de stegne Statsudgifter. Dette Bidrag svarede til de Afgifter, der til samme Tid bleve paalagte Eiendommene i Moderlandet, men de særegne Forhold i Colonierne medførte, at den Deel af samme, der skulde falde paa Jordeiendommene, blev fordeelt mellem Arcalet og det Produkt det til enhver Tid gav, og at Bygningskatten blev ansat højere. Der kan ingen Tvivl være om, at Colonierne, efter de daværende Forhold, meget godt kunde taale disse Afgifter; og at de billig burde tage Deel i den nye Skattebyrde, som det fandtes fornødent at lægge paa Statens Hovedbestanddele, kunde saa meget mindre være tvivlsomt, som de, hvad Præmisserne og udtale, havde forarsaget en Deel af de betydelige Udgifter, som Staten havde havt i Anledning af Krigsforholdene i Europa. Men over denne mindre vigtige Deel af den nye Beskatning skal jeg ikke videre indlade mig. To af hine Forordninger, den ene for Kongerigerne og den anden for Hertugdømmerne, indeholde blot en Forandring i de ovenfor S. 107 berørte overordentlige Skibsafgifter, som under Krigen bleve paabudne til nogen Erstatning for de til Flagets Beskyttelse trufne kostbare Foranstaltninger. Uagtet Europa i det Dieblig havde Fred, blev det efter Finansernes Tilstand fornødent at lade denne Afgift vedblive, dog med nogle lettende nærmere Bestemmelser. Den saakaldte Extraafgift, der i Almindelighed hvilede paa alle saavel Indførsels- som Udførsels-

Bæret, navnlig og de ellers toldfrie, med $1\frac{1}{2}$ Procent af Værdien, vedblev og i mange paafølgende Aar, hvori det for en stor Deel atter blev fornødent at anvende betydelige Bekostninger af foransførte Slags, og isvrigt Finantsernes Tilstand ei tillod dem at give Slip paa denne Indtægt; ligesom og i dette Tidsrum Sæhandelen blev bebyrdet med andre Afgifter. Først ved de under 1ste Mai 1838 deels for Danmark deels for Hertugdømmerne udfomne almindelige Forordninger angaaende Tolden blev denne Afgift aldeles ophævet, efterat den forhen ved Placat 3die Novbr. 1819, Fdg. 27de Decbr. 1820 og Placat af s. D. allerede havde været sat ud af Kraft med Hensyn til de vigtigste Udførselsartikler.

Men det er alene de tvende førstnævnte Hovedanordninger af 1ste Octbr. 1802, og Fdg. 15de Decbr s. A., hvorved vi have at drøele, for, som allerede bemærket oven S. 121 at gjøre det ret indlysende, at den Opgave, som Regjeringen ved disse med stor Omhu udarbejdede Anordninger søgte at løse, var forbunden med saa betydelige Vanskeligheder, at den med god Føie ikke derpaa indlod sig i en forudliggende Tid, hvori de Grunde, der talte mod en saadan nye Bæftning, havde større, og de der talte for samme, mindre Vægt, end de fik saaledes som Forholdene havde stillet sig i 1802.

Betragte vi nu for det Første Skattebeløbet for hvert af Statens Hovedbestanddele, da var det saa meget mindre muligt at forviise sig om en fuldkommen Forholdsmæssighed deri, som det, efter hvad vi have udviklet, var nødvendigt at lægge de nye Skatter paa de faste Eiendomme og bygge disse paa en ny Grundvold, der maatte blive meget forskjellig i de forskjellige Statsdele, uden at det var muligt forud nviagtig at beregne Beløbet. Hvad i Særdeleshed den Deel af den nye Skat angaaer, som skulde svares af Jordbruget, saa er det forhen viist, at det fandtes usforsvarligt at lægge de ældre Skatteligningsnormer til Grund, men nye Matrifuler vare naturligvis ikke blot meget befoftelige men og vidtløftige Arbejder, der krævede flere Aar. Det fandtes nu for det første hvad Danmark angaaer, at Skatten foreløbig og indtil den kunde

anlægges efter den nye Matrikul maatte for Hovedgaardsjorder, Præstegaardsjorder og andre saakaldte privilegerede Jorder sættes i Forhold til Arealen og den forskjellige Værdi, der, inden for visse Grændser, blev sat paa hver Tonde Land. For Bondejord antoges det hidtilværende Hartkorn at burde foreløbig bruges som Maalestof, men saaledes at det i Forhold til en Burdering indenfor bestemte Grændser blev sat høiere eller lavere i Stat. Derhos bleve og Jorderne middelbar beskattede ved en særlig Afgift, der blev lagt paa Tienderne, ikke efter deres Ansættelse til Tiendehartkorn, hvorefter der alt hvilede nogen Skat paa de tvende Tiendens Dele, (Konge og Kirke-Tienden) men efter det tiendeydende Hartkorn, med nogen Forstjæl efter Maaden hvorpaa Tiende ydes.

I Norge blev derimod Afgiften bestemt efter en særlig Burdering paa hvert Jordbrug, uden at enten Arealen eller den ældre Skyldsatning kom i nogen lovbestemt Betragtning, dog blev der sat en vis Grænse for Værdisættelsen, ligesom ethvert Jordbrug, der blev ansat til Værdie af 150 Rd. eller derunder, blev fri for Afgifter. Tienden, og det baade Korn- og Fiske-tienden (hvilken første dog efter Fdg. 31te Juli 1801 overalt var forvandlet til fast aarlig Afgift i Korn eller Penge), blev ligeledes belagt med en vis Afgift for hver Rigsdaler som den indbragte. Iøvrigt blev ved Forordningens § 27 en Deel af de forhen paa de norske Landeiendomme hvilende Afgifter ophævede, mod en Forhøielse i den saakaldte Leilændingsstat, hvilken Forhøielse for de forskjellige Distrikter bestemtes efter forskjellige Regler, men at der i det Hele hermed var forbunden nogen Afgang i de Kongelige Intrader, indlyser dog af Forordningens Indhold. Ogsaa blev ved § 28 en anden ældre Afgift, der dog ei har kunnet være af betydeligt Beløb, eftergivet uden noget Bederlag. Om nogen ny almindelig Matrikulering er der ei Tale i den norske Forordning, kun indeholder § 26 en almindelig Forbeholdenhed for Kongen om at forhøie eller nedsætte Afgiften for de forskjellige Jordbrug, hvis den nu benyttede Maalestof i Tiden maatte vise sig at være mindre beqvem.

For Hertugdømmerne blev den hele Jordskat foreløbig, og indtil en ny Matriful der kunde indføres, ogsaa hvad Bondejord angaaer, lagt paa Arealen efter den Værd der sættes paa samme. Dog skulde Brugerne af enhver Tonde Land opdyrket eller til Dyrfkning opbrudt Jord, i hvis Sted i Marsken en Demat skulde træde, uden Hensyn til nogen Værd sættelse, eller til hvilken Klasse af Jord den end hørte, svare en bestemt aarlig Afgift (3 Schilling = $9\frac{3}{4}$ Rdb.), men Burderingen tjene til Regel for den yderligere Afgift, der betragtedes som den egentlige Grundafgift, og for de laveste Taxter var ringere end hiin almindelige Afgift, men for de høiere taxerede oversteg samme. Iøvrigt vare udenfor Marsken Grændserne for den Taxt der kunde sættes paa hver Tonde Land Hovedgaardsjord, lige med de for Danmark bestemte, lavest 50 Rd. høiest 100 Rd. Men paa Marsken, hvor som meldt iøvrigt en Demat, der i Udstrækning kun er $\frac{1}{3}$ Tonde Land, skulde træde i Stedet for dette Maal, skulde Taxten kunne gaae til 150 Rd. og dermed ogsaa Afgiften, iberegnet de 3 Schilling, der svarede, uden Hensyn til Værdien, gaae over de 14 Skilling, som baade i Danmark og andetsteds i Hertugdømmerne var det yderste, indtil 9 Schilling for Demat, der som sagt i Maal endog er en Deel mindre end 1 Td. Land*). For andre end Hovedgaardsjorder og visse Arter af Jorder, som deraf sættes ved Siden, altsaa navnlig for Bondejorder, tillod derimod Forordningen en lavere Ansættelse, indtil det halve af den for bemeldte Jorder hjemlede Grundafgift, hvilken ved denne laveste Nedsættelse faldt ned til 1 Schilling, og altsaa blev tilligemed Brugsafgiften 4 Schilling. Om Tiendeafgift var der ikke Tale i Hertugdømmerne, hvor Tiende kun finder Sted i det nordlige Slesvig og der ordentligviis i Overeensstemmelse med

*) Ved Fdg. af 4de Juli 1813 § 13 blev dette særegne Skattemaal for Marsken ophævet og reduceret til Tonde Land, der fra den Tid ogsaa blev Maalestokken i bemeldte Egne, dog uden at den høiere Taxationen sammesteds iøvrigt bortfaldt.

enkeltte locale Bestemmelser eller Vedtægter udgjør en mindre Andeel af Avlen end i Danmark.

Det er kjendeligt, at Lovgiveren, langt fra ved den nye Skat at ville søge nogen Udjevning for det Skatterne i Norge stode lavere end i de øvrige Statsdele, har fundet Anledning til selv i denne nye Skat, navnlig hvad Landeiendommene angaaer, at tage Hensyn til den mindre Skatteevne, som bemeldte Riges Jorder have. Men i hvilket Forhold denne Skat er kommet til at staae til den, der blev paalagt Landeiendommene i Danmark og Hertugdømmerne, er mig ikke bekjendt. Af Schweigaards Statistisk S. 35 og 56 sees, at Jordtaxationen efter Fdg. 1ste Octbr. 1802 med Tillæg af de Taxationer, der efter Fdg. 6te Mai 1812, § 23, bleve optagne over de Jordbrug, der ei vare anslaaede over 150 Rd. og derfor ved Forordningen 1802 undtoges, men dog vare af den Betydning, at der kunde sodres mere end to Røer paa samme, havde beløbet noget over 25½ Millioner Sp.; hvilken Ansættelse er fremkommet af den i Courant foregaaede ved efter Myntforholdet til Species at fradrage $\frac{1}{3}$, saa at de i førstnævnte Baluta have udgjort noget under 32 Millioner*). Som Schweig

*) Ved Rigsbankens Grundlæggelse antoges det dog, at Bank-Hæftelsen i Norge vilde udgjøre omtrent 9 Millioner, mod circa 19 Millioner i Danmark og circa 14 Millioner i begge Hertugdømmerne, af hvilke 9 Millioner Jorderne efter ommeldte Taxationsbeløb, kun vilde have givet omtrent de to. Men efter Fdg. 9de Juli 1813 skulde ikke alene som i Danmark Liender og Bygninger bære Bankhæftelse, men dertil kom og Skove, Saugbrug og Bjergværker, (§§ 5 og 6) ligesom og Bjergstaden Kongsberg, fjøndt fritagen for Bygningsafgift, skulde underkastes Bankhæftelse (§ 4). Regjeringen har saaledes indseet, at de 9 Millioner, som den dog sandt at være det mindste som de norske Bankhæftelser burde udgjøre i Forhold til den Hæftelse, der blev lagt paa de øvrige Statsdele, ei kunde udfomme uden ved at medtage de værdifulde Eiendomme, som Norge havde uden for dem, der vare Gjenstande for Skatten af 1802. Hvorvidt det beregnede Beløb ved Hjælp deraf kunde udfomme, har ikke viist

gaard bemærker ere disse Taxter deels paa Grund af Forordningens egne Bestemmelser, deels paa Grund af Eftergivenhed i Udførelsen, satte overmaade lavt. Beløbet er ogsaa meget langt fra det, som Taxationen udgjorde i de øvrige Statsdele, nemlig i Danmark henved 137 Millioner og i Hertugdømmerne nærved 125 Millioner Courant (respective omtrent 219 og omtrent 200 Millioner i Rigsbankpenge). Men ved Taxationsbeløbet er endnu ikke Afgiftsbeløbet givet. Foruden at det ikke vides, hvor stor en Andeel i dette Beløb de efter Frdgn. 6 Mai 1812 tilkomne Taxationer (hvilke efter de da foregaaede Skatteforhøielser i de øvrige Landsdele ikke kunde komme i Betragtning ved Sammenligningen) have havt, saa kan Forholdet i Afgiftsbeløbet ingenlunde udledes af Forholdet i Taxationsbeløbet, da Reglerne for Afgifterne vare meget forskellige. Det er ikke uvigtigt, at det store Antal Landbrug, der bleve anslaaede under 150 Rd., hvilket svarer til 1 Lønde Hartkorn med laveste Taxt, ved den norske Forordning bleve undtagne, medens de mangfoldige meget ringere Landbrug her i Landet ei vare frie, og det er af den Omstændighed, at Lovgiveren i 1812 paabød under en vis Forudsætning at inddrage disse Jordbrug, og at de ligeledes ved Forordningen for Norge af 9de Juli 1813 bleve medtagne til Bankhæftelse, sandsynligt, at Afgangen for det Slags Jorder ei har været ganske ringe. Paa den anden Side kunde det synes, at de i den norske Forordnings § 13 bestemte Afgifter stode i et temmelig stort Forhold til Taxationssummen. Dette Forhold var imidlertid ikke lige paa de forskellige Trin af Bærdiansættelserne. Af et Jordbrug af 150 til 200 Rigsdaalers Værdi var den nemlig 1 Rd. 18 $\frac{1}{2}$, men siden steg den kun med 36 $\frac{1}{2}$ for hvert 100 Rd., dog at der indtil 400 Rd. gaves Tillæg for hver 50 Rd. men kun med 18 $\frac{1}{2}$. Naar ved Siden af den Afgang, der var for Jordbrug, som

fig, da den norske Frdgn. af 9de Juli 1813, uden at Bankhæftelserne vare berigtigede, blev hævet ved Lov 14de Juni 1816 og den nye Bank funderet paa en ganske anden Maade.

ei bleve ansatte over 150 Rbd., tillige tages Hensyn til at nogle ældre Afgifter ved Forordningen bleve estergivne eller lettede, vil man neppe sætte Beløbet af den ved Frdgn. 1ste October 1802 for Norge paabudne Jordskat for lavt, naar man beregner den til omtrent $\frac{1}{3}$ Procent af det totale Taxationsbeløb, eller med nogen Forhøielse og Afrunding, til 100,000 Rbd., og da det udgjorde i Danmark omtrent 385,000 Rbd. og i Hertugdømmerne omtrent 224,000 Rbd., saa vilde vel Beløbet af bemeldte Afgift for Norge være meget for lavt i Forhold til den i de øvrige Statsdele paabudne, hvis Folkemængden ligefrem skulde være Maalestof, men den kan maaskee dog i Forhold til Indtægterne af Sammes Landeiendomme have staaet høit nok. Det maa ei heller oversees, at den norske Forordnings § 8, for at dog Norges betydelige Skoveiendomme skulde faae en passende Deel i den nye Skattebyrde, fastsatte en Afgift ved Trælafsts Udførsel, der skulde betales i Forbindelse med Trælafsttienden. Man er herved gaaet ud fra den Grundsætning, som Lovgivningen i det Hele fulgte ved Bestatningen for Norge, i dette Rige for en Deel at søge den Indtægt, som i de andre Statsdele blev ydet af selve Jorden, gennem Afgift paa Productionen, navnlig paa Skoeffecter ved deres Udførsel. Hvormeget bemeldte Tillægsafgift til Trælafsttienden har udgjort vides ikke, men den er naturligviis i de Opgaver, vi for det følgende Aar have af Norges Indtægter, gaaet ind under dette Riges Toldindtægter, som netop i disse Aar hævede sig høit betydeligt.

I Norge blev og ligesom i Danmark Afgift lagt paa Tienden. Dens Beløb vides ikke; det kan maaskee antages, at denne Stats Beløb i begge Kongerigerne har staaet i samme indbyrdes Forhold som Jordskatten; thi vel var paa den ene Side den Penge- eller Kornafgift, hvormed Korntienden i Overeensstemmelse med Frdgn. 31te Juli 1801 var afløst overalt i Norge, i det Hele lavt ansat, men paa den anden Side var der i Norge og Fisketiende, hvoraf Afgift skulde svares. Forholdet til Danmark bliver saaledes neppe forandret, idetmindste ikke synderligt, derved, at Tiendeafgiften maa medreg-

nes. Derimod maa denne Afgift nødvendigviis tages i særlig Betragtning, naar der spørges, hvorledes Forholdet stiller sig til Hertugdømmerne, hvor denne Afgift ikke fandt Sted, og altsaa Jorderne, der saa godt som alle vare tiendesfrie, tillige burde gjøre Fyldest for den Skat, som de danske Jorder havde at yde gjennem Tienderne. Da denne Tiendeafgift, der saaledes som den var paabuden i Danmark ved Frdgn. 1ste December 1802 udgjorde 46,065 Rd., maa lægges til den umiddelbare Jordskats Beløb, saa bliver det hele Skattebeløb ogsaa ikke saa ganske lidet høiere for Danmark, sammenlignet med Hertugdømmerne, end Forholdet i Folkemængden vilde have medført.

Lovgiveren har aabenbar ikke lagt det an paa, at der navnlig i den Deel af Skatten, der faldt paa Landbruget, skulde finde et til Folkemængden aldeles svarende Forhold Sted mellem Norge og de øvrige Statsdele. Ligesom det Nysaanførte viser, at det blev langt fra, at et saadant Forhold udkom, saa turde det og fremgaae af det forhen Udviklede, at det ingenlunde havde været retfærdigt eller forstandigt at efterstræbe det. Sandsynligere er det, at et saadant Forhold har været tilsigtet mellem Danmark og Hertugdømmerne. Med Hensyn til Hovedgaardsjorder ere Bestemmelserne, som vi have seet, aldeles tilsvarende paa det nær, at Beskatningen paa Marsken ligesaavel paa dette Slags Jorder som paa de øvrige Jorder, navnlig Bønderjorder, kunde gaae høiere, men hvilket hidrører fra Marskernes overordentlige Frugtbarhed, hvormed Jorderne interstedt i Danmark kunne sættes i Lighed. Den særlige Tiendeskatt i Danmark var uden Indflydelse paa Forholdet, forsaavidt Hovedgaardsjorder angaaer, thi disse og de øvrige Jorder, som den danske Forordning satte ved Siden af dem, ere med enkelte Undtagelser tiendesfrie, og hvor en saadan Undtagelse indtraadte, maatte Jorden naturligviis faae en tilsvarende Nedsættelse ved Taxationen. Med Hensyn til de øvrige Jorder, da have derimod Reglerne saavel for Burderingen som for Beskatningen været altfor forskjellige, til at det Forhold, hvortil de vilde lede, lod sig beregne med Nøiag-

tighed. Da, som foran bemærket, det danske Hartorn, skjøndt efter de store Forandringer, der ei blot ved Dyrkningsfald, men og som Følge af Stoves Ryddeliggjørelse, Mosers Ud tørring og paa mange andre Maader vare foregaaede med de dertil hørende Jorder, ikke længere svarede til disses indbyrdes Værdiforhold, dog i det Hele ikke var en ganske forkastelig Maalestof, saa fandt Lovgiveren det forsigtigere at begrænde den midlertidige Værdiansættelse af Bønderjorder (der i sin Tid skulde afløses ved en ny Matriful) ved visse til Hartornstørrelsen knyttede Bestemmelser. Navnlig vilde i Jylland, hvor ofte et meget stort Areal ligger til 1 Tønde Hartorn, Taxationen let være blevet for vilkaarlig og have paaført Btugerne en for stor Beskatning, hvis denne var fteet blot efter Tønde Land; og herved vilde det i Frdgn.. 15de December 1802 for Hertugdømmerne satte Minimum af 25 Rd. = 40 Rd. mangelsteds være blevet meget for høit. I Hertugdømmerne fandtes derimod de forrige yderst forfjellige Skyldsætninger aldeles ikke brugelige som Maalestof for en ny Skat, ligesom Jordens Beskaffenhed sammesteds ogsaa var fundet at tilfede det nylig nævnte Minimum. Men det blev en umiddelbar Følge af Reglernes Forfjellighed, at Resultaterne ikke kunde blive eensartede, og det er ikke underligt, hvad der fteet, at Burderingsbeløbet for Hertugdømmernes Jorder blev forholdsvis høiere end for Danmarks, men at derimod Afgiftsbeløbet forholdt sig omvendt. Det første Forhold er alt angivet S. 168; hvad det sidste angaaer, da blev derimod Beløbet af Jordskatten i Danmark omtrent 385,000 Rd., men i Hertugdømmerne kun omtrent 224,000 Rd., altjaa for Danmark noget høiere end i Forhold til Folkemængden, der nu nærmest er som 5 : 3. Men naar hertil lægges Tiendeafgiftens Beløb i dette, 46,065 Rd., saa bliver Forskjellen endog temmelig betydelig, og denne Afgift bør uden Tvivl i denne Sammenligning medregnes; thi naftet den ikke udredes af Jordbrugerne som saadanne, saa gaaer den dog middelbar af Jordens Indtægter, ligesom det og er klart, at den tiendefri Jord har en forholdsmaessig høiere Værdie, der

gjør, at den maa kunne bære ogsaa den Tiendeskatt, der svares af tiendepligtige Jorder. Vil man end tage Hensyn til, at de Embedsmænd, som lønnes med Tiende, for en Deel fik Tiendeafgiften erstattet i den daværende Embedsskat (Frdgn. 1ste Oct. 1802, § 26, cfr. Fdn. 15de Decbr. s. A. § 8), saa kunde det dog ikke være uden en mindre betydennde Deel, som af den Aarsag skulde gaae ud af Beregningen. Skjøndt Regjeringen ikke med Nøiagtighed kunde forudsee, at Forholdet vilde stille sig som foranført, saa har dog vist Sagen været saa nøie og grundig prøvet af veløvede Dine, at den maa have tænkt sig det i al Fald som en Mulighed, at Forholdet vilde faae den Retning. Naar man seer hen til det Forhold, der findes mellem Satterne for Bygningsafgiften i Danmark (Kjøbenhavn ikke medregnet) og i Hertugdømmerne, hvorom nærmere Forklaring vil blive givet i det Følgende, kunde man ledes til at troe, at Lovgiveren, med Hensyn til de Fordele, Danmark har af at Sædet for den almindelige Regjering findes sammesteds, har anseet det billigt, at dette Kongerige skulde bære en noget større Deel af Skatten. Men i alt Fald kan det antages, at man har i denne Betragtning fundet en Grund til, i Tvivlstilfælde, heller at sætte Skatten lidet for lavt end for høit for Hertugdømmerne.

Det er en ganske mærkelig Forvirring i Opfatningen af Forholdet mellem Arealen og det efter Frdgn. 1ste Octbr. 1802 taxerede Hartkorn, der har ligget til Grund for de bekjendte Liebemannske Udregninger af en Overbebyrdelse, som Hertugdømmerne skulde have lidt ved den nævnte Statterregulering, og som den Slesvigske Stænderforsamling for 1844 har taget for gode Varer. Nævnlig er Man gaaet ud fra den grundforkeerte Forudsætning, at de høiere Burderinger af 1 Lønne Hartkorn Bønderjord, hvormed Afgiften af det Slags Jord stiger efter Frdgn. 1802, forudsatte Jorder af udmærket Godhed, og den laveste Hartkorns Bærdie derimod Jorder af ringeste Slags, en Forudsætning, hvorved man og kom til det Resultat, at der i den hele Fremgangsmaade var en fuldkommen Tankeløshed, hvorved og tildeels enkelte Jordeiere i Danmark vare blevne

høilig forurettede. *) Det er aabenbart, at Hartkornsansættelsen, efter sin Bestemmelse, maa ved Jordtillæggets Størrelse have udjævnet Forskjellen i Jordernes Beskaffenhed, og det er endog det naturlige, ligesom det ved den nye Matrikul idelig viste sig, at den Lønede Hartkorn, der paa Grund af Jordernes ringere Naturbeskaffenhed havde et stort Areal, havde i Tidernes Løb, ved Hjælp af Jordernes Forbedring, faaet en større Værdie, end den Lønede Hartkorn, hvortil der, paa Grund af Jordens fortrinlige Beskaffenhed, kun hørte et lidet Areal. I den bemeldte Stænder i 1846 meddeelte finantfielle Udvikling af Sagen er den Bildfarelse, hvorfra Beregningen er gaaet ud, opløst, og Stænderne derhos henvisste til de oven angivne Tilstørrelser for Afgiftsbeløbene i Danmark og Hertugdømmerne, som ganske umiddelbart afgjorde Spørgsmaalet, saa at den Mand, der ved hiin Bedrift erhvervede sig Navn af Hertugdømmernes Regnemester, kunde have sparet alle de Anstrængelser, hvorved han indviklede sig i saa syndertlige Bildfarelser, naar han blot vilde have seet paa de Tal, der laae for Alles Dine. Det er imidlertid en Feiltagelse, naar det i et nylig udkommet Skrift, i Henhold til hiin finantfielle Udvikling, siges, at Eiendommene i Slesvig og Holsteen kun vare taxerede til lidt over Halvdelen mod Jylland og Derno. **) Taxationerne kom, som vi have seet, hinanden meget nærmere og saa nær, at Hertugdømmerne virkelig vilde (i det mindste forsaavidt Folkemængden forudsættes at være den rette Maalestof for den indbyrdes Beskatning) have været overbebyrdede, hvis Afgiften havde staaet i et bestemt eensformigt Forhold til Taxationerne, men da den er fastsat efter ganske særegne og for Danmark og Hertugdømmerne forskellige Regler, ligesom der og for selve Taxationerne vare forskellige efter den forskellige Beskatningsmaade afpassede Regler, saa kan Skattefor-

*) See 2ter Beilagenheft zu Zeitung für die Verhandlungen der vierten Schleswigschen Ständeversammlung S. 621—624.

**) See Wegeners Bidrag til Danmarks Historie i det 18de og 19de Aarhundrede. S. 70.

holdet ingenlunde ubledes af Tarationsforholdet. Derimod er det vist, at Tarationsbeløbet blev Reglen for den siden paabudne Bankhæftelse, og at derfor Hertugdømmernes Eiendomme kom til at bære denne i et større Forhold end det, hvori de ellers toge Deel i Statens Byrder, dog ikke nær til i et saa stort som de oven angivne Tal kunde antyde, i det i Danmark ogsaa Tienderne bleve ansatte til Bankhæftelse, og det til omtrent 35 Millioner. *)

Som bekjendt blev den ved Frdgn. 1ste Octbr. 1802 valgte foreløbige Maalestof for Jordskatten i Danmark allerede opgivet ved Frdgn. 15de April 1818, længe førend den nye Matrix blev indført. Men det er i dette Skrifts 1ste B. S. 320—321 samt 322—323 forklaret, hvorledes dette kun havde sin Oprindelse derfra, at de Misforhold, hvorfor den ikke var fri, under Pengerepræsentativernes fortsatte Redværdigelse og den særegne Maade, hvorpaa Lovgiveren, under denne forvirrede Tilstand, bestemte de i Navnebeløb mangfoldig forøgede Skatter, som til den Tid bleve fornødne for nogenlunde at bøde paa Betalingsmidlets dybt sjunkne Værd, havde faaet en ganske an-

*) Skjøndt det er aldeles utvivlsomt, at baade Tiendeskatten og Bankrenten af Tienderne maa tages i fuld Betragtning, naar Danmarks og Hertugdømmernes Byrder skulle stilles med hinanden, saa hører den Sum, hvortil de ere ansatte til Bankhæftelse, ikke egentlig til de ved Frdgn. 1ste Octbr. 1802 paabudne Burderinger, og er derfor ikke indbefattet i den oven S. 168 omhandlede Burderingssum. Tiendeafgiften blev nemlig ikke grundet paa nogen Burdering, men udbredt efter Lønder tiendebydende Hartkorn, hvorimod dens Værdi ved Frdgn. 9de Juli 1813 blev bestemt til Regel for Bankhæftelsen, og det dog ikke ved nogen Burdering, men ved almindelige Lovregler. Det er iøvrigt vist, at Tienden, som allerede blev noget uforholdsmæssigt beskattet ved Frdgn. 1ste Octbr. 1802, blev i et endnu større Forhold ansat for høit til Bankhæftelse. See mit Skrift „For Oprætholdelsen af den danske Stat i dens Heelhed“, S. 292, Note, og nærværende Værks 1ste B. S. 323—325. Maafee der ved denne høie Ansættelse af Tienderne toges Hensyn til, at Danmarks og Hertugdømmernes Bankhæftelser der- ved i det Hele kom i et noget bedre Forhold.

den Betydning end den, hvorpaa der ved Forordningens Udarbejdelse kunde være tænkt. Siin Maalestof kan derfor ligesfuldt, med Hensyn til dens oprindelige Bestemmelse, have været ret vel betænkt. Og i Hertugdømmerne er den lignende Maalestof, som der blev indført ved Frdgn. 15de Decbr. 1802, ei allene blevet vedligeholdt med Hensyn til den derved bestemte Skat og den Forhøielse, den senere havde faaet, forsaavidt denne endnu er blevet ved Magt, men man har endog ordentligviis benyttet den i en Mængde Anordninger om visse Afgifters Ligning. Stænderne have ei blot deri været enige, men de have endog selv dertil givet Anledning. *) Og ligeledes er ved andre Leiligheder, hvori de danste Anordninger have brugt Hartforsansættelsen som Maalestof for en Landeieendoms Bestaffenhed, Ansættelsen til Nytt- og Brugsskatten lagt til Grund i de tilsvarende Anordninger for Hertugdømmerne, see, til Ex., Frdgn. 15de Mai 1834 for Destillerne, § 16, for Jylland, § 15, for Hertugdømmerne, § 14. Forskjellen kan neppe søges deri, at enten Skatten selv eller Værdiættelsen, saaledes som den blev indrettet ved Frdgn. 15de Decbr. 1802 for Hertugdømmerne, var mindre ufuldkommen end den tilsvarende i Danmark; tværtimod var der ved selve Skattereguleringen uden Tvivl en jæregen Ufuldkommenhed i den ovenmeldte almindelige Pengesafgift, som Frdgn. 15de Decbr. 1802 lagde paa enhver Tønde Land uden Hensyn til dens Værd, hvilket og derfor blev rettet ved Frdgn. 9de Juli 1813 § 13, der forenede de tvende i Frdgn. 1802 foreskrevne Afgifter, og ansatte hele Afgiften i et stadigt Forhold til den efter Fdg. af 1802 satte Værd paa alle Landeieendomme. Men Grunden maa søges deels i den Omstændighed, at bemeldte Maalestof dog ledte til et langt bedre Forhold end den gamle Blotart, og at den ved Frdgn. 15de Decbr. 1802 § 22 bebud-

*) Første gang ved deres Forslag til Fordeling af de ved Stænderforsamlingerne og Stændervalgene foraarfagede Omkostninger, hvilke Forslag ligge til Grund for Patenterne af 31te Octbr. 1837.

debe nye Matriful for Hertugdømmerne aldeles har været stillet i Beroe, men deels og i den Omstændighed, at den Omvæltning, som den flette Cours havde her i Danmark foraarsaget i Forholdet mellem gamle og nye Skatter, og hvorved Trangen til Forandring blev fremkaldt, ikke havde fundet Sted i Hertugdømmerne.

XXXVIII.

Det var heller ingen ringe Vanskelighed at udfinde en Beskatningsmaade, hvorved det forøgede Bidrag til Statsfornödenhederne kunde i et passende og billigt Forhold tilveiebringes af Kjøbstædeieendommene. Som bekjendt valgtes der en Afgift paa det bebyggede Rum, hvilken isvrigt baade i Danmark og i Hertugdømmerne ogsaa omfattede saadanne Bygninger paa Landet, der enten vare indrettede til Beboelse for Kjøbstadbeboere eller til saadanne Næringsbrug, der komme overeens med Kjøbstadnærning. Det er let at opvise Mangler, som vare forbundne med denne Beskatningsmaade. Det er klart, at Ferordningens Grundtanke, at Afgiften skulde staae i Forhold til den Indtægt, Bygningerne kunde give af sig, ikke fuldkomment kan opnaaes, men at der hverken i Hensyn til flere Kjøbstæder indbyrdes, eller til de forskjellige Bygninger i en og samme Kjøbstad, kan være noget stadigt Forhold mellem Bygningernes Omfang og den Indtægt, samme kunne give. I særdeleshed maatte Skatten falde noget haardt paa tilbagegaaende Kjøbstæder, hvis under gunstigere Forhold opførte Bygninger lidet søgtes enten til Kjøb eller til Leie. Og selv i de bedste Byer, navnlig i Hovedstaden, gives der en Mængde mindre vel indrettede eller mindre fordeclagtigt beliggende Bygninger, der ingenlunde faa vel som de, der ere bedre indrettede og findes i de behageligere eller nærfommere Gader, kunne bære Skatten, og hvoraf det sølgelig blev vanskeligt for Eieren at faae Beløbet dækket hos Leietagerne, enten umiddelbart eller ved en tilsvarende Forhøielse af Leien. I en Tid, hvori Tilstanden i Kjøbenhavn i det Hele var trykket, søltes dette temmeligt levende; blandt andet hørte til den

Lid ogsaa de meest anseelige Bygninger, hvilte netop kun lidet søgtes, til dem, hvoraf Eieren ikke var istand til at faae Afgiften erstattet af Leietagerne, paa hvem den dog efter Forordningens Hensigt skulde hvile. Udenfor Kjøbenhavn blev dog ikke det Rum, en Bygning indtog, gjort til eneste Maalestof for Afgiften, men denne tillige lempet efter Bygningernes formodede Værdie, som antoges udtrykt ved deres Forsikkring i Brandkassen (forsaaavidt Afgiften kunde blive at udrede af de uforsikrede Bygninger ved en Burdering efter de for Brandforsikringen gjeldende Regler), og i Overensstemmelse hermed bleve Bygninger af mindre betydelig Værdi lavere, tildeels meget lavere, ansatte, og meget ringe Bygninger (de under 200 Rd., taxerede) aldeles forskaanede. Men skjøndt dette vistnok i det Hele indeholdt en billig Lempning, saa er det dog klart, at heller ikke Forsikringsbeløbet frembyder en nogenslunde sikker Maalestof for den Indtægt, der kan faaes af en Bygning. Saadanne Ufuldkommenheder ved en Afgift kunne imidlertid ikke ligefrem gjøre Udslag mod samme. Det er ikke muligt at finde en Afgift, som rammer Alle i lige og billigt Forhold; der er ingen, hvorved der jo lader sig estervise store Uforholdsmæssigheder, men derfor kan Spørgsmaalet om en Afgifts Tilraadelighed ikke besvares afsondret, den kan kun bedømmes i Sammenligning med andre Afgifter, der vilde blive nødvendige, naar den forkastedes. Og fra denne rigtige Standpunkt maa Bygningsafgiften uden Tvivl ansees for en ret vel valgt Bestatningsmaade. Efter hvad oven S. 126-129 er bemærket, vilde en almindelig Kopfskat, Indtægts- eller Classeskatt have medført endnu større Ulemper. Nogle af disse kunde vel have været undgaaede, naar der var blevet lagt et vist Beløb paa enhver Bye, som denne ved Fordeling paa dens Indvaanere skulde tilveiebringe; men og heri vilde det have været meget vanskeligt at træffe og bevare et nogenslunde billigt Forhold, og derhos vilde det i Udførelsen have ført til mangehaande Besværinger og fortrædelige Vanskeligheder. Alt dette vilde især have vist sig ved Anvendelsen paa de forskjellige Hovedbestandele, hvoraf den danske Stat da var sammensat. Den Indretning

Bygningskatten fik ved Fdg. 1ste Oct. og 15de Dec. 1802 er og meget at foretrække for den, som lignende Skatter have andetsteds, t. Ex. den engelske Vindueskat, ligesom den under 6te Mai 1812 forsøgte Beskatning efter det cubiske Maal fandtes mindre hensigtsmæssig, og derfor ved Fdg. 17de April 1816 blev ombyttet med et Tillæg til Arealskatten. Det taler og meget til Fordeel for denne, at der i den lange Arrække, hvori den nu har været sat i Kraft, saa godt som ingen Afændring i dens Beskatningsform er fundet fornøden. *)

Hvad det Forhold angaaer, hvori denne Stat vilde komme til at falde paa de forskjellige Landsdele, saa kunde det

- *) Vel have de Holsteenske Stænder i 1844 indgivet et Andragende om en saadan Omordning (Ständezeitung 2tes Veilagenheft S. 527—530). Men naar det fremstilles som en Hovedindvending, at Bygningskatten selv stiger ved nye Bygninger og Bygningsudvidelser, medens Landskatten ikke forsøges ved tiltagen Cultur, saa turde dog denne Forskjel have sin gode Grund i Beskatningsgjensidens forskjellige Natur. Medens den størst mulige Fasthed er ønskelig i Beskatningen af Landeindommene, saa ligger det i Kjøbstadeindommens Natur, at ingen paa samme lagt Afgift kan have en saadan Fasthed (naturligviis med Undtagelse af Kjøbstadjerder), og at de Afgifter, der lægges paa samme, helst bør staae i Forhold til Grundenes Benyttelse. Bygningskatten er og saavel i sin Natur som efter Lovgiverens Hensigt en paa Brugeren salbende Stat, medens Skatten paa de produktive Eiendomme ikke kunne andet end komme den til Byrde, der paa den Tid, Skatten udskrives, er Eier (cfr. *Gunomia* 2 B. S. 489—490). Selve Andragendet viser, hvorlidet Bygningskatten er til Hinder for nye Bygninger og Bygningsudvidelser. De øvrige Anker, der sammesteds førtes over Bygningskatten, angik nogle af Rentekammeret med Hensyn til adskillige Uskeligheder givne Resolutioner, hvilke Anker størstedels turde være lidet grundede. I den Eleevigste Stænderforsamling for 1844 indkom et Andragende i foransførte Retning, men blev allerede ved den indledende Behandling afvist med 26 Stemmer mod 12 (Schleswigsche Ständezeitung für 1844, S. 507—524). Vi heller have de til Stænderne for Jylland indkomne Andragendet angaaende Forandring og Nedsettelse i Bygningskatten nydt Fremgang.

synes, at det uden videre vilde blive som det burde, naar Afgiften overalt blev sat efter de samme Regler. Dette er dog ikke ganske ubetinget sleet, idet Forholdenes Forskjellighed medførte, at den billige Lighed ikke kunde opnaaes uden nogen dertil svarende Lempning i Reglen. Saaledes var det vistnok med god Grund, at Forordningen satte andre Regler for de Kjøbenhavnske Bygninger, end for de øvrige. De lavere Sættelser, Afgiften med Hensyn til disse sidste har for Bygninger, hvis Forsikring ei gaaer over 4000 Rdlr. (= 6400 Rbd.) vilde have været ligesaa betydningløse i Kjøbenhavn, som de andetsteds havde en omfattende Indflydelse, og navnlig ere til Lettelse for den efter Formodning ikke formuende Deel af Indvaanerne, der eie ubetydelige Bygninger, hvilke de ordentligviis selv bruge. Ei heller vilde Forsikringssummen ved Hjælp af andre Bestemmelser af Størrelserne kunnet blive en nogenlunde passende Maalestok for Stattens Ansættelse i Kjøbenhavn; thi det kan ikke som Regel antages, at de Kjøbenhavnske Bygninger, der kun have en Assurance af nogle faa tusinde Rigsdaler, betale sig mindre vel, end de høiere forsikrede. Naar i Kjøbenhavn Afgifterne ere forskjellige for den Deel af Bygninger, der kan regnes til Forhuus, og for den, der hører til Side- og Baghuus, denne Forskjel derimod ikke gjøres andre Steder, men paa den anden Side mange Dele af Bygninger, der i Kjøbenhavn ere indbefattede under Afgiften, andetsteds ere undtagne, saa har det vistnok ogsaa en ret god Begrundelse i de forskjellige Bygningsforhold, skjøndt det ikke er vanskeligt at opgive enkelte Tilfælde, hvori Forskjellen ikke har meget for sig. Iøvrigt var der vel med Hensyn til alle Bygninger udenfor Kjøbenhavn temmelig Overensstemmelse, men den var dog ikke fuldkommen. Navnlig var der i Beskatningens Udstrækning en Deel Forskjeller mellem Norge og de øvrige Statsdele. Den vigtigste var, at ingen Landbygning i Norge var inddraget under Beskatningen, og at endog Bjergstæderne vare fritagne; blandt disse Kongsbjerg med en Befolkning af omtrent 10,000, saa at Undtagelsen ei var uden betydelig Følge. Men disse Lempninger have uden Tvivl

været begrundede i de norske Forhold. Mere paafaldende kan det synes, at Afgiftssatserne efter Forordningen af 15de Decbr. 1802 § 15 staae regelmæssig $\frac{1}{2}$ lavere for de afgifts- pligtige Bygninger i Hertugdømmerne, end de Forordningen 1ste Octbr. 1802 indeholder, saavel for Danmark som for Norge. Maafee har Lovgiveren fundet, at Danmark med Hensyn til den Fordeel, den havde af at Centralregjeringen der havde sit Sæde, burde beskattes lidet høiere end de øvrige Statsdele. Dersom Lovgiveren er gaaet ud fra denne Tanke, saa vil og det Forhold, der med Hensyn til den Deel af Skatten, der blev lagt paa Landeiendommene, findes mellem Beløbet for Danmark og Hertugdømmerne, deraf være at forklare. Med Hensyn til Norge har man vel saa meget mindre fundet Anledning til, ved Siden af den ringere Udstrækning, den norske Forordning gav Bygningskatten, ogsaa at nedsette Satserne, som Indvaanerne i de norske Kjøbstæder vare aldeles frie for Kopskatten, og deres Consumtionsafgift var saa meget lempe- ligere end den, de danske vare underkastede (see oven S. 109). Saaftremt Lovgiveren ikke har bygget den lavere Tarif i Fdg. 15de Decbr. 1802 paa den foranførte Berragtning, maa jeg formode, at den har været begrundet ved de Oplysninger, som man havde om Bygnings- og Assuranceforholdene i Hertugdømmerne; thi, som det Følgende vil vise, kom dog Bygnings- katten i sit Hovedbeløb for Hertugdømmerne til at staae i et efter Folkemængden tilstrækkeligt Forhold til det, den udgjorde for Danmark.

Der har ofte været klaget over et Misforhold i Skat- tens Beløb for Kjøbenhavn og for de øvrige Kjøbstæder. Ef- ter M a n d i r, det danske Kammervæsen S. 181, udgjorde Skatten oprindeligt for Kjøbenhavn 65,338 Rdlr. 9 $\frac{1}{2}$ og for de øvrige Kjøbstæder 48,941 Rdlr. 73 $\frac{1}{2}$. Kjøbenhavn har altsaa med et mindre Folketal havt omtrent $\frac{1}{3}$ mere at be- tale i Skat end de andre Kjøbstæder. Men tages Hensyn til Bygningernes Værdi og de Indtægter, som disse give, saa var der ingen Anledning for Kjøbenhavn til at klage over Overbebyrdelse. Der ere siden foregaaede Forandringer med

denne Stat, hvorved de øvrige Kjøbstæder saavel som Landbygningerne i Danmark tildeels ere behandlede lempeligere end Kjøbenhavn, og desuagtet turde det endnu ikke være nogen skellig Grund til Klage fra Kjøbenhavnernes Side. Ved Frdgn. 4de Septbr. 1809 § 2 blev Bygningskatten for Kjøbenhavn forhøiet med $\frac{2}{3}$ af dens oprindelige Beløb, en Forhøielse, som den Tid var langt fra at dække Afgifternes Forringelse ved Coursen, og ved sammes § 3 blev der paa de øvrige afgiftspligtige Bygninger i Danmark lagt en Afgift af 12 Skilling for hver 100 Rdlr. Assurance. Men denne sidste Afgift blev tilligemed en ved Frdgn. 8de April 1808 saavel de Kjøbenhavnste som de øvrige Bygninger paalagt ny Bygningsstat af 20 Skilling for hvert 100 Rdlr. Forsikringssum, eftergivet ved Frdgn. 9de Juli 1813 § 9, hvorimod den Kjøbenhavnske Bygninger paalagte Forhøielse vedblev og er fremdeles vedbleven. *) Foruden at nu Bygningsafgiften oprindeligt var langt mere trykkende i mange andre Kjøbstæder end i Kjøbenhavn, undergif og Skattesatserne i Frdgn. 1ste Octbr. 1802 ved Courantens Ombytning med Rigsbankpenge, med Hensyn til hine Kjøbstæder, en Forandring, der medførte, at den lettere Myntfod ikke i den Grad kom dem som Kjøbenhavn til gode. Den Kjøbenhavnske Bygningsafgift blev nemlig ligefrem nedsat til $\frac{2}{3}$ af dens oprindelige Størrelse, men det var ikke saa ganske Tilfældet med de afgiftspligtige Bygninger andetsteds; thi Forsikringen blev omsat fra Dansk Courant til Rigsbankpenge med Tillæg af $\frac{1}{3}$ for Myntforskjellen, uden at de Assurancestørrelser, hvormed Overgangen skete fra de lavere til de høiere Afgifter, bleve forandrede, hvoraf fulgte, at en-

*) For Norge blev Bygningsafgiften af 1808 kun paabøet med den halve Størrelse, og Forhøielsen af 1809 blev slet ikke der indført. I Hertugdømmerne blev derimod baade under 8de April 1808 og under 4de Septbr. 1809 de samme nye Bygningsafgifter paabudne som i de danske Kjøbstæder, uden Hensyn til den betydelige Forskjel, der alt var opstaaet mellem Betalingsmidlernes Værd, hvilke Forøgelse dog ligeledes der bortfaldt efter Frdgn. 9de Juli 1813 § 12.

fælde forhen afgiftsfrie Bygninger, nemlig de, hvis Forsikkring var mellem 125 og 200 Rdlr., nu kom ind under Afgiften, og at i Almindelighed alle Bygninger, der ikke havde den Assurance, hvormed den høieste Satz indtræder (over 4000 Rdlr.), kom ind under en høiere end den hidtil værende. Saaledes gif uden for Kjøbenhavn den Afgiftslettelse, som indeholdes i Myntfodens Forandring, tildeels (dog langt fra ikke aldeles) tabt ved de høiere Satser, der fulgte af Brandforsikkringens nominelle Forhøielse; hvorimod dette Tilfælde aldeles ikke fandt Sted med Hensyn til Kjøbenhavn. Men Forholdet blev atter noget forandret i samme Retning, da ved Frdgn. 17de April 1816 den ved Frdgn. 6te Mai 1812 i Stedet for den ophævede Kopskat paabudne Ildstedsskat blev forandret til en Forgølse af Bygningskatten med dens oprindelige Beløb; thi ogsaa dette Tillæg fik den nylig nævnte Egenkab, for Kjøbenhavn kun ligefrem at være det samme Navnebeløb i Rigsbankpenge, som Bygningskatten, med sin oprindelige Størrelse, var i Courant, men andetsteds med de Forhøielser, der, som forklaret, fulgte af Beskatningens Forhold til Assurance. Dette udviser sig tydelig i Finantsloven for Finantsaaret 1ste April 1850 til 31te Marts 1851, hvorefter Bygningskatten for Kjøbenhavn bliver 199,000 Rbd. og for de øvrige Kjøbstæder 171,500 Rbd., saa at den første, uagtet de tilkomne $\frac{3}{4}$, endog forholder sig betydelig mindre til den sidste end oprindelig. Dette forandrede Forhold har vist allerede for en Deel sin Grund i, at den senere Tids Bygninger efter deres Bestaaffenhed ere blevne høiere forsikrede end de ældre, hvilket bliver uden Indflydelse paa Bygningskatten i Kjøbenhavn, der blot er sat efter det bebyggede Rum uden Hensyn til Taxation eller Assurance, ligesom det og turde være, at Provindsialkjøbstæderne i det Hele ere nok saa tiltagne i Bygninger som Kjøbenhavn; men den ovenudviklede Forandring i Henseende til Assurancernes Beregning har dog ikke været uden Bigtighed, den maa indvirke paa Beskatningen af enhver Bygning uden for Kjøbenhavn, hvis Assurance er undet 6400 Rbd. = 4000 Rdlr. Courant.

Bygningsfatten af Kjøbenhavn med tilhørende Forstæder m. m. forholder sig saaledes for Tiden til den, som udredes af de øvrige Kjøbstæder, omtrent som 20:17, medens Folkemængden forholder sig i et omvendt Forhold omtrent som 5:6. Men naar man regner efter Assurancebeløbene, findes Kjøbenhavn ingenlunde overbebyrdet ligeoverfor de øvrige Kjøbstæder. Disse sidstes Assurance udgjorde efter Regnskabet for Halvaaret fra 1ste October 1849 til 31te Martz 1850, 42,753,280 Rbd. For Kjøbenhavn var Forsikringssummen derimod, d. 30te Septbr. 1850, 56,778,650 Rbd. og heril maa lægges Forsikringsbeløbet for Forstæderne og de øvrige bebyggede udenbyes Grunde, hvilke ei høre under Stadens, men under Landbygningernes Brandforsikring, medens de dog lige med selve Staden tage Deel i at udrede dens Bygningsfkat; men Forsikringssummen for de udenbyes Bygninger udgjorde, efter Landbygningernes Brandforsikrings-Regnskab for det nævnte Halvaar 3,705,460 Rbd. Dog kan det bemærkes, at der under den Kjøbenhavnste Assurance maastee indbefattes forholdsmæssig flere af det Slags Bygninger, der, som offentlige, ere fritagne for Bygningsfkat, end under de øvrige Kjøbstæders; men det er dog uvist, hvorvidt det strækker sig dermed.

Forordningen af 1ste Octbr. 1802 har vist heller ikke været uheldig i at træffe Kjøbstæderne og Landet i et passende Forhold. Efter Mandix om det Danske Kammervæsen S. 115 udgjorde Statten paa Jorder og Tiender 431,061 Rd. 57 $\frac{1}{2}$ s., hvoraf dog 7183 Rd. 93 s. ere for Kjøbstadjorder; for Landbygningerne udgjorde Bygningsfatten, som allerede bemærket, efter samme Skrifts S. 133, 14,793 Rd. Naar man nu lægger den næstsidste Sum til Kjøbenhavns og samtlige andre Kjøbstæders forenede Bygningsfkat, oprindeligiit 110,859 Rd., bliver Forholdet nogenlunde svarende til Folkemængdens.

Hvor meget Bygningsfatten oprindeligiit udgjorde for Hertugdømmerne er mig ikke bekjendt. Men naar man forudsætter, at Fremgangen i Bygning har været omtrent lige der og her, saa kan det indbyrdes Forhold nogenlunde udregnes af de kundgjorte Regnskabsoversigter. Derefter udgjorde den i

1846 for Danmark 386,116 Rbd. 13 \textcent . og for Hertugdømmerne 161,126 Rbd. 49 $\frac{1}{2}$ \textcent ., begge Steders Landbygninger og deri indbefattede*). Men for herfra at slutte til det oprindelige Forhold maa der bemærkes, at Bygningskatten deels, som anført, ved Fdg. 4de Septbr. 1809 har for Kjøbenhavn faaet et Tillæg af $\frac{3}{4}$, deels at der overalt blev, i Følge Pl. 17 April 1816, tillagt ligesaameget, som Skattens oprindelige Beløb, til Erstatning for den derved ophævede Ildstedskat, der i 1812 blev sat i Kopfkattens Sted, hvilket Tillæg naturligtviis bortfaldt i Hertugdømmerne, hvor Kopfkatten vedblev. Det er altsaa kun $\frac{1}{4}$ af Bygningskattens Beløb for Kjøbenhavn 188,784 Rbd. 77 \textcent ., og Halvparten af dens Beløb for de øvrige Kjøbstæder og for Landet 197,568 Rbd. 64 \textcent ., altsaa ialt omtrent 166,000 Rd., der kan komme til Sammenligning. Men derimod kan man heller ikke med Hensyn til det oprindelige Forhold stille det hele Beløb af Bygningskatten i Hertugdømmerne; thi medens det der gik over fra Courant til Rigsbankpenge med Tillæg af $\frac{3}{4}$, gik det her i Riget kun over Daler for Daler, hvorhos dog, som bemærket, Skatten i de mindre Kjøbstæder og paa Landet fik nogen Forhøielse derved, at de Assurancesummer, der bestemme Overgangen til en højere Sats, fik Tillæget for Mynthoden, men Overgangssummerne dog bleve uforandrede i Rigsbankpenge. Saaledes kan en nøiagtig Beregning ikke gjøres, men det kan dog ikke feile, at der uagtet den ovenberørte Forskiel i Afgiftsatterne baade har været og endnu er en temmelig Ligevægt; thi hvad den Omstændighed angaaer, at den oprindelige Skat i Hertugdøm-

*) Sammenligning kan ei anstilles med Hensyn til Kjøbstæderne alene; thi Regnskabsoverfigterne udvise, at der var fra Amter, Landskaber og Godser i Hertugdømmerne indkommen en forholdsmæssig meget større Deel end i Danmark fra Amtstuerne, og dette kan kun hidrøre derfra, at de tildeels betydelige saakaldte Plækker i Hertugdømmerne, der isøvrigt næsten ganske ere at ansee som Kjøbstæder, ikke have Magistrat, men høre under Amtterne, og saaledes ikke i Overfigterne ere affondrede fra de Amter, hvortil de høre.

merne ved sin Overgang til Rigsbankpenge fik det til Myntforskjellen svarende Tillæg af $\frac{2}{3}$, for Danmark derimod gik over Daler for Daler, saa kan dette ikke komme videre i Betragtning, da dette er udjævnet ved de øvrige Skatteforhold. Mærkeligt er det derimod, at der er en saa stor Forskjel mellem Afgiftsbelybet i Holsteen og i Slesvig, idet det nemlig for det sidstnævnte Hertugdømme i 1846 kun udgjorde 54,721 Rbd. 61 sk., for det første derimod 106,409 Rbd. 93 sk. Men dette hidrørte naturligvis fra Stædernes og de paa Landet eller i Flækkerne værende afgiftspligtige Bygningers større Betydning i Holsteen end i Slesvig, hvilket desuden i andre Henseender er nok saa høit beskattet som Holsteen*).

XXXIX.

Af alt det Foransførte sees, at der vare mangehaande og betydelige Vanstueligheder forbundne med at træffe en retfærdig Ordning af den nye Skat; og det er allerede deraf meget forklarligt, at Regjeringen holdt sig tilbage, saa længe Trangen til en saadan Skat ei var blevet mere indlysende end den var endnu i de sidste Aar af det forrige Seculum. Men endnu vigtigere Betæneligheder turde indeholdes i de oven S. 149—158 udviklede Forhold.

Jeg antager vel, at Regjeringen ikke har fundet de Tvivl, som den Hovedgaardene og adskillige andre Classer af Jorder i Kongerigerne tillagte, dog allerede noget indskrænkede, Afgiftsfrihed kunde fremkalde, at være af saa stor Betydning, at den derved vilde have ladet sig holde tilbage fra at paabyde en ny ogsaa disse Jordklasser medtagende Skat, naar den først havde overvundet de Betæneligheder, som der fra andre Sider kunde være imod en saadan. Ligesom jeg, i Henhold til det

*) See min Prøvelse af de Rigsforsamlingen forelagte Udkast til en Grundlov m. v. S. 471—472. „For Opretholdelsen af den danske Stat“ o. s. v., S. 214—215, cfr. S. 113.

oven S.150-151 anførte, finder den Grundsætning, som Frdg. 1ste Octbr. 1802 i saa Henseende antog, indlysende retfærdig, saaledes var der heller intet, som kunde træde i Veien for Kongens Myndighed til at fortolke de Privilegier, hvorom her var Tale, i Overensstemmelse med hvad han saaledes fandt at være det Rette. Det kunde heller ikke være uden Virkning paa dem, som ellers kunde være stemte til Utilfredshed, at to Medlemmer af Statsraadet, der tillige stode i Spidsen for de to Regjeringscollegier, hvis Stemme her maatte være den vigtigste, selv hørte til de største Besiddere af privilegerede Jorder, samt af andre Gjenstande, der nu, udenfor de hidtil gjeldende Regler, bleve betydelige Beskatninger undergivne. Baade Finants-Ministeren, Grev Schimmelmann og Rentekammer-Præsidenten Grev Reventlow vare nemlig, som bekjendt, Besiddere baade af betydelige privilegerede Jorder og af Tiender, hvilke ligeledes fra nu af, og det endog efter en temmelig stor Maalestok, kom til at deeltage i Landbeskatningen, ligesom en anden i den nye Forordning antagen usædvanlig Regel, at en Deel af Skatten paa Fæste- og Arvesæste-Godsset skulde bæres af Godsbesidderne selv, gif ud over dem, som kun over saa Andre. Ved Siden af dette lysende Exempel paa Uegennyttighed maatte Enhver undsee sig ved at beklage sig over det Offer, som fordreides af ham. Disse Mænd vare og, med al deres ægte Liberalitet, for langt fra en løs Betragtning af erhvervede Rettigheder, til at man kunde troe dem istand til at ville frænte virkelige Rettigheder, og det hos en Klasse af Landets Borgere, til hvilke de med saa mange Baand vare bundne.

Men af en ganske anden Natur vare de Betænkeligheder, som fremsbøde sig med Hensyn til det Slesvig-Holstenke Ridderskabs Privilegier. Jeg har forhen bemærket, hvorledes dette ved adskillige Leiligheder i en nærliggende Tid havde gjort Modforestillinger, naar Skatter, der kunde falde dem til Byrde, vare blevne udstrevede uden deres dertil erhvervede Samtykke, og at Regjeringen ikke havde afviist slige Modforestillinger, som i Grundsætningen ubesviede, men kun holdt sig til de omhandlede i sig ikke betydbende Skatters særegne Beskaf-

fenhed, navnlig som ikke vedkommende Ridderstabet eller de adelige Godser som saadanne. Ogsaa har jeg udhævet, at Ridderstabets og de adelige Godser's Fritagelse endog for visse indirecte Afgifter stedse har været anerkjendt baade i ældre og nyere Anordninger. Det er langt fra min Hensigt her at ville erklære mig for Retsgylbigheden af Ridderstabets Paastand om en endnu vedligeholdt Selobestattingsret, men jeg har kun til den daværende Regjering's yderligere Retfærdiggjørelse villet oplyse, at Sagen var i en saadan Stilling, at det navnlig endnu i Slutningen af forrige Aarhundrede vilde have været meget betænkeligt at forkaſte hiin Paaſtand. Jeg har derfor kun ganske kortelig angivet nogle herhenhørende Kjendsgjerninger, der, ſjøndt de ere almindelig bekjendte, dog pleie ganske at forbigaaes af vore Forfattere, uden at jeg tvøvrigt tillægger dem nogen afgjørende Betydning. Ei heller ſkal jeg indlade mig paa de mig ikke fremmede Grunde, som fra Regjeringens Side derimod ere anførte under de Forhandlinger, der paa et senere Trin af Sagen have været om Ridderstabets Stattebevillingsret. Jeg ſkal blot i Almindelighed bede mine Læſere ikke at lade ſig hilde af de idelig gjentagne Forſikringer om, at det var et nyt Dvſpind, hvorved Ridderstabet i 1802 ſøgte Veilighed til igjen om muligt at erhverve en for mere end et Seculum ſiden opgivet Stattebevillingsret, eller at hiin ofte ſiden gjentagne Paaſtand endog ſkulde være en senere Dvſfindelse af Profeſſorer og Advocater, eller være fremkaldt af nogen forræderiſt Beſtræbelse for at ſkille Holſteen eller endog begge Hertugdømmer fra Danmarks Krone. De af mig anførte Kjendsgjerninger viſe allerede, at det ingenlunde forholdes ſig ſaaledes, men at man, hvormeget man end vil have mod hiin Paaſtands Rigtighed at erindre, dog ikke med Sandhed kan nægte, at den er gammel og aldrig har været glemt. Men der ere to Sætninger, ſom jeg efter den Hensigt, hvori jeg har indladt mig paa dette Anliggende, maa faſtholde. Den ene er, at Ridderstabets Paaſtand ſtøttede ſig paa ſaadanne hiſtoriſt-retlige Grunde, at Regjeringen til den Tid, hvori vi maae ſætte os tilbage, havde god Anledning til at gaae af Veien

for denne Strid. Den anden er, at det dog, efter det hele Forhold, som havde udviklet sig, saavel i Hertugdømmernes indre Tilstand, som i deres Forbindelse med Kongerigerne, vilde have været mod den sande Retfærdighed, om denne ene Klasse af Statsborgere skulde have en Ret til selv at beslutte over den Deel, den vilde tage i den almindelige Stattebyrde, medens Kongens øvrige Undersaatter vare hans uindstrænkede Besatningsret undergivne. Jeg antager, at dette Brudstykke af en iøvrigt aldeles sønderrevet Forfatning kom i den Grad i Strid med det øvrige Statssamfundets Vel, Danmarks og Norges saavel som de øvrige Slesvigeres og Holsteneres, at Kongen, naar han var i afgjort Besiddelse af den dertil fornødne Myndighed, kunde have god Føie til at sætte sig ud over hvad der vel forhen var anerkjendt, som en endnu bevaret Lønning af en ældre Retsbygning, men, som dog, løstrevet fra sin Forbindelse med de øvrige, havde tabt sin sande retlige Begrundelse. Her var et Tilfælde tilstede, hvori der mellem den formelle Ret, som maaskee kunde antages at være paa Ridderkabets Side, og den virkelige Ret var saadan Strid, at en Regjering, efter mine Retsanskuelser, saa lidet revolutionaire disse end ere, maatte gribe ind. Jeg har derimod udhævet det som en Hovedbetænkelse, at den Holsteenske Deel af Ridderkabet, naar samme om Forstaaelsen og Gylldigheden af dets Privilegier kom i Strid med deres Landsherre, havde haft en ustridig Berettigelse til at bringe Spørgsmaalet for de daværende tydske Rigsretter, men just med Hensyn hertil var Forholdet i 1802 blevet saa forskjelligt fra det, som det endnu ganske saa Aar tidligere havde været, at Regjeringen nu ingenlunde kunde tillægge den derfra hentede Betænkelse den Betydning, som den forhen havde havt.

Vel var den tydske Rigsforfatning ikke endnu opløst i 1802, men den var dog netop i den sidstforløbne Tid kommet sin Opløsning saa nær, at den ei mere frembyd nogen Støtte for en Retsforfølgning mod det enkelte Lands Regent. I Slutningen af det forrige Aarhundrede havde Udsigterne for den tydske Keiserstat høvet sig under Franfrigs svage Regjering,

der var uden Anseelse i Landet, og under hvilken den forrige Krigslykke var vejet fra det franske Banner. Men da kom Bonaparte tilbage fra det Ægypten, hvor Directoriet havde villet begrave ham, greb Statens Roer, bragte snart Seiren tilbage til de franske Faner, og afsnødte det tydske Rige Lüneviller-Freden, der forberedte den Opøsning af Rigsforfatningen, som saa Aar efter fuldendtes ved Rhinforbundet, og Frants den Andens derved begrundede Nedlæggelse af den tydske Keiserværdighed. Fdg. 15de Decbr. 1802 og det i Forbindelse dermed til den vedvarende Deputation for Prælater og Ridderskab udstedte Rescript af 17de Decbr., hvori Kongen paaberaabte sig en ham utvinsomt tilkommende uindskrænket Beskatningsret, fremkaldte som bekjendt en Bevægelse hos Ridderkabet, der først ansøgte Tilladelse til at faae Spørgsmaalet afgjort ved Landets Domstole, og, efterat dette var afflaaet, raadsløge om at bringe Sagen for Rigsretten. Men dette blev dog opgivet, idet mindste tildeels fordi man tænkte sig, at Rigsforfatningen, der var paa sit Yderste, vanskelig vilde opleve Enden paa en saadan Sag. Der er aldeles intet mig bekjendt, enten om den Tanke, Regjeringen i en tidligere Tid kan have havt om en mulig Indgriben i foransørte Henseende, eller om hvad den i 1802 kan have tænkt med Hensyn til den Indflydelse, som de da nye Begivenheder kunde have paa Betydningen af den tydske Rigsmagt. Jeg tvivler og paa, at der vil findes noget Actstykke til Oplysning herom. Regjeringens Mænd, og navnlig Peter Andreas Bernstorff, der i den længste Deel af den førstberørte Tid, foruden at være Sjælen i den almindelige Regjering, stod i Spidsen af det daværende tydske Cancellie, have vist nok, om de ellers havde tænkt paa den Mulighed, at inddrage Klostrene og de adelige Godser i Hertugdømmerne under en Beskatning, været for kloge til at lade nogen Forhandling om en Sag af en saa kilden Bestaffenhed komme til Acterne, jaalænge de ikke havde besluttet at bringe den til Afgjørelse. Men det forekommer mig at ligge klart i selve Forholdenes Bestaffenhed, at de Regjeringens Raadgivere,

der i 1802 kom til det Resultat, at Regjeringen uden Hensyn til de paaberaabte Privilegier kunde tilegne sig en uindskrænket Beskatningsret i Hertugdømmene, kunde endnu et Par Aar tidligere derved have fundet overveiende Betæneligheder.

Det synes at være en udbredt Mening, at man i den Afgjørelse, som de Holsteenske Prælateres og Ridderstabs senere Andragender til det tydske Forbund fandt i 1823, klarlig kan see den Skjæbne, som en under den forrige tydske Rigsforfatning forsøgt Retsfølgning af Ridderstabs selvbeskatnings-Ret vilde have faaet. Men der er en saa himmelvid Forskjel saavel mellem det Spørgsmaal, som da vilde have været sat under Afgjørelse, og det der forelaae det tydske Forbund i 1823, som og mellem de Myndigheder, som til hine forskjellige Tider vilde have haft Afgjørelsen i deres Hænder, og de Grundfætninger, hvorefter de havde at gaae frem, at der aldeles ikke kan sluttes fra den ene Sags Udfald til den andens. Hvis Ridderstabet i 1802, eller i nogensomhelst foregaaende Tid, hvori en Stat uden Prælateres og Ridderstabs Samtykke havde været lagt paa de klosterlige og adelige Godser i Holsteen, havde henvendt sig til Rigsretten, saa vilde Spørgsmaalet have dreiet sig om de denne Stand tilkommende Privilegier, og dette vilde have været at afgjøre efter de samme Grundfætninger, som ethvert andet Spørgsmaal af den private Ret. Som allerede bemærket vare Rigsretterne bemyndigede til at paakjende de Regjeringshandling, hvorved nogen Undersaat maatte føle sig krænket i sine Rettigheder, uden at de vedkommende Territorialfyrster, der ikke vare Souverainer, kunde lige over for Rigsmagten indskyde sig under deres Landshøjhed. Ligesom nu Rigsrettens Medlemmer efter deres Kalde Beskaffenhed ikke burde dømmes efter politiske Hensyn, saaledes vilde man, hvis man skulde tillægge dem en anden Retning, end den at haandhæve de gjældende Love og Retsregler, dog ingen Grund have til at tiltroe dem en særdeles Tilværlighed til at holde over Territorialfyrsternes Myndighed. Endnu mindre vare de grebne af Lyst til at trykke Adelen. At denne og dens Godser med Hensyn til Beskatning vare undtagne

fra de Vilkaar, som andre Borgere vare undergivne, var saa langt fra at være en Sjeldenhed i det tydske Rige, at der vist nok i saa godt som alle de Lande, hvori Stændernes gamle Skattebevillingsret var gaaet til Grunde, var som Levning deraf bevaret et Skatteprivilegium for Adelen og adelige Godser. Ja denne Stand havde endog i mange, jeg skulde næsten troe i de fleste, tydske Lande beholdt udelukkende Ret til at besidde adelige Godser. Dette var idetmindste Tilfældet i den af de tydske Stater, hvori det monarchiske Princip uden Tvivl havde gjort de største Fremskridt lige over for Aristokratiet, nemlig Preussen, thi først i Reformperioden efter Tilsiterfreden blev der ved Edict af 9de Decbr. 1807 (cfr. Allgemeines Landrecht 2ter Theil 9 Tit. § 2, saa og Tit. 14, § 3), givet Alle og Enhver den Ret til at besidde adelige Godser, som her i Danmark var blevet hjemlet strax efter Souverainiteten (L. 5—3—19 og Fdg. 28de Januar 1682). Det kan gjerne være tvivlsomt, om Ridderstabet, hvis en Beslutning, som den Regjeringen tog i 1802, allerede havde været taget i de sidste Aar af det forrige Aarhundrede, virkelig vilde være gaaet til Rigsretten, og jeg skal heller ikke paastaae, at det i saa Fald der vilde have faaet Medhold. Men det anseer jeg for vist, at Regjeringen dog ingenlunde den Tid kunde ansee sig saaledes sikket, at det jo vilde have været uklogt, om den vilde have udfat sig for et saa fortrædeligt Tilfælde. Den Sag, hvormed Prælater og Ridderstabet i 1823 indkom til Forbundsdagen, gif derimod ingenlunde ud paa at faae et Retsspørgsmaal om deres særlige Rettigheder afgjort, noget der aabenbar laae uden for dens Virkefreds. Det var derimod et Forfatningsspørgsmaal, hvorom de, i Henhold til Art. 13 i Wiener-Forbundet, i Forbindelse med de under Navn af Wiener-Schluss-Act i 1820 udgivne nærmere Bestemmelser, henvendte sig til Forbundsdagen. Til Støtte for deres Andragende forsøgte de vel at bevise, at Holsteens ældre forfatningsmæssige Rettigheder ikke vare aldeles ophørte, men at de formentlig vare vedligeholdte gjennem de Privilegier, som det var anerkjendt, at der endnu tilkom dem, men hvad de dermed

vilde begrunde, var dog kun en Begjæring om, at Forbundsdaagen, ved sin Mellemkomst, vilde bevirke den ældre formeentlig ikke aldeles ophævede Forfatning fornyet med saadanne Afændringer, som Tidsforholdene krævede. Denne Begjæring blev af Forbundsdaagen afviiist, fordi den ikke kunde antage, at den ældre Forfatning var i det Tilfælde, som bemeldte Slutningsakt Art. 56 forudsætter, at være i anerkjendt Virksomhed, og den derfor maatte ansee sig uberettiget til at bestemme enten en vis Tid, inden hvilken Forbundsaktens Art. 13 skulde sættes i Fuldbgyrdelse, eller noget vist Omfang af Rettigheder, der skulde tillægges Stænderne, men, i Overensstemmelse med meerbemeldte Slutningsakt Art. 55 og 61, maatte overlade Landsfyrsten at ordne disse Forhold.

At Forbundsdaagen ingenlunde har betragtet hiint Ridderskabets Andragende som en Begjæring om at faae det i 1802 opstaaede Retspørgsmaal afgjort ved dens Kjendelse, og at den i intet Tilfælde derpaa vilde have indladt sig, fremgaaer ogsaa af den hele Afstemning i Sagen, fra først til sidst. Den præsiderende Keiserlig Østerrigste Gesandt bemærkede strax i Begyndelsen, at Andragerne ikke havde ført nogen Klage, ei heller forlangt Kjendelse, men at de ved at skildre Retsforholdene kun, i Henhold til Art. 56 i Wiener Slutningsakt, havde villet formaae Forbundsdaagen til mæglende at indfride hos deres Landsfyrste om en Forfatning, hvori deres gamle Rettigheder bleve iagttagne. Han finder nu, at der herved intet er at gjøre, efterat Kongen allerede ved sin Gesandt havde erklæret sig redebon til i Følge Forbundsaktens Art. 13 at give Holsteen en Forfatning, der i Overensstemmelse med Art. 55 i Slutningsakten tog muligste Hensyn til de ældre Rettigheder, men dog tillige blev afpasset efter de nuværende Tiders Forhold. Det kan nemlig, vedblev han, paa ingen Maade antages, at bemeldte Forfatning var i anerkjendt Virksomhed, hvilket er Betingelsen for, at den af Anklagerne paaberaabte Artikel 56 i Slutningsakten kunde være anvendelig. Som Følge heraf maatte det i Henhold til Art. 55 og 61 overlades til Kongen, naar og hvorledes han vilde fuldbydde Art. 13 i For-

bundsakten. De øvrige Bøta slutte sig hertil og vldne yberligere om, hvor strængt man tog det med den i Wiener-Schlusfakt § 46 opstillede Betingelse for Forbundsbdagens Indftriden; i et Botum udvickles endog hvorledes selve det Andragendet indeholdt om, at Regjeringen lige fra 1802 aldeles havde tilfidesat den Bessatningsret, hvoraf Ridderfabet troede at være i Bessiddelse, var Beviis paa, at denne nu ei var i anerksjendt Virksomhed. Det er ofte blevet antydet, at det hældige Udfald denne Sag fik for Kongen af Danmark, maa tilskrives den overveiende Indflydelse, som de to store tydske Magter havde paa deres Forbundsfsæller, hvilken Indflydelse de saa vel ifølge deres Staters Sammensætning, der var lig den danskes, som efter deres øvrige politiske Tænkemaade ei kunde anvende uden i denne Retning. Men jeg finder det ganske klart, at Forbundsbdagen, saaledes, som engang Forbundsakten var bleven nærmere forklaret ved den i 1820 udkomne Wiener-Schlusfakt, ikke kunde komme til nogen anden Besslutning end den Samme tog. Men skjøndt jeg følgelig ikke med mange Andre kan lægge nogen Bægt paa de i Forbundsbdagen herskende Retninger, som en Grund hvorfor den Anke, Ridderfabet under den tydske Rigs magts Virksomhed kunde have bragt for en af sammes Rigsretter, der vilde have faaet et andet Udfald, end den Sag fik, der i 1823 blev afgjort af Forbundsbdagen, saa vare dog disse Sager i sig selv af saa forskjellig Bessaffenhed, at Slutningen fra denne til hiin er aldeles uberettiget. Hvad jeg har sagt om de Betæneligheder, som Regjeringen paa et forregaaende Trin af Sagen fra den Side kunde have havt ved saadanne nye Statter, som de hvortil den i 1802 bestemte sig, staaer saaledes usvækket. Jeg maa iøvrigt bede nøie bemærket, at jeg paa ingen Maade har erklæret mig eller villet erklære mig for den Mening, at Sagen, hvis den var blevet afgjort ved de forrige tydske Rigsretter, vilde have faaet et for det Holsteenske Ridderfabet gunstigt Udfald. Det er mig nok, at Sagen, bedømt fra det privatrettlige Standpunkt, hvorfra en tydsk Rigsret vilde have havt at bedømme den, var saa tvivlsom, at Regjeringen har havt god Grund til, saalænge

Rigsforfatningen endnu havde noget at betyde, at tage sig iagt for at bringe dette Spørgsmaal frem. Ved at erkjende dette kan jeg ikke finde nogen Betænkelse, da jeg, som allerede anført, er kommet til den Overbeviisning, at hiin Bessatningsret, afsondret fra dens Forbindelse med de øvrige aldeles omstyrkede Bestanddele af den ældre Forfatning, og efter det aldeles forandrede Forhold, der i Tidens Løb var opstaaet mellem Kongerigerne og Hertugdømmerne, i den Grad modsaagde alle funde Statsbegreber og i Tidens Længde kunde føre til saadan Uret baade mod Kongerigerne og mod Hertugdømmernes øvrige Beboere, at Kongen i det Dieblif, hvori der ikke var nogen Magt, der kunde hindre ham i at gjennemføre det han erkjendte for retfærdigt, var ved en høiere Retfærdighed opfordret til at bryde med det, der maaskee kunde antages endnu at have positiv retlig Gylldighed. Da derhos hiint Spørgsmaal for længst er gaaet til Graven, og der i alt Fald efter Forbundsdaags-Beslutningen af 1823 ikke kunde være Tale om igjen at vække samme til Live, saa seer jeg ikke, at Fædrenelandets Lærø paa nogen Maade kan lide ved at Sagen forsaavidt sees, som den er. Men jeg finder det fra mange Sider fordærveligt, at mine Landsmænd forstene sig i en Mængde aldeles urigtige Meninger, som man i en Række af Aar, med den meest haardnakkede Fortien af alle Kjendsgjerninger og Grunde, som tale derimod, har prædiket som afgjorte Sandheder, hvilke kun skulde have været fordunklede ved et Parties Kunst og ved den Blindhed, hvormed Regjeringen var slaaet indtil 1848.

Nylig er der givet nogen Dplysning om Bessatningen af 1802 i de af Statsraad og Geheimearchivar Wegener udgivne actmæssige Bidrag til Danmarks Historie i det nitende Aarhundrede (S. 70—71, S. 307—308). Men det gjør mig ondt, at denne agtede Forfatter ei alene intet meddeeler angaaende det der egentlig var Sagens Kjærne, men at det lidet, han giver, kun er stiftet til at nære Misstyding. Det er vel fra flere Sider interessant at læse hvad den høifalige Kong Christian den 8de under 30te November 1802 har optegnet i sin Dagbog om dette Anliggende, men hverken dette

eller noget andet af Wegeners Meddelelser tjener til at sætte Sagen i det Lys, hvori man kunde ønske den sat. Sagen faaer endog det ubehagelige Udseende, som om Ridderstabet's Paastand og den Understøttelse samme fik af Præsidenten for det daværende tydske Cancellie, Grev Cai Reventlow, tillige Geheime-Stats-Minister, og hos et andet Medlem af bemeldte Cancellie, Grev Christian Rankau, var blevet tilbageviist af en absolutistisk Forestilling om noget Utilbørligt i at Undersaatte tilegnede sig en Ret, som lagde Hindringer i Veien for en Beslutning, hvorfor Kongen var stemt. Man giver derved kun et vist Partie Anledning til at paaastaae, at det var den uindskrænkede Magt, der ved Kongeloven var overdraget Kongen over hans Kongeriger, som man vilde overføre paa Hertugdømmerne, af hvilke det dog med Hensyn til det ene den Tid var afgjort, at hans Myndighed ikke var den samme. Ja selv uden Hensyn dertil kan det ikke bestaae med en frifindet Opfatning af Begrebet om den Kongelige Myndighed, at det skulde være Brøde, naar Undersaatte i Anledning af en paaatænt Lov eller Foranstaltning beraabe sig paa erhvervede Rettigheder, eller at de Regjeringsmænd fortjene Uvillie, der, efter deres Overbeviisning, raade Kongen til at erkjende disse. Jeg er og overbeviist om, at Regjeringens Beslutning ikke blev bestemt ved en saadan Følelse, men at den er gaaet ind paa en rolig Undersøgelse af de Retsgrunde, hvorpaa Ridderstabet's Paastande vare byggede, og derved er kommet til den Overbeviisning, at de vare uholdbare. Det er begribeligt, at den sextenaarige Prinds, uagtet den mærkelige Interessesse, hvormed han allerede da underrettede sig om Statens Anliggender, ikke er blevet indviet i alle hiin Sags juridiske og politiske Spørgsmaal. Men derfor kunne de gjerne have været Gjenstande for en grundig Drøftelse i Statsraadet, hvad der og efter de Personligheder, hvoraf det bestod, maa forudsættes. Det forekommer mig derfor noget uforsigtigt, at den høitagtede Forfatter har meddeelt hine naturligtviis ikke til nogen Offentliggjørelse bestemte Antegnelser, og det uden selv at gjøre nogen Bemærkning, som kunde tjene til at forebygge hiin Misforstaaelse. Det synes

isvrigt, at Forfatteren selv ikke er fri for en saadan absolutistisk Følelse. Han bruger nemlig om Cai Reventlow, hvis Dygtighed og Retsfindighed isvrigt baade Prindsens Antegnelse og Wegeners egen Fortælling omtaler paa en meget hædrende Maade, det synderlige Udtryk, at han, skjøndt Kongelig Statsminister, gav Ridderkabets Fordringer Bægt, ved sin med Rette anseete og høitagede Stemme. Efter mit Begreb var der, ogsaa under vor daværende Forfatning, Ingen nærmere end Kongens Statsministre til ærlig og usorbeholdent at sige ham deres Mening, og netop med stor Syrke, naar de fandt ham stemt for noget, som, efter deres Overbeviisning, laae udenfor hans Berettigelses Grændser eller udenfor en retsfærdig Anvendelse af hans Berettigelser. Man har ofte gjort en senere Tids Ministere Bebreidelser for ikke at have modsat sig hvad der efter deres Mening var uret, og for at hævde sig Berettigelse til at uddele Bebreidelser af dette Slags, har man opstillet den Baaftand, at den Minister, som ikke kunde forhindre, hvad han holdt for urigtigt, burde søge sin Afsked. Cai Reventlow skal derimod, med saa megen Agtelse man end ellers omtaler ham, dog ikke have handlet, som det sig "en Kongelig Statsminister" bør, fordi han ei allene med Kraft og Fasthed udtalte sig imod en Myndighed, som Kongen var i Begreb med at tilegne sig, men endog tog sin Afsked, da denne Modstand blev uden Frugt*). Der har dog sandelig

*) Efter Wegener S. 71 var det i Begyndelsen af 1803 han fra-
traadte sit Embede, men det forholder sig, som jeg har anført i
mit Skrift „For Opretholdelsen af den danske Stat“ o. s. v. S. 92,
at han endnu, inden Frdg. 15de Decbr. 1802 udkom, tog sin Af-
sked, nemlig, som det citerede Sted af Coll. Tidende viser, den 12te
December. Han blev ikke entlediget med Udtrykket „i Maade“, men
det heeb, at han „paa Ansøgning allernaadigt“ blev entlediget, en
Form, som er blevet brugt ved de enkelte flere Leiligheder af dette
Slags. Dersom dette har tydet paa nogen uvillig Følelse, saa
har den neppe været grundet i det Partie, Cai Reventlow havde
taget i Sagen, men i den Omstændighed, at han vilde gaae af fordi
hans Mening ikke fik Kongens Bisalb. Den Cancellie-Deputerede,

ikke i noget af de Tilfælde, hvori man har dablet en senere Lids Ministre eller andre Kongelige Raadgivere, fordi de ei havde grebet denne Forholdsregel, været en Opfordring, der kunde ligned med den, som fandt Sted i hiin Sag. Jeg skal blot nævne det, hvori en saadan Bebreidelse baade mod mig og mod en høitaget Collega er kommet frem med største Bestemthed, og det dog fra en Mand, der i Dømmekraft, som i Mand, langt overgaaer de øvrige Ordførere i Dagspressen, og hvori Sagens Vigtighed kunde synes at understøtte Anken. Man har nemlig i Anledning af det Kongelige aabne Brev af 8de Juli 1846, hvilket Udenrigsministeren Grev Reventlow Criminel og jeg havde fraraadet, fundet en Svaghed i, at vi ikke fratraadte vore Posten, da Kongen dog besluttede sig for samme*). For ikke at omtale andre Forfjæller, saa var det hverken min Collegas eller min Mening, at det, der udtaltes i hiint aabne Brev om den Slesvigiske Arvesølge, var urigtigt. Vi

der findes nævnt som enig med ham, blev i Embedet indtil han nogle Aar efter blev befordret til en anden anseelig Post. Frederik 6te bevarede isvrigt ikke hiin siebliffelige Uvillie mod Reventlow, men gav ham endnu mange Aar derefter særdeles Beviiis paa sin Agtelse og Aerkjendelse af hans Værd, i det han udnævnte ham til paa sine Vegne at tage Hertugdømmet Lauenborg i Besiddelse og modtage Hylbingsæden sammesteds (Patent 6te Decbr. 1815) og tillige til at være Gouverneur over denne nye Provinds, ligesom han kort efter blev hædret med Elephantordenen. Og dog havde Reventlow og hans Familie ikke taget ringe Deel i de flere oppositionelle Stridt, som Ribberskabet til hiin Lid foretog. Men det var ikke sjælbent, at Frederik den Sjette saaledes, og det steds med god Skjønksomhed, søgte paa nu at knytte de dygtige og vaalidelige Mænd til sin Tjeneste, der, paa Grund af Fastholden ved Meninger, hvorfor Kongen ei kunde give efter, vare udtraadte af samme.

*) See Nord og Syd, fjerde Bind, S. 16—17. Jeg kommer senere igjen til de øvrige forunderlig skjæve Fremstillinger af mine Embedsforhold og min Embedsadsfærd, som hiin Forfatter i Forbindelse dermed har meddeelt.

meente kun, at denne Udtalelse ikke vilde være til Nytte, men at derimod de Lidenskaber, som allerede da vare i en høist betænkelig Bevægelse, derved ret vilde komme i Røg. Det var nu aabenbart, at vor Aftrædelse allene kunde tjene til at fremme det ulykkelige Indtryk, som vi befrygtede, at hiin Act vilde gjøre, og at det derfor var vor Pligt, som Fædrelandsvenner at overvinde den Lyst, som vi virkelig begge følte til at træde fra. — Grev Cai Reventlow maatte vel og i sin Tid kunne have forudseet, at hans Afgang kunde bidrage til at styrke Ridderskabets Paaastand, men foruden at Landet til den Tid var i den dybeste No, kunde han, efter Sagens Beskaffenhed og sin Stilling, aldeles ikke blive paa sin Plads, uden at vedkjende sig den Grundsætning, hvorfra Fdg. 15de Decbr. var gaaet ud, og dette vilde, under den Forudsætning, som der ingen Grund er til at betvivle, at han havde en bestemt Overbeviisning om det Mødsatte, have været et grovt Brud paa al politisk Moral.

Jøvrigt har Wegener, skjøndt ei paa det Sted, hvor det meest havde hørt hjemme, givet en kort Antydning af de historisk-retlige Grunde, hvorfor Regjeringen ei havde villet erkjende den Skattebevillingsret, som Ridderskabet tilegnede sig. Det hedder nemlig S. 311—312 Note, at Kongen paastod, at Ridderskabet siden 1675 ei havde udøvet nogen saadan Ret, og at denne ogsaa i 1712 formelig blev opgivet. Det er ogsaa vist, tilføies der, at Beskatningsretten gjennem det hele 18de Aarhundrede var udøvet af Kongen, f. Ex. 1762, Kopffatten i Slesvig *), 1781 Dvartprocentffatten, 1792 Collateralffatten og fl. — Det er ikke klart, hvorvidt denne Note er taget af Forhandlingerne i 1802, men i saa Fald er jeg dog vis paa, at de paaberaabte Omstændigheder ere blevne satte i Forbindelse med saadanne fra høiere Stats- og Retsbegreber hentedede Betragtninger, der kunde give dem en Betydning, som de

*) See oven S. 54, der viser, at den og blev indført i den Kongelige Andeel i Holsteen.

i denne deres Nøgenhed ei kunne have. Sandt er det, at der siden 1675 ei var holdt nogen fuldstændig Landdag i Hertugdømmerne, hvorimod de tvende Fyrster, der skulde regjere dem i Fælledsskab, havde under de vedvarende indbyrdes Fjendtligheder, uden Stændernes Medvirkning, paabudt Skatter hver for sig i sin særlige Deel og i hvad han havde bemægtiget sig af sin Medregents Andeel, og i den korte Tid, hvori de syntes at være udfønelige, gjort det i Fælledsskab, men uden at høre Stænderne. Ogsaa er det vist, at Ridderstabet vel i 1712 bragte det til, at Fyrsterne sammenkaldte det til en saakaldet Landdag, men ei kunde formaae dem til ved Tilfaldelsen af Stæderne at give den en Landdags sædvanlige Character, ligesom Fyrsterne ei heller vilde indrømme Ridderstabet uden en raadgivende Stemme, i det de tilegnede sig selv en uindskrænket Beskatningsret. Men om Ridderstabet kan siges at have erkjendt de vist nok i og for sig uhjemlede Forestillinger om deres Magtsfylde, som Fyrsterne den Tid vilde gjøre gjeldende, er noget som idet mindste ikke er klart. Det er givet, at de i deres Forknyttelse have ført et vel ydmygt Sprog, som kunde synes at vidne om, at de ei turde tilegne sig nogen bestemt Rettighed. Men foruden at det i sig turde være noget misligt, deri at finde en Dypgivelse af den Ret, som man dog ikke kunde nægte, at der den Tid virkelig tilkom dem, synes de Resolutioner, som Ridderstabet tilveiebragte ved Landdagens Slutning, endog at indeholde et Tilfagn om, at der ikke, udenfor den nu erkjendte staaende Landstat (den ordinaire Contribution) skulde kunne fordres nogen Skat af de adelige og klosterlige Godser uden efter forud afholdt Landdag, med mindre det i Krigstilfælde skulde blive en paatrængende Nødvendighed. Denne i ethvert Tilfælde noget indskrænkede Erkjendelse af en denne ene Stand endnu levnet Selvbeskatningsret blev dog ikke givet i saa klare og uforbeholdne Udtryk, at det jo kan underkastes Tvivl om de indeholdt et fuldt bindende Tilfagn. Det er ikke usandsynligt, at man fra Fyrsternes Side, hos hvem Tanken om at bryde alle forfatningsmæssige Skranke da var saa levende, har sat Ordene paa Skruer, og

at man fra den anden Side ikke har dristet sig til at trænge paa mere betryggende Erklæringer. I Følge hvad jeg forhen har ytret, skal jeg ikke nærmere undersøge hvilken af Parterne der med Hensyn hertil og efter Sagens øvrige Bestaffenhed kunde have havt størst Udsigt til at sætte sin Paaastand igjennem, dersom Spørgsmaalet om en Prælater og Ridderstab endnu tilkommende Ret til at tage Bestemmelse om nye Skatter, navnlig saadanne, som skulde hvile paa deres Eiendomme, var i Slutningen af det forrige eller i Begyndelsen af dette Aarhundrede kommet for Rigsretten. Kun paastaes, at Sagen dog ingenlunde stod saaledes, at en forstandig Regjering kunde være uden Betænkelighed ved at fremtvinge dens Afgivelse ved en Rigsret, medens denne endnu havde nogen Myndighed. Jeg maa altsaa, efter den Kundskab, jeg har havt Leilighed til at erhverve mig til denne Sag, antage, at Regjeringen har havt god Grund til ikke at møde de ovenberørte Modforestillinger, som Prælater og Ridderstab til forskjellige Tider havde gjort i Anledning af enkelte dem rammende Skatter, anderledes end som den har gjort. Jeg vilde og saa meget vanskeliggere vove at antage det modsatte, som i det mindste den ene af de nævnte Modforestillinger, den i Anledning af Fdg. 12de Septbr. 1792, indkom i P. A. Bernstorffs Tid, adskillige Aar før hans Død, uden at være tilbageværet, hvorefter den endelige Resolution, der paaberaabte sig, at Afgiften var personlig og kun skulde erlægges eengang for alle, først kom efter Bernstorffs Død. Men idet ved foransførte Leiligheder Foregaaede indeholdtes der en yderligere Grund, hvorfor Regjeringen senere maatte finde Betænkelighed ved at lægge nye Skatter paa klosterlige og adelige Godser, navnlig saalænge den tydske Rigsforfatning endnu ei var gaaet ganske til Grunde. Jeg bør iøvrigt ikke lade ubemærket, at den bedste trykte Hjemmel, som jeg kan anføre for hine Kjendsgjerninger, indeholdes i de Holsteenske Prælaters og det Holsteenske Ridderstabs ovenomhandlede Andragende til det tydske Forbund. Men hvor tilbøielig man end maatte være til at mistroe dets Indhold, saa kan dette dog ikke drives saavidt, at man skulde kunne ansee

det muligt, at de deri anbragte Kjendsgjerninger, som bleve lagte Forbundsdagen og derved tillige den danske Regjering under Dinene, vare opdigtede. Derimod kunde det vel tænkes, at Et og Andet kunde være forbigaaet med Taushed, som kunde forandre Betydningen deraf, eller at paa anden Maade en Forvanskning kunde have fundet Sted. Men da jeg intetskeds og navnlig ikke hos Wegener, der jo nu har gjort Bekjendtskab med alle herhenhørende Acter, har fundet Noget til Berigtigelse i foransførte Henseende, saa er det mig ubegribeligt, hvorledes han uden al Udvikling kan paaberaabe sig de af ham nævnte Anordninger til Beviis for, at de klosterlige og adelige Godser allerede til den omhandlede Tid vare blevene Kongens uindskrænkede Beskatningsret undergivne.

Det Foransførte uagtet, forekommer det mig meget antageligt, at de svage Sider, som der fandtes i den historisk-retlige Begrundelse af Ridderskabets paastaaede Selvbefatningsret, ere blevene udhævede under de Forhandlinger, som gik foran Fdg. 15de Decbr. 1802. Men jeg tør dog forudsætte, at det har været saadanne fra almindelige Statsbegreber hentede Betragtninger, som de jeg oven S. 188 har udviklet, der have gjort Udslag, under hvilken Forudsætning det blev forklarligt, at Regjeringen i 1802 har grebet ind medens den endnu i en nær foranliggende Tid derimod havde fundet Betænelighed.

Jøvrigt bekræfter det ovennævnte Stykke af Chr. 8des Dagbog, hvad jeg har anført i mit Skrift, „For Opretholdelsen af den danske Stat i dens Heelhed“ S. 91—93, at Ridderskapet ei vilde vægre sig for at bære en forholdsmæssig Deel af de yderligere Paalæg, som det fandtes fornødent at afordre Borgerne, men at det kun vilde, at den nærmere Bestemmelse maatte overlades det selv. Saafermt den Begrændsning af Kongens Myndighed, som derved vilde have været erkjendt, ikke tillige vilde have medført fremtidig Fare for de øvrige Statsborgere, saa vilde det uden Tvivl have været uindigt, om Regjeringen, blot for at holde over en uindskrænket Myndighed, havde tilbageviist et Forslag, ved hvis Antagelse de mangehaande Fortrædeligheder kunde have været forebyggede,

som man kunde forubsee, at den uindskrænkede Beskatningsret, som Kongen nu tilegnede sig, vilde fremfalde. Men det vilde neppe have ladet sig gjøre, at indrømme noget i saa Henseende, uden at have givet den paastaede Selvbeskatning en nye Be-kræftelse, og dette vilde, om Ridderstabet end for Diebliffet havde samtykket i Alt hvad billigt kunde forlanges, dog kunne være traadt i Veien, hvis der siden blev Trang til yderligere Afgifter, et Tilfælde, der som bekjendt allerede viste sig i 1803, og atter i 1806, for ikke at tale om de Skatteforhøielser, som den kort efter indtraadte Krig gjorde fornødne. Man tør derfor ingenlunde fortænke Regjeringen i, at den med saa megen Bestemthed greb ind.

Ogsaa tjener bemeldte Brudstykke af Christian den Ottendes Dagbog saavel som Forfatterens egne Meddelelser i Anledning af Fdg. 15 Decbr. 1802 til at bekræfte, hvad jeg i titnævnte Skrift S. 169—170 har udhævet om, at de daværende Stats- ministre størstedels vare tydske; og det sees derhos, at ogsaa den tydske Deputerede i Rentekammeret Conferentsraad Hoe talte mod Ridderstabets Paastand (S. 308). Det synes derfor lidet troligt, at Danmarks Interesser lige over for Hertugdømmerne, navnlig for Ridderstabets, der til hiin Tid med saa stor Kraft bleve gjorte gjeldende, skulde under samme Fyrste i en senere Tid, navnlig i 1834, da den danske Deel af hans øverste Raad var saa aldeles overveiende (l. c. S. 147) være blevne forraadte eller dog af Svaghed opoffrede for stats- opløsende Ønsker af hiin Stand. Dog, den saa haardt anklagede Regjering behøver ikke at lægge Vægt paa denne udvortes Omstændighed. Det Eneste den maatte ønske var, at de, der have ladet sig hilde af de idelig gjentagne Klager, vilde aabne deres Dine for de klare Kjendsgjerninger, der bevise disses Ugrund.

XL.

Naar man ret sætter sig ind i alle de forviklede Knuder, som den i Begyndelsen af dette Aarhundrede opstaaede Nødven-

dighed, at lægge nye betydelige Statter paa alle Landsdele, gav Regjeringen at løse, saa kan man ikke andet end prise den Tid lykkelig ved at der var en viis og kraftfuld Regjering, som kunde i uforstyrret Ro paa lige Vægtstaaal afveie de mange forskjellige Interesser, som stode imod hinanden. Saafrømt de modstridende Interesser da havde slaaet sig løs i den blinde Lidenskabelighed, hvormed de til en Tid, da Opgavens indvortes Vanskelighed var langt mindre, have kastet sig over Samme, saa vilde ufeilbar de Ulykker, som siden ere komne over os, for en stor Deel allerede da været frembrudte.

Det turde af det oven Udviklede (S. 123 ff.) være klart, at det Forhold, hvori Norge skulde tage Deel i Statsudgifterne, frembød et ganske andet Stof for modsatte Paastande og Ansæer, end det mellem Danmark og Hertugdømmerne, der i de senere Aar fremkaldte saa sørgelige Spændinger. En sund og upartist Ofsatning vilde ikke kunne have misbilliget den Kæmpelighed, der ved Besætningen vistes Norge, og vilde heller ikke paa den anden Side have fundet sig beføiet til den Klage, at dette Riges billige Krav ikke var tilstrækkelig iagttaget. Det lod sig imidlertid ingenlunde afgjøre ved Tal og haandgribelige Kjendsgjerninger, om det rette Ligevægtspunkt var truffet. Baaede med Hensyn til Spørgsmaalet om Norges forholdsmæssige Gyve til at taale Besætningen og til det om de Fordele, det nød af Statsforbindelsen og af de til dens Opretholdelse fornødne Indretninger, var der Meget, som fra de forskjellige Sider kunde betragtes meget forskjelligt, og der saaledes maatte kunne give Stof til betydelige Besværinger i ganske modsat Retning, naar man fra hver Side ophidsede den nationale Følelse i dens Modsætnings-Forhold. Det skete den Tid af og til, at der fra norsk Side førtes bittere Klager over at Norge maatte yde for meget til Statsfornødenhederne, og igjen nød for lidet godt af det; det maatte yde. Som bemærket oven (S. 141—142) gave og deslige Klager sig stundom Luft i offentlige Skrifter, men det var den Tid en Sjeldenhed og vakte ingen udbredt Opmærksomhed eller Deeltagelse. Fra dansk Side vil man vanskeligt kunne anføre Exempler paa andet end

et maadeholdent Mobbværge, naar Klagerne kom frem i en overdreven og krænkende Skikkelse. Der var den Tid Ingen, som søgte at ophidsse de Danstes Nationalsjæle ved at forestille dem, at de, skjøndt de nærmest berettigede i den Stat, som fører deres Navn, dog stedse vare behandlede som Stedbørn, ved Siden af de Folk, som nøde godt af den indbyrdes Statsforbindelse. Man hørte den Tid ikke saadanne paa en fuldkommen Misgjendelse af de sande Forhold grundede Paaastande, som den, Hr. Nathanson har tilladt sig om de uforstandige Begunstigelser, som Norge nød i Besætningen, eller som der indeholdes i Hr. Biskop Mourads mærkelige Uttring, „at en upartist historisk Betragtning vilde godtgjøre, at Danmarks eneste finantzielle Fordeel af Forbindelsen saavel med Hertugdømmerne, som med Norge, har været den at bære uforholdsmæssige Byrder“*). Dersom danske Forfattere under vor forrige Forbindelse med Norge havde ført dette Sprog, saa vilde det have fremkaldt megen Forbittrelse i dette Broderland, og det vilde vist ikke fra norsk Side have manglet paa Beregninger over Forurettelse, maaskee ligesaa skjæve som de vi i en senere Tid gjensidigen have seet opgjorte fra Danmarks og fra Hertugdømmernes Side. Indtil 1802 bleve Besætningsforholdene til Hertugdømmerne saa godt som aldrig førte paa Bane, navnlig i Pressen. For dem var der intet Stof til Klage hverken i Besætningsforholdene eller i andre Henseender; de havde, siden de ved at være komne under en fælleds Landsherre, vare blevne udfriede fra de Ulykker, hvorfor de under det forrige fordærvelige Tveherredømme saa ofte havde været en Boldt, fundet No til at udvikle deres naturlige Kræfter og lykkelige Beliggenhed. De vare og i det Hele mindre beskattede end Danmark, saa at der fra deres Side ikke fornuftigviis kunde være Tale om Overbebyrdelse. Snarere kunde der fra dansk Side have været Anledning til saadan Klage, men den sporedes dog ikke. Det var vist nok ikke ubemærket, at de vare frie for

*) Flyvende Politiske Blade Nr. 4. S. 16.

Consumtionen og at deres Told var lavere, men foruden at en Fordring om Afgiftelighed mellem Danmark og Hertugdømmerne ikke vel kunde finde nogen Plads, saalænge der var endnu større Ulighed med Hensyn til Norge, havde Uligheden sin Grund i Forhold, som vare begrundede inden der opstod noget Slags Statseenhed mellem Danmark og Hertugdømmerne, og fra den Tid af var Lighed stedse omhyggelig blevet iagttaget naar nye Afgifter fandtes fornødne *).

Men var man til hiin Tid fri for al gjensidig Klage over Forurettelser ved Statsbyrdernes Fordeling mellem Danmark og Hertugdømmerne, da ere saadanne Klager i den senere Tid vaagne og have bidraget til at forstyrre den indbyrdes Samdrægtighed. Fra Hertugdømmernes Side brøde sliige Klager frem ved Fdg. 15de Decbr. 1802, og de fik ny Næring ved de betydelige Forhøielser i den da paabudne Landskat, som foregik i 1803 og 1806, men endnu mere under den i 1807 udbrudte Krig. Dog var det i Begyndelsen, saavidt vides, ingen anden Klasse end Ridderstabet, der opløstede Klage, og denne gif just ikke saa meget ud paa, at Skatterne i sig vare overdrevne eller ubillige, som paa den Tilfædsættelse af deres Privilegier, der formeentlig var foregaaet. Sliig Klage kunde saa meget mindre finde nogen ret Gjenklang hos Hertugdømmernes øvrige Beboere, som disse, der til hiin Tid ingen Tanke kunde have om den gamle forfatningsmæssige Stattebevillingsrets Fornyelse, ikke kunde ønske, at visse Personer, og visse Eiendomme, som en Levning af den forfatningsmæssige Ret, der tidligere havde tilkommet samtlige Stænder, kunde undtages fra Deelagtighed i de Byrder, som det øvrige Land maatte bære. Det er begribeligt, at Skatten under den store Tilvært, den fik i de paafølgende Aar, især under Krigen, fandtes trykkende; men man vil neppe finde Spor til nogen almindelig Utilfredshed eller til

*) Det var ingen Undtagelse herfra, at den i 1762 paabudte Kjøpskat ei blev lagt paa den Deel af Holsteen, der hørte enten under det Gottorpske Huses eensidige eller under dets og det Kongelige Huses fælles Regjering.

nogen Deeltagelse hos de øvrige Stænder i Ridderſkabet's Anker, førend Jdg. 5de Januar 1813 udkom eller om man vil noget forud, da den Altonaer-Bank blev lukket, og det betydelige Beløb af de forſkjellige Arter af Repræſentativer, der deels allerede i de første Aar i dette Sæfulum, deels og især under Krigen, vare fattede i Omløb, dog blot ſom Betalingsmiddel i og ved de Kongelige Kaſſer, ſank i Værdi. Det, der i 1813 fattede Gemhytterne meeft i Bevægelse, var den forſøgte Indførelſe af Papiirpenge, der allerede begyndte med en ſlet Cours. Og ſkjøndt denne Forholdsregel midt i ſamme Aar toges tilbage, ſaa efterlod den ſig dog adſkillige ſkadelige Følger og endnu ſkadeligere Indtryk. Da man meente, at det især ſkyldtes Ridderſkabet's kraftige Foreſtillinger, at Landet ſaaſnart igjen blev fri for et Onde, hvorfor man havde ſaa megen Gru, ſaa bidrog dette til at vække en Stemning for denne Stand hos de øvrige Borgerklaſſer, medens den Tanke, at det var i Danmarks ſærlige Interæſſe Regjeringen havde gjort et ſaadant Forſøg, fra en anden Side havde en uheldig Indflydelse paa Sindelaget. Blandt de flere Følger, ſom bleve tilbage af Jdg. var og Bankhæftelſen, og medens man ikke kunde nægte Retſædighed af, at Hertugdømmerne og maatte tage Deel i de Afgifter, ſom den gjennem Seddelformereſen ſtiftede Statsgjæld gjorde fornødne, meente man, at den Andeel, de havde ſaaet, var for ſtor. Iſærdeleſhed fandt man en trykkende Ulighed i den Eftergivneſe, de danſke Landeiendomsbeſiddere fik i deres Skatter for de $\frac{2}{3}$ af Hæftelſens Beløb, medens de Løttelſer de Slesvigſke og Holſteenſke Eiendomsbeſiddere fik i deres tidligere Skatter, vare mindre betydelige, ligeſom man og fandt Hertugdømmerne ſtedmoderlig behandlede derved, at Kopſkatten der vedblev, medens den i 1812 var ophørt i Danmark, imod at en anden Afgift blev paabudt, der ingenlunde ſvarede i Værdi til hiin Skat i oprindelig Pengeværdi, og ſom deſuden om ſaa Aar blev for Landboernes Bedkommende ophævet. Naar man gaaer ret tilbunds i alle Skatteforholdene, findes det vel, at der ingenlunde var den Ulighed i Befattningen, hvorover der førtes Klager, men under den ſtore Forſkjel, der var ſaa-

vel i det Betalingsmiddel, hvori Afgifterne skulde erlægges, som i Naaden, hvorpaa de vare ordnede (hvilken iøvrigt ogsaa havde sin første Grund i Betalingsmidlets Forskjellighed), vare dog Forholdene saa uklare og Bedømmelsen tildeels saa usikker, at man ei kan undre sig over den Opfatning, der laae til Grund for Klagerne. Da Riddereskabet under den almindelige Stemning for de ældre forfatningsmæssige Rettigheders, og især Skattebevillingsrettens Fornyelse, der strax efter den saakaldte Befrielseskrigs Tilendebriagelse viste sig, overalt i de tydske Lande, traadte frem som Bevarere af Hertugdømmernes ældre for deres Bedkommende formeentlig ikke endnu tilintetgjorte forfatningsmæssige Rettigheder, for at fremkalde en fornyet Forfatning, saa fandt de ikke lidet Tilhæng hos de øvrige Borgere *). Her i Riget førtes vel i de første Aar efter Krigen heftige Klager over Skatterne, saavel gjennem Pressen, som endnu mere ad andre Veie, men der var den Tid intet Spor til at man troede sig overbebyrdet i Forhold til Hertugdømmerne. Om jeg ikke feiler udgjøre de oven S. 204 berørte Ytringer af Monrad, det første offentlige Ord i den Retning, idetmindste det første der har været forbundet med noget Forsøg paa en Begrundelse. Om det hele Forhold mellem Danmarks og Hertugdømmernes Deelagtighed i Skattebyrderne, baade paa det Punkt, hvortil samme omsider havde sat sig (jeg taler naturligvis kun om Tilstanden førend Marts 1848) og i den hele Udvikling i den nærmest foranliggende Tid, har jeg ved mange Leiligheder yttret mig, men fuldstændigst og sidst i mit Skrift „om Opretholdelsen af den Danske Stat i dens Heelhed“, S. 284—

*) Et flaaende Beviis herpaa indeholbes i hvad der i mit Skrift „Om Opretholdelsen af den danske Stat i dens Heelhed“ S. 39 er anført om Peter Hjort Lorentzens stærke Udtalelser for Riddereskabet i den Slesvigke Stænderforsamling for 1835. Han stod vel den Tid paa den yderste Spids af Slesvig-Holsteinismen, men hans Retning var dog allerede da aldeles demokratisk; det er saaledes mærkeligt, at han saae op til Riddereskabet som de troe Bevarere af hele Landets Rettigheder.

330, hvor jeg troer at have gjort det aldeles klart, at hiint Forhold, saaledes som det fra 1802 havde udviklet sig, omfider var blevet saa billigt og tilfredsstillende, som man kunde ønske det, og at der ligeledes i den hele Mellemtid har været viist al mulig Omhu fra Regjeringens Side for at tilveiebringe en forholdsmæssig Fordeling af Byrderne, skjøndt det i de mange Aar, hvori Betalingsmidlerne vare af saa forskjellig Værd, ikke har været muligt fuldelligt at opnaae samme. Der kunde iøvrigt være Adskilligt, der saavel fra den ene, som den anden Side kunde anbringes til yderligere Støtte for den af de modstridende Meninger, som man vilde gjøre gjeldende, og som jeg, der for mange Aar siden har været paa det Rene med mig selv om dette Anliggende, kunde være tilbøielig til at gaae imøde. Men jeg har vistnok allerede i ovennævnte Skrift behandlet Sagen med en større Udførlighed, end den hvori jeg kan vente at Læserne ville følge mig, og jeg har desuden Frygt for, at jeg kun vilde forsøge Stoffet til Mistvundninger ved at gaae ind paa adskillige Forhold, der kunde frembyde Indvendinger, og dermed forbinde disses Besvarelse. Ogsaa den forhen omtalte finantzielle Udvikling, der blev de Slesvigske Stænder meddeelt i 1846, indeholder en klar og grundig Gjendrirelse af bemeldte Stænders i 1844 fremsførte Klage, ligesom man og der kan finde en tilstrækkelig Dplysning om det hele Forhold, saaledes, som det omsider var blevet. Da imidlertid dette Arbejde, der uden Tvivl gjorde sin gode Virkning i Hertugdømmerne, efter sit særegne Diemed og den Form, hvori det er affattet, lettelig kunde fra en anden Side benyttes til at bevise, at det i en modsat Retning havde manglet paa den rette og billige Ligevægt, saa troede jeg ikke, dette Arbejde naaget, at burde aldeles tilbageholde de Undersøgelser, som jeg havde anstillet over hine Forhold*).

*) Wegener, der i sit titmældte Skrift har villet give en Fremstilling af det Ubesiede i de fra Hertugdømmernes Side førte Klager over Skattevæsnet, har heri, som i alt andet, betragtet mine Undersøgelser som ikke eksisterende, hvorimod han aabenbar har

Saa klart nu denne Sag ligger for Almeenhedens Dine, faa ere der vistnok enkelte Punkter, der ikke gaae op i saa-

villet bygge sin Fremstilling paa den ovennævnte Meddelelse til de Slesvigske Stænder. Men det er mærkeligt, hvor lidet denne Forfatter har ved Hjælp af hiin Meddelelse vldst at sætte sig ind i de heromhandlede Forhold, som uden Tvivl forhen vare ham aldeles fremmede. Hans Fremstilling er ei alene aldeles utilstrækkelig til at give Noget et Begreb om Sagens egentlige Sammenhæng, der ei forud var inde i samme, men den er og fra først til sidst fuld af aabenbare Felttagelser. Saaledes er det ingenlunde nøiagtigt, naar det S. 201 hedder, at Grundelernerne havde til Staten at udrede en aarlig Skat af 6 pCt. af deres Eiendommens Værdie, og ligesaa lidet, at Beskatningssystemet af 1802 viser det Forhold, hvori de forskjellige Landsdele maatte bidrage til Bankens Fonds, (cfr. oven S. 173—174). Side 202 nævnes den Sum af 772,000 Rbd., som hele Beløbet af Bankhæftelsestrenten for Hertugdømmerne, i Stedet for at det var Landeieendommene alene, som havde at tilsvare denne Sum. Længere nede paa samme Side samt Side 203 siges det, at det hele Skattebeløb efter Forordningen 9de Juli 1813 blev for Hertugdømmerne 1,572,000 Rbdlr. og for Danmark 3,020,000 Rbd. Om det nu endog, i Henhold til hvad han har forudskiftet, forstaaes blot om Landskatten, saa er det dog ikke rigtigt. De opgivne Summer ere i hine finantzielle Meddelelser, i Overensstemmelse med sammes nærmeste Henftigt, kun anførte som Beløbene af Skatten efter Forordningen af 1802 med senere Forhøielser, i Forbindelse med Bankhæftelsestrenterne, men foruden den var paa den ene Side i Danmark hvad de gamle Hartkornskatter efter den ved Forordningen foregaaende Omsætning i Korn udgjorde, og paa den anden Side i Hertugdømmerne den ordinaire Contribution, der ingen lignende Forandring havde modtaget, for ikke at tale om Kopfskatten. I Følge deraf opstilles det som Forholdet af samtlige Skatter, hvad der kun var det for de Afgifter, som hiin Meddelelse nærmest gif ud paa at opløse, medens den samme Meddelelse paa et andet Sted indeholder nøiagtig Forklaring om hele Forholdet mellem Danmarks og Hertugdømmernes Bidrag, og det baade, naar man blot regner Skatter og naar man tager Domaineindtægter med (see „for den danske Stats Oprettelse“ o. s. v. Side 284—288). S. 204—205 cfr. S. 220—222 tales der som om

danne umiddelbare Kjendsgjerninger og Begreber, der udelukkede al Tvivl, og med Hensyn til hvilke derfor de forskjellige Tilbøieligheder, der pleie at vise sig i Opfatningen af deslige Forhold, kunne føre til en Meningsulighed. Paa foranførte Sted S. 285—289 turde de vigtigste Spørgsmaal af denne Natur være belyste, og jeg skulde troe, at Alle, der med Noeligheid og billigt Maadehold ville betragte de udhævede Forhold, ville erkjende, at man hverken fra den ene eller den anden Side kan have en Berettigelse til at faae saa tvivlsomme Punkter afgjorte aldeles efter sin Tilbøielighed, og at man derfor bør hvile ved det i Virkeligheden opnaaede Resultat, der har truffet den billige Ligevægt saa vel, at der vil være ligesaa meget at sige mod som for en Afvigelse derfra, enten den attraaes i den ene eller i den anden Retning. Under en saa ophidsset Stemning, som den nærværende, kunde det endda vel være tvivlsomt, om der lod sig tilveiebringe en overeensstemmende Anerkjendelse af huii Fordeling, ligesom der og i al Fald angaaende det Enkelte i Afgifternes Ordning kunde blive ikke ringe Stof til Tvivl. Men den Tid, hvortil den fore-

-
- det var i Følge det aabne Brev af 30te Juli 1813 at de Hæftelsespligtige i Hertugdømmerne havde Valget mellem at blive ved den der bebudede Kiølske Afdeling af Banken eller at gaae ind under det Altonaer Bankinstitut, og som om huii Bankafdeling ikke kom istand fordi det sidste blev foretrukket af de Fleste, ja det skulde synes, som om selve Ophævelsen af det tvungne Seddelomløb i Hertugdømmerne stod i Forbindelse med dette Valg. Alt dette er aabenbar Feiltagelse. Jeg skal iøvrigt vist ingenlunde give mig af med at understøtte de Anker, man fra Hertugdømmerne har ført i Anledning af hvad der deels i 1813, deels i 1818 blev foretaget med Hensyn til Penge- og Bankvæsenet. Jeg har derover udtrykkelig erklæret mig l. c. S. 100—110, 325—330. Men skjøndt deraf vil fremgaae, at Regjeringen under de daværende særdeles vanskelige og forviklede Forhold har ladet det være sig magtpaaliggende at fordele Byrderne saa ligelig som muligt, saa vil man dog, naar Sagen sees i sin rette Sammenhæng, bømme rigtigere og billigere over disse Anker end fra en modsat eenfaldig Standpunkt.

gaaende Undersøgelse fører os tilbage, var der ikke tilveiebragt et saa godt Forhold mellem Danmarks og Hertugdømmernes Afgifter, som der siden er opstaaet, endnu meget mindre var der Lighed mellem Danmarks og Norges Beskatning, og de meget forskellige Forhold tilstødte ikke denne Lighed, hverken i selve Afgiftsbetøbet Størrelse eller i Maaden, hvorpaa det skulde søges tilveiebragt. Spørgsmaalet om den større eller mindre Grad, hvori de forskellige Statsdele nødte godt af de Indretninger, hvortil deres Afgifter brugtes, var og meget vanskeligere at afgjøre med Hensyn til Norge, end det vilde være mellem Danmark og Hertugdømmerne. Dersom altsaa til hiin Tid Spørgsmaalene om Statsbyrdernes billige Fordeeling var blevet en Tumleplads for de eenfaldige Interesser og den skjæve lidenskabelige Opfatning af de indbyrdes Forhold, der i vor Tid under langt ringere Anledning have fremkaldt saa fjendtlige Stemninger, saa vilde det uden Tvivl have en uhyggelig Indflydelse paa den hele indvortes Fred.

Det er ikke blot i den Regjeringsperiode, hvis Retfærdiggjørelse fornemmelig har været Formaalet for de ovenstaaende Undersøgelser, at der med saa megen Omhu blev sørget for, at de forvægede Indtægter, Statens Fornødenheder krævede, bleve fordeelte paa den billigste og ligeligste Maade. Den samme Bestræbelse er og fortsat i de følgende Tider, og skjøndt det under det forstyrrede Regeringsvesen, som man havde i Danmark, medens Hertugdømmernes var fast og regelmæssigt, ei var muligt til hiin Tid at iagttage fuldkommen Lighed, saa er dog, som oplyst, det endelige Resultat af alle de foregaaende Forandringer blevet, at Skatterne i deres samlede Beløb ere komne i et meget billigt indbyrdes Forhold. Den Ulighed, der i Mellemtiden har fundet Sted, har heller ingenlunde havt sin Grund i nogen eenfaldig Lyst til at begunstige den ene eller den anden Statsdeel, hvorimod den Omhu bør paaskjønes, som Regjeringen i hine vanskelige Tider viste for at udjævne Misforhold, som fulgte af den store og stedse afveklende Forskjel mellem de Betalingsmidler, hvori Skatterne bleve erlagte i de forskellige Landsdele; kun vare Forholdene og Følgerne paa

den ene og den anden Side saa uligeartede, at det hverken da var muligt at opnaae fuldkommen Ligevægt, eller nu er muligt med nogen Sikkerhed at bedømme, hvo der kom til at lide meest, hvilket i al Fald i forskjellige Dele af hiin Tid blev meget forskjelligt. Dette vil, troer jeg, blive klart for dem, der ville følge mig i den Udvikling, som jeg i mit oft-nævnte Skrift S. 297—230 har givet saavel af Skattevæsnets for Danmark paa den ene og for Hertugdømmerne paa den anden Side, som og af de Virkninger, det forskjellige Pengevæsen iøvrigt havde paa de indre Tilstande.

XLI.

Skjøndt det ligger baade udenfor den Regjeringsperiode, hvormed jeg ellers her nærmest har beskæftiget mig, og udenfor den Green af Regjeringsvæsnets, som jeg fornemmelig har havt for Die, saa bringer dog et under Trykningen heraf udfømt og allerede flere Gange her anført Skrift mig til at inklade mig paa en anden Side, hvorfra man har foretaget Regjeringen en utilbørlig Begunstigelse for Hertugdømmerne og en saadan, der skulde have bragt alle de Ulykker over Landet, hvorunder det i de sidste Aar har lidt og vistnok endnu længe vil komme til at lide. Denne Anse var vel saaledes, som den er fremsat i det paapegede Skrift, stilet mod en senere Tids Regjering, men det er dog aabenbart, at denne i den Retning, som nu fordømmes, kun er gaaet i den Regjerings Spor, som styrede Landet i hiin Periode, i hvis Priis man tilsyneladende stemmer med mig, ja, at den endog vil kunne antages at have fjernet sig noget fra samme, men da i en ganske modsat Retning af den, hvori dens Brøde skal bestaae. Det er Etatsraad og Geheime-Archivar Wegeners „Actmæssige Bidrag til Danmarks Historie i det nittende Aarhundrede“, Tredie Stykke, Afsnit I. S. 246 ff., som jeg her agter at belyse, forsaavidt han deri opstiller den Paaastand, at Frederik den 6te lod sig forlede til at skabe en nærmere Forbindelse mellem Holsteen og Slesvig, og derved har for-

anlediget den urolige Stemning, som strax derefter skal være udbredt i vort forhen saa lykkelige Fædreland, og hvorfra saa meget Ondt har udsivlet sig. Om dette end er en noget stærk Afvigelse fra den Plan, som jeg havde lagt for nærværende Deel af mit Skrift, saa hører dog Gjenstanden selv endog mere bestemt end de Undersøggelser, som jeg hidtil i dette Hefte har leveret, hen til dette Skrifts Hovedformaal, idet samme ikke blot bliver et Bidrag til min Livs Historie, men og hører til mit Livs Historie, eller i det mindste kommer i nær Berørelse dermed.

Forfatteren synes ikke ganske enig med sig selv om hvorvidt det allerede var ved Provindsialstænder=Indretningen Fæderik den Sjette lagde Grunden til Landets Ulykke, men det skal i al Fald være skeet ved nogle samtidig dermed truffne Bestemmelser, der, som han yttre, synes mindre betydende, men i Virkeligheden vare mere indgribende. Disse gik, saa vedbliver han, ud paa at skabe et Slags administrativt Fælleds=skab mellem det danske Slesvig og det tydske Holsteen i visse Grene af den indre Bestyrelse. I en Note anfører han de samtidig med Forordningen om Provindsialstændernes Indretning af 15de Mai 1834 udgivne Anordninger, hvorved hiin formeentlig nye Skabning skal være frembragt, nemlig den, som indeholder Instructionen for den da stiftede Provindsial=Regjering, den, som indeholder en provisorisk Rettergangsorden for den samme Dag stiftede Overappellationsret, og endelig de, der kundgjorde Dpretelsen af et fælleds Examinations=Collegium for Candidater til Prædikeembedet, og et andet for Candidater i Retshyndigheden. „Derved“, udbryder han fremdeles, „blev den følgende Periode egentlig saa ulykkelig. Man vil, vedbliver han, forbauses derover, ei alene med Hensyn til de Advarsler, Historien gennem Aarhundreder havde givet, men ogsaa med Hensyn til de Grundsætninger, Kongen nys saa bestemt havde udtalt“, (nemlig at han aldrig kunde og vilde tilstæde, at Slesvig og Holsteen fik en fælleds Forfatning). „Alligevel“, tilføier han, „lader dette uhyre Misgreb sig forklare baade af Kongens Character og af de Omgivel-

fer og Forhold, under hvilke han regjerede. Den herskesyge holsteenske Stræben efter et saa kaldet Fælledsffab med Slesvig, det er efter Herredømmet over Slesvig, havde ogsaa blandt Frederik den Sjettes hviitbetroede og indflydelsesrige Mænd sine mægtige Repræsentanter. Da disse ikke kunde trænge igjennem med deres Ansøgen om et forfatningsmæssigt Fælledsffab ved Stændernes Forening, saa opgave de for det Første klogelig dette Punkt, og kastede sig derimod desto kraftigere paa en anden Bestræbelse, nemlig den at frembringe et administrativt Fælledsffab i enkelte af Statsforvaltningens Ørene, saa mange som det vel var muligt. *) Man maatte, heed det, gjøre noget for at vinde Stemningen i Holsteen, ved at give ligesom Erstatning for den nægteede Forening mellem Stænderne. Dette kunde uden Fare skee ved at oprette i Landet selv en fælleds Melleminstans for de indre Anliggender, underordnet Justitscollegiet i Kjøbenhavn; saadant vilde i ingen Henseende hverken (enten) „svække Kongens Magt eller krænke Danmarks Rige, eftersom den souveræne Magt ligesuldt havde sit høieste Organ i Justitscollegiet og Statsraadet, og den hele Institution var alene af administrativ og ikke af statsretlig Betydning. Man glemte vel heller ikke at berolige Kongen ved saadanne Erklæringer som Falck's, „at der ei eksisterede noget udtryffeligt Fordrag (sic) for en Forbindelse mellem Holsteen og Slesvig“, eller Prindsen af Noers „at der ikke eksisterede noget Schleswig-Holstein“. Den godmodige Frederik den Sjette vilde gjerne, hvor man ei angreb hans nedarvede Kongemagt, svie sig efter sine Raadgiveres Meninger; han havde store Tanker om den Kongelige Magtfulde over Statens Embedsmænd og lidet Begreb om Sympathiers og Theories dialektiske Egenraadhighed. Saaledes kunde det skee, at han blev overrumplet og mislebet til at skabe en fælleds saa kaldet Provindsialregjering og andre

*) Herved har Forfatteren anbragt den snurrige Note: „Hvor meget de oynaade, kan man see af de nyelig Note 190 anførte nye Love og Patenter (de oven i Parenthes anførte). En yderligere Specification turde ikke her være paa rette Sted“.

lignende forhen ukjendte Foranstaltninger. Men dermed var ogsaa den rolige og for Holsteen saavel som for Danmark lykkelige Periode, der var indtraadt siden Slesvigs Incorporation og Reunion med Moderlandet, næsten siebliffelig forvundet. Enhver nok saa ringe Forbindelse af Slesvig med Holsteen er en Løsning af Baandet mellem Delene af Danmarks Rige; blodige Aarhundreder havde lært, at enhver Løsning af dette Baand er et Forbud paa de største Ulykker“.

I Forbindelse med den paafaldende Dom, Forfatteren har givet over Frederik den Sjettes Regjerings Dydighed, har han anbragt en Note, hvori det hedder, at denne Kongens udhævede Ringeagt for de intelligente Kræfters Betydning gaaer igjennem hele Danmarks Historie, og er en almindelig Anke over de Danske Statsmænd, tilføiende, „de tydske havde desværre for Danmark en ganske anden Mening“. Med Hensyn til Udtrykket „Provincial-Regjering“ tilføies en Note, der indeholder, at dette var et snildt Paafund, der sagde langt mere end bemeldte Institut var og bebudede hvad man i Tiden kunde gjøre deraf. En Regjering var det, hedder det fremdeles, ikke i almindelig Forstand.

Det er vel ofte forhen blevet sagt, at den administrative Forbindelse mellem de to Hertugdømmer først er bleven skabt ved den i Overensstemmelse med Anordningen 15de Mai 1834 oprettede Slesvigsk Provindstals-Regjering. Det har altid vaakt min Forundring, at Mænd, der fandt sig kaldede til at afgive Mening om offentlige Anliggender, kunne komme frem med en mod de vitterligste Kjendsgjerninger saa stridende Paaastand, navnlig forundrede det mig ikke lidet, da jeg fandt den i Wegeners Skrift „Ueber die unzertrennliche Verbindung Schleswigs mit Dänemark.“ Men endnu større er dog min Forundring blevet ved nu, efterat jeg i mit Skrift „For den Danske Stats Opretholdelse i dens Heelhed“ har, som jeg troede, til Uimodsigelighed oplyst Urigtigheden af denne Paaastand, og meget andet, som han i Forbindelse dermed havde anbragt, at see ham gjentage dette selvsamme og det uden mindste Forsøg paa at begrunde

det, uden mindste Hensyn til alt hvad jeg i saa Henseende har bemærket. Vel forholder det sig vist, som der er blevet sagt i Nord og Syd 4 B. S. 8, at der gives Mange, der ei ville læse bemeldte min Bog, fordi det skal være en Mand's Pligt i denne Tid at holde paa sin eengang fattede Troe, endog med nogen Eensidighed, for at bevare sin Kraft og navnlig vogte sig for min Alsidighed, eller alsidige Slaphed, hvoraf Staten har havt nok. Men jeg har dog ondt ved at tænke mig at en Mand, som Wegener, skulde bruge saadanne Forsigtighedsregler, for at holde sig fast i sine eengang antagne Meninger. Men jeg kan heller ikke vel troe, at mit Skrift er blevet ham ubekjendt, eller at han har fundet dets Indhold saa aabenbar grundløst, at det ikke behøvede Svar, og at det saaledes maaskee endog skulde være velvillende Staausel at have forbigaaet det med Tausshed. Dog, hvorledes det end hermed forholder sig, vist er det, at hvad denne ærede Forfatter her gjentager, som en afgjort Sag, er i hiint Skrift paa det Bestemteste imod sagt, og for mig er det ligeledes saa sikkert, som noget kan være, at jeg paa det klareste har esterviist dets fuldkomne Urigtighed. Jeg har derfor været i Tvivl om hvorledes jeg i den Anledning havde at forholde mig. I sig vilde det være naturligt enten at tie dertil eller blot i almindelige Udtryk henvise til den Gjendrivelse, som alt er at læse i mit Skrift. Men da jeg veed, at hvad hiin Forfatter leverer angaaende de Slesvigske Spørgsmaal, uden videre antages for en Troesartikel, og der maaskee end ikke ere Mange, som erindre sig, at der i hiint, som det synes, til Glemsel overansvarede Skrift findes Noget om fornævnte Anliggende, skal jeg dog, saa fortrædeligt det end er, blandt andet paa Grund af at jeg saare nødig vilde sige denne Forfatter noget Ubehageligt, forsøge, om et nyt Ord i denne Sag kan finde nogen Indgang. Jeg har saa meget mindre troet at burde spare mig for denne Ubehagelighed, som der i Forfatterens Fremstilling er saa meget, der i høi Grad er krænkende saavel for vor forevigeede Frederik den Sjettes Eftermæle, som og for de Levendes og Dødes, som vare hans Raadgivere i hiin Sag,

ja endog maa kaste en mørk Skygge paa vor Regjering igjennem flere Slægtfølger lige til Marts 1848. Vel er omtrent det samme ofte forhen og i endnu haardere Udtryk sagt andesteds, men det har saaet en ganske anden Vægt ved at være gjentaget af denne Forfatter og i et Værk som hans. Dersom mine Medborgere ville skjænke det, jeg ved denne Leilighed kommer til at fremsøre, nogen Opmærksomhed, vilde det maaskee ikke faa lidet føre til Berigtigelse af de Meninger, der have gjort sig gjeldende om den til hiin Tid fulgte Regjerings-Politik. Det kan vistnok med Føie antages, at Wegener, der har gjort denne Dom til sin, har af alt, hvad der er sagt til dens Begrundelse, optaget det, der maatte have meest Betydning; naar nu Svagheden deraf klarlig lægges for Dagen, synes det at være en berettiget Forventning, at man enten tager den derpaa grundede fordømmende Dom tilbage, eller forsøger paa bedre at begrunde den.

Efter hvad vi have seet, gaaer Forfatteren nu endog videre end i sit ældre Skrift. Hvad han der i det samme tilføiede Register S. 108 syntes at have villet antyde, har han nu ganske umiddelbar lært, nemlig at det hele administrative Fælledsskab, som der var imellem de to Hertugdømmer, først blev skabt ved den af ham nævnte Anordning af 15de Mai 1834. Jeg har i ovenmeldte mit Skrift nævnt hiint Sted i Registeret, men kun løst, og var endog i Tvivl, om jeg ikke heller maatte lade det være, da det kunde synes noget nærgaaende endog blot at anføre et saadant tilfyneladende Spor til en Mening, der baade i og for sig var saa aabenbar urigtig og derhos uoverensstemmende med selve Skriftets Indhold. Stedet havde mig imidlertid noget særdeles paafaldende, og jeg erfarer nu, at Forfatteren virkelig vil gjøre den Paaastand gjeldende, som den Tid snarest syntes ved et Slags Uagtsomhed at være kommet ind i Registeret til hans Bog. Men i fornævnte mit Skrift S. 188 ff. har jeg, som jeg tør paastaae, uigjendrivelig beviist, at der lige fra den Tid, da Frederik den 4de havde sat sig i udelukkende fast Bestidelse af det hele Slesvig, er, istedetfor det forrige Forfatningsfælledsskab mellem det og Hol-

steen, traadt et Fælledsffab i Lovgivning og Administration, der vel før 1831 ikke udtrykkelig var blevet udtalt i nogen særlig Kundgjørelse, men, som en uophævet Lønning af hiint ældre Fælledsffab, siltiende var lagt til Grund gjennem hele Lovgivningen og Statsbestyrelsen. Det har ikke blot viist sig i de for Hertugdømmerne udfomne Love og de for samme trufne almindelige Foranstaltninger, hvilke med Undtagelse af de enkelte som af særegne Aarsager indskrænkede sig til det ene Hertugdømme eller en Deel af samme, ere kundgjorte som fælleds for begge, og det selv paa den Tid, da Holsteen kun for en Deel hørte under Kongens Myndighed, og hvor Loven altsaa snart udtrykkelig var indskrænket til den Kongelige Andeel, snart som Følge af Sagens Natur kun der var anvendelig, uagtet Lovgiveren i almindelige Udtryk talte om sine Hertugdømmer Slesvig og Holsteen; ligesom alle Love og Kongelige Kundgjørelser for Slesvig indtil den senere Tid udelukkende kom ud i det tydske Sprog. Men ogsaa laae denne Forudsætning til Grund i alle for hele Danmark udfomne Love og Kongelige Kundgjørelser, der aldrig som saadanne vedkom Slesvig, men i de enkelte Tilfælde, hvori deres Indhold ganske eller tildeels skulde gjælde sammesteds, der bleve satte i Kraft ved en særegen Akt, udgaaet fra et Statscollegium, hvorunder Slesvig tilligemed Holsteen laae. Jeg har endvidere bemærket, hvorledes Fælledsffabet ei ved de i 1834 udgivne Anordninger er blevet udvidet til noget eneste Anliggende, der ikke allerede forhen var indbefattet under samme, men at der kun skete Forandring med Hensyn til de Indretninger, gjennem hvilke Rets- og Bestyrelses = Fælledsffabet skulde gjøres gjældende. Det er derhos udviklet, at de i saa Henseende foretagne Forandringer deels vare grundede i en uafviselig Nødvendighed deels iøvrigt vare hensigtsmæssige og ikke i Strid med nogen velforstaaet dansk Interesse (S. 207). Det er mig derfor ubegribeligt, hvorledes en Mand, som Wegener, nu uden videre kan udtale, at det administrative Fælledsffab er blevet ffabt i

1834. Dersom Forfatteren havde forsøgt at begrunde denne Paastand ved at modsigte noget af hvad jeg har anført, vilde Intet have været mig lettere end at besvare det; nu er jeg i et Slags Forlegenhed, fordi der er saa aldeles Intet at gjendrive. Jeg skal imidlertid, ved iøvrigt at henholde mig til mit ældre Skrift, bede ham at kaste et Blik paa den af ham anførte Instruction for den Slesvig-Holsteenske Regjering af 15de Mai 1834. Han vil allerede §§ 1, 3 og 4 see, at denne Regjering's Virkefreds aldeles ikke gaaer uden for hvad der forhen hørte til Hertugdømmernes særegne indre Forvaltning, og at der endda ere gjorte adskillige betydelige Undtagelser, samt at den med Hensyn til denne sin hele Virkefreds aldeles stod under de i Kjøbenhavn værende Immediaocollegier, hvis Virkefreds heller aldeles ikke fik nogen Udvidelse. Medens Forfatteren iøvrigt paa den ene Side vil udhæve, hvor indgribende det var, som blev inddraget under den nye Regjering, har han paa den anden brugt Udtryk, som skulle gaae ud paa, at den kun var indskrænket til visse Grene af det administrative Fælledsffab. Han synes endog at ville antyde, at det kun strakte sig til Justitsfager; thi ligesom han i sit ældre Skrift har lært, at det kun angik Justitien og Politiet, saaledes nævner han nu, og det to Gange, Justitscollegiet i Kjøbenhavn som det, Samme skulde være underordnet. Hvor aldeles feilende det er, baade naar Forfatteren forudsætter, at det Slesvig-Holsteenske Cancellie var det eneste af de herværende Statscollegier, gjennem hvilket en særlig Overbestyrelse blev ført for Hertugdømmerne, og naar han mener, at Cancelliets Virkefreds indskrænkede sig til Justits og Politie, har jeg langt omstændeligere end det kunde synes fornødent udviklet i bemeldte mit Skrift S. 196—198, og jeg gad seet, hvad man deri kunde paapege som urigtigt. Men jeg skal dog endnu gjøre opmærksom paa, at selve Instruxen viser, baade at den nye Regjering stod under samtlige Immediatcollegier, der havde med Hertugdømmernes Sager at gjøre, blandt hvilke, næst Cancelliet, Rentekammeret og General-toldkammer- og Commerce-Collegiet især blive at mærke, og

at langt fra at dets underordnede Forhold til Cancelliet indskrænke sig til Justitsfager, var dette Slags Sager, netop som de de citerede §§ vise, aldeles undtagne fra Regjeringens Virkefreds, idet alt hvad der hørte til den administrative Justits blev hos de særlige Overretter, som hvert af Hertugdømmerne fremdeles som hidtil beholdt, medens de kun afgave de egentlige Forvaltningsgjenstande til den nye Regjering. Ligesom dette fremgaaer af selve Instructionen for Regjeringen, saaledes sees det og af de Instructioner, der under samme Dato bleve meddeelte bemeldte to Overretter med Hensyn til den Forandring i deres Stilling, der fulgte deels af Overappellationsrettens, deels af den Slesvig-Holsteenske Regjerings Oprettelse. Det leder saaledes kun til Misforstaaelse, naar Forfatteren betegner det Slesvig-Holsten-Lauenborgske Cancellie som Justitscollegiet. Det danske Cancellie blev jevnlig betegnet med dette Navn, men det har kun været passende, hvor der har været Tale om dets Virksomhed i Justitsfager. Det var meget langt fra at udtømme dets Forretningsfreds, hvoraf ogsaa ved de forrige Collegiers Ophævelse en stor Deel er afgivet til Cultusministeriet, og en anden ikke lidet omfattende til Ministeriet for det Indre, imedens Adskiltigt af det, der efter sin Natur vilde henhøre under dette sidste Ministerium, endnu er blevet hos Justitsministeriet. Det tydske eller, som det senere kaldtes, det Slesvig-Holsten-Lauenborgske Cancellie, er neppe nogenstunde blevet saaledes benævnt. Dette vilde have været saameget mindre passende, som man ved Justitscollegier, efter den tydske Talebrug, ikke forstaaer andet end collegialiter indrettede Domstole, hvilket endog kan sees af den nævnte § 1 i Instruxen for Regjeringen. Ligesaa vilblevende Forfatterens Fremstilling nu er i den Deel af samme, der antyder den nævnte snævre Grændse for bemeldte Collegiums Virkefreds, ligesaa lidet begrundet er, hvad han i Modsigelse dermed udtaler om den store Udstrækning, som man havde tillistet den nyfæbte Regjering. Foruden at der Intet er optaget i Instruxen, som ikke allerede hørte under de Slesvig-Holsteenske Regjeringsmyndigheders Omraade, ere endog betydelige Dele heraf ved

§§ 3 og 4 undtagne fra hiin provindsielle Regjerings Birketreds, deriblandt, foruden alt hvad der hører til Justitsvæsenet, ogsaa Udfikligt af hvad der staaer i nær Berørelse med de almindelige Statsinteresser, saavel som det, hvori en Melleminstants mellem den øverste Regjering og de locale Øvrigheder fandtes overflødig, og kun tidsspildende, eller i andre Henseender utilraadelig (s. Ex. hvad der angaaer Universitetet). Men hvor megen Forundring end alle disse feilagtige Fremstillinger af bemeldte Regjerings Birketreds maatte vække, saa er det dog ikke mindre synderligt, naar Forfatteren finder et Spor af det Holsteenske Parties Anmasselse og Lumskhed i det Navn, der blev tillagt den nye Provindsialbestyrelse. Det er jo dog bekjendt, at i mangfoldige saavel tydske som andre Lande blive ogsaa underordnede forvaltende Collegier (hvormed iøvrigt i ældre Tider gjerne Jurisdiction var forbunden) kaldte Regjeringer, at dette Navn i ældre Tider har været brugt baade i Slesvig og i Holsteen, men senere var blevet ombyttet med Overretter, fordi den dømmende og mere selvstændige Myndighed, der tilkom dem, blev betragtet som mere anseelig end deres Forvaltningsmyndighed, hvori de vare mere afhængige; at ligeledes den øverste locale Forvaltning i Lauenborg har beholdt det Navn Regjering, som det førte med sig fra den hannoverske Tid, og at dette Navn ligeledes brugtes om de locale Bestyrelser i vore Colonier. Tillægsordet Provindsial maatte og i al Fald gjøre en Forblanding af denne underordnede locale Bestyrelse med den høiere Regjering umulig. Det er altsaa en ganske forunderlig Mistænkelighed, der heraf kan tage Anledning til at tænke paa List fra den ene eller Eenfoldighed fra den anden Side.

Skjøndt Forfatteren kun taler om det administrative Fælledsffab, der formeentlig blev stiftet den 15de Mai 1834, har han dog i Noten ogsaa anført den under samme Dato udgivne Retsordning for Overappellationsretten. Han vil saaledes rimeligviis have dette judicielle Fælledsffab indbefattet under det administrative, som han saa haardt forbygger. Men da han iøvrigt ikke med et Ord rører ved denne Institution,

skal jeg alene henvide til bemeldte mit Strift S. 201—206, hvor jeg tør paaftaae at have tilstrækkelig retfærdiggjort samme. Men blandt de indgribende Forordninger, hvorved Kongen bemeldte Dag skal til Statens Ulykke have knyttet de to Hertugdømmer til hinanden, nævnes endnu de Patenter, hvorved der i Stedet for den særegne theologiske Examen, der blev holdt ved hvert af Hertugdømmernes Overconsistorier, og den særegne juridiske ved hver af disses Overretter, blev indrettet en fælleds Examen for tilkommende Præster i Slesvig og for Jurister i Kiel. Saafremt den forrige Indretning havde været den, at den Examen, der toges i det ene Hertugdømme, ifkun gav Afgang til Befordring i samme, saa kunde jeg endda forstaae, hvorledes der fra deres Side, som mænc, at Landets Belsærd beroede paa at holde de to Hertugdømmer saa langt som muligt fra hinanden, kunde opstaae Betæneligheder ved hiin Forandring med Embedsprøven. Men dette var paa ingen Maade Tilfældet; det var kun det Sted, hvor Candidaten var født, der bestemte hvor han skulde underkaste sig Examen, hvorfra iøvrigt Cancelliet kunde bevilge Undtagelse; men den i det ene Hertugdømme tagne Examen gav fuld Adkomst til Embede i det andet. Den Ulighed i Bedømmelsen af Candidaternes Duellighed, som denne Dobbeltighed medførte, var længe blevet erkjendt som en betydelig Ulempe; navnlig var det en Tidlang en almindelig Mening, at den Gottorpiske juridiske Examen var mindre streng og paalidelig end den Glückstadtiske, hvilket endog skal have foranlediget Bestræbelser for ad Dispensationsveien at kunne tage Examen paa det første Sted, naar man efter Reglerne hørte til det andet. En Forandring heri var saaledes meget at ønske, og da der nu blev en fælleds Overappellationsret for begge Hertugdømmer, var intet Naturligere end at den juridiske Examen, der er aldeles uafhængig af Universitetet, overlodes denne øverste Domstol, medens det forhen ikke vilde have været passende at gjøre enten den ene eller den anden af de sidsordnede Overretter til fælleds Examinationscollegium. Det vidner saaledes om en ganske forunderlig Tilbøielighed til i Blinde at fordomme ethvert Foretagende af hiin Tids Regjering, der an-

gaaer Hertugdømmernes Forhold, at en ellers saa indsigtsfuld Mand kan inddrage en saa naturlig og uskyldig Foranstaltning under denne Fordømmelse.

Det er mig iøvrigt ikke klart, om ikke Wegener indbefatter selve Stænderindretningen eller i al Fald den Ordning samme fik ved Forordningerne af 15de Mai, under "de uhyre Misgreb", hvortil Frederik den 6te i sin Tid har ladet sig forlede af flette Raadgivere. Jeg vil nu ingenlunde sige Provindsialstænderindretningen fri for de Bevægelser, der have forstyrret Fædrelandets Ro. Jeg har vel aldrig tvivlet paa, at det, om end ikke for den Tid, hvori Landet endnu beholdt sin gamle Konge, saa dog i Hensyn til Fremtiden, maatte være nødvendigt, at der gaves Folket en vis Deelagtighed i Lovgivningen, og jeg vilde paa den anden Side, om det end havde været sat under Spørgsmaal, ikke have votet for Diebliffet at gaae videre end til en raadgivende Medvirkning. Men i denne Raadgivnings Udsplitning mellem fire forskjellige Stænderforsamlinger, uden at der var sørget for noget Foreningsled, fandt jeg altid en Hindring for dens velgjørende Virksomhed; jeg var heller ikke uden Frygt for, at jo deraf vilde udvikle sig betænkkelige Følger. Jeg har allerede i mit Skrift: „For Opretholdelsen af den Danske Stat o. s. v.“, havt Leilighed til, saavidt jeg fandt det fornødent, at meddele, hvorledes jeg til forskjellige Tider har foreslaaet, hvad jeg under de tilstedeværende Forhold maatte ansee tilraadeligt for at bevare og befæste Sammenhold og Samvirkning, og det er endnu min Overbeviisning, at meget Dndt vilde have været forebygget, hvis man var gaaet de Veie, som jeg har betegnet. Men Meningene af Forfatterens Anke maa være, at Spiren til Indretningens uheldbringende Gang skal have ligget i den Gunst, der blev viist den i Hertugdømmerne herskende Tilbuelighed til at udgjøre en for sig bestaaende Stat, og det er kun fra denne Side jeg her har at betragte Sagen. Der var neppe enten til den Tid (11te Januar og 28de Mai 1831) da Provindsialstænderne først bleve bebudede, eller til den (15de Mai 1834), da deres Indreining blev anordnet, eller i de første

6 Aar derefter, Nogen der tænkte paa Muligheden af et Angreb fra denne Side.

Naar man vil møde de Angreb enten paa selve Stænderindretningen, eller paa de øvrige under 15de Mai 1834 udfomne Anordninger, som Forfatteren eller Andre have gjort fra det ovennævnte Synspunkt, saa kan man kun være forlegen ved den fuldkomne Mangel, som der er paa enhver Kjendsgjerning, der kunde frembyde en nogenlunde tilsyneladende Begrundelse af deslige Angreb. Det er derfor et høist fortrædeligt og kunde synes at være et haabløst Foretagende, at forsøge en Gjendrivelse af de vrangte og uretsfærdige Domme over hiin Tids Regjering, der længe have gjældt for Troesartikler. Imidlertid har jeg Laalmodighed nok til at indlade mig paa disse Forsøg, idet jeg ikke ganske kan opgive Haabet om, at det vil være muligt at formaae mine Medborgere til at aabne Dinene for de klare og uimodsigelige Kjendsgjerninger, hvortil jeg i dette Diemed har at henvise.

Det kan dog vel ikke paastaaes, at Kongen gav Holsteen for meget, da han omtrent 20 Aar efter at det tydske Forbunds Artikel 13 havde tilsaat alle Forbundslande en landstænderiiff Forfatning gav dette Hertugdømme raadgivende Provindstalsstænder. Det er bekjendt, hvorledes det i Begyndelsen var en baade i og udenfor Tydskland herskende Mening, som de Forhandlinger, der gif foran Wiener=Forbundets Afslutning og saa gave megen Sandsynlighed, at Landstænderne skulde have en besluttende Medvirkning paa Statens vigtigste Anliggender, navnlig Lovgivningen og Finantsbestyrelsen. Efterhaanden viste det sig, at Forbundsdagen ingenlunde tillagde Artiklen en saa omfattende Betydning, navnlig blev det aldeles klart ved ovennævnte Wiener=Schlusfact; dog ansaaes det vel endnu en Tidlang for uvisst, om hiin § i Forbundsakten kunde fyldestgjøres ved blot raadgivende Stænder; men Preussen gav i 1823 først et Exempel paa at dette foreløbig kunde være nok*).

*) Den almindelige Lov om disse Stænders Indførelse af 5te Juni 1822 indeholder dog udtrykkelig, at denne kun var en foreløbig

Kongen af Danmark gif saaledes vist ikke for vidt ved nu omsi-
der at give Holsteen det samme. At baade Slesvig og Danmark
bleve deelagtiggjorte i den Afgang til politisk Virksomhed, der
blev aabnet Holsteen, vidner om Frederik den Sjettes funde
Blik, men var paa ingen Maade nogen Indrømmelse for
Holsteen. Det skete snarere for at de øvrige Statsdele ikke
skulde blive lidende eller idet mindste troe sig tilstbesatte fordi
de ei vare Medlemmer af Forbundet. Navnlig vilde Holsteen
have faaet en unaturlig og hidtil aldeles ukjendt Overvægt
over Slesvig, der havde de fleste Love og Indretninger fælleds
med Holsteen, dersom det ikke havde faaet en lige Indvirkning
med Samme paa de fremtidige Love og offentlige Foranstalt-
ninger. Der var heller Intet, som saa godt kunde tjene til
Retfærdiggjørelse for at der kun blev givet raadgivende Stæn-
der, som det Forhold til de øvrige Kongens Scepter under-
lagte Lande, der udtryktes ved de lige men dog særffilte Stæn-
der, der bleve indførte i disse. I Preussen havde og de to Ho-
vedprovincer, som ei vare Dele af det tydske Forbund, faaet
sine Provindstilstænder, som de øvrige.

Selve Stændernes Indretning blev iøvrigt vistnok i mange
Maader langt folkeligere i det Danske Monarkie end i det
Preussiske. Men dette var meget langt fra at være en Gunst
for dem, der ikke uden Grund ansaaes som den Slesvighol-
steenske Paastands Bærere, Ridderstabet. Riddergodsernes Be-
siddere udgjorde i alle preussiske Stænderforsamlinger en egen
fra Borgerstanden og de almindelige Landmænd affondret
Stand; i nogle Provindser enten alene eller i Forening med
enkelte af Kongen særlig udnævnte større Possessionærer, den
første Stand, i andre derimod, hvori der af nogle Tyrster og
Standsherrer dannedes en første Stand, den anden. Med

Indretning, og at denne ved Frbng. 22 Mai 1815 tilligemed Pro-
vindstilstænder tilfagte repræsentative Forsamling for hele Staten
ei var opgiven, ligesom en almindelig Stænderforsamling med en
skjænt meget begrændset besluttende Myndighed, navnlig i Finants-
sager, blev sammenkaldt i 1847.

ubetydelige Udtagelser for enkelte Provindsfer, havde Ridderfabet og Besidderne af Riddergodserne enten alene eller i Forbindelse med dem, der udgjorde en endnu høiere Stand, ligesaa mange Pladser, som de to andre Stænder, Borgerstanden og den almindelige Landbostand, tilsammen. De forskjellige Stænder bleve adskilte paa Landdagen ved særegne Pladser. Landdags Marskallen (Præsidenten) kunde kun tages af Ridderfabet eller af den Stand, der var sat endnu høiere; i Sager, hvori Stændernes Interesser vare forskjellige, kunde en Stand med $\frac{2}{3}$ Stemmer fordrø Forsamlingen opløst i forskjellige Stænder, hvis særlige Betænkninger bleve Kongen forelagte. I de tydske Stater, der havde egentlige Forsatninger, havde de høiere Stænder endnu større Fortrin, navnlig derved, at de for detmeste udgjorde Hovedbestanddelen i det første Kammer, hvorhos der endog, skjøndt paa forskjellig Maade, var sørget for at give dem en betydelig Andeel i det andet Kammer (Balgkammeret).

Efterseer man nu hvad der blev indrømmet Ridderfabet ved Fdg. 15de Mai 1834, saa finder man, at det var lidet mod det, der var tillagt den Samfundsklasse, hvortil de hørte, i de raadgivende Provindsstænder i Preussen, for ikke at tale om dens endnu større Betydning i de tydske Lande, hvori medbestuttende Stænder vare indførte. Der vare kun fire Pladser i Holsteen og ligesaa mange i Slesvig, der bleve dem forbeholdne, altsaa resp. $\frac{1}{2}$ og $\frac{1}{4}$ af den hele Forsamling, og disse Pladser besattes ikke ved Valg af Stænder selv, men ved Kongelig Udnævnelse. Om man hertil vil føie den Virilstemme, som i hver af Forsamlingerne blev tillagt Besidderne af et fyrsteligt Fideicommis, saa blev det dog kun en meget ringe Brøk af den hele Forsamling. Hvad der saaledes indrømmedes Ridderfabet, var af saa meget mindre Betydning, som paa den anden Side de Pladser i Forsamlingen, der bleve at besætte ved Valg af de adelige og andre store Godfers Besiddere, bleve i et dertil svarende Forhold færre i Hertugdømmerne end i Danmark, i Holsteen 9 og i Slesvig 5, medens Tallet i Destifternes Stænder var 17 og i Jylland 12, saa at den

store Grundbesiddelse ikke fik en større Indflydelse i Hertugdømmerne, navnlig i Slesvigs Stænder, end i de danske, selv naar man seer bort fra den Forstærkning, som den i disse kunde vente af de fire Grundeiere, som Kongen kunde udnævne i hver af dem, og hvortil første Gang lutter Sædegaardseiere, og for største Delen netop af de betydeligste og meest anseelige, bleve udnævnte*). Ridderstabet, der besad en stor Deel af de adse-

*) Vel finder man allerede i den første Samling af de jydske Stænder to af hine Pladser besatte med mindre Grundeiere. Men det var fordi at to af de oprindelige udnævnte havde undskylbt sig. (See Coll. Tid. for 1834, S. 714—715 og for 1835 S. 96 og 543). Skjøndt jeg for min Part ikke har nogen Anledning til at tage mig af hine Valg, da jeg paa ethvert Trin af Sagen havde erklæret mig imod, at de fire Pladser, Kongen vilde forbeholde sig, skulde bindes til Grundeierdom, maa jeg dog bemærke, at der ikke var nogen Inconsequens i den Forskjel, der i fornævnte Henseende viste sig mellem de første Valg og de senere. Kongen foretog nemlig de første Udnævnelser inden noget andet Valg havde fundet Sted og det antoges derfor, da dog ei andre end Grundeiere kunde vælges, naturligt, at saadanne toges af dem, der i denne Egenkab hørte til de mere betydende, især da det var vanskeligt blandt de mindre Grundeiere at udsøge Enkelte, hvis personlige Betydning skulde give dem en særdeles Afgang til at foretrakkes. Men senere blev Valget særdeles vanskeligt blandt Sædegaardseierne efter at de meest betydende allerede vare valgte af deres Standsfæller. Det er isøvrigt mærkeligt, at en af dem, Kongen først havde udseet til en saadan Plads i den jydske Stænderforsamling, var et i sin Tid virksomt Medlem af det Slesvig-Holsteenske Ridderstab, nemlig General-Major Grev Heinrich Reventlow (Broder til Cai og Friis Reventlow, Fader til Klosterprovsten i Prees), som den Tid var Eier af Natiær i Jylland, hvilken dog, skjøndt først da Stændernes Sammentalbelse nærmede sig, undskylbte sig med Svaghed. En af de fire Ridderstabs-Pladser i Slesvig blev igjen besat med en dansk Mand, Grev Reventlow til Christiansfæde, som Besidder tillige af Grevstabet Sandberg i dette Hertugdømme. Hverken paa det ene eller andet Sted var der Spor til Utilfredshed med disse Valg, i det mindste erfarede jeg, at man i Jylland beklagede, at Grev Heinrich Reventlow, som der var særdeles agtet, ei havde kunnet modtage Valget.

lige Godser, og som altid havde overveiende Betydning, naar de kom sammen med de øvrige Godsbesiddere (non recepti), vilde saaledes maaskee have faaet ligesaa mange Pladser i Stænderforsamlingen, dersom det sammenlagte Tal (resp. 13 og 9) af de Kongelig udnævnte og dem, som Godsseierne valgte, havde været besat ved Valg. I Forsamlingen selv havde Ridderstabet ikke mindste Fortrin for de øvrige Stænderdeputerede. Da det dog, efter hvad der var foregaaet i Frankfurt, *) var nødvendigt, at der skulde tages Hensyn til den gamle Forsatning, og da det Kongelige Rescript af 13de Januar 1831 indeholdt, at Provindsialstænder skulde indføres i den Form og efter de Grundsætninger, der vare fulgte ved de i 1823 i de Kongelige Preussiske Stater indførte Stænder, saa vil det et kunne nægtes, at man ved Anordningernes Udarbeidelse afsandt sig saa lempeligt som muligt med de aristokratiske Interesser, navnlig for Hertugdømmernes Bedkommende med Ridderstabet; man kunde snarere have ventet alt andet, end at der om nogle Aar skulde blive opløstet Klage over den Magt, som disse Interesser skulle have udøvet ved Ordningen af hiint Anliggende.

Raaden, hvorpaa Forordningen opløste Spørgsmaalet om Ridderstabets Afgang til Stænderne, var og i den Henseende høist ubehagelig for dette og for Enhver, der sluttede sig til Samme, at det ved denne Leilighed ikke blev betragtet som en fælleds udeelt Corporation, men sondret i et Slesvigsk og et Holsteensk Ridderstab. Netop ved Stænderindretningerne traadte baade de to Hertugdømmer i det Hele og deres Ridderstab i Særdeleshed frem i en aldeles uvant Adskillelse. Dette var derfor i høi Grad utilfreds hermed, og nogle af de til denne Stand hørende erfarne Mænd indgave en særlig Forestilling mod hvad der saaledes indeholdtes i det dem forelagte Lovudkast, hvilket isøvrigt forsaavidt var udelukket fra Forsam-

*) See oven Side 192.

lingens Overveielse og Meningsyttring *), men de udrettede derved Intet.

Saafrømt man vil lade det gjælde, hvad Wegener antyder om at Ridderfabet og alt, hvad der sluttede sig til dets Ønske om en fælleds Forfatning med en betydelig aristokratisk Bestanddeel, arbejdede for at faae Valgretten og Valgbarheden i de øvrige Samfundsklasser skruet høit op, saa vidner Forordningen 15de Mai 1834 om, hvor forgjæves disse Bestræbelser have været, hvor stærk altsaa og den Modstand maa have været, hvormed disse Bestræbelser bleve overvundne. Og saa i denne Henseende er det mærkeligt, med hvilken Frihed det Preussiske Mønster, hvortil Rescriptet af 1831 havde henviist, blev benyttet ved den Ordning, der blev givet denne Indretning. Jeg skal ikke dvæle ved at udpege de mange Stykker, hvori vort Valgsystem blev mere stemmende med det, der almindelig ansaaes for det folkeligste, end det Preussiske, eller noget af dem, der bleve lagte til Grund for den Tid's Forfatninger. Man vil ikke kunne opgive nogen af disse, hvori Betingelserne for Valgret og Valgbarhed vare satte lavere, dem undtagne, hvorefter Valgene (som i Norge) vare middelbare, eller hvor der ved Siden af det ved Valg sammensatte Kammer var et andet, hvori kun de høiere Classer enten i Kraft af Arv eller i Følge Landsherrens Udnævnelse eller af visse anseelige Stillinger eller Formuer kunde faae Plads. Selv i de fleste af disse Stater vare endda Valgbetingelserne satte høiere og derhos Valgene i Borger- og den almindelige Landbostand middelbare. Begge Dele fandtes og i den Preussiske Provindstænderforfatning, hvor desuden, som allerede bemærket, de høiere Stænder udelukkende besatte omtrent de halve Pladser. Wegener erkjender selv den Valgcensus, Forordningerne foreskrev, for „anstændig og betryggende“, men han synes at betragte det som en Seier, som de indkaldte erfarne Mænd havde vundet over de Bestræbelser, der fra den

*) „For den danske Stats Opretholdelse“ o. s. v. S. 34.

Augustenborgske Side vare anvendte imod directe Valg og „mod en lav Censur, der kunde bringe Mænd udenfor en vis privilegeret Stand indenfor Stændersalen“. Men jeg kan forsikre Forfatteren, at Forordningerne i saa Henseende uden nogen Afændring, der kunde fortjene her at udhæves, ganske og aldeles vare i Overensstemmelse med det Regjeringsudkast, der blev forelagt de Mænd, der i saa Henseende bleve indkaldte, deels fra Hertugdømmerne, deels fra Danmark. Der blev vel bragt enkelte Forandringer i Forslag af bemeldte Mænd, der havde en Medsættelse i Valgbetingelserne til Gjenstand, men disse holdt sig indenfor Grundsætningerne i de forelagte Udkast og gik kun ud paa en Lempelse i Anvendelsen, hvorfor de meente at locale Forhold talte. Det eneste Forslag i bemeldte Retning, der blandt de fra de danske Provindser indkaldte Mænd fik, og det dog kun en svag, ja endog noget tvivlsom Pluralitet, var, at Hartkorns Størrelsen skulde, paa Grund af de locale Forhold, nedsættes for Jylland, hvilket Forslag dog blev uden Følge. Jeg har endog stor Anledning til at troe, at de sammenkaldte Mænd vilde have været meget vel tilfredse med høiere satte Valgbetingelser, og endnu hellere med indirecte Valg, naar noget lavere Betingelser for Valgretten dermed havde været forbundne. Men de fleste fandt det mindre passende til deres Stilling at slaae af paa det Regjeringen havde fundet at kunne indrømme, og tiltroede sig ikke Indsigt nok til at have en sikker Dom over saa vanskelige og omtvistede almindelige Spørgsmaale af den politiske Bygningskonst. Hvad de erfarne Mænd for Hertugdømmerne angaaer, saa veed jeg vel, at der var opstaaet Spørgsmaal om nogen Medsættelse af den Eiendomsværdi, der efter Udkastet udtrævedes til Valgret og Valgbarhed i Kjøbstæderne; men den fik, saavidt jeg erindrer, ikke Stemmesleerhed for sig, og i alt Fald er det vist, at den ei blev fulgt, da det ogsaa allerede var i Regjeringsudkastene at Betingelserne vare satte, saaledes som de findes i Forordningen. *)

*) Det er kun om det, man kalder Censur (rettere sagt Formuebetin-

For ikke at forbigaae Noget, hvori maaſtee Nogen vilde finde et Spor til den ſleſvig-holſteenſk-ariftoſtratiffke Indvirkning, der til hiin Tid ſkal have fundet Sted, ſkal jeg nævne en Omſtændighed, der, ſaa ſvag en Anledning den vilde frembyde til en ſlig Miſtanke, dog er nær ved at være det ſtærkeſte, jeg med al min Søgen ſeer mig iſtand til at finde. Det er nemlig at baade Valgrets- og Valgbarhedsbetingelſerne i Kjøbstædernes og i de mindre Landeiendomsbeſidderes Valgfredſe ere ſtillede høiere i Forordningerne for begge Hertugdømmerne §§ 14 og 15 end i Frdgn. for Stiftterne §§ 14 og 16 og for Nørre-Jylland §§ 13 og 15. Men intet vilde være urigtigere end heri at ſee en Lyſt til at gjøre Udgangen til Stænderſalen vanffeligere for Bonde eller Borger i Hertugdømmerne end i Danmark. Det var Forholdenes Forffjellighed og ikke nogen forffjellig Grundſætning, hvorved hiin Forffjel blev fremkaldt. Hvad Landeiendommene angaaer, da var der ingen anden paſſende Maaleſtof, der ved en ſaadan Leilighed kunde lægges til Grund her i Danmark, end Hartkornet; men i Hertugdømmerne havdeſ ingen ældre Skyldſætning,

geller; thi en egentlig Cenus ſaandt ikke Sted efter Stænderanordningerne) at her er Tale. 3 andre Henſeender havde vel de indkaldte Mænd gjort Forſlag, ſom førte til nogen Udvidelſe af Valgret eller Valgbarhed, og ſom tilbeels bleve antagne. Saaledes var det i Anledning af de oplyſte Mænds Betænkning, at der blev tillagt Jyderne Valgret i Danmark, men dog ikke Valgbarhed, hvorpaa de og havde andraget. For Hertugdømmerne blev ingen af Delene hverken foreſlaaet af de indkaldte Mænd eller i Forordningerne bevilget. Iſtebetfor den Tid af 2 Aar, hvori man efter ſamtlige Forordningers § 4 Nr. 3 ſkulde have beſiddet en Eiendom af den foreffrevne Beffaffenhed for at blive valgbar, havde Udkaſtet nævnt 5 Aar, det Halve af den Tid de Preuſſiſke Anordninger fordrede, men dette blev, i Anledning af de indkaldte Mænds tilbeels endog vibere gaaende Forſlag, indffrænket til 2 Aar. Erfaring ſynes iøvrigt at have viiſt, at denne Tid var alt for kort til at forebygge det Proformaværk, ſom ved en ſlig Beffemmelse ſkulde forebygges.

som kunde anvendes, saa at kun den efter Frdgn. 15de Decbr. 1802 derpaa satte Burdering maatte tjene til Regel, medens den tilsvarende Taxation paa de danske Eiendomme saa meget mindre burde anvendes, som den siden 1818 var aldeles ophørt som Maalestof for Beskatningen. Nu er det vel saa, at resp. 4 eller 8 Ldr. Hartkorn ikke ganske svare til en Skatte-taration af resp. 3200 Rbd. og 6400 Rbd. (2000 eller 4000 Lhr. Courant); thi Middeltallet af Taxation paa 1 Ld. Hartkorn efter Frdgn. 1ste Octbr. 1802 blev knapt 300 Rdlr. = 480 Rbdlr. *) Men foruden at Taxationerne i Hertugdømmerne, som vi have seet, skete efter andre Regler, saa at Forholdet ikke nøie kan bedømmes, saa antoges det og uden Tvivl med Rette, at der ved de valgte Taxationssummer vilde fremkomme et tilstrækkeligt Antal af Bølgere og Valgbare, og at man derfor ei burde lade sig nøie med en mindre betryggende Værdibestemmelse. I Danmark kunde man derimod efter Landeieendommenes Fordeling ikke fordrø et større Hartkorn end man gjorde; thi Gaarde over 8 Ldr. Hartkorn ere sjældne. Conseqventsen fordrøede derhos, at man maatte strække Fordringen noget høiere med Hensyn til Fæsterne, og herved kom man til 10 Ldr. Hartkorn; var det blevet sat høiere, vilde Fæsternes Valgbarhed have været et blot Skin. Mere paafaldende kan det være, at den Bygningsassurancé, der skal begrunde Valgret og Valgbarhed, er for Hertugdømmerne sat høiere end for Danmark, dog med Undtagelse af Kjøbenhavn, hvor den endnu er betydelig større. Men det blev antaget stemmende med Bygnings- og Assurancéforholdene i disse forskjellige Landsdele, at man kunde og burde gaae noget videre i Hertugdømmerne, hvor der baade var en forholdsmæssig større Deel af Befolkningen hørende til Kjøbstæderne og til Flækkerne, som dermed bleve satte ved Siden, og tillige Kjøbstadeieendommene til den Tid havde større Værdie og Assurancé. Man antog, at der i Danmark i enkelte Kjøbstadskredse

*) See Eunomia 2 D. S. 541.

vilde blive for faa Bælgere og Balgbare, hvis man der som i Hertugdømmerne havde fordret en Assuranceværdie af resp. 1600 og 3200 Rbd., medens det antoges at disse Størrelser der ingenlunde vare overdrevne. Om det maaskee ikke dog havde været nok faa passende at have truffet en lige Bestemmelse enten efter det ene eller det andet Forslag eller midt imellem, derpaa skal jeg ikke indlade mig. Men faa meget er vist, at jeg aldrig har mærket til at nogen af de Mænd, som have havt med Forordningen at gjøre, har tænkt sig, at enten den Betydning, Borger og Bonde i Forhold til de større Gien- domsmænd kunde faae i de resp. Forsamlinger, vilde forøges ved en lav Formuebetingelse eller lide Afbræk ved den større, forudsat, at denne ikke var ganske overdreven. Det turde end- og være, at disse Classers Indflydelse snarere forøges derved, at deres Lary varetages af Mænd, hvis udvortes Stilling gi- ver Formodning om Selvstændighed og et frit Blik over Livs- forholdene, end naar det betroes i en mindre selvstændig og mindre skjøn som Mængdes Hænder. Man har og mange Exempler paa, at de, der, som Aristokrater, ønske at herske i de lovgivende eller raadgivende Forsamlinger, hellere ville have den Deeltagelse, der maa indrømmes de øvrige Classer, udvi- det til en stor Mængde, end indskrænket til et ringere Antal af dannede og selvstændige Mænd.

Skjøndt det efter de foransførte Ord maatte synes, at Wegener var tilfreds med de i Forordningen forestrevne Balgbetingelser, saa synes det dog umiddelbart derpaa, at han ikke vil erkjende dem for demokratiske nok. Idet han ikke mener, at nogen fornustig Mand kunde klage over en utilbørlig demokratisk Overvægt i Provindsialstænderne, (et meget stærkt Udtryk), tilføier han netop det Modsatte at være Tilfældet i Slesvig. *) Det er mig ikke klart, hvorledes han vil have det forstaaet, navnlig om han mener, at der i Slesvig burde have været indført et andet Balgsystem end i de øvrige Stæna-

*) Side 246, cfr. S. 251.

berkredse, eller om det og i disse skulde have været lempet saaledes, at det og i Slesvig kunde betrygge de mindre formuende Borgere tilbørlig Indflydelse. Men alle Kjendsgjerninger tale imod at de forefætrene Valgbetingelser spærrede Veien til Stændersalen for simple Borgere og Bønder i Slesvig. Det er mærkeligt, hvorledes netop i Slesvig den allerførste Deel af de 17 Bladser, som vare tillagte de mindre Landeiendomsbesiddere, vare ved de første Valg besatte med Gaardmænd; i de nordlige Districter var dette Tilfældet med dem alle, med Undtagelse af een, der var besat med en dansk Præst fra Als, hvilken allerede langt tilbage havde kæmpet imod de tydske Bestanddele, som der fandtes. Af alle 17 Bladser var kun een besat med en Advokat, og iøvrigt vare næsten alle de Valgte, selv i det sydlige Slesvig, enten Mænd af Bøndestanden eller dog saadanne, som stode denne Stand meget nær. Sammenligner man hermed Valgene til de danske Stænder, saa finder man der langt flere Rangs personer, Embedsmænd, Procuratorer, eller det Slags Landmænd, der kaldes Proprietairer. Om man end vilde tilskrive Tilfældet disse Forhold, saa maatte man dog tilstaae, at der aldeles intet Spor var til at Stænderindretningen mere i Slesvig end i de øvrige Stænderkredse var i Veien for at ogsaa Mænd af den simple Landbostand kunde faae Plads i Folkerepresentationen. Men jeg tør endog antage, at det ganske har ligget i de naturlige Forhold der i Landet, at Valget faldt paa et større Antal saadanne Mænd end andetsteds. Bøndergaardene ere der baade oprindeligt større og mindre udstykkede, og ere derhos største Delen i Selveieres Hænder. Der vare saaledes forholdsvis flere Bønder, der havde den fornødne Oplysning og Selvstændighed til med Nytte at kunne indtage en Plads i Stænderne end i de danske Provindsjer, og selv den større Eiendom, der krævedes baade til Valgret og til Valgbarhed, turde have virket i hiin Retning, deels ved at skaffe selvstændigere Valgere, deels ved at samle disse om enkelte af deres Egne. Hvad man nu i den senere Tid finder for godt at sige om de forkuede Slesvigere, kan ikke bestaae med disse uimodsigelige Kjendsgjerninger; men det kan endnu mindre bestaae med det Billede, der fra samme Side paa et tidligere

Trin af dens Agitationer angaaende de Slesvigiske Forhold blev givet af de Slesvigiske Bønder, navnlig af de nordflesvigiske. „Fædrelandet“ udtalte sig i meget høie Toner om den Dygtighed og Selvstændighed, hvormed disse ragede høit op over vore øvrige Bønder; og skjøndt dette Blad vel den Tid kan have stemt Tonen for høit til de Haderslevske Bønders Priis, saa taler dog alt hvad der er mig bekjendt for, at de, om ikke overgaae, saa dog fuldkomment kunne staae ved Siden af de dygtigere Bønder i de Provindser eller Egne, hvori Dphøining og Velstand har flaaet de dybeste Rødder. Ogsaa have de ved flere Leiligheder udtalt sig med en mærkelig Grad af Selvfølelse.

Hvad man har at udsætte paa den Aand, der har viist sig i den Slesvigiske Stænderforsamling, kan, saa vel begrundet det end tildeels maatte være, dog ikke tjene til Hjemmel for nogen dadlende Dom over Maaden, hvorpaa den blev sammensat. Naar Sammensætningen var en saadan, at de forskellige Samfundsklasser, og de forskjellige Reininger i Forhold til den Magt, hvormed disse levede i Folket, fik Leilighed til at gjøre sig gjeldende, saa sparede den aldeles til sin Bestemmelse. Saafremt det havde været muligt at ordne Stænderforsamlingen saaledes, at en vis bestemt Retning, nemlig den, som hviiede sig meest mod Danmark, derved fik afgjort Overhaand, saa vilde det dog kun have været at forfalste Indretningens Bæsen. Men jeg tvivler og meget paa, at de, der mene at Stænderanordningen ikke var skiftet til at give det rette Slesvigiske Folk den tilbørlige Indflydelse, vilde have været istand til at træffe en Indretning, hvorved det de saaledes tænke sig virkelig vilde have været opnaaet. Man finder hos dem intet Bink om hvorledes de vilde have havt denne Opgave løst, og jeg skal ikke tillade mig et Tankeforsøg for at komme til deres Mening herom. Men det er mig klart, at hvor meget man end for hiint enkelte Mlemed vilde have opoffret ethvert andet fornuftigt Hensyn ved at lægge Balgene i den Glasfes Hænder, hvori man formodebe at finde meest af foransførte Retning, saa vilde man kun derved have fjernet sig

end mere fra det, der opstilles som det ene Fornødne. Om det end var afgjort, at denne Deel af Befolkningen var den talrigste, saa er det dog erkjendt, at den stod tilbage for den, hvis Retning var den modsatte, i Dannelse, Formue, borgerlig Betydning, og i andre Egenskaber, som give Indflydelse paa Mængden. Hvis man end ikke ved at gaae dybt ned i Almuen vilde have fundet den Grad af Forkuelse, som man, naar det behøves for de Slutninger, som man gjerne vil gjøre, endog forudsætter hos de betydeligere Eiendomsbesiddere af Bondestanden, saa vilde det dog neppe have været vanskeligt for dem, der i foransførte Henseende havde Overtægten, at vinde Stemmer hos Smaamændene, og det saa meget mindre, som disse i deres Flerhed dog vistnok vare temmelig ligegyldige for selve Sagen. Men det er derhos utvivlsomt, at saafremt Regjeringen, ved en siensynlig derpaa belabet Valglov, og ved Maaßernes Bearbejdelse i en tilsvarende Retning havde søgt at opægge den Deel af Befolkningen, der dog langt fra ikke alle vare dansktalende og endnu mindre havde nogen levende Interesse for Danstheden, saa vilde ikke alene den Deel af Befolkningen, som allerede forud i Tilknytningen til Holsteen saae Landets Lykke, men endog mange andre, som frygtede for Følgerne af hiin Opæggelse, have sluttet sig tæt til hinanden for at modarbejde den Indflydelse, som viste sig fra den Side. Maaßene netop de velhavende Gaardmænd, i hvilke man fandt saa dygtige og faststaaende Kæmpere for det danske Sprog, da ogsaa vilde heri have holdt paa det Bestaaende. Det vilde saaledes, selv ved at anvende hiin demoraliserende Fremgangsmaade, neppe blevet gjørligt at bringe noget stort Tal ind i Forsamlingen af dem, der skulde kæmpe for den danske Retning. I selve Stænderne vilde der og være blevet en haardnakket Modstand mod alt hvad der vilde være blevet foreslaaet fra denne Side. Der vilde saaledes have været langt slettere Udsigter for gjennem Stænderne at faae noget sat igjennem til Fremme for berettigede danske Interesser end den, som der var aabnet ved Fdg. 15de Mai 1834.

Denne Udsigt var i Sandhed ingenlunde ringe; thi foruden at der netop i Slesvig med Hensyn til de der bestaaende Forhold var aabnet en ikke ringe Afgang til Stændersalen for den simple Landmand, og navnlig for de dygtige selvstændige og djærve nord-slesvigiske Bønder, saa er det en aldeles urigtig Forudsætning, at man i de øvrige Classer maatte finde lutter Modstandere af hine Interesser. Disses Berettigelse havde forlængst fundet Anerkjendelse navnlig hos dem, der ellers holdt meest over Bedligholdelsen og Befæstelsen af Hertugdømmernes indbyrdes Forbindelse. Førend Tvedragtsaanden fik saa sørgelig Overhaand vilde man saaledes havt god Grund til at vente, at denne Sag vilde faae Stemmesleerhed for sig. Og dette var jo netop det, som Erfaring i de to første Slesvigiske Stændersamlinger bekræftede. Det af Etatsraad Wegener S. 252 omtalte Forslag af Mis Lorenzen, der iøvrigt dog ingenlunde i den der nævnte Almindelighed, men kun for de Distrikter, hvori Underviisningsproget var dansk, begjærte dets Indførelse i Regjerings- og Retsager, blev jo ingenlunde forkastet. Det blev tværtimod paa den første Stændersamling, efterat Enkelte og fornemmelig Etatsraad Falck, der selv havde indgivet en lignende Petition, havde understøttet samme, men Ingen havde udtalt sig derimod, henviist til en allerede nedsat Comitee og Falck tilforordnet denne. Comiteens Betænkning har, efter hvad Forhandlingerne i Forsamlingen for 1838 viser, været ganske til Fordeel for Propositionen, men den findes ikke i Stændertidenden fordi Sagen ikke i 1836 kom til videre Forhandling, en Skjæbne, som den havde fælleds med en Mængde andre endog Kongelige Propositioner, hvis i Anordningen hjemlede Fortrin til at behandles den Kongelige Commissarius indtalte fra den Tid af, at det befandt sig at man ikke inden den af Kongen berammede Frist kunde blive færdig. Og da samme Sag atter i 1838 optoges, gik den jo igjennem. Vel skeete dette kun med en liden Pluralitet og efter en levende Kamp, og jeg tvivler ikke paa, at det vilde været skeet lettere og med flere Stemmer, hvis den i 1836 var kommet til Forhandling; thi den Modstand, der viste sig i 1836, havde for en stor Deel sin Oprin-

belse af hvad der i Mellemtiden var foregaaet. Men det var ligesuldt et Udfald, hvormed den danske Befolkning maatte være vel tilfreds. Det er i en noget uegentlig Forstand, naar Wegener siger, at det, som der blev forlangt, kun var, at de indfødte Slesvigeres (det vil sige de dansktalende Districters) naturlige lovlige Rettigheder skulde respecteres; thi saa naturligt end deres Forlangende var, saa gif det dog ud paa en indgribende Forandring i den Aarhundreder gamle Tingenes Orden. Det var allerede paa Grund deraf ikke at vente, at det skulde gaae igjennem uden Modstand. Denne Modstand støttede sig isvrigt deels paa de praktiske Vanskeligheder, som Forandringen fra flere Sider vilde medføre, hvilke isvrigt vistnok bleve fremstillede med alt for stærke Farver; deels paa den Frygt, at det kun var det første Skridt til en Omændring i den hele bestaaende Retstilstand, hvorpaa der formeentlig fra dansk Side blev arbejdet. Det var just denne Tanke, som i Tiden mellem de to Stænderforsamlinger var blevet levende hos mange, der gjorde, at Seiren nu var bleven vanskeligere end den vilde have været i 1836. Den store Iver, hvormed saavel Hertugen, som Prindsen af Augustenborg, traadte i Skranken mod Forslaget, gjorde vel ikke noget godt Indtryk her i Landet, og det var det første Skridt, hvorved Disse forfærtse den Stemning, som de forhen havde for sig i Danmark. Men da Sagen dog gif igjennem, maa denne Modstand snarere tjene til Beviis for, hvor bestemt dog Fleertallets Mening var til Bedste for Samme. Ligesom nu allerede dette Udfald viser, at de nordflesvigiske Bønder ingenlunde stode ene i denne Strid, saaledes sees det af Stændertidenden, at de netop understøttedes fra en Side, hvorfra man, efter den Maade, hvorpaa man nu gjerne vil have Sagen fremstillet, maatte have ventet det ganske Modsatte. Det er forhen anmærket, hvorledes Falck, da Propositionen først blev indgivet, erklærede sig for samme, og blev Medlem af en Comitee, hvorfra den fik Understøttelse. I 1838 beklædte han Præsidentstolen og kunde altsaa ikke træde ind i den Comitee, som da blev udvalgt, men han deltog dog i Forhandlingerne for at udtale

sig til Fordeel for Nordflesvigerne's Andragende, ligesom han paa anden Maade, hvorom Mere siden, i Anledning af et Spørgsmaal, som blev sat i Forbindelse med samme, viste sin alvorlige Stræben for at hævde det danske Sprog dets Berettigelse i de danske Distrikter. Det er mig uforklarligt, hvorledes Wegener kan sige, at Nyheden og Sandheden i Nis Lorenzens Forbring og saa fløge adskillige Modstandere, saa at end og Falck erklærede sig for dette Forslag. Foruden at Falck, som bemærket, selv havde indgivet en Petition af samme Indhold, havde han forlængst, som Forfatter, paatalt det Uvæsen, at Retten i adskillige aldeles danske Dele af Slesvig blev holdt paa tydsk. Der kan sandelig intet andet have været ham nyt i Nis Lorenzens Forbring, end maastee enkelte Dverdrivelsler, hvorom han dog ikke gjorde nogen Bemærkning. Ei heller kan det have kostet ham nogen Dvervindelse at erklære sig for et Forslag, der stemte med hvad han forlængst selv havde bragt i Bevægelse, og som han siden stedse har forsægt. En anden Mand, der var gaaet meget videre i Slesvig-Holsteens Retning end Falck, og dog understøttede Nis Lorenzens Forslag, var den siden saa bekjendte Peter Hjort Lorenzen, der var Medlem af Comiteen i 1838 og enig i sammes Betænkning, der anbefalede Forslaget. Hvorledes denne Mand saavel i denne, som i den forrige Stænderforsamling, havde vilst sig i de forreste Rækker af dem der kjæmpede for Hertugdømmernes faste Forbindelse og Uafhængighed af Danmark, er oplyst i mit Skrift „For Opretholdelsen af den danske Stat i sin Heelhed“, S. 30 og 39. Man har altsaa og deri et flaaende Exempel paa, at Man ingenlunde i Alle, der holdt paa Hertugdømmernes indbyrdes Forbindelse, kunde vente Modstandere af det danske Sprogs Berettigelse. Det samme sees endog af alle de Erklæringer, som baade i 1838 og 1840 afgaves netop af de Stænderdeputerede, som toge sig af denne det danske Sprogs eller rettere sagt den danske Befolknings Berettigelse. Da i det sidstnævnte Aar Striden havde taget en lagnt bitterere Bending end forhen, udtalte de eftertryffeligt og eenstemmigt, at de dansttalende Slesvigere,

faa levende de end ønskede deres Sprog hævdet, dog ingen Forandring attraaede i deres statsretlige Forhold, ingen anden Forbindelse med Danmark end den alt bestaaende *). De Holsteenske Stænder blandede sig heller ikke i nogen Maade i denne Sag, men det blev endog udtalt i disse, at der ikke i det, der i 1840 desangaaende blev anordnet, var nogen Anledning til at tiltroe Regjeringen den Hensigt at løsne Hertugdømmernes indbyrdes Forbindelse **). Det blev i sin Tid, under Udarbejdelsen af Stænderanordningerne ***)) forudsat, at der i de Slesvigiske Stænder vilde ske Bevægelser om det danske Sprog, som Rets- og Forretningsprog i de aldeles danske Distrikter. Det var i Særdeleshed at vente, at naar ingen anden vilde træde frem med et saadant Andragende, saa vilde det komme fra Fald, som man ikke tvivlede paa at ville af Kongen blive udnævnt til Deputeret for det Kielske Universitet. Man fandt det derimod utilraadeligt, at Regjeringen satte noget i Bevægelse med Hensyn til Sproget. Det vilde da let have faaet Udseende af, at den i sin eller i dansk Interesse vilde paatvinge Slesvigerne dansk Sprog, og, som man da maaskee vilde blive tilbøielig til at troe, ogsaa danske Love og Indretninger; dette vilde have gjort et slet Indtryk endog her i Danmark, hvor der til den Tid intet fandtes af den brusende Sprogiver, som siden er bleven saa mægtig, men tværtimod de Skridt fra en noget tilbageliggende Tid, der kunde synes at vidne om hiin Retning, aldeles ikke havde Bifald ****)). Alle, der i de første Aar efter Stændernes Indførelse toge Ordet i vor Presse til Bedste for de danske Interesser i Slesvig, vare enige om, at enhver Forandring i denne Retning maatte udgaae fra Slesvigernes egne Ønsker og eget Løb,

*) „For den danske Stats Opretholdelse“ o. s. v. S. 139—141.

**)) See samme Skrift S. 272—273.

***)) Dette var foreløbig overdraget til begge Cancelliepræsidenter, til Over-Procureuren, daværende Conferentsraad H o p p, og til nærværende Skrifts Forfatter.

****)) See samme Skrift S. 94—95.

og afviste med største Heflighed enhver Sigtelse for en modsat Stræben *). At Regjeringen ikke selv bragte Sagen i Bevægelse, vilde isvrigt naturligtviis ikke udelukke den Mulighed, at hvis, som man dog ikke ventede, et Partie skulde vedblive haardnakked at modsætte sig billige Fordringer, Kongen da ved sin Myndighed kunde gribe ind. Jeg er temmelig vis paa, at Frederik den Sjette aldeles deelte disse Tanker. Han havde erfaret, at han ved enkelte Foranstaltninger i en tidligere Tid havde givet Anledning til at man tillagde ham den Hensigt at vilde fordanske Hertugdømmerne; desto varsommere var han nu for alt hvad der kunde sætte nyt Liv i denne Formodning, men dog vilde han sandelig ikke være meget tilbage, naar han var kommet i den Nødvendighed at skulle stille mellem billige Fordringer og haardnakked Modstand. I de Brudstykker, Wegener har meddeelt af Christian den 8des Dagbøger, findes under 19de April 1832 anført Noget, som denne havde bemærket for Høpp, om Adskilligt, der i Slesvig maatte gjøres for at havde det danske Sprog, og dertil søiet Høpps Uttring, at dette var en delikat Sag. Herved har denne uden Tvivl netop villet udtrykke den Mening, som han deelte med sine Medarbejdere, at Regjeringen idetmindste for Diebliffet ikke burde tage Initiativet i Anliggender af det Slags. Jeg finder det, efter de mig bekendte Forhold, meget troligt, at Høpp for Brindsen, der var den eneste af hvem han ventede at en modsat Mening vilde kunne komme frem i Statsraadet, ved denne Leilighed har yttret sig med den Tilbageholdenhed, som Antegnelsen synes at tilkjendegive. Det var og i fuld Overeensstemmelse med foransførte Synsmaade, at han, som Kongelig Commissarius, under Forhandlingerne baade i 1836 og i 1838 over denne Sag holdt sig fra nogen Meningsyttring desangaaende.

Men Wegener har udfundet, hvorledes de „forhærdebe Modstandere“, som det Nye i Riis Lorenzens Forslag

***) Et Exempel herpaa kan sees samme Skrift S. 276 Note **.

havde flaaet (cfr. S. 239), skulde have udtænkt en listig Udvei til at tilintetgjøre det, nemlig ved, som allerede bemærket, at henwise hans Forslag til den Comitee, som var nedsat i Anledning af et andet Forslag, som netop havde en modsat Retning, i det Samme gik ud paa, at der ogsaa i de danske Bønderkoler skulde indføres tydst Underviisning. Jeg kan nu aldeles ikke forstaae hans Tankegang ved denne Leilighed. Han søger at godtgjøre Utilraadeligheden af det sidstomtalte af en anden Bonde fra det nordlige Slesvig, N. Petersen, om hvem det siges at han var rig, fremsatte Forslag, og de Farer, som dets Fuldbyrkelse vilde have medført for det danske Sprog. Men hvorledes det end hermed forholder sig, saa sees det ikke, at enten dette Forslag kunde vinde eller Nis Lorenzens tabe ved at de kom under fælleds Behandling. Med Hensyn til Petersens Forslag var der allerede næsten 4 Uger førend Lorenzens kom for, nedsat en Comitee, og det viste sig under den Behandling Sagen fik i 1838, at saavel den da nedsatte Comitee, som og Forsamlingen anbefalede begge Forslag, men at Petersens dog havde en mere almindelig Stemning for sig. Det var altsaa ikke det, som kunde vinde ved den Forbindelse, der blev besluttet, men det var snarere Lorenzens Forslag, som havde været udsat for at lide under at det først kom til Forhandling efterat Petersens var antaget, noget som let kunde have været skeet, da det første saa meget sildigere var blevet indbragt. De Medlemmer deels af Comiteen, deels af Forsamlingen, som meest interesserede sig for Petersens, kunde nemlig frygte for at det vilde tabe Stemmer, dersom de ikke ogsaa antog sig Lorenzens. Alt hvad der ellers foregik, taler ogsaa for, at hvis man ved at bringe begge Sagerne under fælleds Comitee har havt anden Bevæggrund end den Lidsbesparselse, som derved blev opnaaet, saa har det netop været at fremme det Lorenzenske Forslag. Det var Falck, der, idet han, som bemærket, erklærede at ville understøtte Lorenzens Forslag, yttrede sig for at det fattes i Forbindelse med Petersens allerede til Comiteebehandling overgivne Forslag. Men Falck havde for stedse, og det allerede for tyve Aar siden, udtalt sig for

Rettens Pleie paa Danst i de reent danske Districter, og vedblev paa alle Sagens Trin i Stændersalen at tage sig af R i s Lorenzens Forslag. Det er endog sandsynligt, at det skyldtes hans Understøttelse, at dette Forslag, trods den betydende Modstand det fik, da Sagen i 1838 kom til Behandling, dog seirede; thi, ligesom det er rimeligt, at hans tidligere Udtalelser have stemt Flere for Sagen, saa maatte hans Anseelse baade som Præsident (hvad han blev i 1838) og som Retslærd, og som den, der desuden allerede fra sin Ungdom var vel bekendt med de Slesvigiske Forhold, have megen Indflydelse paa Forsamlingen, og hvad der endnu mere maatte være til Sagens Fordeel, var den Overbeviisning Enhver havde om, at den Hensigt, hvoraf Forslagets Modstandere vilde hidlede samme, Attraae efter at omstyrte Slesvigs hidtilværende Retstilstand, var langt fra ham. Men det viste sig desuden i 1838, at han ingenlunde var sindet at fremme Petersens Forslag i det Hele; thi han, og han alene, talte da for en Indskrænkning i Samme, der betog det sin Betydning, og dette gav uden Tvivl Anledning til at to Medlemmer afgave et Minoritets-Votum for en saadan Indskrænkning, hvilken og fandt Kongens Bifald. Jeg kommer strax til at berøre denne mærkelige Omstændighed, der, skjøndt udhævet i tilnævnte mit Skrift, S. 138 — 140, dog aldeles er forbigaaet af Wegener. Denne finder det endog haandgribeligt, at det ved den i 1836 vedtagne Behandling af Lorenzens Forslag var lagt an paa Bedragerie, men efter det her Anførte er dette endog utænkeligt. Forfatteren synes at finde det særdeles paafaldende, at Sagen kunde overgives til den ældre Comitee, uagtet Proponenten stod paa Retsættelse af en egen Comitee. Men ligesom Forslagsstillerens Mening herom aldeles intet bindende havde, har den sandsynligviis kun hidrørt fra en Misforstaaelse; thi da senere saavel hans som Petersens Forslag, der, som meldt, ikke fandt Afgjørelse i Stændersforsamlingen for 1836, blev indbragt for Stændersforsamlingen i 1838, erklærede de dem begge enige i, at begge Sager med Hensyn til deres nøie indbyrdes

Sammenhæng bleve behandlede i en fælles Comité. *) Peterfen havde intet mod Lorenzens Forslag og denne intet mod hans, kun deri var Uoverensstemmelse, at hver af dem ansaae sit for det vigtigere. Endnu fortjener det at bemærkes, at under Sagens Behandling i 1838 indlede Comitéens Referent Provst Boiesen sit Foredrag med den Bemærkning, at Stænderforsamlingen, ved at overgive begge Forslag til een Comité, havde anerkjendt, at hverken det ene eller det andet gik ud paa at forfølge en Partieinteresse, men at begge havde et fælles Formaal, at afhjælpe en trængende Fornødenhed, en Overbeviisning, som og maatte fremgaae af begge Partiers Motiveringer. Han tilsvæde, hvorledes Rigtigheden af den nuværende Præsidents i 1836 gjorte Bemærkning om det Unskellige i denne Behandlingsmaade kunde sees af de Angreb, tvende Artikler i "Kjøbenhavnsposten" af 15de Juni og 15de Juli havde gjort derpaa, hvorhos han søgte at vise Skjævheden i de Paastande, som navnlig den første af disse Artikler lagde til Grund. Ligesom dette Foredrag bekræfter, at Falck ved i 1836 at foreslaae de to Sagers Forening netop havde sigtet til at fremme de danske Interesser, saaledes tjener dette og flere Foredrag i denne Sag til at bestyrke den Formodning, at den danske Presses Indblanding i denne Sag, hvori man antog, at allene Slesvigernes Onsker og Interesser burde komme i Betragtning, skilte Sagen ved endeel af de Stemmer, som den vilde have faaet, hvis den i 1836 var kommet til Afgjørelse i Stænderne. Den Harme, som strax havde yttret sig mod hira i 1836 tagne Beslutning, hvori nogle havde seet den Hensigt, at undergrave Nis Lorenzens Proposition, og den Roes, som ved denne Leilighed blev ham ydet, var isvrigt ikke til Hinder i at han i 1838 selv androg paa, at der skulde forholdes i Overensstemmelse med samme. Om denne siger dog Wegener, S. 253, Note 294, at han var Mand for at staae paa sine egne Fødder.

*) Slesvigs Stænd. Tidende for 1838, S. 73.

Jeg har allerede antydet en særlig Omstændighed, der synes at maatte forjage enhver Tanke om den svigefulde Hensigt, Forfatteren forudsætter at have været forbunden med den af Faldt i 1836 foreslaaede og af Stænderne bifaldte Behandlingsmaade, selv om den end ellers havde havt noget Skin for sig. Dette skal jeg nu nærmere forklare; men foreløbig maa jeg bemærke, at N. Petersens Forslag, navnlig saaledes som det blev nærmere bestemt saavel i det nedsatte Udvalg som i Forsamlingens Betænkning, uden at der herved var mødt mindste Indsigelse, ikke havde det Omfang, som det efter Wegeners Fremstilling skulde synes. Det gik nemlig ingenlunde ud paa, at Underviisningen i det tydske Sprog skulde indføres i Bøndestolerne i de danstalende Districter, som en Deel af den Underviisning, Skolebarnet nødvendigviis skulde have; kun under den Forudsætning kunde det være nogenlunde berettiget, at han kalder det en Affindighed (S. 262). Men man vilde kun, at denne Underviisning skulde være at faae i disse Skoler, hvis Forældre eller Børgere attraaede det, og at dertil skulde anvendes tre Timer ugentligen af den sædvanlige Skoletid. At Børn af danstalende Forældre, i danstalende Districter, hvis hele Underviisning iøvrigt foregik paa dansk, og som i dette Sprog skulde confirmeres, skulde, ved denne ubetydelige tydske Underviisning, kunne vende deres Tunger og Hjerter fra det danske Sprog, er en noget synderlig Frygt. Der er heller ikke mindste Spor til at dette Andragende, som just var udgaaet fra de danstalende Districter, og blev forsægtet af disses Affendte, alle saa godt som Bønder og størstebeels varme Talsmænd for det danske Sprogs Indførelse som Rets- og Forretningsprog, herved har havt noget andet for. Die, end hvad der angives, at forhjælpe de Forældre, der ønskede at skaffe deres Børn den paa Grund af det udbredte Samqvem med deres tydsktalende Naboer for dem saa vigtige Kundskab i dette Sprog, Leilighed til uden nogen Bekostning at bibringe dem denne Kundskab. Comiteen og Forsamlingen meente, at hine ugentlige tre Timer, efter den Fod, hvorpaa Folkeskolevæsenet var bragt, saavel i Slesvigs danske Skoler som ellers i

Hertugdømmet, kunde gjerne undværes fra den øvrige Underviisning. Hvad enten nu denne Mening er rigtig eller ikke, saa kan den dog ikke siges at have den indvortes Urime- lighed, at man deraf skulde kunne være berettiget til at drage den Slutning, at det ei kunde være alvorligt meent. Det er dog ofte hos os og det tildeels af kyndige Skolemænd yttret, at de anordnede Underviisningsgjenstande ikke krævede saa lang en Tid, som Skoleanordningerne foreskrive, navnlig efterat den indbyrdes Underviisning var indført, og dette var, efter Be- tænkningens Indhold, Tilfældet i næsten alle hine Skoler, hvorfor Comiteen endog meente, at de Børn, der ei deeltog i den tydske Underviisning, kunde, medens denne gaves, be- skjæftiges af deres Lærer. Dette blev imidlertid under For- handlingerne modsagt af Præsidenten Statsraad Falck, lige- som denne og fandt det stridende mod hele Skoleindretningens Aand, at den tydske Underviisning, der ikke var en Fornøden- hed for Alle, men kun vilde attraaes af et forholdsmæssig lidet Antal Forældre, optoges i den almindelige Skoleunder- viisning, hvorimod han ansaae det gavnligt, at der blev aab- net Leilighed for disse til at skaffe deres Børn saadan Under- viisning for en billig Betaling, udenfor de sædvanlige Skole- timer. *) Skjøndt ellers Ingen udtalte sig i denne Retning, findes der dog i Forsamlingens endelige Betænkning en Mino- ritet, men kun af to, der gjorde denne Mening til deres **). Hvorledes det nu efter alt dette er muligt dog at nære den fjerneste Tanke om, at Falck ved at foreslaae hine to Sagers Behandling af en fælles Comitee, har villet forraade den, der gif ud paa det danske Sprogs Indførelse som Ting- og For- retningsprog, er mig en Gaade, og næsten end mere gaade- fuldt, hvorledes Wegener endog ganske kan forbigaae den nys- nævnte Omstændighed, saavel som alle de øvrige Kjendsgjær-

*) Stænd. Tidenden S. 594—595.

***) S. 1116 — 1117. I Hertugdømmernes Stænderforsamlinger blev der aldrig, saaledes som i de danske, nægtet Minoriteten Ret til ogsaa i Petitioner at frembære deres afvigende Meninger.

ninger, der indeholde et saa fyldestgørende Ufkylds=Beviis, som yderst sjelden nogen Anklaget vil være istand til at føre.

Himn Falck's Indvendning blev saa meget mere vigtig, som Kongen ved sit Rescript 15de Mai 1840, i Overeensstemmelse med det Slesvig=Holsteen=Lauenborgske Cancellies Forestilling, holdt sig nærmest til det i Overeensstemmelse dermed afgivne Minoritets Botum, saa at al den Fare for det danske Sprog, som kunde være at befrygte af Forslaget, derved blev aldeles tillintetgjort. *) Heraf seer man nu og, hvad mange andre Kjendsgjerninger bevidne, hvor langt det var fra Christian den Sde og hans nærmeste Raadgivere at give efter for Dnsker, der i fjerneste Maade kunde føre til at fortydske Slesvig. Man kan ikke nægte, at her netop er viist en yderlig gaaende Barsomhed i Anledning af et Andragende, hvori vel ingen Upartist kunde finde nogen planmæssig Bestræbelse i denne Retning, men som dog mulig i Længden kunde blive til Afbræk for det danske Sprog, og som derhos i ethvert Tilfælde, saaledes som Falck havde udhævet, medførte en Begunstigelse for dem, der ønskede at skaffe deres Børn tydsk Underviisning, hvilken blev ubillig mod den Fleerhed af Skolecommunens Beboere, der maatte lønne Skolelæreren for en Tid, der bedre kunde været anvendt for dem. Den af Kongen tagne Bestemmelse, der, som man kunde vente, opvakte en høj Grad af Utilfredshed i den Slesvigiske Ständerforsamling, blev, i Stedet for fra dansk Side at finde Anerkjendelse, ogsaa her dadel, fordi den havde til Følge, at Statskassen maatte udbetale smaa Godtgjørelser til de Skolelærere, som paatog sig himn Underviisning i Tydsk. **) Men jo større Bægt man fra det danske Sprog og den danske Nationalitets Standpunkt lægger paa, at den tydske Sprogunderviisning ikke i de danske Stoler, i Overeensstemmelse med den store Pluralitets Indstilling, foregik i den almindelige Skoletid (skjøndt

*) See Coll. Tid. for 1840, S. 567, cfr. 565.

**) Wiborger Ständer=Lidende for 1844, S. 2351—2352.

dog heller ikke dette Forslag gif ud paa, at den skulde blive optaget blandt de befalede Underviisningsgjenstande), jo mindre burde man beklage sig over den temporaire Udgift, som fulgte af den istedet derfor valgte Forholdsregel. Man kunde vel sige, at Regjeringen kunde have aldeles ladet hiint Andragende falde. Men det var dog allerede noget stærkt at tilfidesætte det Forslag, som den store Pluralitet i Stænderforsamlingen havde gjort, medens det andet i samme Petition fremsførte Forslag, der kun havde havt meget ringe Pluralitet for sig, ikke blot fuldstændig men endog med et forsøgende Tillæg blev antaget; man kunde forudsee, at dette vilde blive udledt af en særdeles Uvillie mod tydske Underviisning, og det var derfor naturligt, at Regjeringen dog vilde vise, at dette ikke var dens Bevæggrund, men at den kun havde fundet det uret mod Skolecommunen, til Bedste for en Underviisning, der ikke var fornøden for alle, og som kun et Mindretal af Communens Medlemmer kunde formodes at ønske, at tage noget af Tiden bort fra den nødvendige anordningsmæssige Underviisning. Sandelig, hvis en med en saa stor Pluralitet afgivet Petition fra en af de danske Stænderforsamlinger var blevet afflaaet, saa vilde der have viist sig en almindelig og levende Beklagelse, saa at Regjeringen burde have ventet at man herfra, istedetfor at besvære sig over den ubetydelige Udgift, som fulgte af det Lidet, der blev indrømmet de Slesvigske Stænder, vilde have særdeles paafsjønnet den Fasthed, hvormed den havde staaet imod deres næsten eenstemmige Andragende. Men nu var et indskydelsesrigt Partie her i Landet allerede kommet saa vidt, at man vilde, at Kongen skulde regjere Hertugdømmerne uden mindste Hensyn til de Meninger og Ønsker, som der udtalte sig gjennem de lovmæssige Organer, som de nylig havde faaet lige med Danmark. I Slesvig var man, som alt bemærket, i hvieste Grad utilfreds med at ikke mere blev indrømmet; og det er især mærkeligt, at selve Nordflesvigerne paa Stænderforsamlingen i 1840, uagtet Spændingen mellem dem og den øvrige Deel af Stænderne, der nu udgjorde en Pluralitet mod dem, var kommet til en stor Hvide, vedblev

det ældre Dufte i sammes hele Udstrækning og yttrede, at den indskrænkede Raade, hvorpaa Rescriptet havde bevilget Samme, efter deres Overbeviisning ikke vilde tilfredsstille den baade i de høiere og lavere Classer almindelige Trang til Kundskab i det tydske Sprog, hvorpaa Petitionen var bygget. Regjeringen var vistnok allerede nu kommet i en særdeles uheldig Stilling til de forskjellige Stænder, en Stilling, som jeg fandt aldeles uholdbar, og hvorimod jeg intet andet Raad vidste, end den Sammentalsbelse af ansete Mænd fra de forskjellige Statsdele til fælles Overveielse af vore Forhold, hvoraf jeg formodebe, at der for det første vilde udvikle sig en ny Institution, som Forbindelsesled mellem de forskjellige Statsdele, og i Tiden vel en endnu nærmere Forbindelse*).

Som en anden Sag, hvorunder det ved Begyndelsen af Stændervæsenet skal have viist sig, at „Valgloven havde lagt Magten i de fornemme Hjemmethedsfæres Hænder“, nævner Wegener den til det Barnagtige gaaende Iver, hvori de bleve bragte; ved det af Trykkesfriheds-Selskabet udgivne „Kort over Danmark“, hvori Slesvig var optaget**). Det synes vel her at volde nogen Forlegenhed, at det netop var P. H. Lorenzen, der henvendte Forsamlingens Opmærksomhed paa „dette mærkværdige Aktstykke“. ***) Men det skal dog være en Underfundighed, naar dette af to holsteenske Forfattere er nævnt uden at de have tilføiet „at han næsten umiddelbart derefter gjorde Bod for sit Misgreb og siden hele Livet igjennem blev den meest afgjorte og djærveste Modstander af det holsteenske Regiment i Slesvig“. Jeg har vist intet Kald til at staae frem som disse Herrers Sagsfører, men de Bebreidelser, der gjøres dem ved denne Leilighed, lade sig ligesaavel anvende paa mig, der i titmældte mit Skrift S. 30 og 39 ogsaa har udhævet de ganske modsatte Raader, hvorpaa Lorenzen er fremtraadt. Vel har jeg ingenlunde fortiet

*) For den danske Stats Opretholdelse o. s. v. S. 32—37.

***) Side 261.

***) Stænd. Tidenden for 1838 S. 38.

den Deel af hans politiske Løbebane, hvorved han erhvervede den Roes, Wegener tillægger ham, saa lidet som den tidligere, hvori han traadte frem som den yderligste Slesvigholstener. Men det have hine Forfattere ikke heller gjort eller kunnet gjøre, da det just var i Modsætningen til hans senere politiske Rolle, at de havde fundet noget Mærkeligt i at det var ham, der i 1838 gjorde Bevægelse i Anledning af bemeldte Kort. At hans senere politiske Optrædelse skulde være en Bodsøvelse til Afsoning af ældre Synder, var imidlertid ikke faldet mig ind, og der er intet Spor til at han selv har betragtet det saaledes. Jeg har blot ved denne og flere Leiligheder villet fremhæve de klare Kjendsgjerninger, hvorfor man gjerne vil at Alle skulle lufte Dinene, at den skjærende Modsætning til Lorenzens tidligere Færd idetmindste havde en betydelig Andeel i det Indtryk, som det gjorde da han, som dog var tydsk opdraget og kun besværlig talte dansk, pludselig gav sig til at bruge dette Sprog. Saa vel det er mig bekjendt, at dette er noget, der ei maa høres, saa ondt har jeg ved at begribe den Brug Wegener nu gjør af den netop fra Lorenzen udgaaende Bevægelse, som hiint Kort fremkaldte i den anden Slesvigske Stændersamling. Jeg skal intet have imod at man dømmer saa mildt som muligt om hans Overgang fra en politisk Yderlighed til en anden, jeg skal selv ved en anden Leilighed fremsætte en Forklaring af denne Overgang, som jeg har af hans egen Mund, og som er saa lidet ufordeelagtig for hans personlige Charakter som muligt. Men naar han har været en retsindig og fornuftig Mand, saa maa han vel ligesaavel have været det i 1838, som i 1842, kun med forskellige politiske Begreber. Og da seer jeg ikke, hvorledes det Bifald, hvormed Forsamlingen optog hans Optræden i Anledning af hiint Kort, (der iøvrigt ingeniunde var det stærkeste Stykke af hans daværende Slesvig-holsteenske Retning), kan bruges som Beviis paa en fordømmelig Aand hos den. Men asseet endog fra denne mærkelige Inconsequens er Wegeners Bedømmelse af denne Sag aldeles uberettiget. Titelen paa hiint Kort var nu for det Første ikke, som han anfører, „Kort over Danmark“,

men „Kort over Danmark, Holsteen og Lauenborg“*). Dette gav vistnok megen Anledning til at troe, at Selskabet, i hvilket man fandt et Udtryk for den Aand, som da gjorde sig gjældende i Danmark, ei vilde erkjende et Hertugdømme Slesvig, men betragtede Slesvig, der dog fandtes paa Kortet, men under Navn af Sønderjylland, som en Provinds af Kongeriget. Iøvrigt besværede Trykkefrihedsselskabet sig høilig over, at man i dette Kort havde kunnet finde noget Tegnet til den Lyst, at betage Slesvigerne deres nedarvede Institutioner og i deres Sted indføre danske, ja endog at incorporere Hertugdømmet Slesvig i Danmark. Ei alene fralagde det sig med den da ved slige Leiligheder sædvanlige Barme denne Hensigt, men det fandt og en stor Uforstammenhed i at bekynde Selskabet derfor. Det blev derhos til Titlens Retfærdiggjørelse anført, at man ikke i Geographier eller paa Landforter finder Slesvig nævnt som en selvstændig Hovedafdeling af Europa. Dette kunde imidlertid kun den, der var stemt for at tage alt i den bedste Mening, lade gjælde; thi her var jo ei Tale om et Kort over hele Europa, eller et stort Partie af samme, men kun om et Kort over de danske Hovedlande i Europa, hvori Danmark kun var nævnt som Modsatning til de øvrige til Monarkiet hørende Lande. Men hvordan man end vil dømme om denne Undskyldning, og skjøndt man ei bør tiltroe Selskabet den Hensigt, som det i saa stærke Ord fralagde sig, saa havde det dog vistnok viist en beklagelig Mangel paa behørig Bærsomhed, paa Hensyn til den i de øvrige Dele af den sælles Stat herskende Følelse, hvis Pirrelighed dog var bekjendt nok. Man kan derfor, naar man vil være retfærdig, ikke fortænke enten Lorenzen eller de Andre, der deelte hans

*) Lorenzen anførte Titlen saaledes: „Kort over Kongeriget Danmark“ o. s. v. Men det første Ord fandtes ikke, hvilket i Kjøbenhavnsposten for 1838 S. 708 og 709 i en Artikel af Orla Lehmann stærkt blev udhævet, til Beviis for Uredelighed i hans Angivelse, ligesom og det derhos blev paaanført, at Præsidenten ei havde berigtiget det.

Uvillie; men at dette Kort ikke bidrog lidet til den uventlige Stemning, som just fra den Tid begyndte at vise sig i den Slesvigiske Stænderforsamling, ligger klart for Dagen. Blandt andet blev under Sprogsagen dette Beviis paa de Danstes Tilbøielighed til at gjøre Slesvig til en simpel Provinds, og den derved i dette Land vakte Indignation, paaberaabt af en Deputeret, der stod stærkest imod Andragendet om det danske Sprogs Indførelse som Rets- og Forvaltnings-Sprog *). Men ogsaa fortjener det at bemærkes, hvorledes der strax efter at Lorenzen havde gjort Forsamlingen opmærksom paa bemeldte Kort, viste sig Spor af en uventlig Stemning, hvoraf der forhen ikke var seet noget. Saaledes fremkommer nu det vist nok urimelige Spørgsmaal, om Forsamlingens Præsident havde gjort Ret i gjennem Præsidenten for den jydskke Forsamling at erkjendte sig, om hvorvidt dennes Medlemmer ønskede danske eller tydske Exemplarer af den Slesvigiske Stændertidende, i det der paastodes, at den blot med Hensyn til de dansttalende Distrikter af Slesvig trykte danske Oversættelse af den Slesvigiske Tidende ligesaa lidet blev at bortforære til de danske Stænderforsamlinger, som disse sendte den Slesvigiske deres Tidender paa Tydsk **), en Tvivl som aldeles ei havde viist sig, da Præsidenten nogle Dage forhen havde forhandlet det Fornødne angaaende Frieremplarers Uddeling ***). Der blev og senere gjort Forslag om reent at indstille Tidendens Udgivelse paa Dansk, hvorpaa der, efter hvad der angaves, kun vare 53 Subskribenter, og deraf ikke flere end sex i Slesvig ****). Vel blev Forslaget med stor Stemmesleerhed forkastet, efter at Præsidenten med Grund havde bemærket, at Tidendens Trykning ogsaa paa Dansk var en Berettigelse for de danske Distrikter. Men saavel dette Forslag, som hiint vrangvillige Spørgsmaal, der iøvrigt blev uden Virkning, vid-

*) Stændertidenden S. 593.

**) Stændertidenden S. 77—78.

***) Stændertidenden S. 37.

****) Stændertidenden S. 452—475.

nede dog om den Uvillie, som fra den Tid af, da Forsamlingen paa en saa eftertryffeligg Maade var gjort opmærksom paa hiint Kort, yttrede sig; og man feiler vist ikke, naar man antager, at dette i Forbindelse med Bladlitteraturens Virksomhed deels her i Riget, deels i Slesvig, var det der bragte den uheldige Stemning mod det Danske ind i den Slesvigskke Stænderforsamling, hvoraf der intet viste sig 1836.

Wegener nævner endnu det Andragende, der i 1838 af bemeldte Stænder blev indgivet om Forening af begge Hertugdømmernes Stænder, som Beviis paa en allerede da herskende Uro, der bebudede en uhykkelig Fremtid, og levende viste, hvilket Misgreb der var begaaet (S. 262). Det er en ganske mærkelig Opfatning af Forholdene og Tilstandene, hvorfra Forfatteren gaaer ud, naar han saaledes i et Andragende om de Slesvigskke Stænders Forening med de Holsteen-skke finder en Formastelse, hvortil Modet alene kunne komme fra den overvættede Eftergivenhed for Slesvig-Holsteen-skke Dnsker, som Regjeringen skal have lagt for Dagen ved de Indretninger af 1834, som Forfatteren betegner som uhyre Misgreb. Det er jo dog vitterligt for Alle, at der i et Tidrum af omtrent 30 Aar, det er lige fra den Tid, da der opstod Anledning til Frygt for en Forandring i det siden 1720 uafbrudt vedligeholdte legislative og administrative Fælledskab mellem begge Hertugdømmer, idelig og idelig vare, deels gjennem Petitioner, deels gjennem Pressen, frembaarne paatrængende Dnsker om en for begge Hertugdømmer fælles fra Danmark affondret Forfatning. Ligesaa vist er det, at Kongen med al den Bestemthed, hvormed han havde tilkjendegivet, at han ingensinde derpaa vilde gaae ind, dog havde baade i Gjærningen, ligesom alle hans Forsædre, vedligeholdt hiint Fælledskab, og derhos ved udtrykkelig Tilfagn stadfæstet dets Vedvarelse. Det var nu naturligt, at Hertugdømmernes Beboere, selv de som ikke ønskede at knytte dem nærmere sammen end de hidtil havde været, dog maatte være bekymrede for at deres forskellige Stænderforsamlinger kunde føre til en Svækkelse af den hidtilværende Forbindelse, og at de derfor allerede for at

vedligeholde den, kunde ønske Raadgivningen samlet i en fælles Forsamling. Saavel Kongen som hans meest betroede Mænd vare og, da Stænderindretningen blev truffen, belavede paa, at Andragender af slikt Indhold vilde fremkomme fra Hertugdømmerne, skjøndt Kongen og Fleerheden af hans Raadgivere ogsaa vare bestemte for at hiin Forening ei burde indrømmes. Der var vel og en Deel Stemning for at Andragender af det Slags, som stridende mod det, der i Anordningen af 28de Mai 1831 var erklæret for Stænderindretningens faste Grundlag, slet ikke burde tilstedes, men uden videre afvises, og det da naturligviis hvad enten det var i en af Danmarks eller i en af Hertugdømmernes Stændersale noget Forslag derom maatte fremkomme. Dog blev en saadan i sig selv neppe tilstrækkelig begrundet eller tilraadelig Beslutning ikke taget, og de kongelige Commissarier ved Stænderne faae sig derfor ikke besøiede til at modsætte sig selve Forhandlingen om de i alle Stænderforsamlinger efterhaanden fremkomne Forslag om Stændernes Forening, hvorimod de, efter bedste Evne, søgte at overbevise Forsamlingerne om det Ubetimelige i allerede ved Indretningens Begyndelse at andrage paa saadan Grundforandring. Men naar Regjeringen ikke ved sin Magtfuldkommenhed kunde og vilde holde dette Æmne udenfor Stændersalen, saa var det aldeles ikke at vente, at Stænderne enten i Danmark eller i Hertugdømmerne vilde biev ret længe førend de baade der og her almindelig erkjendte mangesidige Uleiligheder, der fulgte af Raadgivningens Adspjittelse i 4 forskjellige Stænderforsamlinger, bragtes paa Bane. Begge de danske Stænderforsamlinger vare og ligesaa hurtige som den Slesvigske og hurtigere end den Holsteenske med at frembære Dristet om Stændernes Forening; og jeg tvivler paa at Forfatteren vil heraf gjøre hine Stænderforsamlinger en Brøde. Men hvorfor begge Sæt Stænder for den samme Handling skal være saa ulige Bedømmelse underkastet, vil det være vanskeligt at begribe. Det er dog aabenbart, at de raadgivende Stænders Forening for begge Hertugdømmer var meget langt fra Fornyhelsen af den ældre fælles og fra

Danmark affondrede Forfatning, og at alle de Grunde, som man gjorde gjeldende for de danske Stænders Forening, ogsaa i det Hele vare anvendelige paa de Slesvigskes og Holsteenskes. Det var ikke mindre mellem disse end mellem hine, med ganske faa Undtagelser, de samme Sager, der kom frem ved de affondrede Stænder, og saaledes vare de mange med Raadgivningens Afsplitning mellem flere Stænderforsamlinger forbundne Hæmminger og Misligheder, som de danske Stænder paaberaabte sig, ikke mindre gjeldende for Hertugdømmerne; og det var netop Betragtninger af det Slags, der fornemmelig lagdes til Grund for den Slesvigske Petition i 1838, skjøndt denne ikke saa fuldkommen som den de Holsteenske Stænder (der af alle fire Stænderforsamlinger senest traadte frem med slikt Andragende) indgave i 1840, holdt alle fra Landets ældre Ret og Privilegier hentede Grunde ude af Sagen *). Allermindst kunde de Slesvigiske Stænder i det, der var foregaaet i 1834, finde nogen saadan Tilbøielighed til at føie sig efter Ønsker i Hertugdømmerne, at de derfra kunde hente Opmuntring til den ovennævnte Petition. Den Dom, Forfatteren udtaler over hiin Slesvigiske Petition af 1838, staaer og i en skjærende Modsigelse med Maaden, hvorpaa dette Anliggende blev betragtet af begge danske Stænderforsamlinger baade i 1838 og 1840, ja man kan gjerne sige eudnu i 1842 **). Man skal heller ikke førend i 1840 i vor Literatur finde nogen Udtalelse imod Foreningen af Hertugdømmernes Stænder, hvilken man meget gerne havde seet, naar ligeledes de danske Stænder, hvilket vist nok da useilbar maatte være skeet, vare blevne forenede.

Der indbragtes iøvrigt i den Slesvigiske Stænderforsamling for 1838 meget videre gaaende Petitioner end den, som Statsraad Wegener har fundet saa formastelig. Men disses

*) See den Holsteenske Stændertidende for 1840, S. 947—959.

**) Jevnfør mit Skrift: „For den danske Stats Dyreholdelse i sin Heelhed“, S. 24—31.

Skjæbne vidner netop om hvor langt de Slesvigſke Stænder den Tid vare fra at attraae nogen Løsning af de Baand, der bandt dette Hertugdømme til Danmark. Der indkom nemlig af Cancellie-Secretair Clauſen et Forſlag om at andrage paa, at den Slesvig-Holſteenske Landdags forfatningsmæssige Skattebevillingsret maatte overdrages til en forenet Slesvig-Holſteensſt Stænderforsamling, hvortil der knyttede sig et andet af den ſiden ſaa bekjendte Peter Hjort Lorenzen, om en fuldkommen Adſkillelse af Hertugdømmernes Finanſer og Statsgjeld fra Danmarks, ſamt om en ſærlig Forvaltning af Hertugdømmernes Finanſer og Statsgjeldsvæſen under en Directeur, der ſkulde være den forenede Stænderforsamling ansvarlig. Men begge diſſe Forſlag bleve tilbageviſte uden at nogen Comitee blev nedſat, og navnlig blev Lorenzen haardt angrebet, i Særdeleſhed af Hertugen af Auguſtenborg, og det ſaavel paa Grund af Forſlagets Indhold, ſom fornemmelig for den Fremfærd, ſom han havde brugt for at tilveiebringe de Petitioner, hvormed han underſtøttede det *). Fornævnte Forſlag kunne ſaaledes ikke tjene til Beviis for den Paaſtand, at den ulykkelige Mand, der viſte ſig i de ſidſte Slesvigſke Stænderforsamlinger, allerede oprindeligiſt var herſkende, og havde ſin Spire i Maaden, hvorpaa Forsamlingen var dannet. Bemeldte Forfatter har ei heller dertil benyttet dem, hvilket dog vel fornemmelig har ſin Grund deri, at det ſtærkeſte af hine Forſlag kom fra en Mand, der ſiden, maaskee nærmest foranlediget af den haarde Maade, hvorpaa han ved denne Leilighed blev tilbageviſt, antog en ganſke anden politiſk Rolle, hvorved han vandt at blive ſtillet i den overſte Række af ægte danſke Patrioter. Men ligesom ethvert Beviis, Wegener har villet føre for hiin Paaſtand, brifter, ſaaledes ligger der i det allerede Udviklede et uforkaſteligt Beviis for det Modſatte. Jeg kan imidlertid ikke undlade af det meget Stof, der ligger for Alles Dine, ſkjøndt Ingen ſynes at ville ſee

*) See den Slesvigſke Stænderforsamling for 1838, S. 429—442.

det, endnu at fremtage tre af de paa den første Slesvigſke Stænderforsamling behandlede Sager, der klarlig bevise, at denne ingenlunde gjorde sig til Træl af den Holſteefte, eller ubetinget ønskede sig den i Holſteen gjældende Retstilstand, og ligesaa lidet var behersket af aristokratifſke Interesſer, ligesom de tillige viſe, at Regjeringen ikke var ængſtelig for at gennemføre endog meget indgribende Forandringer, fordi de havde fundet Modstand enten i begge Hertugdømmernes Stænderforsamlinger, eller ſærlig i den Holſteenfke.

Den første Sag, som jeg ſaaledes ſkal nævne, er den om Toldvæſnets Forandring. Jeg ſkal ingenlunde udhæve alle de Enkeltheder, hvori denne Sag frembyder et Stof, ſom her var at bruge, men kun holde mig til det, der var Hovedpunktet. Den Holſteenfke Forsamling fraraadede i dens Fleerhed Udgivelsen af den i Udkaſt forelagte Lov, i Særdeleshed fordi den Ophævelse af den enkelte Diſtrikter og Stænder tillagte Toldfrihed, der var dens Grundvold, hverken kunde findes retfærdig eller henſigtsmæssig ſpændt den de Paagjældende tilkommende Erſtattung var udfundet, enten ved fri Overeenkomst, der forſt og fremmeſt maatte ſøges, eller paa retlig Maade. Et Mindretal fandt vel at Loven, med de Forandringer, ſom det foreslog, ſtrar burde udgives, men kun under Forbehold af Erſtattung, og det meente, at hvad enten mindelig Overeenkomst kunde erholdes eller Godtgjørelsen ſkulde bestemmes ad Rettens Bei, maatte endelig Beſlutning ikke tages inden Forſlag dertil var bleven forelagt Stænderne til Prøvelse og Bedømmelse. I de Slesvigſke Stænder blev derimod Fleerhedens Mening væſentlig overeenſtemmende med den, ſom i de Holſteenfke Stænders var Mindretallets. Ved den under 1ſte Mai 1838 udgivne Toldforordning, der, under Henſyn til adſkillige af Stændernes enkelte Bemærkninger, var overeenſtemmende med det dem forelagte Udkaſt, bleve de omhandlede Friheder fra 1ſte Januar 1839 af ophævede under Forbehold af den Erſtattung, der maatte blive beſtemt, men uden at der udtaltes noget om Maaden, hvorpaa den ſkulde udfindes. Denne vigtige Reform, der gav Statsindtægterne en meget betydelig

Tilvært, blev saaledes gennemført, uden at Kongen bandt sig til nogen af Stænderforsamlingernes Forslag, men især blev Loven i høj Grad afvigende fra den Mening, der i de Holsteenske Stænder var Fleerhedens. At Privilegierne der havde stærkere Talsmænd end i de Slesvigiske, maa vistnok tildeels forklares deraf, at der baade i Holsteen vare flere og større privilegerede Districter, og at de klosterlige og adelige Godser der havde en betydeligere Repræsentation, end i Slesvig. Men hvor høit eller hvor lavt man end vil ansætte Virkningen af denne Forstjæl, saa vidner Sagen dog om, at de Slesvigiske Stænder ikke slavisk gik i de Holsteenskes Spor. Ogsaa viste det sig, at Regjeringen end ikke tog i Betænkning at gaae uden for begge Stænderforsamlingers Raad, selv hvor det gjaldt at gjøre en høit indgribende Forandring i de bestaaende Forhold, naar den med fuld Overbeviisning erkjendte, at det almene Vel og den sande Retfærdighed krævede en saadan Forandring. Om Erstatningen kom iøvrigt Regjeringen mindelig overeens med de Paagjældende inden Stænderne i 1840 traadte sammen, saa at intet videre Spørgsmaal om dens Udfindelse opstod. I hiint Mellemlum havde og den Erkjendelse mere og mere udbredt sig, at Forordningen baade var retfærdig og at den vilde være til Landets sande Vel, ligesom man heller ikke gjorde sig Haab om ved fortsatte Modforestillinger at kunne opnaae større Erstatning, end den, der tilbødes af Regjeringen, der ikke ved Forordningen havde underkastet sig nogen Regel med Hensyn til dens Bestemmelse. Der haves i de danske Stænders Historie intet Exempel paa en uden disses Samtykke foretagen Lovforandring af en saa indgribende Art. Dette maa vistnok forklares deraf, at der heller ikke her fandtes nogen retlig begrundet Tilstand, der i den Grad var i Strid med alle Statsinteressser, som hine Toldprivilegier, hvilke gjorde en paalidelig Ordning af Toldvæsenet over hele Landet umulig. Men det staaer dog ligesuldt fast, at Kongens, eller om man vil, den samlede Stats Kraft ingenlunde ved Stænderindretningen var blevet svækket; tværtimod vil man

ikke, fra den Tid vore Konger regjerede Hertugdømmerne uden Stænder, finde Exempler paa en saa stor og med saa megen Rasthed gennemført Forandring i den hidtilværende Tingenæs Orden, det skulde da være den der skete ved Fdg. af 15de Decbr. 1802, der dog ikke ganske var af samme Natur *) Forsaavidt nogle Uttringer, som den Kongelige Commissarius havde brugt under Toldfogens Forhandling, gav Anledning til den bekjendte Paaastand om at den forøgede Indtægt, som den nye Toldlov for Hertugdømmerne medførte, ubelukkende skulde komme disse tilgode, saa kan det her være nok, at Regjeringen ei gif ind paa denne Paaastand, og at der altsaa ei kan være Tale om nogen Slesvig-Holstenerne vliift Begunstigelse.

Den anden Sag, som jeg her skal paapege, er den Forordning om Sæindrulleringsvæsenet, hvortil i 1835 og 1836 Udkast blev forelagt de Holsteenske og de Slesvigiske Stænder. De første erklærede sig, i deres Flerhed, aldeles mod denne Lov, holdende for, at der deels efter den hidtil i Holsteen bestaaende Tingenæs Orden, deels af almindelige Grunde ikke i Fredstider burde ved Tvangsforanstaltninger udtages Mandskab til Flaadens Bemanning, hvilket maatte kunne faaes ved frivillig Forhyring. I Stænderforsamlingen for Slesvig, hvor den facitiffke Tilstand hidtil og for en Deel havde været en anden, fik derimod den modsatte Mening Stemmesflerhed. Sagen, hvori Falck var Referent, blev der behandlet med megen Sagskundskab og i den bedste Aand, og det blev derved Regjeringen saa meget lettere, uagtet den Holsteenske Stænderforsamlings Modstand, i det Væsentlige at sætte den tilsigtede Reform igjennem, hvilket og skete ved Fdn. af 17de April 1838. Denne gif end ikke synderligt ind paa de fra den Slesvigiske Stænderforsamlings Side foreslaaede Forandringer i det forelagte Udkast, navnlig paa Ophævelsen af Sølomitdistrikterne. Denne, der af bemeldte Stænderforsamling var understøttet med

*) Papirpenge's Indførelse ved Fdg. 5te Jan. 1813 var vel i sig selv en endnu stærkere Forholdsregel; men da den om et halvt Aar igjen maatte opgives, saa kan den ikke her komme i Betragtning.

vigtige Grunde, havde og længe været under Spørgsmaal i Danmark, men fandt stedse en saa bestemt Modstand i Admiralitetets-Collegiet, hvilket endog vilde have de i Sølmitidistrikterne fødte Personers Forbindelse med Søkrigstjenesten ffærpet *), at Betænelighederne beholdt Overhaand, indtil omsider hilm af de Slesvigfke Stænder foreslaæde Forandring blev indført ved Lov af 12te Febr. 1849, efterat der allerede i de Roeskildfke Provindfialstænder for 1846, i Anledning af det da forelagte Udkast til en Værnepligtflov, derom var gjort Andragende, medens derimod den jydffe Stænderforsamling havde forkastet et Vædringsforflag i denne Retning. Her har man ikke blot endnu et Exempel paa, at den Slesvigfke Forsamling ikke lod sig beherske af den Holsteenfke, og at Regjeringen end ikke tog i Betænkning at holde over sit Lovudkast, selv i det, hvorimod begge Stænderforsamlingerne erklærede

*) See Viborger Stændertidende for 1844, S. 119—122, og den Roeskildfke Stændertidende for samme Aar, S. 70—74. Saalænge Sølmitidretningen fulde vedligeholdes i Danmark, kunde Regjeringen ikke vel undvære den i Hertugdømmene; thi disse vilde da ikke have kunnet levere forholdsmæssigt Mandfkab til Søkrigstjenesten, naar ikke paa den anden Side Udfrivningen fulde saaledes mebtage dem, der dreve Søfart, at denne Næringsvei derunder vilde lide. Denne Sag hørte til de mange, hvori Heelftatstanken maatte hos den hiesfte Regjering have en saa afgjørende Vægt, at den blot provindfuelle Raadgivning, hvor vel den ellers kunde være begrundet, ikke kunde faae nogen stor Betydning. Imidlertid opvakte hverken den eller Toldfagen nogen mærkelig Spænding i Hertugdømmene. Disse to Sager bidroge derfor ikke libet til for Diebliffet at formindfke de Betæneligheder, jeg, som fremsført, tidligere havde næret ved de fire adfplittebe Stænderforsamlinger. Den Tid herfkebe der endnu en saa god Aand, at Indretningens Brøst blev mindre iginesaldende. Men ved de Bevægfelfer, som det kort efter foresaldne Tronffifte foraarfagebe, blev det mig klart, at et forenende Led var uopsættelig nødvendig, naar Statens Sammenhold et fulde udsættles for Fare, og jeg arbeidede derfor ved enhver Leilighed paa at faae denne Mangel afhjulpen, uden at dette dog blev opnaæet.

fig. Men man har her endog et flaaende Exempel paa at just Forbindelsen mellem begge Hertugdømmerne tjente til at bringe ogsaa den Holsteenske Lovgivning i Overensstemmelse med den danske, Noget hvorpaa det var let at anføre flere Exempler, medens Man skal have ondt ved fra den Tid af da Slesvig kom under den danske Konges udelukkende Herredømme at finde noget Exempel paa at den Slesvigiske Lovgivning har, paa Grund af sin Forbindelse med Holsteens, fjernet sig fra den danske.

Den tredie Sag, som jeg her skal nævne, er den om Pressetilstanden i Slesvig, hvorom der indgik et Andragende fra den første Slesvigiske Stænderforsamling. Dette Andragende blev sat i Bevægelse af den oftere forhen omtalte Peter Hjort Lorenzen, der under 16de Mai 1836 indførte sit i saa Henseende indgivne Forslag i Forsamlingen og udviklede, hvorledes Pressens lovbegrundede Frihed i Gjærningen var ophævet derved at den Slesvig-Holsteenske Regjering, i Henhold til sin Instrux, ansaae sig berettiget til endelig og med Udelukkelse af Adgang til Domstolene at afgjøre Besværinger over Politiforbud mod trykte Skrifter. Forsamlingen besluttede strax med stor Stemmesleerhed, at der i denne Sag skulde nedsættes en Comitee, og valgte til dens Medlemmer Etatsraad Falck, der blev Ordsfører i Sagen, Proponenten og Vicepræsidenten Justitsraad Jaspersen *). Det nedsatte Udvalg anbefalede paa det Indstændigste det gjorte Forslag, som og med megen Barme blev understøttet af flere Medlemmer, hvoriblandt Grev Christian Reventlow bør mærkes **), hvem og Ordsføreren takkede for hans Barme, medens han dog erklærede sig mod nogle af denne gjorte yderligere Forslag. Kun den kongelige Commissarius talte mod Forslaget, hvorimod især Ordsføreren, Forslagsstilleren og Grev Reventlow af alle

*) Stændertidenden S. 344—347, sfr. S. 281.

***) Som foran bemærket var denne i sin Egenstøb som Besidder af Grevskabet Sandberg en blandt de fire af Kongen udnævnte Medlemmer af Ridderstabet.

Kræfter toge sig af samme. Forsamlingen besluttede med 27 Stemmer en Petition efter Proponentens Andragende *), hvorimod et Mindretal af 7 yttrede en afvigende Mening. Denne Minoritet var imidlertid enig med Flerheden i Grundføtningen, at Sager af det omhandlede Slags burde høre under Domstolene, kun holdt den for, at dette ei for Tiden kunde gennemføres, fordi der manglede Lovbestemmelser angaaende Strafansvar for Trykkesfrihedens Misbrug, og androg derfor paa, at en Lov desangaaende maatte blive forelagt næste Stænderforsamling **). Den Sag, der saaledes med stor Stemme fleerhed, ja man kan i en vis Betydning sige med Stemmeeenhed, gik igjennem i den Slesvigiske Stænderforsamling, fandt nu i høieste Grad Gjentklang i vor Presse, og jeg erindrer mig i Særdeleshed en velstreven Artikel i Kjøbenhavnsposten, der med stor Varme tog sig af samme og skarpt gjennemgik den kongelige Commissarii Indvendinger. Andragendet gik nu ud paa at beholde den ældre Pressefrihed, saaledes som Hertugdømmet forhen havde havt den fælles med Danmark, hvilken Trykkesfrihed, efterat den som Følge af det tydske Forbunds Beslutning var betaget Holsteen, dog var med nogen Indskrænkning vedligeholdt i Slesvig, men først ved en Praxis, der søgte Medhold i Instruxionen for Provinzialregjeringen, var kommet omtrent paa samme Fod som i Holsteen. Forslaget hidrørte fra en Mand, som den Tid gik til det Øverste i den Slesvig-Holsteenske Retning, og det blev understøttet af en Mand, som man hos os er blevet vant til at regne til Spidsen af Slesvig-Holstenerne, og der var ikke en Eneste af Forsamlingens Medlemmer, der ikke i det Væsentlige bifaldt Samme. Det synes derfor, at denne Sag maatte være nok for at overbevise Enhver, der vil tage mod Overbevisning, om, at den i Hertugdømmet herskende Hengivenhed for den indbyrdes Forbindelse den Tid ikke gik saa-

*) Stændertidenden S. 945—972.

***) See 2010—2015.

vidt, at man i det ene, navnlig i Slesvig, skulde foretrække den Tilstand, som var og maatte vedblive i Holsteen, for den, som man i sig fandt bedre, og hvori man var Danmark nærmere. Ogsaa seer man, at der heller ikke da i Forsamlingen var Tanke om gjennem Pressens Forkuelse at undertrykke Meininger og Stemninger, som ikke vare et vist Partie tilpas. Fornævnte Andragende blev imidlertid fort og tørt afflaet ved den under 12te Mai 1838 udfærdigede Kundgjørelse til de Slesvigiske Stænder angaaende Resultaterne af deres Forhandling i 1836*). Hvad man end fra andre Sider maatte finde at dable ved dette Sagens Udfald, saa indeholder ogsaa det dog et Beviis paa, at Regjeringen ingenlunde havde givet Magten over Hertugdømmerne i Stændernes Hænder. Jeg veed imidlertid ikke, om den Mistænklichkeit, der i ethvert af den daværende Regjering's Skridt, forsaavidt Samme angif Hertugdømmerne, viner en lønlig Virkning af Holstenernes Lumskhed og dens egen blinde Godtroenhed, gaaer saavidt, at man ogsaa i hiint Afslag vil søge en Eftergivnenhed mod Holsteenske Duffer. Men dette vilde ikke alene være den meest vilkaarlige Paaastand, det vilde og have al indvortes Rimelighed og en Række af klare Kjendtgjæringer mod sig. Foruden hvad der ligger i det nylig Anførte om Sagens Gang i den Slesvigiske Forsamling saavel som om de Personligheder, som deri toge Deel, lader det sig end ikke tænke, at der fra Holsteenske Side skulde have viist sig nogen Lyft til at træde i Veien for den friere Presseforfatning i Slesvig, som dettes Stænder med saa megen Iver vilde hævde. Man var i Holsteen ligesaa lidt som i andre tydske Forbundslande tilfreds med de Indskrænkninger i Pressefriheden, som vare udgaaede fra Forbundsdagen, og medens man nu ei kunde gjøre sig Haab om at faae disse Indskrænkninger hævdede i Forbundslandene, var det dog en Tilflugt at have et censurfrit Venne- og Naboland, hvori man kunde faae det trykt, som Censuren hjem-

*) Stændertidenden S. 13.

me ei vilde tilståede. Strax efterat Censuren var indført i Holsteen, saae man og dets Forfattere at benytte den Slesvigskke Presse. Dette var netop den nærmeste Grund til at Regjeringen fandt ei ganske at kunne lade det blive ved den ældre Trykkefrihedstilstand i Slesvig, der var den samme som den vi havde i Danmark indtil 1799; men fandt den Anordning fornøden, der udkom under 22de Febr. 1820. Denne gif dog ikke videre end til at styrke det Værn, som de ældre Anordninger havde villet reise mod Trykkefrihedens Misbrug, ved at tilføie den Forpligtelse, strax at aflevere et Exemplar af hvert trykt Skrift under en vis Størrelse til Politiofsynet, som Forordningen 27de September 1799 med en liden Forskjel i Henseende til Artetallet havde paabudet for Danmark, og det uden dermed at forene det ved Placaten af 13de Mai 1814 befalede foreløbige Estersyn, hvorved Trykkefriheden i Danmark var blevet forqvaklet *). Jeg tør og paastaae, at det Kieler Correspondentsblatt og andre Holsteenskke Blade toge Ordet for den Slesvigskke Pressepetition, skjøndt jeg ikke har disse Blade ved Haanden, og heller intet Særligt i saa Henseende har bevaret i Hufkommelsen, fordi der aldeles ikke passerede andet end hvad man maatte vente. Vel antager jeg, at det Slesvig-Holsteen-Lauenborgskke Cancellie, og deriblandt Overprocureuren, der som Kongelig Commissarius i Slesvig af alle Kræfter havde forfægtet den ved den antagne Fortolkning af Regjerings-Instructionen **) der indførte Trykkefrihedstilstand, søgte at hævde denne. Men dette har dog ingenlunde været af Tilbøjelighed til at holde Hertugdømmerne sammen i

*) See nærværende Skrift 1ste B. S. 98 ff.

**) Jeg for min Deel var overbevist om, at Instruxen ikke indeholdt nogen sand Hjemmel for hin Fortolkning, og jeg antog tillige, at det havde været den rette Politik at holde ved den i 1820 med meget godt Overlæg valgte Forholdsregel. Men dette ligger for langt fra den Side af Sagen, som jeg har havt Anledning til at berøre, til at jeg derpaa videre tør indlade mig. Jeg havde, efter min daværende Embedsstilling, aldeles ingen Stemme i hlin Sag.

et Forhold, hvori de ikke selv ønskede det. Aarsagen har derimod ligget i deres Forestillinger om selve Pressesfriheden og Midlerne til at raade Bod paa dens Misbrug; men disse Forestillinger vare i det mindste ligesaa bestemte hos alle, der ellers havde Indslydelse paa hiin Petitions Skjebne. Navnlig havde Kongen selv i flere Aar fattet en levende Uvillie over den Misbrug, som her blev drevet mod Pressen. Til den ædle Konges Ære vare det bemærket, at denne Stemning var ældre end den Tid, da Pressen begyndte igjen at faae nogen politisk Betydning. Den havde, saavidt jeg kunde mærke, sin Rod i hans inderlige Modhuelighed for de nedrige Angreb paa Medborgeres Ære, der en Tidlang gik ud fra Raketten og andre Smudsblade, saavel som fra den hæslige Maade, hvorpaa et vist Parti, der vilde betragtes som Kirkens og Kongemagtens troe Bogtere, med Kongeloven og Landsloven i Haanden søgte at opægge Regjeringen og Folket mod de Universitetslærere og Præster, i hvis Lære de ei fandt bogstavelig Overensstemmelse med den ved hine Love omhegnede Tro, eller hos hvem de kunde udspeide nogen om end nok saa uvæsentlig Afvigelse fra de befalede rituelle Former. Det var ikke uden en vis Uvillie at Kongen gav efter for de juridiske Betæneligheder, der vare i Veien for at standse hvad den umiddelbare Rets- og Sædelighedsfølelse saa bestemt fordømte, og Cancelliet maatte til den Tid fra mange Sider høre ilde forbi der ei blev grebet ind. Men ogsaa da Dagspressen begyndte at tage sig ivrigt af Statens indvortes og udvortes Anliggender, var den Maade, hvorpaa den gjorde dette, lidet skiftet til at forandre hin Kongens Stemning, og ligesom adskillige umiddelbare Rescripter vise, hvor meget det var Kongen om at gjøre at hemme det forannævnte Uvæsen *), saaledes blev han

*) Jeg skal her blot bringe i Erindring Rescriptet af 4de Decbr. 1831 (see Udsings Samling), der viser, at i Særdeleshed den haanlige Omtale af fremmede venstabelige Magter, hvortil visse Blade vare saa tilbøielige, og de forklæbte Angreb paa Embedsmænd eller Privatpersoner, som ligeledes hørte til Dagens Orden, hørte til det

og i Særdeleshed tilbøielig til i det mindste med Hensyn til Bladlitteraturen at indføre en Tilstand lig den, der havde dannet sig i Hertugdømmerne og navnlig i Slesvig. Der ere vistnok endnu Adskillige, der have i Grindring, hvorledes et herom udbredt Rygte fremkaldte den i Begyndelsen af 1835 indgivne med en Mængde Underkrifter af høit anseete Mænd forsynede Petition, saavelsom det ikke mindre bekjendte Rescript af 26de Febr., der er at læse i Collegial-Tidenden og i Udsings-Samling, og som foranledigede Trykkesfrihedsseksbet. Kongen, hvis Resolution vidner saavel om hans Selvfølelse som om hans Misshag med hiint Andragende, der var af en da ganske usædvanlig Natur, vilde naturligviis ikke gjøre Regnskab for hvorvidt han havde næret den Tanke, hvorimod hiin Petition var rettet. Udentviivl vedligeholdt sig den Mening, at en Forandring af foransførte Slags havde været paatænkt, og man var vel i nogen Tid i Tvivl om hvorvidt den ikke endnu kunde være at vente, men man kom dog snart til den Tro, at den var opgivet, og dette tilskrev man fornemmelig Petitionen. Imidlertid erfarede jeg, at der tillige hos nogle af dem, der ivrigt havde taget Deel i Petitionen og det strax derefter stiftede Trykkesfrihedsseksbet, var en Mening om at jeg, men ogsaa jeg alene blandt Kongens Raadgivere i denne Sag havde fraraadet den vaatænkte Forandring. Skjøndt jeg til hiin Tid bevarede hvad der om alt dette var mig bekjendt i dyb Hemmelighed, finder jeg dog nu

Kongen ønskede undertrykket. Naar man med dette Rescript sammenholder den Instrux af 25de April 1833, der og findes hos Udsing, vil man see, hvormeget Cancelliet har formaaet Kongen til at frasalde af hvad der i bemeldte Rescript var tilfigtet. Den lange Tid, der ligger mellem denne Instrux og den til dens Udarbeidelse givne Befaling, hidrørte ikke fra nogen Seendrægtighed i at opfylde Kongens Befaling, men derfra, at Kongen, der ugjerne vilde indskrænke sig til det Cancelliet havde foreslaaet, lod Sagen hvile en Tidlang, men siden igjen optog den og da afgjorde den i Overeensstemmelse med Cancelliets Forslag.

ingen Betænkelse ved at bekræfte, at det, der saaledes blev antaget, i det Væsentlige forholdt sig rigtigt, da jeg derved uden at komme Nogens, være sig Levendes eller Dødes, Ære for nær, kan opløse et ikke uvigtigt Punkt i vort offentlige Liv. Det var iøvrigt, som allerede bemærket, kun med Hensyn til Bladlitteraturen at Sagen var sat i Bevægelse, og den dreiede sig fornemmelig om det Spørgsmaal: hvorvidt nogen Indskrænkning kunde skee i den hidtil lovhjemlede Frihed, uden at Stænderne først bleve raadspurgte. Jeg har blandt mine Papirer fundet Concepterne til to Betænkninger, jeg desangaaende har afgivet (saadanne Concepter har jeg ellers meget sjældent opbevaret), og jeg har gjennemlæst dem med Tilfredshed, forsaavidt jeg deri finder Stadfæstelse paa hvad jeg var mig bevidst om den Fasthed, hvormed jeg stedse holdt over hvad der var min Overbeviisning, ligesom jeg ikke kan andet end finde mine Slutninger i alle Sagens Dele rigtige*). Med alt det er det, under Tingenes senere Gang, ofte faldet mig ind, om jeg, forsaavidt jeg maatte have været Medaarssag til at den paatænkte Forandring blev holdt tilbage, ikke derved har gjort mit Fædreland en slet Tjerneste, noget der og stundom er blevet mig forekastet af dem, der havde været for en saadan Forandring. Da jeg imidlertid ikke blot har handlet efter bedste Overbeviisning, men, som jeg med fuld Fortrøstning antager, ogsaa efter en fra det Standpunkt, hvorfra Sagen da maatte sees, velbegrundet Overbeviisning, saa kan jeg dog intet have at bebreide mig. Men de hadefulde og forhaanende Uttringer, hvormed jeg i adskillige Aar blev overøst i vore Blade, som Trykkefrihedens Fjende, have og saa meget mindre kunnet gaae mig til Hjerte, som min Benidstthed sagde mig, at hvis jeg havde feilet i dette Anliggende, saa har det været i en ganske modsat Retning af den, hvorfor jeg er ble-

*) Maaſkee jeg engang meddelede fornævnte Betænkninger i deres Heelhed; jeg vilde gjerne have gjort det ved denne Leilighed, men jeg har ikke vovet derved yderligere at vidtløftiggjøre denne Sags Afhandling paa dette Sted.

vet angreben. Iøvrigt maa jeg tilføie, at jeg allerede den Tid var overbevist om, at den Tilstand, hvori Plakaten af 2den October 1810 og 13de Mai 1814 havde bragt vor Trykkefrihed, var saa uholdbar, at jeg vilde have været meget villig til at ombytte den med en til Blade og Skrifter paa ganske saa Art indskrænket virkelig paa tilstrækkelig Lovhjemmel hvilende Censur, hvorimod der, hvad de større Skrifter angaaer, blev at forholde efter Forordn. 27de Septbr. 1799. Men hvad jeg maatte holde fast ved var, at det, nu da Stænderindretningen var blevet aldeles ordnet ved Forordn. 15de Mai 1834, vilde stride mod det ved Anordningen af 28de Mai 1831 givne Tilfagn, at gjøre en saadan Forandring uden først at raadspørge Stænderne. Dette vilde vistnok ogsaa efter den hele Stemning have været aldeles utilraadeligt, medens heller Ingen vilde tilraade, at gaae til Stænderne med en saadan Lov.

Skjøndt nu saaledes den Tanke, at bringe den danske Trykkefrihed i nærmere Overensstemmelse med den, der havde dannet sig i Slesvig, og som formeentlig havde faaet Hjemmel ved Instruxen for Provindstjalregjeringen, blev opgivet, saa bortfaldt dog derved ikke den Mening, at denne Tingenes Orden i sig var at foretrække for den som sandt Sted i Danmark. Hvad der senere var foregaaet, bestyrkede endog Kongen saavel som hans indflydelsesrigeste Raadgivere i den Mening, at der ad den ordentlige Retstvei ikke var meget at udrette til at hæmme Pressens Misbrug, der snarere vare i Tiltagende end i Aftagende. Da Kongen fandt det nødvendigt at foretage noget i denne Retning, bifaldt han dog, at der gjordes Forsøg paa ved et Stænderne forelagt Lovudkast at styrke det Bærn, Presseloven skulde indeholde *); men da hans Forventning om dette Middels Virksomhed, som begribeligt er, kun var saare indskrænket, søgte han ogsaa at give de øvrige Midler, hvortil han i de gjældende Love fandt nogen

*) Sevnfør dette Skrift 1ste Bind, S. 272.

Hjemmel, den muligste Kraft, hvilket til Exempel kan sees af Rescriptet af 10de April 1836 *). Af denne Stemning er det let at forklare sig, at fornævnte Slesvigiske Petition ikke blev taget i Betragtning; og jeg skulde haabe at man, efter alt hvad jeg her har forklaret, vil finde, at enhver Formodning om en lønlig Slesvig-Holsteensk Indvirkning, som man her kunde have Lyst til at opstille, ikke allene vilde være grebet af Luften, men endog staae i Modsigelse med afgjorte Kjendsgjerninger.

XLIII.

Hvad der nylig er udviklet om flere Sagers Gang i de to første Stænderforsamlinger for Hertugdømmerne, turde til Overflødighed bekræfte, hvad der forhen af selve Maaden, hvorpaa Provindsialstændernes Indretning blev ordnet, er beviist, at der til den Tid aldeles ikke var noget som kunde opvække rimelig Frygt for at Slesvig-Holsteenske Onsker eller Interesser derigjennem bleve fremmede til Afbræk for danske. Der vilde endnu i Stændernes Historie fra sammes første Tider være mange flere Kjendsgjerninger af lige Besskaffenhed at finde, men jeg har anseet det fornødent at give de enkelte, som jeg vilde benytte, en saadan Udvikling, at deres Beviisraft maa blive ret indlysende, endog for dem, der ere stærkt indtagne for den modsatte Mening, og for ikke at blive for vidtløftig, har jeg maattet lade meget ligge af det andet Stof, der frembød sig. Det vilde derimod være mig saare hjært, om En eller Anden skulde finde sig opmuntret til at eftergranske Stændernes Aarbøger, for at prøve hvorvidt der enten i selve de paaberaabte Kjendsgjerninger, naar disse nøiere betragtes, eller og i Andet hvad der til hine Tider foregik i Stænderne, maatte være noget som svækkede det Beviis, jeg har fundet i de af mig udhævede Sager. Jeg er ganske vis

*) cfr. dette Skrift 1ste Bind, S. 109.

paa, at sliq Prøvelse blot vil tjene til at bestyrke, hvad jeg her har anført.

Iøvrigt maa jeg bede, at man holder sig klart for Die, hvad det er som fra andre Sider er blevet paaftaaet og fra min modfagt. Jeg er langt fra at nægte, at der ved Provindstændernes Indspørelse blev lagt en Spire til den Splidagtighed mellem de under Kongens Scepter forenede Folk, der siden har faaet en saa frodig Væxt; jeg har tvertimod udviklet hvorledes jeg fra først af havde næret Frygt for dette Onde og ved flere Leiligheder bragt Midler i Forslag, der efter min Overbeviisning vilde have kunnet raade Bod derpaa. Men naar det paaftaaes, at den uheldbringende Spire laae i de særlige Bestemmelser, som det lykledes Holstenernes List at bevirke til Befordring af deres Statens Sammenhold truende Ønster, saa har jeg klarlig beviist, at der ei alene aldeles intet var i den Indretning, der under 15de Mai 1834 blev givet Stænderne, som med noget Skin dertil kan henføres, men at ogsaa Sagernes Gang i Stændernes første Tid vidner om at der, navnlig i den Slesvigste Forsamling, ingen Retning var til at løsne Forbindelsen med Danmark, og at den Holdning, Regjeringen iagttog, paa det Bestemteste viser, at den stod fast paa hvad den til det Heles Bel havde fundet nødvendigt, om der endog yttrede sig Modstand i Hertugdømmernes Stænder.

Jeg kommer nu tilbage til de øvrige under 15de Mai 1834 udfomne Anordninger for Hertugdømmerne, der, efter Wegener, endnu stærkere end Stænderindretningen selv skulde vidne om den Magt, som den holsteenske Herksesygge havde faaet over Kongen og hans Raadgivere. Vel findes det oven Side 215—223 i Forbindelse med det der anførte Sted af mit Skrift: „For Opretholdelsen af den danske Stat“ o. s. v., beviist, fra hvilke fuldfomne Misforstaaelser saavel af den forhenværende Tingenes Orden som af den, der blev hjemlet ved hine Anordninger, disse Anker gaae ud. Men de Stemmer, til hvilke man fornemmelig har lyttet, have nu i saa mange Aar uafbrudt ført denne Tale, at den er bleven til en Troesar-

ufel. Skjøndt nu Wegener aldeles Intet har sagt, som kunde tjene til dens Begrundelse, saa maa dog hans Anseelse bidrage til at styrke hiin Tro. Jeg har derfor, saa overflødig det end kunde synes, og saa fortrædeligt det end af flere Marsfager er mig, dog fundet det tilraadeligt endnu at behøve nogle af hans Meddelelser og Bemærkninger, der let under denne Stemning kunde gjælde som Grunde, ja som afgjørende paa Kjendsgjerninger hvilende Grunde.

At Frederik den Sjette kun ved de Forførelseskunster, som fattedes i Gang af den holsteenske Herstfeshge, der blandt Kongens „høitbetroede og indflydelsesrige Mænd havde sine mægtige Repræsentanter, har kunnet lade lade sig forlede til det uhyre Misgreb“, at skabe en fælleds saakaldet Provindsialregjering, skal, efter Wegener, være klart deraf, at Kongen nylig, navnlig gjennem en Strivelse fra Cancelli-Præsident Grev Otto Moltke til Verbitter Grev Rangau den 3die November 1830, bestemt havde udtalt, at han aldrig vilde tilstede at Slesvig og Holsteen fik en fælleds Forfatning. (S. 247—248, cfr. S. 240—241, 465—466). Men det er kun ved et ubegrubeligt Tankespring, at der kan findes Modsigelse mellem hiin Beslutning og denne Ytring. Den nye fælleds Provindsialregjering udgjorde dog ingen Forfatning og frembød aldeles ikke de Betæneligheder, med Hensyn til hvilke Kongen paa ingen Maade vilde indrømme en fælleds Forfatning. Medens denne vilde have betaget ham Magten til at udskrive de Statter og gjøre de Forandringer i Lovene, som han maatte finde fornødne til Bedste for den hele Stat, hvoraf Hertugdømmerne kun udgjorde en Deel, saa tabte han intet af denne sin Magt ved at adskillige i begge Hertugdømmerne forekommende Anliggender, der næsten altid vare uden politisk Interesse, ligesaavel paa det underordnede Trin, som de hidtil stedse havde været det paa et høiere, betroedes et fælleds Collegium. Foruden at det ganske beroede paa Kongen at besætte dette Provindsial-Collegium med Mænd, som havde hans Tillid, saa var enhver af Samme tagen Beslutning underkastet Rettelse og Forandring af de Collegier i

Hovedstaden, hvorunder hine Anliggender fremdeles som hidtil bleve henhørende, for ikke at tale om Kongens egen høieste Myndighed, der blev aldeles usvækket. Den nye Provindsialregjering havde derhos at rette sig efter alle de Forfrister, som fra de høiere Regjeringsmyndigheder maatte gives den. Det vilde end ikke have været i mindste Modsigelse med den paaberaabte Tilkjendegivelse, om Kongen havde bevilget fælles raadgivende Stænder; thi disse dannede ingen Forfatning og medførte ikke den ovenberørte Formindstfelse i Kongens Magt til at give de Love og gjøre de Foranstaltninger, som med Hensyn til det Heles Vel fandtes fornødne. At dette ikke blot i Begrebet, men og i Virkeligheden forholdt sig saaledes, derpaa indeholde de oven S. 257—269 anførte Kjendsgjæringer uforkastelige Vidnesbyrd. Den paaberaabte Strivelse fra Cancelli-Præsidenten kan og saa meget mindre forklares om raadgivende Stænder, som den er fra en Tid, hvori der endnu ikke var tagen nogen Beslutning om slige Stænders Indførelse eller noget derom bragt til Omhandling; navnlig var den af Ridderstabet attraaede fælles Forfatning, hvorom Brevet handlede, ingenlunde indskrænket til Raadgivning. Da Kongen kort efter kom til den Beslutning at indføre raadgivende Stænder, fandt han imidlertid ogsaa Betænkelse ved at gjøre disse fælles for begge Hertugdømmerne, idet han antog, at dette Slags Stænder dog vilde faae en moralsk Indflydelse, der vilde nærme sig besluttende Stænders. Heri var han og saa fast, at der vist ikke var nogen i hans Raad, som ansaae det muligt at rokke hans Forsæt. Men, uagtet Kongen saaledes vist nok var og stedse vedblev at være yderlig forstigtig i at knytte Hertugdømmerne nærmere til hinanden end de vare, saa vidste han for vel at bedømme Forholdene til ogsaa at ængstes for, ved den Omdannelse af den hidtilværende provindsiale Regjering, der var blevet nødvendig for Hertugdømmerne, at gjøre den nye Regjering fælles for dem begge. Han erkjendte, at denne i alle Henseender blev afhængig baade af Kongen selv og af de ham nærmest staaende Regjeringsmyndigheder, der hidtil havde havt og fremdeles be-

holdt netop den samme Myndighed som forhen, uden Forøgelse og uden Formindskelse.

Forfatteren siger, at da de ovenmeldte høitbetroede og indflydelsesrige Mænd ikke kunde trænge igjennem med deres Ønsker om et forfatningsmæssigt Fælledsskab ved Stændernes Forening, saa opgave de for det første klogelig *) dette Punkt, og kastede sig derimod desto kraftigere paa en anden Bestræbelse, nemlig den at tilveiebringe et administrativt Fælledsskab i enkelte af Statsforvaltningens Grene, saa mange som det vel var muligt **). Jeg veed ikke, om Forfatteren har nogen historisk Hjemmel for hvad han anfører om denne listige og heftige Bestræbelse. Det synes rimeligt, at han maa grunde en saadan Sigtelse paa en Overlevering, til hvilken han sætter stor Tillid; men om end nogen Gidsning i saa Henseende er faldet mig ind, finder jeg det dog utilbørligt paa en blot Formodning at nævne eller betegne Nogen. Kun det vil jeg bemærke, at jeg, hvis han skulde enten offentlig eller privat ville opgive mig sin Hjemmel, uden Tvivl vil være istand til at oplyse dennes Uværd. Jeg for min Deel veed ikke Nogen af dem, der i fjerneste Maade kunde henregnes til Kongens høitbetroede og indflydelsesrige Mænd, med Hensyn til Hertugdømmernes Sager ***), der til den Tid, Stænderindretningen stod paa, tog Ordet for en Forening af de raadgivende Stænder, endnu mindre for en Forfatning, altsaa heller ikke for en fælles Forfatning. Ei heller var der nogen af disse, som enten var de flesvig-holsteenske Ønsker hengiven, eller til hvem Repræsentanterne for disse Ønsker havde nogen Tillid. Den

*) Disse to Ord findes ei med fede Bogstaver hos Wegener.

***) Sevnfør herved det oven S. 218—219 Anførte.

***) Jeg maa herved bede erindret, at jeg ikke hørte til dem, der havde nogen Stemme over de omhandlede Spørgsmaale, der laae aldeles udenfor mit daværende Embedes Virkefæds. Min Mening om Stændernes Afsondring og sammes Virkning kan man isvrigt see af mit Skrift „For Opretholdelsen“ o. s. v. S. 27—31.

Mand, der, ved Siden af Præsidenten for det Slesvig-Holsteens-Lauenborgske Cancellie, til hvem Wegener ikke synes at have nogen Mistanke, havde den største Indflydelse paa Behandlingen af Hertugdømmernes Anliggender, var upaatvivlelig den daværende Overprocureur Høpp. Ligesom nu Wegener S. 242 vidner, at Kongens betroede Mænd ikke havde Tillid til Augustenborgerne, saaledes findes der Side 488 og 495—496 et Brevstykke, hvorefter Høpp stod i et slet Lys hos disse. Ogsaa viser et andet S. 463 meddeelt Brevfragment at Prindsen endog havde gjort baade ham og daværende Canzler ved den Slesvigiske Dverret Spies mistænelige hos Kongen som Mænd, der, om ikke selv Demokrater, dog lode sig føre i Ledesbaand af demokratisk funderede Slesvig-Holstenerne. Ogsaa indeholde de slesvigiske Stændertidender Spor nok af Hertugens og Prindsens Tilbøielighed til at fortrædige Høpp, som Commissarius i disse Stænder, ligesom det og sees, at han paa ingen Maade vilde bøie sig for dem. Denne Mand, der nød Kongens ganske særdeles Tillid, og var Kongen og det monarkiske Princip i høieste Grad hengiven, var heller ingen Ven af Ridderstabet. Vel havde han ingen Tilbøielighed til at gaae denne Stand for nær, men han havde heller ingen Lyft til at hæve den i Veiret, saalibet som han erkjendte, at dens ældre forfatningsmæssige Rettigheder endnu vare i Kraft, eller at den iøvrigt kunde gjøre Fordring paa andre Rettigheder end dem, der siden de gamle Stænders Ophør steds havde været den indrømmede. Uden Tvivl var Høpp Forfatter til den korte og synlige og derhos noget spidse afvisende Resolution af 27de Mai 1831 paa det af den bestandige Deputation af de Slesvig-Holsteenske Prælater og Ridderstab under 7de April næstforhen indgivne Andragende, grundet paa hele Corpsets saavel som de øvrige Godsbesidderes (non receptorum) Beslutninger, ved hvilket Andragende det samlede Corps, i Genhold til derom forhen indgivne Forestillinger, bragte de ældre og efter deres Paaastand ikke ophævede Landsrettigheder i Grindring, og paa Grund deraf begjærte, at der maatte gives det Leilighed til i fælles Forsamlinger at overveie den da be-

sluttede Indretning af raadgivende Provinzialstænder forinden samme blev indført *). Forhandlingerne i de to Stænderforsamlinger for Hertugdømmerne, hvori Høpp var Commissarius, vise og, at hans Forhold til Ridderstabet var temmelig foldt. Han havde iøvrigt, som til hiin Tid de fleste andre Mænd fra Hertugdømmerne, der havde Embede i den fælles Stats Hovedstad, mange venstabelige Forbindelser sammesteds, og var her saa tilfreds, at han sikkert ikke var gaaet tilbage til Hertugdømmerne, saafremt han havde havt Christian den 8des Fortrolighed i den Grad, som dennes forevigeede Forgængers. Forfatteren har S. 229—230 omtalt den „udførlige og grundige Gjendrivelse af Ridderstabs Klagekrift“, som Cancellie-Præsident Grev Otto Moltke i Begyndelsen af 1823 havde tilstillet Udenrigsministeren til Benyttelse paa Forbundsdagen, men de Mænd, som da havde gjort saa god Tjeneste mod Ridderstabs Fordringer, og deriblandt Grev Moltke og Høpp, vare gjennem hele det Tidsrum, hvori der handlede om de Indretninger, der traadte frem den 15de Mai 1834, Medlemmer af Cancelliet, hvor den Sidstnævnte endog siden 1823 havde faaet en meget forøget Betydning **). De Forandringer, der imidlertid vare foregaaede i Statsraadet, vare heller ingenlunde af den Natur, at dets Retning i foransførte Henseende skulde have forandret sig. Vel har den Mening fundet megen Udbredelse, at Prinds Christian var de Slesvig-Holsteenske Theorier særdeles hengiven, men at dette er en aldeles urigtig Forudsætning, fremgaaer netop af Wegeners

*) Dette Andragende med dervaa afgivne Resolution, der kan læses i Coll. Tid. for 1831, Nr. 26, har Wegener ikke omtalt, medens han lægger megen Vægt paa ganske løse Berørelser af Ridderstabs til hiin Tid foretagne Skridt, der findes i Christian den 8des private Optegnelser.

**) Jeg har en Formodning om, at et siden i andet Embede ansat Medlem af det daværende Cancellie (den som Curator ved Kiøls Universitet afgangne Jensen) har havt en betydelig Deel i hiint omhyggelige og dygtige Arbejde; men de øvrige, navnlig Moltke og Høpp, have dog deri været aldeles enige og vist ikke været uden virksom personlig Deeltagelse i Sagen.

Meddelelser. Fra Kongens anerkjendte Raadgivere kan saaledes den Forsørelse ikke være kommet, hvorfor til hiin Tid Kongen, og med ham Landet, skal være blevet et Bytte. Forsaavidt den skulde hidvære fra Indvirkninger andensteds fra, saa er det i sig selv usandsynligt, at disse kunne have overvundet en saa fast Retning hos Kongen og hans Raad. Men desuden har Wegener, som dog alle Midler til at gjøre Opdagelser af det Slags have været til Raadighed, ikke været istand til at anføre Noget, der kunde give Formodningen om en saadan Indvirkning noget Skin. Hvad han har meddeelt om Bestræbelser, der skulde være anvendte for at tilveiebringe en til de da i Hertugdømmerne herskende Onster svarende Ordning af de da under Spørgsmaal værende Indretninger, er til en ganske forunderlig Grad magert og intetsigende. Foruden nogle Uttringer af Hertugen og Prindsen af Augustenborg, hvorom det ialfald af hans Fremstilling fremgaaer, at de have været uden al Virkning, synes han ikke at have fundet andet i de mange Papirer, han har havt til Brug, end et Brev fra Berbitter Grev Rangau til Prinds Christian, der er meddeelt S. 477—479. Dette Brev bliver flere Gange omtalt som et særdeles mærkeligt Afstykke; blandt Andet ansøres det S. 265 som et Beviis paa Ridderskabets Indflydelse i Kjøbenhavn, og det bliver allerede udhævet som noget Særdeles, at denne Prælat corresponderede med Prinds Christian selv (!!!) og forestillede ham, hvorledes en Forening af Stænderforsamlingerne vilde gjennem Slesvig sikke det danske Monarkie Besiddelsen af Holsteen. Da dette Brev er af 1836, kan det allerede af den Grund ingen Indflydelse have havt paa Beslutningerne af 1834, hvilke desuden netop vare imod en saadan Forening. Men Wegener lader os derhos i Uvisshed om den Opfatning af Brevet, hvorpaa han grunder den Bigtighed han tillægger samme. Det knytter sig til en foregaaende indbyrdes Correspondence, der efter Noten 600 S. 477 er tilstede, men som ikke meddeles. Saaledes som det foreligger og som jeg ellers har Grund til at antage vidner

det netop om en særdeles Hengivenhed for det danske Monarkies og det danske Kongehuses Interesser, idet Grev Kan-
zau nemlig antager, at Holsteen i 1806 retsgyldigen er ble-
vet indlemmet blandt de Kongelige danske Arvelande og at
dette ikke kunde tabe sin Kraft ved Indtrædelsen i det tydske
Forbund. Dersom denne Baaftand, hvis sidste Leed vistnok
ikke med noget Rettens Skin lod sig modsiges, stod fast i sin
Heelhed, saa vilde de Banfeligheder for det danske Mo-
narkies Bestaaen, som da vare begyndte at dukke op, have
været bortsiærkede. Forsaavidt Kanzau tillige yttres, at
Hertugdømmernes Forbindelse vilde tjene til at firkte Dan-
mark Besiddelsen ogsaa af Holsteen, saa indeholdes der i det,
Wegener har fundet for godt at meddele af Brevverlingen,
intet om den Tankegang, hvorved han var kommet til dette
Resultat; efter hvad der lod sig slutte af Baaftandene om
det danske Kongehuses ligesaa stærkt begrundede Arveret i
Holsteen, som i Slesvig, vilde vist det Hele have Præg af
Omhu for den fælles Stat. Dersom Forfatteren imidler-
tid antager, at det ikke var ærlig meent med hiin Baaftand,
men at den kun var anlagt paa at mislede og forføre, veeb
jeg ikke hvorledes han vil begrunde dette. Efter Maaden, hvor-
paa Grev Kanzaus Brev er omtalt, i det strax forhen (S. 475—
476) meddeelte Brudstykke af Prindsens Dagbog, er det ikke
ufandsynligt at denne, ligesom Wegener (S. 277 og 285), har taget
Indrømmelsen med Hensyn til Patentet af 1806 til Indtægt,
men derimod er det deraf klart, at Prindsen ei har ladet sig
omstemme med Hensyn til Spørgsmaalet om Unsfeligheden af
Stændernes Forening, hvoraf han stedse, baade som Prinds
og som Konge, var en afgjort Modstander. Ridderstabet vilde
vist heller ikke vedkjende sig Indholdet af hiint private Brev,
hvori Kanzaus Hengivenhed for Danmark og det danske
Kongehus og i Særdeleshed for Prinds Christian viensyn-
lig har havt Overhaand over hans Interesser for Ridderstabet
Baaftand. Det er høist mærkeligt, hvor aldeles ubrugbart til
Henfigten dette Afskyt er, det eneste fra hiin Tid Forfatteren
har kunnet levere til Bewiis paa de kraftige Bestræbelse, som i

Lidsrummet fra 1831—1834 skulle være anvendte paa at skaffe de Slesvig-Holsteenske Interesser en utilbørlig Indflydelse paa de Indretninger, som da vare i Værk.

Men jeg maa med Hensyn til den i 1834 oprettede Provindzial-Regjering endnu gjøre den Bemærkning, at den ingenlunde var til noget særdeles Behag i Hertugdømmerne. Biskop fandt det Bifald, at den blev fælles for begge Hertugdømmerne. Saafrømt Regjeringen nu, da det var blevet nødvendigt, fra de hidtilværende Dverretter i Slesvig og i Glückstadt at skille den administrative Myndighed, som de hidtil havde havt, ved Siden af de nu til Justitien indskrænkede Dverretter havde oprettet to forskjellige administrative Collegier (vel og tillige to øverste Domstole), saa vilde denne Udskælfen af Kræfter for at faae en for Forretningerne mindre gavnlig Indretning, have været et Tegn paa en Attraae efter at svække den da af Ingen omtvilede administrative Forbindelse mellem Hertugdømmerne, og det forenet med en smaalig, uklar Mistænkelighed. Men derfor var Indretningen dog ikke videre kjærkommen, og jeg troer at de fleste og meest betydende Slesvig-Holstenerne ligesaa gjerne vilde have ladet det blive ved det Gamle, hviis dette ellers havde været gjørligt. Ligesom deri ikke kunde vides nogen Vej til en nyere Forbindelse mellem de to Hertugdømmer, vare alle Partiets Grene lidet tilfredse med dette nye Regjerings-Collegium. En mærkelig Prøve paa den demokratiske Slesvig-Holsteinskemes Stemning har man i den oven S. 261 omhandlede Petition fra P. H. Lorentzen angaaende den Slesvigiske Pressefrihed, hvori han nævner den ogsaa i den Henseende betydningsfulde 1ste October 1834 (den Dag, da den nye Regjering traadte i Virksomhed) som den Dag, hvorpaa den Slesvigiske Pressefrihed tabte sin forhen lovbestemte Basis. Den heri udtalte ikke blot til Følgerne for Pressen indskrænkede Utilfredshed med den nye Indretning forklarer man og let deraf, at den i § 100 af Instruxen, som han strax efter citerer, bestemt forkyndte Grundfætning om de administrative Afgjørelseres Uafhængighed af Domstolene er den demokratiske

Tænkemaade meget imod *). Dgfaa har jeg erfaret, at Hertugdømmernes Embedsmænd, navnlig Amtmændene og Andre, der stode ved Siden af disse, for en stor Deel vare meget misfornøiede med et localt Regjeringscollegium, der fik ganske anden Tid og ganske andre Kræfter til at gribe ind i deres Embedsbestyrelse og besvare samme med nye Forretninger og nye Forretningsformer, end de forrige Overretter eller de høieste Regjeringscollegier, mod hvilke de forresten dog beholdt deres forrige Underordningsforhold.

For Statholderen Landgreve Carl var den nye Indretning lidet behagelig, idet han fandt at hans Embede, der allerede forhen ikke havde svaret til den Betydenhed, som dets Begreb syntes at udtrykke, derved endog tabte i hvad der var Samme levnet. Wegener lærer rigtignok, at Statholderkabet ved Provindsialregjeringens Indretning havde faaet en Betydenhed, som det aldrig forhen havde havt, og det fordi Statholderen var blevet Overpræsident i det nye Collegium. Men Oldingen vidste dog for vel, at dette kun var en Navneværdi=Forhøielse, paa hvilken han efter sin Stilling ikke kunde sætte mindste Priis. At han, der var Præsident i begge de forrige Overretter, fik Benævnelse af Overpræsident i Provindsialregjeringen, var kun for at kunne give den stadig styrende Formand Navn af Præsident, hvilket fandtes bedst at betegne denne Egenkab, medens det var mindre passende paa Statholderen, der kun undtagelsesviis vilde indfinde sig i Regjeringen, og da vel tage Forsæde, men neppe befatte sig med Ledningen. Iøvrigt tillagde Instruxen ham saare liben virkelig Myndighed, og det sees tydeligt, at man ikke gjorde Regning paa en Indvirkning af nogen Betydenhed fra hans Side.

*) Hvorvidt den i sig selv er den rette, er her naturligviis ligegyldigt. Dog bemærkes, at den, med Hensyn til adskillige under bemeldte Regjering henlagte Sager, der i deres Natur og efter de for Danmark givne Love vare judicielle, fik en langt mere udstrakt Virksomhed end den samme Grundsætning havde her i Danmark. See min Haandbog 6te Bind S. 540—541.

§ 44 hjemlede ham Afgang til at møde i Sessjonerne og til-
 lagde da hans Stemme, i Tilfælde af lige Meninger, den
 Bægt, som i Almindelighed tilkommer en Formands Stemme.
 Endvidere skulde der saavel efter denne § som efter de to føl-
 gende §§ meddeles ham Underretning om naar visse Sager
 foretoges og tilstilles ham Duplikater af visse Indberetninger
 og Forslag, der indsendtes til vedkommende høieste Regjerings-
 myndigheder i Kjøbenhavn, for at han kunde sættes istand til,
 hvor han fandt det fornødent, at meddele sine Bemærkninger.
 Dgsaa blev han, ved sidstnævnte §, bemyndiget til, hvor han
 fandt det fornødent, at affordre Regjeringen Oplysning om
 ethvert Anliggende, der havde været under Behandling ved
 Samme. Det var nu vistnok meget beqvemt for Statholde-
 ren, at han aldeles intet fik at gjøre med nogen Sag, naar
 han ei selv fandt for godt at blande sig deri. Men just dette
 viste ham, at hans Medvirkning ikke ansaaes nødvendig, og
 han vilde saaledes sjældent finde noget Kald til at befatte sig
 med Sagerne. Det vilde allerede have givet hans Stilling noget
 mere Betydenhed, hvis det havde været foreskrevet, at Provind-
 sialregjeringens Betænkninger og Forslag til Statscollegierne
 i Kjøbenhavn skulde indsendes gennem ham og ledsages af
 hans Uttringer desangaaende, end den fik ved at der tilstille-
 des ham Duplikater af de umiddelbar indsendte Betænkninger,
 uden nogen Forpligtelse for ham til derover at afgive sin Me-
 ning. Medens saaledes hans Indflydelse paa de under den
 nye Regjering hørende Sager blev lidet sigende, bleve de vig-
 tigste af de Sager, som forhen havde hørt under Statholder-
 skabet, henlagte til Regjeringen, navnlig de der vedkom Kjøbste-
 dernes Deconomie og Næringsvæsen, samt det derhen hørende Po-
 litie, saa at Stillingen vistnok tabte i virkelig Betydenhed.
 Men desuden bidrog Regjerings-Instruxen till at sætte Embe-
 dets ringe Betydenhed i et endnu klarere Lys, end det maa-
 fee ellers stod i for Mange. Forsaaavidt man nemlig maatte
 have antaget, at det laae i dets Natur, at Statholderen, i for-
 nødent Tilfælde, maatte kunne gribe ind ved saadanne overor-
 dentlige Foranstaltninger, som han fandt at Statens Sikkerhed

eller Belfærd siebliffelig fordrede, saa synes netop Regjerings-Instuxen, der end ikke gav ham Ret til at suspendere en Regjeringsbeslutning, som han fandt lovstridig eller skadelig, at vidne om, at han ingen saadan Magt skulde have *). Men de af Wegener udpegede Personligheder, der nærede Udfigter til Statholder-Værdigheden, vare vist endnu mere end den høithædrede Olding, som da beklæbte samme, forstemte over den liden Myndighed, som dermed vilde være forbunden saalænge den nye Regjering bestod. De meente, at det havde været meget bedre, om den provindsfelle Dverbestyrelse, der blev denne Regjering betroet, var blevet henlagt under Statholderskabet, som da nogle saa i administrative Forretninger øvede Mænd maatte være tilforordnede til Raadgivning og Udsærdigelser **). Der vare og flere, der deelte den Mening, at Provindsialregjeringen var altfor talrig besat, og at dette kun foranledigede, foruden Beføstninger, en større Forvikling og Langsomhed i den allerede tilforn ingenlunde raske Forretningsgang. Blandt dem, som i denne, maastee og i flere Henseender lidet yndede dette Collegium, var netop Christian den 8de. Denne var i det Hele ingen Ven af de collegiale Former, hvilket han og lagde for Dagen ved omtrent et Aar efter sin Thronbestigelse saaledes at forandre Organisationen i de fleste Collegier, at Forretningsgangen ikke blev meget forskjellig fra den som finder Sted under ministerielle Regjeringer, og han havde havt stor Tilbøielighed til at gaae videre, men gav kun for

*) Det var derfor en temmelig almindelig Formodning, som jeg og deelte, at Statholderposten efter Landgrevens Død ikke vilde blive besat; hvilken Formodning, som bekjendt, dog ikke bekræftede sig.

***) I Forbigaaende kan det bemærkes, at Statholderskabet indeholder et Exempel paa en fælles local Myndighed i Hertugdømmerne, der var meget ældre end 1834. Et saadant havde og i Generalsuperintendenturen, forsaavidt den stundum har været og netop i 1834 var saaldes for begge Hertugdømmerne. Disse fik dog kort efter hver sin egen General-Superintendent; noget som alt tidligere var besluttet fornemmelig med Hensyn til Forretningernes Mængde.

Diebliffet efter med Hensyn til Cancellierne, fordi han lod det gjælde, at det efter de derunder hørende Sagers Bestaffenhed vilde fremkalde Betyrning hos Borgerne, om disse skulde kunne afgjøres af enkelte Mænd *). Han var og længe betænkt paa at ombanne den Slesvig-Holsteenske Regjering, hvilket han omsider under sit Ophold i Hertugdømmerne og uden sit Statsraads Medvirkning udførte ved Patent af 7de Sept. 1846. Vel var det nærmest den urolige Aand, der viste sig overalt i Hertugdømmerne, efterat det aabne Brev af 8de Juli var udkommet, hvorved Kongen blev bevæget til i det Dieblif at foretage Forandringen, ligesom denne og, under andre Omstændigheder, maaffee vilde været skeet paa en noget anden Maade. Men den Grundtanke, hvorfra den gik ud, var dog den, som Kongen længe havde næret, navnlig forsaavidt Myndigheden fortrinnsviis lagdes i Gens Hænder. Om de to Hertugdømmers Afsondring kunde der ved den Leilighed faa meget mindre være Tale, som Hensigten just var at tilveiebringe større Eenhed og Rasthed, og Kongen derfor vilde saavidt muligt have hele Myndigheden lagt i een Mands Hænder, til hvem han havde særdeles Tillid.

Det er saaledes fra alle Sider beviist, at der ikke i hine Anordninger er mindste Spor af nogen fremherstende Tilvøielighed til at føie sig efter Slesvig-Holsteenske Ønsker, og at der ligesaalidet virkelig indeholdes noget i disse Anordninger, der kunde tjene til Understøttelse for disse. Wegener har, som alt bemærket oven S. 214, anført, at de Kongens „hvitbetroede og indskyldelsesrige Mænd“, der arbejdede paa hvad han kalder at tilveiebringe et administrativt Fællesskab (der var kun Tale om en Omændring i de Organer, gennem hvilke

*) Saafernt der forundes mig Tid til at fuldende dette Værk, vil jeg faae Vøilighed til deri at yttre mig om hiin Reform, der paa en Tid, da jeg var traværende i Stænderne, blev igjennemført uden at jeg derom kom til at yttre mig, hvorover jeg isvrigt heller ikke kan beklage mig, da det Collegium, hvori jeg havde Sæde, beholdt sin forrige Forfatning.

Anliggender, der i Aarhundreder havde været fælles, skulde bestyres) paaberaabte sig, at man, for at vinde Stemningen i Holsteen, burde give en Erstatning for den nægtede Forening mellem Stænderne *). Det sees nu ikke, om Forfatteren har fundet noget til Hjemmel herfor i den Forestilling, som blev nedlagt angaaende Provindsialregjeringens Oprettelse, og jeg kan ikke troe, at det er af saadanne Kilder han har øst: saa meget mindre, som jeg gjennem hans hele Skrift, ogsaa i de Partier, som ikke staae i Forbindelse med hans Hovedformaal, har fundet paafaldende Spor til at han ikke synderlig har bekymret sig om de af ham berørte Sagers Alter. Selv har jeg aldrig seet hiin Forestilling og kan altsaa ikke sige, hvorvidt hiin Betragtning deri er at finde. Men det tør jeg med Sikkerhed paastaae, at den i saa Fald kun kan have indtaget en meget underordnet Plads, kun kan være brugt som en Bigrund, beregnet paa den Mulighed, at Noget af dem, der fik Indflydelse paa Afgjørelsen, ikke tilfulde vilde erkjende de af Sagen selv tagne Grunde. Dette forudsat kan jeg heller ikke andet end finde denne Betragtning ganske fornøftig, skjøndt den burde have været overflødig. Det er mærkeligt, hvorledes man netop fra deres Side, som vilde, at det, man i Danmark udgav for den offentlige Mening, skulde være raadende i alle Lovgivnings- og Regjerings-Beslutninger, har forarget sig over ethvert Hensyn, der i Hertugdømmerne er blevet taget til Stemningen. Her stod iøvrigt Sagen, efter hvad vi have udviklet, saaledes, at der ingen nogenlunde holdbar Grund lod sig anføre mod at der ved den Indretning, som ved Administrationens Adskillelse fra de forrige Overretter maatte gjøres, blev sørget for at tilvejebringe saa stor Enhed i de derunder hørende Sagers Afgjørelse som muligt, men at kun en Uenighed fra dansk Side forfølger, som man end ikke var istand til tydelig at udvikle, kunde have bevæget Regjeringen til at lemlæste den nye Indretning. Saafremt der nu i Forestillingen maatte være taget Hensyn til en saa-

*) Side 248.

dan i sig ubegrundet *Ængstelighed*, saa har det vistnok været aldeles besøiet derimod at sætte den *Misstemning*, som hiin *Foranstaltning* maatte foraarsage i *Hertugdømmerne*; her kunde iøvrigt slet ikke være Tale om at indbynde *Regjeringen* sammesteds ved en der ønsket *Indretning*, men blot om at betage den af *Regjeringen* besluttede *Forandring* i *Organerne* for *Retspleien* og *Forvaltningen* et aldeles forhadet *Præg*. Men til en *Ængstelighed* af den foransførte *Natur* havde der desuden til hiin *Tid* intet *Spor* vist sig her i *Danmark*, saa at *Regjeringen* vist ikke her vilde have vundet nogen *Laf* ved at affondre *Hertugdømmernes* *Forvaltning* i to forskjellige *Collegier*. Dette vilde *Ordførerne* i vor *Presse* snarere have udhævet som en *Birkning* af *Absolutisme* og blind *Mistænkelighed*. Hvad jeg til hiin *Tid* leilighedsviis mærkede til nogle *Enkeltes* *Betæneligheder* ved *Fællesregjeringen*, var og af den *Natur* og kom netop fra saadanne *Sider*, at man deri vilde have fundet en *hyderligere* *Anledning* til at hidlebe dem fra *Absolutisme*.

Bel nævner *Wegener* S. 247, *Note* 492, en meget agtet *Widenskabsmand*, der allerede strax skal have indseet *Følgerne* af hiin *Foranstaltning*, den nu afdøde *Statsraad Estrup* nemlig. Men foruden at dette til den *Tid* var aldeles ubekendt, har *Wegener* Intet meddeelt om den *Dypfatning* af den nye *Indretning* og dens *Forhold* til den *forhenværende* *Tingenes* *Orden*, der laae til *Grund* for hiin afdøde *Lærdes* *Ængstelse*. Seer man hen til *Dennes* forskjellige *Afhandlinger* over de *Slesvig-Holsteenske* *Forhold*, hvilke nu alle ere at læse i hans nylig udfomne samlede *Skrifter*, 2 B. S. 132—189, og S. 205—240, saa er det saa langt fra, at disse indeholde noget der kunde tjene til *Dplysning* desangaaende, at det endog efter disse bliver uforklarligt, hvorledes han kan have fundet noget *Faretruende* i det *Regjeringen* foretog i 1834.

Over et *Partie* i *Estrup's* *Undersøggelser*, det som angaaer *Bedømmelsen* af de *Acter*, hvorved *Hertugdømmernes* *Forhold* til hinanden indbyrdes og til *Danmark* blev begrundet 1460

og i de nærmest følgende Læber, har jeg havt Leilighed til at udtale mig i mit Skrift: for Opretholdelsen af den danske Stat o. s. v. S. 170—184; og der turde det være tilstrækkelig efterviist, at der i den Opfatning af de daværende Forhold, hvorpaa han grunder sin Misbilligelse af hine Handlinger, er Meget, som idetmindste er usikkert og tvivlsomt, og at det med større Føie lader sig antage, at det var en klog og veloverveiet Politik, som Christian den 1ste og hans Rigsraad ved denne Leilighed fulgte, medens det neppe er med Grund han frakjender Rigsraadet, hvis Indvilligelse han ei nægter, Berettigelse til at samtykke i hiint Foretagende. Men Estrup indrømmer desuden, at foransførte hans Bedømmelse kun har historisk Interesse, idet han (see, til Ex., S. 170) antager, at den ved hine Handlinger stiftede Forbindelse, skjøndt den, efter hans Mening, i Begyndelsen var uden behørig Rets hjemmel, dog ved paafølgende Begivenheder havde faaet en saadan Anerkjendelse, at den ikke længere lod sig bestride, naturligviis forsaavidt den ikke ved senere retsgyldige Stats-handlinger var blevet svækket. Han lægger heller ikke Skjul paa, at hans Domme over Acten af 1460 ere ganske forskjellige fra vore ældre Historieskrivers, om hvilke han S. 178 bemærker, at de have været tilbøielige til i Christian den Førstes ved denne Leilighed udviste Fremgangsmaade at finde et Mesterstykke af Statskunst, og som Exempel herpaa i Noten 3 anfører Holberg og Langebek. Jeg vilde derfor aldeles ikke have havt Anledning til at indlade mig paa disse Estrups Undersøgelser, saafremt det ikke var blevet almindeligt, at senere Forsattere, der tage den foransførte Deel deraf for en Troesartikel, ganske see bort fra det, der efter hans velbespøiede Indrømmelser gjør, at Samme dog maatte blive uden Betydning for den senere Retsstilstand.

Men det er ikke blot med Hensyn til hiint tidligere Trin af de indbyrdes Forholds Udvikling, at Estrups Resultat er et ganske andet end det, de senere Forsattere ved at bygge paa ham have villet udbringe. Det selsamme gjælder om det, der for vor Tid har været og endnu er uden Sammenligning

vigtigere, den Lingenæs Orden, der havde dannet sig fra 1721. Heri er Estrup saa langt fra de Meninger, der i den senere Tid have gjort sig gjeldende, at han tvertimod ubetinget og med Barme erklærer sig for den daværende Regjerings Anskuelse af de Slesvigiske Forhold. Han har paa det bestemteste erkjendt, at Slesvig var en selvstændig Statsdeel „med særegne Attributer, eget Vaaben, egen Lovgivning og Retsforfatning, egen Forvaltning i Cultus og det Indre, og Andet forskjelligt fra Institutionerne i det egentlige Danmark“; ligesom han ogsaa bemærker, at „Sprog og Sæder havde modificeret sig paa en særegen Maade *), som gjerne er Tilfældet i Overgangslænder“ (S. 187). Og han erklærede, ligesom andre danskkindede Forfattere til hui Tid, det for en Usandhed, naar man fra Hertugdømmernes Side tillagde de Danske nogen „Plan og Bestræbelse efter at incorporere Slesvig i Danmark, eller“ at frembringe en større Statsæenhed mellem Danmark og Hertugdømmet end den der alt fandt Sted“, hvorimod han udtalte „at den forstandige Majoritet agtede og fremdeles vilde agte og bidrage Sit til at bevare ukrænket de særegne Forhold, hvorved og hvori Slesvig faktisk adskilte sig fra Danmark, og at han ikke kunde ønske sine Ord anderledes forstaaede, naar han talte om den evige Forbindelse med Danmark“ (S. 188—189 og 226—227). Ikke mindre bestemt anerkjendte han det Berettigede i Forbindelsen mellem Slesvig og Holsten, saaledes som den fra 1721 havde uddannet sig. Han gjør den vistnok meget rigtige Bemærkning, „at Slesvig tidlig fremtræder i Historien som Forbindelsesled mellem Danmark og Særen, beliggende paa Overgangen fra Skandinavien til Germanien, adskillende og mæglende mellem begge, med en Blanding af tydske og

*) Hvad her og i de følgende Citationer af Estrup er afstrykt med spærrede Bogstaver, findes ikke saaledes udbøvet hos ham.

danste Elementer" (S. 187). „Dg det var“, vedblev han, „denne samme hæderlige, mæglende, rolige og selvstændige Stilling, hvori det nu befandt sig under det danske Monarkie“, og som det fornuftigviis ikke kunde ønske at ombytte imod den, som vilde tilfalde det i en særlig Stat Slesvig-Holsteen (S. 226), medens man og fra dansk Side maatte finde Slesvigs Stilling til Monarkiet tilfredsstillende. I Særdeleshed yttre han, at man ingen Anledning havde til at ængste sig over den bekjendte Erklæring Kongen i 1842 gjennem sin Commissarius afgav i den Slesvigste Stænderforsamling. „Kongen har“, siger han, „udtalt en gjeldende Maxime for sin Regjeringstid, og der er ingen Grund til at befrygte, at nogen efterfølgende Konge skulde forandre Maximen og gjøre Brud paa den hidtilværende Forbindelse mellem begge Hertugdømmer, saalænge Holsteen forbliver i den hidtilværende Forbindelse med Danmark. Men naarsomhelst en forskjellig Arvesuccession maatte medføre Adskillelse af Holsteen fra det danske Monarkie, da vilde en Konge af Danmark og Hertug af Slesvig, der ikke tillige var Hertug af Holsteen, nødsages til at forandre Maximen, og at ophæve baade den administrative og sociale Nexus mellem begge Hertugdømmer. Det er af de Brud, som vilde smerte ikke blot Hertugdømmenes Beboere, men ogsaa deres Medborgere i Danmark, og som man maa bede den Allerhøieste, i hvis Hænder Folkenes og Staternes Skjæbner beroe, i sin Raade at afvende, fra dette ved en Række af Statsfeil og Ulykker forvirrede Rige“. (S. 227—228). Da alt, hvad Estrup her har udtalt, paa det Fuldkomneste stemmer med den daværende Regjeringens Anskuelser, ligesom det og fremtyser at han heel vel var sig denne Samstemmelse bevidst, saa kunde det blot være ved en urigtig Opfatning af den i 1834 stiftede fælles Provindstatregjering at han deri kunde vine nogen Fare Men

det ligger desuden klart for Dagen, at han senere var kommen til en rigtigere Erfjendelse; thi de ovenmeldte Dtringer, der jo angaae Forbindelsen saaledes som den da var, ere meget yngre, navnlig ere de sidst fremsførte fra 1843. Vel har Estrup i 1844 underskrevet en Petition til Stænderne saavel i Viborg som i Roeskilde, der gik ud paa Foranstaltninger til Ophjælpning af den danske Nationalitet i Slesvig og deriblandt Omdannelsen af de høiere Regjerings- og Retsautoriteter (Viborg Stænd. Tid. S. 444—451, Roeskilde Stænd. T. S. 721—729). Men denne Petition var en Frugt af den stedse stigende Spænding, som til hin Tid udviklede sig af det der var foregaaet i de Slesvigiske Stænder i 1842 i Anledning af Lorengens Optrædelse. Som det allerede Anførte viser, vedblev Estrup dog med al sin Harm over bemeldte Stænders Udfærd ved hin Leilighed endnu i den nærmest derpaa følgende Tid at ansee den daværende indbyrdes Forbindelse mellem det danske Monarkies forskjellige Dele for den rette og for samtlige disse heldigste. Nogle af de meest betydende Mænd, hvorfra hiin Petition siden gik ud, syntes heller ikke den Tid endnu at have havt anden Tanke. Men man kom i hiint Tidsrum stedse videre og videre, idet Pressen i Forbindelse med de øvrige Midler, der i Samstemning med samme bleve satte i Gang for at bearbejde Meningen, baade her og i Slesvig (Holsteen syntes derved temmelig neutral) vedblev mere og mere at gyde Olie til de Lidenskaber, som i 1842 vare komne saa stærkt i Kog, og ved usalige Misforstaaelser blev den Mening almindelig udbredt, at den da opstaaede Strid vilde af Regjeringen blive afgjort paa en den danske Befolknings Ære og Interesser krænkende Maade *). Herved var det, at en Tanke, der allerede i 1842 var dukket op i Fædrelandet, og i 1843 havde fundet nogle flere Tilhængere i Pressen **), efterhaanden fik Indgang hos mange

*) See herom mit titnævnte Skrift S. 45—49.

**) See samme Skrift S. 42—43.

Fædrelandsvenner, den at en Forandring i den hidtilværende administrative Forbindelse mellem Slesvig og Holsteen var nødvendig, naar ikke det danske Sprog og den danske Nationalitet i Slesvig skulde gaae til Grunde. Det var først nu Estrup forlød sin tidligere Mening om denne Forbindelse. Det var imidlertid idetmindste ikke hovedsagelig Indretningerne af 1834, hvorpaa hine Petitioner gif løs, men det, paa hvis Forandring man androg, var den hele hidtilværende Tingenes Orden, i hvis Følge de Hertugdømmerne vedkommende Sager (med Undtagelse af adskillige, der vare fælles for hele Staten) bleve behandlede efter Regler, der vare forfjellige fra de for Danmark gjeldende, men ordentligviis fælles for begge Hertugdømmer, og gjennem særegne Regjeringsmyndigheder. Dog var man den Tid endnu meget langt fra at tænke paa Slesvigs Incorporation i Danmark, hvorimod man vilde, at Slesvig skulde have „sin paa de særegne Forhold sammesteds beregnede selvstændige Administration, navnlig et særeget Cancellie“, og „da kunde“, meente man, „begge Nationaliteter, den danske og den tydske, vente at erholde lige Ret og Beskyttelse“.

Naar jeg i Anledning af Wegeners fremsførte Paabe- raabelse af Estrup er gaaet saa meget ind paa denne hæder- lige Forfatter's Arbejder over de Slesvig-Holsteenske Forhold, saa har vel den nærmeste Aarsag været, at hævde min Paa- stand, at der i 1834 og de nærmest paafølgende Aar ikke her i Landet rørte sig nogen Utilfredshed med de Foranstalt- ninger, hvorved Wegener nu mener at Grunden blev lagt til de Danmark siden overgaaede Ulykker. Men jeg har ogsaa benyttet Leiligheden til at gjøre mine Læsere opmærksomme paa den uhyre Forskjel mellem de Anskuelser, som man finder hos de fædrelandsffindede Forfattere, der i de første Aar hvori vor Presse opløfede sin Stemme mod de Bestræbelser, som viste sig for at løsne Forholdet mellem Danmark og Sles- vig, med størst Barme toge sig af den danske Sag, og dem, hvori man nu vil at Enhver, der vil ansees for en tro dansk Mand, skal være enig. Jeg kunde være fristet til endnu at opholde mig noget ved den hele Aand, der gaaer igjennem de

Estrupſke Afhandlinger, og deres Forſkjellighed fra den ſom nu viſer ſig ſelv hos de Forfattere, der uidentivl til den Tid meget vel ſamſtemte med ham, men ſom have overladt ſig for meget til Indvirkningen af den ſenere Tid. Man finder overalt i diſſe Afhandlinger en rolig Underſøgelse, der, om den end ved enkelte Leiligheder i patriotiſk Iver ſeer Forholdene noget anderledes end de virkelig vare, dog altid ledes af Retfærdighed, Billighed og et ſundt Blik over Fædrenelandets ſande Tarv. Hvor han beſtrider de fra andre Sider yttrede Meninger, hvilke han med ſtørre eller mindre Ret betragter ſom Wildfarelſer, der vilde kunne blive til Fædrenelandets Skade, ſaa behandler han dem derfor ikke ſom Forbrydelſer eller glemmer, at retſindige Mænd over tvivlſomme rettlige og hiſtoriske Spørgſmaal kunne have forſkjellige Meninger, og det fremfor alt naar de leve under forſkjellige Forhold og Omgivelſer. Medens det laae ham varmt paa Hjerte at frede hans Fædreland mod Overgreb fra tydſk Side, var han meget langt fra Bitterhed og Ringeagt mod det tydſke Folk og navnlig dets Lærde. Ei heller vilde han, at den tydſke Deel af Slesvigs Befolkning paa nogen Maade ſkulde undertrykkes til Fordeel for det danſke Sprog Udbredelſe. Han vilde kun, at begge Sprog og begge Nationaliteter ſkulde nyde lige Befkyttelſe, og det under Henſyn til den engang tilveiebragte og længe beſæſtede Tilſtand. Det var ſaaledes langt fra ham at grunde nogen Berettigelſe for det danſke Sprog paa det ſtørre Omraade, ſom det i ældre Tider havde havt. Saaſremt Nogen nu ſtod frem med de Paaſtande, ſom han til hiin Tid netop i den varmefte Fædrenelandſkjerlighed udtalte, ſaa vilde det være nok for at ſtemple ham ſom Slesvig-Holſtener, Heelſtatsmand, eller hvilketſomhelſt andet Navn, ſom man nu bruger for at betegne Forræderie eller politiſk Blindhed. Men man drager nu et Skjul over det, der udgjorde den høitagtede Mandſ klart og beſtemt udtalte Mening over Datidens Spørgſmaal, og benytter blot hans i ſig ikke holdbare Bedømmelſe over de Acter, hvorved Forholdene for henved 400 Aar ſiden bleve beſtemte, for, uagtet hans udtryffelige Erkjendelſe af at

Samme var uden Indflydelse paa hiine Spørgsmaale, at kunne paaberaabe sig ham som en Allieret.

Her har man da nu yderligere Kjendsgjerninger, der forene sig med de i Noten S. 288 anførte Steder af mit Skrift: For Opretholdelsen af den danske Stat o. s. v. til Beviis for, at Misstemningen mellem Danmark og Hertugdømmerne, og den Uvillie imod disses indbyrdes Forbindelse, der i en senere Tid har faaet saa frygtelig Overhaand, ikke viste sig hverken til den Tid, da Stænderindretningen var under Omhandling, eller i de første Aar efter at den var traadt i Live. Imidlertid skal jeg dog her endnu anføre et meget flaaende Beviis, hvorpaa jeg tilfældigviis er stødt. Det findes i Kjøbenhavnsposten for 1839 Nr. 10, hvor Redacteuren Gjødwad yttre, at Flere havde anmodet ham om at henvende Opmærksomheden paa den Leilighed, der var for det danske Universitet til at vinde en udmærket Orientalist (Ewald), der, som Følge af sin Opposition mod den i 1833 i Kongeriget Hannover indførte Forsatnings Omstyrning af Tronfølgeren, var blevet entlediget fra sit Professorembede i Østtingen, og derpaa tilsvier, at Statsvidenskabernes Fag ved Professor Davids Afgang her stod ledigt, og at den berømte Dahlmann befandt sig i samme Tilfælde, som hiin Orientalist, saa at det ikke var umuligt, at vor Regjering kunde være saa lykkelig at overtale ham til at antage en Post ved vort Universitet, til hvis ypperste Brydelse han i saa Fald vilde høre. Hertil lægges Udskilligt for at gøre det end mere indlysende, hvor ønskelig denne Erobring vilde være, og Artiklen slutter saaledes: „Hvad der i høieste Grad maa sikke ham enhver rebellig Mands høieste Agtelse, er det høihjerte og ædle Sind, hvorpaa hans hele Liv har givet Beviis, og hvad der især maa anbefale ham til alle Regjeringers Beskyttelse, er de conservative Grundsætninger *), hvis Offer han er ble-

*) Der er intet Underligt i at hint Blad fandt en konservativ Mand i den Fasthed, hvormed Dahlmann og flere Göttingke

vet". Det er bekjendt, at Kjøbenhavnsposten den Tid var den liberale Presses indflydelsesrigeste Organ, og at deri de samme Kræfter virkede, som have viist sig i „Fædrelandet“, og ved Siden deraf endog andre større, saa at det vistnok i det mindste var af samme Betydenhed, som det sidstnævnte Blad var i sine bedre Tider. Dens daværende Redacteur var netop den Mand, under hvilken Fædrelandet fuldstændigt antog den Character, der gav det en saa stor Indflydelse (Gjørdvad). At Dahlmann var den, der med størst Anvendelse af Lærdom og Dygtighed havde talt Ordet for Hertugdømmernes Fordringer paa en fælles Forfatning, var ham naturligtviis meget vel bekjendt; og saaledes bliver hiin Artikel et afgjørende Beviis paa, hvor langt Ordførerne i vor liberale Presse den Tid maatte være fra nogen Tanke om at et fælles Collegium, med en saa indskrænket og underordnet Virksomhed, som hine Provindsialregjeringer, var noget som enhver dansk Fædrelandsven maatte forbynde. Kjøbenhavnsposten havde isvrigt og allerede forlængst taget Deel i Bestræbelserne for de danske Sprogs Hævde og Udbredelse i Slesvig, men den Tid vare Hovederne klarere og mindre hebe end de siden bleve, og man holdt derfor Sprogsagen udenfor det politiske Spørgsmaal, og erklærede ved enhver Leilighed, at det blott var den danske Befolknings Sprog man vilde opretholde og forædle, og at man vel derved haabede at styrke dens Kjærlighed til Danmark, men at man ingenlunde vilde herfra udøve nogen Indvirkning paa de politiske og borgerlige Forhold, og ethvert Paasagn om en saadan Hensigt erklærede man derimod for en taabelig og uforkammet Bagvaskelse.

Den Form, hvori Wegener fremdeles omtaler den Støtte, som de, der arbejdede i den af ham paatalte fordærvelige Retning, rimeligviis have søgt i Falck's Erklæring om at Forbindelsen mellem begge Hertugdømmerne ei er bygget

Profesorer vilde havde den for saa Nar siden af Konge og Stander vedtagne Forfatning, som Tronsfølgeren ei vilde erkjende.

paa noget udtryffeligt Forbund (see oven S. 214), viser allerede, at det kun er en Formodning han vil opstille. Dette kan han altsaa ikke have hentet af den i sin Tid af det Slesvig-Holsteen-Lauenborgske Cancellie nedlagte Forestilling, hvilket end yderligere følger deraf, at det i Sammenhæng dermed tales om hvad Prindsen af Augustenborg har sagt i et Brev af 1845. Men Formodningen er desuden paafaldende urigtig; thi at Stedet hos Falk, naar det læses i Sammenhæng, netop viser at Forbindelsen efter ham var forfatningsmæssigt begrundet, findes oplyst i mit Skrift: For Opretholdelsen af den danske Stat o. s. v. S. 198—99; hvilket ingenlunde kan roffes derved, at Forfatteren gjentager sit Forrige, uden at agte paa de afgjørende Invenbinger, som derimod ere gjorte.

Som allerede bemærket, er ovenanførte Forestilling mig ubekjendt, men jeg kan ikke have mindste Tvivl om, at Collegiet saavel som den Commission, der foreløbig havde bearbejdet Sagen, er gaaet ud fra det allerede tilstedeværende ældgamle Fællesskab, saaledes som det ligesaa 1720, da den ældre forfatningsmæssige Grundbold blev ophævet, uafbrudt har været erkjendt, og at Man derhos har fundet, at det, under de tilstedeværende Omstændigheder, var naturligt og fra ingen Side betænkeligt, at Sagerne og i Melleminstanterne behandlede af et fælles Collegium. Det Første er dog sandsynligviis mere forudsat som noget allerede givet, end udtryffeligt udtalt, i al Fald har Collegiet vist ikke indladt sig i noget udsørligt Beviis derfor, da det var noget, hvorom hverken Kongen eller noget af Statsraadets Medlemmer kunde være i mindste Tvivl. Hvad det Andet angaaer, da er jeg vis paa, at det ingenlunde er fremstillet som noget, hvorpaa Hertugdømmene havde noget bestemt retligt Krav. Saa lidet som det kunde falde hiint Collegium ind, at der blev begrundet et nyt Fællesskab ved den fælles Provindstals-Regjering, saa lidet kunde det antage, at det, der var, vilde være blevet ophævet derved, at hvert Hertugdømme havde faaet sit eget administrative Collegium, kun om Hensigtsmæssigheden kunde der være Tale. Jeg tør overalt ubesøet antage det for aldeles afgjort, at der i Collegiets

Forestilling ikke indeholdes noget, hvorved den factiske Tilstand var sat i et urigtigt Lys, og at heller ikke noget er blevet skjult for Kongen af det, der ved hans Beslutning kunde være at tage i Betragtning. Hvis noget saadant var skeet, vilde Wegener jo og have havt den bedste Leilighed til at oplyse det. Hvad denne Forfatter antyder om Kunstgreb, der skulde være brugt, maa derfor snarere sigte til hemmelige Rænker, som skulde have været anvendte i hiint Diemed. Men foruden at Forfatteren burde have taget sig iagt for at udtrykke sig saaledes, at Læserne snarest bringes til at faste deres Mistanke paa Kongens officielle Raadgivere, maa jeg i Henhold til alt hvad jeg har udviklet, ansee det for en fuldkommen Umulighed, at Sagens Udfald kan være bevirket ved noget Slags hemmelige Rænker. Foruden at der hverken i Sagen selv, eller i nogen, jeg vil ikke tale om beviist, men endog blot nogenlunde bestemt opgivet Omstændighed, er det mindste Spor heraf, var Frederik den 6te ingenlunde let at besnakke. Vel har Forfatteren, saaledes som vi alt have anført oven S. 214, ved denne Leilighed fundet for godt at give et Billede af den forevigeede Konge, der er et ganske andet end det, som man efter hans øvrige Fremstillinger maatte danne sig om Frederik den 6te. Men det ligner aldeles ikke. Bistnok holdt Frederik den 6te fast ved sin Kongemagt, fordi han i denne, ved Siden af hvilken hans Kongepligt stedse stod ham levende for Dinene, saae det trykkeligste Bærn for Alles Ret, men han var ingenlunde saa blind, at han ikke skulde have havt Begreb om de Hindringer og Farer, som Meninger og Stemninger især i de bevægede Tider, som han oplevede, kunde lægge i Veien for hans Magt. Hvad Forfatteren kalder „Sympathiernes og Theoriernes dialektiske Selvraadighed“ var, skjøndt under andre Navne, Kongen heel vel bekendt, og han gjorde sig vist ikke en for ringe Forestilling om den forstyrrende Virksomhed, som derfra kunde udgaae. Han var og meget langt fra at gjøre sig noget overspændt Begreb om „den Kongelige Magtfulde over Statens Embedsmænd“. Snarere lagde baade han og hans Raadgivere for megen end for liden Vægt paa den Omstændighed,

at den Opposition, der i hans sidste Aar havde reist sig hos os, fornemmelig gik ud fra Embedsstanden, eller dog fandt sin kraftigste Støtte i denne. Selve Stænderanordningerne vidne om, at han paa ingen Maade ønskede derigjennem at give Embedsstanden nogen sær Indflydelse*). Wegeners ved denne Leilighed anbragte Note, om den Ringeagt for de intellectuelle Kræfter, der skal gaae igjennem Danmarks hele Historie, og den Modsatning, der i saa Henseende skal have vilst sig imellem vore danske og tydske Statsmænd, er mig aldeles uforklarlig. Jeg kan ei troe, at Forfatteren vil have dette forstaaet i dets fulde, ei blot for de danske Statsmænd, men og for det hele danske Folk ydmygende Betydning, men jeg seer mig ikke istand til at udfinde den Begrændsning eller nærmere Bestemmelse, hvorved det kunde blive svarende til hans Mening; og at gaae ind paa forskjellige i sig lidet tilfredsstillende Gissninger, vilde af flere Aarsager være misligt.

Derimod har Wegener vist Ret i, at Frederik den 6te ikke var uden Anelse om, at der af Stænderindretningen kunde udvikle sig en Indflydelse, der kunde blive betænkelig for Kongemagten. Han vilde sandelig ikke have behøvet den Advarsel, som Forf. finder i den S. 471—473 meddeelte Reservation, som en fiern Ironarving, i den Anledning indgav; noget hvori Kongen ikke kan have seet Andet end et Beviis paa dennes vedvarende Forfruelse. Efterat imidlertid den foreviigede Landsfader engang havde overbeviist sig om, at det Skridt, han foretog sig, efter Tidernes og Forholdenes Bestaand, var

*) Under Forhandlingerne om Stænderindretningen var det foreslaaet, at visse Embeder, uden Hensyn til Grundeieendom, skulde give Valgbarhed, og at Præster og andre Besiddere af beneficeret Gods skulde have samme Valgret og Valgbarhed som Grundeiere eller i det mindste som Fæstere. Intet af disse Forslag, der dog efter min Mening vare velbegrundede, fandt Bifald. Ei heller vilde han gaae ind paa, at de Medlemmer, der skulde indtræde for Geistligheden eller for Universitetet, skulde vælges af vedkommende Embedscorporationer.

var nødvendigt, unbertrykte han enhver Betænkelighed og gif, med den ham egne Rolighed og Fasthed, frem ad den valgte Bei. Dette skete dog stedsse med den yderste Barsomhed, saa at det vilde have været ligesaa vanskeligt at bringe ham til at gaae udenfor samme, som til at vige tilbage. Jeg veed iøvrigt ikke, om det er Forfatterens Mening, at Kongen slet ikke burde have indladt sig paa at indføre Stænder; under denne Forudsætning skulde jeg blot, uden at indlade mig paa det meget andet, som her var at sige, henholde mig til hvad der oven S. 224—225 er udriflet, om at det var uundgaaeligt at give Holsteen idetmindste Det, der blev givet, og at de øvrige Statsdeles Deelagtiggjorelse heri var et velvalgt Middel til at vedligeholde Kongens Magtfuldkommenhed i Holsteen og til at forhindre den Overvægt, dette Hertugdømme ellers kunde have faaet over det øvrige Monarkie.

XLIV.

Inden jeg forlader denne Materie, maa jeg endnu gjentage, at man neppe vil være istand til at opgive et eneste Anliggende, hvori det har været til Skade for nogen dansk Interessse, at den nye provindsielle Regjering, som det i 1834 blev nødvendigt at danne i Hertugdømmerne, blev fælles for disse. Jeg forudsæer vel, at Mange ville troe at have et afgjørende Exempel tilrede i Naaden, hvorpaa den Slesvig-Holsteenske Regjering har udøvet den Myndighed over Pressen, der blev tillagt samme. Men, om der end maatte være nok saa megen Grund til de Anker, som i denne Henseende ere førte, saa er det aldeles uantageligt, at der vilde være blevet mindre Stof til slige Klager, saafremt hvert af Hertugdømmerne havde faaet sit særlige provindsielle Regjeringscollegium. Det er dog almindelig erkjendt, at Embedsstanden i Slesvig, navnlig den Deel deraf, som forudsætter de der befalede videnskabelige Prøver, var ligesaa indtagen af de Theorier, der have ført til Splid med Danmark, som den Holsteenske. Ja disse Theoriens Virkning var endog større i

Slesvig end i Holsteen, hvor idetmindste en Tidlang den Tanke havde faaet en Deel Indpas, at dette Hertugdømme vilde sørge bedst for sit Lary ved blot at arbejde for selv at faae en friere Forfatning, uden Hensyn til om Slesvig deri kunde gjøres deelagtigt*). Saafremt det altsaa var en begrundet Mistanke, at den Slesvig-Holsteenske Provindstals-Regjering ved hiin Myndigheds Udøvelse havde opelstet den Deel af Pressen, der var fiendtlig findet imod Danmark, og derimod trykket den, som befeidede den Slesvig-Holsteenske Retning, saa er der dog ikke mindste Rimelighed i, at enten den Slesvigiske Overret, hvis den fremdeles havde beholdt Administrationen, eller at en særlig Slesvigsk Provindstalsregjering vilde have handlet anderledes**). Dersom man ved den Leilighed vilde bemærke, at dette kun var en Følge af den Tilslutning mellem de to Hertugdømmer, som feilagtig var bleven vedligeholdt fra den Tid Kongen var bleven Herre over hele Slesvig, saa berører dette aldeles ikke det, hvorom her handles. Her er nemlig kun Spørgsmaal om, hvorvidt Slesvig i 1834 blev knyttet nærmere til Holsteen og mere fjernet fra Danmark. Ogsaa vilde det være aldeles ulogisk, om man her vilde paa-beraabe sig det Urigtige i at den omhandlede Magt over Pressen var indrømmet Administrationen. De Grunde, hvorfor Lovgivningen indrømmede Provindstalsregjeringen denne Myndighed, og senere imod de Slesvigiske Stænders eenstemmige Mening hævdede samme, laae aldeles ikke i dens Natur som fælles. Det var efter den Maade, hvorpaa Sagen af den Kgl. Commissarius blev fremstillet i den Slesvigiske Stændersforsamling i 1836, en Myndighed, som forhen havde tilkommet Overretterne

*) Dette fandt og levende Sympathie i den ultrabanske Presse, der i det saakaldte ny-holsteenske Partie meente at have faaet en vægtig Allieret. See mit titnævnte Skrift S. 137. Ogsaa finder man i den Roeskildske St. Tid. f. 1842 S. 2233—2234 kjendelige Spor af denne Forhaabning, kjøndt den allerede da havde tabt noget af sin tidligere Livlighed.

*) See mit nylig nævnte Skrift S. 204—205.

i Kraft af den dem tillige tillagte Regjeringsmyndighed. Iøvrigt var der, paa den Tid Sagen blev forhandlet i de Slesvigske Stænder, ikke Tanke om nogen Betydning, som den kunde faae med Hensyn til Pressens Behandling af Forholdene mellem Danmark og Hertugdømmerne. Den siden opstaaede indbyrdes Bitterhed er af senere Oprindelse. Pressen saavel som Stænderne arbejdede den Tid i alle Landsdele endrægtigen for fælles Formaal, paa at forøge de offentlige Friheder, at indføre Besparelser i Statshuusholdningen, Offentlighed saavel i denne som i Stænderforhandlingerne. Det var derfor et fælles Ønske saavel i Danmark som i Slesvig, at Pressen i dette sidste maatte blive frigjort for den Afhængighed af Regjeringen, hvori man havde lagt den, ligesom man og med god Grund kan antage, at Holsteen dermed sympathiserede. Naar foransførte Andragende dog ei fandt Indgang hos den hvieste Regjering, saa havde dette, som forhen omstændelig udviklet, sin Grund i de til den Tid hos Samme herskende almindelige Ansættelser om Pressen og Midlerne til at sætte Grændser for dens Misbrug*).

Efter alt det Anførte, kunde den Partisthed, som den oftmeldte Provindsialregjering paaستاaes at have viist ved Pressens Behandling, i al Fald ikke tilskrives den Omstændighed, at den var fælles for begge Hertugdømmer, og saaledes ikke tjene til Støtte for den Anke over de i 1834 trufne Indretninger, som Wegener i de stærkeste Udtryk har gjentaget. Det er selvfølgelig med Hensyn til hiin Anke lidet vigtigt, om og hvorvidt den paaflagede Partisthed i Pressestilsynet virkelig har fundet Sted, eller ikke. Men den hele Anke turde desuden høre til det Meget, der paa enkelte Bladskriveres Ord er gaaet omkring som uomtvistelig Sandhed, uden at det dog holder Prøve, naar Nogen drifter sig til at kalde det i Tvivl. Censurmyndighedens Udøvelse vil altid give Stof til Klager, og i Særdeleshed kan det ikke feile, at af to heftig imod hin-

*) See herved det oven S. 261—267 Anførte.

anden staaende Partier hvert især vil finde rigtig Anledning til Klager baade over det, Censuren formener det selv, og over det, der tilstedes Modpartiet. Det er altsaa intet Under, at Censuren i Hertugdømmerne og i Særdeleshed i Slesvig fremkaldte flige Klager og det fra begge de Partiers Side, som befæidede hinanden. Disse Klager kunne ikke bedømmes ved Hjælp af de enkelte Exempler, som hvert Partie især har paa-beraabt sig; thi, foruden at det, der ved Censuren undertrykkes, ordentligviis ikke kommer for Almeenheden uden i en forvansket Skikelse, udrevet af dets rette Sammenhæng, oftest endog kun i uklare Antydninger, saa er der her ikke Spørgsmaal om, hvorvidt den Censurmyndighed, der i de enkelte Tilfælde er blevet udøvet, fortjener Bisald eller ikke, men kun om den Holdning, den i det hele har udviist mod de stridende Partier. Det er i Særdeleshed og en Overielse, naar man vil kaste Skylden for enhver Ullighed, der i saa Henseende maatte kunne paavises, paa oftmeldte Regjering; thi det forholdt sig ingenlunde i Slesvig, som i Danmark — for kun at holde mig til fornævnte Hertugdømme, hvorom der saa godt som ene er Spørgsmaal — at Politimesteren, naar han lagde Beslag paa et Blad eller Skrift, havde at indstille dette til den overordnede Myndigheds Bedømmelse. Det var den vedkommende Forfatters eller Redacteurs Sag, om han vilde træde frem som Klager til Regjeringen. Dette skete naturligviis kun enkelte Gange, og Regjeringen kunde disse saa meget paa den subjective Opfatning beroende Sager fornuftigviis ikke underkjende Politimesterens Beslutning i ethvert Tilfælde, hvori den selv heller havde villet tage en anden, men kun hvor han ligefrem fandtes at have feilet. Der er desuden en Omstændighed, hvorfra man ei ganske kan see bort, naar man vil bedømme, om der ved Pressetilsynet i Hertugdømmerne blev viist Iver nok for at afværge hadefulde Angreb mod hvad Dansk var, navnlig hvorledes man i Danmark forholdt sig med Hensyn til de i modsat Retning tilsvarende Angreb. Nu er det vist, at det danske Pressetilsyn saa godt som Intet udrettede i denne Henseende. Allerede i 1842 og maaskee tidligere erklæ-

rede „Fædrelandet“ de i Hertugdømmerne antagne Læresætninger om disses Berettigelse til en indbyrdes Forbindelse og en fra Kongeloven forskjellig ogsaa Slesvig omfattende Arvefølge for Høiforræderie; og efterhaanden som Lidenskaberne mere og mere opflammedes, blev dette idelig og idelig under mangehaande Vendinger, som man stedse søgte at gjøre saa skarpe som muligt, gjentaget saavel i hiint Blad, som paa mange andre Steder. Den danske Regjering indsaae vistnok tilfulde det Fordarvelige og Faretruende i den forbittede Stemning, som vore Bladskrivere saa trolig arbejdede paa at opvække mellem de forskjellige Dele af det fælles Fædreland, og det manglede heller ikke paa Advarsler mod denne Retning i Pressen, hvilke fornemmelig udgik fra Kongen selv. Men man havde her i Riget intet virksomt Middel til at overholde slike Advarsler, da hverken det umiddelbare Pressetilsyn eller Cancelliet havde Magt til at undertrykke de Skrifter eller Bladartikler, hvori samme bleve tilfidesatte, uden dermed at forbinde justitiel Paatale, og man kunde ikke vente, at Domstolene, saalænge de ikke havde en Lovbestemmelse desangaaende, vilde finde en Trykkefrihedsforbrydelse i denne Adfærd *). Men i Hertugdømmerne og i Særdeleshed i Slesvig er det derimod utvivlsomt, at Meget ved Pressetilsynet blev undertrykt af hvad der i en mod Danmark fiendtlig Retning skulde have været indført i Smaaskrifter eller Blade; og navnlig blev der i de seneste Aar, da Spændingen havde faaet en saa betænkelig Natur, fra den herværende høieste Regjerings Side, givet saadanne Tilhold til den alvorligste Strengthed i saa Henseen-

*) Det de danske Provindsialstænder i 1844 og 1846 forelagte Udkast til en Presselov optog derfor og en Bestemmelse, hvorefter Straf af Bøder eller Fængsel skulde anvendes paa den, der ved Skrifter søgte at opvække Had og Forbittrelse mellem de forskjellige Kongens Scepter undergivne Statsdele eller og mellem forskjellige Samsundsclasser. Den paatænkte Lov udkom, som bekjendt, ikke. Iøvrigt havde ingen af Stænderforsamlingerne erklæret sig imod foransførte Bestemmelse.

de, at den perriodiske Presse saa godt som ganske maatte opgive hine Bestræbelse, hvorfor der og blev ført de stærkeste Klager over Undertrykkelse. Da den ulige Fremgangsmaade havde sin Grund i den forskjellige Pressetilstand, saa vilde Pressetilsynet i Hertugdømmerne ogsaa inden det fik slikt Tilhold have kunnet iagttage al ellers tilbørlig Strengthed, uagtet der ingen Gjensidighed fra dansk Side kunde ventes. Men det er dog naturligt, at hiint Tilsyn, saa længe Strengthed ei fra den høieste Regjering var indskærpet samme, maatte finde Betænelighed ved at gaae vidt heri, naar Pressen i Danmark uhindret kunde være saa nærgaaende som den vilde imod de Bestræbelse, der i Hertugdømmerne anvendtes paa at hævede deres formeentlig berettigede Interesser. Vor Presses Færd maatte gjøre et saa meget synderligere Indtryk, som det samme Blad, der daglig anklagede dem som Høiforrædere, der lærte at Slesvig i et muligt Tilfælde kunde, ligesom Holsteen, blive skilt fra Danmark, ikke blot indrømmede saadan Mulighed med Hensyn til det sidstnævnte Hertugdømme, men endog gjorde sig en Fornøielse af at forkynde denne Mulighed, og det som noget man fra dansk Side maatte ønske snarest muligt at komme til Virkelighed, ja at det end ikke lod det blive derved, men endog saa gottede sig ved idelig og idelig at udtale den statsretlige Urimelighed, at Holsteen allerede ved sin Indlemmelse i det tydske Forbund var gaaet ud af dansk Stats-høihey. Heller ikke kunde man andet end finde det høist mærkeligt, at det Blad, der førte hiint Sprog mod de Slesvig-Holsteenske Lærdomme, som kunde løbne Forbindelsen med Danmark, til samme Tid gjorde det til sin daglige Sysseel at indgyde det danske Folk den Tanke, at der ingen Frihey eller Sikkerhey fandtes i Danmark, saalænge den beholdt sin daværende Statsforfatning, og at opfordre Folket til af alle Kræfter at arbeide for snarest muligt at faae den omændret. Der har rimeligviis endog været den Tid, hvori det for Pressetilsynet i Hertugdømmerne ikke har været klart, om det ikke heller maatte lade Striden om de indbyrdes Forhold frit udkæmpe sig i Pressen, naar intet egentligt Forbryderisk deri

indeholdtes, og det havde maaskee været bedre, om det var blevet derved. Men vist er det, at der, i al Fald efterat det herfra blev indstjærpet, blev viist en ikke ringe, til sine Tider endog en meget vidt gaaende Omsorg for at forhindre Pressens Benyttelse i foransførte Retning. Iøvrigt ere der vel Mange, som, uden Hensyn til nogen Erfaring om, hvorledes oftmeldte Regjering havde forholdt sig i det omspurgte Anliggende, ville finde det utvivlsomt, at den maa have viist Partiiskhed for den Deel af Pressen, der gik i Slesvigholsteens Retning. Da de ei tvivle om, at bemeldte Regjering selv deelte de Anskuelse, til hvis Fordeel Pressen arbejdede, saa kunne de ei heller andet end finde det afgjort, at den havde forholdt sig paa sliq partiisk Maade. Men uagtet jeg ogsaa holder for, at Regjeringens Medlemmer, indtil Dens Omdannelse i 1846, i et større eller mindre Omfang antog de Sætninger, hvorpaa Læren om Hertugdømmernes Selvstændighed og Ret til indbyrdes Forbindelse hvilede, saa er det dog ingenlunde givet, at det udstrakte sig til alle hine Sætninger. I Særleshed have vel de Fleste i det mindste været i Tvivl om den Deel deraf, som var den meest betænkelige for den danske Stat, (den nemlig, at Slesvig, i Tilfælde af Danmarks og Holsteens Adskillelse, skulde følge det sidste *). Ialfald vare, indtil Spændingen ved det aabne Brev af 8de Juli 1846 gik til det Yderste, vist kun Faa gaaede saavidt, at de have ønsket en Opløsning, hvorimod det sikkert var det Almindelige, at selv de, der antog hine Sætninger i deres fulde Omfang, ønskede og haabede, at den Adskillelse, som Successionsforholdene lode befrygte, maatte afvendes enten ved Begivenhedernes Gang, eller ved kloge og lykkelige Underhandlinger, saaledes at den danske Stat kunde blive bestaaende i sin Heelhed. Men selv de, som maatte have været de meest ivrige i Troen paa de Slesvigholsteenske Theorier, maatte dog fra flere Sider finde det fordærveligt, at de statsretlige Spørgsmaal, der i

*) See „For Opretholdelsen af den danske Stat“ o. s. v. S. 69—75.

visse mødende Tilfælde kunde true Statens Sammenhold, allerede forud bleve Gjenstand ikke blot for skarpe Undersøgelser, men og for løse og lidenskabelige Udtalelser i Blade, der vare bestemte til Massens Bearbejdelse. Det har saaledes neppe engang været hine Mænd imod at træde hindrende frem mod slikt Skriverseri, naar de vidste, at det var den høieste Regjerings Billie, og især vilde de uden Tvivl gjerne have raft Haanden hertil, naar den danske Presse ikke med den yderste Haan og Bitterhed havde angrebet det, som, efter de i Hertugdømmerne herskende Forestillinger, var Grundvolden for deres hele Retstilstand. Endnu visere er jeg paa, at de Mænd i Hovedstaden, der hørte til den øverste Bestyrelse for Hertugdømmerne, tænkte saaledes, og at de, selv uagtet den Retning, der uhindret gik igjennem den danske Presse, anvendte al mulig Omhu for at undertrykke en lignende i Hertugdømmerne.

Med det, der her er talt om Pressetilsynets Virksomhed i den omhandlede Henseende, har jeg kun havt den lidenskabelige og forbittede Behandling af det omhandlede Æmne for Die, der efterhaanden udbredte sig i Hertugdømmernes som i den danske Dagspresse, men ikke de Skrifter, som indeholdt rolige historisk-statsretlige Undersøgelser. De Skrifter af det Slags, der ofte med en dialektisk Kløgt, som man vist nok maatte have vundet en anden Anvendelse, forsvarede Lærdomme, der, under visse Forudsætninger, kunde føre ikke blot til Holstens, men og til Slesvigs Adskillelse fra Danmark, bidroge vistnok ikke lidet til at vække Uro og Spænding, men naar ellers intet Lovstridigt deri fandtes, kunde den ikke med Rette eller med Nytte undertrykkes. Forsaavidt de vare over 20 Ark, vare de og udenfor al Censurmyndighed, ligesom man og uden Afbræk for det, man vilde udrette, kunde lade sliige Skrifter trykke i Udlandet, hvilket og for en stor Deel skete, i Særdeleshed efterat det aabne Brev af 1846, og de med Hensyn dertil givne Forbud mod al Forhandling om Arvespørgsmaalet i de Holstenske og de Slesvigiske Stænder havde opvaft Frygt for at

der vilde lægges Hindringer i Veien for flige Skrifters Tryk-
ning indenfor Hertugdømmernes Grændser *).

XLV.

Naar jeg Side 240-241 har yttret, at Frederik den Sjette, da Provindsialstænderne for Slesvig skulde ordnes, ikke var stemt for at tage Initiativet for det danske Sprogs Indførelse som Rets- og Forretningsprog i de dansttalende Dele af dette Hertugdømme, saa vilde ubentvivl Mange finde dette i Strid med de Rescripter af 15de Decbr. 1810 og 19de Januar 1811, der viste, at Kongen da var fundet, efterhaanden som Forholdene tillode det, at indføre det danske Sprog som Kirke- og Underviisnings-, Rets- og Forretningsprog i alle dansttalende Distrikter af Slesvig. Det er, fornemmelig efterat disse Rescripter, som ikke paa nogen authentisk Maade vare kundgjorte, i den seneste Tid ere blevne fatte i Udøvelse i bemeldte Hertugdømme, paa det stærkeste blevet udhævet, hvorledes de indeholde et afgjørende Beviis paa, at de Mænd, som Kongen til den Tid havde betroet Hertugdømmernes Anliggender, enten modvillig have været hans Willie overhørige, eller og vidst ved Rænker at omgaae samme, og saavidt vides har dette hidtil ikke fundet nogen Modsigelse. Det var sørend hine Rescripter vare blevne fremdragne og iværksatte, at jeg nedskrev hine Uttringer, og jeg vilde derfor den Tid ikke gaae ind paa den omstændelige Forklaring, der behøvedes for at sætte Sagen i sit rette Lys **). Nu finder jeg mig derimod hertil opfordret, baade for at forsvare ovenanførte min Uttring og for at væрге hine Mænd mod en Mistanke, der ved denne Leilighed dog har en mere tilfyneladende Grund for sig end ved nogen af de øvrige Leiligheder, hvor man har sliq Anklage tilrede. Vel

*) See mit Skrift „For Dyretholdelsen af den danske Etat“ o. s. v. S. 81—68.

***) En langvarig Ehygdom har været Narfag i at dette Værks Tryk-
ning saa længe har været forhalet.

har jeg været aldeles udenfor den Deel af Bestyrelsen, hvorom her er Tale; men de Personer og de Forhold, som derved kunne komme i Betragtning, vare mig saa nøie bekendte, at jeg ei alene har den fuldkomneste Overbeviisning om, at hiin Mistanke er aldeles ugrundet, men endog seer mig istand til at understøtte denne min Overbeviisning med saa indlysende Grunde, at jeg tør gjøre Regning paa ogsaa at fremkalde lige Overbeviisning hos Andre. Jeg skal isvrigt aldeles ikke udlade mig over den Anvendelse, hine Reskripter nu have faaet, jeg har ikke her at besatte mig med nogen Bedømmelse af den nyeste Tids Bestyrelse; kun ønsker jeg at retfærdiggjøre hiin Tids Regjering mod en uskyldig Mistanke, der dog ikke er uden Skin af Grund.

De ovennævnte Reskripter indeholde nu ingenlunde en Befaling, som de underordnede Embedsmænd skulde og kunde umiddelbar udføre, hvor de skjønnede at dens Forudsætninger vare tilstede, men udtrykke kun eet Formaal, som de havde at forberede og fremme, men hvis endelige Gjennemførelse paa ethvert Sted var den Kongelige Bedømmelse og Afgjørelse forbeholdt. Imidlertid er det vist, at Kongens Hensigt ikke blev fuldbjrdet. Der blev vel strax indhentet Dplysninger og Erklæringer fra de lokale Embedsmænd, og derefter blev det ved Patent af 23de Octbr. 1811 og 7de Septbr. 1812 befalet, at der ved ethvert Embedes Besættelse i Hertugdømmerne (ei blot Slesvig men og Holsten) skulde tilveiebringes Dplysning om, hvorvidt Supplikanterne talede og skreve Dansk; hvormed Formaalet var, at alle disse Embeder i Tiden kunde blive besatte med Mænd, der vare det danske Sprog mægtige i den Grad, hvori det, efter Embedets Beskaffenhed, fandtes at denne Egenkab burde paasees. Det var nemlig blot befalet, at Dplysninger om den Paagjældendes Færdighed i det danske Sprog skulde tilveiebringes, men Regjeringen havde sig det forbeholdt at bedømme sammes Indflydelse, og vilde fornuftigviis derved tage Hensyn til den meget forskjelligte Vigtighed, som denne Færdighed havde for Embedsmænd i de dansttalende Distrikter, eller under hvis Virkefærd dansttalende Distrikter faldt,

og Dem, der ikke vare i et saadant Tilfælde, ligesom og den forskjellige Art af Virksomhed, hvori Embedet bestod, maatte med Hensyn til hine Embeder komme i videre Betragtning. Derefter maatte det især ved Besættelsen af de Præstestald, hvori det danske Sprog i større eller mindre Omfang var Folkesprog, nøie være at paasee, at Aspiranten var det danske Sprog fuldkommen mægtig; noget som allerede Christian den 6tes Reskripter af 7de Octbr. 1739 og 23de Mai 1740 *) havde søgt at bevirke, men uden at dog de der trufne Bestemmelser ganske svarede til Niemedet **). Derimod var det efter fornævnte Patent ikke fornødent, ubetinget at udelukke dem, der ei vare kyndige i det danske Sprog, fra de Embeder, indenfor hvis Virkefærd intet dansttalende Distrikt hørte, navnlig de holsteenske og adskillige i Sydslesvig. Fremdeles vilde det med Hensyn til de allerede ansatte Embedsmænd have været ubilligt af den Marsag at nægte dem videre Befordring til Embeder af det Slags, medens det vistnok laae i Kongens Willie, at alle de, der i Fremtiden dannede sig til Embeder, i Hertugdømmerne, skulde kunne læse og skrive Dansk. Medens fornævnte Patenter, der efter det Slesvig-Holsteenske Cancellies Skrivelse af 5te Juni 1813 ogsaa skulde anvendes paa Advokater, fjernede en af de betydeligste Hindringer, der traadte i Veien for den ved Reskripterne af 1810 og 1811 tilføjede Tingenes Orden, indeholde de og et iøvrigt aldeles overflødig Beviis for at disse Reskripter ei kunde være anderledes at forstaae, end som ovenansført. Fremdeles gav en Kongelig Resolution af 1811 de ved Kjøbenhavns Universitet examinerede theologiske Candidater Afgang til geistlig Befordring i Hertugdømmerne, som omvendt de ved et af bispes Overconsistorier examinerede i Danmark, begge Dele imod at Candidaten var det Sprog fuldkommen mægtig, hvori han skulde udføre sin Embedsgjerning. Herved blev der Himmel

*) See Werlaufs Præissskrift angaaende det danske Sprog i Hertugdømmet Slesvig S. 117—119 og 123—124.

***) Patent om det nye og fælles Examinationscollegium for theologiske Candidater af 15de Mai 1834 § 5, gav hensigtsmæssigere Bestemmelser.

til at besætte Præstefaldene ogsaa i de Dele af Slesvig, der ei henhænge under en dansk Bispestol, med danske Candidater*). Endvidere blev det ved den Slesvig-Holsteenske Skoleanordning af 24de August 1814 befaleet, at der i alle Hertugdømmernes lærde Skoler og i deres Borger-skoler skulde gives Underviisning i Dansk, hvilken i de første skulde være mere omfattende end i de sidste. Ogsaa var der allerede i 1813 ved Kiøls Universitet oprettet en Lærestol i det danske Sprog og den danske Literatur. Men det vides ikke, at der ivoerigt blev Noget iværksat ifølge hine Reskripter, og paa den Tid Provindsialstænderne bleve indførte var det tydske Sprog endnu Rets- og Forretnings-sproget ogsaa i de Distrikter, hvori Kirke- og Skolesproget var Dansk; ligesom der heller ikke var foretaget Noget for at indføre det ved Gudstjenesten og Skoleunderviisningen i de Menigheder, hvori det i større eller mindre Omfang var Almuens Sprog, men Tydsk Kirke- og Skolesprog. Der ere imidlertid uimodsigelige Kjendsgjerninger, der klarlig vise, ei allene at det ei kan have været af Ulydighed imod Kongens Villie, at det ei var kommet videre med dens Gjennemførelse, men og at det ligesaa lidet er tænkeligt, at han ved falske Forstillinger var blevet forledet til at opgive samme, men at det maa have været med klar Bevidsthed og godt Overlæg at han har ladet dette Anliggende stille i Bero. Der er en dobbelt

*) Skjendt Reglen var aldeles gjensidig, laae det dog i Forholdenes Bestaaffenhed, at den fik en større Anvendelse til Fordeel for de i Kjøbenhavn examinerede Candidater end i den omvendte Retning. Dette var dog Noget, hvorover ingen grundet Besværing kunde føres. Derimod fandtes der i Resolutionen fra en anden Side en ubillig Ulighed, som til sin Tid ei var blevet bemærket, foranlediget ved Examen's-Characterernes ulige Betydning ved Kjøbenhavns Universitet og ved Hertugdømmernes Examinationsanstalter, men denne blev berigtiget ved den kongelige Resolution af 29de Juni 1842, der for Danmark blev kundgjort ved Cancellie-Plakat af 21de Juli næstefter, om hvilken Resolutions Indhold saavel begge Cancellier som det Kjøbenhavnske theologiske Facultet og Universitets-Directionen vare aldeles enige. See Ny Coll. Tid. for 1842 S. 761—766.

Række af Betragtninger, som jeg herved maa paaberaabe mig, af hvilke den ene godtgjør den indvortes Umulighed af at det kunde være uden Kongens Samtykke, at hine Reskripter ikke vare blevne gjennemførte, og den anden viser, hvorledes den Forandring, der saaledes maa antages at være foregaaet i Kongens Anskuelser og Hensigter, var begrundet i senere Forhold og Erfaringer.

I mit Skrift: For den danske Stats Opretholdelse S. 147 har jeg kortelig forklaret, hvorledes Præsidenten i det Slesvig-Holsteenske Cancellie i 1834, og længe forhen, som og adskillige Aar derefter, var betroet til danffødte og dansk dannede Mænd (fra 1803 J. S. Møsting, fra Slutningen af 1813 Grev D. Moltke) og at ligeledes i den største Deel af dette Tidrum en dansk Retslærd havde været Deputeret i dette Collegium, og det efter nogle Aars Forløb dets første Deputerede, og dets Referent i Statsraadet, og at dette ligeledes fra den Tid det i 1814 igjen var sat i Virksomhed næsten udelukkende bestod af danffødte og dansk dannede Mænd *),

*) Statsraadets Medlemmer vare i Begyndelsen af hin Periode J. G. Moltke, Schimmelmänn, Reventlow, F. Moltke og Rosenkrantz, kort efter kom Raas og Møsting til. Ved Rosenkrantz's Død 1824 bleve Sehested, D. Moltke og Malling kaldte til Sæde i Statsraadet, hvorfra Iovrigt F. Moltke og J. G. Moltke forlængst vare udtraadte, den Sidstnævnte ved Døden. Vel blev ved fornævnte Leilighed ogsaa den danske Gesandt i Petersborg, den for ikke længe siden afsøde General Baron Blome, udnævnt til Statsminister og Chef for det udenlandske Departement, men, paa hans Ansøgning, fritog Kongen ham herfor og tillod ham at blive paa hin Gesandtskabspost. I Anledning af Raas's Død i Slutningen af 1826 kaldtes Steermann blandt andet til Geheime:Statsminister, og i Foraaret 1831 fik Prinds Christian Sæde i Statsraadet, ligesom og Admiral Steen Bille og Grev Rankau-Breitenburg udnævntes til Statsministre, kort efter ogsaa Grev B. Moltke og Krabbe; men i Mellemtiden vare Reventlow, Malling og Schimmelmänn døde, ligesom Sehested nu ogsaa afgik. Man vil saaledes see, at i

ja at til 1831 ikke en eneste Slesviger eller Holstener deri havde havt Sæde, og at den enkelte Holstener, som i sidstnævnte Aar kom ind i Statsraadet, ingen synderlig Virksomhed der udfoldede. Her maa jeg tilføie, at hiin danske Retslærde N. B. Rothes Ansættelse i det Slesvig-Holsteenske Cancellie netop havde til Hensigt at virke for at bringe Hertugdømmernes Lov og Indretninger i muligste Overeensstemmelse med de danske. Denne Opgave var allerede nogle Aar tidligere blevet ham stillet som Medlem af den Commission, der, strax efterat Patentet af 9de Septbr. 1806 var udstedt, blev nedsat til at udarbejde en Lovbog for Hertugdømmerne, hvorved den danske Lov skulde lægges til Grund*). Han var den eneste danske Retslærde, som deri havde Sæde, ligesom han og i denne Anledning var fritaget for sine Embedsforretninger som daværende Afsesfor i Lands-Over- samt Hof- og Stads-Retten, samt Formand i Kjøbenhavns Forligelses-Commission, for at han kunde anvende sin Tid til den nye Virksomhed, hvortil han var kaldet, og det er mig bekendt at han virkelig beskæftigede sig meget hermed. Han blev og senere Chef for Kirke- og Underviisnings-Departementet i bemeldte Collegium, hvori han havde faaet Sæde i 1809. Dette kunde saaledes ikke andet end være forsynet baade med Villie og med Kræfter til at gennemføre det i hine Rescripter Foreffrevne. Det er mig og bekendt, at der intetsteds i Samme fandtes nogen ubetinget Modstræben, skjøndt vel en eller anden Enkelt kan have været i Tvivl om Omfanget hvori, og Maaden hvorpaa Sagen rettelig kunde gennemføres, og ikke undladt at udtrykke disse.

i al den Tid Statsraadet størstedels bestod af danske Mænd (Rosenkrantz og Sehested vare vel Normænd, men man kan neppe have noget imod at de ved denne Leilighed regnes lige med Danske) og at Saabanne endog indtog de, navnlig med Hensyn til det omhandlede Anliggende, indflydelsesrigeste Pladser i det ovennævnte blot for Hertugdømmerne indrettede Collegium.

*) See mit Skrift: „For den danske Stats Dyretholdelse“ o. s. v. S. 115.

Ligesom det under den foransførte Sammensætning, saavel af Statsraadet, som af fornævnte Cancellie er utænkligt, at Kongens Hensigter for det danske Sprogs Fremme i Slesvig vare blevne tilsidefatte eller forraadte af Slesvig-Holsteenske Interesse, saaledes maa Enhver, for hvem Frederik den Sjettes Regentfærd ikke var aldeles fremmed, holde sig forvisset om, at han ikke havde fundet sig i en modvillig Forsømmelse af hvad han, i et Anliggende af den Vigtighed, havde befalet. Hans Cabinetssecretair Jessen, der og var særdeles stemt for Alt, hvorved Hertugdømmerne kunde knyttes nærmere til Danmark, og upaatvivlelig har havt en betydende Medvirkning til hine Reskripter, hvilke udfom under Cabinets-Regjeringen, vilde sikkert heller ikke have glemt at bringe Sagen i Kongens Erindring, om det havde været fornødent; Noget hvortil han, ogsaa i den Stilling han beholdt, efterat Statsraadet i 1814 var sat i Virksomhed, havde god Leilighed.

Medens det nu har al Rimelighed imod sig, at Marsa- gen til at Kongens i de titnævnte Reskripter tilkjendegivne Wille ei blev fuldbgyrdet, har ligget i Forsømmelse eller Rænker fra de ham nærmest staaende Embedsmænds Side, er det derimod ikke vanskeligt at forklare sig, hvorledes han under Tingenens senere Gang selv har fundet overveiende Betæneligheder ved at drive denne Sag igjennem. For at sætte dette i et klart Lys ogsaa for dem, der ikke have synderligt Bekjendtskab med disse Forhold, maa jeg tillade mig her at anbringe nogle almindelige Betragtninger over Frederik den Sjettes Regjerings-Historie, der ellers først vilde have faaet Plads i en følgende Deel af dette Værk.

I den forevigeede Konges Regjering finder jeg at maatte skjælnue tre Afsnit, gjennem hvilke der vel gif samme Grundstræben, men hvori der dog i de Veie og Retninger, ad hvilke han søgte sine ædle Formaal opnaaede, frembyde sig Forskjelligheder, der ikke vare uden betydelig Indflydelse. Den første omfatter den lange Arrække, hvori han i sin Faders Sted styrede Statsrøret, men under Medvirkning af et fortrinlig dygtigt og indflydelsesrigt Statsraad, og med Understøttelse af

udmærkede og for en Udvikling af alle Statens Kræfter varmifolende Mænd i de Regjeringsmyndigheder, der stode Kongen og Statsraadet nærmest. Det er almindelig erkjendt, at dette Affnit var rigt paa store og indgribende, med Kraft og Klogskab udførte Forbedringer i alle Grene af Lovgivningen og Statsstyrelsen, og at Staten derved blev fremhjulpen til en forædlet Retstilstand, til en Oplysning, og til et almindeligt Velvære, der vel i en senere Tid blev forstyrret ved den tunge Skjæbne, som gif over Landet, men dog, efterat blidere Dage igjen bleve det besiddede, paa ny vorede frodigen frem af de Spirer, som i hiin Tid vare blevne nedlagte. Det har i det, jeg hidtil har leveret af nærværende Værk, været min kjæreste Opgave ret at udvikle hine velgjørende Reformers store Værd og Betydning, og navnlig at vise, hvorledes den Mening, som en senere Tid saa gjerne har villet udbrede om, at deri dog var noget Halvt og Ufuldstændigt, kun hidrører fra Mangel paa Indsigt i de Tidsforhold, som de Mænd, der da styrede Staten, havde opfattet og overveiet fra alle Sider.

Der kan være nogen Tvivl om den Tid, hvormed for- nævnte Affnit af Frederik den Sjettes Regjeringshistorie skal sluttes. Det Simpleste vilde være at regne det til hans Tronbestigelse, da han umiddelbar derpaa, ved et Reskript til det danske Cancelli af 19de Marts 1808, som derfra blev de andre Regjeringscollegier meddeelt, ophævede de hidtil gjældende Regler om Sagernes Behandling i Statsraadet, og paabød, at alle de Sager, hvori Kongelig Resolution behøvedes, skulde skriftligen tilstilles ham, for at han, efter deres Beskaffenhed, enten umiddelbart kunde afgjøre dem ved sin Resolution, eller befale dem sig foredragne gjennem Statsraadet, af hvilken sidst- nævnte Wei han dog i en Tid af omtrent 6 Aar ikke gjorde Brug, saa at den forrige Regjeringsmaade fuldstændig blev afløst ved en personlig Regjering gjennem Cabinettet *). Naar

*) Vel bleve der i 1810 udnævnte to nye Geheime-Statsministere (Præsidenten i General-Lokkammeret F. Moitte og den nylig til

der imidlertid ei blot skal sees paa den udvortes Form, men fornemmelig paa den Mand, der har viist sig i de forskjellige

Minister for de udenlandske Anliggender i den udtraadte Geheime-
statsminister Grev E. Bernstorffs Sted udnævnte Rosenkrantz; men
det maa være skeet i andre særdeles Hensyn og ikke for at have
et forstærket Statsraad til Raadgivning. Dog fandt der, saaledes
som Wegeners titmeldte Skrift S. 192 viser, den 5te Decbr. 1813
et overordentligt Statsraad Sted, men kun til Overveielse af det
Spørgsmaal, om man i Statens daværende yderst betrængte For-
fatning skulde gaae ind paa de haarde Betingelser, uden hvilke Fred
ikke var at faae; og jeg erindrer, at der senere bleve holdte
to eller maaskee tre flige overordentlige Statsraad, uden Tvivl
angaaende Gjenstande, som stode i Forbindelse med hiint Anlig-
gende, men hvorunder dog ikke Enkeltheberne i Fredstraktaterne
have været indbefattede (jvnsfør oven S. 94—95, Noten). Da
jeg anseer det sandsynligt, hvad der ved Wegeners Meddelelse synes
mig at være bestyrket, at der ingen Protokol har været holdt over
Forhandlingerne i bemeldte Forsamlinger, og der maaskee ere Faa
tilbage, der kjende og erindre saameget om disse overordentlige
Statsraad, som jeg, skal jeg i Forbigaaende bemærke, at foruden
de fire daværende Statsministre (Schimmelmann, Reventlow, F.
Moltke og Rosenkrantz) den i 1784 af Statsraadet udtraadte Grev
F. G. Moltke, der Dagen efter paany blev udnævnt til Geheime-
statsminister med Sæde efter sin forrige Anciennitet, saavelsom
de vigtigste Collegiechefer, der ikke vare Statsministre, navnlig de
to Cancellipræsidenter Raas og Møsting (hvoraf den Første Dagen
efter udnævntes til Justitsminister, den Sidste til Finantsmini-
ster og Præsident for Rentekammeret og saaledes udtraadte af det
Slesvig-Holstenske Cancellie, hvor hans Plads blev besat med
Grev D. Moltke) samt Sehested og Malling vare kaldte til foran-
førte Raadgivning, og til de to andre omtalte Samlinger vare
endnu nogle af de øverste Medlemmer af de vigtigste Collegier
kaldte. Dette heroer vel alene paa min Grindring; men jeg er
vis paa, at der idetmindste ingen betydelig Irring er deri. At
der saaledes, som Wegeners Meddelelser viser, angaaende Sagen
selv ingen Meningsforskjel var, er og stemmende med hvad jeg til
hiin Tid hørte af Belunderrettede. Effjændt man vel maa betragte
for nævnte overordentlige Raad som Statsraadsforsamlinger, saa
behøver den ovenstaaende Angivelse af det Tidrum, hvori intet

Lider, saa kan jeg ikke ubetinget henføre samtlige 30 Aar fra 1784 til 1814 til det samme Affnit, men der var en Tid, hvori der efterhaanden skete en Overgang til det andet, idet nemlig Statsraadet allerede tabte i sin forrige Kraft og Betydning *). Vel kunde man være ligesaa berettiget til at regne denne Overgangstid til det første som til det andet Affnit. Men den havde dog i Aand og Væsen mere tilfælles med dette, hvilket det ialtsald gif imøde, end med hiint, hvorfra det fjernede sig. Der kan iøvrigt vel være nogen Meningsulighed om den Tid, hvormed man skal sætte hiin Forandring i Statsraadets Betydning at være foregaaet. Nogle ville maaskee snarest finde Vendepunktet i N. P. Bernstorffs Død, men, hvor stort end dette Tab var, saa vedblev dog Sagerne i den nærmeste Tid efter hans Død at behandles ikke blot i samme Form som forhen, men og i samme Aand, i hvilken saavel de Mænd, der havde været i Statsraadet med ham, som de to meest betydnende af dem, der indtraadte efter hans Død (Christian Reventlow og Cay Reventlow) vare indlevede tilgavns. Og har jeg end Formodning om, at nogle i de nærmest paa følgende Aar forefaldne Sager vilde have faaet et andet Udfald, hvis han havde været i Live, saa kan jeg dog, af flere Grunde, ikke her indlade mig paa at fremsætte denne Formodning, som ialtsald vilde behøve en udførlig Retsfærdiggjørelse. Derimod maa jeg som Overgangspunkt sætte den Tid (fra

Statsraad holdtes, dog derfor ingen Berigtigelse, og iøvrigt vedblev endnu efter disse Samlinger den udelukkende Cabinettsregjering ligesuldt indtil Statsraadet ved aabent Brev af 29de April 1814 igjen blev sat i Virksomhed. Bemeldte Forsamlinger vare iøvrigt, Gjenstandens uhyre Vigtighed uanseet, dog ikke stort andet end en Form, da der, efter den Stilling, hvori Tingene engang vare komne, ikke vel kunde være Tale om noget Valg.

*) I min Prøvelse af de Rigsforsamlingen forelagte Udkast til en Grundlov og til en Valglov S. 148, Note, har jeg allerede antydet, hvorledes Statsraadet nogle Aar før end 1808 havde tabt en Deel af sin forrige Betydning.

1803) da Kronprindsen for det meste opholdt sig i Kiel ved det paa Statens Sydgrænsse forsamlede Troppecorps. Fra den Tid af bleve Sagerne, om ikke altid saa dog ordentligviis inden de foredroges i Statsraadet, men ialfald forinden endelig Resolution toges, Kronprindsen tilstillede eller af vedkommende Collegiepræsidenter, der ogsaa idelig opholdt sig i Kiel, overleverede, hvorefter han, gjennem sit civile Departementscontoir — der i Gjærningen omtrent var hvad fra 1808 Cabinetet blev — tilkjendegav, hvorledes han fandt at Sagen burde afgjøres. Da han nu var den eneste Bærer af den kongelige Villie, fulgte det af sig selv, at Resolutionen gjennem Statsraadet ikke kunde blive en anden, undtagen naar der i noget enkelt Tilfælde blev gjort ham Forestilling *) om Forandring, og han dertil gav sit Bifald. Af og til udstedte Kronprindsen og i eget Navn Befalinger angaaende Gjenstande, der egentlig krævede kongelig Resolution, og det faldt Ingen ind at kalde deres forpligtende Kraft i Tvivl. Saaledes var i Gjærningen Cabinetregjeringen allerede begyndt i 1803, skjøndt den først i 1808 fik en bestemt Form og derved tillige en forøget Fasthed.

*) I nærværende Skrifts første Bind S. 285—286 findes anført et Exempel paa en Lempling, som blev tilveiebragt i en paa seranførte Raade af Kongen afgiven Resolution. Wegener meddeler S. 79—96, 319—332 Udskilligt om Forhandlinger, som i Statsraadet fandt Sted angaaende Patentet af 9de Septbr. 1806, om hvis Udfærdigelse der i Kiel havde viist sig Meningsulighed mellem Ministeren for de udenlandske Affairer og Præsidenten for det daværende tydske Cancelli. At den Affatning, som de herværende Ministre bifaldt, og som stemte med Udenrigsministerens, ogsaa blev antaget, er saa meget mere forklarligt, hvis Kronprindsen, som Wegener anfører, allerede forud havde erklæret sig for samme. Iøvrigt ligger det udenfor den Gjenstand, hvormed jeg her befatter mig, at gaae ind paa den Fremstilling han giver af hiint Antiggende, men jeg skal dog henvisse til mit Skrift: „For den danske Stats Dyrelshedsbælsse“ o. s. v. S. 63—64, Noter.

Medens Frederik den Sjette saaledes gjennem sit Cabinet styrede Landets Anliggender, finder man vistnok i Lovenes og Regjeringens Foranstaltninger samme retfærdige og landsfaderlige Sind som i dem, hvori han havde benyttet Statsraadets Medvirkning. Den Tids velgjørende Bestræbelser for Folkets Frihed, Oplysning og Velstand bleve forfattede ved tildeels særdeles betydelige Love, og skjøndt de vigtigste skyldtes til hvad der i hiin foregaaende Periode var forberedet og som fremdeles blev bearbejdet ved de Kræfter, som da vare blevne satte i Bevægelse, saa maa det dog væsentlig tilskrives hans usvækkede Interesse for de deri behandlede Anliggender, at de heldigen fuldbragtes; ligesom han og med fast Villie holdt over de i denne som i den ældre Tid iværksatte Reformers, mod hvis Gjennemførelse der efterhaanden mødte en Deel Hindringer og Modstand (see dette Skrifts 1ste Bind S. 281, 289—291, cfr. S. 298—319, 335—344 og fl. St.). Ogsaa støder man ideligen paa Spor af det forstandige Maadehold, hvorpaa han allerede ved sin første Indtrædelse i Statsstyrelsen havde givet saa skjønne Prøver. I dette Skrifts første Deel S. 394—395 vil man saaledes finde et mærkeligt Exempel paa, at han i hoi Grad begrændsede et Forslag fra det daværende danske Cancelli, der fra flere Sider maatte tiltale hans Tilbøjeligheder, men hvori han fandt, at man, for at skaffe en videre Mark for den kongelige Magtfuldkommenhed, gif Privates lovhjemlede Rettigheder for nær. Men for en stor Deel vare dog ikke de Love og Foranstaltninger, som udkom i det her omhandlede Tidsrum, saa alsidig gjenomtænkte, som de der udmærkede hiint første Affnit af Frederik den Sjettes Regjeringstid. I Særdeleshed ffete det stundom, at de til Gjennemførelsen af en i sig god og retfærdig Hensigt valgte Midler ikke vare valgte med en saa omhyggelig og omfattende Overveielse af alle de derved berørte Forhold, som behøvedes for at det tilsigtede Diemed virkelig blev opnaaet, uden at de fra andre Sider virkede forstyrrende. Jeg vil i det Følgende faae Anledning til derpaa at anføre flere Exempler; dog skal jeg her i Forbigaaende bemærke, at de meest betydelende uden-

tvivl ville findes i adskillige af de Love og Foranstaltninger, som fremkaldtes ved det engelske Overfald i 1807. Men, hvad der her ligger os nærmere, er, at Frederik den Sjette netop i det omhandlede Tidsrum var noget stærkt grebet af Attraae efter at centralisere, og at denne bragte ham til nogle Beslutninger, som syntes at vidne om en Bestræbelse efter, med Tilfredsættelse af Hertugdømmerne Slesvigs og Holsteens hidtil steds anerkjendte eieendommelige Retstilstand, at omdanne denne efter de danske Love og Indretninger. Vistnok vare, som Følge af disse Landes historiske Forhold og den Banfælighed, der traadte i Veien for i dem at indføre indgribende Reforme, fremfor Danmark, mange af deres Love og Indretninger, til Hinder for en god Retshaandhævelse og Forvaltning, blevne paa den gamle Fod, medens man i Danmark forlængst havde gjort væsentlige Forbedringer i de tilsvarende Love og Indretninger, som man her havde havt *). Ogsaa var der Adskilligt, som ikke kunde blive uforandret, naar billig Lighed mellem de forskjellige Statsdele skulde finde Sted. Meget var vel især i den sidstnævnte Henseende (fremfor Alt var Forordningen af 15de Decbr. 1802 **) af stor Betydning, men det var dog ingenlunde det Æneste allerede fæct i det første Afsnit af Frederik den Sjettes Regjeringstid, og Meget af lignende Bestaaffenhed er foregaaet deels i det andet og deels i det tredje. Jeg kan ikke Andet end bisalde dette, om just ikke altid i dens Enfæltheder, saa dog i dens Hovedretning, hvorved den ældre Ulig- heds er blevet udjevnet, saaledes at man, fra begge Sider, der- med burde have været tilfreds. Endnu mindre kan jeg have Noget imod hvad der i den førstnævnte Henseende stete, saa- som ved den i 1ste Bind S. 398 omtalte Gerichtsordnung af 19de Juli 1805. Kun burde der, for Hertugdømmernes egen Skyld, have været gjort meget Mere i den Retning, men det

*) See mit Skrift „For den danske Stats Opretholdelse“ o. s. v. S. 220—222.

**) See oven S. 166, 170—176, 180, 183—185 og i Forbindelse dermed det S. 154—158, S. 186—202 Anførte.

der stod tilbage, vilde ubentvivl efterhaanden have været blevet oprettet ved Provindsialstændernes Medvirkning, dersom de til saadanne Formaal henvendte Bestræbelser, der viste sig i disse, ikke vare blevne qvalte ved andre, der kun førte til Forvirring og Splid.

Men til hiin Tid blev og foretaget Udskilligt, der gav en ikke ganske ugrundet Anledning til at formode en Stræben efter, uden for det som enten Hertugdømmernes eget Vel eller det øvrige Monarkies berettigede Interesser krævede, at sætte Alt paa lige Fod som i Danmark, og dette har, langt fra at virke til den Nærmelse, som derved blev tilfjet, i Gjærningen kun været Aarsag til Fjernelse. Det var kort efter det tydske Riges Oplosning i 1806 at en saadan Retning begyndte at vise sig. Det synes, at Frederik den Sjette og nogle af dem, der stode ham nærmest, gik ud fra den urigtige Forudsætning, at den eiendommelige Retstilstand, hvori Hertugdømmerne havde befundet sig, kun hvilede paa Holsteens Forbindelse med det tydske Rige, og at der saaledes ved dets Ophør Intet var i Veien for fuldstændig at indlemme dem i Kongeriget Danmark. Dette blev vel ingenlunde udtalt i det under 9de Septbr. 1806 udsærdigede Patent, men dets Affatning var dog en saadan, at den gav nogen Anledning til at troe, at denne Synspunkt laae i Baggrunden. En saadan Tanke fik dog endnu mere Næring ved den strax efter udgivne Befaling om en ny Lovbogs Udarbeidelse for Hertugdømmerne, ved hvilken den danske Lov, eller, som det endog heed, „Christian den Femtes Lov“ skulde være Grundlaget *). Saafernt der havde været nehsat een eller flere Commissioner for at tilveiebringe større Overensstemmelse mellem Danmarks og Hertugdømmernes Love, dog under Hensyn til at den hidtil i enhver Statsdeel gjeldende Ret ikke burde forandres, uden forsaauidt det kunde bestaae med dennes eget Vel, saa vilde dette, idetmindste i Grundtan-

*) „For den danske Stats Dyretholdelse i dens Heelhed“ S. 115.

ken, have fortjent alt Bifald, og under en grundig Udførelse vilde det uden Tvivl have viist sig, at der var mere af Danmarks Lovgivning, der med Nytte kunde udvides til Hertugdømmerne, end omvendt af disses til Danmark. Men det var en mærkelig Misfjendelse af det hele Lovgivningsvæsen, saavel som af de særdeles Forhold, at man gik ud paa en eenfædig Omdannelse af Hertugdømmernes hele civile, processuale og criminelle Ret til Overensstemmelse med den danske. Foruden at ethvert Land, med Hensyn til de fleste egentlig civilretlige Forhold, finder sig bedre ved den engang tilvante Ret med enkelte Forbedringer, der kunne knytte sig til Samme, end ved en i sig maaskee fuldkommere fremmed, der ingen Rod har i dets forudgaaende Retstilstand, saa havde Danmark ingen Lovbog, hvormed det selv nogenlunde kunde komme ud. Det var kun ved Hjælp af en Mængde senere Love og ved den Udvikling, der skyldtes deels den retsvidenskabelige Stræben, deels Retspraxis, at det var i Besiddelse af en i det Hele ganske tilfredsstillende Retstilstand. Det maatte saaledes skaffe sig selv en ny Lov, der vel burde bygges paa dette Grundlag, men dog behøvede en gennemgribende Omdannelse, inden der var nogen Lovbog tilstede, hvorefter en Lovbog for Hertugdømmerne kunde indrettes; men herpaa blev der, som det synes, slet ikke tænkt. Det var som om Danmark allerede var i Besiddelse af en tilfredsstillende Lovbog (noget andet end en tilfredsstillende Retstilstand), ligesom man og synes at være gaaet ud fra den Forudsætning, at den danske Lovgivning og den i Hertugdømmerne gjældende havde en saadan Grundlighed, at der ikke vilde være nogen sær Vanskelighed ved en Ombytning, en Forudsætning, der var aldeles urigtig, og det ikke stort mindre med Hensyn til Slesvig end med Hensyn til Holsten, mellem hvilke desuden Commissariatet ikke gjorde Forskiel *).

*) See Wegener l. c. S. 81. Hvor lidet det betyder, at Balthemar den Andens jydsk Lov af 1240 ogsaa var givet i Slesvig, der dog strax efter i Lovgivning og Regiering skil-

Kort efter de ovennævnte ved det tydske Riges Opøsning foranledigede Handlinger, begyndte der en Række af Bestræbelser for det danske Sprogs Udbredelse i Hertugdømmerne, hvorved der, naar de ovennævnte Reskripter af 1810 og 1811 undtages, ikke blev gjort Forskiel mellem Slesvig og Holsteen. Adskillige af de i denne Retning truffne Bestemmelser fortjente i sig selv alt Bifald, skjøndt det vel turde være, at der kunde have været taget Forholdsregler, der vilde have givet mindre Anledning til Klage, og dog ført bedre til Maalet. I Særdeleshed var imidlertid en af hine Foranstaltninger meget uheldig, den nemlig, at alle Embedsbestallinger i begge Hertugdømmer skulde affattes i det danske Sprog, uagtet Embedsmændene ikke ubetinget vare pligtige at forstaae dette Sprog, og dette endnu mindre kunde fordres af den Kreds, hvori Bestallingen skulde tjene til Hjemmel for hans Embedsmyndighed. Da Bestemmelsen derhos fra ingen Side var til nogen Nytte, saa havde det Udseende som om det blot skulde betegne en vis Høihed, som tilkom Danmark (ikke blot dets Konge) over Hertugdømmerne. Denne Bestemmelse fandtes derfor meget stødende, ligesom man ikke kunde forklare sig, hvorfor Kongen ei kunde udstede Embedsbestallinger i det tydske Sprog, hvilket dog vedblev at være det egentlige Lovgivnings- og Regjeringsprog for Hertugdømmerne; thi den danske Text, som det nogen Tid forhen blev befaleet at vedføie nye Anordninger, fik i Frederik den Sjettes Tid ikke Underskrift af Kongen, og kunde derfor kun anses som Oversættelse *).

tes fra Danmark, og at den ogsaa endnu der er gjældende i Alt, hvori den ikke siden ved Lov eller gylbige Rettsvedtægter er forandret, findes viist i mit titnævnte Skrift S. 186—187, 238—239. Men da man ligesuldt bliver ved daglig at paaberaabe sig hiin Omstændighed; ja end ikke tager i Betænkning at paastaae, at den i Slesvig gjældende Ret er mere overeensstemmende med den danske end med den holsteenske, skal jeg dog et Sted i det Følgende yderligere belyse disse Paastandes fuldkomne Grundløshed.

*) I mit Skrift: „For den danske Stats Opretholdelse“ o. s. v. S. 94, har jeg bemærket, at den i den Tid ved adskillige Regjeringsforan-

I de ovennævnte Reskripter indeholdtes der vistnok Intet, som jo kunde hidledes af Demhu for de dansttalende Slesvigeres eget Lær. De gave saaledes i og for sig ikke Stof til de Formodninger, som bleve oprakte ved de øvrige omhandlede Foranstaltninger *). Men hvis de vare komne til Fuldbyr-

skaltninger vakte Tanke om en attraaet Fordanskning af Hertugdømmerne ogsaa sit Næring ved enkelte Forfatteres Uttringer, som man, af særegne Grunde, tillagde megen Vægt. Men det var kun meget løselig jeg der berørte hine Foranstaltninger, og det især fordi det var mig imod at fremstille en saa svåg Side i den ædle afdøde Konges Regjering, men jeg vilde og ugjerne udlade mig nærmere over den paapegede Skribentvirksomhed, fordi den Mand, der fremfor nogen anden ja saa godt som ene egnede sig til at nævnes i denne Henseende, er en hæderlig Ddning, som nu paa en Tid, da han kunde have gjort saa megen Regning paa Vægsomhed for den Nationalitetsiver, som han for meer end 40 Aar siden forkyndte uden derved at gjøre Lykke, ikke havde talt et Ord for at opflamme denne Zver eller at indhøste den Anerkjendelse, som han ikke fandt den Tid han arbejdede i saadan Retning. Men med Hensyn til de fordærlige Følger af den Overlighed, hvortil Nationalitetsiveren er steget, maae sige Hensyn vige for Vigtigheden af at alt hvad der har havt en historisk Indflydelse paa de Forhold, hvoraf den har udviklet sig, sættes i et rigtigt Lys, og alt hvad der foregik i den forbenævnte Tid, som vakte Tanken om en Attraae efter at fordanske Hertugdømmerne, har heri havt en betydelig Deel, skjøndt dets Indflydelse paa de nærværende Tilstande og Stemninger kun er fjern og middelbar. Jeg ved ikke om det nu er nødvendigt at tilføie, at hiin Forfatter er Frederik Høgh Guldberg, og at det var hans Stilling som Lærer hos S. K. S. Prindsesse Caroline, og det dertil svarende Forhold til Kronprindsen og hans Hof i Kiel, der gav hans Udtalelser i hiin Retning saa stor Vægt. Af de flere Arbejder, hvori han lagde hiin Retning for Dagen, skal jeg her kun nævne, hvortil der i Hertugdømmerne blev lagt særdeles Mærke, hans Fortale til G. S. Møllers i Kiel udfomne tydske-danske Ordbog.

- *) Naar jeg i mit Skrift: For den danske Stats Dyrettholdelse o. s. v. S. 95 har ytret, at alle de der omhandlede Bestemmelser angaaende det danske Eprog vare fælles for begge Hertugdømmer, saa er det, fordi jeg under disse slet ikke havde medtaget de to oven-

delse vilde dog netop de have givet Anledning til en Mængde Forviklinger og Splidagtigheder, som det vilde være blevet vanffeligt at afgjøre paa en med Retfærdighed og Befolkningens Lærv stemmende Maade. Det er alt bemærket i det Skrift, hvortil jeg her saa ofte maa henholde mig *), at det vel, naar man bliver staaende ved det blotte almindelige Begreb, er saa klart som Solen, at hvor Folkesproget er dansk, bør dette og være Kirkes og Skolesproget, men at man ved Anvendelsen paa de virkelige Tilstande aldeles ikke kan komme igjennem med denne almindelige Sætning, idet den Deel af Slesvig, hvori Kirkesproget, der i Almindelighed maa være bestemmende for Skolesproget, igjennem Aarhundreder har været tydsk, uden at dette dog er Folkesproget, for det meste hører til det blandede Sprogbeet, hvor Dansk og Tydsk, i Lighed med hvad der findes i andre Landstrækninger, der danne en Overgang fra eet Sprog til et andet, tales mellem hinanden, og den, der kun taler det ene, idelig forstaaer det andet**). Vel har Tydsk, deels i Reformationens Tid, deels

meldte Rescripter, der den Tid syntes libet bekjendte og i al Fald aldeles ikke vare satte i Fuldbyrkelse, og derfor ikke havde havt den Virkning paa Stemningen, hvorom der var Tale.

*) For den danske Stats Dyretholdelse i dens Heelhed S. 269—271, der viser, hvorledes der dog i enkelte Menigheder, hvis Tal maafee ikke vilde blive ganske libet, kunde have været noget at gjøre for den danske Gudstjenestes Fremme, og at der i alle Egne, hvori en ikke aldeles ubetydelig Sprogblending finder Steb, burde, forsaavidt det ei alt er skeet, sørges ogsaa for dansk Underviisning. Men de omhandlede Rescripter gik meget videre.

***) En adel Forfatter, der netop er født i den sydslesvigiske By, hvori Dansk og Tydsk have de fleste Berørelser, har nylig imod de af hans Landsmand, der kun vilde erkjende et tydsk Slesvig, bragt J. H. Wofes Ord i Grindring:

„— wo der dänische Pflüger den deutschen,
dieser den Dänen versteht, dem gesegneten Erbe der Angeln“.

(Martenzen Sentschreiben an den Herrn Oberconsistorialrath Nielsen in Schleswig S. 9). Ved disse Ord kan man ikke andet

fenere, trængt sig ind som Kirkesprog i adskillige Menigheder, hvor det Danske saa godt som udelukkende var Folkesproget, og hvor det for en stor Deel er vedblevet at være Manges og paa nogle Steder endog de Flestes Huussprog. Men igjennem de lauge Tider, hvori Tydsk har været Kirke- og Skolesproget, kan det ikke feile, at det har sundet saadan Indgang, at Menighedernes aandelige Lary kunde komme til at lide under dets Affkaffelse, om end Dansk maatte i Hverdagslivet have vedligeholdt sig hos den overveiende Deel af Almuen.

Der er, saavidt vides, ingen Deel af Hertugdømmet Slesvig, over hvis voldsomme Fortydfning der er ført saa levende, saa bestemte og saa ofte gjentagne Klager, og det endog længe førend den almindelige Sprogtummels Tid, som Angelu og det navnlig Sammes nordlige Deel. Det er vitterligt, at Kloz eller Gloz, der fra 1636 til 1668 (under Christian den Fjerde og Frederik den Tredie) var Generalsuperintendent i den kongelige Andeel af Hertugdømmerne, i Midten af det syttende Aarhundrede, fik det høitydske Sprog indført overalt i de til denne Deel af Angelu hørende Menigheder, ligesom dette alt tidligere var skeet i den sydlige Deel, der hørte under Hertugen af Gottorp og den af ham ansatte Generalsuperintendent, noget, der dog af flere Marsager var mindre underligt. Det er iøvrigt omtvistet, om Dansk lige til den Tid var det herskende Kirkesprog i Nordangelu, eller om det ikke i det mindste i nogle af hine Menigheder da var platttydsk, (see herom antislæsvigholsteenske Fragmenter 8de Hefte S. 30—31 Noten). Men da den Tilstand, der indtil den allerførste Tid havde vedligeholdt sig, under enhver Forudsætning var bleven 200 Aar gammel, saa er det af liben praktisk Bigtighed, om det var endnu længere siden, at det danske

end med dyb Beemob tænke tilbage paa de Samdrægtighedens og den rolige Lykkes Dage, hvorved gjensidige Bilsfarelser og blinde Lidensfaber saa sergelig have fikt Fædrenelandet.

Sprog ophørte at bruges ved Gudstjenesten sammesteds. Ei heller er det i den Henseende vigtigt, om Generalsuperintendenten, saaledes som Klagen lyder, har af egen Myndighed gjort et saa dristigt Skridt, eller om han havde udvirket en kongelig Befaling derfor. At det danske Sprog, skjøndt i en meget ufuldkommen Dialect, dog maa have dybe Rødder i dette Landstabs Befolkning, er imidlertid indlysende deraf, at det meget længe vedblev at være Huus sproget for Beboernes Fleerhed, og at det endnu forstaaes og tales af en meget stor, maaskee endog den største Deel af Befolkningen, skjøndt der klages over at det Tydske, der som andetsteds i den plattyske Stikfelse, fra Begyndelsen af dette Aarhundrede ogsaa efterhaanden i Familierne har trængt det Danske tilbage*). Da Christian den Sjette for at raade Bod paa det Uvæsen, at Gudstjenesten var tydsk paa mange Steder, hvor den største Deel af Sognebeboerne ei forstode dette Sprog, men derimod med saa Undtagelser det danske, ved Rescriptet af 10de Juli 1739 paalagde Kirkevisitatorerne i de Dele af Slesvig, hvori dette Tilfælde antoges at finde Sted, derom at anstille de fornødne Undersøgelser, erklærede Visitatorerne i Flensborg Amt, hvorunder Nordangeln hører, at Beboerne i alle dertil hørende Sogne mellem hinanden talte Dansk, og at der med Undtagelse af det nærmest til Gottorp grændsende ikke var noget, hvori man i Almindelighed talte tydsk, men at Beboerne i alle Sognene ikke desto mindre havde erklæret, at de langt bedre kunde forstaae en tydsk Prædiken end en, der blev holdt i, som det hedder, det rette sjællandsk-danske Sprog, (ved hvilket synderlige Udtryk vel Bogsproget forstaaes). Kirkevisitatorerne foreslog derfor ingen Forandring i Gudstjenestens Sprog, kun meente de, at det stedse burde paasees, at Kirke- og Skolebetjentene vare saa kyndige i det Danske, saaledes som det der taltes, at de vare istand til at handle med den Enkelte i det Sprog, hvori denne var bedst hjemme. Ved

*) See Wimpyfen Geschichte der Zustände des Herzogthum Schleswigs oder Süd-Jütlands. - Flensborg 1830 S. 319.

Rescript af 13de Mai 1740 bifaldt Kongen Kirkevisitatorernes Mening, ligesom han ogsaa befalede, at tre af dem udpegede tydsffødte Præster, der ei vare bevandrede i det danske Sprog, skulde forflyttes ved den første forefaldende Leilighed*).

Det kan vist ikke med Sikkerhed paastaaes, at de Undersøgelser, der laae til Grund for Kirkevisitatorernes Meningsyttringer, have været udførte med en saadan Omhyggelighed og med et saa uheldet Overblik, at man ganske kunde stole paa Udsaldets Rigtighed. Men udenfor de Tvivl, som man kan hente fra den Retning, man har Anledning til at tiltroe de vedkommende Embedsmænd, finder jeg dog Intet, som kan begrunde en Formodning om Partisthed. Navnlig medfører det ingen indvortes Usandsynlighed, at Beboerne, skjøndt Dansk — hvad Visitatorerne ikke forfulgte — var vedblevet at være de Flestes daglige Sprog, dog bedre kunde forstaae Prædiken, Psalmer o. s. v. i det Sprog, der nu i ikke langt fra hundrede Aar udelukkende var brugt i Gudstjenesten, og hvort de havde modtaget deres Skoleunderviisning og vare confirmerede (thi Confirmationen var i Hertugdømmerne indført længe førend 1736 da den indførtes i Danmark), og i hvilket Biblen, Psalmebogen o. s. v. maatte være Menighedernes nogenlunde bekendte, end i det Sprog, som de ikke vare vante til at bruge uden for Hverdagslivets lavere Gjenstande, og det vist i en anden Skikkelse, end den, hvori Guds Ord værdigen og til Opbyggelse kunde forkyndes. Det er endog naturligt, at en stor Deel af Almueen, skjøndt den talte Dansk, aldeles ingen eller kun meget ringe Færdighed havde i at læse dette Sprog**). Ved de Undersøgelser, som bleve an-

*) See Werlaufs Priissskrift om det danske Sprog i Slesvig, S. 119—124.

**) Under den heftige Sprogstrid er det fra den ene Side paastaet, at det Danske, der tales i det nordlige Slesvig, er et raat og forqvælet Sprog, der slet ikke ligner det, der tales af dannede Danske, hvorefter man fra den anden Side har benægtet dette som en uforfæmmed Usandhed. Men Sagen forholder sig vist noget anderledes

stillede i 1811, fandtes det endnu, at Dansk havde vedligeholdt sig som Omgangsprog; men at det Tydske, efter at det i 70 Aar længere havde været det, hvorigjennem Almuen fik sin aandelige Dannelse, ogsaa maatte have fundet temmelig Indgang i Familielivet, kan ikke omtvivles. Om man da ved umiddelbar Tilspørgsel har søgt at udforske Beboernes Duffer med Hensyn til Kirke- og Underviisningsvæsenet er mig ubekjendt, men hvis saa har været, maa de upaatvivlelig være afgivne i samme Retning, som den man fik i 1739, vel endog med forøget Styrke. En Afstemning kunde vist intet andet Udfald have faaet, det være sig da, at Regjeringen paa en indgribende Maade havde bearbejdet Menighederne i en hertil svarende Retning. Men selv det vilde maaskee ikke have fort til det nærmeste Maal, og i ethvert Tilfælde vilde saadan Indblanding have været meget mislig.

Efter den oven betegnede Tingenes Tilstand lader det sig aldeles ikke formode at der i selve Menighederne var en nogenlunde almindelig Tilbøjelighed til at ombytte det tilvante Kirkesprog. Derimod kan man vel med Visshed antage at den, om end i Tal mindre, saa dog ved sin Dannelse og borgerlige Stilling indflydelsesrigeste Deel af Befolkningen, som det laae paa Hjerte at bevare de tydske Elementer i Slesvig, vilde have anvendt alle deres Kræfter for at opvække

i de forskjellige Dele af Slesvig. I den Deel af dette Hertugdømme, der i Kirke- og tildeels i Skolesager steds har hørt under danske Biskopper og et dansk Regjeringscollegium, og derhos staaet i levende Samkvem med det egentlige Danmark, turde det Danske vmtrent tales ligesaa godt som i visse Dele af Jylland. Det samme turde og med nogen Indskrænkning gjælde i de fra Danmark fjernere Menigheder, der have staaet under Hertugdømmernes Kirkebestyrelse, men hvor dog Dansk var Kirke og Skolesproget. Men i dem, hvori Dansk og Tydsk i det daglige Liv tales i Flæng, men kun det sidste er brugt ved Gudstjenesten og ved Ungdommens Underviisning, kunde et taaleligt Dansk neppe have vedligeholdt sig. Om Sproget i Angeln i Særdeleshed kan iøvrigt Werlauf l. c. S. 18 eftersees.

en bitter Stemning mod en saadan af Regjeringen attraaet Forandring. Og for at sikke sig en afgjort Stemme fleerhed vilde de neppe have behøvet andet end den Forestilling, at Regjeringens Hensigt kun var at forberede Slesvigs Indlemmelse i Danmark, noget hvorfor Slesvigerne, paa Grund af Dettets forstyrrede Pengevæsen, til den Tid maatte have en ganske særdeles Skræk. Naar jeg yttre, at slike Forestillinger vilde været anvendte af dem, der hørte til den tydske Retning, saa ligger deri ikke nogen Forudsætning om Vogn og Underfundighed, hvilken jeg ikke finder det retfærdigt at tillægge dem som et almindeligt Træk, men jeg antager at de selv stode i den Tro, at Hertugdømmets ja vel begge Hertugdømmers fuldkomne Indlemmelse i Kongeriget laae i Baggrunden for de Bestræbelser, Regjeringen den Tid i nogle Aar havde anvendt paa der at udbrede det danske, Sprog, og at dette vilde være en stor Ulykke. Om nu end Regjeringen havde vidst at sætte andre Kræfter i Bevægelse, hvorved hiin Modstræben kunde have været overvunden, og den ved saadanne Midler have bragt Afstemninger tilveie i den Retning, som den ønskede, noget som dog neppe i det Hele vilde have været opnaaet, saa vilde det dog have været heelt uvist, om den derved havde udrettet noget Godt. Det er ikke usandsynligt, at der snart, og det endnu under Forberedelserne til den tagne Beslutnings Udførelse, ogsaa hos den Deel i Menighederne, hvis Stemmer vare vundne for samme, vilde, i alt Fald ved de Paa-virkninger i den Retning, som ei vilde have manglet, været opstaaet Utilfredshed og Mistanke, der blandt andet vilde have udtalt sig i Ansøgninger om at den besluttede Forandring maatte gaae tilbage; noget der vilde have foranlediget de meest fortrædelige Forviklinger og Spændinger. Saavel den Bearbejdelse af Befolkningen, der var anvendt for at forberede Stemmegivningen, som Gjennemførelsen af den vedtagne Forandring, vilde uden Tvivl og have givet Anledning til megen Ufred i og mellem Familierne. Om Forandringen, naar den var blevet sat igjennem, vilde have havt gavnlige Indflydelse paa Befolkningens, saavel den opvørende Ungdoms som

de Gædres aandelige og religiøse Liv, hvilket burde være Hovedsagen, turde og være tvivlsomt. Om der end vare Mange i de Menigheder, hvori Dansk høretes meest i Husene, der, uagtet det tydske Sprog igjennem saa mange Slægtfølger havde været det udelukkende Kirke- og Underviisningsprog, dog som Følge af denne Sprogdobbelthed stode tilbage i Tøne til at forstaae det Ord, der lyder i Kirken, saa synes det dog, at dette maatte være dem mere tilgængeligt end om Gudstjenesten nu skulde været holdt i et Sprog, som de kun vare vant til i en meget ureen Form at bruge om det daglige Livs Forhold, men hvori de ordentligviis neppe havde hørt et religiøst Foredrag, seet en Bibel, en Psalmebog, eller anden til religiøs Underviisning eller Opbyggelse bestemt Bog. Man erindre sig herved hvad der oven S. 322—323 er forklaret om Angeln, af større Distrikter vistnok det, hvori det tydske Sprog paa meest voldsom Maade er blevet indtrængt i en overveiende dansk Befolknings Gudstjeneste.

Det er utvivlsomt, at de Foranstaltninger, der fra Aaret 1806 af fra Regjeringens Side vare blevne truffne til dansk Sprogs og danske Indretningers Udbredelse i Hertugdømmerne — Foranstaltninger der vare mere bebudende end virksomme — havde fremkaldt Bestræbelser fra den anden Side for at trænge det danske Sprog yderligere tilbage, og disse synes at have udrettet mere end hine. Herom have netop flere af Forhæmperne for den danske Nationalitet i Slesvig aflagt Bidnesbyrd, og det i meget stærke Udtryk. Jeg skal blot nævne Wimpfen*), der med en ganske anden Sagkundskab og med mindre Lidenskabelighed har talt denne Sag end nogen af dem, der under den senere Tids Bevægelser har fægtet for samme. Men dersom Regjeringen havde udfoldet en særdeles Virksomhed for at tilveiebringe den i Reskripterne af 1810 og 1811 bebudede Tingenes Orden, saa maatte det have opvaft en endnu stærkere, almindeligere og varigere Modstræben.

*) l. c. S. 318.

For nogle Aar siden blev der i mange Menigheder med blandet Befolkning men med tydsk Gudstjeneste anstillet Eftersforskning, om de heri ønskede Forandring, og de skulle ganske almindelig have erklæret sig derimod. Men dette hele Foretagende blev i flere danske og slesvigske Blade fremstillet som et listigt Paafund, hvorved tydskfjendene Embedsmænd havde vidst at give den Tilstand, som de ønskede at vedligeholde, et falskt Skin af Menighedens Samstemning. Man kunde vistnok til hiin Tid endnu mindre end til den, hvori de ældre Undersøgelser have været anstillede, gjøre Regning paa en upartiisk Udførelse. Og det var med god Ret at man ei vilde skjænke Udsalget af dem, der havde fundet Sted, nogen Tillid. Men til enhver Tid er det en meget mislig Sag, ved Afstemning mellem Menighederne i et saadant Anliggende at komme til sikker Kundskab om deres sande Ønsker og deres sande Lær, og det i særdeleshed, naar det er Regjering eller Øvrighed, som fremlægger en saadan Afstemning, uden at der i selve Menigheden havde været sig noget Ønske i saa Henseende. Saafremt man i sin Tid ikke i Anledning af Rescripterne af 1810 og 1811 har opfordret til en saadan almindelig Afstemning, saa fortjener det vist ingen Dadel. Ja det kunde endog synes, at Cancelliet, ved at lade det gaae til saadan Afstemning, vilde have handlet mod Kongens derved tilkjendegivne Villie; thi, efter hvad der af Rescripterne er meddeelt, lader det ikke til at der skulde tages Hensyn til Menighedernes Ønsker. Hvad der ifølge samme kunde blive at undersøge var blot, om de vare dansktalende eller ikke; og hvorledes dette skulde bedømmes var aldeles ikke antydet. Blandt andet var det meget uvist, hvorhen de Mange skulle tælles, der med større eller mindre Færdighed talte begge Sprog. Cancelliet handlede sikkert rigtigst ved for Diebliffet at blive ved det Forefrevne.

Som bekjendt har nu den overordentlige Regjeringscommissair i Slesvig, i Genhold til de omspurgte Rescripter, indført dansk Gudstjeneste, deels udelukkende, deels afværende, saa og dansk Skoleunderviisning, i en stor Deel Menigheder, hvor Kirke- og Skolesproget til den Tid var tydsk. Men den hele

Retstilstand saavel som Stemningen baade i Slesvig og Danmark havde i Mellemtiden undergaaet saa store Forandringer, at der vel kunde være Anledning til nu at behandle hiint Anliggende anderledes end i de Tider, hvori det forhen var kommet under Spørgsmaal. Jeg maa og forudsætte, at Regjeringscommissairen har været i Besiddelse af en saadan Magtfuldkommenhed, at han var bemyndiget til at gjøre en Anvendelse af bemeldte Rescripter i de enkelte Menigheder, der forhen vilde have behøvet en Kgl. Resolution. Det er og forklarligt, at han under de nuværende Forhold ikke kunde ansee den nøiagtige Undersøgelse fornøden eller passende, som man under den ældre Tingenes Orden vilde have anseet for uomgjængelig, inden man kunde sride til en i det hele Menighedsliv saa indgribende Forandring, men at han derimod antog, at der maatte gribes raast Beslutning, grundet paa den personlige Overbeviisning, han havde erhvervet om Menighedernes virkelige Ønsker og Tarv. Hvorvidt hans Mening om hans Mynligheds Omfang har været aldeles velgrundet, og hvorvidt han i sammes Anvendelse har været mere eller mindre heldig, er noget, hvorom jeg, efter den meget ringe Kundskab man har om alt hvad dermed staaer i Forbindelse, ikke turde tiltage mig nogen sikker Mening, og det vilde i ethvert Tilfælde ligge udenfor mit Niemed at udtale nogen saadan. Det er mig nok, at der i 1811 vare Grunde, der maatte gjøre forstandige og upartiske Regjeringsmænd betænkkelige ved, uden nogen fra Befolkningens Side dertil givne Anledning, fra Statens Side at sride ind for at faae de gjennem Aarhundreder tilvante Sprogforhold forandrede, og at disse Grunde ingenlunde tabte deres Bægt i de nærmest paafølgende Tider, men at de da indtraadte Forhold gjøre det meget begribeligt, at Kongen selv kom tilbage fra den Tanke han i 1811 havde næret. Det er mig fuldkommen bekjendt, allerede fra den Tid, da den i de titmældte Rescripter udtalte Hensigt var under Behandling, at Mænd, der paa ingen Maade kunde henregnes til Slesvigholstenere efter det Begreb, som man nu omstunder dermed forbinder, vel tilfulde erkjendte det Sande og Nøjsærdige i den Grundtanke, hvorfra den gif

ub, men frygtede for, at der ved Gjennemførelsen vilde opstaae mange forstyrrende og skadelige Virkninger. Saa meget de end beklagede de Overgreb og Forsømmelser, hvormed i en ældre Tid det danske Sprog var trængt tilbage af det tydske, saa maatte de dog finde det høist urigtigt, til Hevn derfor at opoffre den nuværende Befolknings Tarv, for at bringe det danske Sprog ind i sine forrige Besiddelser. At selve Sproget skulde have Rettigheder, for hvilke Befolkningens Tarv og dens Ønsker maatte vige, var en Tanke, som den Tid ikke var født. Baade den Mand, der havde viist sig i flere af de Foranstaltninger, der i den nærmest forudgaaene Tid vare tagne til Bedste for det danske Sprog, og selve de Udtryk, hvori den Kongelige Befaling var affattet, frembyd ikke liden Anledning til at formode, at der var Tanke om at give dem den meest udvidede Anvendelse, og at den saaledes kunde føre til det tydske Kirkesprogs Affkæffelse i Menigheder, hvis religiøse og aandelige Tarv, saaledes som oven udviklet, derved vilde blive lidende, og som vilde blive høist utilfredse ved en saadan aldeles ikke fra deres Side paakaldt Forandring i denne dog kun dem vedkommende Sag. Regjeringens Stilling under alle de spændte og uhyggelige Forhold, der heraf kunde udvikle sig, vilde være saa meget uheldigere, som det var ganske af egen Tilskyndelse den skulde stride ind. Fra de dansktalende Eslævigeres Side forelaae der ikke Noget, der vidnede om en Attraa efter de Forandringer, hvorom der var Tale — i det mindste er intet saadant blevet mig bekjendt — og ligesaa lidt rørte der sig i Danmark noget Ønske i denne Retning. Selv de af Nordslævigs Beboere, der, saaledes som de senere udtalte i Stænderne, satte megen Priis paa, at deres Følkesprog ligesaa vel skulde blive Rets- og Forretningsprog iblandt dem som det var og stedse havde været deres Kirke- og Skolesprog, vilde maaskee været blevne meget angstelige ved en Indskriden, som de, i Særdeleshed med Hensyn til hine ældre Foranstaltninger og det Indtryk samme havde gjort, maatte være tilbøielige til at hidlede fra den Hensigt, i det Hele at omdanne deres Rets- tilstand efter den som fandtes i Danmark. Dette var nu No-

get, hvorimod de endog i en meget senere Tid med stort Eftertryk erklærede sig, *) og som til hiin Tid maatte endnu mere støde dem tilbage paa Grund af Kongerigets forstyrrede Pengevæsen.

Paa den Tid da Frederik den Sjette udgav de omhandlede Befalinger af 1810 og 1811 maae naturligviis enten de foranførte Betænkkeligheder ikke være komne for ham, eller og har han ikke fundet dem af den Betydenhed, at han derfor skulde vige tilbage fra det han havde tænkt sig at ville gjøre. Men, ligesom det, efter hvad der S. 308—310 er udviklet, ikke kan omtvives, at han dog siden har opgivet sit Forsæt, saaledes er det ikke vanskeligt at forklare, hvorledes han var kommet til anden Erfjendelse. Den Tilbøielighed til at centralisere, som allerede forhen var temmelig fremsfreden i Danmark, havde hos Frederik den Sjette faaet en yderligere Udvikling under den personlige Regjering, som han førte i den Tid, vi have henregnet til det andet Afsnit af hans Regjeringstid; og den fastede sig især paa Forholdene i Hertugdømmerne, hvor den forhen ikke nær til havde viist den Virksomhed, som i Danmark eller engang som i Norge. Han blev herved vist ikke lidet paavirket ved Napoleons Exempel, men i den nærmest følgende Tid fik han større og større Aulebning til Tvivl om, hvorvidt denne store Herskers indvortes og udvortes Politik vilde have den Bestandighed, som Kongen med de fleste Danske havde tiltroet samme, og det varede ikke længe forend Napoleons Herredømme var aldeles omstyrtet. I Løbet af denne Tid blev Statens Tilstand mere og mere betrængt; det Haab, som Kongen vel endnu i Begyndelsen af 1811 synes at have gjort sig om at hans mægtige Allierede kunde og vilde omsider skaffe Danmark Opreisning og dets Regjering ny Styrke, sank mere og mere, og allerede i 1812 besluttede han sig til at fjerne sig fra Napoleon for at erholde en saa taalelig Fred, som Omstændighe-

*) See: For den danske Stats Opretholdelse i dens Heelhed S. 138—141.

derne tillode. Dette lyffedes dog ikke, og Staten blev, under forvøgede Trængsler og Farer, paany kastet ind i Forbindelse med Napoleon. Til hiin Tid maatte der og stedse lægges nye Byrder paa alle Statens Dele, men i Særdeleshed blev der i 1813 gjort et Forsøg paa, ved en Genhed i hele Monarkiets Pengevæsen, at lette Overgangen fra det forstyrrede Pengevæsen, hvorunder Danmark og Norge sukkede, til et paa Sikkerhed i alle faste Eiendomme bygget Pengerepræsentativ, der skulde afløse Kongerigernes dybt sjunkne Courantcedler, og nu blive det fælles Betalingsmiddel for Kongerigerne og Hertugdømmerne. Som bekjendt blev dette, hvortil og alle ældre Gjældsforpligtelser skulde gaae over, født med en Cours, der satte samme omtrent $\frac{1}{3}$ under det som det skulde forestille, og det vedblev at synke dybere og dybere. Hiin Forholdsregel fremkaldte i Hertugdømmerne, der, saa trykkende Forholdene end ellers havde været, dog havde vedligeholdt et fast Pengevæsen og i Forbindelse dermed en god Credit ogsaa i Ublandet,*) en saadan Forstyrrelse i alle Forhold og en saadan Misstemning, at Regjeringen om et halvt Aar maatte tage den tilbage. Hvad Den endnu af den tilsigtede Genhed vilde holde vedlige, Rigsbankberegningen istedetfor den gamle Courant, medførte og en betydelig Spænding, som kun noget formildedes derved, at man i Gjærningen ikke brugte den nye Pengesort, men kun ved visse Leiligheder lod Navnet blive. De til den nye Banks Grundfæstelse paabudne Hestelser paa

*) Hvor ubegrundet den Mening var, at dette var et Gode, som paa Danmarks og Norges Befolkning var skjænktes Hertugdømmerne, findes udførlig beviist saavel oven S. 48—50 som i mit Skrift: For Opretholdelsen af den danske Stat o. s. v. S. 300—304. Dette sidste Sted, saavel som i samme Skrift S. 100—105, er det og viist, at det ei allene vilde have været uretfærdigt, om Regjeringen, uagtet de høittalende Erfaringer om det Feilgreb der var begaaet ved at ville paatvinge Hertugdømmerne Papirpenge, vilde have holdt fast ved denne Forholdsregel, men at det og vilde have været høist skadeligt for Danmark. See og S. 300—301 Note.

alle de faste Eiendomme gæve og Anledning til megen Besværing; thi, skjøndt man ei kunde nægte, at alle Statsdele burde tage Deel i den Gjæld, Staten havde paadraget sig ved den til fælles Udgifters Bestridelse udstedte uhyre Seddelmasse, saa var der dog, baade med Hensyn til Formen og til det paa Hertugdømmerne lagte Beløbs Størrelse, adskilligt Stof til Klage. Ikke at tale om, at Ridderstabet i lang Tid vedblev sine Indsigelser mod Regjeringens Berettigelse til at paalægge deres Eiendomme sliig Byrde uden at spørge om deres Indvilligelse. Langt fra at nu det foransførte Skridt bidrog til at bringe Danmark og Hertugdømmerne hinanden nærmere, virkede det tværtimod til at fjerne disse mere fra Danmark og derimod knyttede dem nærmere til hinanden. Slesvigerne antog i Særdeleshed, at ligesom deres nære Forbindelse med Holsteen, der atter staaer i saa umiddelbar og levende Samqvem med Udlandet, fra gammel Tid har gjort, at Regjeringen ei kunde tænke paa hos dem at indføre Papirpenge, saaledes var det denne Forbindelse at tilskrive, at det i 1813 gjorde Forsøg snart maatte tages tilbage, og navnlig troede de i saa Henseende at skylde Ridderstabet meget, i det Sammes kraftige Forestillinger meentes at have gjort Udslag. De nærmest følgende Mars Begivenheder, navnlig den Forfatning, der var tilfagt Holsteen som Medlem af det tydske Forbund, havde en lignende Virkning, idet Slesvig meentes, som Følge af sin gamle Forbindelse med Holsteen, at burde (med de Lempninger som fulgte af at det ei hørte til Forbundet) tage Deel i denne Forfatning og de Betsguælder, man til hiin Tid deraf lovede sig. Saavel dette Forfatningsønske, som Klagerne over de under Krigen meget forhøiede Skattebyrder, fremkaldte i de nærmest paafølgende Aar, som bekjendt, levende Bevægelser. Ved den Kraft, hvormed Regjeringen mødte hvad der var virkelig lovstridig Modstand, forenet med den Omhu, hvormed den, saavidt Forholdene tillode det, lettede hine Byrder, lykkedes det omfider at komme ud af den spændte Tilstand. *) Under denne var

*) See: For den danske Stats Dyrrelsholdelse i dens Hællhed S. 93—94.

det naturligt, at den tidligere paatænkte Sprogforandring maatte hvile, og det havde vist heller ikke været raadeligt, da Stemningen igjen var blevet noget roligere, paany at opbringe den ved at skride ind i den i de tilmeldte Rescripter bebudede Retning. Dette vilde have været saa meget mindre vel betænkt, som det var kjendeligt, at den lykkelige Forandring i Stemningen for en stor Deel skyldtes den Erkjendelse, at Regjeringen ikke siden 1813 var skredet videre frem i de Bestræbelser, som til sin Tid havde opvakt Frygt for en Fordansking. *) Der var vistnok Ingen, der nu var mindre tilbøielig til at vende tilbage til saadanne Forholdsregler end Frederik den sjette. Og saa Tilstanden i Danmark var lidet gunstig for en saadan Indskriden. Her følte Folket sig ligesaavel som i Hertugdømmerne trykket ved forøgede Skatter og uheldige Affæiningsforhold men end mere ved de forbarvelige Følger af det forstyrrede Pengevæsen, der allerføleligst viste sig paa Overgangen til den bedre Tingenes Orden. Hvad man begjærte af Regjeringen var, at den skulde anvende al Omhu paa at læge disse dybe Saar. Dette gjorde den og, skjøndt det ikke kunde gaae saa hurtigt dermed, som den ikke mindre end Folket ønskede, og heller ikke just enhver i den Henseende anvendt Bestræbelse var ganske heldig. Det var kun ganske Enkelte, som kjendte noget til de Slesvigske Sprogforhold eller tænkte paa at der i samme kunde være nogen Forandring at gjøre. Og de, der havde fat sig bedst ind i disse Forhold, følte vel en patriotisk Sorg over den Banffjæbne, som det danske Sprog havde været underkastet i en Række af fboundne Aarhundreder; men de indsaae, at det hverken var gjorligt eller paa nogen Maade tilraadeligt ved Regjeringens Befalinger at forandre den igjennem

*) At der efterhaanden var vundet en roligere Stemning i Hertugdømmerne, erkjendes og af Wegener l. c. S. 234. Men i dennes Fremstilling af hiin Tids Bevægelser er der dog meget, som jeg ingenlunde kan erkjende for aldeles rigtigt, ligesom og flere vigtige Leed ere forbigaaede, medens der paa adskilligt er lagt meget for stor Vægt.

faa mange Slægtfølger hævede Tilstand. I Særdeleshed var det en almindelig Erkjendelse, at hvad der muligviis endnu lod sig udrette for det danske Sprog's fornyede Brug i de Menigheder, hvori det, skjøndt udelukket fra det offentlige Liv og navnlig fra Kirkerne, dog i større eller mindre Omfang havde vedligeholdt sig i det daglige Liv, maatte være betinget af Befolkningens eget Tarv og de Duffer, der rørte sig i Samme. Det danske Folk var vel den Tid uden politisk Frihed, men der turde dog i den oplyste Deel af samme have hersket ganske anderledes sunde og skarpe Begreber om den borgerlige og personlige Frihed end nu omstunder*); og efter disse Begreber kunde den ikke ansee den høieste Magt for berettiget til at paanvøde nogen Deel af Befolkningen en Sprogforandring; i Særdeleshed kunde man ikke finde nogen retsfærdiggjørende Grund deri, at det kun skete for at bringe den Tilstand tilbage, der i ældre Tider paa lige Maade var blevet forstyrret.

I mit Skrift: For den danske Stats Opretholdelse i dens Heelhed o. s. v. S. 96, har jeg nævnt Hr. Conferentsraad Werlaufs ved en af en fædrenelandskjindet Privatmand i 1815 opkastet Priisopgave foranledigede Skrift, angaaende det danske Sprog i Slesvig. Dette Skrift er vel skiftet til at afgive en Maalestof for den Aand, hvori oplyste Fædrelandsvenner, inden Videnskaberne havde bemærkt sig dette Æmne, betragtede de Slesvigiske Sprogforhold. Naturligviis er det ingenlunde min Mening, at den usigtige historiske Kundskab til disse Forhold, som denne Forfatter ved sin omfattende grundige Granfskning havde erhvervet, var almindelig blandt hine Mænd; derimod troer jeg, at den Forstandighed og Billighed, der gaaer igjennem hele hans Skrift, fandt Samklang hos dem, forsaavidt de henvendte deres Tanker paa denne Sag. Hvad der giver dette Værk sin Betydning er isøvrigt den historiske Deel af samme, men netop i Fremstillingen af de Begivenheder, hvoraf de tvende Sprog's indbyrdes Forhold

*) Sevnfer oven S. 386.

efterhaanden havde udviklet sig, seer man Forfatterens uheldige Sandhedsfjærklighed, saavel som hans omhyggelige skarpsindige Granskning, hvorved han er kommet til at vise os Tingenes Gang saaledes som den virkelig har været, ikke saaledes som en eller anden Følelse kunde ønske den seet. De mange udsvævende Domme, der i de senere Aar have ladet sig høre over hine Sprogforhold, have for en meget stor Deel deres Rod i ufuldstændig Kundskab og falske Forestillinger om Maaden, hvorpaa de ere opstaaede. For dem, der kunne overtale sig til at sætte de Meninger, hvortil de engang have hengivet sig, paa Prøve, vilde der næppe være noget mere at anbefale end Læsningen af hiin lærde Historieforskers Skrift. Da Forfatteren, som han selv erkjender*), var blottet for local Kundskab, og der heller ikke den Tid havde de statistiske Oplysninger om Forholdene mellem den tydske og dansktalende Befolkning, der i de senere Aar ere komne for Lyset, saa finder man intet saadant hos ham. Vist nok fortjene de Opgivelser af disse Forhold, som Paulsen har leveret, Dymærksomhed, men, ligesom jeg i mit titnævnte Skrift: For Opretholdelsen o. s. v. S. 274—275 har viist hvorledes man ved aabenbar Misforstaaelse har af disse Opgivelser udledt urigtige Resultater angaaende Forholdet mellem den danske og tydske Befolkning, saaledes er det i de Stæder og Sogne, hvori begge Nationaliteter i et ikke ganske ringe Tal leve ved Siden af hinanden, og Mange forstaae og tale begge Sprog omtrent lige godt eller lige slet, ikke muligt at finde det rette Tal paa hver især. Men derhos kunde det, efter hvad jeg saavel her som andetsteds har udviklet, ikke ligefrem gjøre Udslag for en Ombytning af det længe tilvante Kirkesprog, at der var et større Antal af Beboere som i det daglige Liv fornemmelig brugte det andet Sprog. Hvad der derimod vilde have afgjørende Bigtighed var, hvorvidt Forskjellen mellem det Sprog, hvorigennem den religiøse Underviisning og Opbyggelse maa søges, og det gjængse dagligdags Sprog lægger saadanne Hindringer

*) Fortale S. VI.

i Veien for den aandelige Udvikling og navnlig for den religiøse Oplysning og det religiøse Sind, at Befolkningen under ellers lige Betingelser maa staae tilbage for de, hvori sli­ g Forstjæl ikke finder Sted. Men det er mig ikke bekjendt, at der i alt det Meget der er skrevet om denne Sag er fremkommet Noget, som vidner om at Noget har indladt sig paa en saadan Undersøgelse. Der vilde og udfordres ei allene et ud­ strakt og nøiagtigt Bekjendtskab til de Egne, hvorom der i saa Henscende blev Spørgsmaal, men endog en saa indtrængende og upartisk Opfatning, at man vanskelig turde haabe at til­ veiebringe saa paalidelige Sagttagelser, at en Regjering kunde lægge dem til Grund for almindelige i Folkets Tilstand dybt indgribende Foranstaltninger. Det vilde saaledes uden Tvivl have været en mislig Veie, om Regjeringen, for at opnaae Formaalet med Reskripterne af 1810 og 1811, enten havde gjort en saadan Undersøgelse til en Opgave for de forskjellige lokale Øvrigheder, eller havde betroet en saadan til enkelte Mænd, til hvis Gyde til rettelig at bedømme hine Forhold den havde særdeles Tillid. — Hvad selve Spørgsmaalet angaaer om de Forholdsregler, der kunde tjene til det danske Sprogs Opreisning i Slesvig, da er heller intet af Betydning herom at finde hos Werlauf. Men hans Hovedsætning, at der ei kunde tænkes paa dets officielle Indførelse, førend et bedre Bekjendtskab med Samme var blevet almindeligt (S. 133), er det, hvori jeg antager at han var i Overeensstemmelse med andre oplyste Fædrelands­Venner i hiin Tid, ligesom og hans rigtige Indsigt i Opgavens indre Væsen fremgaaer af hvad han yttrede om den tvivlsomme og i al Fald langsomme Opnaaelse af Maalet, hvorpaa man maatte være belavet (S. 130, 136). Hermed har han iøvrigt ikke taget Hensyn til de betydelige Dele af Slesvig, hvori det danske Sprog altid er vedblevet at være fremherskende ei blot i det daglige Liv men og i Kirken og Skolen, men dog Rets­ og Forretnings­ sproget var tydf. Dette sidste blev, som bekjendt, forandret i 1840, og det havde, skjøndt vist nok nogle, dog langt fra ikke de Vanskeligheder som den Forandring, der endnu var under Spørgs­

maal. Naar Forfatteren ubetinget anpriste de den Tid gjorte forberedende Skridt (S. 132 ff.), saa er det fordi han hidleder dem af hiin Grundtanke. Han har derved aldeles forbigaaet den oven S. 319 ommeldte Bestemmelse om alle Bestallingers Udfærdigelse i det danske Sprog, ligesom han heller ikke har udhævet hvad der ellers kunde give Hertugdømmernes Indvaanere Anledning til, i Baggrunden af den hele Række herhen hørende Foranstaltninger, der, hvilket han dog ikke lader ubemærket (S. 132), begyndte strax efter det tydske Riges Oplysning, at see en Hensigt til at fordanstke begge Hertugdømmerne. Han har vel intet Kald fundet til at indlade sig paa denne Side af Sagen. — Jeg har forhen havt Leilighed til at oplyse, hvorledes en anden indsigtsfuld Historiegraaviser til en Tid, da Sprogbevægelsen var nær ved at have naaet sit Hødepunkt, har, uagtet sin Harm over et Partie, der søgte at undertrykke det danske Sprog i Slesvig og løsne dette Hertugdømmes Forbindelse med Danmark, udtalt sig i en Retning, der stemmer aldeles overeens med den hvori Werlauf havde behandlet sit Emne (S. 286—287). Saavel heri som i adskilligt af hvad jeg ofte har havt Leilighed til at bemærke om den Aand, der viste sig i de tidligere Stændersforsamlinger, hvoraf jeg blot skal bringe de Uttringer i Erindring, som læses i Koeskilde Stændertidende for 1840, S. 2359 og Betænkningerne S. 113, findes yderligere Beviis for hvor langt danske Fædrenelandsvenner til den Tid, hvorum her har været Tale, vare fra de Forestillinger om det danske Sprogs Berettigelse i Slesvig, der senere synes at være blevne herskende. Saafremt Regjeringen altsaa til hiin Tid ved at skride ind for at omændre de Slesvigste Sprogforhold havde forøget Gjæringsstoffet i Hertugdømmerne, vilde den derved ingen Tak have erhvervet sig i Danmark.

Det Foranførte viser, at der i Tidsrummet fra 1811 til 1834 vare indtraadte saadanne nye og forandrede Forhold, at Frederik den Sjette, om end hans Regjeringsmaade og Regjeringsgrundfætninger vare blevne aldeles de samme, dog

vilde have havt god Anledning til at udsætte Fuldbyrðelsen af den i 1810 og 1811 tagne Beslutning om de slesvigiske Sprogforhold, saalænge intet Duffe desangaaende kom frem fra den vedkommende Befolkning. Men det er aldeles naturligt, at de allerede kort efter hiint Tidstrums Begyndelse forefaldne Begivenheder havde gjort en Forandring i visse af Kongens Anskuelser, og ligesom dette endog viste sig i, at han i 1814 forandrede Cabinetsregjeringen til en Regjering ved Hjælp af et Statsraad, maatte ogsaa dettes Deeltagelse i Statens Styrelse medføre, at de Betænkkeligheder, der frembødte sig mod en saavidt gaaende Foranstaltning, ikke kunde blive upaaagtede*). Saafremt Kongen saaledes nu havde sat foransførte Anliggende under sit Statsraads Overveielse, vilde det, navnlig under de da indtraadte Forhold, sikkert have raadet til i det mindste at stille det i Bero. Men jeg er overbevist om, at dette under foransførte Tingenes Gang er umiddelbar blevet Kongen klart, saa det ei engang er kommet under Forhandling i Statsraadet. Det er ikke usandsynligt, at der allerede i det der foregik i Anledning af det oven S. 305 nævnte Patent af 23de

*) Her er ikke Stedet til almindelige Betragtninger over den Regjering med Statsraad, som paany blev indført i 1814 og siden blev saavel i Frederik den Sjettes som i hans nærmeste Eftermands Levetid. Allerede hvad jeg i min Prøvelse af de Rigsforsamlingen forelagte Udkast o. s. v., S. 147—148 Note, i Korthed har anført, viser, at Statsraadet ikke da kunde have den Betydning, som det, der i det første Afsnit af Frederik den Sjettes Regjering med saa megen Kraft og Visdom havde understøttet denne ædle Fyrste i de store og velgjørende Reformers, der begrubede den danske Stats Hæder og Lykke. Men med alle de Urygsfærligheder, som laae deels i den nye Statsraads Indretning, deels og i Personlighederne, der i det Hele ikke kunde udholde Sammenligning med dem, der i hiin herlige Tid udgjorde Statsraadet, saa havde det dog vist været baade Indsigt og Kraft nok i Samme til ved den omhandlede Leilighed at holde igjen, hvis ikke alt Spørgsmaal derom var bortfaldet ved den Forandring, som under Forholdenes Udvikling var foregaaet i Kongens tidligere Anskuelse.

October 1811, indeholdes et Beviis for, at Kongen ikke vilde have den ved Rescr. af 23de Januar næstforhen tilsigtede Tingenes Orden for Diebliffet paadrevet. Dette Patent synes nemlig at skulle være en fjern Forberedelse for denne Tingenes Orden, der blandt andet udfordrede, at de vedkommende Embedsmænd vare det danske Sprog mægtige. Den Forestilling, der gif forud for Patentet og den derpaa givne Resolution vilde maaskee kunne oplyse, om og i hvilket Omfang det blev antaget, at man indtil videre skulde blive staaende ved hiint forberedende Skridt og hvad der paa anden Maade kunde virkes til at gjøre Bekjendtskabet med det danske Sprog mere almindeligt i Hertugdømmerne. I og for sig indeholder Patentet dog intet aldeles afgjørende Beviis derfor. Om der imidlertid end hverken her eller andetsteds i vedkommende Arkiv findes nogen udtryffeligg Hjemmel derfor, saa er det dog aldeles vist, at det maa have været med Kongens eget Samtykke, at Sagen ei blev fremmet, ligesom det og er oplyst, at der herfor vare gode Grunde, hvad enten de nu ere traadte frem i Forestillinger fra vedkommende Collegium eller under Forhandlinger i Statsraadet, eller Kongen uden sliig Raadgivning er kommet til hiin Erkjendelse. Efter Maaden, hvorpaa Sagerne bleve behandlede, finder jeg det ret sandsynligt, at ingen skriftlig Forestilling eller Resolution har fundet Sted, men at Kongen blot mundtlig har tilkjendegivet sin Villie til vedkommende Collegiechef.

Et særligt Beviis paa, at Kongen alt efter saa Mars Forløb havde opgivet Fuldbyrðelsen af den i 1810 og 1811 tagne Beslutning, turde der og indeholdes i den fornævnte for Hertugdømmerne udgivne Skolesforordning af 24de August 1814, der, medens den iøvrigt, som ovenansført, giver Forskrifter om Dansk Underviisning i samtlige Hertugdømmernes lærde Skoler, saavel som i deres Borgeriskoler, hvad Landsbyskoler angaaer blot indeholder, at Lærernes Foredrag i de tydske Skoler skal gives i den høitydske Mundart, men at der i Hertugdømmet Slesvigs danske Skoler ei maa tales andet end Dansk, uden at der foreskrives eller bebudes nogen Udvidelse af

de Skoler, der som saadanne bleve at ansee*). Og saa sees det af alle Forhandlinger, der i 1836, 1838 og 1840 fandt Sted i de slesvigske Stænder angaaende det danske Sprogs Berettigelse som Rets- og Forretningsprog, at der den Tid ikke heller fra Stændernes og navnlig Nordflesviger-nes Side var Tanke om nogen saadan Udvidelse af det danske Sprogs Brug, som Rescripterne af 1810 og 1811 tilsigtede, men at de indskrænkede sig til med Varme at forlange det danske Sprogs Benyttelse i Retterne og i Administrationen, der hvor det var Underviisningsprog. Heller ikke i de senere Aar, da Sprogspændingen havde naaet en saa stor Høide, kom der Petitioner frem i hiiu Retning. Vel vilde der til den Tid ingen Udfigt have været til at sætte dem igjennem i Stænderne, men dette var dog ingen tilstrækkelig Grund til at tilbageholde Andragender, der i Tiden kunde tjene til Vidnesbyrd om, at der i de vedkommende Egne var Duffe for den omhandlede Forandring. Iøvrigt skal jeg ikke nægte, at en Deel af Beboerne kunde have næret et saadant Duffe, skjøndt det ikke traadte offentlig frem. Men havde det havt nogen mærkelig Styrke og Almindelighed, vilde det ikke let have holdt sig tilbage, navnlig i en Tid, hvor man vistnok fra flere Sider, har pirret Beboerne i denne Retning.

*) Det burde ikke behøve nogen Bemærkning, at jeg ved saalehes at beraabe mig paa hiiu Anordning ingenlunde vil have erkjendt, at der ved den blev gjort Alt hvad der netop gjennem Folketsleværsenet i Slesvig kunde have været gjort for det danske Sprog; i mit Skrift: For Opretholdelsen v. s. v. S. 271 har jeg yttret, at der i de blandede Sprogdistricter, uden Hensyn til Kirkesproget, burde have været sørget ligesaa godt for dansk som for tydsk Underviisning, og skjøndt der herved vist vilde være mødt en Deel Vanskeligheder, saa vilde de dog vel have ladet sig overvinde. Men jo mindre Anordningen af 24de August 1814 indeholder alt hvad der uden de Betæneligheder, som Gjennemførelsen af Rescripterne af 1810 og 1811 jrembøde, ved Samme kunde have været bestemt til Bedste for det danske Sprog, jo stærkere bliver det Beviis, som heri indeholdes, for at Kongen ikke vilde have den ved bemeldte Rescripter indstaaede Wei fortsat.

Endnu skal jeg ved denne Leilighed omhandle en i det andet Afsnit af Frederik den Sjettes Regjerings Tid given Befaling, der deels med Hensyn til dens nærmeste Følger, deels betragtet som et Tegn paa det Forsæt, at paanøbe Hertugdømmerne danske Indretninger, opvakte en ikke ringe Spænding. Ved en kongelig Resolution af 9de October 1808 *) blev det nemlig bestemt, at Stæderne, med nogle enkelte Undtagelser, efterhaanden skulde henlægges under Overdirectorat af Amtmænd eller andre Overembedsmænd**), i hvis Districter de ere beliggende. Dette blev dog kun tildeels udført, og Sagen blev i det tredje Afsnit af Frederik den Sjettes Regjering aldeles opgivet. Den overordentlige Regjerings-Commissair i Slesvig har imidlertid paa ny optaget den og ved en Beslutning af 16de September 1850, der ved Circulaire af 17de næstefter blev kundgjort, i Henhold til Resolutionen af 1808, sat dette Hertugdømmes Kjøbstæder under Amtmændenes Overbestyrelse. Det ligger ganske udenfor min Hensigt at bedømme dette Skridt; jeg vil gjerne troe, at der under de nærværende Tilstande have været særegne Grunde, som talte for hiin Indretnings Fornyelse; hvorfra dog vel Flensborg i al Fald synes at være udgaaet i Følge den kongelige Resolution af 30te September f. A., derjom det ellers kan antages, at denne Stad, skjøndt undtagen ved den kongelige Resolution af 1808, har været indbefattet under Regjerings-Commissairens Beslutning af 16de September. Bladskriverne, som den hele Sag forhen vistnok var aldeles fremmed, have af dens Fornyelse taget Anled-

*) I den chronologiske Samling findes denne Resolution i en Skrivelse fra det slesvigholsteenske Cancellie til Rentetammeret af 11te næstefter.

**) I Hertugdømmerne, især i Holsteen, bære i nogle Districter de Embedsmænd, som have Amtmænds Myndighed, andre Navne. Da dette imidlertid er noget uvæsentligt, har jeg i det Følgende udtrykt mig som om alle til Overdirectorer for Kjøbstæderne udnævnte Embedsmænd vare Amtmænd, hvilket de, saavidt erindres, og paa een Undtagelse nær vare.

ning til at udhæve denne i Frederik den Sjettes Tid tagne men igjen opgivne Beslutning som en af de henstigtsmæssige Foranstaltninger, hvorved denne velvillende Konge havde søgt at skaffe Hertugdømmerne en, den danske lig, forbedret Administration, noget, som den gjenstridige Embedsstand med saamegen Kraft og Kløgt havde modarbejdet, at Kongen omfider, tilskyndet af sine nærmeste Raadgivere, havde havt den Svaghed at give efter. Dette er dog ikke andet end en af de blinde, lidenskabelige Domme, der daglig lade sig høre angaaende Sager af dette Slags. Enhver, som har en endog kun ganske almindelig Kundskab til Forholdene, vil dømme ganske anderledes.

Om det end var hævet over al Tvivl, at den Myndighed, som var tillagt Amtmændene i de danske Kjøbstæder, var vel afsøst efter vore Forhold, saa vare der dog saa mange og betydelige Forskjeller mellem disse og dem, som fandt Sted i Hertugdømmerne, at det vilde være en mærkelig Overilse at slutte fra hine til disse. Allerede det var en Forskiel af Betydning, at foransførte Tingenes Orden var gammel i Danmark, i det Væsentlige omtrent saa gammel som Enevoldsmagten*), medens den i Hertugdømmerne var noget aldeles Nyt**). Men der var og i selve de flensborgske og holske Kjøbstæders Bessaffenhed og i Forholdet til hele den øvrige Administration Meget, som gjorde den mindre anvendelig sammesteds. I Kongeriget var der et forholdsmæssigt større Antal Kjøbstæder, men disse for det meste ubetydelige. De fleste havde kun een Øvrighedsperson, og selv i

*) At Kjøbstæderne, indtil den ved Placat af 21de Juni 1794 anordnede forandrede Amtsinndeling blev indført, stode under Stiftamtmandene istedetfor at de siden bleve lagte under Amtene, kan ei betragtes som noget Væsentligt, saameget mindre som Stiftamtmandene dog saa godt som altid vare Amtmand i en Deel af Stiftet, for ikke at tale om at Stiftet og Amtet stundom faldt sammen.

***) For den danske Stats Opretholdelse o. s. v. S. 214.

de saa, der havde en af flere Personer bestaaende Magistratur, bleve de alle umiddelbar udnævnte af Kongen, medens Stæderne i Hertugdømmerne i Almindelighed havde en af flere Mænd sammensat Magistrat, der idetmindste for en Deel blev besat ved communale Valg. Men det indsees let, at jo mere betydende en Kjøbstad er, desto flere Eiendommeligheder maa den have baade i Næringsvæsenet og i Indretningen af dens Huusholdning, og det er vanskeligt for den Embedsmand, hvis egentlige Virkefæds Landdistricterne er, at sætte sig saaledes ind i alt dette, at han kan have en velbegrundet Dom, og det en saadan, der skal have mere Vægt end den hele umiddelbare Kjøbstadsbestyrelses. Ogsaa er der noget mindre naturligt i det vidtgaaende Underordningsforhold, hvori Kjøbstadsøvrigheden sattes til en enkelt local Embedsmand, hvor denne Øvrighed bestaaer af flere Personer, end hvor Kjøbstaden kun har en enkelt Øvrighedsperson. Ved dette Underordningsforhold maatte Magistraterne i Hertugdømmernes Stæder saa meget mere finde sig krænkede, som Amtmændene sammesteds i deres nærmeste Virkefæds Landdistricterne, ikke vare stillede saa høit som de danske, men for en stor Deel saavel i den dømmende som administrative Justits havde de Forretninger, som Herredsfogderne i Danmark, og saaledes vare Overretterne underordnede, af hvilke de stundom maatte døie alvorlige Tilretteviisninger og Muleter. For ikke at tale om, at den første Magistratsperson baade i Retsindsigt og Forretningsdygtighed vel ordentligviis kunde maale sig med Amtmanden*). Saavel Maaden, hvorpaa Magistratsposterne i de

*) Der vare da, og har siden været, flere Amtmænd i Hertugdømmerne, som enten aldeles ikke havde nogen juridisk Dannelselse eller dog ikke havde aflagt nogen Prøve paa Indsigt i Hertugdømmernes, fra den i Danmark gjældende høist forskellige Ret. I det første Tilfælde var een af de Amtmænd, der tidligt og i længst Tid kom til at beklæde Overdirectoratet, og det over Staden Elewvig, Kammerherre Schack-Staffeldt. At der ogsaa i bennes Personlighed var noget, som maatte give Anledning til de Rivninger, hvorpaa

flesvigiske og holfteenske Kjøbstæder besattes, som Besskaffenheden af disses Borgerrepræsentation, der iøvrigt just ikke var meget fuldkommen, indeholdt og Anerkjendelsen af en communal Selvstændighed, hvoraf de danske Kjøbstæder den Tid kun havde meget lidt. Denne Selvstændighed gik nu næsten ganske til Grunde, naar Magistraten og Borgerrepræsentationen saa godt som i alle Dele bleve bundne ved Amtmandens Bestemmelser og han beføiet til at kuldaste deres fælles Beslutning. Men de Amtmænd i Hertugdømmerne, der bleve udnævnte til Overdirecteurer for Kjøbstæder, fik i denne Egenkab endog en langt mere indgribende Myndighed end den de danske Amtmænd havde. Den meget i det Enkelte gaaende Instruction for Overdirecteuren for Staden Eslevig af 13de October 1808, der findes i den Chronologiske Samling, og som vistnok er aldeles eller dog væsentlig eenslydende med den, der blev givet med Hensyn til de øvrige Stæder, der kom under en saadan Overbestyrelse, indeholder fra først til sidst Bestemmelser, i Følge hvilke hans Myndighed blev meget større, end den de danske Amtmænd havde i de dem underlagte Kjøbstæder. For kun at nævne nogle saa Exempler, saa sees det af § 1 og § 6, at Overdirecteuren ikke blot havde Overopstigt over den hele Bestyrelse, men at han endog umiddelbar deltog saavel i Justitsvæsenets Administration, og det baade i civile og criminelle Sager, som i Politiet og det Deconomiske, og at derfor alle Mandater, Decreter, Stævninger og Domme skulde udfærdiges i Overdirecteurs, Borgemeisters og Raads Navn, hvorhos der ugentlig skulde forelægges ham Fortegnelser over Retsagerne med Bemærkning om de givne Anstænde. Imidlertid viser § 5, at han ikke tog Deel i Dommes og Kjendelsers Afgjælse, men dog stedse havde Adgang til at indfinde sig ved Retsmøder og tage Forsæde. Endnu mærkeligere er det, at de i Politisager af Magistraten assagte Domme kunde indaendes til Overdirecteuren, hvis Dom der-

hans Overdirectorat var rigere end nogen Andens, vil og fremgaae af den nylig over denne Digter udfomne Biographie.

imod alene kunde forandres ad den umiddelbare Supplicationsvei til Kongen (§ 9)*). I 1812 blev der gjort yderligere Indskrænkning i det Lidet, der endnu kunde være tilbage af Selvstændighed i Stædernes communale Bestyrelse idet Valget af deres deputerede Borgere blev undergivet Overdirecteurens Stadfæstelse, ligesom og deres Tal i samtlige Stæder blev nebsat**).

Hvad der endnu nok saameget som alt det Foranferte viser, at Exemplet af hvad der var anordnet for Kongeriget aldeles ikke talte for de flesvigiske og de holstenske Kjøbstæders Henlæggelse under Amtmændene, var, at man der allerede havde det fornødne nærmere Tilsyn med Kjøbstæderne, deels i Statholderskabet, navnlig hvad Deconomi- og Næringsvæsenet og den dertil hørende Green af Politiet, deels i Overretten, navnlig hvad den administrative Justits saavel i criminelle som civile Sager angaaer, herunder og Tilsynet med Skiftes- og Overformynderivæsenet, Pantebøgerne m. v., saa og den Deel af Politiet, der var nærmest beslægtet med Justittien. Heri var Stillingen en ganske anden i Danmark, hvor der ikke uden at skabe nye Embedsmænd kunde findes nogen anden end Amtmanden, der paa den ene Side stod Kjøbstadsforholdene saa nær, at han kunde skaffe sig den fornødne personlige Kundskab dertil, og paa den anden selv var saa meget udenfor samme, at de høiere Regjeringsmyndigheder maatte kunne gjøre Regning paa fra ham at erholde en uhildet og upartist Fremstilling og Bedømmelse.

*) Den Overdommer-Myndighed i Politisager, som Forordningen af 25de Marts 1791 havde tillagt de danske Amtmænd, strakte sig som bekjendt ikke til Kjøbstæder, og var derhos Appell undergivet. Den gav imidlertid Stof til mange Besværinger, (hvilke dog mere hidrørte fra Embedsmændene end fra Publikum) og blev omfjerdy hævet ved Lov af 14de Juni 1850; en betydelig Indskrænkning var allerede bragt i Forslag ved et Stænderne i 1816 forelagt Lovudkast.

***) Chronologisk Samling S. 222.

Maaskee Noget maatte mene, at der dog var lidet tabt for Kjøbstædernes Selvstændighed ved at den Myndighed over samme, som forhen fandtes andetsteds, blev overgivet til Amtmændene. Men det ligger allerede i Sagens Natur, at disse i Udøvelsen af den dem nu betroede Myndighed vilde blive langt mere indgribende end enten Statholdereskabet eller Overretterne. De særlige Bestemmelser i deres Instruxioner, som vi her tildeels have anført, vidne endog om, at dette var Hensigten. Det maa endnu her bemærkes, at det i Danmark ingenlunde har været en almindelig Erkjendelse, at det Forhold, hvori Kjøbstæderne vare satte til Amtmændene, var heldigt. Der blev tværtimod i de første Aar af den politiske Udvikling, som Proviindstalsstænderne deels foresandt, deels fremkaldte, ført idelige, tildeels stærke Klager over den communale Selvstændigheds Tilintetgjørelse ved den Amtmændene tillagte Myndighed. I Særdeleshed vare nogle Dyrighedsmand i de større Kjøbstæder meget varme i at arbejde paa en Forandring deri, hvorom ogsaa Forhandlingerne i den første Stænderforsamling saavel i Roeskilde som i Viborg bære Vidnesbyrd. Det blev navnlig og udtalt, at om end en saadan Mellemmand mellem den umiddelbare Bestyrelse og Regjeringscollegierne kunde være nødvendig med Hensyn til de smaae Kjøbstæder, saa burde dog de større fritages for Amtmandens Tilsyn og umiddelbar henlægges under Cancelliet og de øvrige Regjeringscollegier. Ogsaa blev de danske Kjøbstæders Afhængighed af Amtmændene i flere Maader formindsket ved Anordningen af 24de October 1837; i Særdeleshed var det en vigtig Forandring i den forrige Tingenes Orden, at Amtmanden ikke længere kunde, af egen Myndighed, omstøde en fælles Beslutning af Magistraten og Borgerrepræsentanterne, men kun derom gjøre Andragende til Cancelliet, ligesom og Borgerrepræsentanternes Valg nu blev aldeles unddraget hans Indflydelse. Ved disse Lempninger og da dog, som under Stænderforhandlingerne angaaende bemeldte Anordning af den kongelige Commissarius blev udviklet, Amtmandens Medvirkning ved Kjøbstædernes Anliggender ei uden Skadé for disse kunde

undværes, tabte hiin Klage sig efterhaanden. Men, som viist, skulde den Myndighed, som i de slesvigiske og holsteenske Stæder tillagdes Amtmændene i Egenkab af Overdirecteurer, ikke blot have havt samme Udstrækning, som den til den Tid havde i de danske Kjøbstæder, men endog være gaaet betydelig videre. Der er saaledes Intet naturligere, end at den nye Indretning maatte føre til fortrædelige Rivninger i de Stæder, hvori den blev indført, og gjøre et uheldigt Indtryk overalt i Hertugdømmerne. Hverken Kongen eller hans Raadgivere fortjene saaledes nogen Daddel fordi de ikke holdt fast ved en Beslutning, der viste sig at have været uhenigtsmæssig. Kun maa det beklages, at Sagen ikke var bleven bedre overveiet, inden Beslutningen blev tagen. Det er imidlertid, skøndt dette foregik under Cabinetsregjeringen, ikke vist, hvorvidt det mere eller mindre hidrørte fra Kongens personlige Anstuelser; thi, som det sees af den ovennævnte Resolution af 9de October 1808 og den Skrivelse fra det slesvig-holsteenske Cancellie af 11te s. M., hvorved den blev Rentekammeret meddeelt, var den overeensstemmende med et af det førstnævnte Collegium fremsat og af det sidstnævnte tiltraadt Forslag. Men, hvor endog Sagens første Udgangspunkt har været, det var i al Fald den da herskende Lust, der bortveirede de Betænkkeligheder, der fra saa mange Sider frembøde sig mod dette Centralisationsforsøg. At det bortfaldt under den Regjeringsmaade, der oven er betegnet som det tredie Afsnit i Frederik den Sjettes Regjering, har dog maaskee ikke havt sin Grund i nogen umiddelbar Indvirkning fra Statsraadet. Efter hvad der oven er udviklet, var Kongen uden Tvivl allerede, inden han igjen indførte denne Regjeringsmaade, for en stor Deel kommet tilbage fra de Centralisationstanker, der laae til Grund for Resolutionen af 1808, samt flere dermed samtidige Forholdsregler. Der er iøvrigt saare lidet bragt til offentlig Kundskab om Bevæggrunden til hiin Resolution, eller om det Omfang, hvori den blev sat i Værk, og ligesaa lidet om dens Ophævelse. Man kan dog, ved at gjeennemgaae vore Statskalendere, erfare, at Overdirectoratet langt fra ikke blev indført i

alle de Kjøbstæder, der ikke ved selve Resolutionen vare undtagne, og at det efterhaanden ved Overdirecteurernes Afgang bortfaldt*). Saavidt mig er bekjendt er der heller ikke nogen- sinde gjennem Pressen givet en egentlig Fremstilling af de med Indretningen forbundne Ulemper, skjøndt Utilfredsgheden med samme af og til findes antydet*). Den Udvikling, jeg i det Foregaaende har givet, hidrører fra min egen Overveielse af Forholdene, hvilken dog for en Deel er blevet ledet ved de trykte eller mundtlige Domme over denne Indretning, som jeg har fornummet.

Maaffee Noget vil finde en Feiltagelse i hvad jeg oven har ytret om det forholdsmæssig ringere Antal Kjøbstæder, der vare i Hertugdømmerne end i Danmark. Men da maa

*) Den næstsidste Stab, for hvilken det blev ophævet, var Eledvig, hvor det vedblev indtil Kammerherre Schack Staffelt, ved Rescript af 21de April 1824, paa Ansøgning blev entlediget (sef. oven S. 344—345 Note). Et Par Aar længere vedblev den lille Kjøbstad Garding at staae under Overdirectorat.

*) Der findes til Exempel i Falks Haandbog kun lidet Oplysning om hiin Indretning, der, skjøndt igjen gaaet tilbage, dog syntes, som et mærkverdigt Led i Stadsbestyrelsernes Historie, at kunne have været egnet til en nogenlunde nøiagtig Behandling i et Værk, der befatter sig saameget med den historiske Udvikling af Rets- og Administrations-Forholdene. Endmindre har denne Forfatter meddeelt nogen Bedømmelse af Indretningen, skjøndt det dog fremfinner, at han ei ansaae den for heldig, men det er kun sjældent at han indlob sig paa saadan Bedømmelse. I Wimpfens Geschichte der Zustände des Herzogthum Schleswigs findes den heromhandlede Bestrøvelse for at bringe Administrationen i Hertugdømmerne i større Overensstemmelse med den danske aldeles ikke berørt, uagtet Forfatteren ellers med stor Iver udhæver de fra 1806 af Regjeringen tagne Forholdsregler og ved Siden deraf den Modstand, der møtte disse, saavelsom Regjeringens Mangel paa den Kraft og Udholdenhed, som den vilde have behøvet for at sætte dens Hensigter igjennem. Det kunde synes, at han ei har regnet Resolutionen af 9de October 1808 til de i hiin Retning trufne Bestemmelser, der kunde anprises, og hvis Tilbagekaldelse altsaa maatte beklages.

man regne de Stæder med, som under Navn af Flækker have de væsentligste af Kjøbstædernes Næringsrettigheder. Skjøndt nu disse i Folketal, Næringsdrift og Bygningsværdi tildeels endog kunne maale sig med vore større Stæder, og i deres Væsen ikke ere meget forskjellige fra Kjøbstæder, saa ere de dog netop med Hensyn til det, hvorom der spørges, aldeles skarpt derfra skilte; thi den meest afgjorte Forskjel er den, at de ikke have Magistrat, men høre under Amtmanden, saa at Resolutionen af 9de October 1808 ei paa dem kunde have nogen Anvendelse*).

XLVII.

Naar det staaer fast, at der hverken ved den i 1834 oprettede slesvig-holsteenske Provindsalregjering eller ved de øvrige samtidigt dermed trufne Foranstaltninger, der af Wegener i saa Henseende ere udpegede, blev stiftet en ny, forhen ukjendt Forbindelse mellem de tvende Hertugdømmer; naar det endog er aabenbart, at Regjeringen, netop til hiin Tid, tog en meget bestemt Holdning mod de paatrængende Ønsker, som derfra lode sig høre om en nøiere og fastere indbyrdes Forbindelse, og naar den siden aldrig derfor gav efter; naar det fremdeles er vist, at den gjennem dette hele Aarhundrede efter-

*) I 1846 blev dog Amtmanden over Gottorf Amt udnævnt til Overdirecteur for Flekken Cappeln. Men dette havde ganske særegne Grunde. Dette Sted, som allerede længe havde drevet en levende Handel og Skibsart, men uden noget udtrykkeligt Privilægium som Flekke, var nemlig opført paa Grunde, der hørte til det adelige Gods Røst og altsaa ikke under noget Amt. Smidertid havde Amtmændene over Gottorf Amt faaet det under deres Overtilsyn, men i Følge særlig Udnævnelse, og da det i 1846 blev oprettet til en formelig Flekke, der fik en egen Dommer og Politimester under Navn af „Fleckenvogt“, fandtes det dog hensigtsmæssigt at bemeldte Amtmand vedblev der at føre Overtilsyn. Men dette kunde han ikke gjøre umiddelbart i sin Egenstaaelse af Amtmand, da Stedet ikke hørte under Gottorf Amt, ligesom ei heller hans Forretningskreds blev den samme som i andre Flekker.

haanden har udjævnet de fra de ældre Statsforhold uedarbejdede Uligheder i de paa Riget og Hertugdømmerne hvilende Byrder; naar denne Udjævning ogsaa i den Tid, da Provindsialstænderne vare i Virksomhed, er blevet forfattet og derved bragt til et for Danmark fyldestgjørende Resultat, saa er det en paafaldende Banffjæbne, at netop den Tids Regjering, medens den i Hertugdømmerne haardelig blev angreben for Tilfidesættelse af deres historisk begrundede Rettigheder, er blevet ikke mindre haardt angreben i Danmark for disses formeentlige Begunstigelse paa Kongerigets Betsostning. Dersom Danmarks Ret og Lærv virkelig var blevet opoffret ved den eiendommelige Retstilstand, der indtil 1848 blev vedligeholdt i Hertugdømmerne og navnlig i Slesvig, saa maatte dog det „uhyre Feilgreb“, hvorfor Wegener sigter Frederik den Sjette og hans Raadgivere, være de ældre Regjeringer at tilregne, i hvis Tid der havde været Lællighed til at indlemme Slesvig i Danmark og derved ophæve dets Forbindelse med Holsteen. Det var disse ældre Regjeringer, der, uagtet de forfatningsmæssige Baand, der i saa mange Slægtfølger havde forenet hine to Hertugdømmer, vare opløste, dog anerkjendte og vedligeholdt det af deres lange Forbindelse udsprungne Fælledsskab i Lovgivning og Bestyrelse, uden dog at give Slip paa den Myndighed, deri efterhaanden at gjøre de Forandringer, som Forholdene og navnlig det hele Monarkies berettigede Interesser maatte fordræ, en Myndighed, som ogsaa de senere Regjeringer ei blot tilegnede sig, men endog i dette Aarhundrede benyttede i et større Omfang end tidligere. Forudsat nu, at denne Tingenes Orden ikke tilfredsstiller Retfærdighed og Danmarks Vel, saa vilde man dog ikke rettelig kunne foretaste den Regjering, hvorfra Foranstaltningerne af 1834 gik ud, at den lod hiin saa længe vedligeholde Tingenes Orden fremdeles gjælde. Det vilde sikkert have været uflogt, om den paa en Tid, da det var en i Hertugdømmerne vidt udbredt Paastand, at deres Ret og deres Betsfærd krævede en nyere og fastere Forbindelse, vilde have omstødt den, som til den Tid stedse var erkjendt, og dermed den hele tilvante og hævdede Retstilstand, og det

uden at der i Danmark havde oploftet sig nogen Stemme imod saadan Forbindelse, men denne blev almindelig erkjendt som berettiget og for hele Staten tilfredsstillende*). Saaftremt man ikke havde Skye for at binde an med et saa stort Navn, da vilde, foruden Frederik den Fjerde og hans Raadgi- vere, Peter Andreas Bernstorff være den Mand, mod hvem man fornemmelig havde maattet rette sin Auke. Da nemlig Kongen af Danmark ved den endelige Overeenskomst med det gottorpffe Huus i 1773 fik sit Herredomme over Slesvig endelig erkjendt og derhos erhvervede hele Holsteen, fremkom der nemlig et Vendepunkt, hvorunder den Grundfæ- ning, som Frederik den Fjerde i 1721 havde antaget og siden ligesom hans Eftermænd stadig fulgt, med større Føie end i nogen følgende Tid kunde have været sat under Spørgsmaal. Fra den ene Side har man meent, at da nu de Hindringer vare bortfjernede, som i en lang Arrække havde staaet i Veien for de fælles Stænders Sammenkaldelse, saa burde den ældre Forfatning paany have været traadt i Kraft, hvilket endog kunde synes at være tilstaaet i Frederik den Fjerdes Svar af 17de September 1721 paa de slesvigffe Stænders Andragende af 22de August næstforhen**). Men, efter den

*) Jeg skal dog for de mange Læsere, der have en svag Hukommelse, her bringe i Erindring, hvorledes de danske Stænder i mangfoldige af de Regjeringsforslag, der vedrørte hiin indbyrdes Forbindelse lige indtil 1844 uden mindste Indvending eller Veflagelse erkjendte denne Forbindelse og behandlede Sagerne med Hensyn der- til. Dette viser sig blandt Andet under Forhandlingerne saavel om det den første Stænderforsamling forelagte Udkast til en ny Told- tarif, som af de mange senere Sager, der angif Forandring i Toldtarifsen, men maaskee paa den meest afgjørende Maade i Sagen om de stænderffe Comiteer, Ogsaa det oven S. 286—288 An- førte indholder et mærkeligt Bidnesbryd om hvor langt de Fædrelandsvenner, der under den store Spænding i 1842 og 1843 med størst Kraft og Indsigt traadte frem mod de slesvig- holsteenske Paaastande, endnu den Tid vare fra at misfjende hiin Forbindelses historiske og politiske Berettigelse.

***) For den danske Stats Dyrettholdelse v. s. v. S. 185.

Forestillingsmaade, som i den senere Tid har faaet Overhaand her i Landet, burde Kongen tvertimod da have benyttet den Leilighed, han ved sit fuldstændige Herredømme over begge Hertugdømmer havde til endelig at sammensmelte dem, eller i al Fald dog Slesvig, med Danmark. Den Tid havde nu Bernstorff, som den lykkelige Istandbringelse af hine Overeenskomster for en stor Deel skyldtes, deels som Præsident for det daværende tydske Cancelli, deels ifølge sin store personlige Betydning, vistnok en afgjørende Indflydelse paa den Retning, der toges i Hertugdømmernes Bestyrelse. Han gif imidlertid hverken den ene eller den anden af de ommeldte Veie; men ligesom han paa den ene Side ingentunde indlod sig paa nogen Fornyelse af den uddøde constitutionelle Forfatning, var han ligesaa langt fra at ville ophæve det hidtil anerkjendte Fælledsskab i Lovgivningen og Statsstyrelsen; og da han, efter i nogle Aar at have været fjernet fra Regjeringen, i 1784, da Kronprindsen greb Statsroret, blev kaldt tilbage for med forøget Glands og Betydning at indtage sin ældre Stilling, vedligeholdte han uafbrudt sin forhen antagne Grundsætning for Hertugdømmernes Regjering. Der blev endog samtidig med Hertugdømmernes fuldstændige Erhvervelse foretaget nogle Skridt, hvorved man i senere Tider har fundet, at de bleve bundne nærmere til hinanden end forhen; men man har dog, idet man dablede disse Foretagender, undgaaet at nævne Bernstorffs Navn, fordi man ikke ønskede, at dette skulde staae i Spidsen for de Regjerings Grundsætninger, som man nu af alle Kræfter fordømte. At iøvrigt navnlig den Klage, man fører over den Befaling, hvorefter Hertugdømmernes Studerende skulde i to Aar studere ved Kiøls Universitet, er grundet paa en fuldkommen Misforstaaelse af den ældre Tingenes Orden og Sammes Forhold til den, som fremkom ved hiin Befaling, har jeg andetsteds viist*). Ogsaa er det uden Grund man har besværet sig over den Ret, der ved Resolution af 27de April 1775 blev givet det slesvigholsteenske Rid-

*) For den danske Stats Opretholdelse o. s. v. S. 134—136.

derfskab til ved en vedvarende Deputation at varetage Corpsets indvortes Orden og Indretning, men, som det udtryffeligt blev tilføjet, uden at denne iøvrigt skulde have nogen Indflydelse paa dets Forsatning.

Det var iøvrigt ingenlunde Bernstorffs Mening, at der jo Tid efter anden kunde skee Forandringer, hvorved Kongeriget og Hertugdømmerne efterhaanden kunde bringes hinanden nærmere. Et betydende Skridt i denne Retning foregik allerede i hiin Bernstorffs første Periode ved den under 15de Januar 1776 under de meest bindende Former indførte fælleds Indfødsret for den samlede Stat. Denne Lov var egentlig Guldbergs Bærk; men den vilde sikkert ikke være kommet istand uden Bernstorffs Medvirkning og Samstemning, og det saa meget mindre, som det netop var fra Hertugdømmernes og navnlig Holsteens Standpunkt, at der kunde have været meest Anledning til Indvendinger mod et Skridt, hvorved det i en saa vigtig Henseende blev affondret fra de øvrige tydske Lande og derimod aldeles sluttedes til de øvrige Dele af den danske Stat. Denne Lov blev, da den udkom, i Danmark og Norge hilset med høie Jubelkraab, hvorimod man i Hertugdømmerne aldrig har været synderlig tilfreds dermed. I de Toner, der til hiin Tid bleve hørte til dens Priis, kan der vel have været noget overdrevent, men den har dog haft en Betydning og velgjørende Virksomhed for den hele nationale Udvikling, som den nærværende Slægt ikke synes at ville paaskjønne, skjøndt den netop for den ret fuldstændig har udfoldet sig. Det er og har nu i en lang Række af Aar været opnaaet, at saa godt som alle Statens Embeder og Bestillinger ere besatte med Landets indfødte Sønner. De saa Udtagelser have størstedels udtryffeligt Hjemmel i de velgrundede Forbehold, som Loven selv havde taget, og iøvrigt størstedels i yngre Anordninger *) eller i saadanne særdeles

*) Disse findes nævnte i min Haandbog over den danske og norske Lovkyndighed 1ste Bind S. 134 og 135 Noterne. Der kunde vel med Hensyn til den Form af Grundlov, som med saa megen Høi-

Hensyn, som kom vel overeens med Lovens Grundsætninger*). Man hører vel idelig tale som om at den fælleds Indfødsret har bragt uforholdsmæssig mange Holstenere eller tydskdannede Slesvigere ind i Danmarks Embeder og givet dem en mod det danske Folk ubillig Indflydelse paa dets Anliggender. Men Enhver, der ikke enten vil lukke sine Dine for aabenbare Kjendsgjerninger eller gaae ud fra den Forudsætning, at Hertugdømmerne som underordnede Provindsjer skulde regieres af Danmark, uden at der kunde indrømmes Sammes Sønner nogen eller dog ikke nogen forholdsmæssig Udgang til at tage Deel i deres egne eller de fælleds Anliggendes Forvaltning: enhver Saadan vil let kunne overbevise sig om at der i en meget lang Række af Aar ingenlunde har været et med Hensyn til Folketallet og Hertugdømmernes Beydenhed uforholdsmæssigt stort Antal af deres Sønner, som beklædte Statens Embeder og navnlig de vigtigste af disse. Jeg skal forsaavidt henvise til mit Skrift: For den danske Stats Dyrrelidelse o. s. v. S. 146—148, (see og oven S. 308—309). I samme Skrift S. 330 til Enden vil man og finde flere vitterlige Kjendsgjerninger udhævede, der vidne om, hvorledes alt hvad der i vore ældre Tilstande kunde tyde paa en den selvstændige Udvikling hæmmende Overlegenhed af det Tydske Tid efter anden

tidelighed blev givet Indfødsretten, være endeel at indvende mod de Udviklinger, bemeldte senere Love have gjort af de oprindelige Undtagelser. Men der have dog i sig selv været gode Grunde for alle disse senere Love, hvilke ogsaa have havt en meget indskrænket Anvendelse og navnlig have de kun i yderst faa Tilfælde faaet Indflydelse paa egentlige Embeders Besættelse.

*) Dette gjælder navnlig om de Undtagelser, der af og til have været gjort til Fordeel for Personer, der vel vare fødte i Udlandet, men opbragne her i Landet og her havde aflagt de foreskrevne Duelligheds-Prøver. Man mærk isvrigt det indskrænkende Udtryk „Årstebeels“, som jeg har tilføjet, fordi der have været enkelte, skjøndt yderst faa og ikke betydelige Tilfælde, hvori Nogen er af Kongen bleven benaadet med Indfødsretten uden at jeg kunde henvise samme til nogen af de ovennævnte Glæser.

aldeles havde tabt sig. Hertil har uden Tvivl Indfødsretten lagt den første Grund, men der maatte Tid til at den kunde udvikle sin hele Virksomhed, der naturligtviis og for en stor Deel var betinget af de befordrende eller forhindrende Omstændigheder, som Lidene ellers førte med sig.

Men, foruden Indfødsretten, veed jeg intet Foretagende; enten fra det ene eller det andet Afsnit af Bernstorffs Deeltagelse i Statens Regjering, hvorved Forskjellighederne mellem Forholdene i Kongerigerne og i Hertugdømmerne bleve udjævne, naar undtages, at der stedse blev iagttaget Lighed, naar det fandtes nødvendigt at lægge nye Afgiftsbyrder paa Staten, være sig enten til at dække de overordentlige Udgifter, der krævedes til de Rustninger, som Statens Betyggelse til flere Lid gjorde fornødne, eller til stadig Forøgelse af Statens Indtægter, medens enkelte Gange Norge blev skaanet*). Navnlig blev i den Tid den Selvbefatningsret, som Ridderstabet tilegnede sig, ikke erkjendt i det Omfang, hvori det vilde gjøre samme gjældende. Men Regjeringen mødte dog ikke i Bernstorffs Tid de Modforestillinger, som det indgav med Hensyn til nogle af bemeldte Afgifter, med en saadan almindelig Paaastand om Kongens uindskrænkede Befatningsret, som den i 1802 udtalte, hvorimod den alene beraabte sig paa de særegne Grunde, som de omhandlede Afgifters Natur frembød**). Heller ikke i den ovenmeldte Mellemtid, hvori Bernstorff var udenfor Regjeringen, skete der noget synderligt for hiin Udjevning. Guldberg, i hvis Hænder Statsstyrelsen fornemmelig var lagt, synes, sin stærkt fremtrædende danske Nationalitetsfølelse uagtet, ikke at have havt nogen Tanke om Skridt, der kunde bane Veien til en Sammensmeltning mellem Danmark og Hertugdømmerne. Han var dertil for varsom, og han deelte desuden den almindelige Høiagtelse for den Mand, der til den Tid var Sjælen i det tydske Cancelli, Carstens, og denne fortræffelige Mand gif ganske i Bern-

*) See oven S. 136, 189.

**) See oven S. 107—108.

storffs Spor, under hvis Præsidium han og siden, som Directeur, vedblev at lede bemeldte Cancellie*). Dog udkom i hiin Mellemtid en Forordning af 31te Mai 1781, der i Hertugdømmerne indførte den Dwartprocentafgift af ublaante Prioritetscapitaler, der forlængst var paabuden i Danmark, men først under bemeldte Datum blev indført deels i Norge, deels i Hertugdømmerne. Denne Skatteanordning hørte til dem, hvorover Riddereskabet beklagede sig, men var netop af den Natur, at deres Privilegier der allermindst kunde komme i Betragtning (see oven S. 157 cfr. S. 57). Derimod stred man heller ikke enten i den Tid eller i Bernstorffs anden Periode til at lægge nogen stadig ny Afgift paa Landeieendomme, navnlig de adelige Godser. Man er vel ikke fuldt berettiget til deraf at drage den Slutning, at Bernstorff erkjendte, at Privilegierne i denne Henseende endnu vare ved Magt, vistnok i al Fald ikke i deres hele Strækning, men mulig med Hensyn til nye Skatter paa deres Godser i Fredstid. Sagens saavel juridiske som politiske Bestaaffenhed har vist nok staaet saa klart for denne store Statsmand, som for Nogen. Men han maa have fundet det utilraadeligt at benytte den Leilighed, som Riddereskabets mod nogle Skatter indkomne Forestillinger havde givet til i Almindelighed at forfaste den Ret, Samme tilegnede sig, og har anseet det rigtigere at holde sig til de

*) I hiint Tidrum blev der vel givet en enkelt Bestemmelse, som man i den seneste Tid har paaberaabt sig som Beviis for, at man ret vel her i Danmark kunde aflægge fornøden Prøve paa Kundskab i Hertugdømmernes Ret, nemlig Fundats for Sørg Academie af 29de Januar 1782 Cap. 1 § 2, som indeholdt, at den, der efter at have studeret de politiske, juridiske eller mathematiske Videnssaber ved bemeldte Academi havde ved den der holdte Examen beviist sin Dygtighed, skulde have samme Udgang til Befordring, som de, der vare examinerede ved Universiteterne i Kjøbenhavn eller Kiel. Men denne fra alle Sider ilde overveiede Bestemmelse var uden al Betydning, da der slet ingen saadan Examen holdtes ved Universitetet i Kiel (cfr. Viborgske Stænderforhandlinger for 1844, 2354—2355).

særdeles Grunde, som laae i de Skatters Natur, hvorover det besværede sig. Selv om han for sin Person maatte have været fuldkomment overbevist om den uindskrænkede Beskatningsret, som Reskript af 17de December 1802 senere udtalte, saa har han dog maattet erkjende, at der kunde reises saa megen Tvivl derom, at det var betænkeligt at sætte dette Spørgsmaal i Bevægelse. Han følte desuden vistnok dybt, hvor vigtigt det er, at den ved ingen Forsatning bundne Konge tager sig iagt for ikke at benytte sin Magt til at krænke Rogens Ret. Den holsteenske Deel af Riddereskabet havde og været berettiget til at indbringe sin Anke for den tydske Rigsret, og Sagens Udfald var da ikke med Sikkerhed at forudsee. Disse og maaskee flere Betragtninger, som jeg her ikke vil udhæve, kunde vel have bevæget Bernstorff til særdeles Varsomhed i at gaae ind paa hiint Spørgsmaal, om han end havde næret den Overbeviisning, der blev udtalt i Reskriptet af 17de December 1802. Vist er det, at Sagen ei blev bragt i det Nene i Bernstorffs Tid. I Dennes Tid bleve og Riddereskabets øvrige Friheder t. Ex. deres Toldfrihed og Stempelpapirsfrihed, deres Dyrigheds- og dømmende Myndighed usforandret ved Magt. Selv Sagen om Livegensskabets Ophævelse blev for en stor Deel overladt til den samlede Corporation af Riddereskabet og øvrige Godsbesiddere, der under 11te Marts 1797 tog en Beslutning om, at Livegensskabet om 8 Aar skulde ophæves, hvilken Beslutning stadfæstedes ved kongelig Resolution af 23de Juni næstefter — der først blev afgivet to Dage efter Bernstorffs Død, men dog vistnok var aldeles forberedt inden han faldt i den Sygdom, der bortrykkede denne store og ædle Statsmand — og siden ved Forordningen af 19de December 1804 bragtes til Udførelse, saaledes at alt Livegenskab ophørte fra 1ste Januar 1805.

Efter Bernstorffs Død ere derimod de mere omfattende Forandringer foregaaede, hvorved der mellem Danmarks og Hertugdømmernes Bidrag til Statens Udgifter blev tilveiebragt en saa billig Ligevægt som ønskes kunde. Ved den under 15de Decbr. 1802 udgivne Skatteforordning og den Be-

skab, som i Forbindelse hermed blev givet Ridderstabet ved det ovennævnte Rescript af 17de s. M., blev Isen brudt og en Bei aabnet til efterhaanden at udjevne den hidtilværende Ulig-
hed; og i de nærmest paafølgende Aar gjordes der det ene Skridt ad denne Bei efter det andet, hvorved man omsider var kommen til Ligevægt.

Jeg maa i saa Henseende henvise til mit Skrift: For den danske Stats Opretholdelse i dens Heelhed Side 289—330, cfr. Side 90—94, 97—100. Ogsaa vil man i det nærværende Skrift finde adskillige Oplysninger og Bemærkninger, der yderligere godtgjøre Rigtigheden af hvad her er anført. Ligeledes ere de fleste andre Forhold, hvori de forskjellige Statsdele have en væsentlig Interesse i hverandres Lore og Indretninger, enten blevne satte paa en aldeles lige Fod eller dog saaledes ordnede, at der ingen Anledning var for Danmark til at besvære sig over Ulighed (See det nysnævnte Skrift S. 222—221). Endelig blev der i Frederik den Sjettes, men endnu mere i Christian den Ottendes Tid, gjort meget for at hævde det danske Sprog i Slesvig, skjøndt Skjæbnens Uretfærdighed medførte, at den Sidste høstede næsten endnu mere Utaf i Danmark, fordi der ei blev gjort nok, end hos et mægtigt Parti i Slesvig for det han gjorde (See samme Skrift S. 138—139, 266—268).

LXVIII.

Hvad der mere end noget andet maatte give det Wegenerske Skrift en særdeles Magt til at styrke de Domme over Frederik den Sjettes og Christian den Ottendes Behandling af Hertugdømmernes Anliggender, som i saa mange Aar have gjenlydt i vor Bladlitteratur, er den Formodning, som den tilførladelige Tone, hvori den lærde Historiker tilegner sig dem, opvækker om at de ere Frugter af sand historisk Granskning. Naar man imidlertid seer noget videre til, vil man oftest finde, at de i den Betydning, hvori de maae tages for at tjene til

Styrke for hine Angreb, mangle enhver holdbar Grund. Jeg vover ingenlunde at gaae ind paa noget Spørgsmaal, til hvis Besvarelse historisk Lærdom er fornøden. Jeg skal saaledes lade det uafgjort om de Angler, der udgjorde Slesvigs ældste Befolkning, vare en Green af den skandinaviske Stamme — noget som Wegener synes at ville antage, skjøndt han ikke derom udtaler sig ganske klart — eller om det var en sarskilt Folkestamme, der senere blev fortrængt af indvandrende Skandinaver, efter at deres store og følgerige Udvandring til Brittanien havde blottet deres Stammeland.*) Jeg indskrænker mig aldeles til uomtvistelige Kjendsgjerninger, og behøver ikke noget andet for at begrunde min Paastand.

De historiske Undersøgelser, som indeholdes i Forfatterens Indledning, gaae ud paa at vise, at Danmarks saavel som Slesvigs Lykke stedsse har staaet i Forhold til den Forbindelses Inderlighed, der har været imellem dem indbyrdes, og at selv den svageste Løsning af denne Forbindelse har efterladt en mærkelig Svækkelse i det hele Statslegeme og ført til de største Ulykker for hele Landet. Mod Sætningen selv kan jeg ikke have noget Bæsentligt at erindre; men den finder netop sin fulde Forstaaelse og Bekræftelse i den Sandhed, Forfatteren S. 43 forkynder, at den Periode, der fulgte paa det forhen mellem to Grene af det Oldenborgske Huus deelte Slesvigs fuldstændige Erhvervelse af Danmarks Konge, var den roligste, lykkeligste og meest blomstrende Hertugdømmet nogeninde har havt. Dette er imidlertid just den Periode, hvori vi for ikke mange Aar siden stode, og, som Vi, uagtet alt hvad der i de nærmest forudgaaende Aar var arbeidet paa at undergrave Forbindelsen, endnu i Begyndelsen af 1848 kunde have havt Haab om at vedligeholde. Ja Forbindelsen havde siden 1720 vundet overordentlig meget i den Inderlighed, der efter S. 96 er en

*) Den sidste Mening er, t. Gr., antaget af Werlauf l. c. S. 10—14. I England er den og almindelig anerkjendt som noget ganske afgjort.

Maalestof for Rigets Velstand, Styrke og Hæder. Ikke alene var, som *Bege* ner bemærker, den Tid nogle Stykker af Hertugdømmet endnu under andre Fyrster, skjøndt som Vasaller af Danmarks Konge, hvilke Landsdele efterhaanden ere blevne indtagne under Kongens umiddelbare Herredømme. Men alt hvad der var erhvervet i 1720 var endnu længe en Usikkerhed undergivet, der varede indtil man omsider (i 1767 og 1773) opnaaede en fuld retskraftig Afstræelse fra det Gottorffske Huus, og uagtet de Garantier fra vægtige Stater, hvormed man just af Mangel paa Afstaaelse fra den Gottorffske Hertugs Side havde forsynet sig, blev Danmark dog af Ruslands Keiser, Søn af den fordrevne Hertug, truet med en farlig Krig, der især i 1762 tvang os til de meest anstrængende Rustninger og lagde Grunden til en betydelig Statsgjæld. Foruden at Besiddelsen af Slesvig saaledes siden 1720 var blevet deels fuldstændiggjort deels sikket, er, som vi nylig have seet, i Særdeleshed i dette Aarhundrede bemeldte Hertugdømme, rigtig nok for det meste tilligemed Holsteen, i mange og vigtige Maader bragt Danmark nærmere. Fra Regjeringens Side vedbleves der uafbrudt i denne Retning, skjøndt i de Aar, der gik nærmest foran 1848 faldte Forestillinger og lidenskabelige Stemninger gjorde mere for at stille dem fra hinanden, end Regjeringen kunde udrette for at bringe dem nærmere. Der er derimod intet ældre Affnit i Historien, der giver Exempel paa en saa inderlig eller endog endnu inderligere Forbindelse mellem Danmark og Slesvig, eller paa en derved begrundet lykkelig Tilstand. Forfatteren fører os vel hen til den Tid, da de første danske Folkstammer mod Slutningen af det 9de Aarhundrede bleve samlede under en fælles Konge, og Sønderjylland stod i samme Forhold til Kongen og Riget, som de øvrige dertil hørende Provindser. Men herved maa for det første bemærkes, at dette Grændseland i Almindelighed var betroet Befalingsmænd, ordentligviis af den Kongelige Slægt, med en Magt og Ansæelse, der i ikke ringe Grad indskrænkede deres Afhængighed af Kongen og Riget. Dette nød neppe heller nogen synderlig Indtægt af denne Provinds, men den

af Kongen satte Befalingsmand, han have nu hedt Hertug eller Jarl, har uden Tvivl nydt om ikke alle, saa dog de fleste Indtægter af de Kongelige Eiendomme (Kongens vigtigste Indtægtskilde) af denne Grændseprovincs, mod at holde Landet i god Orden og Forsvarsstand. Men der ere desuden ikke mange Dele af hint Tidsrum, der fremvise os den rolige, lykkelige Tilstand, hvori baade Slesvig og hele Danmark skal have befundet sig. Det maa vel være Danmarks Blomstringstid under Waldemar den Første og hans to Sønner, som Forfatteren har havt for Dine. De 50 Aar, som ligge nærmest foran Waldemar den Førstes Tid, vare netop en høist sørgelig Tid, hvori Danmark sukede under Oprør og Borgerkrig, der for en stor Deel stod i Forbindelse med mordiske Foretagender af det ene Medlem af Kongestammen mod det andet; stundom havde Rigets Provincsler ogsaa deres forskjellige Konger, ligesom det forvirrede og svage Rige idelig blev hærget af Svøvere. I en Deel af denne Tid gjorde vel den Prinds, som Befalingen over Sønderjylland var betroet, Knud Lavard, Søn af Erik Siegod og Fader til Waldemar den Første, Riget store Tjenester. Men han kom og til en Magt og Anseelse, der ikke godt kunde forenes med den Afhængighed, hvori han skulde staae til Danmarks Konge. Han erhvervede endog et eget Rige som Obotriternes Konge, og blev i denne Egenskab kronet af Keiser Lothar, ved hvis Hof som Hertug af Særen han havde tilbragt adskillige af sine tidligere Aar. Han blev derfor af Kong Niels, hans Farbroder og dennes Nærmeste mistænkt for at trage efter den danske Krone og blev paa denne Mistanke snigmyrdet af Kongens Søn Magnus i Forbindelse med en Anden af Kongeslægten. De Folkebevægelser, som fulgte paa denne skjændige Daad, vidnede om at Meningen holdt Knud Lavard fri for sliq Mistanke, ligesom ogsaa alle danske Historieforfattere fremstille ham som aldeles uskyldig. *) Men, saa

*) Dahlmann finder derimod, i Henhold til Helmolds Krønike, sig ikke bespiet til at fritjende denne eller og af ham høitpriste

tilbøielig man end maa være til heri at være enig, saa fremgaaer det dog klarlig af alt hvad Historien har bevaret om denne høihjerte og tappre Mand, at, inden Slesvig ved Forlehning skiltes fra Riget, havde den, som Kongen satte til Befalingsmand over denne Danmarks sydlige Grændseprovincs, en Magt, som han let kunde bruge til at gjøre sig uafhængig af Riget. Historien vidner iøvrigt ogsaa om Knud Lavard, „at han ved det sachsiske Hof havde tilegnet sig meget af „Tydsklands fuldkomnere borgerlige Indretninger og høiere Dannelselse, som han ved sin Tilbagekomst søgte at forplante til Fædrelandet“ *), og at han blandt Andet indkaldte en Mængde tydske Haandværkere, som bleve bosatte i Slesvig og Reeskilde. Saaledes havde allerede inden Slesvigs Bortforlehning tydske Sæder, tydsk Sprog og tydske Indretninger trængt sig ind i denne Grændseprovincs, hvori det, saafremt den tidligste Befolkning maatte have været en sarsk Stamme, vel heller ikke ganske har været forsvundet ved den danske Erobring af Landet. De Krigstog, hvori Slesvigerne toge Deel med deres tydske Naboer, ja selv de Krige, de førte mod disse, maatte og bringe dem i nære Forbindelser, hvilke naturligviis og paa flere Maader bleve fremmede ved fredelig Handel og Samkvem. Der har iøvrigt blandt dem, som Overbefalingen over Sønderjylland i hine Tider har været betroet, ikke været nogen saa fremragende Personlighed som Knud Lavard, eller Nogen, hvorom Historien har efterladt saadanne Erindringer som om ham.

Som allerede bemærket maatte det af Danmarks Historie førend 1720 være Waldemar den Stores og hans to Sønners Knud den Sjettes og Waldemar den Andens (Seiers) Tider, hvori man skulde finde Beviis for den oven S. 360 nævnte Sætning. Men det, hvorved dette Afsnit er blevet

Fyrste for saadanne vidtgaende Hensigter, der kunde begrunde Kongefamiliens Mistanke (Geschichte von Dänemark 1ster Th. S. 224).

*) Allens Ord i Haandbog i Fædrelandets Historie 4de Udgave. 1849. S. 101. cfr. S. 107.

faa glimrende i Danmarks Aarbøger, var de krigeriske Bedrifter, hvorved Rigets Grændser bleve udvidede langt over Elben, og saalænge disse Erobringer kunde høvedes, tabte Sønderjylland sin forrige Eiendommelighed som Grændseprovinds. Efterat Lykken havde vendt sig fra Waldemar den Anden, saa at han maatte trække sig tilbage indtil Eideren, forlehnede han derimod sin næstældste Søn med bemeldte Provinds, som fra den Tid af aldrig førend 1720 har været under de danske Kongers umiddelbare og udelte Herredømme. Iøvrigt udgjør hine tre Kongers Regjering vistnok en Glædsperiode i den danske Historie, og i Sammenligning med den, der gik forud for Waldemar den Første, var det og en borgerlig Ordens og Lykkes Tid, men den var dog stundom betydelige Forstyrrelser underkastet, navnlig ved udbredte og haardnakkede Oprør, i Særdeleshed i Skaane*) I den Tid blev der og lagt Grunden til det Geistlighedens og Adelens Vælde, der siden saa ofte viste sig fordærligt for Konge og Folk. Det kan heller ikke feile, at hine tre Kongers Krige i Tydskland beredede Indgangen for adskillige tydske Skikke og Indretninger. Wege-ner siger S. 22, at Waldemar den Anden lod sig bedaaere af Lehnsvæsenets Herlighed, som hans Forbindelser i Tydskland havde lært ham at kjende.***) Men har denne Konge, hvoraf Danmark er saa stolt, ladet sig af Tydsklands Exempel forsøre til en saa stor Daarlighed, netop aldeles det modsatte af det Forfatteren har fremstillet som hans og hans to

*) Af Estrups Afhandling: Abfalon som Helt, Statsmand og Biskop i hans Samlede Skrifter 1 Bind S. 332 til Enden faaer man ret et levende Billede om de nævnte Oprørs Betydning.

**) Denne Forudsætning, som Forfatteren, ved i Trykken at udhæve samme, har søgt at give særdeles Vægt, kunde endog tjene til Styrke for Hertugerne af den Ubelste Slægt i den Paastand, der var Gjenstanden for deres vedvarende Strid med Danmarks Konger, at Slesvig var, som de tydske Rigselehn, arveligt, medens disse paastode, at det som de fleste andre danske Lehn kun var personligt.

Forgjængerens Politik, saa kan det ikke omtvies, at tydsk Væsen i mange andre Retninger i hans Tid banede sig Vej til Danmark og fremfor alt til den Provinds, der stod i nærmest Berørelse med Tydskland.

Wegener vil dog ikkun have den nylig nævnte Forlehuening betragtet som en i sig selv svag Løsnen af det naturlige Baand mellem Sønder- og Nørre-Jylland (S. 28—29), og troer derfor saa meget mere i de ulykkelige Følger, den drog efter sig, at høre Historiens advarende Røst mod ethvert Foretagende i denne Retning. Det ligger endog for Dagen, at han gjerne vilde have den Forbindelse mellem begge Hertugdømmerne, der er vedblevet siden 1720, i al Fald saaledes som den efter hans Mening blev udvidet i 1834, anseet for en nok saa stor og farlig Adskillelse mellem Danmark og Slesvig, som den der laae i hiin Provindses Overgivelse til et særligt Lehn. Det er uden Tvivl fordi Forlehueningen antages fra først af og gjennem alle de Tider den blev i Abels Slægt, blot at have været personlig, at Forfatteren deri kun finder en svag Løsnen af det Baand, hvorved Slesvig var forenet med Danmark. Men, ligesom Lehnshertugen dog fik den hele indre Regjering over Slesvig og oppebar dets Indtægter, har i det mindste Erfaring viist, at man fra dansk Side aldrig med nogen varig Virkning kunde gjøre sine Indsigelser mod den Arvelighed, den Abelske Slægt tillagde Forlehueningen, gjældende, eller engang bringe den til at erkjende nogen paa den hvilende Lehnsplicht, hvorimod baade den og den Slægt, der efter den fik Forlehueningen, næsten altid levede i Krig med Danmark, som derved stundom blev bragt paa Afgrundens Rand. Om der end havde været større Klarhed i det hele Forhold end der var, saa vilde det dog ikke have været at vente, at en Kongesøn, i Tider, da hver af en afdød Konges Søner fandt sig berettiget til Part i Riget, og som i sin Levetid udøvede en fyrstelig Magt over en betydende Grændseprovinds, vilde være ligegyldig ved at den efter hans Død gik ud af hans Ht. Det var netop en Følge af Forholdets Uklarhed og Usikkerhed, at Slesvigs Hertuger maatte søge at styrke sig ved Forbindel-

fer med deres jydlike Naboer. Som Følge af de holstœenske Grevers Personlighed, Hansestædernes daværende Betydning, og den Skinsyge, man i mange Dele af det nordlige Lydskland sølte mod det for kort Tid siden saa mægtige og om sig gribende Danmark, var det ikke vanffeligt at finde Understøttelse.

Man vilde imidlertid seile meget, hvis man udelukkende vilde hidlede den afmægtige og forvirrede Tilstand, hvori den for ikke længe siden saa mægtige danske Stat nu nedsaak, fra de slesvigiske Forhold. De flere flette eller dog maadelige Konger, der fulgte efter Waldemar Seier, bidroge ligesaa meget til Danmarks Ulykke, som de slesvigiske Hertuger og disses Bundsforvante. Men hertil kom den løse Forbindelse, der var ogsaa mellem Rigets øvrige Provindsjer, og den hele høist ufuldkomne Statsorden. En af de beklageligste Feil var, at Thronen skulde besættes ved Valg, hvilket virkede saa meget fordærveligere, som der ved Siden deraf herskede en dybt indgroet Forestilling om en naturlig Arveberettigelse og det en saadan, der gav de flere Arvinger Fordring paa Deel i Riget. Valgrettigheden blev ogsaa benyttet til at udvide de to indflydelsesrigeste Sænderes Valde til Fare og Skade for Tronen og Folket. Den geistlige Magt kom derhos netop i hiint Tidrum flere Gange i aaben Feide med Kongemagten, hvorved de sørgeligste Forhold bleve fremkaldte. Med alt dette stod en opløst sædelig Tilstand i nøie Forbindelse baade som Aarsag og som Virkning; denne traadte endog jævnlig frem i Oprør, Kongemord og andre Statens No og Belsærd umiddelbart angribende Misgjerninger. Det er vel ganske troligt, at Slesvigs Hertug kan have havt nogen Medskyld i Mordet paa Erik Klipping, men det var dog i Jylland denne Udaad foregik; jydske Adelsmænd vare de egentlige Gjærningsmænd og deres Beræggrund laae nærmest i deres Misnoie med hans Afsærd som Konge og som Menneske, og Hevn over personlige Fornærmelser, der vare enkelte af dem tilspiede. Ogsaa fandt Kongemorderne Medhold og Beskyttelse i Norge. Hvad i Særdeleshed den ulykkelige Tilstand angaaer, hvori Riget

blev bragt under Christopher den Anden, saa maa denne yderste Spidse af det allerede forhen dybt forfaldne Danmarks Glendighed nok saa meget tilskrives denne Konges Udselthed og Troelshed, som Grev Gerts Herskesyge. *)

Naar Wegener yttreer, at Dronning Margrethe, idet hun gav en holsteensk Greve Slesvig til arveligt Lehn, opofrede den Leilighed til at gjenforene det med Danmark, som den Avelske Slægts Uddoen havde aabnet, for Skyggen af en skandinavisk Union, saa er det Noget, som jeg ei ganske tør negte. Hiin vistnok uholdbare Union har maaskee og haadt Indflydelse paa det ulykkelige Udsald af hendes Efterfølgers haardnakkede Krig om Slesvig. Men Forlehningens Gyldighed var dog uomtvistelig, om end Margrethe kunde have nægtet den, hvis hun ikke havde overladt sig til falsk Politik; og ligesaa lidet kunde det komme i Betragtning, at hun fortrød det i samme Dieblik (noget som Wegener finder Anledning til at udhæve i Trykken).

LIX.

Den bekjendte af Christian den Første under Navn af Privilegiens Confirmation udstedte Act, dateret Ribe den 5te Marts 1460, kan vistnok ingenlunde erkjendes for en saadan fast og uforandret Grundvold for Hertugdømmernes Statsret, som man fra een Side vilde gjøre den til, men den er dog af stor Bigtighed som det Udgangspunkt, hvorfra Hertugdømmernes senere Forhold saavel til hinanden indbyrdes som til Danmark har udviklet sig, under Medvirkning af senere Begivenheder, hvorved mange og store Forandringer, i Tidernes Løb, deri ere fremkomne. Jeg har derfor i mit Skrift: „For den danske Stats Opretholdelse i sin Heelhed“, S. 170—189, belyst denne Akt baade fra den rettlige og politiske Side med al den Nøiagtighed og alt det Hensyn til de derved udtalte Domme, som jeg, efter mit Formaal, kunde finde

*) See: „For den danske Stats Opretholdelse“ o. s. v. S. 144.

fornødent og passende. Imidlertid turde der nu være Grund til yderligere at udbrede mig over flere Punkter i denne Sag, med særdeles Hensyn til de nye Undersøgelser Professor Welshouw har leveret i sin „Udsigt over de Begivenheder, Forhandlinger og Overenskomster, der have bestemt Slesvigs statsretlige Forhold til Danmark og til Holsteen siden 1459“, hvilken læses i antislesvigholsteenske Fragmenter, niende Hefte. Wel er denne Afhandling ikke endnu sluttet, men den omfatter dog allerede Alt, hvad der vedkommer selve Bedømmelsen af hiin mærkelige Statsakt. Foreløbig erkjender jeg med sand Glæde, at den udmærker sig ved en saa grundig Undersøgelse, en saa klar og rolig Fremstilling, at den udgjør et værdigt Sidesykke til de tvende andre i fornævnte Samling indlemmede ligeledes fra Professorer ved Kjøbenhavns Universitet (Varsen og Werlauf) hidrørende Arbejder, som jeg har omtalt i oftnævnte mit Skrift S. 61 og 175, Note. Med Hensyn til de for de senere statsretlige Forhold meest afgjørende Punkter er der heller ingen synderlig Uoverensstemmelse mellem denne skarpsindige Historiker og mig; og de, hvorom vi ere meest afvigende, ere stærstebeels saadanne, som jeg har erklæret for tvivlsomme. Men naar han, hvad disse angaaer, udtaler som vist det Modsatte af hvad jeg har fundet sandsynligt, saa er det med Hensyn til deres Bessaffenhed ikke uvigtigt, at jeg søger at retsfærdiggjøre, hvad jeg efter nøie Prøvelse derom har yttret. Udentviwl har den patriotiske Følelse blandet sig vel meget i Hr. Professorens Undersøgelse, og havt til Følge, at denne, uagtet Forfatterens overalt fremlysende Willie til at være upartist, dog ikke ganske er blevet det. Hvad mig angaaer, da er jeg aldeles fattet paa, at de Fleste, ledede af samme Følelse, uden Betænkelse ville slaae sig paa hans Parti, og kun ville føle Uvillie over, at jeg ikke lader mig beherske af lige Patriotisme. Men jeg befinder mig nu engang hvad dette hele Muliggende angaaer i en ganske anden Stilling end Fleerheden af mine Medborgere. Jeg var nemlig med Hensyn til de vigtigste Dele af det slesvigiske Spørgsmaal kommet til en bestemt Overbeviisning forinden Lidenska-

berne bemægtigede sig samme*), og denne Overbeviisning har siden stedsse vedligeholdt sig, ja er blevet mere og mere bestyrket under den lidenskabelige Strid, som i de senere Aar har været Gemytterne. Ved Siden af denne urokkede Overbeviisning staaer og den, at de sørgelige Begivenheder, der have forstyrret Fædrelandets lykkelige Tilstand, fornemmelig have havt deres Oprindelse fra den lidenskabelige Opfatning, som de indbyrdes Forhold have fundet i to modsatte Retninger, og at det kun ved en gjensidig Erkjendelse af det Berettigede og Uberettigede i hinandens Opfatning, vil blive muligt Tid efter anden at vende tilbage til den forrige Ro og Lykke. Hvad end Andre dømme, saa er jeg mig bevidst, at jeg netop handler som Fædrelandets sande Ven, naar jeg aabent udtaler hvad man i Diebliffet fra ingen af Siderne skjætter om at høre, og jeg har ingen Tvivl om, at der vil komme en Tid, hvori dette vil blive anerkjendt af mine Medborgere.

At det af de slesvigske og holsteenske Stænder i Forening foretagne Regentvalg efter Adolph den Ottendes Død i sig var uberettiget, at Christian den Førstes Deeltagelse i dette Foretagende ikke var tilstrækkelig til at bøde paa deres Mangel af Adkomst, og at heller ikke Manglen blev afhjulpen ved de Underskrifter, som Jyllands fire Biskopper og 13 andre Rigsraader gave paa det ovennævnte Document, er noget, hvorom jeg er i fuldkommen Overeensstemmelse med den lærde Forfatter. I Særdeleshed ere vi aldeles enige i, at Lybsklands

*) Det er ingenlunde i Strid hermed, at jeg har fundet nogle Partier i foransførte Sag tvivlsomme. En begrundet Erkjendelse af det Tvivlsomme i dets Tvivlsomhed er og en Overbeviisning, og i denne forviklede Sag har jeg netop fundet, at hiin Erkjendelse er den, der bedst kunde have banet Veien til Forholdsregler, hvorved de gjensidige Berettigelser og det fælles Lær kunde have været bevarede, hvilket jeg i tidnævnte Skrift Side 69—87 har udviklet. Ulykken har derimod været, at man fra begge Sider har overvurderet de enkelte historiske Leed, der kunde synes at føre hen til det MaaL, som meest behagede, uden at ville agte paa hvad Historien indeholdt i den modsatte Retning.

Keiser i sin Egenstaaelse af Lehnsherre over Holsteen og Stormarn ingenlunde var pligtig at anerkjende den Ret, som disse Landes Stænder, og det i Forening med et Tydskland uveedkommende Lands, anmasse sig til at bestemme, hvem han skulde forlehne med hiint ledige Rigslehn, men at dog alt hvad der fra den Side var i Veien, bortfaldt ved det Forlehningsbrev, som kort efter blev meddeelt Christian den Første af Biskoppen over Lübeck, som paa den Tid var bemyndiget til paa Keiserens Vegne at bortforlehne bemeldte tydske Lande. Endvidere antage vi begge, at de Mangler, der vare i Stændernes Adkomst til den Bestemmelse de havde taget med det danske Lehn Slesvig, bleve afhjulpne ved de senere Handlinger, hvorved Danmarks Rigsraad anerkjendte dette Foretagende, medens de danske Stænder, om end isvrigt deres Berettigelse maatte erkjendes, i al Fald ingen Indsigelse gjorde.

Hr. Professor Belschow og jeg ere altsaa enige i, at den Forbindelse mellem Slesvig og Holsteen, som hiint Valg og de i Anledning deraf udstedte Privilegier gif ud paa at begrunde, med al disse oprindelige Brøst, dog snart blev retsgyldig. Dette maa uden Tvivl være det i hiin historiske Undersøgelse, som meest kunde komme i Betragtning ved Bedømmelsen af de statsretlige Forhold, der have dannet sig efterat Forbindelsen i sin oprindelige Skikkelse ved Begivenhedernes Magt var gaaet til Grunde. Imidlertid er der i Forfatterens Fremstilling af Begivenhederne i 1460 Udskilligt, som, efter mit Skjøn, er ikke velgrundet, og som leder til en urigtig og for Bedømmelsen af den senere Tingenes Orden ikke ligegyldig Opfatning af hine Begivenheders politiske Character.

Skjøndt der vistnok var noget dristigt i den Valgret, som de slesvigiske og holsteenske Stænder tilegnede sig og Kongen indrømmede, saa kan jeg dog ikke af denne Begivenheds Historie udlede andet, end at baade Han og de have handlet med godt Overlæg, og at de allerede forud havde forviiset sig om, hvorledes de Indsigelser, der kunde gjøres mod Valget, vilde blive afhjulpne. Ganske kort Tid efter at dette var fore-

gaaet, havde Kongen affundet sig med alle dem, der kunde gjøre Fordring paa de ledige Lehn, og navnlig paa Holsteen. Dagen efter at han havde undertegnet Valgcapitulationen fik han Afkald fra sine to Brødre, der, under Forudsætning af at det Oldenborgske Grevehuus var det nærmest berettigede til Hertug Adolphs Lehn, vilde, efter de i det holsteenske Huus da gjældende Retsvedtægter, have havt Adgang til at dele Holsteen og Stormarn med ham, og som, skjøndt uden al retlig Grund, ogsaa ansaae sig berettigede til Deel i Slesvig, for hvilken Afstaaelse han iøvrigt maatte give dem anseeligt Bedeslag. Og under 11te Mai næstefter indgif han Forlig med Grev Otto af Schauenburg, hvorved denne, der uden al Tvivl var den meest Berettigede til Holsteen og Stormarn, imod at faae en Pengesum udbetalt, paa egne og Arvingers Vegne frafaldt al Paastand saavel paa Holsteen og Stormarn som og paa Slesvig, i hvilken sidste Henseende Paastanden vistnok var ugrundet. Hr. Professoren anmærker selv, at det, efterat saaledes Christian den Første havde affundet sig med alle Prætendenter, blev saa meget lettere for ham at opnaae Forlehnung med Holsteen og Stormarn, som Biskoppen af Lübeck, der, som foranført, havde paa Keiserens Vegne at meddele Forlehnningen, selv var en af de meest betydende Deeltagere i den hele Handel. Sagen blev saaledes med Hensyn til de tydske Rigslande snart jevnet. Men hvad Slesvig angaaer, var man uden Tvivl allerede inden Valget foregik endnu mere sikker i sin Sag; thi at ikke blot Kongen, der baade var Lehnsherre og efter sin ikke ilde begrundede Paa-stand tillige Lehnsharving, men ogsaa Rigsraadet vilde være enige i det hele Foretagende, kunde vist ikke med Føie betvivles. Vel er det fuldkomment rigtigt, at de 17 Rigsraader, der underskreve Valgcapitulationen af 5te Marts 1460, ikke udgjorde det hele Rigsraad, og at de heller ikke underskreve som Medlemmer af dette, men som Kongens Raader, og det blot til Bitterlighed. Men det lader sig dog ikke tænke, at baade Kongen og en saa anseelig Deel af Rigets Raad vilde være gaaet til Ribe for ved deres Underkrift at deeltage i

en vigtig Statsakt, som de havde kunnet frygte at det samlede Rigsraad siden vilde kuldfaste. Det kan ikke feile, at det hele Raad, og det sandsynligviis endnu i Hertug Adolph's levende Live, har været underrettet om den vistnok fra denne floge Regent udgaaede Plan, og at det har været tilfreds med samme, hvilket og efter de Fordele den lovede Kongeriget (hvorom mere siden) er begribeligt. De sytten Rigsraaders Underskrift gav nu baade Kongen og Fyrstendommernes Stænder en saadan Forvisning om, at det Valg, som disse sidste foretog, ikke fra dansk Side vilde blive angrebet, at de, da de ogsaa havde et begrundet Haab om at see de Vanskeligheder, der kunde møde andetsteds fra, hævede, ikke toge i Betænkning at lade Valget gaae for sig. En formelig og mere bindende Forsikkring lod sig ikke saa let give. Om deres Underskrifter i Egenkab af Rigsraader og som indvilligende i dette Aftystykses Indhold, kunde der saa meget mindre være Tale, som Privilegierne ikke i deres Heelhed vedkom Danmark, men gif ud paa de Rettigheder, som Kongen i sin Egenkab af Hertug over Slesvig samt Greve over Holsteen og Stormarn tillsagde disse Lande og deres Stænder. Derimod lod det sig tænke, at der kunde have været udstedt en særlig Aft angaaende det der vedkom Danmark, nemlig et Afkald paa den Paastand, der fra dets Side kunde have været nedlagt om Slesvigs Inddragelse, og i al Fald paa den Indsigelse, som det maatte kunne have gjort imod Stændernes Ret til at udnævne den, som Forlehnningen skulde meddeles. Men det kunde, saalænge ei en vis bestemt, de gjensidige Interesser tilfredsstillende Anvendelse af en saadan Aft var givet, have havt en Deel Vanskelighed at finde en Affattelse, hvormed man fra begge Sider kunde berolige sig, hvilke Vanskeligheder derimod løstes ved Valgets Udførelse. Et formeligt Samtykke til Valget, efter at det var foregaaet, hvorved endda lignende Vanskeligheder tildeels kunde have mødt, fandtes nu ikke fornødent, hvorimod der, i Henhold til Privilegierne, kun stod tilbage, at Kongen, som saadan, gav sig selv som Hertug Forlehnning paa Slesvig, hvilket imidlertid, saavidt vides, end ikke skete. Imidlertid blev

der Tid efter anden udstedt flere Overeenskomster mellem Danmark og Hertugdømmerne, der indeholdt en fuldkommen Anerkjendelse af den Deel af Privilegierne, der vedkom Danmark; dog ingenlunde i Form af et Samtykke i den saaledes vedtagne Tingenes Orden, men ved at forudsætte denne som given. Det første af disse Dokumenter var den Overeenskomst, der Torsdagen før Pinitse (den 20de Mai) 1466 blev sluttet i Kolding mellem det danske Riges Befuldmægtigede paa den ene og Fyrstendømmernes paa den anden Side, og stadfæstet af Christian den Første som Landsherre for samtlige disse Lande (For den danske Stats Opretholdelse o. s. v. S. 170—171), hvilkens Overeenskomst fornemmelig gik ud paa at bestemme, hvorledes paa den ene Side Danmarks og paa den anden Slesvigs, Holsteens og Stormarns Raad skulde benytte deres Valgret, saaledes at der blev Udsigt til Valg af en fælles Landsherre, men derhos indeholdt, hvorledes indbyrdes Fred skulde vedligeholdes, selv hvis Valget dog omsider blev forskjelligt. Det er vistnok med Føje, naar Belschow antager, at denne Overeenskomst ikke er foranlediget ved et Forlangende fra de slesvig-holsteenske Stænders Side om en Anerkjendelse af deres Valgret, men at det snarere har været det danske Rigsraad, som har ønsket paa denne Maade saavidt muligt at forebygge de Følger, der lode sig befrygte af den gjensidige aldeles affondrede Valgret. Overeenskomsten har endog et kjendeligt Præg af Lighed med den Calmarffe Union, eller om man vil de tvende Calmarffe Constitutioner, ligesom den ender med en Bestemmelse, der giver Udsigt til de tvende andre nordiske Kongerigers Indlemmelse i den saaledes indgaaede Fred og Forening. Om det danske Rigsraad har attraaet en videre gaaende Tilslutning, vides ikke, men den Calmarffe Union stod den Tid paa saa svage Fødder, at det allerede paa Grund deraf neppe var gjorligt at knytte Foreningen med Hertugdømmerne noiere til Samme, og dette maa skee end ikke har været paatænkt. Bemeldte Overeenskomst, der nu ogsaa findes aftrykt i antislæsvigholsteenske Fragmenter 7de Hefte, S. 57—62, har længe været vore Historieforskere

ubekjendt, og er, efter hvad Professor Welschow anfører (l. c. S. 44, Note), først for nogle Aar siden fundet i en gammel Registrant i det slesvig-holsteen-lauenborgske Cancelli. Hr. Professoren bemærker, at den aldrig er bleven paaberaabt, og at den, da Tiden kom for sammes Anvendelse, blev tilfidesat, hvorhos han yttre Formodning om, at Christian den Første har holdt den hemmelig, for ikke at støde de slesvig-holsteenske Stænder, og siden, da han fik en yngre Søn og tænkte paa at forskaffe ham Hertugdømmerne, har undertrykket den (S. 40 og 44). Dette er mig nu noget uklart, da Overeenskomsten ligesaavel hjemlede særligt som fælles Valg; men jeg kan ikke tænke mig, at en saa vigtig Statsakt kunde, da Kongen 15 Aar efter dens Oprettelse døde, være gaaet i Glemme, enten paa det ene eller det andet af de Steder, hvorfra den var gaaet ud. At den ikke nævnes i den magre og tildeels forvirrede Beretning, som Hvidtfeldts Krønike indeholder om de Forhandlinger, som 1482 foregik i Kiel mellem Kong Hans i Forbindelse med det danske Rigsraad, som tilligemed Kongen havde begivet sig til bemeldte Stad, og de der forsamlede slesvig-holsteenske Stænder, er i sig selv kun et svagt Beviis paa, at den ei der er kommet under Overveielse; og ligesaa lidet kan dette godtgjøres deraf, at man heller intet andet Vidnesbyrd har derom. Foruden at det er i hoi Grad usandsynligt, at den fra begge Sider var blevet glemt, forekommer det mig, at der i det Krøniken fortæller ere tydelige Spor af bemeldte Overeenskomst, naagtet Sagen hverken blev behandlet i den derved forefrevne Form eller fik et Udfald, som aldeles svarer til dens Bestemmelse. At den Sammentræden af 12 Befuldmægtigede fra Danmark og ligesaa mange fra Fyrstendømmerne, der, efter Overeenskomsten, skulde have fundet Sted i Kolding inden 4 Maaneder (Welschow har ved en Feilskrift eller Feiltryk 4 Uger, S. 44), ikke saaledes blev iværksat, forklæres af hvad Forfatteren selv har udviklet om de Marsager (liggende tildeels i Forholdene til Sverrig, men iøvrigt i de forskjellige Duffer, som man nærede om Valget), der gjorde at man fra begge Sider søgte at trække Valget i Langdrag. Da

Enkedronningen ivrigt arbejdede for at den yngre Søn Frederik skulde blive forsynet med Hertugdømmerne, hvilket ogsaa synes at have været den afdøde Konges Dnske, og det i Hertugdømmerne (Holsteen var nu ophøiet til Hertugdømme) var en i de Glasfer, der havde politisk Indflydelse, udbredt maaskee tildeels ved Christian den Førstes ingenlunde priisværdige Regentfærd i Hertugdømmerne bestyrket Mening, at disse Lande vilde være bedre tjente med en egen blandt dem levende Landsherre, end med at finde denne i Kongen af Danmark, der tillige skulde være Konge i de to andre skandinaviske Riger og derved rimeligviis vilde blive indviklet i vidtudseende Krige, saa er det ikke at undres over, hvad vi dog meget maae beklage, at der viste sig en afgjort Uvillie til at gaae ind paa Kong Hans's og det danske Rigsraads Dnsker. Det var derfor nærvæd, at de slesvig-holsteenske Stænder havde benyttet den dem saavel ved Privilegierne af 1460 som ved Overeenskomsten af 1466 indrømmede Valgret ved at kaare Prinds Frederik til Hertug over begge Hertugdømmerne. Dersom dette var skeet, saa vilde i det Mindste for Tiden ethvert Baand, som forenede dem med Danmark, være blevet overfskaaret, med Undtagelse af den lidet betydende Lehnshøjhed over Slesvig, og de Bestemmelser, der i tidmelde Overeenskomst vare truffene til Opretholdelsen af indbyrdes Fred. Det er intet Under, at Kongen og det danske Rigsraad af alle Kræfter satte sig herimod, men det er heller intet Under, at de ikke opnaaede deres Formaal i Sammes hele Udstrækning, og ligesaa lidet at Hertugdømmernes Stænder dog indrømmede Noget og at man fra dansk Side tog til Takke med hvad der saaledes blev indrømmet. Det kan ikke feile, at bemeldte Stænder have erkjendt det Uholdbare i en vedvarende Valgret navnlig til Holsteen; thi at Keiseren eller den, der den Tid i saa Henseende traadte i hans Sted, havde, efterat Alle, som ellers kunde gjøre Forbring paa Forlehnningen, vare affundne, udstedt Forlehningsbrev til den Cognat, som Stænderne havde valgt, beviste ingenlunde, at han indrømmede disse en vedvarende Ret til at raade for Lehnet, og mindst hvor der var en mere berettiget

eller en ligesaa berettiget Lehnarving, som de fandt for godt at udelukke. Derimod kunde det ikke være vanskeligt at faae Keiserens Samtykke til Holsteens Deling mellem begge Arvinger, da slige Delinger, i Overensstemmelse med den sariske Ret, idelig havde fundet Sted i det holsteenske Huus. Og vel kunde Danmarks Konge og Rigsraad med fuldkommen Frie have modsat sig en saadan Deling af Slesvig, der stedse havde været et udeleligt Lehn, men saa vilde de have udsat sig for at de slesvig-holsteenske Stænder vilde have benyttet den dem tilkommende Ret til at vælge mellem den afdøde Konges to Sønner, saaledes at de havde tilvendt Prinds Frederik hele Slesvig saavelsom Holsteen. Kongen og Rigsraadet fortjene derfor ingen Dabel, fordi de, ligesom Hertugdømmernes Stænder, gavede Noget efter for ikke at tabe Alt. Naar Hr. Professor Velschow yttreder, at naar Rigsraadet efter Pligt havde hævdet Slesvigs uimodsigelige Udelelighed, saa kunde Kongen have forlehnet sig selv med Slesvig, medens han maatte have deelt Holsteen med sin Broder (S. 48), saa glemmer han, at der baade ved Privilegierne af 1460 og Overenskomsten af 1466 ligefrem var indrømmet Stænderne Ret til at vælge hvem de vilde blandt den afdøde Landsherres Sønner. Hvorfor man lettere skulde kunne komme tilbage fra denne Deel af hvad man da havde vedtaget end fra den dermed forbundne Erkjendelse af at Slesvig ei var hjemfalden, indsees ikke. Det er og synderligt, hvorledes Forfatteren finder saa megen Urimelighed i den Bekræftelse, Kong Hans, kort efter at have modtaget Stændernes Hylbning, meddeelte paa alle de disse af hans Fader givne Privilegier, hvoriblandt den Ret til at vælge mellem flere Arvinger, som han saa Dage i Forveien havde nægtet dem. Efterat den Strid, han derover havde ført med Stænderne, ved gjensidig Eftergivenhed var bleven udjevnet, og det netop saaledes, at de udøvede deres Valgret, men paa den bestemte Maade, hvorom de vare blevne forenede, kunde og maatte han jo erkjende denne Valgret. Ei heller var der en ligefrem Modsigelse i hiin Stadfæstelse, forsaavidt den og gik ud paa det i Privilegierne givne Tilfagn om at sørge for at

Landene skulde blive sammen ubeelte. Dette blev jo dog, skjøndt paa en vistnok kunstlet Maade, iagttaget derved, at samtlige Lande bleve i deres politiske Forbindelse gjennem fælles Stænder og fælles Bestyrelse af de vigtigste Anliggender. Det er naturligt, at han kun i den Forstaaelse af bemeldte Tilfagn, hvorfra Stænderne vare gaaede ud ved at vælge ham til deres Hertug, kunde stadfæste samme.

Dog den Dadel, Belschow udtaler over Kongens og Rigsraadets Afsærd i 1482, har fornemmelig sin Rod i hans haarde Dom over det der foregik i 1460. Han gaaer ud fra den Forudsætning, at den Grev Geerts Et indrømmede arvelige Forlehning med Slesvig kun strakte sig til hans Mandstamme, og finder det derfor utvivlsomt, at Lehnet ved den sidste Agnat Hertug Adolph den Ottendes Død i 1459 var hjemfalden til Kronen, uden at hans Søstersøn Christian af Oldenburg, der 11 Aar tilforn var valgt til Danmarks Konge, havde nogen Afgang til at faae det i Lehn for sig og Arvinger, hvilke ikke uden gennem Balg kunde blive Konger af Danmark. Da han heller ikke vil vide af nogen Tvivl om at Danmark jo vilde have været istand til ved denne Leilighed at gjøre sin Ret gjældende, finder han det i høieste Grad usforsvarligt af Kongen og Rigsraadet, at de opoffrede det sikke Gode, som Slesvigs Indlemmelse i Riget vilde have ført med sig, for de uvisse Fordele, som kunde flyde af en Personal-Union mellem Riget paa den ene Side og Slesvig saavel som Holsteen og Stormarn paa den anden. Som jeg i mit titnævnte Skrift S. 177—179 har udviklet, kan jeg ikke ansee hiin første Forudsætnings Rigtighed for afgjort, og derhos holder jeg for, at der, selv hvis det hermed havde været i det Rene, vilde i de fremsarne Tiders og især i den nærmest foranliggende Tids Historie, saavel som i de Forhold, hvori Riget da befandt sig, have ligget meget vigtige Betænkeligheder ved et Forsøg paa ved Vaabenmagt at inddrage bemeldte Hertugdømme, især da der tilbød sig en mindelig Vej til at komme i en Personal-Union baade med det og med de Lande, som

gjennem to Aarhundreder havde været dets stadige Bundsforvandre og i ligesaa lang Tid Danmarks farlige Fiender.

Over foranstørte Retsspørgsmaal yttrede jeg mig kun i al Korthed. Gjenstanden for Samme udgjorde i sig selv kun et underordnet Leed i den Lanterække, som jeg forelagde, og de Forfattere, der havde udtalt Dadel over de Indrømmelser, der gjordes 1460, havde enten ligefrem antaget Christian den Førstes Arveberettigelse til Slesvig, eller opstillet denne og Lehnets Inddragelse som to for Danmark væsentlig lige betydende Alternativer. Denne sidste Fremstillingsmaade var rigtignok en fjendelig Wildfarelse, da Tronen ei var arvelig i Christian den Førstes Ht, men den var uden Tvivl en Hovedaarsag til, at Spørgsmaalet sjældent havde fundet nogen ret indtrængende Undersøgelse. Dahlmann havde dog derfra gjort en Undtagelse, og hans Beviisførelse for den Paastand, at Dvindelinerne ei vare udelukkede, hvilken og syntes at være anerkjendt af Wegener, forekom mig i det Mindste at have bragt Sagen derhen, at man ei kunde gaae ud fra den modsatte Mening som en afgjort Sandhed; og dette var mig nok, da det ikke kunde ligge mig paa Hjerte at stille de to Meninger imellem, men kun at vise det Ubefoiede i de haarde Domme, som man i den senere Tid var blevet vant til at fælde over Kongens og Rigsraadets Adfærd ved den omhandlede Leilighed. Efter den Stilling, hvori Sagen er kommet ved Hr. Professor Belschows lærde og omhyggelige Undersøgelse, vil det derimod være nødvendigt at prøve, om Sagen derved virkelig er bragt paa det Rene.

Det berygtede Lehnsbrev, som den, efter Christopher den Andens Fordrivelse, af Rigets Store til Konge i Danmark kaldte, hidtilværende Hertug i Slesvig (af Abels Slægt) Waldemar den Tredie under 16de August 1326 meddeelte sin Formynder Grev Geert (kaldet den Store) paa bemeldte Hertugdømme, har i almindelige Udtryk overdraget dette Lehn Besiddelse til ham og hans rette og lovlige Arvinger (suisque veris et legitimis heredibus); hvilket samme Udtryk og blev brugt i de af Rigets Biskopper og et stort Antal

Abelsmænd udstedte bifaldende Erklæringer. Der var vistnok faare Meget at indvende mod dette Lehnsbrevs Gyldighed, ligesom der heller ikke var liden Tvivl om Forstaaelsen af den Expectance som Christopher, efter at være hjulpen tilbage paa den danske Throne, under 23de Februar 1330 meddeelte Grev Geert, der igjen havde afftaaet Slesvig til Erfongen Waldemar, om nemlig det i saa Henseende udfærdigede Document, der iøvrigt og lyder paa Grev Geerts Arvinger, efter dets Bogstav skulde indskrænkes til det Tilfælde, som aldrig indtraf, at Waldemar døde uden Børn, eller om det og blev anvendeligt naar dennes Æt senere uddøde.*) Men hvordan det end er, saa blev denne navnkundige Mands Sønneson, Geert den Fjerde, efterat den Abelske Slægt var uddød, af Kong Oluf

*) Tilforn have ikke blot vore Historikere ligesrem antaget, at Expectance-Brevet af 1330 ogsaa var anvendeligt i det sidstnævnte Tilfælde, men dette har og været flere udmærkede Juristers Mening. See Oplysning angaaende det Spørgsmaal: om det kan lægges Dronning Margarethe til Laast som en Statsfeil, at Grev Geert til Heltsteen i 1386 blev forlehnet med Hertugdømmet Slesvig, af H. G. Carstens, indført i det Kjøbenhavnske Selskabs Skrifter 10de Bind (Kjøbenhavn 1770), S. 104—131 og paa tydsk i W. A. Heinze's historische Abhandlungen 3ter Band, (København 1787, S. 1—41), saa og Kosob-Ancher's samlede juridiske Skrifter 3die Deel S. 292, hvor ingen Anmærkning findes gjort af Medudgiveren Schlegel, saa at denne Lovarbejde, der ellers rigelig har ledsaget Udgaven med Anmærkninger, heri maa have været enig med Kosob-Ancher. Den af flere nyere Forfattere antagne Indskrænkning har imidlertid Ordene for sig i det udstedte Dokument, der findes i Anti-slesvig-holsteenske Fragmenter 7de Hefte S. 74—77. Maa ske have hine Retsskræbte ikke tilstrækkelig agtet paa Texten, hvilken de dog vistnok have efterseet, skjøndt den, saavidt vides, i deres Tid ei var trykt; men det kan og være, at de i Hensigten, som maatte være, at den Gjenafftaaelse af Slesvig til Erfongen Waldemar, hvortil Grev Geert havde beqvæmet sig, ei skulde komme denne og Æt til Skade for længere Tid end den, hvori Slesvig blev i den Slægts Besiddelse, hvortil det nu var vendt tilbage, have fundet en tilstrækkelig Grund til at gaae uden for Ordbetydningen.

og dennes Formynderſke Dronning Margrethe i 1386, i Genhold til hine Aftter, forlehnet med Slesvig; og ſkjøndt det til ham udfteedte Lehnſbrev ei har været at finde, ſaa er det dog ikke tvivlsomt, at det, ligesom de yngre af 1440 og 1455, hvorved det af Chriſtopher den Tredie og Chriſtian den Førſte blev fornyet (hvilke lyde paa at Slesvig ſkulde være et ret Arvelehn), har været affattet i lige almindelige Udtryk ſom det oprindelige Lehnſbrev, hvorfra han hentede den Lehnſberettigſe, ſom fra danſk Side blev anerkjendt. Profeſſor Welſchow anſeer det imidlertid for afgjort, at bemeldte Breve, deres almindelige Ord uanſeet, ikke kunde være at forſtaaee anderledes end at Lehnſfølgen indſtrængede ſig til den mandlige Linie.*) Hans første Grund herfor er, at Lehn i Danmark egentlig ingenſinde ophørte at være hvad de oprindeligiis vare, Statsembeder, hvilke ikke kunde overdrages uden til Mænd. Men jeg begriber ikke, hvorledes man kan tænke paa at gjøre denne Synſmaade gjældende med Henſyn til arvelige Lehn, i Særdeleſhed dem, der i vor Lehnſret kaldes de større eller fyrſtelige. Naar endog Lehnſbeſiddelen var forbunden med en Tjenſtepligt, ſaa er det dog aabenbart, at Lehnet ikke var oprettet for at ſaae denne Tjenſte udført, men for at ſikre Slægter, der enten formedelſt deres Fødsel, i Særdeleſhed ſom henhørende til Kongeſlægten, eller deres Fortjenſter, eller af andre Aarsager, fandtes egnede til en anſeelig Stilling. Det blev heller ingenlunde fordret, at Lehnſarvingen ſkulde være iſtand til perſonlig at yde den Tjenſte, der maatte være forbunden med Lehnet; men om end Dvinde udelukkedes, ſaa ſtod dog Lehnet aabent for Umyndige, Sindſvage og Andre, der vare ligesaa uſkikkede til i egen Perſon at udføre Tjenſten. Allermindſt tilſtebede de ſærlige Beſtemmelſer, hvorunder det ſleſvigſke Lehn var givet til den Geertſke Slægt, at betragte det ſom et Statsembede. Hverken i det ovennævnte Lehnſbrev af 1326 eller i de ſenere er der Tale om nogen Tjenſte, ſom Lehnſmanden havde at gjøre, men hiint Brev, der blev Grund-

*) Side 8—11.

laget for de senere Forlehninger, er kun givet til Tak og Belønning for de store Fortjenester Grev Geert skulde have indlagt sig af Danmark — (propter innumera beneficia nobis regno et regni personis impensa labores sumtusque et expensas etc.). Der tilføjes derhos ham og Efterkommere al Myndighed, alle Indtægter, enhver Herlighed, som Hertugdømmets Besiddelse kunde føre med sig, og, ligesom man havde taget Munden saa fuld som muligt til Priis for hans Fortjenester, saaledes har man i den Deel af Brevet, der skal være Hjemmel for hans Rettigheder, anstrænget sig for at finde de meest omfattende Udtryk.

Forfatterens anden Grund er, at den talrige Klasse af smaa Arvelehn, som kaldes Styriishavne, kun vare arvelige i Mandslinien. Det kunde i sig synes ret antageligt, at man fra denne Art af Arvelehn, den eneste hvorom der habdes Lovbestemmelser, maatte kunne drage en Slutning til hvad der skulde gjælde i andre Lehn, som, ifølge de Adkomstbreve, hvorved de hjemledes, skulde gaae i Arv uden at Arvegangen nærmere var bestemt. Men den Formodning, som hine Lovbestemmelser, hvilke findes i Jydsk Lovs 3die Bog 20de Capitel, skulde begrunde for en indskrænkende Fortolkning af disse Adkomstbreve, turde dog tage al Vægt, naar man tager vedbørligt Hensyn til fornævnte Arvelehns eiendommelige Bestaffenhed og det ganske Særegne i de Arveregler, som jydsk Lov derfor havde bestemt. Styriishavnene vare i egentlig Forstand Tjenestelehn, og havde mere tilfælles med hvad vi nu kalde Embeds- eller Beneficiargods end med Lehn. Styriismændene vare satte som Hovedinger for de Kredse, hvori Landet var inddeelt, med Hensyn til det Sværn, som Indvaanerne havde at tilveiebringe (Sølægder).*) Styriismanden havde at sørge for den Indvaanerne paaliggende Tjenestes eller anden Ydelses rigtige Fordeling og Udredelses rette Anvendelse samt anføre den Deel af Sværnet, som den ham underlagte Kreds

*) At Styriishavnene tildeels hørte under Biskopperne, hvis Lehnsmænd altsaa Styriismændene da vare, er os her ikke videre vedkommende.

havde at udrede. I adskillige Kredse, sandsynligviis dem, hvori Styriismandens Tjeneste var forbunden med størst Besvær og Beføstning, var der, som det væsentligste Bederlag derfor, udlagt en Gaard, hvis Indtægter tilfaldt ham, og Besiddelsen heraf tilligemed Tjenesten var da arvelig. Men denne i sig selv anomale Arvelighed var særdeles indskrænket og bygget paa Regler, der vare meget afvigende fra de almindelige Arvelove, medens de vare ret vel beregnede efter Tjenestens Løn. Det var kun Søn, Fader og Broder, som kaldtes til, i denne Folgeorden, at arve Styriismændenes Tjeneste tilligemed den Brugs- og Frugtsret af en Eiendom, hvormed den blev lønnet. Saaledes vare Sønnespønner udelukkede, hvilke saavel efter jydsk Lov som efter vore øvrige Provindsiallove vare de nærmeste efter deres Fædre; noget, der var ligesaa stemmende med det Hensyn til Tjenestens Løn, hvilket Loven her havde for Sie, som det var afvigende fra de almindelige Arveregler. Hiint Hensyn medførte iøvrigt vel ligefrem, at kun Mænd kunde arve, men det udelukkede just ikke alle paa Spindeliden beslægtede, og saadanne findes virkelig blandt de saa Slægtforhold, som jydsk Lov her tog i Betragtning; saa at Arvesølgen i Styriishavnene, saa indskrænket den end for Resten var, ikke kan siges at have været reen agnatisk. Under Brødre maatte nemlig ogsaa Halvbrødre være indbefattede, og det hvad enten de vare Samfædrene eller Sammodrene-Brødre, noget, hvorom der saa meget mindre kan være Tvivl, som jydsk Lov saa lidet som vore øvrige ældre provindsielle Love kjende det Fortrin, som Christian den Femtes Lov gav Fuldblødre. De forskjellige Classer af Brødre vare altsaa endog lige berettigede til at arve Styriishavnen, saa at uden Tvivl Alderen maatte gjøre Udslag mellem dem, hvorfra der dog rimeligviis gjordes Undtagelse i det Tilfælde, at den asvøde Styriismand havde arvet Tjenesten efter sin Fader. I Analogien af det, jydsk Lov har fastsat om Arvesølgen i Styriishavnene, findes der saaledes Intet, der tjener til Styrke for den Paastand, at Successionen i de arvelige Lehn i Danmark var reen agnatisk.

En tredie Grund er, at det fra selve Grev Geerts Side var erkjendt, at Slesvig, i den Abelske Slægt, i hvis Sted hans i 1326 skulde indsættes, kun var arvelig i Mandslinien, og at det derfor ei kan antages, at han, da han lod sin Myndling forlehne sig med dette Hertugdømme, har villet hærde sine Efterkommere en mere udvidet Arveret. Men ogsaa denne Grund synes at bortfalde, naar man sætter sig ret ind i oftmeldte Lehnsbrevs Indhold og i de Omstændigheder, hvorunder det blev udgivet. Det var ikke Hertug Waldemar, der med den danske Rigsmagts Samtykke overdrog sit Lehn til den Geertse Slægt, men det var den for Diebliffet til Danmarks Konge ophøjede Waldemar, der gav Slip paa sit forrige Lehn, og, som Konge, med Samtykke af dem som toge Deel i at raade over Staten *), gav sin Formynders og den nye Assom en aldeles ny Forlehning. Denne sluttede sig nu paa ingen Maade til den forrige Forlehning, og Lehnsbrevets Forfatter, der uden Tvivl har været en verdensflog og i Forretninger vel bevandret geistlig Herre, har taget sig vel iagt for at bruge noget Udtryk, der kunde føre til at enten den Tvivl eller den Begrændsning, som den yngre kongelige Linies hidtilværende Bestielse af Slesvig havde været underkastet, skulde gaae over paa det nye Lehn, der da blev stiftet. Saavel Lehnsbrevets Indhold og Tone som Grev Geerts Historie vidner og om hans Tilbøielighed til at tage Alt hvad der var at faae, ligesom der og hos dem, der næst ham styrede Riget, viste sig den største Nedebønhed til at give hvad han forlangte, saa at der just ikke kan være nogen Formodning for at han ei vilde have

*) Et Rigsraad, saaledes som det siden blev dannet, fandt til den Tid ikke Sted, og i det Hele var den Myndighed, hine Rigets Store da tilegne sig, uden retlig Gjæmmel. Men da det dog var det ovenmeldte Lehnsbrev, der siden havde faaet Anerkjendelse af den lovlige Rigsmagt, saa maatte det, skjøndt det hidrørte fra en Tid da den retlige Tilstand var aldeles opløst, være det, hvorefter det, da Grev Geerts Mandstamme uddøde i 1459, maatte bestemmes, om der tilkom hans Willing paa Spindesiden Christian den Første nogen Berettigelse til Slesvigs Lehn.

mere end den Slægt havde haft, som før ham havde været forlehnet med Slesvig. Hvad Hr. Forfatteren S. 14 udtaler om det Maal, Grev Geert havde sat sig selv og betegnet for sin Slægt, at forene Sønderjylland med Holsteen og Stormarn, gjør det og lidet sandsynligt, at han ikke skulde have villet holde Hertugdømmet i sin Slægt saa længe som muligt, ligesom det heller ikke er troligt, at Rigets daværende Store vilde i dette Stykke have modsat sig hans Villie, der ellers var deres øverste Lov. Det af Dahlmann paabe- raabte Lehnsbrev, som den paa ny indfattede Kong Christoffer den Anden to Aar senere (1328) meddeelte sin Halvbroder Grev Johan (den milde) af Holsteen paa Fehmern, hvilket udtryffeligt falder alle „suos veros et legitimos heredes ab eo tam masculini quam foemini generis descendentes,” til Lehnfølge, vidner yderligere om, at et ogsaa paa Spindesiden arveligt Lehn ikke var saa stridende mod de da herskende Begreber, at man paa Grund deraf kunde være beføiet til at lægge en Indskrænkning ind i hiint Grev Geert givne Lehnsbrev, der, skjøndt det ikke udtryffeligt nævner de fra ham paa Spindesiden nedstammende Personer, dog indbefatter dem under sine almindelige Udtryk. Lehnsbrevet af 1328 bærer vistnok ogsaa et stærkt Præg af hiin jammerlige Tids Rundhed i at bortstjænge Kronens og Landets Eiendomme, men dog har Grev Geert ikke i Begjerlighed, eller de, der med og under ham tilegnede sig Raadighed over Staten, i Eftergivenhed staaet tilbage for hvad der enten af det ene eller det andet fandtes i Aaret 1328. Naar Professor Belchow bemærker, at de ovenanførte Ord i Lehnsbrevet af 1328 ei saaledes ere blevne optagne i det Fornylesbrev, som Waldemar Atterdag i 1340 meddeelte Grev Johan, men at dette kun betegner Fehmern som et ret Arvelehn, saa ligger det nærmest deri at finde et yderligere Beviis for, at det sidste Udtryk, det samme som siden er brugt i de Hertug Adolph baade i 1440 og 1455 meddeelte nye Lehnsbreve paa Slesvig, indbefatter det samme som de mere omstændelige i det af 1328. Det var i ethvert

Tilfælde lidet skiftet til at betegne en Indskrænkning i den da indrømmede Rettighed, og en saadan Indskrænkning kunde heller ikke have fundet Sted uden enten som et vilkaarligt Magtsprog eller med den Belehnedes Samtykke, men i begge Tilfælde vilde Lehnsherren vist have sørget for, at det, han saaledes havde tilvundet sig, blev udtrykt i Lehnsbrevet. Naar Forfatteren tilføjer, at efterat Grev Johans Søn var død uden Børn, kunde Dattersønnen ikke komme i Besiddelse af Lehnet, men at hendes Fætttere, de andre holstænske Grever, der aldeles ingen Berettigelse havde, bemægtigede sig samme som det synes uden Indsigelse fra den danske Regjerings Side, saa forekommer det mig, at der dog maa være kommet en Afspændelse eller anden Begivenhed imellem, uagtet man nu ingen Oplysning derom har. Men i intet Tilfælde kan det, der saaledes foresaldt, hidrøre fra en indskrænkende Fortolkning af det Lehnsbrev, Waldemar Atterdag havde givet den holstænske Greve; thi Lehnet blev jo ikke efter Sønnens Død inddraget som arveløst, ei heller nogen Paastand derom gjort fra dansk Side, hvorimod aldeles Uberettigede skulle have bemægtiget sig samme.

Paa et andet Sted (S. 76—87) har Hr. Professor Welfchow søgt et Beviis for at Slesvig ikke var et Qvindelehn i det navnkundige Forlig, der under 25de Marts 1579 blev indgaaet i Odense mellem Frederik den Anden og de tvende Fyrster, der den Tid vare deelagtige med ham i Regjeringen over Hertugdømmerne, til Afgjørelse af de Stridigheder, der i lang Tid havde fundet Sted angaaende de slesvigiske Lehnforhold. Herved skal det navnlig være erkjendt at den tydske Lehnret, der udelukkede qvindelig Lehnfølge, var den for Slesvig gjældende, ligesom en saadan Erkjendelse allerede skal ligge deri, at Hertugerne paatog sig Lehnstjeneste, uagtet Hertugerne af Grev Geerts Slægt havde havt Slesvig som frit Lehn, og det altsaa med denne Egenstab maatte være gaaet over til den Oldenborgske Stamme, saafremt Christian den Første havde erhvervet Slesvig ved Krv. Nu maa det vistnok ansees som afgjort, at den tydske Lehnret, og navnlig den mandlige Succession, efter det Odenseer-Forlig, maatte være

gjældende i Slesvig, idet samme indeholder, at alle Hertuger af Holsteen stedse skulde forlehnes med Slesvig, saa at den holsteenske Arvesølge nu og maatte tjene til Regel i førstnævnte Hertugdømme. Dette var iøvrigt allerede nødvendigt, naar begge Hertugdømmer, i Overcensstemmelse med Privilegierne af 1460, skulde holdes sammen; thi uagtet Keiseren gav Forlehningen til den, som Stænderne 1460 havde valgt, efter at de nærmere Berettigede havde ladet sig affinde, saa maatte dog i Fremtiden Forlehningen gives til de mandlige Descendenter, der vare de nærmest Berettigede, uden at noget Valg af Stænderne kunde berettigede eller forpligte ham til at tage nogen Anden. Men dette beviser Intet med Hensyn til den Arvesølge, der gjaldt i Slesvig ved Hertug Adolphs Død. Det havde desuden stedse været de danske Kongers Paastrand, at Slesvig ikke var et Lehn paa tydsk Biiis, og de havde derfor, navnlig saalænge det var i Abels Slægt, aldrig villet lade Arveligheden gjælde i Grundsætning, skjøndt de, paa Grund af Omstændighederne, fandt sig i, at det stedse blev hos den, der var nærmest i Slægten; ligesom det og var af hiin Grund, at Kong Hans efter Christian den Førstes Død forsøgte at forhindre Slesvigs Deling. Ei heller kan man af den Omstændighed, at Hertugerne ved fornævnte Forlig bekvemmede sig til at yde nogen Lehnstjeneste, udlede en Erkjendelse af, at Christian den Første hverken som Arving eller i Folge Stændernes Valg havde havt nogen Adkomst til Hertugdømmet. Den ene af Contrahenterne var tillige Konge af Danmark, hvis Interesse i denne Egenkab endog maatte overveie den, han havde som Medhertug i Slesvig, og de to andre Hertuger, hans Medregenter over Hertugdømmerne, kunde, om de end havde fundet Sagen utvivlsom fra den rettlige Side, dog have været tilbøjelige til at paatage dem den ringe Tjeneste, der blev bestemt ved Forliget, og hvori Kongen selv for sin Part af Hertugdømmet maatte tage Deel, for at ende de langvarige Stridigheder med det Kongelige Huus. Men der var desuden, som Hr. Professoren selv omstændelig forklarer, den Tid en særlig Arvetvistighed, som de ved Hjælp af Forliget fik afgjort til deres

Fordeel, og det var kun efter mangeaarige vidtløftige Forhandlinger og ved Hjælp af flere venstfabelige Fyrsters Mægling, at Forliget blev tilveiebragt.

Der er iøvrigt saa meget mere Tvivl om, hvorvidt det agnatistiske Princip havde den Fasthed her i Riget, at man, paa Grund deraf, kunde lægge den omhandlede Indskrænkning ind i den Adkomst, hvormed de Slesvigiske Hertuger af Grev G e e r t s H e t befadde Slesvig, som Man flere Gange, og det netop fornemmelig i den nærmest liggende Tid, havde kaldet Cognater til Tronen. Netop alle de sidste fire Konger vare i dette Tilfælde, Oluf, Erik af Pommern, Christopher af Bayern og selve Christian den Første, ligesom det var et saadant Slægtskab, hvortil Rigsraadet tog Hensyn, da det først indbød Hertug Adolph til at lade sig vælge. Der var vel ved disse Leiligheder ikke Tale om en streng arveretlig Adkomst, thi Tronen blev besat ved Valg, men Man søgte dog altid den, der efter Arveforhold stod den forrige Konge nærmest, og gif kun denne forbi, naar særdeles politiske eller moralske Grunde talte imod ham. *) Det kan iøvrigt være, at man, efter den Tids Maade at betragte Sagen paa, vel ikke har fundet det andet Kjøn egnet til at være et Lands Regent, men derfor ikke har udelukket de paa Spindesiden med Regenten beslægtede Mandspersoner. En ret gennemført Linealarvesølge tilstøder vistnok ikke, at tillægge den, der er Arveladeren beslægtet paa Modrenesiden, en Arveret, som ikke tilkom Moderen selv; men saaledes vare Begreberne til hiin Tid ikke hos os udviklede. Efter Waldemar Atterdags Død uden Sønner var der ikke Tale om at vælge nogen af hans Døttre til regjerende Dronning, men der opstod Spørgsmaal mellem Sønnen af den ældre Datter Ingeborg, Albrecht af Meklenborg og af den yngre Margrethes Søn,

*) Afhøide Conferentsraad Engelstoft har i en Recension over Schlegels Danmarks og Hertugdommernes Statåret i Maanedsskrift for Litteratur 1ste Bind S. 137—141 givet en klar og vel motiveret Fremstilling af den Blanding af Valg og Arv, hvorved Danmarks Trone i hine Tider blev besat.

Dlug, og det var kun fordi den Førstes Slægt stod i et saa fiendtligt Forhold til Danmark, at han blev udelukket. Da Kong Dlug saa Mar derefter døde, blev Margrethe, uagtet den store Anseelse hun ved at styre Riget for denne sin Søn havde erhvervet, og skjøndt hun i Norge blev erkjendt som regjerende Dronning, ikke dertil valgt i Danmark, men da man af samme Marsag som forrige Gang ikke vilde have den Mecklenborgske Prinds, der atter meldte sig, blev paa hendes Forslag en Datter søn af en anden Søster, Erik af Pommern, et Barn paa 5 Mar, valgt, hun derimod erkjendt som hans og Rigets Formynderesse, og i Gjærningen vedblev hun for en stor Deel at styre, efterat han var kommen til sine myndige Mar og traadt frem som regjerende Konge. Vi have og oven S. 362 seet, hvorledes vel ikke uden Mænd kunde arve Styriehavne, men at dog mandlige Cognater, forsaavidt de kunde findes i de saa Glaser, hvortil bemeldte Arv var indskrænket, ingenlunde vare udelukkede.

Da jeg er blevet foranlediget til at gaae saa langt ind i de Grunde, der talte for at Christian den Første, skjøndt kun paa Spindesiden beslagtet med den sidstafdøde Hertug af Slesvig, og nedstigende fra Grev Geert, der først i denne Slægt havde faaet Forlehningen, dog var arveberettiget Lehnsfølger i dette Hertugdømme, skal jeg ikke tilbageholde den bestemte Anerkjendelse, som dette har fundet i en mærkvaerdig Statsakt. Indledningens til det af Frederik den Tredie tiligemed det danske Rigsraad, som Følge af den under 26de Februar 1658 med Sverrig sluttede Fred, den 2den Mai s. A. udstedte saakaldte Souverainitetsdiplom for det Gottorffske Huus indeholder nemlig, at den Grev Geert i 1326 meddeelte Forlehnning paa Slesvig var ned arvet paa det oldenburgske Huus. Det kunde vel siges, at ligesom denne Akt i sit Hovedindhold kun var en Følge af den haarde Nødvendighed, hvori Kongen og Riget var bragt ved en ulykkelig Krig, saaledes kunde det tænkes, at Seierherrens Overmod ogsaa havde udøvet en trykkende Indflydelse paa Affatningen af Samme. Spor heraf turde der findes i den Noes, som Diplomet, ligesom

Forlehningsbrevet af 1226, skjøndt ikke i fuldt saa høitlydende Ord, udtaler over de store Tjenester, Grev Geert havde viist Riget. Forsaavidt der endnu kunde opstaae retligt Spørgsmaal om Christian den Førstes Adkomst til Slesvig, kunde naturligtviis en Indsigelse af denne Natur ikke komme i Betragtning; noget anderledes forholder det sig derimod nu, da Spørgsmaalet blot har en historisk-politisk Betydning. Men det indsees ikke, hvorledes Hertugen af Gottorff, som ved Primogenitur-Statutet af 1608 forlængst havde faaet den mandlige Arvesølge ordnet for sine Efterkommere, kunde have nogen Interessse i at faae udtalt, at Lehniet ad Spindelsteden var kommet til ham, og Sverrig kunde paa egne Begne aldeles intet Ønske have i den Henseende. Documentets øvrige Affatning giver heller ingen Grund til at antage en saa vidtgaende Forknyttelse fra dansk Side, at man havde ladet sig paatvinge ethvert Udtryk, der blev forlangt. Navnlig har man med særdeles Omhu sørget for, at den Befrielse for al Lehnssafhængighed, som man havde maattet tilstaae Hertug Frederik og hans mandlige Descendenter, ei skulde udstrække sig til en vedvarende Lehnssfrihed for selve Landet, eller give de gottorffske Hertuger Hjemmel til at skalte og valte saaledes med Samme, at det, efter at deres Mandslinier vare uddøde, ikke heelt og holdent kunde komme tilbage under dansk Lehnshøjhed*). Paa

*) Iøvrigt har Welfchow l. c. S. 126—127 forklaret, hvorledes man i foranserte Henseende havde et Forbillede i de Forbeholdenheder, som Kongen af Polen ved Tractat af 19de September 1657 havde taget med Hensyn til den Lehnssfrihed, som han derved tilsked Churfyrsten af Brandenburg og mandlige Afkom for det daværende Hertugdomme Preussen, men blot for deres Personer, saa at det, naar Churfyrstens mandlige Stamme uddøde, atter skulde træde tilbage i dets Lehnssafhængighed af Polen, hvori der først skete Forandring efter Polens Deling i 1773. Men desuagtet vidner foranserte Deel af Diplomet dog om, at det ikke ved det ulykkelige Documents Affattelse manglede Kongen og Rigsraadet paa Dmærksomhed for Statens Lavy.

den anden Side kan det heller ikke let tænkes, at Kongen, i hvis Andeel af Slesvig ogsaa reen mandlig Arvesølge var blevet indført i 1650, kunde have nogen Interessse i hiin Udtalelse. Den vilde saaledes neppe kunne have fundet Sted, hvis det ikke virkelig havde været antaget, at Sagen forholdt sig som anført.

Efter hvad jeg saaledes udførlig har udviklet, har jeg vist ikke sagt for Meget, naar jeg l. c. har yttret, at den ene af de Forudsætninger, hvorpaa vore senere Forfattere grunde deres Fordømmelsesdom over Christian den Førstes og det danske Rigsraads Afseer i 1460, ikke er saa sikker, som de mene. Jeg havde uden Tvivl været bispøiet til at gaae videre, men jeg havde, som alt bemærket, hverken Anledning eller Tilbøielighed hertil. Nu har jeg, endog blot for at overtyde mine Medborgere om at det ikke var uden veloverveiede Grunde, at jeg ei vilde erkjende den nu almindelig antagne Paaastand, anseet det nødvendigt at udvikle disse Grunde med den Omhu, der er fornøden, naar man er i Strid med en saa kyndig Forfatter, og naar man derhos kan gjøre Regning paa at have en udbredt Stemning imod sig. Jeg har iøvrigt ikke fundet nogen videre Betænkelse ved nu stærkere at udhæve de forhen paaapegede Grunde mod den i den senere Tid antagne Mening; thi der er ingen sand fædrelandsk Interessse, der kan lide under, at hiint historiske Forhold sees saaledes som det virkelig var. Det kan vel gjøre noget Afbræk i den Lyst, som Mange nu finde i at stille den ved hiin Leilighed stiftede Forbindelse med Holsteen i det meest forhadte Lys, men det vil maaskee snart erkjendes, at det netop er til Fædrelandets Lære, at den ved mangehaande Indvirkninger fremkaldte Forbittrelse mildnes ved en rigtig Opfatning af Sagens Sammenhæng.

Den anden Forudsætning, der ligger til Grund for hiin Fordømmelsesdom, er at Danmark, foruden at have havt en utvivlsom Ret til efter Adolph den Ottendes Død at indbringe Slesvig, var i ligesaa utvivlsom Besiddelse af Magt til at gjøre denne Ret gjældende. Dette sidste antager Welschow

uden at imødegaae hvad jeg l. c. S. 176—177 har yttret om det Betænelige, der, navnlig under de daværende Forhold, var i, med Forkastelse af den mindelige Overenskomst, der frembød sig, at bringe Sagen til Afgjørelse ved Vaabenmagt. Imidlertid finder jeg meget i hans Skrift, der bekræfter mine i nysaanførte Henseende yttrede Tvivl. Han mener vel, at Slesvig, da i 1375 Abels mandlige Afkom uddøde, upaatvivelig vilde have været inddraget under Kronen, dersom Danmark ikke saa Uger derefter havde mistet sin virksomme Konge Waldemar Atterdag, men at Grev Geerts Søn og Sønnesønner under det derved fremkomne Interregnum fik Mod til at fremkomme med Fordringer paa det jydske Hertugdømme og benytte Leiligheden til at sætte sig i Besiddelse deraf. Derhos antager han, at det neppe vilde have oversteget Dronning Margrethes Kræfter atter at komme i Besiddelse af Hertugdømmet, dersom ikke hendes Hu havde staaet til at sætte Sverrigs Kongekrone paa sin Søn Dufs Hoved. Alene dette skal have bevæget hende til at søge de holsteenske Grevers Benskab og derfor beqvemme sig til at forlehne Geert den Fjerde med Hertugdømmet, og det endog i et større Omfang end det, hvori Hertugerne af den Abelske Slægt havde besiddet samme, og med Indrømmelse af den Arvelighed, som de fremfarne Konger stedse havde nægtet denne Sidegren af den kongelige Familie (S. 4—6). Der turde imidlertid i Rigets daværende Tilstand i Forbindelse med de nærliggende Tidens Historie være ikke liden Anledning til Tvivl om den Forudsætning, at det i Margrethes Tid vilde have været en let Sag at inddrage Hertugdømmet. Men i al Fald indrømmer Forfatteren dog, at denne mægtige Hersterinde, naar hun ikke vilde opgive sine Planer paa Sverrig, behøvede at holde sig i god Forstaaelse med de holsteenske Grever, som Margrethes Medbeiler til den danske Kongethrone, Albrecht af Meklenborg, der som Søn af Baldemars ældre Datter endog stod nærmere (see oven S. 387), allerede havde vundet ved Løfter, blandt andet om Slesvig. Foruden at det nu her gjaldt Margrethe ikke blot om den svenske, men og om den

danske Krone, saa har der baade paa hendes Tid og i de følgende Tider viist sig en saadan Sympathi for hendes Plan til Rigerne's Forening, at selv den, der for sin Person kunde være tilbvielig til i den Henseende at være af en fjætterisk Mening, (hvortil jeg for min Deel er og altid har været forfalden), dog maa erkjende, at det var en national Politisk, som hun fulgte, da hun, for at gjøre denne Plans Udførelse mulig, tilstod de hollsteenske Grever den paaistaede Forlehning, og det endog, som Forfatteren bemærker, med yderligere Indremmelse. Til Erik af Pommerns sex og tyveaarige Strid med Geert den Fjerdes Sønner, der end ikke vilde erkjende Danmarks Lehnshvihed, og til denne Krigs ulykkelige Følger for ham og Riget, har jeg alt paa det anførte Sted hentydet. Men Hr. Forfatteren anfører endvidere, hvorledes Rigsraadet, da Erik af Pommern havde forladt Riget og en voldsom Bondeopstand udbrød, fandt det nødvendigt for enhver Priis at bringe Hertug Adolph fra at understøtte denne Opstand. For at firkte Riget herimod var det, saaledes fremstiller Forfatteren Sagen og vist nok meget rigtigt, at Rigsraadet, niende Dag efter at det havde opsagt Kongen Guldskab og Troskab, indgik en Fred om inden en vis kort Tid at overlevere Hertugen de ikke ganske ubetydelige Dele af Slesvig, som dog efter den af Erik indgaaede Bordingborgske Fred endnu vare blevne i dansk Besiddelse, og at tilholde den Konge, som det var i Begreb med at vælge, at give ham arvelig Forlehning, om hvilken Arvelighed Spørgsmaalet ved Freden til Bordingborg var blevet holdt aabent. Og det var i Kraft af denne Rigsraadets Bestemmelse at Christopher af Bayern udstedte det forhen omtalte arvelige Forlehningebrev af 1440 (S. 6—7). De Omstændigheder, der til hine Tider gjorde det nødvendigt at indrymme de hollsteenske Grevers Paastande, vare nu i ikke ringere Grad tilstede til den Tid, hvori Christian den Første og Rigets Raad beffylde for at have forraadt Danmarks Interesse ved ei at inddrage Slesvig.

Vel var det efter fleeraarige Krige, kort før Hertug

Ndolphs Død, lykkedes for Christian den Første at fordrive Nodkongen (Carl Knudsen) og selv at blive erkjendt og kronet i Sverrig. Men baade Nodkongen og de mange andre fiendtlige Kræfter, der havde viist sig, vare dog endnu til, og ligesom det ikke varede længe førend de reiste sig paany og med forøget Styrke, saaledes maatte det allerede paa hiin Tid være Kongen og Rigsraadet klart, at Danmark's hele Vaabenmagt snart kunde være fornøden for at opretholde dets Forbindelse med Sverrig. Og ikke mindre klart maatte det være dem, at Danmark, for at kunne gjennemføre dette, maatte sikke sig fra Sydsiden mod de Fyrster, Lande og Stæder, der i saa mange Slægtfølger havde ved deres Sammenhold været Rigets farligste Fiender. Ved at give Slip paa en Paaastand, der paa nye vilde have vaft de kun i kort Tid slumrende Fiendskaber, kunde Riget derimod ikke blot værge sig mod denne Fare, men endog vinde en Personal-Union saavel med Holsteen som med Slesvig, hvoraf en fastere og inderligere Forbindelse i Tiden kunde udvikle sig. Desuden var Retsspørgsmaalet, efter hvad vi have seet, bragt paa en for den Geertse Slægt meget fordeelagtigere Fod end den, hvorpaa den befandt sig i 1375, da alle de begrundede Indsigelser, hvortil Baldemar den Tredies Lehnsbrev af 1326 saavel som det siden erhvervede Expectancebrev af 1330 gav Anledning, endnu stode aabne.

Hr. Professor Belschow formoder, at den overveiede Stemning i Slesvig vilde have været for Danmark, hvis der fra dets Side var blevet gjort Paaastand om Hertugdømmets Inddragelse. Dersom denne Formodning var tilstrækkelig begrundet, saa vilde dette have været en Omstændighed, som turde noget have formindsket Betænkkelighederne ved et alvorligt Forsøg paa at sætte en saadan Paaastand igjennem. Men det forekommer mig, at den Udvikling, han selv (S. 17—21) giver af Forholdene, snarere ferer til den Slutning, at der fra den Side ikke var noget at regne paa. Det sees nemlig deraf, at de holsteenske Grevers Indflydelse allerede under den Abelske Slægt havde vidst at bringe de anseelige Kronogodser i den

holsteenske Adels Hænder, som efterhaanden vare fravundne den danske Krone og som denne i 1313 endelig og fuldstændig maatte afstaae; han anfører derhos, at disse Godser for en stor Deel vare blevne opdyrkede af tydske Colonister, en Omstændighed, hvorpaa han lægger megen Vægt. Endvidere bemærker han, at de mere betydelige Embeder Tid efter anden vare blevne den holsteenske Adel betroede, samt at Biskopperne i Slesvig idetmindste siden 1421 alle havde været Tydskere, og at de fleste Domherrer ligeledes vare det*), fremdeles at de talrige i Slesvigs Stæder bosatte tydske Handelsmænd uden Tvivl havde Overhaand i Magistraterne, og at derfor de Deputerede, som disse sendte til Landdagen, sandsynligviis ogsaa for det meste vare Tydskere. Efter alt dette finder han det endog muligt, at ingen Dansk til den Tid havde Sæde i den slesvigiske Stændersforsamling. Men naar den Deel af Befolkningen, der ene havde noget at sige i Landets Anliggender, var stemt for den holsteenske Forbindelse, og naar navnlig det overmægtige Ridderskab af alle Kræfter arbejdede til Fordeel for samme, saa er der liden Formodning om, at Danmark vilde have fundet Understøttelse i Slesvig, hvis det havde villet tilkæmpe sig dette Hertugdømmes Indlemmelse i Riget. Om det end forholdt sig, som Forfatteren mener, at neppe en tredie Deel af Hertugdømmets Befolkning til den Tid var tydsk, saa vilde denne dog, efter hans egen Fremstilling, i Formue, Dannelse og politiske Rettigheder have havt en afgjørende Overmagt. Ikke mindre vigtigt var det, at der i den herskede en bestemt politisk Tanke og en derpaa grundet Retning i Willien, medens det ikke er at formode, at den vvrige Befolkning har synderlig bekymret sig om det Spørgs-

*) Werlauf antager l. c. S. 58—59 i Henhold til Pontoppidans Annaler, at alle Slesvigs Biskopper næsten fra det 14de Aarhundredes Begyndelse af vare Tydske, og bemærker, at dette, efter de katolske Biskoppers store saavel politiske som moralske Indflydelse, maa have været til ikke lidet Afbræk for det danske Spørg.

maal, der skulde afgjøres. Den vilde neppe have været at sætte i Bevægelse mod den Beslutning, som toges af dem, i hvis Hænder de politiske Anliggender engang vare komne, og det saa meget mindre, som det, disse vilde, dog kun gif ud paa, i det Væsentlige at holde Tingene paa den Fod, hvorpaa de nu gjennem flere Slægter havde været, i hvilken Tid der i det mindste ikke havde været Anledning til at finde Tilstandene lykkeligere i Danmark. Sproget vilde vist ikke have havt den Tiltrækningskraft, som man nu saa gjerne vil tillægge samme. Det havde den Tid ingen anden Betydning for den større Deel af Befolkningen, end som Middel for Meddelelserne i det daglige Liv, og i den Henseende var den Sprogovergang, som efterhaanden havde fundet Sted i nogle Dele af Slesvig, mindre besværlig derved at det var til Plattydsk. Denne Mundart var nemlig langt mere beslægtet med Dansk, end den høitydsk, hvilken først ved Reformationen begyndte at trænge ind i Hertugdømmerne. Iøvrigt var allerede 60 Aar førend Christian den Førstes Tid Plattydsk kommet i Brug i Love og andre offentlige Kundgjørelser. I Kirken var der, som bekjendt, den Tid ikke Brug hverken for Tydsk eller Dansk; man maatte opbygge sig ved latinsk Sang og Messse. Den for Nørre- og Sønderjylland fælles Lovbog, der kun blev givet nogle faa Aar førend at denne sidste Landsdeel kom under en i det Væsentlige af Danmark uafhængig Regjering, kunde heller ikke fremkalde noget Duffe om dens Indlemmelse i Danmark; thi foruden at der slet ikke var Tale om i noget Tilfælde at betage denne Lovbog dens Kraft, havde den størstedeels kun giengivet de i det Hele overensstemmende Retsvedtægter, som forhen havde hersket baade i den ene og i den anden Deel af Jylland*). Der maatte desuden i Løbet af de mellemliggende Aarhundreder, deels ved Love, deels gjennem Vedtægter, der var den Tids vigtigste Retskilde, være forandret og tilføjet meget baade i Nørre- og i Sønderjylland, hvilket tildeels var

*) I det Følgende vil dette nærmere blive lagt for Dagen.

forskjelligt, og som man i Almindelighed i ethvert af disse Lande helst vilde beholde, saaledes som det der havde udviklet sig. Om den danske Bondestand til hiin Tid havde, som Forfatteren mener, mere politisk Indflydelse end den slesvigiske, turde være meget tvivlsomt; baade her og der var dens forrige Betydning gaaet til Grunde. Naar Forfatteren mener, at de i Landet boende, formodentlig endnu ei ubetydelige Levninger af den tilbagetrængte gamle slesvigiske Adels ivrige ønskede Hertugdømmets Gjenforening med Danmark, saa vides der allfor lidet baade om disse Levningers Betydning og om deres Sindelag. Efter den Udvikling, som Forfatteren et andet Sted*) har givet af de herhen hørende Forhold, synes det ikke, at deres Eiendom eller andre Rettigheder vare blevne dem berøvede, eller iøvrigt nogen Vold udviist imod dem, kun var den holsteenske Adels blevet begunstiget ved Uddelingen af det danske Kronogods, som blev afstaaet til Slesvig, og ved de høiere Embeders Besættelse. Men den rimelige Følge heraf maatte være, at de ældre Adelslægter, forsaavidt de bleve tilfidesatte af Hertugerne, enten vare vandrede ud, i Særdeleshed til Danmark, eller havde tabt deres Betydning. Maa skee de heller ikke have havt et bestemt fiendtligt Sindelag mod deres Landsherre, eller gjort Regning paa at vinde noget ved Hertugdømmets Inddragelse under Danmark. Efter Hvidtfeldts Krønike 1 B. S. 237 skal allerede i 1253 under Krigen mellem Christopher den Første og de holsteenske Grever Indvaanerne i det jydsk Hertugdømme størstedels være gaaede Greverne til Haande, da de, som det hedder hos denne For-

*) Se i Videnskabernes Selskab optrædt Afhandling angaaende det slesvigiske Ridderstabs Oprindelse, hvoraf et Udtog er at læse saavel i de Oversigter, der maanedlig udgives over Selskabets Forhandlinger, som i Molbechs nyt historisk Tidsskrift 2 B. 1 H. S. 259—270. Ligesom den hele Afhandling i sin Tid vil blive optaget i Selskabets Skrifter, maa det og ventes, at den vil blive meddeelt som Tillæg til den ovenomhandlede Velschowske Afhandling.

fatter, heller vilde være under det Herfskab, de vare vante til at leve under, end være her under Riget og ubevant Herfskab. Om end Rigskantsleren her har udtrykt sig for stærkt, faa kan det dog efter hans betydende Stilling og den Tver, han stedsviser for Danmarks Sag i alle flesvigiske Spørgsmaal, ikke tænkes, at han skulde have taget aldeles feil i hiin Ytring. Det var iøvrigt til den Tid kun faa Aar siden, at den Forlehning var foregaaet, i hvis Følge Elesvig blev faa godt som uafhængig af den danske Regjering. Men det fremgaaer af det oven S. 362—363 Anførte, at ogsaa de Fyrstesønner eller andre Hovdinge, som Kongerne i den ældre Tid havde sat over dette Land, havde faaet en meget stor og, naar Forholdene og deres Personlighed var derefter, næsten uafhængig Magt, og at de tydske Elementer, som der alt fra ældgammel Tid havde været i Hertugdømmet, allerede førend den Tid, da hiin Adskillelse foregik, vare blevne betydeligt forøgede og styrkede. Men i de to hundrede Aar derefter, hvori Elesvig deels stod under egne Hertuger, der, skjøndt udsprungne af den danske Kongeslægt, laae i stedsvarende Fiendskab med Danmark og kastede sig i Armene paa de holsteenske Grever og siden umiddelbar kom under disse Grevers Herredomme, maatte det naturligtviis mere og mere nærme sig Holsteen og fjerne sig fra Danmark. Der er saaledes ikke Noget, som giver at formode, at Christian den Første og det danske Rigsråd vilde have fundet en Støtte i Befolkningen, om de havde villet forsøge med Vaabenmagt at indlemme Elesvig i Danmark.

Der er saaledes Meget man maa lægge tilside, eller og fremstille mere saaledes som man vil have det, end saaledes som Historien viser os det, for at komme til den haarde Dom over Christian den Første og det danske Rigsråds Afsærd i 1460, hvorom vore Forfattere i den senere Tid have forenet sig. Iøvrigt ere disse Domme ikke saa haarde, at de jo fra et ganske modsat Standpunkt, og det langt tidligere, have været nok saa haarde, kun at det fra denne Side foruden Christian den Første fornemmelig er den holsteenske og flesvigiske Adel, hvorpaa den Brøde kastes, som man herfra

kafter over det danske Rigsraad. I en samtidig lybsk Kronike finder man de bittreste Udtalelser over hiin Begivenhed, hvorved Holsteens forhenvarende Selvstændighed skal være blevet et Bytte for de Danstes Forslagenhed og Holstenernes Gjærrighed, hvilke Kongen og hans Raad skulde have vundet ved Guld og Gaver og mangehaande Løfter, der dog siden for en stor Deel bleve uopfyldte. Myere holsteenske Forfattere have udførlig, tildeels støttende sig til hiin gamle Annalist, søgt at vise, hvorledes Hertugdømmernes Interesser til hiin Tid bleve et Offer for Hertug Adolphs og Christian den Førstes dynastiske Ønsker, og den Beredvillighed, hvormed mange Adelsmænd, tildeels underkjøbte og isvrigt vundne ved de Privilegier, der tilfagdes dem, gik ind paa disse Ønsker*).

L.

Der var, som allerede bemærket, i sin Tid Udset til, at der af den temmelig løse Forbindelse mellem Danmark og Hertugdømmerne, som blev stiftet i 1460, efterhaanden vilde have udviklet sig en fastere. Noget skete der og i den Retning. Det er allerede oven (§ 372) forklaret, hvorledes den uden Tvivl fra dansk Side foranledigede Overenskomst af 20de Mai 1466 gik ud paa, saavidt muligt at forebygge et forffjelligt Valg af Landsherre, hvorved Forbindelsen strax ved Christian den Førstes Død kunde være blevet opløst; ligesom man og derved traf Bestemmelser for, i det Tilfælde, at et saadant forffjelligt Valg nogenstinde skulde indtræffe, at vedligeholde et vedvarende Venkab mellem Danmark og Hertugdømmerne og udjevne enhver Strid, som derefter kunde opstaae imellem dem, paa en fredelig Maade. Dgsaa blev der ved

*) See til Exempel Dahlmanns Geschichte von Dänemark 3 B. S. 199—215 og U. Lorenzen die Unionverfassung Dänemarks und Schleswigholsteins S. 148—165.

den i 1533 mellem Kongeriget og Hertugdømmerne sluttede Union betinget en gjensidig Hjælp, hvis det ene eller det andet af disse to Statslegemer blev indviklet i Krig, hvilken Union blev udvidet i 1623 og senere paa visse Aar i 1634, 1637 og 1642. Men mere end den positive Hjælp Danmark udi den syvaarige Krig, som Frederik den Anden førte med Sverrig, og udi den saakaldte Calmarfrig under Christian den Fjerde, havde af Hertugdømmerne (til hvilke Lidet kun den oprindelige Union af 1533 var til), tjente det uden Tvivl til at fremme disse tvende Kriges heldige Udfald, at Danmark nu var fri for den fiendtlige Styrke, som det, efter de forrige Forhold, vilde have havt i Ryggen. Denne vilde ikke blot have bestaaet af Hertugdømmerne, men og i de med dem forhen ordentligviis altid forbundne Hansestæder, fornemmelig Lübek, der nu, navnlig i den førstnævnte Krig, tog Parti for Danmark mod Sverrig. Denne Stad ophørte iøvrigt nu snart at spille den betydelige Rolle i de nordiske Riger, som den forhen havde spillet, ligesom i det Hele de forhen saa mægtige Hansestæders overveiende Handelsvælde i de tre nordiske Riger efterhaanden forsvandt. Hertil bidrog det vistnok meget, at de i 1460, hvad der og var dem til stor Uergrelse, tabte den under de forrige Forhold naturlige Allierede, som de havde i de holsteenske Grever, af hvilke Slesvig, endog førend de tillige bleve Hertuger over Samme, stedse var afhængigt*). Men iøvrigt skete ingenlunde hvad der kunde have været gjort for at styrke den i 1460 som en blot Personalunion begyndte Forbindelse. Det vigtigste Skridt vilde have været ved en fælles Arvesølge uopløselig at knytte sig til hinanden. Dette var iøvrigt noget som til den Tid vilde have havt sine store Vanskeligheder, der maaffee vilde havde været nok saa store fra Danmarks som fra Hertugdømmernes Side;

*) For den danske Stats Opretholdelse i dens Heelhed S. 177. Det er naturligviis ingenlunde min Mening, at foransførte Begivenhed var det Gæste, der Lidet efter anden uudergravede Hansestædernes Vælde.

thi Danmarks Rigsraad havde vist været lidet villigt til at give Slip paa dets Balgret, der i sig havde en langt bedre retlig Begrundelse end den, som Hertugdømmernes i 1460 havde tilegnet sig, og hvilken Adelen derhos skyldte den Magt og Rigdom, som den paa de øvrige Stænders Beføstning havde vidst at forskaffe sig. Men hvad der høilig maa beklages er, at ogsaa Udsigten til en fuldkommen Forening blev formørket ved de fordærvelige Delinger. Det er imidlertid oven S. 374—375 udviklet, hvorledes det dog efter Christian den Førstes Død var en Nødvendighed for Kong Hans saavel som for det danske Rigsraad at indvilge i den Deling som da første Gang foregik, hvis de ellers ikke vilde udsætte sig for at Hertugdømmerne allerede da vare saa godt som ganske blevne revne ud af den Forbindelse med Danmark, hvori de for ikke mange Aar siden vare komne; thi det i 1466 indgaaede Forbund om vedvarende Venstabs Opretholdelse ved de der betegnede Midler vilde under forskellige Landsherrer sandsynligviis snart have bristet, saa meget mere, som der vilde have opstaaet et spændt Forhold, som under tilfødende Omstændigheder let kunde have ført de forsvundne ulykkelige Tider tilbage. Det bør heller ikke glemmes, at uagtet hiin beklagelige Deling og sammes Gjentagelse da Christian den Tredie, ledet af et falsk Pligtbegreb, skiftede de under hans Fader samlede Lande med sine Brødre, hvoraf siden endog yderligere Delinger opstode, saa var dog Forholdet blevet meget lykkeligere for Danmark end det var i de to Aarhundreder, der gik nærmest foran 1460. Kongeriget var, som vi have seet, ei alene blevet sikret mod en Fiende, som det vilde have havt i Ryggen, naar det kom i Krig med sin nordlige Nabo, men fik derfra endog en skjønt ikke betydelig Hjælp. At Kongen var Medregent over Hertugdømmerne og havde særligt Herredømme over en betydelig Deel af samme, var tillige et Værn om de Pligter, disse Lande skyldte Danmark. De Indtægter, Kongen havde af sine skønne Domaines sammesteds, tjente ogsaa noget til at formindske hans uheldige Afhængighed af Adelen. Mellem de Tyrster, der deelte Regjeringen over Hertugdømmerne, af hvilke,

foruden Kongen, kun Hertugen af Gottorf fik nogen varig Betydning, blev der og, uagtet Forholdets forviklede Beskæftenhed, længe en ret god Forstaaelse; i Særdeleshed rakte de hinanden villig Haanden, hvor det gjaldt om at affaste de Baand, hvori Stænderne vilde holde dem. Det var først i Anledning af Christian den Fjerdes ulykkelige Deeltagelse i 30 Aars Krigen at denne gode Forstaaelse blev forstyrret, idet Hertugen af Gottorf, da Wallenstein trængte ind i Hertugdømmerne saavel som i Jylland, sluttede en særskilt Fred med de Keiserlige, noget hvorfor han ikke mindre strengt dables af holsteenske end af danske Forfattere*). Den derved fremkaldte Uvillie hos Kongen mildnedes vel siden, og de ovennævnte senere Unioner om Udvidelse af den indbyrdes Hjælp syntes at vidne om et tilbagevendt venstabeligt Forhold. Men under den nye Krig med Sverrig, hvori Christian den Fjerde ulykkeligviis indlod sig i sine sidste Dage, gav Hertugen Kongen Anledning til ny Mistanke. Under den endnu ulykkeligere Krig, som Kong Frederik den Tredie paaførte Sverrig, blev Hertugen, deels som Carl Gustavs Svigerfader, deels paa Grund af det Sindelag, som han under de forrige Krige havde lagt for Dagen, strax fra dansk Side behandlet som Fiende, og da Carl Gustav med sine seierlige Baaben, foruden de Provindsler og andre Fordele, som han vandt for Sverrig, ogsaa forskaffede Hertugen, blandt andre Fordele, Fritagelse for hans Lehnforbindelse til Danmark, saa blev dette under Christian den Femtes og Frederik den Fjerdes Regjering Anledning til næsten stedsevarende fiendtlige Forhold mellem det kongelige og det hertugelige Huus, hvilket sidste altid var indviklet i de Krige, der til hine Tider opstode mellem Danmark og Sverrig. Efterat Hertugen flere Gange havde maattet opgive den i 1658 erhvervede Souverainitet, men igjen ved

*) Neppe strengere af Nogen end af Kornsen, der ligeledes paa det Strengeste dabler det danske Rigsraad, fordi det ei vilde understøtte Kongen til at forfatte Krigen. (Die Unions-Versaffung Dänemarks und Schleswigholsteins S. 231—232).

mægtige Allieredes Bistand faaet den tilbage, blev omsider hele Slesvig ved Freden af 1720 bragt under Kongens Scepter. Ved Hjælp af denne lykkelige Begivenhed og de i 1767 og 1773 sluttede Overeenskomster med det Gottorffske Huses Repræsentant, Storfyrsten af Rusland, hvorved Slesvigs Erhvervelse fik fuld Fasthed, og den Gottorffske Andeel af Holsten mod Vederslag blev afstaaet til Danmark, og ved Tid efter anden at have erhvervet de Dele af Hertugdømmerne, som endnu med enkelte Regjerings-Rettigheder vare hos nogle Grene af Christian den Tredies Afkom, bleve omsider Folgerne af Delingerne forvundne. Under Medvirkning af de øvrige Tidsforhold vare og nu de Skranker for Landsherrens Magt, som de ældre stænderisse Indretninger medførte, faldne, saa at Kongen med en næsten ubunden Magt styrede det samlede Monarkie i Overeensstemmelse med sin Overbeviisning om hvad der stemte med alle Statsdeles Ret og Lærv. Saaledes var nu, skjøndt gjennem mange Omveie og efter mange Lidelser, den faste Forening, hvortil Begivenhederne af 1460 havde banet Veien, saa godt som opnaaet. Under denne Tingenens Orden, der, skjøndt den først fik sin fulde Fasthed ved de ovennævnte senere Begivenheder, dog allerede tog sin Begyndelse med 1720, opnaaede det samlede Monarkie en Rolighed, der blev benyttet til at læge de Saar, som de ødelæggende Krige og den indre Tvedragt havde slaaet. Baade Danmark og Hertugdømmerne gjorde nu efterhaanden de glædeligste Fremfærd i Velstand og indvortes Udvikling, hvormed der og i et langt Tidsrum fulgte almindelig Tilfredshed.

I den Periode, der begyndte med 1720, gif Danmark og Hertugdømmerne, der i den forsvundne Tid havde været saa godt som to forskjellige Stater, mere og mere frem til en sand Statsæenhed. Vel beholdt de hver for sig, i Alt hvad der blot vedkom de enkelte Statsdele, deres eiendommelige Love og Indretninger. Dog bleve disse efterhaanden lempede saaledes, som deres eget og det fælles Lærv under Forholdenes Udvikling krævede det. I alt hvad der vedkom det Hele, saasom i Forholdene til Udlandet, i Finantsvæsenet og den dermed for-

bundne Statsgjæld, i Forsvarsvæsenet, vare de komne til at udgjøre et Statslegeme, ligesom den fælles Statsborgerret, som Indfødsretten begrundede, var af stor Bigtighed. Ogsaa fremkom der en god Ligevægt i de forskjellige Statsdeles Medvirkning til de fælles Formaal, uagtet Maaden, hvorpaa den indenfor hver Statsdeels Grændser var ordnet, ikke i et og alt var den samme. Dette sidste var navnlig Tilfældet med Hensyn til Skatte- og Afgiftsvæsenet, hvorimod ingen Forskjel af mindste Betydning fandt Sted i Forpligtelserne til ved personlig Tjeneste at bidrage til Statens Forsvar. Det var en Følge af de historiske Forhold, at der i den ældre Beskatning, navnlig i Grundlaget for Eiendoms-Skatterne, maatte være en stor Forskjel mellem Danmark og Hertugdømmerne, saavel som og mellem disse indbyrdes, og skjøndt de nye Skatter, som bleve indførte, fra den Tid de kom under Kongens udeelte Herredømme*), for det meste have været eens, eller, hvor Forholdene ei ligefrem tillode det, dog overensstemmende, saa opstode der dog, under den ved Krigen 1807—1814 bevirkede Forstyrrelse af Danmarks Rengevæsen, atter mærkelige Uligheder, f. Ex. at Kopfskatten i Danmark blev ophævet i 1812, i Hertugdømmerne endnu vedvarede i 1848. Men slige Forskjelligheder vare ikke til Hinder for at det samlede Afgiftsbeløb paa begge Steder stod i et tilsvarende Forhold. Saavel i nærværende Skrift, som i det deri ofte paaberaabte ældre: „For

*) Den Omstændighed, at Slesvig tidligere end Holsteen kom i dette Tilfælde, førte til ikke ubetydelige Skatteuligheder mellem disse to Hertugdømmer indbyrdes (see „For den danske Stats Dyrelighed i dens Heelhed“ S. 214—215, saa og Prøvelse af de Rigsforsamlingen forelagte Udkast til en Grundlov og til en Valglov S. 471—472, Note): medens Holsteens Forpligtelse til at bidrage til den forrige Rigsforbindelses Udgifter havde foranlediget en Forskjel i en modsat Retning, der ogsaa vedblev efter det tydske Riges Opløsning, hvorved den fra den førstnævnte historiske Karsag hidrørende Ulighed tildeels blev udjevnet. See førstnævnte Skrift S. 113.

Opretholdelsen af den danske Stat i dens Heelhed", findes der mangfoldige Efterviisninger af den Naade, hvorpaa Afgifts- væsnet efterhaanden har udviklet sig saaledes at en antagelig Ligevægt var blevet frembragt. Man vil og oven S. 359 finde en Henviisning til adskillige af de Steder, der indeholde des- lige Efterviisninger, saavelsom til saadanne, der handle om de øvrige Dele af Lovgivningen, hvori efterhaanden Overens- stemmelse var tilveiebragt.

LI.

Der er imidlertid en betydenbe Art af Forbrugsafgifter, hvori en fuldstændig Lighed er af stor Vigtighed for det ind- byrdes Samqvem, uden at det i dette Hensyn er nok, at de enkelte større Afgifter, som svares i den ene Statsdeel, blive udjevnedes ved de øvrige Afgifter i den anden. Men Told- lovene havde fra gammel Tid været meget forskjellige i Dan- mark og i Hertugdømmerne, saa at Varer ved deres Over- førsel fra den ene af disse Statsdele til den anden maatte, navnlig forsaavidt de ei bestode af raa Produkter, med nogle Undtagelser og Lempninger, underkastes samme Afgifter (dog naturligviis med Afslag af den ringere Told, som forud maatte være betalt i den anden Statsdeel) og samme Tilsyn som Jndførselen fra fremmede Steder. Til at høre denne Ulempe blev det første alvorlige Skridt gjort ved det Provindsialstæ- derne for begge Hertugdømmerne i 1835 og 1836 forelagte Udkast til en ny Toldlov, hvilken, med adskillige ved Stæ- dernes Bemærkninger fremkaldte Forandringer, udkom under 1ste Mai 1838 og traadte i Kraft fra 1ste Januar 1839. Ved denne Lov blev det opnaaet, som var den første Betin- gelse for Afgiftslighed og frit indbyrdes Samqvem, nemlig at de mangfoldige, deels adskillige Personer og Besiddelser, deels nogle Landskaber tillagte, Toldfriheder bleve ophæ- vede. Derhos blev saavel ved bemeldte Forordning, som ved den samme Dag efter foregaaende Raadsførsel med Provindsial-

standerne for Danmark udgivne, en Mængde forhen deels i Størrelse deels i Ansættelsesmaade forskellige Toldsatser giorte lige eller dog bragte hinanden nærmere. Imidlertid vare der nogle meget omfattende Vareklasser, hvori en, skjøndt for det meste noget formindsket, Afgiftsulighed blev tilbage; og saavel paa Grund heraf, som fordi den betydelige Afgift, der i Danmark svarede af Brændeviins Tilvirkning, ikke fandt Sted i Hertugdømmerne, kunde Varesørslen mellem Danmark og Hertugdømmerne ikke frigjøres for det besværende Tilsyn, som fandt Sted paa Grændsen. Kun blev dette noget lettet derved, at Afgiftsuligheden blev indskrænket til færre Varesor-ter, ligesom og Tilførselen af egne ei blot naturlige men og industrielle Frembringelser blev afgiftsfri mellem Kongeriget og Hertugdømmerne. I den seneste Tid, hvori man er saa rast med at bedømme hiin Tids Regjerings Forholdsregler efter en blot i dens Almindelighed løselig opfattet Tanke, uden at ville sætte sig ind i de Hindringer, der traadte i Veien for dens fuldstændige Gjennemførelse, har man ikke blot hørt det der skete i 1838 dadle som en halv Forholdsregel, hvortil Regjeringen ei burde have indskrænket sig; men det er endog kommet saavidt, at man vil have det betragtet som en Bes- gunstigelse for Hertugdømmerne, fremkaldt af den slesvighol- steenske Aand, som man mener, at der til den Tid lurede overalt ved Tronens Fod. Saafremt Nogen vilde have ladet sig høre med saadan Tale til den Tid, da hiin Lovs Indhold saavel som det Indtryk, den da gjorde, og de velgjørende Virk- ninger, den havde medført for Statsindtægterne, endnu havde nogen Plads i den almindelige Bevidsthed, saa vilde det have fremkaldt en Forbauselse lig den, som vilde være opstaaet, hvis Nogen den Tid havde villet paastaae, at det var en slesvigholsteenssk Aand, der havde skabt Provindsialstanderne*). Nu lader Alting sig sige, naar det gaaer i en vis Retning, og den, som vil opløste sin Stemme mod flige urimelige Domme,

*) See oven S. 223 ff.

er, netop paa Grund af deres Urimelighed, noget forlegen med hvor han skal begynde og hvor han skal ende. Jeg finder mig imidlertid saa meget mere opfordret til at underkaste hiin dadlende Dom over Toldreformen af 1838 en ret alvorlig Prøvelse, som den har faaet en ganske særdeles Bægt derved at den, og det i dens haardeste Form, er blevet udtalt af Finantsministeren da han under Rigsdagens anden Sæssion for 1850 forelagde Folkethinget Udkast til den Lov om Udjevning af Toldforfjellen mellem Danmark og Slesvig m. v., der udkom under 22de December s. A. *). Først skal jeg søge at udhæve alt hvad der lader sig anføre for den Paastand, at der ikke ved denne Leilighed blev viist Kraft nok for at opnaae det store Formaal, hvorpaa der var lagt an, og ved en Udsvikling af Forholdenes saade Bessaffenhed godtgjøre det Ubesvøiede i disse Grindringer. Derefter skal jeg udbrede mig over den Deel af hine Anordninger, hvori man i de seneste Dage endog har villet finde et Fremskridt paa Slesvigholsteinismens Bane.

Ophævelsen af de ovenmeldte Toldfriheder var, som allerede bemærket, den første Betingelse for lige Toldsatser i Danmark og Hertugdømmerne og Grændsetoldbevogtningens Dphør. Saalænge visse Distrikter og Besidderne af adskillige

*) See Folkethings-Tidenden for ovennævnte Sæssion S. 34. Landstingets-Tidenden for samme Sæssion Sp. 1635—1636 og 2323—2325 indeholder en kort Anfyndning af de Grunde, hvorfor jeg ikke i min Egenkab af Landstingsmand kunde, under de daværende Forhøld, gaae ind paa nogen Prøvelse af den allerede forhen ved provisoriske Anordninger iværksatte Forandring i Toldforholdene mellem Danmark og Slesvig. Heller ikke nu skal jeg indlade mig herpaa. Det er kun Finantsministerens Udtalelse over den ved Forordningen af 1ste Mai 1838 frembragte Tingenes Orden, hvortil jeg skal tage Hensyn; denne var i sig selv ikke alene usfordøden til at begrunde det Lovudkast, som skulde bekræftes af Rigsdagen, den stod end ikke i den bedste logiske Sammenhæng med hans øvrige Udsvikling af Sagen.

over hele Landet spredte Eiendomme (de adelige Godser*) samt en Mængde Personer, (Geistligheden og en stor Deel andre Embedsmænd) havde Ret til toldfrit at indføre deres Fornødenheder, kunde det ikke forebygges, at disse Friheder af de Privilegerede misbrugtes til ogsaa at frigjøre Andre for den Told, som disse skulde svare af deres Forbrugsvarer, hvorved de endog kunde tilvende sig selv en Deel af denne Told. Inden disse Toldfriheder vare ophørte, vilde det derfor endog have fort til forøget Tab for Statskassen, og kunnet blive til stort Afbræk for Handel og Næring her i Landet, om Lovgiveren uden videre havde paabudt lige Toldsatser overalt, og ved Siden deraf ladet Grændsebevogtningen og Grændsetilsynet mellem Danmark og Slesvig bortfalde. Men det vilde end ikke have været nok, om samtidig med Toldlighedens Indførelse ogsaa Toldfrihederne vare erklærede ophævede; thi inden man kunde berolige sig for de mulige Følger, som den fri Samfærsel kunde medføre for Danmark, maatte vistnok Toldvæsenet i Hertugdømmerne sættes paa en saadan Fod, at der ikke blot vare lige Afgifter at betale, men og et lige paa lideligt Opsyn med, at de virkelig saaledes bleve betalte. En anden uomgængelig Betingelse for at Toldgrændsen uden aabenbar Skade for Danmark kunde ophæves var, at Brændeviins Tilvirkning blev i Hertugdømmerne underkastet lige Afgift som i Danmark, og at dens rigtige Erlæggelse derhos blev nogenlunde betrygget. Der udtaltes og i de danske Stænderforsamlinger i 1835 og 1836 en stor Frygt for fri Samfærsel mellem Danmark og Hertugdømmerne, forinden ikke blot alle Toldsatser vare blevne lige, men der ogsaa ved lave Toldsatser og skarpt Toldopsyn var blevet sørget for at forebygge de betydelige Indsmuglinger over Statens sydlige Grændse, der vare at befrygte saalænge Tolden ikke blev saa lempelig,

*) Nogle Dage før end Anordningen om Stændernes Indretning udkom, havde Regjeringen givet adskillige Bestemmelser angaaende Grændserne for den de adelige Godser tilkommende Toldfrihed (Reskript 9de Mai 1834).

at Fristelsen derved tabte sig*). Der vilde saaledes behøves flere Forberedelser, inden Regjeringen fornuftigviis kunde lade Toldgrændsen bortfalde. Den Ophævelse af Toldprivilegierne, som Forordningen for Hertugdømmerne af 1ste Mai 1838 paabyd, var vel den første og nødvendigeste af disse Forberedelser, men ingenlunde den eneste. Om end Tiden mellem Sagens Behandling i Stænderne og Privilegiernes Ophævelse kunde benyttes til de Embedsansættelser og locale Indremisger, som et bedre Toldopsyn gjorde fornødne, — og dette blev meget vel iagttaget, — saa vilde det dog ikke have været muligt pløbliffelig at komme til en saadan Overbeviisning om det nye Toldopsyns fuldkomne Paalidelighed og Tilstrækkelighed, som en saa indgribende Forholdsregel vilde have forudsat. I al Fald vilde man ikke have kunnet gjøre Regning paa at det strax vilde faae en saadan Anerkjendelse, at den i de danske Stænder yttrede Uengstelse vilde være blevet afløst af Tillid. De betydelige Nedsættelser af adskillige Toldafgifter, som de danske Stænder ansaae for uomgjængelig fornødne, naar ikke Toldgrændsens Ophævelse skulde føre til udstrakte Indsmuglinger over Sydgrændsen, var Noget, hvorpaa der ei for Diebliffet kunde tænkes. Stændernes Indstillinger betegnede det derfor og kun som et Maal, der i Tiden skulde søges opnaaet. Foruden at Finantferne, efter deres daværende Tilstand, ikke kunde taale den Indtægts-Formindskelse, som vilde følge af en pludselig gennemført betydelig Toldnedsættelse for nogle af de Vareklasser, der bragte dem de største Indtægter, maatte saadan Nedsættelse ogsaa have virket en Forstyrrelse i de ved hvide Toldsatser beskyttede Industrianlæg, hvorved Stænderne ikke mindre end Regjeringen fandt Betæneligheder. Navnlig udtaalte de Roeskildske Stænder, at Toldbeskyttelsens Ophævelse vilde fordre en meget lang Forberedelse**).

*) See Roeskilde Stænder=Lidende for 1835—1836, S. 2697—2710, 2863—2870, Viborger Stænder=Lidende for 1836 2den Række S. 1970—1975.

***) See Roeskilde Stænder=Lidende for 1835—1836, S. 2861.

Endnu i Provindsialstændernes sidste Tid seer man dem holde paa en meget høi Beskyttelsestold netop for den betydelige Deel af Fabricationen, som Lovene vare vedblevne at yde fortrinlig Beskyttelse. Ved det Stænderne i 1846 forelagte Udkast til en Anordning, indeholdende adskillige Forandringer i Toldtariferne, var det blandt andet foreslaaet, at den for Klæde, Halvklæde og andre Tøier, som bleve henførte til samme Vareklasse, ved Forordningen af 1ste Mai 1838 satte og ved Forordningen af 13de Marts 1844 vedligeholdte Told af 100 Rbd. for 100 Pund skulde nedsættes til 60 Rbd., hvormed der isøvrigt skulde være forbunden en Forhøielse i Tolden for nogle andre Arter af uldne Varer, der stode for 54 Rbd. 60 f. , men nu skulde samles med de førstnævnte Varer under den fælles Toldsats af 60 Rbd. Mod disse Forslag erklærede Stænderne sig, tildeels fordi man ikke fandt den foreslaaede Ligefættelse af de hidtil til to forskjellige Fortoldningsclasser henførte Varer nødvendig eller tilraadelig, men især fordi de antog, at den dermed forbundne Nedsættelse i Tolden for Klæde, m. v. var større end Landets Larv kunde tilstede. Østifternes Stænder anslog den gjældende Toldsats af 1 Rbd. for Pundet af denne Vareklasse til 30 Procent af Sammes Værdi, idet de gif ud fra en Middelpriis af $2\frac{1}{2}$ Rbd. for Alenen, og satte dennes Middelvægt til $\frac{3}{4}$ Pund. De indrømmede, at dette var en for høi Beskyttelsestold, men meente dog, at de foreslaaede 60 Rbd. for 100 Pund, der efter foransførte Beregningsmaade udgjorde 18 Procent, paa den anden Side gav for liden Beskyttelse, hvorimod de holdt for at 66 Rbd. 64 f. ($\frac{2}{3}$ af den da gjældende Told) kunde være passende*). I de jydskke Stænder androg det nedsatte Udvalg eenstemmig paa at Tolden for Klæde og de øvrige Tøier, som bleve regnede til samme Vareklasse, maatte sættes til 75 Rbd. for 100 Pund, men i selve Forsamlingen vare Stemmerne

*) Noesfilde Stændertidende for 1846, Betænkninger S. LVII—LVIII.

lige deelte mellem denne Toldsats og den i Udkastet foreslaaede. Imidlertid blev den første Mening i Stændernes Betænkning, der forsaavidt er en Gjentagelse af hvad Udvalget havde auzført, udtalt med ganske anden Styrke og Omhu end den sidste. Det blev bemærket, at den hidtilværende Told havde bevirket, at bemeldte Industrigreen havde faaet en for Staten høist gavnlig Udvikling, og at man ved at berøve den saadan Beskyttelse, vilde gjøre dens Opretholdelse tvivlsom, hvorved de betydelige Capitaler, som deri vare anbragte, stode Fare for at gaae tabte. Den i Regjeringsudkastet ansatte Afgift vilde, saa meente man, kun føre til en Told af $15\frac{1}{2}$ Procent, hvorved man gik ud fra en Middelpriis af 3 Rbd. for Alenen af Klæde. Men da Klædefabrikationen ved den hidtil nydte Beskyttelse havde naaet en betydelig Udvikling, antog dog denne Deel af Forsamlingen med Udvalget, at Tolden nu kunde taale en Nedsættelse, men kun til 75 Rbd. for 100 Bund, hvilket, efter den ovennævnte Beregningsmaade, vilde udgjøre $18\frac{3}{4}$ Procent*).

Den Toldbeskyttelse, hvortil begge Stænderforsamlinger anbefalede Klædefabrikationen, var i Virkeligheden meget større end den, hvortil den beregnedes. Det er vel stemmende med den, ogsaa i sig ganske naturlige Maade, hvorpaa en efter Bægt, Maal, Stykketal bestemt Told ansættes til visse Pro-

*) See jydske Stændertidende, Betænkninger S. CLXI—CLXII. Ved Patent af 9de Juni 1847 blev Tolden for Klæde m. v. bestemt til 75 Rbd. Grundene til dette Udfald findes forklarede i nye Collegial-Tidende S. 541—542. Da det kun er som Beviis paa Stændernes vedvarende Stemning for en høi Beskyttelsesteld for Klædefabrikationen, at jeg har anført denne Sag, saa har jeg ingen Anledning til at udtale mig over de Bemærkninger, hvortil denne Afgjørelse kunde give Anledning. Senere er den i Regjeringsudkastet af 1846 valgte Toldsats ved Lov af 2den December 1850 gjort gjældende, dog med nogen Bemynding med Hensyn til Varebetegnelsen; men ogsaa i denne Teld, der for Tiden ligeledes er anvendelig i Slesvig indeholdes der en betydelig Beskyttelse.

center, at dette skeer i Forhold til Middelværdien af de forskjellige Varearter, der indbefattes under samme Toldsats. Men den tarifmæssige Told indskrænker sig dog ikke til de Varer, der i Værdi holde sig lige midt imellem de meest kostbare og de mindst kostbare af dem der indbefattes under samme Toldsats. Den gjælder ikke mindre saavel for disse Yderpunkter, som for hvad der ligger den ene eller den anden af dem nær. Den virkelige Told bliver saaledes for de mere værdifulde Varer langt under og for de ringere langt over den saaledes beregnede. Medens en Told af 1 Rbd. for et Pund Klæde neppe for det meget fine og kostbare Slags udgjorde mere end 72 β . for Alenen (thi en Alen Klæde af det Slags er vel omtrent $\frac{3}{4}$ Pund) og vel ikke vilde udgjøre over 12 Procent af den Priis, hvori det stod i Fabrikerne eller paa de store Markeder, saa turde samme Toldsats paa det meget grove Klæde, der er noget vægtigere, endog nærme sig til 100 Procent, og skjøndt denne Procent, saavel som den der faldt paa det værdifuldere Klæde, blev en Deel nedsat ved samtlige de i Stænderforsamlingerne for 1846 under Forslag bragte Fortoldninger, vedblev den dog at være meget betydelig, ei blot for det ringeste Klæde, men og for Middelflæde. Men det var paa Tolden for disse Slags Klæde, at den virkelige Beskyttelse beroede; thi i det finere arbejde vore Fabriker ikke, saa at Tolden paa disse kun forsaavidt har nogen Bigtighed for Fabrikkerne, som den Fordyrelse, den fremkalder, medvirker til at Mangen hjælper sig med det, der forarbejdes i Landet. Den sande Beskyttelse er saaledes langt større end den, der udbringes ved Beregning efter Middeltal.

Jeg kan ikke undlade her i Forbigaaende at bemærke, hvorledes den foransførte Fortoldningsmaade, der nu saa godt som uden Undtagelse er indført hos os, overalt har til Folge, at Afgiften bliver lavere paa de bedre og kostbarere Forbrugs-Artikler, end paa dem, hvortil den uformuende Deel af Folket maa indskrænke sig, og som denne ofte endog har endt ved at forstærke sig. Vistnok er Fortoldning efter Taxation forbunden med saa mange Misligheder, at det i det Hele fortjener Bisald,

at man har foretrukket en Fortoldningsmaade, der er bedre skiftet til at bortfjerne Usikkerhed, Vilkaarlighed og Besvigelse, og dette har upaatvivlelig havt en meget god Indflydelse paa denne Deel af Statens Indtægter. Men uden Hensyn til det Spørgsmaal, om man ikke dog altfor ubetinget har affkaffet al Fortoldning efter Bærdiansættelse, hvilken ikke i den Grad er forsvunden i andre Lande, og om man ikke i al Fald burde søge ved Værdernes yderligere Classification noget mere at lempe Tollden efter Værdernes Værdi, saa har det dog været mig paafaldende, at hiin Ufuldkommenhed ved Fortoldning efter Vægt, Maal o. s. v. bliver saa aldeles upaaagtet i de Domme over Beskatningsvæsenet, som komme for Lyset. I Særdeleshed er det mærkeligt, hvorledes de, der forkastede Consumtionen, fordi den formeentlig saldt nok saa stærkt paa de Uformuendes Nødvendigheder, som paa den bemidlede Classes Behageligheder og Nydelse, (hvad der dog langt fra ikke var fuld Sandhed), ja selv de, der anbefale en stigende Indtægtsstat som den, der bedst tilfredsstiller Retfærdigheden, finde ingen Betænkelighed ved at de finere Klædningsstykker, de kostbarere Vine og Spirituosa, og de mange andre Artikler, som tjene til den Velhavendes Bequemmelighed og Behagelighed, ere forholdsmæssig meget lavere beskattede end de tilsvarende Artikler af ringere Værd, hvormed den Uformuende maa hjælpe sig. Man kan vel sige om dem at „de sie Nyggen af, men nedsluge Kamelen“. Dog det vilde føre mig meget for langt, om jeg her vilde gaae ind i de mange hermed beslagte Inconsequenter og Censidigheder, tildeels knyttede til skjæve Beregninger, hvorpaa man idelig støder i de offentlige Uttrininger over Afgiftsvæsenet. Hvad der har ført mig ind paa dette Emne var, at jeg i den Tver, hvormed Stænderne i 1846 holdt paa en meget høi Beskyttelsestold for uldne Fabrikata, fandt særdeles Bestyrkelse for hvad jeg, som et Leed i min Retfærdiggjørelse af den i 1838 foregaaede Reform i Danmarks og Hertugdømmernes Toldvæsen, havde anført om at det til den Tid aldeles ikke var gjørligt at komme tilbage fra

de høie Toldsatfer, der i Danmark vare paabudne til Beskyttelse for visse Fabrikata.

Allerede af de foranførte Grunde vilde det have været et ufornuftigt Foretagende, om Regjeringen ved de ny Toldlove, hvortil den i 1835 og 1836 forelagde Udkast, vilde have søgt strax eller inden en ganske kort Tid at indføre fuldstændig Toldlighed mellem Danmark og Hertugdømmerne og i Forbindelse dermed ophæve Toldgrænsen. Men naar man overveier Sagen fra dens øvrige Sider, vil det blive end mere indlysende, at Regjeringen ikke kunde gribe Sagen anderledes an end den gjorde.

Det var i sig selv en vanskelig Opgave at faae de mange i Hertugdømmerne hjemlede Toldfriheder hævede. Hvad den Frihed angaaer, som tilkom de adelige Godsers Besiddere, saa hvilede den paa gamle Privilegier, der altid vare erkjendte; navnlig ogsaa efterat Kongen ved Forordningen af 15de December 1802 og Resolution af 17de s. M. havde forkastet Ridderkabets Indsigelser mod de adelige Hovedgaardsjorders Beskatning*).

*) Forskjellen turde allerede forklares deraf, at den Ret, som Ridderkabet i 1802 vilde indtale, egentlig ikke var en Skattefrihed, men en Selvbefatning, hvilken forfatningsmæssige Ret antoges at være bortfaldet ved Forfatningens Undergang, ligesom det og meentes, at denne Ret var opgivet ved det der paa den ufuldstændige Landdag af 1712 var foregaaet mellem de tvende regjerende Fyrster og Ridderkabet (see oven S. 199); medens Toldfriheden mere betragtedes som en privat Rettighed, der ikke stod i Forbindelse med Forfatningen, ligesom den aldeles ikke kunde berøres ved Landdags-Forhandlingerne af 1712. Men der var og en anden vigtig Forskjel. Da Forordningen af 15de December 1802 underkastede de klosterlige og adelige Hovedgaardsjorder samme Beskatning som andre, saa beholdt dog deres Besiddere den Fordeel aldeles ubeskaaren, som deres Frihed for den ordinaire Contribution førte med sig; det var kun med Hensyn til fremtidige Skattepaalæg, at hine Jorder bleve lige Vilkaar med andre ubergivne (see oven S. 150—151). For at man ikke ved Toldfrihedens

Endnu stærkere begrundet synes den Toldfrihed at have været, som visse Distrikter havde tilkjøbt sig. Og om end de Friheder, der vare tilstaaede adskillige Classer af Embedsmænd og Embedscorporationer, vare mindre bindende, saa kunde de dog ikke uden Bederlag retfærdigen fratages de til den Tid Ansatte. Bistnok var hiin Frihed i sin Natur saa stridende mod sunde Grundsætninger, at Staten ei kunde være pligtig til at vedligeholde den; men der maatte dog gives de Bedkommende Erstatning for det Tab, som dens Ophævelse medførte, og der havde ingen sikker Maalestof for denne Erstatning. Det var derfor ikke uden Grund at Regjeringen, saalænge der ikke var noget Organ, gennem hvilket Landets Mening derom kunde erfares, ikke indlod sig paa at søge hine Friheder ophævede. Forsaavidt den vilde have gaaet Underhandlingens Vej, vilde sandsynligviis de Bedkommende have spændt Buen for høit; at lade Godtgjørelsen beroe paa Dom eller Taxation, vilde heller ikke have været lidet betænkeligt; men uden videre at paabyde Frihedens Ophævelse mod en Erstatningssum, som Loven paa Slump fastsatte, vilde have havt et Bræg af Vilkaarlighed, som Regjeringen skyede og burde skye. Derimod var nu, da Kongen havde kaldet sit Folk til raadgivende Medvirkning, Ophævelsen af hine Friheder, der, som meldt, var den første Betingelse for et tilforladeligt Toldopsyn, og for Løsningen af de Baand, der hvilede paa Samfærsele mellem de under Kongens Scepter forenede Lande,

Ophævelse skulde gaae de Privilegerede nærmere end ved hiin Leilighed, maatte der altsaa i al Fald gives Erstatning for det, Friheden hidtil havde været værd. Dette var og det, som i 1838 blev gennemført; men foruden at man i en tidligere Tid allerede der ved har fundet Betænkeligheder, hvortil der og navnlig med Hensyn til de Landsskaber, der havde kjøbt deres Toldfrihed (og det var dog uden Tvivl den Classe af Toldfrie, der fremkaldte de værste Misbrug), var ikke liden Anledning, saa vilde og Erstatningens Bestemmelse være forbunden med en Vilkaarlighed og Ustikkerhed, som man frygtelede.

der iøvrigt mere og mere nærmede sig til en Statseenhed, en af de værdigste Opgaver for denne nye Institution, hvori Regjeringen og Folket den Tid saae en Vei til en heldig Udførelse af de indgribende Reformer, hvortil Lovgivningen, og det Hertugdømmernes langt mere end Danmarks, i adskillige Grene kunde trænge. Det maatte vistnok forudsæes, at der vilde møde en betydende Modstand, deels fra Ridderstabet, hvis Klager over Krænkelse af Sammes formeentlige Selvbeskatningsrettingen lunde vare forstummede, deels fra dem, der med P. H. Lorenzen*) sværmede for Ridderstabet som „Landsprivilegiernes troe Depositariet“, om hvem det igjen burde sig Folket at værne, deels fra de Distrikters Side, hvis Toldprivilegier det ogsaa gjaldt, deels fra det vist ikke ringe Antal Statsborgere, som ikke bevægedes ved slige særlige Hensyn men af almindelige Grunde frygtede for Følgerne af Lovgivningens Indgriben i erhvervede Rettigheder. Men paa den anden Side var der dog et ret godt Haab om, at ikke faa, selv af dem, om hvis Privilegier der var Tale, vilde ved Overveielse af alle Sagens forskjellige Sider komme til den Erkjendelse, at bemeldte Privilegiers Ophævelse var saa nødvendig, at deres Besiddere burde finde sig deri, imod en saadan Erstatning, som Forholdets Natur tilstedte, og endnu mere kunde man vente at denne Mening vilde finde Tilhængere blandt Forsamlingernes øvrige Medlemmer. Det var vel ikke at haabe, at den vilde faae Fleerheden for sig i begge Stænderforsamlinger, og dette naaedes ikke heller; men det Udsald Sagen fik i Stænderne satte dog, som allerede forklaret oven S. 258—259, Regjeringen i Stand til at gennemføre sin Hensigt og det saaledes, at den, efterat den ved den under 1ste Mai 1838 udstedte Forordning, der i foranførte Henseende gik imod de holfsteenske men nogenlunde stemte med de slesvigiske Stænders Fleerhed, havde paa-

*) See den Slesvigiske Stændertidende for 1836 S. 1323—1324, jernfør mit Skrift: „for den danske Stats Dyrettholdelse i dens Heelhed“ S. 39.

budt Privilegiernes Ophævelse mod Erstatning, men uden at have fastsat noget om Maaden, hvorpaa den skulde bestemmes, fik hele den vanskelige Sag jevnet ved mindelig Overenskomst. Den saaledes iværksatte Ophævelse af Toldfriheden i Forbindelse med den hensigtsmæssigere Indretning af Toldopsynet, som nu var blevet mulig, førte strax til en meget betydelig Forsælgelse i Toldindtægterne. Ogsaa tabte sig nu den Frygt for Indsmuglinger i det Store paa Statens Sydgrænse, der havde bevæget de danske Stænder til at ængstes for et friere Samkvem med Hertugdømmerne. Dette heldbringende Udfald vilde paa ingen Maade have været opnaaet, hvis Regjeringen vilde have sat betydelige Toldforhøielser i Forbindelse med Privilegiernes Ophævelse. I saa Fald vilde den foreslaaede Lov, der da havde ført til forøgede Byrder for Alle, have fundet en saadan almindelig og levende Modstand, at der ei kunde have været tænkt paa at sætte den igjennem. Naar den samme Lov, der erklærede Toldforholdene for ophævede imod Erstatning, havde i det Hele forhøiet Toldsatserne, maatte det og have foranlediget større Erstatningsfordringer.

Men der var heller ingen retfærdig eller rimelig Anledning til almindelige Toldforhøielser i Hertugdømmerne, da det ikke kunde nægtes, at de ydede deres forholdsmaæssige Bidrag til den fælles Stats Udgifter*). Efter det Foransførte var

*) See „For den danske Stats Dyreholdelse i dens Heelhed“ S. 284—285, hvor man finder Forholdet mellem Danmarks og Hertugdømmernes Indtægter opgjort baade med Hensyn til Ansættelserne i det i 1841 udarbejdede, efter de foregaaende Aars Indtægter beregnede Normal-Reglement, og med Hensyn til de Resultater, som de nærmest paaafgørende Aar havde fremviist. Det sees deraf, at Hertugdømmernes Bidrag, efter begge Beregningsmaader, bliver meget antageligt, men efter den første dog rigeligere end efter den sidste, og det er i den Henseende bemærket, hvorledes der i de senere Aar havde fundet en raskere Fremgang Sted baade i Velstand og i Befolkning i Danmark, end i Hertugdømmerne, hvorved Forholdet af de indirecte Afgifters Beløb havde stillet sig noget anderledes end forhen. Imidlertid stod Hertugdømmernes Bidrag

det vistnok meget rigtigt, at Regjeringen ligesaa lidet i den nye Toldlov for Hertugdømmerne, hvortil den forelagde disses Stænder Udkast, som i det samtidige dermed forelagte Udkast for Danmark, gjorde sig til Opgave at skaffe Statsindtægterne en Tilvært ved Toldafgifternes Forhøielse, men kun søgte at udbringe det hidtilværende Beløb ved en billigere, for Handel og Industri tjenligere, og Afgifternes Er læggelse mere betryggende Fordeling. Dette, der blev udtalt af de kongelige Commissarier, blev og af Stænderne fastholdt ved alle deres Forslag deels til visse Satsers Formindstfelse, deels til den deraf flydende Afgangs Dækning ved Forhøielse af andre. Finantserne havde vel den Tid ikke endnu

endnu i et større Forhold til Danmarks efter den Finantsoverføgt, der fort før end Stændernes første Sammentræden blev kundgjort i Collegialtidenden for 1835 S. 629—633, stærste deels beregnet efter Middeltallet for de 5 Aar 1831—1835. Herefter var Hertugdømmernes Bidrag endog en Deel over $\frac{2}{3}$ mod Danmarks, altsaa ikke lidet over det, der svarede til Folkemængden, og paa lignende Maade forholdt det sig efter de i de senere Aargange af Collegialtidenden meddeelte Overføgter over de virkelige Indtægter saavel i 1835 som i de nærmest følgende Aar. Det vilde være en utidig Bidtløstighed, om jeg her vilde gaae ind paa alle de Undersøgelser og Oplysninger, der kunne tjene til Forklaring af disse Forhold, der for den, der ei er trængt ret ind i samme, turde være temmelig paaafaldende. Kun den Bemærkning skal jeg gjøre, at en Hovedsag, hvorfor Indtægterne af Hertugdømmerne i hine ældre Aar træde frem som forholdsmeessig høiere end i de senere, er at der da i de danske Landstatters Beløb førtes til Afgang 820,000 Rbd., som den Tid maatte afgives til Dækning af det Seddelbeløb, som Nationalbanken i 1818 overtog, men at denne Sum i Følge den i 1838 med Banken truffne Overenskomst siden blev indfranset til 328,000 Rbd. Herved maa jeg tillige henvise til fornavnte Skrift S. 329—331, hvor det findes antydet, hvorledes der i disse forskjellige Summer, som Landdistrikterne i Danmark deels have afgivet, deels fremtidig have at afgive udenfor det, der er opført blandt Skatterne, i det Hele indholdes et passende Vedetlag for det Hertugdømmerne ellers vilde have udredet for meget ved den paa Samme lagte Andeel af Bankens Byrder.

opnaaet en aldeles tilfredsstillende Tilstand, men denne var dog ingenlunde saa uheldig, som alle fire Stændersforsamlinger ved Forelæggelsen af ovenmeldte Oversigt opfattede samme. Det viste sig ved den senere Opgjørelse af de virkelige Indtægter og Udgifter i 1835, at de endog havde givet et ikke ubetydeligt Kasse-Overskud, istedetfor den i hiin Udsigt beregnede Underbalance (Coll. Tid. f. 1837 Nr. 55), og skjøndt der, efter hvad der findes forklaret i den senere Opgjørelse for 1836 (Coll. Tid. for 1838 Nr. 28), i hiint Aar desuagtet antoges at have været en Finantsunderbalance, saa var dette dog grundet i den Forudsætning, at de 820,000 Rbd. (henimod det firdobbelte af hiin Underbalance), som Staten den Tid i en Række af Aar skulde afgive til Nationalbanken til Løsningen af dennes Sedler, blev regnet til Aarets Udgifter, uden Hensyn til deres Egenkab som Gjældsafdrag. I de sidste Aar af Frederik den Sjettes Regjering forbedrede Ballancen sig Aar for Aar; allerede i 1837 viste der sig, uagtet de 820,000 Rbd. med deres fulde Beløb endnu vedbleve at regnes til Aarets Udgifter, et betyvende Finantsoverskud (see Coll. Tid. f. 1839 Nr. 12); og saavel i denne Konges sidste Aar, som i Christian den Ottendes hele Regjeringstid, gik Finantserne mere og mere frem. Finantsstilstanden var saaledes allerede, da hine Toldlove fattes under Omhandling, paa en god Vei, hvortil Regjeringen ikke uden Tvivl turde sætte Haab, uagtet den ingenlunde turde vente en saa heldig Fremgang, som Tiderne siden bragte med sig. Men selv under ringere Udsigter maatte Regjeringen erkjende, at den ikke, uden indlysende Nødvendighed, burde forsøge de paa Undersaatterne hvilende Afgiftsbyrder, hvilke, uagtet de Lettelser, som den efter den lange Krigs Ophør efterhaanden havde tilstaaet, endnu vare temmelig høie, men at den bedre Finantsstilstand burde tilveiebringes deels ved Besparelser, deels ved den Tilvært i de indirecte Afgifters Beløb, som lod sig vente af Velstandens og Erhvervets Udvikling, hvortil glædelige Spor allerede begyndte at vise sig, men som dog i flere af sine Hovedretninger

ikke var kommet videre, end at man jo maatte være bange for at bebyrde den med forøgede Skatter.

Hvad Stænderne angaaer, da var der Intet, som de med større Styrke og Gendrægtighed udtalte, end at Folket ei kunde taale nye eller forhøiede Afgifter, men derimod trængte til Lettelse i disse, og at Besparelser vare det eneste Middel, hvorved Finantserne, hvis Tilstand de fandt langt mere foruroligende end den i Grunden var, kunde ophjælpes. Hvad de i saa Henseende med stor Kraft og Dygtighed udtalte, fandt almindelig Gjenklang overalt i Landet, ligesom det ikke kan miskjendes, at det, efter hvad der da forelaae, var i det Væsentlige berettiget.

Foruden at nu alt det Anførte viser, at der til hiin Tid ikke var at tænke paa en gennemgribende Forhøielse af Toldsatserne, saa lidet i Hertugdømmerne, som i Danmark, vare der og andre Grunde, som for Dieblicket vilde gjøre en indbyrdes Toldlighed aldeles utilraadelig. Det er (S. 408) bemærket, hvor stærkt navnlig Østernes Stænderforsamling yttrede, at den Beskyttelse, som nogle vigtige Industrigrene nøde ved høi Told, ikke uden efter en meget lang Forberedelse kunde undværes. Men omvendt at indføre disse høie Toldsatser i Hertugdømmerne, hvor man ikke havde kjendt et saa udstrakt Beskyttelsessystem, vilde saa meget mere have været en Urimelighed, som man ogsaa her var enig om, at de i sig vare uhensigtsmæssige og efterhaanden burde nedsættes. De vilde og, baade paa Grund af Hertugdømmernes Beliggenhed og fordi de vare uvante, selv efter Toldprivilegiernes Ophævelse og den bedre Indretning af Toldvæsenet, som fulgte derpaa, endnu vanskeligere have ladet sig overholde der end her. Der vilde og heri have været saa meget større Uretfærdighed, som den Beskyttelse, der havde været givet til Fordeel for danske Fabriker, tildeels og for privilegerede Handelsindretninger i Kjøbenhavn, ingenlunde havde været til Fordeel for de sælles Finantser, men disse tværtimod, navnlig i den ældre Tid, da Beskyttelsen blev ydet ved Indførselsforbud, havde

været Statskassen til et høist betydeligt Tab*). For en Deel havde endog deslige beskyttende Forholdsregler ogsaa umiddelbart været Hertugdømmerne til Byrde. Endnu da Stænderne første Gang bleve samlede, var deraf tilbage den høie Told paa Thee, der kom til Kongens Lande ad anden Vej end med det asiatiske Compagnies Skibe, hvilken høie Told dog blev nedsat da de nye Toldanordninger traadte i Kraft, idet Statskassen havde paataget sig at holde Compagniet skadesløst for det Tab, det kunde lide ved at denne Nedsættelse traadte i Kraft inden 1ste Mai 1843, hvormed dets Rettigheder ophørte (Kgl. Resol. af 27de Octbr. 1837**). Lidet længere vedbleve endda de Indskrænkninger, der i Overensstemmelse med de under 16de Juni 1797, dels for Kongerigerne, dels for Hertugdømmerne udfomne Forordninger***) hvilede paa den ostindiske Handel, hvoriblandt at alle med kongelige Undersaatters Skibe indbragte Varer fra Ostindien skulde losses i Kjøbenhavn og der forhandles ved Auction, hvilket først blev ophævet ved Placat for Danmark og Patent for Hertugdømmerne af 22de Marts 1844****)

Som bemærket vilde, foruden ubetinget Lighed i Toldsatser, ogsaa en lige Afgift paa Brændeviins Tilvirkning have været en aldeles nødvendig Betingelse for at lade Toldgrænsen mellem Danmark og Hertugdømmerne falde. Denne Af-

*) See oven S. 77—78.

***) See Ny Coll. Tid. for 1842 S. 450.

****) Forordningen for Hertugdømmerne findes i den chronologiske Samling for 1802 Anhang S. 185 ff.

*****) See Ny Coll. Tid. for 1844 S. 401—405 og de der anførte Steder af de forskjellige Stænder-Tidender. De fleste og vigtigste af de ældre Indførselsforbud, der senere vare forandrede til høi Indførselstold, vare dog indskræbte til Danmark og vedkom hverken Norge eller Hertugdømmerne (see oven S. 80). Ogsaa det i den seneste Tid til Beskyttelse for den danske Papirfabrikation udgivne Udførselsforbud mod Klude var indskræbket til Danmark, men gjaaldt som Folge deraf og Udførslerne til Hertugdømmerne (Bl. 26de Januar 1825).

gift har vist nok sine meget anbefalende Sider, og det var alt for længe siden af indsigtfulde Mænd i Hertugdømmerne yttret, at den, mod Ophævelse eller Nedsættelse af andre mere trykkende Afgifter, endog kunde være ønskelig. I den første slesvigiske Stænderforsamling fremkom og et Medlem af Gods-eierklassen med Forslag om en Brændeviinsafgifs Indførelse imod Tallotteriets og Skopskattens Affkæffelse*), og skjøndt det ved en Stemmesfeerhed, hvis Tal ei er angivet i Stændertidenden, blev besluttet, ikke i den Anledning at nedsætte en Committee, saa var Sagen dog ei uden Understøttelse, og den Stemmesfeerhed, hvormed den blev forkastet, synes efter den Naade, hvorpaa den er betegnet, sammenlignet med den der sædvanlige Udtryksmaade, ikke at have været meget betydelig. Men der var dog aldeles ingen Udset til at en Brændeviinsafgift, og det i en saadan bestemt Skikkelse som et Lovudkast maatte have havt, kunde have fundet en nogenlunde tilstrækkelig Stemning for sig. Man var den Tid ingenlunde her i Danmark paa det Nene om den, saavel for denne Industriegreen, som i de mange rettlige og statsoeconomiske Hensyn, som derved frembyde sig, tjenligste Ordning af Brændeviinsvæsnet og dets Beskatning. Forordningen af 1ste Februar 1797 havde vel opgivet den ældre Regel, hvorefter enhver Kjøbstadindvaaner var berettiget til at brænde Brændeviin, mod at erlægge de anordnede Formalingsafgifter; en Ret, hvoraf der gjordes et udstrakt Brug. Ikke længe efter begyndte Regjeringen at fordrø en vis Størrelse og Indretning af Kedsfaberue som Betingelse for det særlige Borgerkskab, hvoraf Berettigelse til Brændeviinsdrift nu var blevet betinget. Nogle Aar senere blev Afgiften, der forhen udelukkende hvilede paa det Materiale, der behandlede, for en Deel lagt paa Kedsfaberue. Men i alt dette indeholdtes dog kun en svag Spire til den bedre Tingenes Orden, der siden mere og mere uddannede sig. I 1824 blev der ved kongelig Befaling af 13de November an-

*) Slesvigiske Stændertidende for 1836 S. 403—410.

ordnet en talrig Commission til at undersøge, hvorvidt det kunde være tilrødeligt, at Landbrænderier bleve tilstede imod en passende Rødfkabsafgift; men Hensigten hermed var dog nærmest kun den, at standse de Smugbrænderier, som i de for Kornaffætningen saa ugunstige Aar fra 1820 af vare blevne endnu hyppigere i visse Egne af Jylland end de allerede forhen havde været. De enkelte Forslagspunkter, der efter den kongelige Befaling skulde sættes under Overveelse, vare og alene beregnede paa at afhjælpe dette locale Onde. Man vilde, om de vare blevne til Love, neppe have bragt Sagen i en for den omhandlede Industrigreen eller for Statskassen ønskelig Forfatning. Efter mange Overveelser, deels i den befalede Commission, deels i vedkommende Regjeringscollegier og Statsraadet*), blev det og erkjendt, at man for at naae hiint Formaal maatte gaae en ganske anden Vej, nemlig blot give Udsigt til at erholde særlige Bevillinger under visse særdeles Betingelser. Herom blev der under 19de August 1835 givet en kongelig Resolution, der blev bragt til offentlig Kundskab. Men, ligesom denne Resolution kun havde samme indskrænkede Formaal, som ovenmeldte Commissarial-Befaling, saaledes blev den længe uden Anvendelse, deels fordi der i Anledning af Samme viste sig en temmelig almindelig Forstemning, der ogsaa udtalte sig i de kort Tid efter sammentraadte Provindsialstænder, deels fordi der i de Egne, hvori det til Smugbrænderiers Affkaffelse havde været ønskeligt, manglede Lyst og Mod til saadanne Anlæg, og det uagtet den i Reskriptet bestemte Afgift under en taalelig god Drift ingenlunde vilde have holdt Ligevægt mod de Afgifter, Rjøbstadbrænderierne efter en anden Maalestok havde at udrede. Først i 1840 blev der gjort en liden Begyndelse med slike Bevillinger, og imidlertid var det allerede fundet fornødent ved Resolution af 26de Februar 1838 at forhøje den ved Resolutionen af 1835 fastsatte

*) Ogsaa jeg kom til, som Generalprocureur, paa Finansministerens Begjæring, at afgive Betænkning over Sagen.

Afgift; dog tildeels med Undtagelse for Jylland indtil 1ste Mai 1843. Ved kongelig Resolution af 1ste Marts 1843 (Placat af 4de s. M.) blev, under Betingelse af visse Indretninger i Brænderiet, yderligere Skjærpelse gjort i Afgiftsreglerne for Landbrænderierne, for at bedre Ligevægt mellem deres og Kjøbstadbrænderiernes Vilkaar kunde tilveiebringes; ligesom der og senere flere Gange skete Forandring i Betingelserne for Landbrænderierne. Ogsaa med Hensyn til Afgifterne for Kjøbstadbrænderierne, skete der saavel ved den i de første Stændersforsamlinger forhandlede Forordning af 22de November 1837, som siden, Forandringer. Alt dette vidner vistnok om Regjeringens uafbrudte Omhu for at give denne baade for Statsindtægterne og i andre Henseender vigtige Sag en fuldkommen Ordning, men det viser tillige, at den ikke var kommet til en sikker Erkjendelse om, hvorledes Sagen rettelig var at ordne.

Endnu større Usikkerhed var der i den offentlige Mening om hiint Anliggende. Den Udsette, der i 1835 blev givet til bevilgede Brænderier paa Landet, foruroligede Kjøbstæderne uden at oppække nogen Tilfredshed paa Landet. I Stiftstifterne udtalte Stænderne sig med stor Stemmesleerhed for at Brænderieræringen fremdeles skulde blive Kjøbstæderne forbeholden, og at der saaledes ikke for Dernes Bedkommende skulde gjøres Bruug af Resolutionen. I Jylland var der derimod en udbredt Stemning for en anden og større Frihed for Landbrænderier, end den Resolutionen af 1835 havde villet give, tildeels endog for en ganske almindelig Frihed, og det selv om den Indtægt, Staten derved vilde tabe, maatte dækkes ved et Paabud paa Hartkornet, noget som man ellers i saa høi Grad fryede. Men om de nærmere Betingelser for denne Frihed vare saavel i hine første, som i de nærmest paafølgende Stændersforsamlinger, Meningerne saa deelte, at det ei kunde komme til nogen Petition. Af alt dette er det klart, at Sagen om Brænderiers Indretning og Beskaffning til den Tid da den nye Toldlov for Hertugdømmerne forelagdes, ingenlunde var kommet til en saadan Modenhed i Danmark, at man der fandt

noget for sig der kunde bruges som Grundlag for Sagens Ordning i Hertugdømmerne. Det vilde saaledes have været hvist uklogt, om Regjeringen havde villet gjøre den, navnlig med Hensyn til Privilegiernes Ophævelse allerede noksom vanskelige Toldsag, endnu vanskeligere ved at sætte den i Forbindelse med et Forslag til en Brændeviinsbeskatning, et Anliggende, der og med Hensyn til de bestaaende, tildeels megen Tvivl og Meningsulighed underkastede Berettigelse, havde sine særdeles Vanskeligheder i Hertugdømmerne. Men selv om man var kommet aldeles paa det Nene om en Lov, der paa den hensigtsmæssigste Maade ordnede Berettigelserne til at brænde Brændeviin, saavel som de Afgifter, der skulde svares af denne Drift, saa var der dog endnu den Knude tilbage, nogenlunde at betrygge Afgifternes rigtige Erlæggelse. Det stod sig den Tid endnu meget misligt hermed i Jylland, hvor Indskrænkningen og Afgiften dog var saa gammel. Baade hvad oven er anført om de Skridt, Regjeringen gjorde for at faae lovlige Brænderier indførte paa Landet, og hvad der i den Anledning foregik i Stænderne, saavel som de Efterretninger vi have om Brændeviinsafgiftens Beløb, vidner om den store Udstrækning, hvori Brændeviinsbrænden i flere Egne af Jylland drevs i Smug. Adskillige Aarsager virkede dog i de følgende Aar en al Forventning overstigende Aftagen af denne Afgiftsbesvigelse. Imidlertid blev det endnu 1845 anset for nødvent at indføre en betydelig Skjærpelse i de indgribende og med sær ubehagelige inquisitoriske Forholdsregler forbundne Forbud mod Besiddelse af til Brændeviinsdrift brugelige Redskaber, hvormed det almindelige Forbud mod Brænderier paa Landet allerede forlængst var omgjærdet (Forordningen 14de Mai 1845). Dersom det ellers endog havde været gjorligt, i Forbindelse med den nye Toldlov for Hertugdømmerne, at have indført en Afgift sammesteds paa Brændeviins Tilvirkning, saa vilde man dog paa ingen Maade have været istand til nogenlunde at betrygge samme mod Besvigelse, og uden det vilde det være blevet til Skade baade for Statskassen og for

Brænderierne i Danmark, om dette var blevet aabnet for afgiftsfri Indførelse af Brændeviin fra Hertugdømmerne.

Det vilde saaledes fra mange Sider have været en stor Forfeerthed, om Lovgiveren i 1835 og 1836 havde gjort sig til Opgave for Diebliffet at frembringe en Toldæenhed imellem Danmark og Hertugdømmerne. Der var derimod baade Klogskab og Kraft i det Stridt henimod dette Mål, hvortil han indskrænkede sig, og som han, trods al Modstand, heldig førte igjennem. Der bleve iøvrigt adskillige Toldforskjeller tilbage, der ikke kunde hidledes fra det Bemyttelsesystem, som man ei vilde opgive i Danmark og fornuftigviis ei kunde tænke paa at udvide til Hertugdømmerne. Men ogsaa disse Forskjeller vare byggede paa Grunde, som man ikke kan nægte Betydning, om det end med Hensyn til enkelte Toldsatser kan være en Deel Tvivl underkastet, om man aldeles har truffet det Rette. Nogle af de Artikler, der bleve ansatte til forskjellig Told, navnlig Siltetøier, vare af saa lidet Omfang i Forhold til Værdien, at en Told, som lod sig overholde i Danmark, efter Holsteens Grændse- og Rabotforhold, vilde indeholde saa stor Fristelse til Indsmugling, at Statens Indtægter let kunde blive ringere ved den høiere end ved den lavere Told. Hvad de øvrige Gjenstande angaaer, som rigtignok indbefatte nogle af de meest betydende Forbrugsartikler, nemlig Spirituosa og Vine samt Kaffe, saa udgjorde den i Danmark til den Tid gjældende Told for disse en hvicre Procent end den, som den nye Toldforordning i Almindelighed lagde til Grund (10 Procent). Den blev vel for en stor Deel af disse Varer ogsaa noget nedsat i Danmark, men her i Riget at gaae saa dybt ned, som den vedtagne almindelige Regel medførte, vilde have ført til et Tab for Finantserne, som disse ikke kunde have taalt, medens man ikke kunde have nogen Frygt for, at de valgte Toldsatser her kunde foranledige betydelige Besvigelser. Den danske Tolds Størrelse for Spirituosa og Vine var desuden for en stor Deel begrundet i den paabudne høie Afgift paa Tilvirkning af Brændeviin, der ellers vilde komme i et ufordeelagtigt Priisforhold til de fremmede

Drifkevarer, der i det Hele have større Værd*). I Hertugdømmerne vare Forholdene i alle fornævnte Henseender en Deel anderledes, og hertil kom, at Tolden for hine Varer ikke kunde sættes høiere, end det skete, naar Beregningen skulde udbringe det Resultat, at Afgifternes Beløb i deres Hæelhed under den nye og bedre Fordeling kun skulde udgjøre det Samme som hidtil, medens i Danmark denne Grundsætning vilde være blevet forstyrret, saafremt der var blevet tilstaaet større Nedsættelse i den hidtil paa bemeldte Varer her i Riget hvilende Told, end den der indeholdtes i Udkastet.

Vi komme nu til den Deel af den ved Forordningen af 1ste Mai 1838 gennemførte Toldreform, som man i de senere Tider har villet fremstille som en uhyrt Begunstigelse for Hertugdømmerne til Skade for Danmark; den gjensidige frie Indførelse af hinandens Frembringelser (see oven S. 405—406). Man har vel neppe noget imod denne Gjensidighed, forsaavidt den medførte, at Hertugdømmernes raae Produkter kunde indgaae frit i Danmark mod Erlæggelse af Consumption, naar de indførtes til consumptionspligtige Steder, ligesom man og synes at finde sig i at dette ogsaa gjaldt om deraf tilberedte Varer med Undtagelse af Brændeviin, Ol og Eddike, der havde at erlægge Indførselsconsumtion, om de end indførtes i consumptionsfrie Stæder, navnlig paa Landet. Men derimod besværer man sig bitterlig over den toldfrie Indførsel, der med en temporair Undtagelse med Hensyn til raffinerede Sukkere, blev indrømmet alle i Hertugdømmernes toldpligtige Stæder tilvirkede Manufactur-, Fabrik- og Handelsvarer, naar det behørig godtgjordes, at de der vare tilvirkede, istedetfor at der efter Forordningen af 1ste Februar 1797 § 4 Lit. b skulde i saa-

*) Den betydelige Nedsættelse, der ved Lov af 1ste Febr. 1851 blev tilstaaet paa Vine og fremmede Spirituosa, turde ogsaa i foransførte Henseender have sine Betænkeligheder (See Landskthingstidenden for 1850 2den Sæssion S. 2325—2326). Den særdeles mærkelige Anledning til denne uventede Afgifts-nedsættelse kan læses i Folke-thingstidenden for samme Sæssion S. 830—831.

danne Tilfælde erlægges halv Told (Forordning for Danmark §§ 18 og 19, for Hertugdømmerne §§ 6 og 7). De danske Stænderforsamlinger yttrede ogsaa i sin Tid Betænkkeligheder herved, men disse vare hentede fra de Tilstande, som bleve afløste ved den nye Toldlovgivning. For det første blev den forrige utilstrækkelige Toldcontrol tilbørlig styrket ved Privilegiernes Ophævelse og den hele nye Indretning, der inden Forordningen traadte i Kraft blev givet Toldopsynet, og hvis Paalidelighed Toldindtagternes Tilvært bekræftede, dernæst var Tolden paa de raae Materialier, som tilførtes fra Udlandet, nu sat fuldkommen lige ved begge Toldforordninger. Ligeledes blev paa en enkelt Undtagelse nær, men som netop var til Fordeel for den danske Fabrikation, intet Udførselsforbud tilbage, ei heller nogen Forskjel i den Udførselstold, som blev vedligeholdt, hvorved de indenlandske Materialiers Priis kunde nedstemmes i den ene Statsdeel fremfor i den anden. Det kunde saaledes ikke bestaae med retfærdig Gjensidighed, om, medens alle danske Industriefrembringelser frit kunde indføres i Hertugdømmerne, disse ikke uden imod Told skulde have kunnet indføres i Danmark*). Med en saadan Ulighed kunde Regjeringen end ikke anstændigen eller med anden Udsigt end en eenstemmig levende Modstand have bragt den paatænkte Reform i Toldlovgivningen for Hertugdømmernes Stænder. Der er vel med Hensyn til den fordeedragtige Affætning til Danmark, som denne Gjensidighed aabnede en Green af Hertugdømmernes Industri, udtalt den mærkelige Dom, at der opstod et Forhold, som ikke existerede noget andet Sted i Europa, men som alene kunde finde sin Mage i de Forhold, hvori de europæiske Stater som oftest have stillet sig til deres Colonier**). Men om end det, man lærer om Gjensidighedens overveiende Fordeedragtighed for Hertugdømmerne, var bedre begrundet end det, efter hvad der i det Følgende skal

*) See Coll. Lit. f. 1838, S. 753, Note.

**) Følethings Tidenden for Rigsdagens 2den Session i 1850, S. 38.

blive oplyst, var, saa vilde det dog være ubeføiet deri at finde noget, som kunde retfærdiggjøre den foranstorte Sammenligning med Coloniers Behandling. Derimod vilde en saadan, men i en ganske omvendt Retning, med god Føie kunne have været anbragt, saafremt den ældre under de daværende Tidsforhold ret vel begrundede Forskiel havde været overført til den nye Toldlov, der netop forandrede alt hvorfra den maatte hente sin Berettigelse.

Det kan imidlertid, som vi snart ville faae at see, kun fra et meget indskrænket statsoeconomisk Standpunkt, og med Overseelse af flere klare Kjendsgjerninger, antages at have sin Rigtighed med den store Skade, som Gjensidigheden medførte for Danmark, fordi Hertugdømmerne havde flere Industrivarer at føre hertil, end vi kunde bringe dem. Om end saa var, da kunde dette dog ikke hidledes fra nogen som helst Lovbegunstigelse, som Hertugdømmerne nøde enten i Afgiftsvæsnet eller i andre Betingelser for Virksomhedens Udvikling. Vilde man sige, at den Consumtionsafgift, som de danske Kjøbstæder vare underkastede, maatte gjøre Arbeidet sammesteds kostbarere, saa maa det erindres, at man omvendt i Hertugdømmet Slesvig og i den altid kongelige Andeel af Holstæen havde Kopfskatten ($1\frac{2}{3}$ Rbd. for hvert Menneske over 12 Aar i Kjøbstæderne og over 16 Aar paa Landet*), hvilken Skat, om den end udgjorde noget mindre for hvert Hoved end Kjøbstadconsumtionen, saa igjen hvilede ikke blot paa Kjøbstæderne, men ogsaa paa Landdistrikterne, hvor den arbejdende Klasse i Danmark ingen directe Afgift har at betale til Staten. For ikke at forbigaae Noget, som i hiin Retning kunde lade sig anføre, maa dog endnu bemærkes, at blandt Arbeidsklassens Forbrugsartikler blev Kaffe i Hertugdømmerne en ringere Afgift undergivet end i Danmark (nemlig kun 2 Skilling for Pundet, medens den her var 3 Skilling) og at det her

*) See oven S. 57, der viser, at denne Forskiel først ved en Forordning af 1823 blev indført i Hertugdømmerne.

høit beskattede Brændeviin der saa godt som ingen Afgift bar. Men den Indfyndelse, som saadan Afgiftsferstiel kan faae paa Industrianlægs Beføstelighed, er dog kun ubetydelig mod den, som andre Stedforhold kunne føre med sig, hvoriblandt og Communeafgifterne, hvilke i Almindelighed vare høiere i Hertugdømmerne end i Danmark. Man seer og, at en stor Deel Industrianlæg have havt nok saa god Fremgang i Kjøbstæderne som paa Landet, og navnlig i Hovedstaden, hvor dog baade Consumtionen og Brændeviinsafgiften saavel som Bygnings- skatten vare høiere end andetsteds, ligesom og de større Communeafgifter og mange Fornødenheders større Priis bidrage til der at forhøie Arbejdslønnen. Men det var desuden en Kjendsgjerning, at Arbejdslønnen i Hertugdømmerne stod rigeligt saa høit som i Danmark. Jeg kan i saa Henseende beræbe mig paa en Ytring i den første jydskke Stænderforsamling af en Mand, som fremfor de Fleste var istand til at iagttage og rettelig bedømme Forhold af dette Slags. Ved at udvikle, hvorledes den lange Tid, der udkræves til Hjemstedsrets Erhvervelse mellem Danmark og Hertugdømmerne indbyrdes, skjøndt selve Bestemmelsen er aldeles gjensidig, dog i dens Virkning var ufordeelaglig for Danmark, navnlig Jylland, paaberaabte Stiftamtmand Grev Spønneck sig, at den høiere Arbejdsfortjeneste bragte Mange fra Nørre-Jylland til at sege den nordlige Deel af Esløvig, hvor man behøvede deres Tjeneste til at erstatte den Deel af Sammes egen Befolkning, der drog til de sydligere Egne i Hertugdømmerne for at erholde den endnu større Løn, som der var almindelig*). Det kunde alisaa kun være ved en bedre Drift eller som Følge af tilfældige for et vist Industrianlæg gunstige Omstændigheder, hvilke Lovgiveren ei kan beherske, at enkelte slige Anlæg trivedes saaledes i Hertugdømmerne fremfor i Danmark, at deres Frembringelser bleve bedre eller priisbilligere. Men for en saadan Narfags Skyld at holde Hertugdømmerne Frembringelser borte fra de danske Markeder, vilde have været

*) See Viborger Stændertidende for 1836 1ste Række S. 132.

mod al Ret og Billighed, og, Sagen ret overveiet, til Etade paa begge Sider endog i materiel Henseende. Det vilde og have forraadt en fuldkommen Mangel paa et sundt og nogenlunde udvidet politisk Blik.

Den Artikel, hvis tiltagne Indførsel til Danmark fornemmelig har givet Anledning til at angribe hiin Bestemmelse i Forordningen af 1838, er Uldengods, hvis Tilvirkning i Hertugdømmerne fik et stort Opsving ved den Afgang, der aabnedes Samme til afgiftsfri Affætning i Danmark, hvor den høie Told paa fremmed Klæde og andre uldne Varer gav den et bedre Marked end den havde hjemme, hvor de fremmede Manufacturvarer kunde indføres mod en mere maadeholdende Told ($\frac{1}{2}$ mod den danske). Men hvad der blev tilstaaet de slesvigiske og holsteenske Industrivarer, var dog kun en lige Afgang til de danske Markeder med den, som de danske Industriefrembringelser nyde paa de slesvigiske og holsteenske Markeder. Det kan kun være den særdeles Kraft og Dygtighed, hvormed Klædefabricationen blev drevet paa nogle Steder i Hertugdømmerne, der forskaffede den en betydelig Affætning i Danmark. Dette har vistnok været til noget Afbræk for de danske Fabrikherrer, som paa det Slags Klæde, hvormed de befattede sig, havde en Toldbeskyttelse, der saa godt som ganske udelukkede Udlandet (See oven S. 410—411). Men det har igjen været til Fordeel for Forbrugerne i Danmark, at Prisen ved Hertugdømmernes Concurrence er blevet lavere end ellers. Ligesom der ikke var nogen Ulighed i Betingelserne for en lønnende Virksomhed, der kunde sætte vore Klædefabrikker ud af Stand til at holde Priser med Hertugdømmernes, saaledes er det og en Erfaring, at de ingenlunde bleve øbelagte ved Forordningen af 1ste Mai 1838, men ivertimod fra den Tid af have haft en glædelig Fremgang. Efter al Sandsynlighed er Forbruget af Klæde, navnlig derved, at de Løier, som Bondestanden i ældre Tider brugte, efterhaanden ere gaaede af Brug, endog tiltaget i et større Omfang end det, hvori denne Artikel er blevet ød tilført fra Hertugdøm-

merne. Denne Concurrence maatte og være en gavnlig Spore for vore Fabrikanter til at skride frem i deres Bedrift, ligesom de og i Særdeleshed maatte lægge Bind paa at kunne holde Priis med Fabrikerne i Hertugdømmerne, hvor man ikke var vant til den høie Toldbeskyttelse, hvorpaa de danske Fabriker kunde gjøre Regning. At nu den danske Klædefabrikation ikke længe er blevet tilbage men meget vel har formaaet at udvikle sig under de Toldforhold, som Forordningen af 1ste Mai 1838 fremkaldte, derom har man et uforkasteligt Vidnesbyrd i de oven S. 410 ommeldte Forhandlinger, der i 1846 foregik i Provindsialstænderne angaaende den fra Regjeringens Side foreslaaede Nedsættelse af Tolden paa Klæde m. v. Det fortjener i den Henseende særlig at udhæves, at der under disse Forhandlinger end ikke fremkom noget Spor af Besværing over den ved hine Forordninger aabnede Concurrence med de flensvigiske og holfsteenske Fabriker, og det naagtet den da herstfende Spænding gav Besværing af det Slags let Indgang, ligesom en Bemærkning om det Afbræk, hiin Concurrence gjorde de danske Fabrikanter, ret godt havde ladet sig bruge til Bestyrkelse for den Mening, at man ikke burde gaae saa vidt i at nedsætte Beskyttelsestolden, som fra Regjeringens Side var betænkt. Det kan ikke feile, at de Mænd i Stænderne, som med levende Interesse for vore Klædefabriker toge Deel i disse Forhandlinger, have været opmærksomme paa, at Fabrikherrerne vilde have et endnu bedre Udbytte, hvis der var Told paa de i Hertugdømmerne forarbejdede Varer, naar de indførtes til Danmark. Dette lader sig saa meget mindre omtvivle, som foruden flere forstandige og med de herhen hørende Forhold velbekjendte Mænd ogsaa en af vore dygtigste og meest betydende Klædefabrikanter havde Sæde i det Udvalg, der blev nedsat i Viborg. Men man maa have fundet den ved ostmeldte Forordninger hjemlede gjensidige Affætningsfrihed saa naturlig og retfærdig, at det ei kunde falde dem ind at beklage sig over den Formindskelse, den kunde foraarsage i de danske Fabrikers Erhverv, hvilket desnaagtet var me-

get tilfredsstillende. En Art af Fabrikker er der endnu i Hertugdømmerne, som har havt en temmelig betydelig Af sætning til Danmark, nemlig Eichoriefabrikkerne. Men heller ikke denne Af sætning kunde give noget Stof til billige Klager; thi da Indførelsestolden paa Eichorierødderne, i Overensstemmelse med bemeldte Anordningers almindelige Grundsætninger, var den samme i Danmark og i Hertugdømmerne, saa var det kun fordi Ingen havde fundet Drift til at anlægge deslige Fabrikker her i Landet, at dets Forsyning med bemeldte Artikel faldt i de slesvigiske og holstenske Fabrikkers Hænder. Disse kom det iøvrigt tilpas, at Indførelse af brændt Kaffe og Kaffe surrogater fra Udlandet indtil 1847 (see Placat af 9de Juni sfr. Ny Coll. Tid. S. 529—530) var forbudt saavel i Danmark som i Hertugdømmerne. Men foruden at der i Danmark var samme Afgang til at benytte dette Forbud som i Hertugdømmerne, saafremt Nogen havde fundet sin Regning ved et saadant Anlæg, var Forbudet fremfaldt ved et Hensyn, der laae udenfor dem, som ellers i Toldlovene komme i Betragtning, den nemlig, at, som det hedder i Forordningen af 1ste Februar 1797, § 1 Litr. f. „Brændingen gjør det umuligt at skjonne, om skadelige Ting, saasom giftige Urter og deslige kunde være tilblandede“. Gjenstanden var iøvrigt ikke af nogen stor Betydning, og jeg erindrer heller ikke, at den er blevet udhævet som et Exempel paa de Begunstigelser, som Toldlovgivningen havde givet Hertugdømmerne; kun for ikke at forbigaae noget, der kunde synes at indeholde Stof for deslige Klager, har jeg taget dette med. Men det er saa godt som udelukkende Fabrikationen af uldne og Bomuldstøier, hvorom Klagerne dreiede sig, og hvor lidet begrundede de forsaavidt vare, turde være tilstræffelig lagt for Dagen.

Der kunde paa den anden Side bemærkes, at der og ere danske Industriegjenstande, som have eller have havt god Af sætning i Hertugdømmerne. Dette gjaelder t. Ex om Papir, og med denne Fabrikation har det endog forholdt sig væsentlig anderledes end med de ovenmeldte Fabrikationsarter i Hertug-

dømmerne, idet høist betyvende Toldbegunstigelser ere komne til den Kraft og Dygtighed, hvorved Papirfabrikationen har hævet sig her i Riget. Ved den S. 420 Note *** nævnte Plakat af 26de Januar 1825 blev nemlig til den danske Papirfabrikations Fremme al Udførsel af Klude saavel til Udlandet som til Hertugdømmerne indtil videre forbudt, foruden at Indførselstolden paa adskillige Arter af Papir blev forhøjet. Og da bemeldte Forbud ved Plakat af 31te December 1841 blev ophævet, traadte en høi Udførselstold (2 Rbd. 80 ſ. for 100 Pd.) i Stedet, hvori dog, naar Udførslen ffete til Hertugdømmerne, den der paabudne lavere Told (80 ſ.) blev affortet*). Herved holdtes naturligviis dette Hovedmaterial for Papirfabrikation i en lavere Priis i Danmark end i Hertugdømmerne, hvorfra de uden saadan Afgift kunde indføres hertil. Hertugdømmernes Stænder vare derfor i 1842 meget villige til at gaae ind paa en Bestemmelse i et dem saavelsom Kongerigets Stænder forelagt Lovudkast, hvorefter den for Danmark bestemte høie Udførselstold skulde vedblive og derhos udvides til Hertugdømmerne. Især udtalte den hølsteenske Stænderforsamling sig til Fordeel for denne Toldforhøielse**), medens der i de roeskildske Stænder viste sig en stærk Retning til hvad der allerede i 1836 var blevet foreslaaet af de jydskke Stænder, at bevirke Tolden her nedfat til den for Hertugdømmerne gjældende. Herfor blev der dog, sandsynligviis for en stor Deel af den Grund, at man, inden det gik til Afstemning, kom til Kundskab om det i de hølsteenske Stænder Foregaaede, ikke Stemmeskerhed i Roeskilde, og i de jydskke Stænder blev vistnok fornemmelig af Hensyn dertil deres ældre Forslag ikke gjentaget. Ved de under 13de Marts 1844 deels for Danmark, deels for Hertugdøm-

*) See Collegialtidenden for 1842, S. 97—102.

**) See Hölsteinsche Stände-Zeitung für 1842, 2tes Beilagenheft S. 1029—1031. See derhos Roeskilde Stændertidende for 1842 S. 4097—4098, 4129—4138, 4146—4149, 4158—4162, 4167—4168, 4478—4482.

merne udgivne Tarifer blev og den fælleds Told af 2 Rbd. 80 $\text{\$}$. sat for Udførsel af bemeldte Artikel *).

Det Forhold, som efter Forordningen af 1ste Mai 1838 viste sig mellem de Industriefrembringelser der gik fra Danmark til Hertugdømmerne, og fra disse til hiint, var iøvrigt ikke noget faststaaende; det maatte, efter Industriens Udvikling i dens forskjellige Grene og paa de forskjellige Steder, meget kunne forandre sig, endog slaae om i en modsat Retning. Der er vel blevet lagt stort Eftertryk paa den Betragtning, at den afgiftsfrie Tilførsel Hertugdømmerne fik til Danmark skaffede en Affætning til 1,300,000 Mennesker, medens de to Hertugdømmers Folketal, til hvilket Danmark med lige Frihed kunde affætte sine Frembringelser, kun var 800,000. **) Men selv en meget større Forskiel i Folkemængden begrunder ingenlunde en Formodning om at den gjensidige Tilførsel fortrinnsvis befordrer Affætningen for det Land, der har den ringere Folke- mængde; thi medens det andet Land har flere Consumenter, saa har det jo, under ellers lige Betingelser, ogsaa flere Produ- center. Men i alle Tilfælde bliver den forøgede indbyrdes Handel ordentligviis til Fordeel paa begge Sider, baade for- saavidt man modtager og forsaavidt man affætter, hvilke to Ting ogsaa indbyrdes befordre hinanden. Det vilde derfor være en meget indskrænket Tanke, at Hertugdømmerne vandt paa Danmarks Beføstning, naar de tilførte os flere Industri- produkter end vi dem.

Jeg har saaledes udførligt belyst de under 1ste Mai 1838 udgivne Forordninger om Toldvæsenet, deels for Konge- riget, deels for Hertugdømmerne, med Hensyn til de Partier i samme, der ere af nogen Vigtighed for det Spørgsmaal, om Danmarks Tare lige over for Hertugdømmerne derved er blevet

*) Forhandlingerne om Klubetolden i Ständerforsamlingerne for 1846 og disses Udfald (cfr. Ny Collegialtidende for 1847 S. 546—550) vedkomme os ikke her, og ligesaa lidet selve Spørgsmaalet om den rette Toldstørrelse.

**) See Folketings-Tidenden for 1850, 2den Sæssion, S. 34.

forsvarlig varetaget. Man vil, som jeg haaber, ikke let finde noget forbigaaet, der med noget Skin af Sandhed lod sig anføre til Understøttelse for den Aaastand, at meget i saa Henseende blev forsvunt, ja at endog Hertugdømmerne ved den foregaaede Forandring vare blevne begunstigede paa Danmarks Beføstning. Det er langt fra at jeg med Hensyn til hiin første Deel foresaandt et Stof af nogen Betydenhed i de Angreb, som man havde gjort paa bemeldte Toldforordninger, der til den Tid, da de udkom, bleve ganske anderledes bedømte. Disse Angreb have søgt deres Styrke i den heftige og tilforladelige Tone, hvori de ere fremførte, og ere i det høieste blevne understøttede af en eller anden af det Heles Sammenhæng udrevet Enkelthed. For at kunne retfærdiggjøre den ved hine Anordninger foretagne Reform, har jeg derfor først maattet oplysning, hvad der kunde give nogen tilsyneladende Anledning til Anke i den foranstøttede Retning, og jeg tør troe, at der ikke er blevet noget af mindste Betydenhed tilbage. Jeg har iøvrigt ikke selv havt Deel i hine Lovarbejder, der ogsaa laae udenfor min daværende Virkefærd. Men det hele Forhold mellem Danmarks og Hertugdømmernes Toldvæsen havde allerede tidligere tildraget sig min Opmærksomhed, og jeg erkjendte Ophævelsen af de Skranter, som Toldgrænsen satte for det frie indbyrdes Samkvem, for en af de virksomste Foranstaltninger til at fremme den indbyrdes Tilslutning, hvorfor der i andre Henseender var gjort saa meget. I den Tid disse Love bleve forberedede havde jeg heller ikke lidet Leilighed til at blive bekjendt med den Aand og de Grundsætninger, hvori de bleve bearbejdede; og siden fik jeg som Kongelig Commissarius i de danske Stænder baade Oplysning og yderligere Leilighed til at sætte mig ind i de herhenhørende Forhold. Den Toldanordning, som i 1835 og 1836 blev forelagt de danske Stænder, stod i saa nøie Forbindelse med den mere omfattende, der til samme Tid forelagdes de holsteenske og de slesvigiske, at jeg ikke kunde varetage mine Pligter i den mig betroede Stilling, uden at gjøre mig fortrolig ogsaa med den sidstnævnte Anordning i dens væsentligste Bestanddele. Vel var der til hiin Sags For-

handling i Stænderne tilforordnet mig en meget sagkyndig og i hele Sagen tilfulde indviet Mand, men jeg fandt mig derfor ikke fritagen for selv at sætte mig saa vel ind i Sagen, som jeg formaade, hvorved netop hiin Bistand og mit venstabelige Forhold til den Mand, der ydede samme, gav mig saa meget større Leilighed. De senere Toldsager, som bleve forelagte i de følgende Stænderforsamlinger, hvori fornævnte Grinde var mig betroet, saavel som den Stilling jeg fra 1842 til 1848 optog som Medlem af det geheime Statsraad, gav mig ny og forøget Anledning til at gjenneomtænke hine Forhold. Det har derfor, da jeg nu efter flere Aars Forløb har maattet opfriske dette mit Bekjendtskab med Sagen, uagtet min noget svækkede Hufommelse ikke været mig vanskeligt at finde de Partier i samme, hvori hiint Angreb, naar det ikke skulde svæve i Luften, maatte søge Understøttelse. Det har været mig en sand Glæde derved overalt at finde Bestyrkelse for den Overbeviisning, som jeg tidligere havde næret om den Dygtighed og gode Aand, hvori hiin vigtige Sag var blevet bearbejdet. Og jeg tør troe, at dersom der maatte være Læsere, der ville følge mig i de Undersøgelser, som jeg har meddeelt, og til hvis nøiagtige Prøvelse jeg indbyder dem, saa ville og de komme til den Overbeviisning, at den i 1838 foregaaende Reform i Hertugdømmernes Toldlovgivning, var Frugten af omhyggelige Granskninger angaaende alle de Forhold, som derved vare at tage i Betragtning, og retfærdig Afveining af de Interesser, som derved krydsede hinanden, og de ville forundre dem over, at man deri har kunnet finde den Aand, som man kalder slesvig-holsteensk. Jo mere man sætter sig ind i Sagen, jo mere vil man erkjende denne Reform's Værd baade ifølge den Indflydelse, som den umiddelbar udøvede paa Statens Finanser, og fordi den ved Toldprivilegiernes Ophævelse bandede Veien til efter nogle flere Forberedelser at kunne fuldkaste de Stranker, der fra ældgammel Tid stode i Veien for det frie indbyrdes Samkvem mellem de forskjellige Statsdele, der i flere Retninger maatte føre til disses fælles Vel. Medens man maa prise den Fasthed, hvormed Regjeringen, al Mod-

stand uagtet, holdt paa hiin Forholdsregel, maa man ogsaa aldeles bifalde, at den for det første lod det beroe ved denne Forberedelse for en fremtidig Toldeenhed. Dersom den havde indblandet de mange andre vanskelige og forviklede Forhold, som behøvede en Omordning, inden Formaålet kunde opnaaes, saa vilde de Stemmer, som Toldprivilegiernes Ophævelse dog fik for sig, uden Tvivl størstedels have været tabte, og hele Sagen fundet en næsten udeelt Modstand. Hvilke betydelige for en ikke ringe Deel endog i Danmarks særlige Interesser liggende Hindringer, der traadte i Veien for en brat Indførelse af en Toldeenhed, findes omstændelig udviklet i det Foregaaende.

LII.

Man vil maaskee sige, at om end Toldprivilegiernes Ophævelse var en god Begyndelse til en fuldstændig Ligheds Indførelse, saa vidner det dog om Mangel paa Kraft og alvorlig Billie til at fremme det store Formaal, at der siden Intet af nogen Betydning skete for denne Sag. Men ogsaa denne Anke vilde være uretfærdig. Enhver, der vil sætte sig ind i Forholdene, vil finde, at Regjeringen ingenlunde tabte hiint Maal af Sigte, men at der efterhaanden fra alle Sider optraaede sig saadanne Vanskeligheder mod en heldig Gjennemførelse af de Foranstaltninger, hvorved det efterhaanden skulde have været fremmet, at det blev nødvendigt at sætte dem i Bero. Hvad de 1½ Aar angaaer, hvori Frederik den Sjette endnu levede, da var der allerede af den Grund ikke at tænke paa nogen yderligere Fremstriden i hiin Retning, at de tilsigtede Overenskomster om Erstatning for Toldprivilegierne først senere bleve bragte istand, og at man saaledes ikke vidste, om ikke denne Gjenstand atter maatte komme for Stænderne. I dette Tilfælde vilde det efter al Sandsynlighed have forværret Sagens Stilling, om de til Formaålet Fremme ledende yderligere Foranstaltninger vare bragte i Bevægelse; thi de Bor-

gerklasser, hvis Interesser vare mod de Soldsprivilegeredes, vilde da let have fundet Færet for deres egne Interesser. Men selv om hiin Overenskomst var blevet opnaaet i Frederik den Sjettes Tid, vilde denne uden Tvivl dog have ladet nogle faa Nar hengaae, uden at han havde foretaget noget videre i hiin Sag, for at Virkningen af det, der var skeet, kunde udvikle sig, og Statens hele Finantsstilstand, der var paa Overgangen til det Bedre, saaledes klares og befæstes, som det for Bedømmelsen af alle de herhen hørende Forandringer i Statens Afgiftsvæsen var fornødent. Christian den Ottende, hos hvem Begjærlighed efter at see Soldsgrændsen falde var saa levende som hos Faa, lod derimod ikke længe vente paa sig, førend han gjorde et bestemt Skridt mod Formaalet. Under 25de August 1840 udstedte han nemlig fra Altona en Befaling til sin Commissarius for de da forsamlede holfsteenske Stænder, der indeholdt, at han var betænkt paa at borttrydde de Hindringer, der stode i Veien for Opfyldelsen af Stændernes forhen yttrede Ønsker om Tal-
lotteriets og Kopskattens Ophævelse, idet han antog, at Tabet af disse Indtægtskilder kunde dækkes ved en Skat paa Brændeviins Tilvirkning, efter samme Grundsætninger som i Danmark. Da Omstændighederne ikke tillode strax at forelægge et Lovudkast desangaaende, vilde han gjennem Commissarius indhente Stændernes Betænkning om hvorvidt de fandt det raadeligt, at Tal-
lotteriet og Kopskatten ophævedes, imod at en Brændeviinskat paabødes. Denne Sag fik ikke det Udfald som Kongen havde ønsket. Stændernes Betænkning gik nemlig ud paa, at de ikke kunde udtale sig for den omspurgte Skat, forinden der var forelagt dem et fuldstændigt Finantsoverslag, der viste, at den Afgang, Finantserne vilde lide ved at ophæve Tal-
lotteriet og Kopskatten, ikke kunde dækkes ved Hjælp af de i den senere Tid, navnlig som Følge af Forordningen af 1ste Mai 1838, betydelig tiltagne Indtægter, forenet med viss Deconomi og henfigtsmæssige Besparelser. Iøvrigt vare de vel enige i, at Dækningen i fornødent Fald maatte søges i en indirecte Afgift. Men om netop en Brændeviinsafgift skulde være den meest anbefalelige, saae de dem ikke istand til at bedømme,

da der heller ikke var forelagt nogen Oplysning, hverken om Landets Brænderier og disses Virksomhed, eller om Bestaffenheden af den i Danmark indførte Brændeviinsafgift og de dermed forbundne Controlforholdsregler, ligesom den korte Tid, der var dem levet til et saa indflydelsesrigt Spørgsmaals Besvarelse, ikke tilstedte dem selv at indhente de fornødne Oplysninger. Af disse Grunde erklærede en Fleerhed af 25 Medlemmer at maatte for Tiden fraraade den omhandlede Afgift. Et Mindretal af 16 Medlemmer tilføjede adskillige Indvendinger mod selve Hensigtsmæssigheden af bemeldte Afgift og fraraadte samme derfor ligefrem, uden den Indskrænkning, som Fleerheden havde udtrykt ved de Ord „for Tiden.“ Kun et enkelt Medlem (General-Superintendent Callisen) yttrede sig for Sagen, paa Grund af det store moralske Gode, der vilde tilveiebringes ved Lallotteriets og Kopfstattens Ophævelse, saavel som ved den Fordyrelse af Brændevinet, hvortil dets Beskatning vilde føre, uden at han indlod sig paa Sagens øvrige Sider.*) De slesvigiske Stænder, som ogsaa bleve horte om hiint Spørgsmaal, tilegnede sig de af den holsteniske Forsamling anførte Grunde for at de ikke uden nærmere Oplysninger om Finantsernes Tilstand kunde gaae ind paa nogen Erstatning for Ophævelsen af Lotteriet og Kopfstatten. Men de udtalte sig derhos eenstemmig mod en Brændeviinsafgift i Særdeleshed, i hvilken Henseende de og paaberaabte sig Grunde, som vare hentede fra Forholdene i dette Hertugdømme, i Særdeleshed i Flensborg. Deres Modstand havde derhos en Skarphed, der ei viste sig i Holsteen.***) Kort efterat det ovennævnte Rescript var afgaaet til Commissarius for de holsteeniske Stænder, blev der tilstillet Commissarius for Østifternes Stæn-

*) See Zeitung für die Verhandlungen der dritten holsteinischen Ständeversammlung S. 741—742, 1568—1586. Weilagenheft S. 528—530, 731—738, 921—937.

**) See Zeitung für die Verhandlungen der dritten sleswigschen Ständeversammlung, S. 337—349, 353—363, 1tes Weilagenheft S. 145—192, 545—550.

berforsamling et Udkast til en Forordning om Lallotteriets Ophævelse i Danmark og en Forhøielse foreløbigen for to Aar i det stemplede Papir og i Afgifterne af Arv og faste Eiendommes Overdragelse, og et andet angaaende en Forhøielse i enkelte Consumtions- og Told-Afgifter. De i Forbindelse hermed forelagte Motiver indeholdt, hvorledes Kongen tænkte sig, at Lallotteriet baade i Danmark og i Hertugdømmerne skulde ophæves, tilligemed den i disse endnu gjældende Kopstat, og at den deraf flydende Afgang i Statsindtægterne fornemmelig burde søges dækket ved Brændevinets Beskatning, navnlig i Danmark ved en liden Forhøielse i den alt paabudne Afgift, og i Hertugdømmerne ved at denne, saaledes som den blev ved Forhøielsen, til dem blev udvidet. Det tilføiedes, at herved vilde den vigtigste Hindring for Ophævelsen af Toldgrændsen mellem Danmark og Hertugdømmerne bortfalde, men at det for Diebliffet ei lod sig udføre, hvorimod Kongen, idet han vilde lade de holsteenske og de slesvigiske Stænder opfordre til at afgive Betænkning over denne Foranstaltning, forsaavidt Hertugdømmerne angik, vnskede at Lallotteriet allerede fra 1ste Januar 1841 maatte ophæves i Danmark og den deraf flydende Indtægtsformindskelse midlertidigen erstattes ved de Afgiftsforhøielser, der vare Gjenstande for de ovenmeldte Lovudkast. Disse fik i de Roeskildske Stænder ingen bedre Skjebne end den de holsteenske og siden de slesvigiske Stænder forelagte Sag fandt. Ogsaa hine Stænder fandt, at de ikke kunde tilraade de foreslaaede Afgiftsforhøielser, førend de ved fuldstændige Oplysninger om Finantsernes Tilstand vare blevne fatte i Stand til at bedømme, om de ikke uden nye Paabud kunde taale den Afgang, som Lallotteriets Ophævelse vilde medføre. Hermed forbandt de og adskillige, efter min Overbeviisning, velgrundede Bemærkninger, deels om det Uensigtsmæssige i, saaledes som paatænkt, at hæve Lallotteriet i Kjøbenhavn, medens de lignende Lotterier i Altona og Wandsbæk endnu nogen Tid skulde vedblive, skjøndt uden Berettigelse til at colligere i Danmark, deels over de foreslaaede færlige Afgiftsforhøielser. Kun fire Medlemmer vare ikke aldeles enige

i den med 51 Stemmer tagne Beslutning, men, paa een Undtagelse nær, vare de ligesuldt imod de forelagte Udkast, og vilde kun, at der med disses Fraraadelse skulde forbindes et Forslag til for det Første noget at formindste det Dnde, som Tallotteriet førte med sig.*) Med Hensyn til dette Udfald tillod Kongen, paa Commissarii Forestilling, at denne Sag ikke forelagdes de jydskke Stænder.

Medens det Foranførte indeholder et umiskjendeligt Vidnesbyrd om den forevigeede Landsfaders levende Interesse for hiint Formaal, var det dog neppe heldigt, at han, inden Sagen havde faaet den altsdige Overveielse og Gjennemarbeidelse, som den i saa høi Grad behøvede, lod Spørgsmaalet om en Brændeviinsafgift i Hertugdømmerne bringe for Stænderne**). De holsteenske Stænders Indvendinger vare kun altfor velgrundede, ligesom og Østlisternes Stænder med ikke mindre Styrke fremsførte den af bemeldte Indvendinger, der stod i Spidsen, den eneste, der passede sig til den dem forelagte Sag. Fremkom der nu end ikke i de holsteenske Stænder nogen almindelig eller skarp Udtalelse mod den under Forhandling bragte Afgift, saa kom dog en saadan frem i Slesvig, og i al Fald var det

*) See Koeskildske Stænderilbende for 1840 S. 18.

***) Da jeg som Stænder-Commissarius mod Midten af Juli Maaned begav mig til Koeskilde, havde jeg ikke mindste Tanke om, at dette Anliggende endnu i den Samling, som da skulde tage sin Begyndelse, vilde komme for Stænderne; og jeg troer heller ikke, at de Regjeringsmænd, som Sagen endnu nærmere vedkom, havde nogen Formodning herom. Det er uden Tvivl først paa den Reise til Hertugdømmerne, som Kongen til samme Tid foretog sig, at han kom til den Beslutning, som det ovennævnte fra Altona udsleedte Rescript af 25de August indeholder. Imidlertid foranledigede Kongen dog et overordentligt Statsraad i hans Fraværelse holdt i Kjøbenhavn til denne Sags Overveielse, og paalagde tillige de vedkommende Collegier at udarbejde de Lovudkast, som skulde forelægges de danske Stænder. Jeg troer ikke, at der enten i Statsraadet eller i Collegierne var nogen Stemning for dette Foretagende; men om der fremkom nogen bestemt Fraraadelse, vides ikke.

Indtryk, Sagen efterlob, ikke til Gavn for dens Fremme i en følgende Stænderforsamling, navnlig fordi man deri fandt en betænkkelig Pleu med at deelagtiggjøre Hertugdømmerne i en dansk Indretning, der var af den Bestaaffenhed, at den kun i Forbindelse med andre Foranstaltninger, som behøvede mangesidige Overveielser, vilde kunne tabe det Afstrækkende, den i sin Almindelighed havde. Det var i Særdeleshed ikke vel betænk, at Spørgsmaalet blev rettet paa Brændeviinsafgiften, saaledes som den var gjældende i Danmark. Stænderne maatte herved, saaledes som det og viste sig, forstaae den af Formalingss- og Redskabsafgift sammensatte Beskatning, som fandt Sted i de danske Kjøbstæder, og nylig var blevet noget omordnet ved Forordningen af 22de November 1837, og denne Beskatning stod, som de og anmærkede, i Forbindelse med Consumtionsvæsenet, og blev controlleret ved de for dette gjældende Bestemmelser. Vel blev der ikke udtrykkelig ytret Frygt for, at man vilde i samme Skikkelse indføre den i Hertugdømmerne, men det er dog ikke usandsynligt, at Tanken hos Adskillige er faldet derpaa. Man havde i al Fald ingen anden Beskatningsform for sig; thi den oven S. 422 nævnte Resolution af 1835 var endnu saa godt som aldeles ikke fuldbyrdet; man var end ikke kommet paa det Rene om Størrelsen af den Redskabsafgift, der skulde hvile paa Landbrænderierne, endnu mindre om de Forholdsregler, som ellers skulde tjene til at holde denne Afgift i Ligevægt med den, Kjøbstadbrænderierne havde at svare, og det var dog kun en Afgift, lig den som for Landbrænderierne maatte bestemmes, der kunde indføres i Hertugdømmerne, naar ikke tillige Kjøbstadconsumtionen, i det mindste en Deel af samme, dertil skulde udvides.

Det mislykkede Forsøg, der saaledes var gjort paa at fremskynde den Tolbeenhed mellem Danmark og Hertugdømmerne, der var det endelige Formaal for den i 1838 foregaaende Reform i Toldlovgivningen (hvilken iøvrigt strax medførte betydelige umiddelbare Fordele), indeholdt vistnok ingen skjellig Grund til at opgive dette Formaal, og dette er heller ingenlunde skeet. Men det var dog klart, at det ikke gif an paa ny

at bringe hiin Sag for Hertugdømmernes Stænder uden gaanske anderledes bearbejdet end den var i 1840.

Det var nu aldeles indlysende, at Spørgsmaalet om en Afgift paa Brænderierne ikke med Nytte kunde forelægges uden i en bestemt Skikkelse, gjennem et formeligt Lovudkast, og ledsaget af fuldstændige Oplysninger om Forholdet mellem den Byrde, som den nye Afgift vilde kaste paa Hertugdømmerne, og de Gode, som de paa den anden Side deraf kunde love sig. Et saadant Gode maatte især ligge i det frie Samkvem mellem dem og Danmark, som derved vilde forberedes; *) men for at det kunde blive erkjendt som et Gode, maatte i det mindste Grundlinierne til den paatænkte fælles Toldlovgivning kunne meddeles dem. Alt dette forudsatte nu, at man og her i Danmark var kommen paa det Rene baade om den bedste Ordning af Brænderiberettigelsen og Brænderiafgiften, saavelsom de til dens Haandhævelse fornødne Controlforholdsregler og de dermed forbundne Straffebud mod visse i sig uskyldige Handlinger, navnlig Besiddelse af Redskaber, der kunne benyttes til Brændeviinsdrift. Endvidere maatte det være udfundet, hvilke Redskætteri i adskillige for Danmark paabudne Toldsatser der vare uomgængelig fornødne for at de danske Toldtarifer kunde indføres i Hertugdømmerne, og hvilke Forholdelser der i Forbindelse dermed maatte foregaae i de for Hertugdømmerne gjeldende. Hertil maatte der nødvendigviis knytte sig

*) En Omstændighed, der gjorde, at Kjøbstættens Ophævelse mod en anden Afgift ikke havde saa megen Stemning for sig, som den ellers vilde have havt, var, at flere Distrikter vare frie for samme, hvoriblandt den forrige Storslystelige og fælles Andeel af Holsteen især var af Betydning (jfr. det S. 403 Nete Anførte), og at saaledes disse Distrikter, naar de uden Godtgjørelse paa anden Maade skulde deeltage i den Afgift, hvorved den skulde dækkes, fik en ny Byrde, en Betragtning, som man tillagde saa meget større Vægt som adskillige af bemeldte Distrikter igjen skulde have saadanne særegne Byrder, at de i det Hele vare ligesaa befattede, som det øvrige Land. See den Holsteenske Stænder=Lidende for 1840 S. 1573—1574.

andre Forandringer i de forskjellige Statsdeles Beskatningsvæsen, som fornødne til at vedligeholde en retfærdig Ligevægt. Blandt andet vilde Kjøbstadconsumtionen have været at ophæve, og Dækning for den deraf flydende Afgang i Statskassens Indtægter at tilveiebringe ved andre Afgifter. Vel vilde Toldgrændsens Ophævelse i og for sig ikke være til Hindrer for Indførselsconsumtionens Vedligeholdelse, med Hensyn til hvilken Hertugdømmernes Stilling fremdeles som hidtil kunde blive den samme som de danske Landdistrikters. Men den Lighed i Afgiften for Kjøbstad- og Landbrænderier, som maatte finde Sted, før den kunde overføres paa Hertugdømmerne, lod sig dog ikke opnaae, naar den i Kjøbstæderne tildeels hvilede paa det Korn, der forbrugtes, paa Landet derimod blot paa Redskaberne, navnlig paa Mæsketarret; og naar Formalingssafgiften paa Korn, der anvendtes til Brændeviinsdrift, ophævedes, kunde man ikke uden at udsætte sig for store Misbrug beholde den paa det Korn, der formales til andet Brug. Formalingssafgiftens Ophævelse gjorde det nu derhos aldeles fornødent at ophæve Indførselsconsumtionen paa Meel og Gryn; ligesom Kartofler og maatte fritages for denne Afgift, naar ikke Kartoffelbrænderierne i Kjøbstæderne skulde komme alt for meget til kort ved at underkastes lige Redskabsafgift med Landbrænderierne. *) Men hvad der da blev tilbage af Consumtionsafgiften vilde, med Undtagelse maaskee af Kjøbenhavn, ikke give en Indtægt, der nogenlunde svarede til de med Porttilsynet forbundne Udgifter; i al Fald maatte den, naar et nogenlunde antageligt Forhold til disse Udgifter skulde tilveiebringes, have behøvet en med Forhvielse af mange Sæter forbunden Omordning, der vilde have havt meget imod sig. Ogsaa fra denne Side var der saaledes, navnlig og med Hensyn til Forholdene i Danmark, mange Knuder, der maatte løses, inden Regjeringen kunde sfride frem til Opnaaelsen af det Formaal,

*) See Plakat af 5te April 1841 og i Forbindelse dermed Ny Collegial-Libende for bemeldte Aar S. 297—300, og de der citerede Steder af Stændertidenderne.

som den ved den i 1838 foretagne betydelige Forandring i Hertugdømmernes Toldvæsen havde havt for Sie.

Det hele Anliggende greb følgelig saaledes ind i mangfoldige Grene af Nærings- og Afgiftsvæsenet baade i Danmark og i Hertugdømmerne, at der ikke kunde være noget Haab om at bringe samme i Rigtighed gjennem Forhandlinger i de fire affondrede Stænderforsamlinger, mellem hvilke ingen indbyrdes Tankendverling fandt Sted. Hver Stænderforsamling, eller i alt Fald hvert Sæt af Stænderforsamlingerne (thi indbyrdes mellem de tvende danske Forsamlinger eller mellem den slesvigiske og holskeenske vilde Banffeligheden i det mindste ikke være saa stor) vilde kun have været istand til at bedømme Sagen fra sit Standpunkt, uden at kunne sætte sig ind i Forholdene paa den anden Side. Og i enhver Forsamling vilde man have været ængstelig for enhver Indrømmelse, idet den kunde benyttes mod den Deel af Staten, hvis Læb den havde at varetage, uden at det, den igjen havde søgt at gjøre gjældende til Bedste for denne Statsdeel, vilde blive tilstaaet den. Allerede paa Grund deraf vilde man sandsynligviis fra alle Sider have gaaet forvidt i sine Paaastande, og været meget tilbageholden i at indrømme noget til den anden Side, og saaledes vilde man kun være kommet længere fra hinanden. Vel maatte den kongelige Commissarius eller hvem det ellers blev betroet at meddele Forsamlingerne de fornødne Oplysninger, have kunnet gjendrive de vildfarende Forudsætninger. Men han vilde ikke med fuld Næbenhed have kunnet fremstille alle Forholdene i deres rette og fulde Sammenhæng, uden at udsætte sig og dermed Sagen for, at hvad han i vedkommende Stænderforsamling meddeelte om det, der talte mod de der yttrede Meninger, kunde blive benyttet fra den anden Side paa en anden Maade og i et videre Omfang end ret var. Ei heller vilde han, saa megen personlig Tillid han end havde nydt, lettelig kunne undgaae, at man i selve hiin Forsamling vilde have ham mistænkt for at give den anden Statsdeel for stort Medhold.

Kun i en Forsamling af indsigtsfulde og sindige Mænd

fra alle Statsdele kunde der være nogen Udsigt til at tilveiebringe en samstemmende Erkjendelse, ei blot af Formaalet, men og af Midlerne, hvorved der paa en til det fælles Lærsvarende Maade kunde virkes for Samme. En Bei hertil blev der viist ved den i 1842 forelagte Plan til et af de forskjellige Stænderforsamlinger udgaaende Udvalg til Behandling af særdeles vigtige Sager, som kunde behøve en yderligere folkelig Overveielse, end den, der kunde finde Sted i de enkelte Forsamlinger. Skjøndt denne Indretning havde et videre Dømed, saa var det dog udtryffeligt og ganske særdeles taget i Betragtning, at man ved en saadan vilde faae Leilighed til at faae Sager som den om en eensartet Brænderiafgift og om Toldens Udjevning mellem Danmark og Hertugdømmerne, saavel som alle andre Statens Finantser vedkommende Anliggender, behørig og altsidig drøftede, og derved tilveiebringe en fælles Erkjendelse af hvad der var ret og gavnligt. Det blev og meget vel opfattet af vore Stænder, at det fortrinlig vare flige Sager, hvormed de saakaldte Stænder=Comiteer (Fællesstænder), skulde have at befatte sig, og at denne Indretning vilde bortfjerne de Bæmsfeligheder, som havde været til Hinder for at indrømme Stænderne den finantfielle Medvirkning, hvorom de hidtil forgjæves havde anholdt, og hvilken de nu gjerne vilde have overført paa de foreslaaede Udvalg. Jeg antager og, at dersom virkelig de paatænkte Fællesstænder vare komne istand, saa vilde alle Forholdene saaledes have kunnet være opklarede for dem, at de vilde være komne til at erkjende Ønskeligheden af, under Betingelser, der toge lige Hensyn til de forskjellige Statsdeles Lærsv, at faae de Stranker omstyrte, der stode i Veien for frit indbyrdes Samqvem. Kongen havde og havt et meget virksomt Middel til at fremme en billig Overenskomst desangaaende, hvis han havde villet gaae ind paa, naar den var kommet istand, at indrømme baade Danmark og Hertugdømmerne hensigtsmæssige Forfatninger, deels en fælles for de fælles Anliggender, deels særegne for dem, som blot vedkom de enkelte Statsdele. Jeg er tilbøielig til at troe, at Kongen ikke vilde have været uvillig til at

komme de baade i Kongeriget og Hertugdømmerne lydelig udtalte Forsfatningsønsker i Møde, naar han forud paa en det Heles Ret og Larv tilfredsstillende Maade kunde have fjernet de Banskeligheder, der laae i den danske Stats Natur som sammensat, navnlig ved en hensigtsmæssig Adskillelse af de Anliggender, der vedkom den samlede Stat, og dem, der kun vedkom enkelte Statsdele, og ved Bestemmelsen af det Forhold, hvori de forskjellige Statsdele havde at medvirke for hine første. Og naar der kunde vindes Udsigt til en forfatningsmæssig Betyggelse af de gjensidige Rettigheder, vilde man uden Tvivl ogsaa fra alle Sider have været rede til at give Slip paa mange Indvendinger, der, saa berettigede de end kunde være, kun vare af underordnet Natur imod det politiske Gode, hvorpaa man satte saa megen Priis. En anden Knude havde der rigtignok ogsaa at løse for at tilveiebringe et saa lykkeligt Resultat, nemlig ved en fælles Arvefølge at sikre Statens Sammenhold under en Eventualitet, som fik mere og mere Sandsynlighed for sig; thi uden en saadan Sikkerhed havde den nærmere Tilslutning mellem Statens forskjellige Dele ikke ringe Betænklichkeiten. Men naar der var kommen ret Liv i de øvrige Bestræbelser, for at bringe Fasthed og Genhed i Statsbygningen, vilde det og have været en ny Spore til at lægge alvorlig Haand paa det, der maatte være Slutstenen for den hele Bygning.

Men, som bekjendt, blev hiin paatænkte Indretning sat i Beroe nærmest fordi den kun i den ene af de fire Stændersforsamlinger (den Roeskildske) havde fundet en Modtagelse, der kunde give Haab om dens heldige Gjennemførelse. Denne mindre heldige Skjebne turde for en Deel have havt sin Grund deri, at den hele Tanke kun var bragt for Stænderne i løse Grundtræk, istedetfor at være gennemarbejdet i et formeligt Forudkast, hvori og bestemte Samlingssteder og en nogenlunde bestemt Virkefreds burde have været anordnet, og ikke den hele Benyttelse af det nye Institut aldeles været forbeholdt Kongens Godtbefindende. Ogsaa er jeg endnu, ligesom til den Tid, da jeg først bragte Sagen i Bevægelse, af den Mening,

at den maatte have været forberedet i en Samling af oplyste Mænd, som Kongen sammenkaldte fra samtlige Statsdele til Overveielse af de indbyrdes Forhold. Men selv uagtet den ufuldkomne Maade, hvorpaa Sagen blev indledet, og trods den kolde Modtagelse den fandt i Viborg og endnu mere i Jæbhoe, vilde den maaskee dog have været ført videre frem, dersom ikke den Tvedragt, hvortil den onde Sæd allerede i den nærmest foranliggende Tid var udsaaet, havde, ved Hjælp af de bekjendte Begivenheder, der i 1842 foregik i den slesvigske Stænderforsamling, inden kort Tid faaet en saa frygtelig Overhaand, at der ikke var noget synderligt Haab om, at de omhandlede Anliggender vilde finde en rolig og forstandig Behandling af Mænd, som af de forskjellige Stænderforsamlinger dertil vare udnævnte. Snarere kunde der have været noget Haab om Misforstaaelsernes Udjevning gjennem Mænd, som Regjeringen lod sammenkalde fra de forskjellige Statsdele; men heller ikke dette, vistnok under den daværende Stemning ogsaa meget usikre, Middel fik Bifald, og saaledes skete der i Mellemtiden fra Stændermødet i 1842 til det, der fandt Sted i 1844, ligesaa tidt noget, der paa en middelbar Maade kunde tjene til at fremme Toldgrændsens Ophævelse, som der kom noget frem, der umiddelbart gik ud derpaa.

Imidlertid havde dette Anliggende været under særlig Behandling i den jydsk Stænderforsamling for 1842. Men selve Forslagsstilleren erkjendte, at Sagen ikke kunde iværksættes, med mindre Hertugdømmernes Beboere selv fandtes villige til, mod Lettelse i andre Afgifter, at overtage sig en Brændeviinsafgift, liig den, som i Danmark maatte blive anordnet ved Consumptionens Afløsning. Han indskrænkede sig derfor til at foreslaae en Indstilling om, at Kongen i sin Wiisdom vilde tage under Overveielse, hvorvidt Grændsetolden mellem Nørrejylland og Slesvig kunde ophæves og et dertil sigtende Lovudkast blive forelagt i Stændernes næste Forsamling, og yttrede det Haab, at Kongen vilde finde en Udvei til at udjevne Banskfelighederne i de da under Spørgsmaal værende stænderiske Comiteer. Hermed forenede han et Andragende om

Lettelse i de ved Grændse-Toldforordningen af 12te December 1838 forefrevne strenge Forholdsregler med Hensyn til Brændeviins Førsel paa Grændsen. Det Udvalg, der blev nedsat til Sagens Prøvelse, fandt at Toldligheds Indførelse for Diebliffet havde den Betænkelighed, at den da fornødne Toldnedsættelse i Danmark vilde betage Finantserne en Indtægt, som de ikke kunde affce, og derhos en Deel af Fabrikationen i Landet, navnlig Klædefabrikationen, den fornødne Beskyttelse. I Henseende til Spørgsmaalet om Brændeviinsafgiftens Indførelse i Slesvig, da fandt det at der, efter det, der passerede ved Stænderforsamlingen i 1840, ikke var noget Haab om, at en Sag desangaaende nu kunde finde Fremgang i Samme, hvorimod det nærede Haab om, at den i sig ønskelige Ophævelse af Toldgrændsen kunde, naar Stændercomiteerne vare komne i Stand, ved deres Hjælp blive bevirket. Enkelte Medlemmer udtalte sig vel som om Kongen i sin Magtfuldkommenhed kunde, uden Hensyn til den Mening, der maatte yttre sig i Hertugdømmerne og i deres Stænder, gjennemføre de for Toldgrændsens Ophævelse fornødne Forholdsregler; men slige Ytringer, der sikkert ikke vilde være faldne, hvis ikke den store Oprørselse havde fundet Sted, der fremkaldtes ved det, der foregik i de til samme Tid forsamlede slesvigiske Stænder, fandt dog ikke Anklang. Kun vedtog Stænderne eenstemmig, i Forbindelse med Udtalelsen af et Dusse om at Kongen vilde henvende sin særdeles Omsorg paa at de Hindringer, der stode i Veien for Toldgrændsens Ophævelse, snarest muligt maatte bortryddes, at andrage paa den ovenberørte Lempelse i Forordningen af 12te December 1838. *) Denne blev og, skjøndt med nogen Indskrænkning, tilstaaet ved Plakat af 4de October 1843, **) hvorhos Kongen i sin Bæfthed til Stænderne tilkjendegav, at hans særdeles Opmærksomhed var henvendt paa

*) See Biborgske Stændertidende for 1842 S. 1093—1095, 2137—2154, 2792—2800. LXXVI—LXXVII.

**) Efr. Ny-Collegialtidende S. 754—765.

hvorledes Hindringerne for Toldgrændsens Ophævelse kunde bortryddes.

I Aaret 1844 blev der i den jydffe Stænderforsamling indbragt et Forslag om Udjevningen af de Uligheder, der fandt Sted mellem Danmark og Hertugdømmerne. I den Anledning gjorde den Kongelige Commissarius adskillige Bemærkninger, hvori han blandt Andet udviklede de Misligheder, som vare forbundne med i de affondrede Stænder at afhandle Afgiftsforholdene i de forskjellige Statsdele, hvorimod flige Sager beqvemmeligt kunde have været behandlede i de stænderiffe Comiteer. Efterat en Deputeret derpaa havde yttret, at det, efter de af Commissarius meddeelte Oplysninger, ikke var at vente, at der vilde komme Noget ud af at nedsætte en Comitee til Forslagets Behandling, og derhos spurgt Forslagsstilleren, om han ikke maatte finde det nok, at hans Andragende blev afgivet til et i Anledning af et Forslag om Consumptionens Ophævelse nedsat Udvalg, erklærede denne sig dermed tilfreds, og da heller Ingen i Forsamlingen yttrede sig derimod, blev det afgivet til fornævnte Udvalg,*) og da der hverken der eller i Forsamlingen selv var Noget, som vilde gaac ind paa samme, tog han det omsider aldeles tilbage.**)

Derimod indgif de senere sammentraadte Stænder for Østifterne med et Andragende om Nedsættelsen af en Commission til at gjøre Forslag til alle de forskjellige Forandringer i Beskatningen, som behøvedes for at Samfærsele mellem Danmark og Hertugdømmerne kunde fritages for de paa samme hvilende Baand, saaledes at Finantserne holdtes skadesløse og ingen Deel af Staten blev overbebyrdet. Under denne Sags Behandling blev det og flere Gange udhævet, at Anliggender af det Slags vilde særdeles have egnet sig til Behandling ved de stænderiffe Comiteer, hvorimod den nu, da den dog ved de mægtige Fremskridt, som den indbyrdes Ojæring havde gjort i

*) See den Viborgffe Stænderetidende for 1844, S. 677—685.

**) See samme Tidende S. 2718, 2725—2737 og 2881.

de sidste Aar, var blevet end mere paatrængende, maatte søges fremmet paa anden Maade. *) I den Anledning tilkjendegav Kongen i den de Koeskildske Stænder under 10de Juli 1846 meddeelte Befæd, at uagtet omfattende Undersøgelser vare anstillede angaaende Gjenstanden for hiint Andragende, saa kunde dog de Vanskeligheder, som stillede sig i Veien for den forønskede Ordning af samme, ikke endnu anses for hævede, og at derfor hans landsfaderlige Omfarg fremdeles vilde være rettet paa disse Anliggendes bedst mulige Fremme. Paa lignende Maade udtalte Kongen sig i Kundgjørelsen til de jydske Stænder af 13de October s. A. i Anledning af disses Andragende om Consumtionens Ophævelse, som Kongen fandt at staae i nøie Forbindelse med Spørgsmaalet om Toldgrændsens Ophævelse. Det er mig bekjendt, at der af det daværende General-Toldkammer- og Commerce-Collegium var udarbejdet et motiveret Forslag til denne Sags Ordning, hvilket var Kongen overleveret; ogsaa vare Udskrifter deraf, om jeg ikke feiler, meddeelte Statsministrene, idetmindste erindrer jeg at have læst samme. Men det er intet Under, at Kongen fandt Betænkkeligheder ved at bringe Sagen for de særskilte Stænder; thi det var at forudsæe, at det kun vilde foranledige de meest lidenskabelige Udtalelser. Den Spænding, der mere og mere havde grebet om sig siden Stænderne havde været samlede i 1844, steg desuden til en hidtil ukjendt Høide ved det saa Dage førend deres Sammentreden i 1846 udkomne aabne Brev af 8de Juli, og skjøndt Kongen ikke troede, at dette i den Grad vilde opirre Stemningen i Hertugdømmerne, som det dog siden efter viste sig, og som nogle af hans Raadgivere formodede, saa kunde han dog vist ikke dølge for sig selv, at det viebliffelig vilde saaledes forøge Gjæringen, at der endnu mindre end forhen var at tænke paa rolig Overveielse af en Sag, der var saa rrig paa Stof til forbittede Kampe. Det er mig og bekjendt, at han angaaende adskillige Dele af det forelagte Udkast

*) See den Koeskildske Stændertibende for 1844, S. 809—821, 2164—2176, 2413—2418, XI.—XII.

havde Tvivl, efter min Overbeviisning tildeels velgrundede Tvivl. Men han har desuden vist allerede til den Tid erkjendt Nødvendigheden af paa en eller anden Maade at bringe de Forhold, hvorom den sorgelige Splid mellem de forskjellige Statsdele dreiede sig, under fælles Overveielse af Mænd, der kunde betragtes som de forskjellige Meningers Talsmænd, skjøndt han først nær ved sine Dages Ende kom til en fast Beslutning desangaaende. Hans varme Iver for hint særlige Anliggende var imidlertid ingenlunde kjolnet; naar han for Diebliffet lod det hvile, saa var det kun fordi han, og det vist med Rette, antog, at det intet vilde gavne men kun være til Hinder for dets Fremgang i en tilkommende Tid, om han i 1846 vilde have sat det i Bevægelse.

Efter alt det Udviklede har det sandelig ikke været af Mangel paa alvorlig Villie fra Regjeringens Side, at det Formaal, hvorfor Forordningen af 1ste Mai 1838 havde begyndt at bane Veien, ikke siden blev videre fremmet, men denne som mangen anden god Sags Fremme blev forstyrret ved den Spænding, der, ganske saa Aar efter at hiint første Skridt var gjort, reiste sig mellem de Lande, hvoraf vor Stat er sammensat. Nu synes det, at Styrelsen ad andre Veie vil føre os til det Gode, som det ikke lykkedes at naae gjennem den rolige Udvikling. Det kan neppe være anderledes, end at Danmark og de to Hertugdømmer ville blive en Toldseenhed; Slesvig har allerede for Tiden faaet samme Toldsatser som Danmark, og dermed er den Toldgrændse, der forhen har skilt dem ad, faldet, men derimod er en ny Toldgrændse opstaaet mellem Slesvig og Holsteen, hvormed neppe noget af disse Lande kan være tjent, men hvorfor de ei kunne vente at blive frie, uden ved begge at indlemmes i et fælles Toldsystem med Danmark. Holsteen, fra hvis Side man alene kunde vente nogen Banskfeligheid gjort, vil vist og finde sig bedre ved at redde det ældgamle Toldfælledsskab med Slesvig ved dets Udvidelse til Danmark, end ved enten at udgjøre et særligt Toldland eller at indlemmes i et eller andet tydsk Toldforbund, som desuden neppe af Regjeringen vilde blive tilstedt. Der er saa

stor Overeensstemmelse i Danmarks og de to Hertugdømmers naturlige Bequemhed for Handel og Søfart saavelsom i Næringsvefenes Udvikling og i Jubbbyggernes Velstand og Leveviis, at de meget vel egne sig til at udgjøre en Toldeenhed. De have og, skjøndt ikke ganske samme Toldforfatning, saa dog en saa lignende, at der ikke let vilde findes noget andet Land, hvortil Holsteen heller kunde ønske at slutte sig. Om Toldindtægternes Fordeling mellem Danmark og ethvert af Hertugdømmerne, vil der under en saadan Toldeenhed ikke kunne blive Spørgsmaal, thi de ville alle være at bruge til de Udgifter, hvori samtlige Statsdele skulde tage lige Deel, hvilket paa den naturligste Maade skeer derved, at disse tilveiebringes ved en fælles aldeles lige Stat. Derimod vilde Holsteen, som Følge af sin Velstand og sit Forbrug af toldbare Ware, upaatvivelig komme til fort om det i en Toldforening med andre tydske Lande skulde dele de i den fælles Toldkasse indgaaede Indtægter efter Folketal, og om der vilde blive det tilstaaet noget Forlods, er dog heel uvist. Nogle Kimpelser vil den danske Toldtarif iøvrigt behøve for at kunne passe for samtlige hine tre Hovedbestanddele af det danske Monarki. *) Men disse Kimpelser ville dog vel kunne træffes, saaledes at man fra alle Sider dermed kunde være tjent. Allerede ere adskillige af de vigtigere Toldsatser, der vare høiere i Riget end i Hertugdømmerne, til Udjevnting mellem Danmark og Slesvig hergjorte lavere. (Forordningen af 22de December 1850). Det vil imidlertid ved Indførelsen af en fuldkommen lige Told i Danmark og Hertugdømmerne blive en Nødvendighed, i visse Dele yderligere at nedsette den dansk-slesvigske Toldtarif, navnlig forsaavidt Bomulds- og Uld-Manufactur=Varer angaaer; og der turde i denne Industriegrens Lærd reise sig en Deel

*) At der ikke kunde blive Tale om Lauenborgs Indlemmelse i Toldeenheden, endnu mindre om Coloniernes og de nordlige Vilandes, er vel almindelig erkjendt. Hvad Lauenborgs Forhold til det øvrige Monarkie angaaer, jevnfør mit Skrift: For den danske Stats Dyreholdelse i dens Heelhed S. 259 Note.

Indvendinger mod saadan Nedsættelse, hvilke under andre Forhold ogsaa kunde have deres Berettigelse. Men da Toldfællesskabet nu ikke blot er et uskyldigt Gode, men endog er blevet en Nødvendighed, kunne Betænkkeligheder af det Slags ingenlunde nu have den Vægt, som de under en jevnere og stadigere Tingenes Tilstand maatte have. Det er desuden forlængst blevet erkjendt saavel af Regjeringen som af den indsigtsfuldere Deel af Folket, i Særdeleshed og af dets Repræsentanter i de forrige Stænder, at den høie Beskæftigelses-told, der er blevet tilbage for hine Vareforter, i Grundsætningen er urigtig, og i Tidens Løb maa nedsættes, og da det, efter Erfarings Vidnesbyrd, endog er uvist, om Nedsættelsen vilde være til den Skade for vore Fabrikanter, som fra disses Side befrygtes, saa kan det neppe omtvivles, at Toldligheden her maa for en stor Deel tilveiebringes ved Nedsættelser i den danske Tarif, saaledes som den endnu er blevet ved den foregaaede Udjevning med Slesvig, medens vel og nogen Forhøielse kunde skee i de Satser, der vare gjeldende i Hertugdømmerne. Derimod ere der adskillige andre vigtige Forbrugsgjenstande, f. Ex. Kaffe, Viin og Spirituosa, med Hensyn til hvilke jeg ikke kunde tænke mig nogen skjellig Grund, hvorfor ikke de nu for Danmark og Slesvig gjældende Toldsatser ogsaa kunde gøres anvendelige i en tillige for Holsteen sælles Toldtarif. Større Usikkerheder vilde uden Tvivl møde hvad Brændeviinsvæsenet angaaer; thi dette vil i al Fald med Hensyn til Spørgsmaalet om Berettigelsen og Controlforholdsreglerne, om ikke med Hensyn til Afgiftstørrelsen, behøve en anden Ordning end den, Samme for Tiden har faaet i Danmark og Slesvig, navnlig ved Lov af 7de Februar 1851. Men den Ordning, der endelig findes at være den hensigtsmæssigste for Danmark, vil og uden Tvivl være det for Hertugdømmerne.

LIII.

Endnu skal jeg, inden jeg forlader de Angreb, der ere gjorte paa de Toldforhold mellem Danmark og Hertugdøm-

merne, som Forordningerne af 1ste Mai 1838 have fremkaldt, berøre en Sag, som ligger uden for Angrebene, men er særdeles vel skiftet til yderligere at oplyse det Urimelige i den Paastand, at Regjeringen ved den nye Ordning af disse Forhold, der begyndte med fornærnte Anordninger, har ladet sig lede af en partiell Forkjærlighed for Hertugdømmerne. Der gives nemlig visse Partier, hvori den for disse Lande udfomne Forordning af 1838 er mærkelig strengere end de danske Toldanordninger. Saaledes er den indre Vareførsel efter dens §§ 69 og 70 og den søværts Tilførsel fra fremmede Steder efter §§ 88—94, cfr. §§ 99, 109, 148 og 149, underkastet temmelig besværlige Controlforholdsregler, hvortil de danske Toldlove ikke kjende. De Straffe, som i det trettende Afsnit (§ 229 ff.) ere satte for Toldforseelser, ere i flere Maader strengere end de tilsvarende i Danmark, og den Ret, som Toldforordningen af 1ste Februar 1797 §§ 116 og 117, i Lighed med vore ældre Toldlove, hjemler Enhver, som Toldværsnet paasigter en Toldforseelse, til at indskyde sig under Domstolene, er kun med Indskrænkninger optaget i hiin Forordning for Hertugdømmerne (§ 287, cfr. § 282). Det har nu vist nok ingenlunde hermed været Hensigten at sætte den ene Deel af Kongens Undersaatter under mindre gunstige Vilkaar end den anden. De ovenmeldte strengere Controlforholdsregler hidrørte fra særlige Forhold; og de udbævede Forffjeller med Hensyn til Toldforseelsers Afstraffelse og Forsølgning havde uden Tvivl deres Grund deri, at den daværende Overbestyrelse ikke fandt de i Forordningen af 1ste Februar 1797 hjemlede liberale Bestemmelser tilstrækkelige til at give Toldlovene behørig Kraft. Man var sikkert og betænkt paa i den Henseende at fremkalde tilsvarende Forandringer i Anordningerne for Danmark, men man ansaae det dog ikke for paatrængende, og ligesom den danske Forordning af 1ste Mai 1838, hvis egentlige Gjenstand kun var en Omordning af Told- og Skibs-Afgifterne, ingen passende Leilighed frembød til saadanne Forandringer, saaledes blev der heller ikke siden foretaget noget i denne Retning, uden Tvivl fordi dette be-

qvemmeligst kunde see i en fuldstændig Toldlov, der skulde træde i Stedet for Forordningen af 1ste Februar 1797, paa hvilket Arbejde der for længst var lagt Haand, uden at man endnu dermed er blevet færdig. Det turde iøvrigt og være, at den Indskrænkning, som den titnævnte Forordning gjør i Borgernes Udgang til Domstolene naar Toldforseelser paasigtes dem, vilde i Danmark, hvor denne Udgang har gammel Lovhjemmel, have fundet en Modstand, der ikke viste sig i Hertugdømmerne, hvor dette ingenlunde var Tilfældet. Smidlertid turde allerede de nævnte Forskjeller bevise, at der i hiin Tids Regjering ikke herskede en saadan ængstelig Hensyntagelse til det Indtryk, som en Lov eller Foranstaltning kunde gjøre i Hertugdømmerne, som Man har villet tillægge Samme. Jeg skulde for Resten ikke have udhævet disse i sig ikke betydelige og som det synes endnu mindre paaagtede Forskjeller, dersom ikke den ene af disse havde faaet en senere Udvikling, hvis Historie afgiver et slaaende Beviis for hiin Bebreidelses Ugrund. Den ovenberørte, i Forordningen af 1ste Mai 1838 foreskrevne Control med Varetilførsel sværts, — bestaaende i en Forpligtelse for enhver fra Udlandet eller fra toldfrit Sted i Staten kommende Skipper til, under strengt Ansvar, at være forsynet med et paa Afgangsstedet i noiagtig foreskrevne Former udstedt, af den derværende danske Consul eller af Stedets Dyrighed bekræftet Manifest, ledsaget af fuldstændige Dokumenter angaaende enhver Deel af Ladningen, — blev siden yderligere gennemført og skjærpet ved en særlig Anordning, der 1840 blev i Udkast forelagt først de holsteenske og siden de slesvigiske Stænder. De første indstillede med en Fleerhed af 32 mod 10, ikke blot at det forelagte Udkast maatte bortfalde, men endog at de ovenmeldte Bestemmelser i Forordningen af 1ste Mai 1838 maatte ophæves. De udviklede omhyggelig, hvorledes disse i flere Maader gik uden for det Udkast, der havde været dem forelagt, i det Forordningen havde optaget et af de senere forsamlede slesvigiske Stænder til Controllens Skjærpelse gjort Forslag, og derhos endog i Forbindelse dermed tilføiet yderligere Bestemmelse, og de søgte at vise, at det saaledes dannede Hele besværede

Samførselen saaledes, at det blev til betydeligt Afbræk for Landets Handel og Fragtfart, og allerede havde givet Anledning til lydelige største-deels velgrundede Klager. De udhævede derhos, at de danske Soldatene ikke kjendte Bestemmelser af denne Art, og at de ligeledes vare ukjendte i de fleste fremmede Stater. Det Mindretal, der ei var aldeles enigt heri, deeltog dog i adskillige Indstillinger om Ændringer og Lempninger i det forelagte Udkast. Den slesvigiske Stænderforsamling udtalte sig derimod eenstemmig og med stor Styrke til Fordeel for Lovudkastet, som særdeles vel skiftet til at udfylde Hullerne i den ved Forordning af 1ste Mai 1838 paabudne Manifest-Indretning, hvilken dog allerede i sin usuldkomne Tilstand havde vist sig særdeles virksom til at forebygge Smuglerier. Imidlertid bragte de en Deel Ændringer i Udkastets Enkeltheder i Forslag. Det var iøvrigt af det nedsatte Udvalg erindret, at der ikke i Danmark vare lignende Bestemmelser, og at dette maatte gjøre Afbræk i Hensigtens Opnaaelse. I den Anledning bemærkede den Kongelige Commissarius, at det var besluttet at indføre de samme Forholdsregler i Danmark, og at det kun var af Mangel paa Tid at et dertil sigtende Lovudkast ikke ogsaa blev forelagt de danske Stænder.*) Ved Forordning af 12te Marts 1841 fik det Hertugdømmernes Stænder forelagte Udkast Lovskraft, dog med enkelte Ændringer, største-deels i Overensstemmelse med de slesvigiske Stænders Indstillinger.**). I 1842 blev der nu forelagt de danske Stænder et Udkast til en lignende Anordning angaaende Ladningsdokumenter for søværts indkommende Vare, i hvilken dog en Deel Lempelser vare optagne, fornemmelig med

*) See Schleswigsche Ständezeitung S. 322, cfr. Sponeck om Soldatene, Kjøbenhavn 1840, 2det Bind S. 126.

**) En udførlig Forklaring over det, der var foregaaet i Hertugdømmernes Stænderforsamlinger, og de Grunde, der ved Sagens endelige Overveelse af Regjeringen gjorde Udslag, kan læses i Ny Collegial-Tidende for 1841, Nr. 18, hvor tillige Henvisning findes til vedkommende Stæder i Stænder-Tidenderne.

Hensyn til Straffebestemmelserne, der vare affattede i Hensyn til det mildere Straffesystem i Forordningen af 1ste Februar 1797, hvis Forandring maatte forbeholdes en tilkommende almindelig Toldforordning. Forinden Sagen saaledes bragtes for de danske Stænder havde General=Toldkammer= og Commerce=Collegiet foreløbig indhentet Betænkning fra Grosferer=Societetets Committee i Kjøbenhavn saavel som fra de Handlende i de vigtigste af de øvrige Søtoldsteder; med nogle faa Undtagelser havde alle, og navnlig fornævnte Committee, erklæret sig mod Lovudkastet, støttende sig i det Væsentlige paa de samme Grunde, som den holsteenske Stænderforsamling derimod havde søgt at gjøre gjældende. Ligeledes havde Collegiet indhentet Betænkninger fra de meest betydende Toldembedsmænd, fra hvilken Side den paatænkte Lov fandt varm anbefaling, i Særdeleshed og med Hensyn til den gode Virkning, som Manifestindretningers Indførelse i Hertugdømmerne kjendelig havde udøvet paa Toldopsynets Kraft til at forebygge Smuglerier. I Motiverne til det forelagte Udkast bleve de af Handelsstanden paaberaabte Indvendinger gaaede i Nøde. *) Hos det i Nøeskilde nedsatte Udvalg (Hvidt, Bang, Kirk), fandt Lovudkastet en god Modtagelse, i det Samme vel med stor Klarhed og Sagkundskab udhævede de Vanskeligheder, Besværligheder og Befæstninger, Indretningen vilde paaføre Handelen og Søfarten, men ogsaa med lige Klarhed og Sagkundskab udviklede, deels hvorledes der dog var megen Overdrivelse i de Forestillinger, man gjorde sig om Betydningen af alt dette, deels hvorledes den foreslaaede Indretning, paa den anden Side, vilde give Toldvæsenets øvrige Bestræbelser for at udrydde Smuglerier en Understøttelse, der ei allene med Hensyn til Statsindtægtenes Betryggelse var høist enskelig, men og kunde gjøre andre kostbare og besværlige Foranstaltninger overflødige. Udvalget tilraadede derfor Forsamlingen at indstille Lovudkastet til at udkomme som Lov, men med adskillige Æn-

*) See Nøeskilde Stænder=Tidende for 1842, S. 295—311, Viborg Stænder=Tidende S. 191—208.

dringer. Men i selve Forsamlingen lagde man mere Bægt paa de med Indretningen forbundne Ulemper og mindre paa dens anbefalende Sider, end Udvalget havde gjort. Det udtaltes derhos, at der i de til samme Tid forsamlede hollandske Stænder var udtalt en Beflagelse over at det i 1840 forelagte Udkast, saa stærkt de end havde udtalt sig derimod, var blevet Lov. Ogsaa bemærkede man, at de slesvigske Stænders Stemning for Sagen fandt sin Forklaring i Glensborgs fra de danske og hollandske Handelsstæders høist forskjellige Interesser. Endvidere paaberaabte man sig, at den omhandlede Foranstaltning i ethvert Tilfælde maatte synes at være ufornudden i Kongeriget, hvor der allerede var udrettet saa meget til Smugleriets Undertrykkelse, og at en af de Betragtninger, som netop allerstærkest talte imod den foreslaaede Lov, ikke havde den Betydning for Hertugdømmernes Handelsstæder som for Danmarks og i Særdeleshed for Kjøbenhavn, den nemlig at en saadan Lov vilde være til Hinder for et Skibe, der oprindeligiis ikke ere bestemte til en dansk Havn, siden, naar Omstændigheder dertil indbøde, anløbe en saadan, for at udbløse deres Ladninger. *) Der fremkom og den Ytring, at den Ulighed mellem Danmarks og Hertugdømmernes Lovgivning som Udkastet vilde afhjælpe, saa meget mindre kunde komme i afgjørende Betragtning, som der i andre Henseender, og navnlig hvad Toldsatserne angaaer, fandt en meget bety-

*) Denne Ulempe var igvrigt ogsaa udhævet i den hollandske Betænkning (Ständezeitung, Beilageheft S. 779—780), og skjøndt Tilfældet rimeligiis hyppigere maatte indtræffe med Hensyn til Kjøbenhavn end til de hollandske Havne, var man paa den anden Side i Kjøbenhavn bedre istand til nogenlunde betimelig at skaffe den særlige Tilladelse fra General-Toldkammeret, hvorved et saaledes anløbet Skib kunde faae Afgang til at løse, end andetsteds; og det var kun i den Letthed og Hurtighed, hvormed Vedkommende saaledes kunde blive hjulpen, at der kunde findes en Beroligelse imod den Udsigt, at alle slige Skibe vilde bortfrømmes ved Manifestindretningen, noget der upaatvivlelig var dens betænkeligste Side.

delig Ulighed Sted. Ved Afstemningen erklærede 48 Medlemmer sig imod Lovudkastet og kun 13 for Samme, med nogle Afændringer. *)

De jydffe Stænder sluttede sig saa godt som ganske til Østifternes og fraraadte Udkastet med end større Stemmesfæthed (41 mod 6). Sagen var iøvrigt der ingenlunde Gjenstand for saa indgribende Forhandlinger som i Roeskilde. Det skal her blot bemærkes, at den jydffe Stænderforsamling, med Hensyn til det den erkjendte for den største Bønsfælighed ved hele Sagen, den nylig berørte Hindring for de Skibe, som ei oprindelig ere bestemte til en dansk Havn, udhævede Kjøbenhavn og Helsingør som de Stæder, hvis Handel især vilde lide derunder uden i saa Henseende at nævne nogen af Jyllands egne Stæder. **) Efterat Sagen derpaa var blevet foredraget i Statsraadet, besluttede Kongen sig for indtil videre at stille den i Bero, hvilket meddeelttes de danske Stænder ved deres Sammenkomst i 1844. ***) Senere skete der intet enten for at udvide den omhandlede Manifest-Anordning til Danmark, eller omvendt for at affkaffe den i Hertugdømmerne.

Denne Sags Historie frembyder vist nok et slaaende Exempel paa, hvorledes det stod sig med den ofte gjentagne Paaastand, at Holsteen og de holsteenske Stænder havde Herredømmet i Slesvig baade gennem disses Stænder og gennem en holsteensffindet Regjering. Denne Paaastand er aldeles grebet af Luften, og jeg er vis paa, at der af de Mange, for hvem det er et Evangelium, næsten Ingen er som vilde være istand til at nævne endog en eneste Kjendsgjerning, der blot med noget Skin af Sandhed kunde ansøres til dens Bestyrkelse. Derimod have vi allerede ovenfor S. 257—261 seet

*) Roeskilde Stænder-Tidende S. 2770—2827, LI—LIV, S. 3233—3262.

**) Viborger Stænder-Tidende S. 2113—2137, 2687—2708, LX—LXII.

***) Viborger Stænder-Tidende S. 24, Roeskilde Stænder-Tidende for 1844, S. 24—25.

Exempler af tvende vigtige Sager, hvori de slesvigſke Stænder i 1836 væſentlig afvege fra de holſteenſke, og hvori Udfaldet blev ſtemmende med deres Mening. Men her har man atter et paafaldende Exempel. Det maa ikke glemmes, at det var efterat de holſteenſke Stænder med ſtor Stemmeſterhed havde erklæret ſig imod Lovudkaſtet, at dette kom under Behandling i Slesvig, og at man der eenſtemmig anbefalede ſamme. Dgſaa ſaa viſer denne Sag, hvor langt Regjeringen var fra at tillægge Forholdene og Stemningen i Hertugdømmene nogen utilbørlig Indflydelse paa de danſke Auliggender, ſom dermed kom i Berørelſe. Afgjørelſen af det de danſke Stænder i 1842 forelagte Lovudkaſt var i Sandhed en noget kilden Sag. Paa den ene Side vilde Regjeringen ugjerne give Slip paa en Foranſtaltning, ſom det Collegium, ſom Sagen nærmest vedkom, vedblev at anſee for særdeles vigtig til at beſkytte en af Statens vigtigſte Indtægter, medens det fandt, at alle de Ulemper, ſom Stænderne havde opſtillet, kun vare af underordnet Betydning. Paa den anden Side syntes det dog utilraadeligt mod en ſaa overveiende Fleerhed i Stænderforſamlingerne at gjennemføre den i Danmark. Men, naar dette ikke ſkeete, kom man i en noget uhyggelig Stilling til Hertugdømmerne. Hvad Holſteen angaaer, da var Indremingen indført i dette Hertugdømme deels uden at dets Stænder havde ſaaet Leilighed til at prøve ſamme, deels endog ligefrem mod diſſes med ſtor Fleerhed udtalte Mening. Nu maatte Regjeringen lade den lignende Lov, hvortil den havde ladet Udkaſt forelægge i de danſke Stænder, falde, fordi diſſe, ligefom forhen de holſteenſke, havde erklæret ſig derimod. Der var vel nogen Forſkjel i Forholdene, ſom kunde give de for og imod Sagen anførte Grunde ſtorre Vægt i den ene Statsdeel end i den anden; men diſſe Forſkjeller vare dog ikke ſaa betydelige eller ſaa afgjorte, at man kunde vente at de vilde finde Anerkjendelse til Retfærdiggjørelſe af den ulige Behandling. Med Henſyn til Slesvig var Forholdet vel et andet, da det var i Overeensſtemmeſe med deres egne Stænders indſtændige Dønſte, at de havde den Lov, ſom de danſke Stænder havde frabedet ſig. Men det maa dog erindres,

at de derved vare gaaede ud fra den af Regjeringen bekræftede Forudsætning, (hvilken dog ei var gjort til Betingelse), at en lige Lov vilde udkomme for Danmark. Sagen var og i sig selv af den Natur, at der, naar ikke særdeles Omstændigheder talede for en Afvigelse, burde være Overensstemmelse i Lovgivningen for alle Statsdele; thi da den fordelagtige Indflydelse, Foranstaltningen skulde have paa Statsindtægterne, maatte komme de for hele Staten fælles Finantser tilgode i et lige Forhold, burde man og overalt være lige nær til at taale de Byrder og Indskrænkninger, som den førte med sig. Mindst kunde den af enkelte Medlemmer i Stænderne paabe- raabte Omstændighed, at mange Toldsatser vare lavere i Hertugdømmerne end i Danmark, herved komme i nogen Betragtning; thi, for ikke at tale om hvad der ellers lod sig anføre mod en saadan Udjevningssmaade, saa bleve de lavere Toldsatser i Hertugdømmerne tilstrækkelig udjevnedes ved disses øvrige Bidrag til Statsfornodenhederne.

Det er imidlertid ingenlunde min Mening, at Regjeringen ved hien Sags Behandling havde villet sætte Hertugdømmernes Interesser tilside. Mindst kunde jeg finde en saadan Tilfidesfattelse i den Beslutning, som blev taget i Anledning af det de danske Stænder forelagte Lovudkast. Jeg havde den Tid selv, som Medlem af Statsraadet, Deel i Sagens Afgjørelse, og saa levende jeg end følte det Uhyggelige i den ulige Afgjørelse det samme Anliggende fik i de forskjellige Statsdele, saa var det dog efter den Stilling, hvori Sagen var kommen, mig klart, at der nu intet andet var at gjøre. Imod den store Stemmesleerhed, hvormed begge Rigets Stænderforsamlinger havde udtalt sig, at lade det forelagte Udcast blive Lov, kunde saa meget mindre tilraades, som det efter den gode Tilstand, hvori Toldopsynet befandt sig i Danmark ingenlunde var indlysende, at den yderligere Beskyttelse mod Indsmuglinger, hvorom der handlede, kunde have en Vigtighed for Toldens rigtige Erlæggelse, der kunde veie op imod det Afbræk, den paatænkte Lov kunde gjøre Handel og Søfart, og den Misstemning som den efter al Sandsynlighed vilde

fremfalde. Paa den anden Side var det dog aldeles utilraadeligt at foretage noget Skridt for at faae Manifestloven ophævet i Hertugdømmerne, thi foruden at Toldtilsynet sammesteds maaskee ikke uden Skade og i al Fald ikke uden en besværlig Forøgelse af Personalet, kunde undvære den Støtte, som denne Lov hidtil havde afgivet, var det rimeligt, at hver af deres Stænderforsamlinger vilde blive ved deres forrige Mening, og da paa den holsteenske Forsamlings eenfaldige Indstilling at ophæve den Lov, som 1841 var blevet givet lige imod dens Mening, vilde fra flere Sider have været en Urimelighed. Hertil kom, at Regjeringen, uagtet den for Dieblifket fandt overveiende Betænkelighed ved at gennemføre Indretningen i Danmark, dog ikke havde opgivet Haabet om at den i en senere Tid, maaskee efter at være blevet almindeligere i andre Stater, kunde lade sig iværksætte. Den blev derfor og kun stillet i Bero, og dermed kunde det ikke bestaae, at Regjeringen gjorde Skridt for at faae den ophævet i Hertugdømmerne. Det vilde have været Stændernes Sag, om de med Hensyn til Lovudkastets Skjæbne i Danmark dertil havde fundet Anledning, da at bringe Sagen i Bevægelse. Dette skete imidlertid ikke, hvilket og er meget forklarligt af den fuldkomne Modsætning i begge Forsamlingers Mening, der havde viist sig i 1840. Det vides heller ikke, at den Forskjel, der saaledes var opstaaet mellem Danmark og Hertugdømmerne, ellers har gjort noget synderligt Indtryk. Naar der, som man maa vente, ved Ordningen af vore Statsforhold bliver tilveiebragt et fælles Lovvæsen, vil det være et aabent Spørgsmaal, om Hertugdømmernes Manifest-Indretning skal udvides til Danmark, eller om den aldeles kan henfalde.

Saafernt der maatte være Noget, som ved Hjælp af Stænder-Lidenderne vil gjøre sig nærmere bekendt med ovenmeldte Sag, vil han have Leilighed til at bemærke den Forstandighed og Rolighed, hvormed et Anliggende, der greb ind i Forholdene mellem de forskjellige Statsdele, til de Tider blev behandlet. Man vil ikke finde noget Spor af Bitterhed eller Misundelse, ingen Tilbøielighed fra den ene eller den anden

Side til at udøve Indflydelse paa den Deel af Staten, der ei hørte under dens raadgivende Virksomhed. Hertil kan det ingenlunde regnes, at Holsteens Stænder, for at holde den paa-tænkte Lov borte, beraabte sig paa, at der ingen lignende fandt Sted i Danmark. Dette staaer som de andre ved Siden deraf paaberaabte Staters Exempel kun som noget, hvori de fandt en Bestyrkelse for deres Mening om den besværende Indretnings Overflødighed, hvis Indførelse i Hertugdømmerne var sat under Spørgsmaal. Ei heller indeholdt de slesvigiske Stænders ovenanførte S. 457 i sig ganske vel grundede Bemærkning noget Paatrængende. Ligesaa lidet laae der nogen Lust til at regjere Hertugdømmerne i, at de danske Stænder udhævede hvad der, efter deres Mening, talte for at paa den ene Side det danske Toldvæsen mindre end Hertugdømmernes trængte til den Understøttelse, som den omspurgte der allerede indførte Indretning skulde yde Samme, og at den, paa den anden Side, efter Forholdene her i Riget, vilde være til større Besvær for Handel og Søfart. Dette var ingenlunde en Udtalelse for Indretningens Vedligeholdelse i Hertugdømmerne, uagtet Danmark derfor maatte blive fri; Stænderne vilde kun imødegaae den Forestilling, at dens Udvidelse til Danmark var en nødvendig Følge af at den allerede var indført i Hertugdømmerne. Den Bemærkning, at de lavere Toldsatser i Hertugdømmerne fortjente ved denne Leilighed at komme i Betragtning, indeholdt kun ganske Enkeltes paa en urigtig Opfatning af Forholdene grundede Mening (see oven S. 459), men havde ingen Plads faaet i Stændernes Betænkninger.

LIV.

For dem, der have sat sig fast i den nyeste Tid's Forestillinger om de indbyrdes Forhold mellem de forskjellige Statsdele, maa det være noget paafaldende, at de danske Stænder i den nylig omhandlede Sag vare i fuldkommen Overensstemmelse med de holsteenske og i skarp Modsatning til de slesvig-

ffe, og at de i den Anledning tydede paa Flensborgs fra de danske og holsteenske Handelsstæders høist forskjellige Interesser. Men de, som erindre noget om Forhandlingerne i Anledning af de forskjellige Stænderne forelagte Toldsager, ville vide, at dette ingenlunde var et enestaaende Tilfælde. Efter at jeg saa længe har dvælet deels ved de almindelige Forhold mellem Danmark og Hertugdømmerne, der ere fremgaaede af de Toldslove, hvorved Stænderne have medvirket, deels ved en enkelt til Toldindtægts Beskyttelse sigtende Anordning, tør jeg ikke tillade mig her at gjennemgaae de flere Sager, som jeg i foranførte Henseende kunde paaberaabe mig. Men jeg kan ikke holde mig tilbage fra i Korthed at berøre en Toldsag, der maaffee klarere end nogen anden udviser, hvor langt hine Forestillinger vare fra vore Stænder. Ogsaa skal jeg udhæve en anden Sag, der ikke egentlig var en Toldsag, men hvori dog ogsaa det Samme ligeledes klarligen har lagt sig for Dagen.

Under de udførlige Forhandlinger, som den provisoriske Plakat af 14de April 1842 angaaende adskillige Lettelser i Handelen (særlig den transatlantiske) fremkaldte, navnlig i Roeskilde, sporer man heelt igjennem en Misstemning over den Indflydelse, som den flensborgske Handelsstand ei blot gjennem de flesvigiske Stænder men endnu mere gjennem umiddelbare Andragender, Deputationer og afgivne Erklæringer havde udøvet paa den omhandlede Lov, der vel i sin Hovedretning var stemmende med den Kjøbenhavnske Handelsstands Ønsker, men dog i det Hele — dette var i det mindste Stændernes Mening, den de endog paa en temmelig spydig Maade udtalte, — var blevet saaledes lempet efter Flensborgs særegne Interesser, at det, hvis den ikke blev underkastet betydende Forandringer, kun vilde være denne By der kunde føre sig det Offer, som Finantserne bragte, til Nytte. Det var ikke saa meget de flesvigiske Stænders paa Forslag af de flensborgske Deputerede i 1840 indgivne Andragende om den directe Handels Ophjælpning m. v., hvorover man opholdt sig, som den Indflydelse den flensborgske Handelsstand

ad de øvrige ommeldte Beie formeentlig havde faaet paa de trufne Bestemmelser. Man paaastod, at allene Flensborg var istand til uden betydelig Opoffrelse at opfylde de Betingelser, hvortil den provisoriske Plakat havde knyttet de i samme tilstaaede Begunstigelser, og at ligeledes disse Begunstigelser's Uvidelse til Bestindien kun var til Flensborgs Fordeel. Fleerheden af de Medlemmer af Kjøbenhavns Handelsstand, der havde Sæde i Stænderne, tillagde imidlertid den Dymuntring, som Plakaten havde givet den directe transatlantiske Handel, en saadan Bigtighed for Kjøbenhavns og hele Rigets Handel, at de, i den Forudsætning at dens væsentligste Mangler vilde blive afhjulpne, anbefalede den til at blive i Kraft. Dette fik og Stemmesleerhed for sig i Forsamlingen, men skjøndt vistnok den Varme, hvormed hine Handlende talte Sagen, i Forbindelse med de dybt indgroede Forestillinger om den directe Handels ubetingede Forrang, hvoraf man saa ofte har seet Spor, virkede paa mange Medlemmer, turde dog det Udfald, Sagen fik, mere skyldes den særdeles Stilling, hvori den var kommen, efter at Loven alt var sat i Fuldbyrdelse. Efter at Statsraad Hvidt, skjøndt Formand i Grosserer-Societets-Committeen, med stor Klarhed og logisk Styrke havde udtalt sig mod det der var Lovens Kjerne, dens § 3, erklærede to af Forsamlingens dygtigste og meest anseete Medlemmer (Bang og Ulfing), at de vare fuldkommen enige i hans Bedømmelse af Loven, og at de, som han, vilde stemme imod dens § 3, hvis deres Stemmer vare frie, men at den dog nu ikke kunde pludselig tages tilbage uden at der maatte bringes betydelige Offre til Erstatning for dem, som derunder bleve skadelidende, hvorfor de fandt det rettere, at den sattes i Kraft, men med udtryffeligg Indskrænkning til nogle faa Aar. Bel blev deres i Overensstemmelse hermed gjorte Vædringsforslag, dog kun med svag Stemmesleerhed, forkastet, men dette maa, navnlig efter hvad der i selve Stændernes Betænkning findes anført, hidledes deraf, at man betragtede den omhandlede Toldnedsettelse som en Deel af Tarifen, der efter Forordningen af 1ste Mai 1838 var underkastet en treaarig Revi-

sion. Et af Statsraad Hvidt stillet Forslag om, at Forsamlingen vilde ytre sig misbilligende om General-Toldkammeret, forsaavidt det havde bevirket de omhandlede Bestemmelser satte i Kraft ved en provisorisk Lov, blev og med betydelig Stemmesleerhed forkastet, men efter hvad der maa sluttes af Forhandlingerne, kun fordi man fandt en saadan Yttring mindre passende, naar man dog ei vilde andrage paa den provisoriske Lovs Tilbagekaldelse. *) Den jydsk Stænderforsamling sluttede sig i det Hele til Østifternes, men tilføiede det Forslag, at St. Croix saa Sufferer skulde være udelukkede fra den omspurgte Toldbegunstigelse, **) et Forslag, hvorfor der og var al Stemning i Roeskilde, men som blev undertrykt ved den Tanke, at det ei lod sig sætte igjennem at faae denne Artikel, der for Flensborg havde en overveiende Vigtighed, udelukket fra den Toldlettelse, hvoraf den allerede ved den provisoriske Plakat var kommen i Besiddelse, til samme Tid som man androg paa dens Udvidelse til flere transatlantiske Produkter end de i Lovudkastet optagne.

Baade den holsteenke og den slesvigke Stænderforsamling androge, den sidste med en noget ringere Stemmesleerhed end den første, paa Ophævelsen af den provisoriske Plakats § 3, ligesom de, dog i en maadeholdende Tone, anbragte Anke over, at Bestemmelser af saa indgribende Følger uden paatrængende Nødvendighed vare satte i Kraft, inden Stændernes Mening derom var indhentet. Skulde man dømme blot efter Afstemningernes Udfald maatte der have været en meget skarp Modsætning mellem Danmarks og Hertugdømmernes Stænder, men det Ovenansførte viser, at ikke blot de samme Meninger, som de sidste ved deres Afstemninger søgte at gjøre gjeldende, ogsaa med stor Styrke og af meget betydende Medlemmer vare udtalte i de første, men at de sandsynligviis og vilde have faaet

*) See om alt dette Roeskilde Stænder=Lidende for 1842 S. 86—108, 2031—2151, 2968—3027, XXXI—XLI.

**) Viborg Stænder=Lidende for 1842 S. 101—108, 1710—1745, 2083—2112, XLI—XLIV.

de fleste Stemmer for sig, saafremt man ikke havde anseet sig bunden ved den Betragtning, at dog Lovens Indhold, efter engang at være sat i Kraft, ikke pludselig kunde tages tilbage. Hvad de nærmere Bestemmelser angaaer, hvori de danske Stænder havde foreslaaet Forandringer, saa vare Hertugdømmernes Stænder enige i disse, kun at de hos dem blot kom frem som subsidiære Indstillinger. Navnlig tiltraadte de den jydsk Stænderforsamlings Indstilling med Hensyn til raa Sukkere, hvilken, som ovenbemærket, i Grunden og var stemmende med de Roeskildske Stænders Mening, skjøndt de af den nævnte Grund havde holdt tilbage med Samme.*)

Den Afgjørelse bemeldte Sag fik ved de deels for Danmark, deels for Hertugdømmerne udgivne Plakater af 27de Marts 1844 (jevnsfør Ny Coll. Tid. Nr. 19), saavel som de senere Forlængelser det deri bestemte Måremaal, paa Grund af de særdeles Forhold, hvorunder Staten fra 1848 af har befundet sig, har faaet, staaer i alt for liden Forbindelse med mit Formaal, til at jeg derved skulde opholde mig.

Derimod kan jeg ikke forbigaae det Beviis for den af mig modsagte Paaastand om det Herredømme, Holsteen udøvede i de slesvigiske Stænder, som man maaskee vilde søge i den Omstændighed, at disse sidste ikke ved den foransførte Leilighed toge sig mere af deres vigtigste Handelsstads Ønsker og Interesser. Men det er kun med Hensyn til de tre første Stænderforsamlinger, hvilke udgik fra de oprindelige Valg, at jeg har bestridt hiin Paaastand, og hvad jeg derom har anført, maa, som støttet til uimodsigelige Kjendsgjerninger, staae fast. Derimod har jeg selv forhen udhævet, hvorledes der i den slesvigiske Stænderforsamling i 1842 lige fra først til sidst viste sig en lidenskabelig Partistræben for at knytte Slesvig nærmere til Holsteen**) og derved væрге mod den Fare for

*) See holfsteinische Ständezeitung S. 1051—1072, 1113—1139, Beilagenheft 2, S. 149—163, 785—793, schleswigsche Ständezeitung S. 1926—1948, 1988—2032, Beilagenheft 2, S. 449—465, 868—886.

**) For den danske Stats Opretholdelse o. s. v. S. 38.

rets Indlemmelse i Danmark, hvorfor det formeentlig ellers vilde være udsat; og det er ganske muligt at denne beklagelige Retning ogsaa har bidraget til at Flensborg, hvis Deputerede vare dens erklærede Modstandere*), ikke længere havde den Bægt i Stænderne som forhen og som i Særdeleshed endnu i 1840 kjendelig havde lagt sig for Dagen. Men, saa lidet det end vilde komme i Strid med noget som jeg har paaستاet, om Man vilde udlede det Udfald, som den ovennævnte Handelsfag fik paa den flæsvigste Landdag, fra en holsteensk Indfyldelse, saa maa jeg dog i det mindste finde denne Formodning noget tvivlsom. Den flæsvigste Forsamlings Beslutninger havde i Sagen selv saa gode Grunde for sig, at en sliq Formodning ikke behøves, og, om man end vil paaستاae, at det dog vilde have været det Naturlige, at den flæsvigste Stænder-

*) Saaledes hørte begge Flensborgs Deputerede (Agent Jensen og Senator Nielsen) til de Faa, der erklærede sig mod det Andragende, der i 1838 indgik fra de flæsvigste Stænder om Forening med de holsteenske (see Stænder-Libenbe for 1838 S. 673—674, 686—688). Dette udhæved af Wegener, der betegner hine Faa som de flæsvigste Patrioter (l. c. S. 262); og jeg skal heller ingenlunde frakjende dem denne Egenskab, men de vare dog meget langt fra den Tankemaade, der nu omslunder ansæes fornøden for at Nogen kan blive regnet til de rette Patrioter. De gik ud fra det Kongelige Tilfagn i Loven af 28de Mai 1831, som en Borgen mod al Frygt for Hertugdømmernes Adskillelse fra hinanden, og medens de fra den Side ikke fandt Stændernes Forening fornøden, meente de at den for Tiden vilde være skadelig, da der vare endnu mange særlige flæsvigste og navnlig flensborgske Interesser tilbage, som vilde være bedre beskyttede gjennem særlige flæsvigste Stænder end gjennem en fælles Stænderforsamling. Det bemærkedes og, at det gode Forhold mellem Kongen og Folket vilde lide under at man ilede med at faae en Institution, som han nylig havde skjærket det, embannet. Det sees dog ikke, at den Modstand, som de flensborgske Deputerede i 1838 gjorde mod Stændernes Forening, havde nogen Indflydelse paa den flæsvigste Landdags Stemning mod Flensborg; tværtimod have vi nylig seet, hvorledes den i 1840 paa tvende Sager virkede til Beslutninger, som vare baade de holsteenske og de danske Stænder imod. Det viste sig endog i Slutningen af den

forsamling havde holdt ved Slesvigs Interesser, om de end vare imod de danske og holstenske, saa vilde man dog vanskeligt kunne paastaae, at hine Interesser ubetinget maatte falde sammen med den flensborgske Handelsstands.

Den Sag, som jeg endnu i det oven S. 465 antydede Niemed har at belyse, er den, der i 1840 blev reist i begge de danske Stænderforsamlinger i Anledning af de da paatænkte Jernbaneanlæg i Hertugdømmerne. Paa Anmodning af den Committee, der i dette Anliggende havde dannet sig i Flensborg, indbragte en Deputeret i Stifternes Stænder et Andragende, der gik ud paa, at de skulde gaae ind til Kongen med en Petition om, at det, inden Anlæggelsen af nogensomhelst Jernbane bevilges, maatte blive taget under noieste Overveielse om ikke en Jernbane fra Flensborg over Husum til Tonnin-

flensborgske Stænderforsamling for 1842, at de flensborgske Deputerede endnu vedbleve med deres Ulyst til en siebliffelig Sammensmeltning med Holsten at forbinde en lige Ulyst til Sammensmeltning med Danmark. De udtalte nemlig begge deres Glæde over den bekjendte Erklæring, som Kongen under 24de December afgav gennem sin Commissarius om at han ligesaa libet tilføjede at forene Hertugdømmet Slesvig eller en Deel deraf med Danmark, som, ved en Tiltrædelse til det tydske Forbund, at sætte dette i statsretlig Forbindelse med Tydskland, at han hverken vilde gjøre Hertugdømmet tydsk eller dansk, men haandhave det som saadant. De tilføiede, at de vel aldrig havde havt Tvivl om, at det saaledes var Kongens Villie, men at de dog glædede dem over en Forfiffring, der tjente til Landets Vereliggelse (schleswigsche Ständezeitung S. 1711—1712). De holdt saaledes fast ved det, der ligesom 1720 havde været den danske Regjeringens stadige Politik, og som vistnok lige til de spændte Forhold i de senere Aar havde en overveieende Stemning for sig baade hos Slesvigerne, i Erndeelskab Nordflensvigerne (see „For den danske Stats Opretholdelse“ S. 138—140) og hos de ophlyste danske Fædrelandsvenner, der tænkte over de flensborgske Forhold (see oven S. 285—289). Hvad der stille Regjeringens Politik ved den Kuertkjendelse, den ellers maatte finde, var den Frygt som man fra hver af Siderne nærede om at den var i Begreb med at gaae om til den anden Side, og den Naade, hvorpaa Partimænd vidste at benytte og oppuste denne Frygt.

gen maatte have Fortrin for en Jernbane; der vilde erholde sit Endepunkt paa eller ved Grændsen af de danske Stater. Der blev nu vel i Anledning heraf nedsat et Udvalg, men dette, bestaaende af Etatsraad Hvidt, nuværende Bankdirecteur Hansen, afdøde Kammerherre Tillisch, Agent Bruun og afdøde Kammerraad Drevsen, fandt aldeles ingen Grund for Forsamlingen til at tage sig af den Jernbane, der skulde gaae ud fra Flensborg, da der ikke forelaae noget, hvoraf man kunde slutte, at den vilde fortjene Fortrin for den, som den skulde fortrænge. Det kunde i Særdeleshed ikke erkjende den paabe- raabte Grund, at den danske directe Handel derved i høi Grad vilde blive befordret, thi det vidste ikke, hvad der mere skulde hindre danske Skibe og fremmede Skibe, som danske Under- saatter kunde benytte til directe Handel, fra at lade og løbse i Altona, end i Tønningen, hvorimod det paa den anden Side maatte komme i Betragtning, at de Hjælpemidler, som til Be- nyttelsen af et saadant Communicationsmiddel maatte udfor- dres, først skulde stables i Tønningen, men allerede for en stor Deel vare tilstede i Altona. Allermindst kunde Udvalget an- befale den Flensborger-Bane til noget Monopol for Jernbane- Forbindelsen mellem Nordsøen og Østersøen, men det maatte i alle Henseender erkjende Rigtigheden af de Grundsatninger, hvorpaa den Kongelige Bekjendtgjørelse af 18de Mai 1840 var bygget, hvorefter lige Afgang var aabnet for ethvert saadant Anlæg, naar de opstillde Betingelser vare tilstede. Kun havde der i Udvalget været Meningsulighed angaaende om man enten gan- ske skulde lade Sagen falde, eller man skulde indsende Andra- gendet med den Erklæring, at man ikke, efter de Oplysninger, hvoraf man var i Besiddelse, kunde anbefale den paatænkte Flensborg-Tønningste Jernbane til særlig Begunstigelse fremfor enhver anden, og i Forbindelse dermed anholde om at samt- lige Provindsialstænders Mening maatte indhentes forinden Tilladelse til Anlæggelse af nogenfombest Jernbane for at be- fordre Communication imellem Nordsøen og Østersøen maatte meddeles. Valget af disse to Alternativer henstillede det allene til Forsamlingens Beslutning. Navnlige erklærede det's For-

mand og Ordfører det som sin Mening, at der ingen Besværelse var for Stænderne til at forlange sli­ge Sager dem forelagte. Imidlertid vedtog Forsamlingen som et Ønske, men og blot som et Ønske, at anholde om at samtlige Stænderforsamlinger ved foranførte Leiligheder maatte høres. Herom indgik og et Andragende, hvori den ovennævnte Anerkjendelse af det Tilfredsstillende i den Afgjørelse, Sagen i sin Almindelighed havde faaet ved Bekjendtgjørelsen af 18de Mai, udtaltes af Forsamlingen, ligesom den og med Udvalget erklærede, at den ei var istand til at afgive nogen paalidelig Dom om, hvorvidt den paatænkte Flensborger-Lønningsske Bane kunde have Krav paa den Understøttelse, hvortil Bekjendtgjørelsen under visse Omstændigheder aabner Ud­sig­ten, om, tilsvies der, ellers det Fortrin, hvorpaa der var andraget, dertil indskrænkede sig. Imidlertid meente den, at det Ønske, som den frembar, anbefalede sig ved den Betragtning, at skjøndt det egentlig var den Provinds, gjennem hvilken Anlægget skulde udføres, som havde den directe Inter­esse derunder, saa var Sagen dog af Bigtighed for hele Staten med Hensyn til den Indflydelse Anlægget kunde faae paa den danske Handels Retning, og fordi det formedelt Forholdene i Dresund neppe kunde blive uden Indvirkning paa en af Statens væsentlige Indtægtskilder. *)

Den Flensborger Comitee foranledigede og et Andragende af ovenanførte Indhold indgivet til de jydsske Stænder. Men inden dette kom til Forhandling var en lignende Begjæring indbragt for de slesvigske Stænder af Flensborgs ene Deputerede Senator Nielsen, og understøttet af den anden Deputerede Agent Jensen, men, efter at adskillige Indvendinger derimod vare gjorte, taget tilbage. **) Ikke desto mindre nød Sagen Fremme i den jydsske Forsamling. Saavel i det der nedsatte Udvalg som under Forhandlingerne fremkom der Udtalelser om

*) Roeskilbe Stænder. Tidende for 1840, S. 1144—1153, 2597—2604, 3120—3125; Anhang indeholdende Betænkninger og Petitioner S. 88—89.

**) See Schleswigsche Ständezeitung für 1842 S. 169—172.

den Flensborger Banes Fortrinlighed og Gavnlighed for Staten, men ligesom der ikke i de Grunde, hvormed de bleve understøttede, var noget som kunde give dem særdeles Vægt, saaledes blev dog den eenstemmig vedtagne Petition ikke væsentlig forskjellig fra Distikternes. Vel blev det ikke i Viborg saa udtryffeligt som i Roeskilde erkjendt, at det kun var et Onske man frembar, men det blev dog heller ikke udtalt, at det Andragende, man besluttede at stille, laae inden for de Stænderne tillagte Berettigelses Kreds, endnu mindre gjorde man noget Forsøg paa mod Distikternes Stænder at bevise det; man vilde kun undgaae en udtryffeligt Indrømmelse. Iøvrigt indeholdt det Andragende, de jydske Stænder indgave, samme udtryffeligt Anerkjendelse som Distikternes af det Tilfredsstillende i den Beslutning, som Kundgiørelsen af 18de Mai indeholdt, og samme Udtalelse af at de ei vare istand til at bedømme, hvilket af de paatænkte Anlæg der fortjente meest Anbefaling. I Begrundelsen af deres Indstilling var der dog den mærkelige Afvigelse fra Distikternes, at de ei beraabte sig paa Sagens Interesse for Drefundstolden, men istedet derfor paa den Indvirkning, den paa Grund af den Understøttelse, hvorom der under visse Omstændigheder var givet Haab, vilde faae paa Finantserne. *)

Hvad der nærmest har bragt mig til her at udbrede mig over denne Sag er det Beviis den indeholder for, hvor fremmed den seneste Tids Lyst til at trække Slesvig til sig og sløbe Holsteen fra sig var her i 1840. I de Roeskildske Stænder finder man ikke mindste Spor til nogen Fortjærlighed for den paatænkte slesvigiske Jernbane fordi den var slesvigsk; hverken faldt den Tanke dem ind, at Slesvigs Fordeel mere end Holsteens var Danmarks, ei heller lode de sig ved nogen Nationalitetsfølelse føre til at give en slesvigsk Jernbane Forrang for en holsteensk. I de jydske Stænder rørte sig derimod en vis Fortjærlighed for Slesvig; fra flensborgsk Side vare vist og

*) See Viborger Stænder-Libenbe for 1842, S. 1100—1102, 2762—2775, 2813—2819, Anhang (Betænkninger og Petitioner) S. 136—137.

Mange stærkt bearbejdede for den Jernbane, som skulde gjen- nemløbe Samme, Noget som og tidligere var skeet i Kjøbenhavn, men der ei synderlig have frugtet. Men de Udtalelser, der foregik i denne Retning, vare saa meget mere uden Bægt, som Stænderne ikke fandt sig besviede til at gjøre dem gjældende i deres Betænkning. Det paafalder imidlertid, at de jydskke Stænder dog paa en Maade toge sig af den flensborgske Committee's Dnske om Fortriu for den af Samme attraaede Bane efter at den selv havde frasaldet sit til de slesvigiske Stænder stiledede Andragende i saa Henseende. De Fleste ville have den For- klaring paa rede Haand, at det var den holsteenskke Indflydelse, der fortrængte denne Sag fra de slesvigiske Stænder, og at man derfor ei kunde fortænke hiin Committee i at den endnu forsøgte Veien gjennem de danskke Stænder, for om muligt ved disses Medvirkning at naae det Maal, som den tillagde en saa overordentlig Vigtighed baade for Slesvigs og for Dan- marks Velfærd. Men denne Forklaring kan aldeles ikke be- grundes. Som jeg har oplyst finder man hverken i 1836, eller 1838, eller endnu i 1840 nogen Tilbeclighed hos de slesvigiske Stænder til at lade sig beherske af holsteenskke Dnsker og Interesser, men de viste sig tværtimod aldeles selvstændige lige over for Holsteen, man kan sige at de vare alt for sles- vigiske, men ikke at de vare slesvig-holsteenskke.

Vi have S. 456—461 udførlig gjennemgaaet et i det sidstnævnte Aar i den slesvigiske Forsamling behandlet for Handel og Søfart vigtigt Lovudkast, som de eenstemmig anbefalede efter at det af den holsteenskke med stor Stemmesleerhed var fra- raadet, og som senere de danskke Stænder ikke mindre bestemt end disse sidste erklærede sig imod, menende at Flensborgs særegne Handels Interesser havde virket for meget i de sles- vigiske Stænder. Ligeledes have vi seet, hvorledes et Andra- gende, som de i samme Aar indgave om den directe Handels Befordring, baade i de danskke og i de holsteenskke Stænder fandtes at være ensidig beregnet paa Flensborgs Interesser. Dette indgik iøvrigt dog ikke aldeles saaledes som det af de tvende Deputerede for Flensborg var indbragt, men Enhver,

der vil gjøre sig bekjendt med Sagen, maa indbømme, at den forandrede Skikkelse, hvori det af Forsamlingen blev vedtaget, var en sand Forbedring, at det navnlig derved havde tabt en stor Deel af det alt for udelukkende Flensborgske, hvoraf der dog siden baade i de hollsteenske og i de danske, ja selv i de slesvigiske Stænder blev fundet at der var blevet for meget tilbage. Da det nu var i samme Aar, og det endog førend hine to Sager, at Andragendet angaaende den Flensborger=Jernbane blev afgjort i de slesvigiske Stænder, kan man dog ikke let tænke, at der i denne sidste skulde være viist Flensborg nogen Uvillie. Men et endnu stærkere Beviis imod den ovenangførte Formodning ligger der i Sagen selv. Af Forhandlingerne i de slesvigiske Stænder sees det tydeligt, hvad det roeskildske Stænderudvalg med god Grund formodede, at hvad Flensborgerne vilde ikke var, før den af dem attraaede Jernbane at erholde Concession, imod at opfylde de i den Kongelige Kundgjørelse af 18de Mai 1840 stillede Betingelser, men kun at forhindre at en saadan blev meddeelt den paatænkte Altonaer=Bane, uagtet der med Hensyn til Samme maatte tilveiebringes de fornødne Midler til at fyldestgjøre alle de foreskrevne Betingelser. Regjeringen havde iøvrigt, som den Kongelige Commissarius oplyste, foreløbig gjort alt hvad der billig kunde begjæres for at sætte de Vedkommende istand til at fremme den paatænkte Flensborger=Bane. Den havde paa Finansernes Beføstning foranstaltet Nivellement til den foreslaaede Banelinie og givet dem, som vilde tage sig af dette Anliggende, fornøden Tid til at indlede Planens Udførelse. Men der var fra deres Side Intet gjort i denne Henseende, fordi de gik ud fra den Forudsetning, at en slesvigsk Jernbane ikke kunde bestaae med en anden, der munde ved Elben, og altsaa først vilde være betrygget imod at en saadan kom frem. Det blev derhos under den indledende Forhandling oplyst, at den Jernbane, der, naar den Altonaer var undertrykt, skulde kaldes til Live, kun, skulde være indrettet for Befordring med Hestekraft, og altsaa blive meget ufuldkommenere end den, som for dens

Skylb skulde fortrænges. Det vilde nu aabenbart have været uretsfærdigt og ubilligt, om Regjeringen vilde have forhindret et velberegnet Jernbaneanlæg i Holstien, fordi en af Flensborgerne paatænkt i sin Natur ufuldkommen Jernbane i Slesvig ellers ikke vilde svare Regning. Ligesom det nu klarlig fremgaaer af de danske Stænders Betænkninger, at heller ikke de paa nogen Maade kunde have billiget dette, saaledes sees ikke, hvorledes de slesvigiske Stænder fornustigviis kunde have understøttet et Andragende i denne Retning. Af de korte Forhandlinger, som derom fandt Sted, blev og dets Uantagelighed Forslagsstilleren selv saa klar, at han tog det tilbage, inden det kom til Afstemning om det egnede sig til Behandling af et Udvalg.

De danske Stænder have neppe næret nogen Forventning om at Kongen vilde gaae ind paa det af dem yttrede Ønske. Af de Roeskildske Stænderforhandlinger fremgaaer det, at flere af Forsamlingens Medlemmer, og det netop de, der klarest havde opfattet Forholdene, navnlig det nedsatte Udvalgs Formand og Referent, end ikke erkjendte Hensigtsmæssigheden af det, der blev udtalt som Ønske. Men Udvalget, hvori der var Meningsulighed herom, havde forenet sig om uden videre Drøftelse at henstille til Forsamlingen, om den i et Andragende til Kongen vilde frembære et saadant Ønske. Dette blev almindeligt antaget i ethvert Tilfælde at være saa uskyldigt og uskadeligt, at der ikke var Anledning til at nægte det sin Stemme; medens der vist og vare Udskillige, der nærede dette Ønske, maaskee for en Deel bestemte ved det særdeles Liv og Eftertryk, hvormed den Flensborger Deputerede, Senator Nielsen, nogen Tid forhen ved sin Nærværelse i Kjøbenhavn havde lagt Mange denne Sag paa Hjerte, som det, hvorpaa Danmarks Bæe og Vel beroede.*) Som anført, var der i Viborg fremkaldt en større Tilbøielighed til at understøtte Flens-

*) Flensborgs anden Deputerede, Agent Jensen, deelte vist sin Collegas patriotiske Kjærlighed for Flensborg, men han havde for megen

borgernes Anliggende end i Kjøbenhavn, men uden at man heller der trostede sig til at udtale noget bestemt til Fordeel for samme, eller at tilegne de danske Stænder nogen lovhjemlet Afgang til at blive hørte over Sagen. Regjeringen vilde imidlertid vist gjerne have svøiet sig efter Stændernes Ønske, saafremt det efter Sagens Bestaaffenhed havde været nogenlunde passende, og det havde ladet sig gjøre uden at skade Sagen. Men det Actieselskab, der var i Begreb med at danne sig for at overtage Anlægget af den Kieler=Altonaer=Jernbane, havde i Følge den Kongelige Kundgjørelse en velgrundet Forventning om den dertil fornødne Tilladelse, især da der ikke fremstod nogen Anden, som, i Medhold af hiin Kundgjørelse, dertil havde Afgang. Der var saaledes ikke engang noget, hvorom Stænderne, der selv ubetinget havde erkjendt den i Kundgjørelsen udtalte Beslutnings Retfærdighed og Hensigtsmæssighed, nu kunde høres. Derimod vilde det have været uforsvarligt, om Regjeringen desuagtet af blot Føielighed mod de danske Stænder vilde have standset, og navnlig i den Forudsætning, at de Meninger, som i 1842 under nye Stænderforsamlinger maatte fremkomme, virkelig vare blevne tagne i Betragtning, maaskee gaanske forstyrret et Foretagende af saa stor Vigtighed. Ikke at tale om at Regjeringen derved vilde have fremskyndet maaskee endog nok saa beklagelige Optrin i samtlige Stænderforsamlinger, som de der i 1842 viste sig i Slesvig, men uden at Regjeringen selv deri havde nogen Skyld.

En Betænkelse ved Jernbane-Concessjonen, som navnlig i de Viborgske Stænders Andragende blev udhævet, var at Finanserne udsatte sig for Tab ved den Deel, som den havde givet Udseende til at tage i Actietegningen. Men ligesom Regjeringen havde iagttaget flog Varsomhed ved den Forordning, at $\frac{3}{4}$ af Actierne først skulde være optagne af Andre;

Indsiget til at kunne komme denne Illig i Sver for hiint Anliggende. Jeg erindrer nu heller ikke, om han i det ovenmeldte Grunde var i Kjøbenhavn.

saaledes viste det sig meget snart, at Finantserne aldeles Intet tabte ved at indlade sig herpaa. Det varede ikke længe, forend Actiernes Priis gik ud over det Tilskud, hvorved de bleve erhvervede, saa at Finantserne folgte et betydeligt Partie mod en ret antagelig Gevinst, og af den mindre Deel, som de beholdt tilbage, nød et Udbytte der var 1 til 2 Procent over den sædvanlige Rente. Det kunde vel ikke med fuld Visshed forudsees, at Forholdene vilde stille sig saa fordeelsagtigt; men der var dog en ganske anden rimelig Udsigt for Finantserne til at blive skadesløse eller dog at slippe med et ubetydeligt Tilskud, end den som man i den senere Tid har fundet tilstrækkelig til at vove en ulige større Sum paa et Jernbaneforetagende. I al Fald er det vist, at denne Deeltagelse ikke er kommet til at paaføre Finantserne noget Tab; men Staten har i Jernbanen faaet en Veie, vigtigere end nogen af dens andre Veie, der intet eller dog intet, som er værd at nævne,*) har kostet enten den selv eller de Districter, gjennem hvilke den gaaer, men fuldstændig bærer sig selv. Det er naturligt, at det fortrinligviis er den Landsdeel, hvori Jernbanen maatte ligge, der høstede Nytte deraf, medens og de enkelte Stæder og Egne, som den, efter deres Belliggenhed, mere er til Afbræk end til Fordeel, findes sammesteds; men hele Staten har dog betydeligt Gavn af den livligere Postforbindelse, saavel som af den hurtigere og billigere Reisen og Færdsel, deels med de Varer, som den affætter, deels med dem, hvormed den maa forsynes.

Det er vel blevet yttret, at den lettere Forbindelse Jernbanen har aabnet med Fastlandet, har tjent til at aflede vor

*) Af min sædvanlige Frygt for at paastaae noget, der ikke ganske nøiagtig forholder sig saaledes, har jeg tilføjet denne Indskrænkning. Det er ikke usandsynligt, at den Fordeel, Finantserne have havt af de Actier, Staten tog, har dækket de Offre den har gjort, deels ved Grundafstaaelser, deels ved de enkelte Udgifter den har baaet i Anledning af Jernbanen; men vist er det, at i al Fald Tilskudet i modsat Tilfælde dog har været intetsigende i Forhold til Gjenstandens Vigtighed.

Udsætning og Forsyning fra andre Markeder, der kunde blive fordeeltigere. Dette turde nuomstunder være en temmelig udbredt Mening, og jeg finder mig derfor tilskyndet til nærmere at belyse samme. Det er dog soleklart, at Jernbanen ikke har luffet noget andet Marked for os, ei heller besværet Udgangen til Samme mod nogen ny Udgift eller Uleilighed. Kun forsaavidt den har bidraget til at gjøre det Marked, hvortil den fører, endnu beqvemmere og priisbilligere end forhen, lod det sig antage, at den mulig kunde have havt Indflydelse paa andre Markeders Egning. Men Landet er dog vist bedst tjent med at affatte sine Frembringelser saa fordeeltigt som muligt, uden Hensyn til om det skeer til Steder, hvor man har umiddelbar Brug for samme eller til saadanne, hvorfra de gaae andetsteds hen, og ligeledes at gjøre sine Indsjob hvor dets Fornødenheder ere at faae til billigst Priis, hvad enten det er det Sted hvor de frembringes, eller et andet hvor Forraad deraf findes samlede.*) Det er desuden aldeles urigtigt, at Jernbanen førte den danske Handel til et andet Marked end det den forhen søgte; men at dette blev fordeeltigere end forhen, var jo ligefrem til de Handlendes og Forbrugernes Lære, og det vilde have været Ufornuft, om man forsættelig havde stude et Middel, som Tidens Udvikling frembød, tilside, for den blotte Muligheds Skyld, at det derved i Tiden kunde blive vanskeligere at føre Handelen tilbage til de ældre Veie, som det maaskee under forandrede Forhold kunde blive fordeeltigere at befare. Som Statsraad Hvidt træffende har bemærket, vilde da heller ikke Dampskibsfarten mellem Kjøbenhavn og Kiel være kommet igang. Denne blev i 1819 tilveiebragt ved et, dog blot til denne Fart og til visse Aar indskrænket, Monopol, som ogsaa senere for nogle Aar blev forlænget; men uden en saadan Betryggelse vilde neppe Nogen den Tid have vovet den Capital, som det vistnok klokelig beregnede men dog usikre Forsøg krævede, det var kun det heldige Udfald Samme fik, der, og det dog kun lang-

*) Jernfør oven S. 75—76.

somt fremkaldte Lyst og Mob til flere lignende Foretagender; uden det vilde vi vist ikke nu see vore Farvande besaaede med Dampskibe.

Det er vel saa, at den danske Handel havde truffet sig mere til Hamborg end i den Handelsperiode, der endte ved Krigens Udbrud i 1807. Men dette har ikke sin Oprindelse enten fra Jernbanen eller fra nogen anden Foranstaltning, som Regjeringen har gjort til Lettelse af Samqvemmet med denne Handelsstad. Da den ubtærende Krig i 1814 endtes ved en haard Fredsflutning, vare ikke blot de Kræfter indsvundne, hvorved den danske Stat, under Indvirkning af særdeles begunstigende Forhold, havde forskaffet sig og i Særdeleshed sin Hovedstad en anseelig Deel i Verdenshandlen, men denne havde derhos i Krigens Tid, navnlig som Følge af den store Udvikling de nordamerikanske Fristaters Handel og Søfart havde faaet under Fastlandsystemet, taget en saadan forandret Retning, at der ikke kunde være Tanke om at Danmark eller navnlig dets Hovedstad kunde gjenvinde den udstrakte oversøiske Handel, der i det nærmest forudgaaende Tidsrum havde tilført Samme saa megen Velstand. Selv det største og meest begunstigeede Handelsinstitut, det asiatiske Compagni, var end ikke istand til ved Hjælp af den uhyre Told, der til dets Beskyttelse var lagt paa den Thee, der paa anden Maade end ved dets Skibe tilførtes os (Forordning af 1ste Februar 1797 § 366^{*)}), at holde Priis med den, der kunde forskrives fra

*) Det fornævnte Compagnies endnu ved dets da gjældende Oktroi af 21de Marts 1792 (cf. Plakat af 9de April 1812) levnede Forrettigheder vare de eneste egentlige Handelsmonopoler, som til den Tid vare tilbage. Derimod vare der adskillige Handelsanordninger, der vel saalange de bleve i Kraft havde samme Virkning som Monopoler for Kjøbenhavn, men dog ikke havde disses retslige Natur, i det de ei indeholdt Tilfagn enten til Staden eller til nogen særlig Corporation i Samme, men kun vare grundede paa hvad der var blevet anseet hensigtsmæssigt, snart for at samle alle de Kræfter som disse betydelige Handelsforetagender krævede, snart for vedbørlig at fiske Statens Toldindtægter. Et nyt Exempel af dette Slags blev

Hamborg, det rigt forsynede Oplagssted for de Theer, som Nordamerikanerne nu bragte, saavel som og for de fleste andre Handelsvarer. Kjøbenhavns Handel blev ved at sygne i mange Aar, og tabte i disse en stor Deel af sin forrige Affætning til Provindserne, hvilke Hamborg traf til sig deels ved sine rigere Vareforraad, deels ved sine større Pengestrækter og sine lykkeligere Pengesforhold, der satte dens Handelende istand til at give større Credit end Kjøbenhavn. *) Provindsstæderne begyndte iøvrigt tidligere end Kjøbenhavn igjen at opblomstre ved tiltagende og mere umiddelbar Affætning af Landets Produkter, der ogsaa yttrede Birkning paa Landets Dykomst. **)

Der var ved Siden af alle disse Aarsager, hvilke Regjeringen ikke kunde afhjælpe, en af en noget anden Natur, som tjente til at befordre den Handel, der gik over Hamborg. Drefundstolden var, paa Grund af den Maade, hvorpaa den var blevet ansat, i Forbindelse med de store Forandringer, der vare foregaaede i Varepriserne paa nogle af de vigtigste Artikler (saasom Kaffe, Sukker, Bomuld), kommet i et saa unaturligt Forhold til mange Varers Priis, at der blev en ikke ubetydelig Besparelse ved at undgaae de Farvande, hvor den skal tilsvares. Den traktatmæssige Grundstørrelse er 1 Procent af Værdien, men formedelst de store Ulemper, som vilte være forbundne med Fortoldning efter Værdisættelse, vare de vigtigste og jevnligst forekommende Varer, under Hensyn til denne Grundstørrelse, satte til bestemte Afgifter efter Vægt, Maal o. s. v. En saadan Tarifiering havde fundet Sted strax efter

atter givet ved Forordningen af 2den April 1814 § 3 (der dog udtrykelig havde tilspiet „indtil videre“) cfr. § 8. Der ligger en Forverling mellem deslige Anordninger og egentlige Privilegier til Grund for den jevnlig fremsatte Paastand, at adskillige Kjøbenhavn tillagte Handelsprivilegier ere uden Samtykke eller Erstatning blevne ophævede; Regjeringen var sig Forskjellen mellem deres retlige Væsen meget vel bevidst.

*) Jevnsfør den jydste Stænder-Lidende for 1836, 1ste Række, S. 411—414.

**) Jevnsfør oven S. 114—115.

Freden i 1814, hvorved Tolden i Forhold til de da gjældende Varepriser blev ansat i Rigsbankpenge Navneværdie. *) Efter den Tids Priser og den Valutas ringe Værdie, hvori Afgiften var sat, fandt den handlende Verden sig ret vel tjent med denne Tarifiering; men efterhaanden som denne Valuta hævede sig og derhos Priserne paa de fleste Varer ogsaa i sand Valuta sank, fremkalbte den mangfoldige Besværinger saavel fra de fremmede Handelsstæder, som den især faldt til Byrde, som og fra den Kjøbenhavnske Handelsstand, der lige siden 1825 indstændigen anholdt om Afhjælpsning af et Forhold, der med Hensyn til de formeldte Varer ikke blot betog Hovedstadens Grossererer Afsetningen til Provindserne, men for en stor Deel endog skilte dem ved selve Stadens Forsyning. Regjeringen erkjendte det meget Uheldige i denne Dresundstoldens Virkning, men den fandt, at den ikke uden at fremkalde grunde Besværinger fra de Staters Side, der havde en traktatmæssig Ret til lige Behandling med Landets egne Undersaatter (og i dette Tilfælde vare de fleste og vigtigste), kunde paa nogen Maade eftergive disse en Deel af Afgiften. Ved de Udkaft til de oftnævnte Toldanordninger, der forelagdes de første Stænderforsamlinger, havde man troet, med Hensyn til Indlandet, at kunne afhjælpe huii Mislighed ved at lade de Varer, som havde en noget betydelig Sundtold at erlægge, ved Siden af Indførselstolden betale en Afgift af lige Størrelse med førstnævnte Told, naar Dresundet, Belterne eller den slesvig-holsteenske Kanal ei var passeret. Dette Forslag blev optaget med udeelt Bifald af Distrikternes Stænder, men de tvende andre Forsamlinger erklærede sig derimod; og Regjeringen fandt sig nu foranlediget til at frasalbe det, hvortil der og var overveiede Grund, da det, naar alle Forholdene vel overveies, ikke kunde siges at have en fuldstændig Billighed for sig. **)

*) See oven S. 49 Note.

**) See Collegial-Lib. for 1838 S. 738 Note. I den Koeskilder Stænderforsamling for 1838 blev der indbragt et Andragende fra Grosserer-Societetets Committee, indeholdende et nyt Forslag til en

Der kan være Udskilligt at sige om den lange Tid, hvori Regjeringen lod hiint Misforhold vedvare; men vist er det, at den Kieler=Altona=Jernbane ei havde Skyld deri, men at dette Toldforhold tvertimod yderligere viser, hvorledes de Marsager, der i saa høi Grad traf Handelen til Hamborg, vare ældre end Jernbanen. Desuden blev der, medens Sagen om denne var under Dverveielse, arbeidet paa at hæve hiint Misforhold, og dette blev, inden Jernbanen blev færdig, gjennemført ved den Nedsættelse i Drefundstolden, som indeholdes i den under 1ste Juni 1842 kundgjorte Drefunds- og Strøm=Told=Rulle, hvorved de Toldsatser, der havde faaet en unaturlig Størrelse, bleve forholdsmæssig forringede, f. Ex. for Kaffe fra 1 Rbdlr. til 8 Styver for 100 Pd. Derved laed en af de Fordele, som Forsyningen over Hamborg førte med sig, en Formindskelse, der var af større Betydning end hvad der kunde vindes ved den Besparelse Bauens Benyttelse gav. Ligeledes bleve til hiin Tid særegne betydelige Lettelser tilstaaede den umiddelbare Tilførsel fra de oversøiske Havne,*) saa at Forholdet fra den Tid af endog blev meget gunstigere for denne Art af Vareførsel end det i en lang Række af de forudgaaende Aar havde været.***) Det er og vitterligt at den netop da tog til, og at Landets Velstand og Udviklingen af dets naturlige Kræfter i det Hele fra den Tid gjorde saa

Forholdsregel, hvorved det Afbræk kunde forebygges, som Sundtolden gjorde i Kjøbenhavns Afsetning af de en betydelig Sundtold undergivne Varer; men dette blev, efter at en Deel Bemærkninger vare gjorte angaaende de Misbrug og det Stof til Klager, som derved kunde foranlediges, taget tilbage uden at Sagen kom til nogen Afstemning. (Roeskilde Stænder=Lidende for 1838, S. 722—792).

*) See oven S. 465—468.

**) „Derved at Drefundstolden er bleven nedsat er Handelen bragt tilbage til sin naturlige Gang; thi hine Forholdsregler, hvorved Samqvemmet mellem Hamborg og Kjøbenhavn er bleven lettet, kunne ikke kaldes unaturlige.“ Hvidts Ord i Roeskilde Stænder=Lidende for 1842, S. 2673.

rafte Fremfritd som ikke let i nogen anden. Det vilde være en Urimelighed, udelukkende eller endog blot fortrinnsvis at søge Grunden til denne glædelige Fremblomstring i hiint Jernbaneanlæg, men noget har det dog upaatvivlelig hjulpet til; og i ethvert Tilfælde bliver der ikke mindste Anledning til at tillægge det nogen for Danmark usordeclagtig Følge.

Iøvrigt kan den Leihed og Priisbillighed, som Jernbanen har ydet vor Affætning og Forsyning fra een Side, paa ingen Maade være til Hinder for at søge andre Veie for vore Omfætninger, saafremt disse, efter rigtig Overveielse, findes at love større Fordele. Derimod forholder det sig som Etatsraad Hvidt, i Egenkab af Formand for Grosserer-Societetets-Committee, i en den 24de October 1851 afgivet Betænkning har anmærket, at de særlige Lettelser, som ere blevne den oversøiske Handel tilstaaede (og hvilke mange ansaae for en gavnlig Nødvægt mod den syblige Retning), ogsaa maa indskrænke den høist vigtige Handelsforbindelse med Storbritannien, som Regjeringen dog, ved flere med Dpoffrelse forbundne Foranstaltninger, har søgt at fremme. Vel er det fornemmelig Affætningen af vore Naturalfrembringelser, hvorpaa det ved disse Foranstaltninger er lagt an; men det er vistnok for denne Affætnings Fremme af Bigtighed, at der ved samme Leilighed blive Varer, som med Fordeel kunne føres hertil fra England, og derfra blive de Varer saa godt som udelukkede, der ville faae $\frac{1}{3}$ høiere Told at spare ved deres Indførsel til Danmark, end hvis de umiddelbar kom fra en transatlantisk Havn. *)

Det Andragende, som i 1846 indgif fra de jydsk Stænder om en gennem Jylland og Slesvig gaaende Jernbane, bygger netop dennes Gavnlighed paa den lettere og billigere Forbindelse, den gennem de holsteenske Baner vilde tilveiebringe med en af Europas største Handelsstæder, Hamborg, som og med det øvrige Lybskland, hvorved Stænderne antog, at en førøget og fordeelagtigere Affætning af Landets Agerdyrknings

*) See Rigsdags-Tidenden for 1852 Anhang A S. 795.

og især dets Dvæjavs Produkter vilde fremmes.*) Denne Sag frembyder ellers endnu flere ret mærkelige Beviser paa hvor langt man endnu i den sidste Deel af 1846 her var fra at see Danmarks Forhold til Hertugdømmerne og det nærmeste tydske Udland med de Dine, hvormed Samme nu betragtes, og hvormed man bilder sig ind at de forlængst have været betragtede af alle oplyste Fædrelands-Benner. Det nedsatte Udvalg havde endog tilraadet, at Concessionen paa Jernbanen, og det forbunden med en Statsgarantie for Actiekapitalen, maatte under visse Betingelser blive meddeelt en Hølstener, som derom havde ansøgt og til hvis Dygtighed og Paaalidelighed det havde særdeles Tillid; og denne Hølstener (Agent Kenc i Neumünster) var netop den Mand eller en af de Mænd, der i et stort Omfang og til sin store Fordeel havde ført sig den Frihed til Nytte, der efter den senere Tids Paaastand saa uforfvarligen i 1838 var blevet indrømmet Hertugdømmernes Fabrikker til uden Told at indføre deres Frembringelser i Danmark (see oven S. 426—428). Udvalgets Formand og Referent (M. P. Bruun), der med megen Varme tog Ordet for denne Mand, var derhos — hvad der maatte gjøre det Forunderlige heri endnu forunderligere — den oven S. 431 omtalte meget betydende Fabrikherre, hvis Fabrik allermest, eller i det mindste saa meget som nogen anden, maatte have lidt under den Uret, som skal indeholdes i hiin Frihed, men som rigtig nok ogsaa ved den der paapegede Leilighed havde viist, at han ingen Fornemmelse havde af denne Uret. At Udvalget siden forandrede sin Indstilling, forsaavidt den gik ud paa en anbefaling af en enkelt Mand's Dnsfe, blev foranlediget af de Bemærkninger, som den Kongelige Commissarius, under al Anerkjendelse af denne Mand, havde gjort derimod, dels fra Formens Side, dels med Hensyn til Indholdet af de Betingelser, som han havde stillet. Da Commissarius under den indledende Behandling havde bemærket, at

*) Viborger Stænder-Libende for 1846 S. CCV, esr. S. 129—153, 792—850, 1265—1322.

den paatænkte Jernbaneforbindelse vilde tjene til at gjøre Jylland saavel som Slesvig til et Forland for Hamborg, yttrede Udvalget, at om end saa var, vilde dog Hovedfordelen tilfalde disse Provindser, og at man ikke kunde andet end ansee det for et stort Gode at komme i den nærmest mulige Forbindelse med en af Europas største Handelsstæder.

Siden synes Tanken at have vendt sig bort fra den Afsetningsvei for Jyllands Produkter, hvorpaa dets Stænder i 1846 satte saa stor Priis, i det man lover sig fordeelagtigere Markeder i England, hvorfra da og de Varer, som ellers ere komne til os fra Hamborg, for en stor Deel kunde blive os tilførte. I hvilket Omfang denne Udigt vil bekræfte sig, maa Tiden lære. Men vist er det, at den Lettelse, vort Samvæbe mod Syden havde faaet ved den Kieler-Jernbane, og de deraf opstaaede øvrige holsteenske Baneanlæg, ikke ere i Veien for Benyttelsen af endnu fordeelagtigere Markeder, forsaavidt og saalænge saadanne frembyde sig, og at Concurrencen imellem de tvende Afsetningsveie maa være os til fleersidigt Gavn. Saafremt den Samfærsel, hvorpaa titmeldte Jernbane er beregnet, maatte blive saaledes indskrænket, at dette Anlæg ikke svarede god Regning, saa vilde dog Staten, som denne Jernbane intet har kostet, ikke blive skadelidende; og dens Vedligeholdelse vil ikke blive udsat for nogen Fare, om den end kun maatte give Actiehaverne et maadeligt Udbytte, som dog ingenlunde er at vente. Ogsaa er det vist, at der til den Tid den Kieler-Jernbane blev bevilget ikke var Anledning til at tænke paa umiddelbar Afsetning i Storbritannien af Jyllands Dvæg, Sviin o. s. v. og at Man da ei heller kunde gjøre Regning paa nogen stadig Kornaffætning sammesteds, hvorimod slike Udfigter alt havde begyndt at vise sig, da de jydske Stænder i 1846 arbejdede paa, ved Anvendelse af store Penge midler, der ved Statscreditens Mellemkomst skulde tilveiebringes, at faae den ældre Afsetningsvei gjort bequemere.

Endog for den paatænkte Roeskilde-Korsørste Jernbane, som Staten er i Begreb med at fremme ved en meget vovet Rentegaranti, vil en stor Deel af den Virksomhed, hvoraf

man lover sig saa meget, være knyttet til den Kieler-Jernbane. Saalænge ikke alle de øvrige Provindser ere blevne forsynede med de mange Jernbaner, som blot flygtig ere omtalte, vil det fornemmelig være ved en levende Dampffibsforbindelse mellem Korsør og Kiel, at den nye Bane skulde faae nogen Betydning for Kjøbenhavns og Sjællands Affætning og Forsyning; i Særdeleshed maa den Benyttelse for den svenske og norske Handel, som man venter, være beregnet paa Varenes Befordring over bemeldte ældre Jernbane.

De Roeskildske Stænder havde, som foransfort, udhævet den Indflydelse, som en til at fremme Forbindelsen mellem Østersøen og Nordsøen bestemt Jernbane kunde faae paa Sundtolden, som en Grund, der mulig kunde bevæge Kongen til at indrømme deres Ønske om at samtlige Stænder maatte høres, inden et saadant Anlæg blev tilstedt. Bistnok kunde Regjeringen ikke lade det paatænkte Anlægs mulige Følger for denne yderst vigtige Statsindtægt være upaaagtet; men den var kommen til den Overbeviisning, at der dog fra denne Side ikke var nogen gyldig Grund imod at fremme dette Foretagende. Det vilde i og for sig vanskelig kunne forsvares, at hæmme Forbedringer i Statens øvrige Forbindelses- og Affætnings-Beie, for at tvinge Samvæmmet hen til de Farvande, hvorved Sundtolden kan æffes. Men desuden er det udviklet, hvorledes den uforholdsmæssige Størrelse, hvortil Omstændighederne havde bragt Sundtolden med Hensyn til en Mængde Varer, havde medført, at man, allerede inden der var Tale om nogen Jernbane, mere og mere søgte ved landværtis Indførsel at gjøre sig fri for bemeldte Told, men at der derimod saamtidig med Jernbanens Drettelse blev foretaget en saadan Nedsættelse deri, at Forholdet, Jernbanen uagtet, dog blev mindre begunstigende for den landværtis Tilførsel end forhen. Erfaring har desuden viist, at denne Nedsættelse ingenlunde har ført til nogen Afgang i Sundtoldens Beløb, saa at der, om Jernbanen end havde havt nogen Deel i Nedsættelsen, dog ingenlunde deri vilde være nogen Grund til en Verbreidelse. Det vilde tværtimod have været en af dette Anlægs særdeles velgjørende Følger, om

den havde fremfyndet Sundtoldens Nedsættelse, men dette kan dog ingenlunde antages. Det var efterhaanden blevet Regjeringen klart, at det fra flere Sider, navnlig endog for selve dens Udbytte, vilde være uflogt, fremdeles at holde paa dens da-værende Størrelse, og det havde vist nok været godt, om den endnu tidligere var kommen til denne Erkjendelse, medens man dog ikke saa meget kan fortænke Regjeringen i, at den, paa en Tid, da Statens Finantser vare i en mislig eller dog i en tvivlsom Forfatning, var noget angstelig ved at indvillige i Nedsættelse af en Indtægt, der i de uheldigste Tider havde hjulpet saa meget til Finantsernes nogenlunde Opretholdelse; en saadan Nedsættelse vilde da have gjort et ugunstigt Indtryk her i Landet, hvor de Fleste vilde have anseet det for en utildig Giftergivenhed mod Udlandet.

Da, som vi have seet, det Kieler=Altonaer Jernbane=Anlægs Gavnlighed for hele Staten ikke blot i sig selv er indlysende, men en Erkjendelse deraf endog har vtiist sig den Tid, hvori en saa stor Retning til en mod Holsteen ugunstig Betragtningssmaade af Forholdene var blevet udbredt, saa kunde den hele omstændelige Udvikling, jeg deraf har givet, synes overflodig. Vist nok vil der ikke let være Noget, som trøster sig til at træde frem med en udtryffeligg Paastand om dets Skadelighed, og der vil sikkert Ingen indlade sig paa at gjendrive min Udvikling, hvorimod man snarere vil gaae den i Møde med den Bemærkning, at jeg kun har spildt min Tid paa at bevise hvad Ingen har betvivlet. Men uden just at vove hiin Paastand, eller i al Fald uden at forsøge noget Beviis for samme, vilde man dog uden Tvivl fremdeles som hidtil, ved idellig anbragte Hentydninger paa den Forkjærlighed, der blev vtiist for Holsteen, og den Tilslidesættelse, der vederfores Slesvig, og paa den forsmædeligg Afhængighedd af Hamborg, som Regjeringen har opelsket, have arbeidet paa at styrke den Forestilling, at det var en sær holsteensk Aand, der ved denne Leilighedd styrede Regjeringen. Jeg har derfor ikke fundet det overflodigg at gjenningaae alle hidhørende Forhold, hvorved jeg haaber, at det for Enhver, der vil følge mig i disses Un-

dersøgelse, vil blive indlysende, at fornævnte Anse er ligesaa ugrundet som de lignende Anker over den Tids Regjering, hvilke jeg i det Foregaaende har havt Leilighed til at drøfte.

LV.

Jeg har nu atter indladt mig i en nøiagtig Provelse af adskillige Foranstaltninger, der idelig paaberaabes til Beviis for den slesvig-holsteenske Retning, der skal have været herskende i Frederik den Sjettes sidste Regjeringsaar og i Christian den Ottendes hele Regjeringsstid. Af de i de nærmest forudgaaende Afsnit (L—LIV), anstillede Undersøgelser angaaende de forandrede Soldindretninger og nogle dermed beslægtede Forhold, i Forbindelse med hvad der foran er udviklet med Hensyn til Stænderanordningerne og de øvrige i 1834 foregaaende Indretninger, hvorfra Man har hentet Stof til flige Klager, turde det indlyse, at alle disse Foranstaltninger vidne om noie Dverveelse og upartift sund Burdering af alle de Forhold, som derved burde komme i Betragtning, at der hverken har været Hensigt til at begunstige Hertugdømmerne paa Danmarks Beføstning, og ei heller af Forsømmelse eller Svag-
hed er skeet noget som kunde have denne Virkning. Jeg har og havt Leilighed til at vise, hvorledes de dadlende Domme, som man i den senere ophidsede Tid har fældet over bemeldte Foranstaltninger, ere aldeles afvigende fra det man bømte om de samme Foranstaltninger til den Tid da de traadte i Live. Jeg har fra en nærliggende Tid anført flere bestemte Udtalelser til Fordeel for bemeldte Foranstaltninger af Mænd, hos hvilke de, der nu faa bittert angribe disse Foranstaltninger, selv erkjende baade en Indsigt i Statens Forhold, hvorfor de maa hvie sig, og et Fædrelandsstund, hvori de ei tør sætte sig over dem. Adskillige saadanne Udtalelser vil man kunne læse i de forannævnte Afsnit (LI—LV); og af de mange, som man kan finde spredte omkring deels i dette Skrift, deels i mit ældre Arbeide: „For Dyrholdelsen af den danske Stat i dens

Heelhed," skal jeg her blot nævne den fuldstændige Anerkjendelse af den forrige Regjerings Grundfætninger for Behandlingen af Hertugdømmernes Forhold til Danmark og til hinanden indbyrdes, der indeholdes i de S. 285 ff. paaberaabte Afhandlinger af en afdød udmærket Forfatter i Fædrelandets Historie, som netop var dybt bevæget af Harme over et Parties Bestræbelser for at drage Slesvig bort fra Danmark.

Saa vel i nærværende Skrift som i mit nylig nævnte ældre er det paa mange Maader efterviist, hvorledes Regjeringen lige fra 1720 havde bestræbt sig for mere og mere at danne en Statsenhed af Kongeriget og de Kongens Scepter undergivne Hertugdømmer (af hvilke Holsteen indtil 1773 vel kun for en Deel var i dette Tilfælde, men denne Deel desuagtet blev regjeret i Forbindelse med Slesvig), dog ikke ved at betage disse deres særegne Love og Indretninger, men kun ved efterhaanden at sætte alt hvad der vedkom det Hele paa en lige eller dog tilsvarende Fod, blandt andet ved at tilveiebringe Gensked eller dog billig Ligevægt i de forskjellige Statsdeles Medvirkning for de fælles Formaal. Det er og bemærket, hvorledes denne Stræben især har udviklet sig i dette Aarhundrede, og at den stundom har viist sig i særdeles raske og indgribende Foranstaltninger, hvilke og tildeels havde fremkaldt en uiebliffelig Misstemning i Hertugdømmierne, men at herved dog omfider, om just ikke ubetinget ad den hensigtsmæssigste Veie, var opnaaet en meget tilfredsstillende Udjevning af de forskjellige Statsdeles Bidrag til de fælles Fornødenheder. Det er derhos oplyst, med hvilken Omhu der var arbeidet paa at forberede Overensstemmelse i det, hvori Overensstemmelse endnu fornuftigvis maatte vuskes, og hvad der var traadt hindrende i Veien for Hensigtens Opnaaelse. Det findes fremdeles forklaret, hvorledes der efter at saa meget deels var udrettet, deels forberedt i hiin velgjørende Retning, indtraadte en forhen ukjendt Spaltning i de forskjellige Befolkningsdeles Sindelag, der ikke blot hæmmede Guldførelsen af det, der var forberedt, men endog rystede Statens Tilværelse og Sammenhold. Skjøndt dette fornemmelig maa tilskrives de Misfor-

staaelser og skjæve Retninger som opkom i de forffjellige Befolkninger, saa har jeg dog ikke fordulgt, hvorledes enkelte Feilgreb fra Regjeringens Side kunne have havt deres Deel i de ulykkelige Forhold, der saaledes opstode. Blandt de ikke saa ganske saa Efterviisninger af det Slags, som jeg har leveret, skal jeg her blot bringe i Erindring hvad jeg i Skriftet: For den danske Stats Opretholdelse i sin Helted S. 31 ff. har udviklet om den Mangel i Stænderindretningen, at der intet Foreningsled var mellem de affondrede Stænderforsamlinger, og det Beflagelige i at der i den senere Tid, hvori denne Mangel ret begyndte at aabenbare sine fordærvelige Følger, deels aldeles Intet blev gjort til Afhjælpningen, deels at dog det Forsøg, som blev gjort i den Henseende, kom frem i en saa ufuldkommen Skikkelse, at det ligesaa vel maa tilskrives denne Ufuldkommenhed som den uheldige Stemning, der allerede havde faaet Overhaand, at det forseilede Maalet. Ligeledes har jeg ikke efterladt at berøre den trængende Opfordring, der var til at søge den Usikkerhed i Arvesølgen afhjulpen, der, om den ei var den eneste Kilde til den daglig vorende Misstemning mellem de forffjellige Statsdele, dog gav alt, hvad der ellers kunde have været dem imellem, den Bitterhed, Haardnakkenhed og dybe Indtrængen i Befolkningens Sind, hvorved det blev saa uheldbringende. Det er derhos viist, hvorledes dette store Unliggende ei allene ikke blev fremmet med den Kraft og den klare Bevidsthed, som havde været at ønske, men at ogsaa det Skridt, der omsider blev gjort i denne Henseende, det aabne Brev af 8de Juli 1846, kun var skiftet til at gjøre Ondt værre, og at dette ligeledes gjaldt om det i Forbindelse dermed givne Forbud til de strax efter forsamlede holskeenske og de noget senere forsamlede slesvigiske Stænder mod at indkomme med noget Andragende om denne Gjenstand (see titnævnte Skrift S. 55—88, S. 149—163).

Den Usikkerhed i Arvesølgen, der har paaført Fædrelandet saa store Ulykker, har iøvrigt sin Rod i en meget ældre og langt mere tilregnelig Statsfeil, som jeg, da jeg forhen behandlede denne Sag, fandt mig forpligtet til at lade uberørt,

men som jeg, under de siden indtraadte Forhold, troer at burde udhæve. Det er, at Frederik den Tredie, da Arve- og Enevolds-Regjering over Danmark og Norge blev ham overdraget af Rigets Stænder, indførte en Arvesølge, hvori Faren for begge Hertugdømmers Adskillelse fra Kongerigerne endog laae meget nær. Det var den Tid aldeles uomtvisteligt — hvad der endnu i senere Tid, men langt fra ikke med saa klar og fuld Ret er blevet paastaet — at kun Mand af Mand kunde arve enten Holsteen eller Slesvig. Saafrømt nu Frederik den Tredie havde forlangt, at den Arveregjering, som Stænderne vilde overdrage ham, skulde have været gjældende ikke blot for hans Descendenter men ogsaa efter en passende Arvegangsorden for de øvrige Descendenter af det Oldenborgske Husets Stammefader, naturligviis saaledes, at Cognater og qvindelige Agnater, om de end ikke aldeles udelukkedes, dog maatte vige for enhver mandlig Agnat, saa vilde dette vist uden Banffelighed have været indrømmet. Det var baade det i sig Naturligste, da Stænderne dog i Valgene altid holdt sig til Slægten og den, der i samme var nærmest*), og det var derhos af største Bigtighed for Monarkiets Bedligholdelse i dets Heelhed. Havde Frederik den Tredie faaet Arvesølgen saaledes ordnet, saa vilde der neppe under nogen Omstændighed have været Fare for at Hertugdømmerne, eller den Deel af samme, som den Kongelige Green af det Oldenborgske Hus den Tid besad eller senere har erhvervet,**) nogensinde

*) See oven S. 387—388.

***) Nogen Banffelighed kunde der synes at ligge i de Tvivl, der i visse Tilfælde kunde være om Arvenærheden i Hertugdømmerne; men naar Kongeloven havde, med Udvidelse til Christian den Førstes hele Afkom, gaaft fulgt det af Frederik den Tredie selv i 1650 udledte Primogeniturstatut for den Kongelige Andeel i Hertugdømmerne, der var aldeles lige med det som i 1608 var oprettet for den Gottorfske Andeel, saa vilde vist ingen af de dog yderst tvivlsomme Arvefordringer, som kunde reises, dermed have formaet noget. Herom mere i det Følgende.

ved Arv kunde blive skilt fra Danmark. Historien vidner, at Adelen fra først af kun vilde samtykke i Arveregjeringens Overdragelse til Mandstammen, men at Kongen ei dermed vilde lade sig nyie, og at den maatte give efter, da han deri, som i alt andet, havde Geistligheden og Borgerstanden paa sin Side. Det kan ikke af de magre Oplysninger, som ere Efterverdenen overleverede om denne betydningsfulde Sag, umiddelbar sees, om Adelen blot tænkte sig de fra Frederik den Tredie nedstigende Mandslinier. Men rimeligviis har det kun været den om at gjøre at udelukke Qvindelinierne, og i al Fald vilde den neppe have haft noget imod at udvide Tilbudet til alle fra Christian den Første nedstigende Mandslinier, til hvilke den dog, hvis den forrige Balgfrihed var vedblevet, vilde have holdt sig. Men selv om Thronen blot var bleven arvelig i Frederik den Tredies Mandstamme, saa vilde det dog ikke have været vanffeligt i en senere Tid at træffe en Overenskomst, hvorved Adspjittelse kunde forebygges. Den Kongelige Mandstamme var til hiin Tid, som til enhver senere, kun svagt besat, saa at Tronen i en Haandevending kunde være gaaet over til en Qvindelinie; og hvis dette var hændet inden 1720, saa vilde uden Spørgsmaal begge Hertugdømmerne været tabte. I det højeste kunde Danmark have beholdt den, saalænge en mandlig Descendent af Christian den Første var til, lidet betydende Lehnshøjhed over Slesvig, hvilken endog efter det i 1658 for Slesvig udstedte saakaldte Souverainitetsdiplom bortfaldt med Hensyn til den Gottorffke Andeel saalænge den blev i den daværende Stamme, og maafee endog vilde være blevet omtvistet med Hensyn til den Kongelige Andeel. Frederik den Tredies Mandslinie har vel vedligeholdt sig allerede i henved 200 Aar, og imidlertid have Forholdene saaledes forandret sig, at der ikke mangler Grunde for, at den Cognat eller qvindelige Agnat, der arver Riget, ogsaa er arveberettiget om ikke til begge Hertugdømmer saa dog til Slesvig, ligesom der og er en Deel af Holsteen (nemlig det Pinnebergske), der ubetinget maatte blive ved Riget.

Men de Tvivl, som have reist sig om den rette Arvesølge i hiint Tilfælde, have fra den Tid af, da Faren for at Mandstammen skulde uddøe traadte nær for Bevidstheden, opvakt Uro og Tvedragt mellem de forskjellige Dele af Staten, hvori ellers netop alt bar hen imod en lykkelig Fremtid. Og heraf har omsider en skrækkelig Borgerkrig udviklet sig, og et indbyrdes fiendtligt Sind, der vist nok længe efter at Forholdene ere blevne nogenlunde ordnede vil blive ved at yttre fordærvelige Følger. Saaledes vil neppe Rogen nu kunne misfjende, at det var en stor Ulykke og en stor Feil, at Frederik den Tredie ved Ordningen af Arvesølgen for Kongerigerne har fremkaldt denne Mulighed, medens den rette Ordning saa at sige frembød sig af sig selv. Om Frederik den Tredies Bevæggrund til at staae paa den Arvesølge, der blev fastsat i 1660 og siden nærmere bestemt ved Kongeloven, meddeler Historien os Intet; men man kan ikke let tænke sig nogen anden end hans, maaskee endnu mere Dronningens, Attraa efter at holde Rigerne i deres Vt indtil Dagens Ende (sfr. Kongelovens Art. 39.)* Det er derhos rimeligt, at nogle af dem, der ved Statsforandringen i 1660 gif Kongen til Haande med Raad og Daad, have medvirket til denne hans og Dronningens dynastiske Følelse smigrende Beslutning. Det var sandelig ingen god Gjerning, hvorfra den end kom; selv uden Hensyn til hiin Fare var det i høieste Maade betænkeligt i en liden Stat og under Enevoldsregjeringen at aabne de mange frem-

*) Det kunde vel synes, som om Bevæggrunden og kunde søges i en bitter Følelse mod det Gottorfske Hus, som ved sin Forbindelse med Everrig havde frigjort sig for den danske Lehnshøihed over dets Andeel af Slesvig. Men dette er dog saa meget mindre troeligt, som dets Arveret til Danmark vilde have været langt ubeseende, i det den yngre kongelige Linie rigelig var forsynet med Agnater; og desuden var Hadet til det Gottorfske Hus ikke dybere end at en Datter af Kongen saa Nar efter indgif Ugteffab med Hertug Christian Albrecht.

mede fyrstelige Personer, der giennem Dvindelinier maatte nedstige fra Frederik den Tredie, Afgang til Tronen. *)

Naar jeg endnu i 1850 ikke vilde røre ved denne Sag, der længe havde besjæftiget mine Tanker, saa var det fordi det den Tid ikke endnu var bragt i det Rene, om ikke de i Kongehuset og Folket herskende Meninger, hvorefter Hertugdømmerne eller i det mindste Slesvig deels i 1721 og deels i 1806 vare komne ind under samme Arvesølge som Danmark, kunde gjøre sig gjeldende. Vel havde den i Kongeloven fastsatte Arvesølge ved § 4 i Danmarks nye Grundlov tabt sin forrige Fasthed, noget som jeg ansaae for meget uheldigt, medens jeg aldeles erkjendte, at det vilde kunne være til Statens Frelse ved hensigtsmæssige Midler at tilveiebringe en Forandring, men antog, at dette engang for alle burde være skeet inden den nye Grundlov blev givet, eller i al Fald saaledes, at Kongen ved Grundloven havde faaet Fuldmagt til uden Rigsdagens Medvirkning at afhandle og afslutte det Fornødne. **)

*) En anden lidet fornuftig Bestemmelse synes og at være kommet ind i Kongeloven fordi den smigrede Kongeparrets stærkt opvakte dynastiske Følelser, den nemlig, at en Konge allerede i det Dieblig han træder ind i sit fjortende Aar skal som fuldmyndig selv overtage sig Regjeringen (Art. 8). Ogsaa dette kunde, foruden den haandgribelige Urimelighed det indeholdt, have ført til Forvillinger med Hensyn til Hertugdømmerne, hvor efter Frederik den Tredies Primogenitur-Statut denne Myndighed først indtraadte med det fyldte 18de Aar, hvilket vistnok ikke var for sildigt. Deri kunde det end ikke antages at der for Slesvigs Bedkommende er skeet nogen Forandring ved Arvehyldingen af 1721, hvori man vel maatte finde en Vedtagelse af Kongelovens Arvesølge, men ikke af dens øvrige Indhold, navnlig ikke af det der var bestemt med Hensyn til Myndighedsalderen. Hvad Folket angaaer, da vilde neppe, saa længe den tydske Rigsforfatning stod ved Magt, nogen yderligere Dispensation fra den almindelige Regel, der krævede 21 Aars Alderen, have været at erhjelbe, end der allerede ved den Keiserlige Confirmation paa Primogeniturstatutet af 1650 var tilfaaet.

**) See min Prøvelse af de Rigsforsamlingen forelagte Udkast til en Grundlov og til en Valglov S. 121—122, 477—478.

Saalænge det imidlertid ikke endnu var aldeles vist, om ikke det, som fra mange Sider havde været ønskeligt, lod sig opnaae (i hvilket Tilfælde der igrigt slet ikke vilde være bleven Tale om nogen Forandring i Arvesølgen for Kongeriget, hvortil dog Grundloven var indskrænket), kunde jeg ikke beqvemme mig til at udtale noget mod denne Arvesølge. Ved at nedskrive den sammentrængte Fremstilling, som jeg i mit Skrift: For den danske Stats Opretholdelse o. s. v. S. 69—81 har givet af de historisk retlige saavel som de politiske Grunde, der, i Forbindelse med hinanden, maatte gjøre Udslag for at den danske Stat ogsaa efter den Kongelige Mandstammes Ophor burde blive sammen og udeelt, følte jeg Drift til at udtale, at det var mindre væsentligt, om den danske Arvesølge ved en saadan Sagens Ordning blev lagt til Grund, eller en anden blev vedtagen. Ved S. 177 ff. at ytre mig over de senere Statsfeil, der medførte, at den i 1460 stiftede Personal-Union med Hertugdømmerne i lange Tider ikke førte til den fastere Forbindelse, hvortil den indeholdt en Spire, vilde jeg og gjerne have nævnt den af Frederik den Tredie indførte Arvesølge i Danmark, hvorved denne dog omfider tilveiebragte videre Forbindelse var blevet udsat for betydelig Fare. Men, uagtet jeg var og længe havde været tilbøjelig til at troe, at omfider en Omændring af Kongelovens Arvesølge vilde blive fundet fornøden til at frelse Staten fra Sønderplittelse, fandt jeg dog saa megen Betænkelighed ved dertil at give et Bink, at jeg udslettede hvad jeg i den Retning havde ladet indflyde i mit Haandskrift. Nu er det derimod givet, at det, for at vedligeholde Staten i dens Heelhed, bliver nødvendigt at forlade Kongelovens Arvesølge og kalde en Prinds af Christian den Førstes Mandslinie til Arv baade i Danmark og Hertugdømmerne. Det kan saaledes ikke længere være betænkeligt for en Fædrenelandsven at erkjende det store og ubestridelige Feilgreb, som blev begaaet ved den danske Arvesølges Ordning i 1660 og 1665.

Der er igrigt nylig af Geheime-Conferentsraad Scheel, en Mand, der er langt mere inde i Forholdene end de Aller-

fleste af dem, der skrive derom, i det andet Hefte af hans
 Fragmenter yttret en Mening, hvorefter der ingen særlig Arve-
 berettigelse var enten til Slesvig eller til Holsteen, som kunde
 have traadt i Veien for den i Kongeloven anordnede Arveføl-
 ges Udvidelse til Hertugdømmerne, og at altsaa Kongeloven
 kun paa Grund af urigtige Forestillinger havde fremkaldt
 de Tvivl, der have sønderlidt vort Fædreland. Dette forudsat
 vilde ikke allene Danmarks Regjeringer før 1848 have været
 i en mærkelig Vildfarelse, men ogsaa de senere vilde have
 handlet urigtig ved istedetfor at staae fast ved Kongelovens
 Arvefølge at have indladt sig i Underhandlinger om en anden.
 Den nævnte Forfatter mener, at fra den Tid af at Christian
 den Første havde ladet sig vælge til Landsherre over Hertug-
 dømmerne, og han, saavel som det danske Rigsraad og Her-
 tugdømmernes Befuldmægtigede, ved Overenskomsten af 1466
 havde erkjendt en fremtidig Ret for disses Stænder til at vælge
 dem en Landsherre, kunde hverken han eller hans paa lige
 Maade valgte Efterfølgere paaberaabe sig nogen Arveret; men
 Enhvers Adkomst var ene og alene Valget i Forbindelse med
 den Forlehning, der i Genhold dertil blev givet deels af den
 tydske Keiser deels af Danmarks Konge. Kun i de Grene af
 den Oldenborgske Slægt, for hvilke, efter Valgrettens Dphør,
 særlige Arvestatuter bleve givne, erkjender han en Arveret at
 finde Sted, nemlig i den Hertugelige Gottorfske, hvis Hertug
 (Johan Adolph) i 1608, ved sit af Keiseren som Lehnsherre
 over Holsteen og af Danmarks Konge, Christian den Fjerde,
 som Lehnsherre over Slesvig, stadfæstede Statut, indførte Ar-
 vegang efter Fødstefødselsret og lineal Folgeorden blandt Op-
 retterens mandlige Descendenter; og ligeledes i den Kongelige
 danske Linie, for hvilken Frederik den Tredie i 1650 oprettede
 et Primogenitur-Statut af lige Indhold, som det Hertugen af
 Gottorf 42 Aar tidligere havde oprettet, hvilket ogsaa af Kei-
 seren blev stadfæstet forsaavidt Holsteen angaaer. Men denne
 Lære er, saavidt skjønnes, grundet paa en aldeles urigtig
 Opfatning af Forholdene. Den de Slesvigske og Holsteenske

Stænder ved Privilegierne af 1460 og Unionen med Danmark af 1466 indrømmede Valgret kunde paa ingen Maade tilintetgjøre den Oldenborgske Linies Arveretlighed. Det var jo kun mellem den afdøde Landsherres Sønner eller, i Mangel af saadanne, hans andre Arvinger der maatte vælges, og naar det paaberaabes, at den, som Valget tilfaldt, dog maatte forbigaaes, naar han ei vilde stadfæste Privilegierne, saa sees det ikke, hvorledes man kan benægte en Arverets Tilværelse, fordi den Arveberettigede kunde give Slip paa samme eller paa anden Maade forsfjertse den. At der i visse Tilfælde kunde blive Tvivl om hvem der var rette Arving, er heller ikke nogen gyldig Grund mod selve Arveretligheden, saalidet som den Omstændighed, at man, efter Christian den Andens Fordrivelse, ikke tog Hensyn til hans Søn, hvad enten dette nu antages at være skeet med Ket eller Uret, kan have nogen Virkning for andre Tilfælde. Men desuden blev Arveretten i en senere Tid befriet for de Indskrænkninger, der fulgte af den Valgret Stænderne havde tilegnet sig, idet Stænderne efter Fyrsternes Baastand, og navnlig paa Grund af det Medhold Samme fik ved Keiser Rudolph den Andens skarpe Mandat af 10de April 1590, opgave den Valgret, som de havde tilegnet sig. Det Keiserlige Mandat har endog med udtrykkelige Ord erkjendt de tvende Hertuger, Kong Christian den Fjerde og Hertug Philip, for rette Arveherrer og Landsfyrster. *)

Det var ingenlunde nogen ny Arveret, der ved de paaberaabte Primogenitur-Statuter af 1608 og 1650 blev begrundet for de tvende daværende Landsfyrsters mandlige Af-

*) Det Keiserlige Mandat angif umiddelbar vel kun de hollænske Stænder, men naar disse maatte boie sig for samme, kunde de slesvigiske Stænder ei heller unddrage sig herfor, da de ingen særlig Valgret kunde paaberaabe sig, men den baade i Privilegierne af 1460 og Unionen af 1466 kun var dem indrømmet i Forbindelse med de hollænske Stænder og med Hensyn til begge Hertugdømmer tilfammen.

kom; men den Arveret, i Kraft af hvilken selve Dpretterne vare komne til Regjeringen, blev derved forudsat som given. Kun vilde Dpretterne med Hensyn til deres egne Efterkommere deels afhjælpe den Uvisshed, som der, hvilket og var blevet udtalt i det Odenseer=Forlig af 1579, fandt Sted om Følgeordenen, deels og forhindre Deling mellem flere Arvinger. *) At Dpretterne indskrænkede sig til deres Descendenter, var en nødvendig Følge af at de paa ingen Maade kunde tilsegne sig nogen videre gaaende Bemyndigelse. Efter vedtagne Retsbegreber kunde de ansees berettigede til, ved Hunslove, at afgjøre de Arvespørgsmaal, som kunde opstaae mellem deres Descendenter indbyrdes, og i al Fald blev saadan Anordnings Gyldighed sikret deels ved Sammes Fornuftighed i Forbindelse med den Omstændighed, at enhver samme modstridende Paastand, der i Tiden kunde vaagne, vilde mangle klare og afgjørende Retsgrunde for sig, deels ved den Stadfæstelse, som vedkommende Lehnsherrer gave. De øvrige Grene af Slægten kunde under ingen Forudsætning beklage sig over disse Statuter; thi at de regjerende Hertugers mandlige Afkom stedse maatte være fortrinsberettigede for alle andre, der hørte til Slægten, var uomtvisteligt, og ikke mindre vist var det, at Dpretternes Afkom paa Spindesiden ikke kunde komme i Betragtning, efterat det ved Odenseer=Forlig af 1579 var fastsat, at Forlehningen med Slesvig altid skulde tilfalde Hertugerne af Holsteen, der, som et tydsk Rigislehn, alene kunde gaae i Arv paa Mandslinien. Hvorledes der i hvert af hine Fyrstehuse skulde forholdes naar den for Dpretterne nedstigende Mandstamme uddøde var derimod noget, hvormed de ei kunde befatte sig. Imidlertid vilde dog de i bemeldte Statuter an-

*) See: „For den danske Stats Trykholdelse v. s. v.“ S. 78 i Særdeleshed Noten. Naar ogsaa Wegener l. c. S. 31—32 Note synes i Arvestatuterne at ville see et Beviis for at der uden for de ovenmeldte to Grene af det Oldenborgske Huis ingen Arverettigelse tilkom Samme, saa har han aldeles ikke seet at begynde dette.

tagne sunde Grundsætninger, navnlig og med Hensyn til Indholdet af de Keiserlige Confirmationer, uden Tvivl have været tagne til Regel, naar en af de fjernere Mandsklinier nogen sinde blev kaldt til Arv.

Hvad jeg her har udviklet med Hensyn til Kongelovens Arvesølge, tjener til yderligere at bestyrke den Paastand, at det ikke var det der skete i 1460 og som fra Danmarks Side i 1466 havde faaet sin fulde Bekræftelse, hvori man maa søge Grunden til den Ulykke, der i vore Dage har rammet vort Fædreland, men at det er senere Statsfeil, der for en stor Deel have forstyrret de gavnlige Følger, som man kunde have ventet af den da stiftede Forbindelse. Jeg har vel allerede i mit tidligere Skrift anført tilstrækkelige Grunde for denne Paastand, men den Betragtning, som jeg under mit Fædrelands daværende Stilling fandt mig forpligtet til at tilbageholde, giver dog hiin Begrundelse forsøgt Vægt. Det havde iøvrigt længe vaft min Forundring, at de af vore politiserende Skribenter, for hvem der i et vist Tidrum Intet var mere magtpaaliggende end at gjøre den i 1660 indførte Statsforfatning forhadet, aldrig toge fat paa det, der var den stærkeste og meest uomtvistelige Bebreidelse man kunde gjøre dens Stifter. For dem maatte dette jo have været et meget beqvemt Stof, medens jeg vel begriber at de, der, som jeg, ønskede, saa længe denne Forfatning bestod, saa meget som muligt at holde den i Væ, fandt sig forpligtede til at tilbageholde enhver offentlig Uttring om hiint kildne Punkt. Nu maae hine Politikere, for ikke at erkjende deres Kortsynethed, paaatae, at der Intet blev feilet af Frederik den Tredie ved at indføre en Arvesølge i hans Kongeriger, hvorved han udsatte dem for at skilles fra Hertugdømmerne. Herved maa det iøvrigt være dem noget ubeleiligt, at Udsigten til denne Adskillelse 1660 og 1665 i eet og alt ligesaa vel gjaldt Slesvig som Holsteen, men de ville vel vide at hjælpe dem, navnlig ved Næskhed i at skjælde. Efter at nu Kongelovens Arvesølge er opgivet, maa det være den, som ønsker at føre vort Fædreland tilbage til en fast og varig Statsorden, vigtigt

at Sandheden sees i sin hele Sammenhæng. Bed at erkjende den vil man blive stemt for en forstandig og forsonlig Politik, hvorved dog endnu under Forsynets Bistand Forholdene kunne blive saaledes ordnede, at der kan være Udsigt til at Retfærdighed og Fred igjen kommer til at boe i det eskede Fædreland. Navnlig vil man da og lade en Regjering, der er paa Bei til dette Maal, Rolighed til at forfølge denne. Naar et vist Blad søger at arbejde imod den Ordning af Arvesølgen, som ved Underhandling med andre Stater og med Prætendentene er nær ved at være fuldstændig bragt istand, saa har dette Blad derved sat Kronen paa sine mangeaarige statsopløsende Bestræbelser. Men det vil ikke dermed gjøre den ulykkelige Lykke, som det forhen har gjort. Den danske Rigsdag vil ikke lade sig overtale til at benytte den Ret, som Grundlovens § 4 har tillagt Samme, til at spille Virkningen af Regjeringens Bestræbelser paa at forebygge Statens Adspjittelse; og de fremmede Kongehuse, som hiint Blad har været betænkt paa at unde det danske Monarkie, ville vist ikke lønne denne dets Dymærksomhed uden med et Smil.

